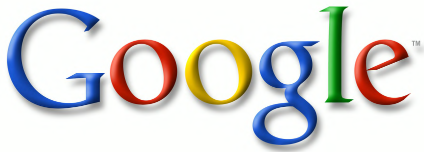

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 06734511 0

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

UTGIFVEN

AF

C. G. ESTLANDER.

Förra halfåret, 1881.

Tom. X.

HELSINGFORS,

J. Simelii arfvingars tryckeri,

1881.

Vår tids modernaste sjukdom.

Levinstein: *Die Morphiumsucht;* eine Monographie nach eignen Beobachtungen. Zweite Aufl. Berlin 1880. 238 s. 8:o.

En bland vår tids mest moderna sjukdomar, räknande sina anor knapt mer än två decennier tillbaka, är helt säkert den, som uppkommer genom långvarigt och träget bruk af morfin. Likaså välkända och värderade som morfinets verkningar äro vid de mest olika sjukdomsformer, om medlet användes med urskilning, likaså lätt kan äfven morfinet, som hvarje annat godt, förleda till det svåraste missbruk; derpå har den senaste tiden lemnat särdeles talande bevis.

Morfinet är, som bekant, den vigtigaste beståndsdelen i opium, och det som specielt utmärker det som läkemedel och ger det dess stora värde vid alla såväl direkta som indirekta nervstöringar, vare sig fysisk eller psykisk smärta, sömnlöshet, obehag, ångest, oro, med mera, är dess egenskap att, i måttlig dos användt, hufvudsakligen blott verka på de organ, som förmedla all själsverksamhet och alla förnimmelser, det vill säga på nervsystemet, medan åter de organ, som i första hand äro egnade att uppehålla lifvet, andedrägtsorganen och kärlsystemet, i knapt nämnvärd grad blifva afficierade. De företeelser, som åtfölja morfinbruk, låta en nemligen antaga att det främst är gangliecellerna i hjernbarken, sätet för tankeverksamheten, som röna inverkan af morfinet, i andra hand ryggmärgen och derefter de perifera nerverna. I allmänhet äro de symptom, som omedelbart följa på en morfinintagning, mycket varierande för olika personer. Som regel, fastän med många undantag, kan uppställas att efter små doser först ett irritationsstadium inträder, bestående i en viss såväl andlig som kroppslig lifaktighet; derpå oro, sömnlöshet och stundom till och med hallucinationer, hvilket tillstånd snart efterträdes af en lätt tyngdkänsla i hufvudet, sömnighet och ofta slutligen sömn. Efter medelstora doser

plägar irritationsstadiet vara helt kort eller äfven saknas, och bedöfning samt sedan sömn genast inträda. Efter stora, öfver det tillåtnas gräns gående doser faller den förgiftade i allt djupare och djupare sömn, dervid han är fullkomligt känslolös för de häftigaste smärtor, har pupillerna starkt sammandragna, andedrägten och hjertverksamheten långsamma och försvagade samt oregelbundna. Från detta tillstånd kan han sedan småningom uppvakna med hvarjehanda obehagliga störingar för en tid, såsom hufvudvärk, trötthetskänsla, qväljningar, med mera, eller ock följer döden, ofta föregången af krampanfall. — I allmänhet finner morfinet sålunda den vidsträcktaste användning som läkemedel i de fall, der man vill åstadkomma en nedsättning af hjernans antingen sjukligt förhöjda eller normala verksamhet, äfvensom nervernas, specielt känselnervernas, funktionering.

Då nu opium och morfin äro så gamla och bepröfvade medel, gör man sig kanske den frågan hvarför ej förgiftningsfall, uppkomna genom långvarigt, omåttligt bruk af dem, redan långt tidigare blifvit mera observerade. Svaret ligger dock nära, emedan den form af morfinanvändning, som mest förleder till missbruk, nemligen insprutning af morfinlösning i underhudscellväfven, är af jemförelsevis nytt datum. Det var nemligen Alexander Wood i Edinburg, som till först år 1853 började använda subkutana insprutningar af narkotiska ämnen, hufvudsakligen af morfin- och opium-lösning, i den närmaste omgifningen af den sjuka nerven, för att sålunda jemte den allmänna verkan utöfva en mera direkt, lokal, smärtstillande sådan. De första åren vann dock detta Woods behandlingssätt ej någon synnerlig efterföljd, men sedermera en så mycket större utbredning. I Frankrike infördes dessa insprutningar genom Béhier, läkare vid hôpital Beaujon, som i ett meddelande år 1859 till Pariser-akademin omtalade 60 af honom medels subkutana insprutningar behandlade fall [1]). Följande året kom metoden öfver till Nordamerika, Tyskland, Danmark, med flere länder. I Tyskland var det dock först efter 1866 års krig, hvarunder morfininsprutningarnas smärtstillande och rogifvande verkan så mycket togs i anspråk för de

[1]) Se härom vidare *Eulenburg:* Die hypodermatische Injection der Arzneimittel. Zweite Aufl., p. 11 ff.

svårt sårades räkning, som injektionsmetoden allmännare kom i användning. Hos oss infördes den i början af 1860-talet.

Det som ger morfininsprutningarna deras företräde framför det vanliga intagningssättet, är att de verka vida säkrare och snabbare, emedan morfinet då så mycket hastigare resorberas, kommer in i blodmassan. Sålunda visa sig verkningarna af det under huden insprutade morfinet mestadels redan efter 5 à 10 minuter, medan det intagna först efter $^1/_4$ à 1 timme börjar göra verkan; derjemte utöfvar morfinet å det insprutade stället ett mera lokalt, direkt nedsättande af känselnervernas verksamhet och dermed en kraftigare lindring af smärtan. Det mest förföriska hos dessa insprutningar är dock deras utmärkta effekt mot mången psykisk smärta. Morfininsprutningen bekämpar ej blott sömnlöshet och vanlig fysisk smärta; med densamma inträder vanligen äfven en omstämning af hela menniskan. Den framkallar ett tillstånd af sinneslust, jemförligt med det, som åstadkommes genom förtärande af alkoholiska drycker. Sinnesstämningen förändras, den sorgsne blir gladare, en svag känner sig få styrka och energi, medvetandet af den egna kraften och förmågan blir stegradt. Men snart, ofta redan efter någon timme, försvinner detta tillstånd af välbehag och ett motsatt inträder, de förra sjukliga störingarna framträda åter. Frestelsen, för hvilken äfven mången dukar under, ligger då nära till hands att strax åter använda detta medel, som kan framtrolla ett sådant kroppsligt och andligt välbefinnande, äfvensom sömn. vid behof. Genom att sålunda allt efter litet taga sin tillflykt till morfinet, blir småningom behofvet deraf nästan oemotståndligt. Men ej nog att de fria intervallerna blifva allt kortare och kortare, den dos af morfin, som till först gjorde god verkan, förslår ej mera, utan måste efter hand ökas för att åstadkomma samma effekt. Genom ett sålunda fortsatt träget användande af morfininsprutningar pläga efter längre eller kortare tid, beroende af individuela förhållanden, karakteristiska sjukdomsformer utveckla sig.

Först i början af sistförflutna årtionde blefvo dessa sjukliga störingar närmare beaktade af läkare. Det var nemligen då Lähr och Fiedler fäste uppmärksamheten på missbruket af morfininsprutningaroch genom publikation af en serie intres-

santa sjukhistorier uppvisade den djupa betydelsen deraf. Båda uppfattade de af morfinbruket föranledda sjukliga störingarna som en art af sinnessjukdom. Levinstein, chef för Maison de Santé i Berlin, är af motsatt åsigt, och det på väl grundade skäl. Bland de af honom behandlade patienterne voro många särdeles högt begåfvade män, fortfarande i den fullaste besittning af alla sina andliga förmögenheter. Det är äfven Levinstein äran tillkommer att, med stöd af sin rika erfarenhet, hafva närmare utredt hela den symptomkomplex, som blir en följd af långvarigt morfinmissbruk; till utgången af år 1879 hade han behandlat ej mindre än 110 sådana fall.

I.

Åt det genom omåttligt morfinbruk uppkomna lidandet har Levinstein gifvit namnet »Morphiumsucht« och inbegriper deri ej blott det sjukdomstillstånd, som framkallas genom omåttligt användande, utan äfven sjelfva begäret efter och behofvet af morfinet som ett stimulerande och njutningsmedel, hvarifrån man ej mer kan afstå utan men för sitt välbefinnande. Ehuru uttrycket ej fullt motsvarar det tyska, skola vi i det följande återgifva det med *morfinism*.

Såsom redan nämdes, anser Levinstein denna »Morphiumsucht« ej vara någon form af sinnessjukdom, utan snarast kunna ställas i raden af de menskliga passionerna. Specielt med den kroniska alkoholismen har morfinismen, äfven hvad det kroppsliga befinnandet beträffar, många symptom gemensamma. Under morfinismen skall ock ofta ett lifligt begär efter berusande drycker uppstå. Väsentligt skilja sig dessa båda passioner dock deri, att morfinismen, i motsats till dryckenskapslasten, hufvudsakligen finner sina offer ibland de bildade och förmögnare klasserna.

Innan vi gå att närmare beakta de olika yttringarna af denna sjukdom, kan det kanske vara af intresse att se till hvilka dess orsaker varit, äfvensom hvilka offer den kräft i de af Levinstein behandlade fallen. Till många fall af morfinism äro läkarne skulden, i det de ofta vid långvariga, af smärta åtföljda sjukdomar öfverlemna åt patienterne att med egen hand utföra

sina morfininjektioner och sålunda alltför mycket inleda dem i frestelse. Ofta äro äfven morfinätarne sjelfve orsak till sjukdomens vidare utspridning genom att söka göra propaganda för ett medel, af hvilket de tills vidare endast känt dess angenäma verkningar. Härvid måste naturligtvis äfven olika individuela förhållanden såväl från det andliga som det kroppsliga området, äfvensom olika samhällsställning, verksamhet med mera spela en stor rol. Så anser ock Levinstein det förhållande, att bland de 110 af honom behandlade morfinsjuka befunno sig 82 män och endast 28 qvinnor, ej bero på att männen vore mera predisponerade för denna sjukdom, utan finner han orsaken dertill i männens verksamhet och sociala ställning, deras mera offentliga uppträdande och de förhöjda anspråk, som derigenom ställas på dem. Så förklarar Levinstein äfven det, att öfvervägande antalet af de fall, han behandlat, af 110 ej mindre än 32, utgjorts af läkare, hvilkas hela handlingskraft och själsnärvara ofta tagas i anspråk, innan de ännu äro fullt återstälda från den sjukdom, för hvilken de varit tvungne att använda morfininsprutningar, och som derför söka åtminstone för stunden framkalla den bristande energin genom litet morfin. Möjligt, ja kanske sannolikt är väl ock att morfinsprutans ständiga närhet härvid är af ej så ringa betydelse.

Dernäst följa i ordningen, hvad antalet af de af Levinstein behandlade morfinsjuka beträffar, personer, som stå läkaren och sjukvården i allmänhet (sålunda äfven morfinet) mer eller mindre nära: 8 läkarefruar, 1 läkareson, 1 medicinekandidat, 6 apotekare, 1 apotekarefru, 2 diakonissor, 2 sjukvårdare, 1 barnmorska. Kommer så det militära ståndet med 18 officerare och 1 officersfru. De öfrige patienterne fördela sig på följande sätt: 11 affärsmän och industriidkare, 5 affärsmäns fruar, 4 tjenstemäns fruar, 4 ogifta fruntimmer, deraf 2 lärarinnor, 4 jurister, och så vidare. Den yngste af de morfinsjuke var 21, den äldste 65 år.

Morfinbruket hade begynt hos 20 män och 6 qvinnor under akuta, hos 46 män och 17 qvinnor under långvariga, med smärta och andra obehag förbundna sjukdomar, vanligen nervlidanden; 15 män och 5 qvinnor hade formligen blifvit förledda

till att börja med sina morfininsprutningar, dels för att försätta sig i en angenäm sinnesstämning, dels för att bättre kunna glömma sina husliga sorger.

En några och tretio års fru begynte med morfinet, medan det fransk-tyska kriget pågick, för att dämpa den ständiga ångest och oro, tanken på hennes närmaste anförvandters dagliga och stundliga lifsfara uppväckte hos henne; hon hade visserligen några år tidigare lärt sig värdera morfinets verkningar vid en med smärta förbunden sjukdom, men sedan upphört med insprutningarna.

Af Levinsteins 110 patienter hade tolf män, en fru och tre ogifta fruntimmer börjat derjemte omåttligt förtära alkoholiska drycker. En läkare och en fru använde förutom sina morfininsprutningar belladonna; läkaren, för att motverka den af morfinet förorsakade kontraktionen af pupillerna och sålunda bättre undgå sina kollegers misstankar. Tre af de manlige patienterne kloroformerade sig upprepade gånger under dagens lopp och togo till natten stora doser kloral. En fru omvexlade dag och natt med stora doser kloral och morfin. Flere morfinsjuke använde morfinet ej blott i form af injektioner, utan togo det jemväl invertes, en och annan använde det blott på sistnämda sätt.

II.

I allmänhet börjas med vanliga doser (0,01—0,03 gram för dagen), men i regeln stegras dessa småningom så, att de slutligen kunna blifva ända till hundrafaldigade (1 stundom till och med 2 gram), hvilka oerhörda qvantiteter mestadels utminuteras under dygnets lopp. En längre eller kortare tid befinna sig de fleste härunder väl, utan alla störingar; aptiten och näringstillståndet hålla sig äfven goda, medan åter andra tidigt börja afmagra. Vanligen efter 6 à 8 månader, stundom tidigare, ofta åter först efter flere år träda följderna af detta ihållande morfinmissbruk i dagen under form af lättare eller svårare sjukdomssymptom. Dessas tidigare eller senare framträdande tyckes ej synnerligt bero af det större eller mindre qvantum morfin, som blifvit användt, utan mest blott af olika individuela förhållanden; beroende häraf, äro ock sjelfva symptomen, deras

intensitet och ordningsföljden af deras uppträdande mycket varierande hos olika personer. Vanligen kan man ännu en lång tid framåt, genom att kontinuerligt stegra doserna, åtminstone för en stund bortjaga alla störingar; slutligen hjelper ej heller detta, likaså litet som ett förkortande af tiderna mellan insprutningarna; organismen har, så att säga, blifvit mättad med morfin.

Liksom nervsystemet hufvudsakligen fått njuta af morfinets välgörande verkningar, så är det nu äfven härifrån de sjukliga störingarna utgå, för att sedan utbreda sig jemväl till de organ, som förmedla det vegetativa lifvet. Dock plägar oftast kort efter sjukdomens utbrott hela det yttre utseendet förråda morfinets härjningar. Huden förlorar vanligen sin fyllighet, sin naturliga färg och elasticitet. Underhudsfettväfven försvinner mestadels; dock tyckes den icke sällan, i synnerhet hos qvinliga patienter, fullt bibehålla sig. Ansigtsfärgen är vanligen blek, askgrå, sällan starkt rodnande och endast undantagsvis normal. En och annan gång förekommer å kroppen äfven lättare utslagsformer såsom herpes, nesselfeber och dylika utslag. Transpirationen är ofta stegrad mycket öfver det normala. I trakten af de ställen, der insprutningarna skett, uppstå smärre varsamlingar eller begränsade förhårdningar i huden. Ögonen äro glanslösa, blicken förslappad, matt och skygg; genom en förnyad insprutning kan den för en stund åter göras lifvad, nästan eldig och svärmisk. Pupillerna äro i regeln sammandragna, sällan vidgade, undantagsvis af olika storlek. Stundom ser patienten dubbelbilder och lider af ackommodationsstöringar, så att han ej mera ser läsa eller skrifva.

Det centrala nervsystemet utgör medelpunkten såväl som utgångspunkten för alla de sjukliga störingarna. Morfinismen yppar sig först under oro, ångest och sömnlöshet, hvartill senare sälla sig hvarjehanda hypnoida tillstånd, hallucinationer, i synnerhet från synsinnet, en ställvis stegrad sjuklig känslighet hos huden och neuralgiska smärtor, hvilket allt måste medföra en särdeles vexlande sinnesstämning. Reflexretligheten är likaledes stegrad; en darrning i händerna plägar vanligen infinna sig, äfvenså i tungan, om den utsträckes; artikulationen blir stundom, dock mera i senare stadier, störd, patienten stapplar på orden,

hans tal blir någon gång ända till och med stammande. En skrämselartad sammanryckning af hela kroppen förekommer i det vakna som i det sofvande tillståndet. Sömnlösheten är visserligen för det mesta ej fullständig, men de sjuke få ligga 5 à 6 timmar, innan sömnen kommer, och den vederqvicker dem vanligen icke.

De hypnoida tillstånden likna dem, som åtfölja långvarig alkoholförgiftning. Ansigtsdragen blifva slappa, ögonlocken hängande, de matta glanslösa ögonen kunna ej fixeras. De sjuke kunna besvara endast enklare frågor, men icke inlåta sig i något djupare samtal. Stundom har man observerat till och med vanmagtsanfall.

Nästan samtidigt med symptomen från nervsystemet pläga ock hvarjehanda störingar hos digestionsorganen infinna sig. Många patienter få stundom omedelbart efter morfininsprutningen en bitter eller metallisk smak i munnen, hvilken mestadels kännes torr; de klaga öfver häftig, nästan osläcklig törst och aptitlöshet. Förstoppning är äfven ett vanligt symptom. Under sjukdomens vidare gång, vid fortsatt morfinbruk, inställa sig ofta qväljningar, uppkastningar, stundom motvilja för alla kötträtter. Ibland påkommer en hetsig hunger, äfven kort efter en riklig måltid, och vanligen förenad med en känsla af brännande och gnagande i hjertgropen. Denna sjukliga hungerkänsla kan uppträda midt under sömnen och med sådan häftighet, att patienten deraf vaknar och omöjligt kan finna ro annorlunda än genom att intaga föda, dervid dock små qvantiteter äro tillräckliga.

I svårare fall blir pulsen svag och ojemn, hjertklappning begynner besvära patienterne, hvilka stundom efter hvarje morfininsprutning blifva hese och få en beklämning.

Vid mera framskridet stadium i sjukdomen afsöndras äfven ofta ägghviteämnen genom njurarna, hvarigenom krafterna allt mera medtagas och organismen yttermera undergräfves. I regeln lider ock könslifvet mer eller mindre, ofta blir det alldeles förintadt.

Bland de intressantaste symptom af morfinismen äro de intermittenta feberanfall, fullt analoga med dem vid den vanliga frossan, som stundom infinna sig. Dessa tyckas bero på en in-

dividuel disposition, i det de emellanåt uppträda i ett jemförelsevis tidigt stadium af sjukdomen, medan de åter i andra fall efter flere års förlopp ej visa sig, oaktadt särdeles stora doser morfin blifvit förbrukade. I likhet med dem vid frossa uppträda de som skarpt markerade anfall, med fria intervaller, började med hufvudvärk och frossbrytningar, hvarpå sedan följer stark hetta samt derefter liflig transpiration. Temperaturen är härunder förhöjd, varierande mellan 38°,5 och 40°,0. En ansvällning af mjelten kan ock mestadels uppvisas. Dessa anfall, som räcka 4—10 timmar, återkomma på bestämda tider, vanligen hvarannan dag, mindre ofta dagligen; undantagsvis uppträda de fullkomligt obestämdt, i hvilket fall de äro mindre intensiva och pläga upphöra af sig sjelfva. I sammanhang med anfallen uppträda ofta hvarjehanda neuralgiska smärtor, i synnerhet i panntrakten och på sidorna af bröstet; äfven kardialgiska smärtor äro vanliga. Under särdeles häftiga anfall utbryta svåra delirier. En hög grad af slapphet och allmän afmattning brukar efterfölja anfallen.

Utom det rytmiska uppträdandet har denna intermittenta feber under morfinismen det gemensamt med malaria-febern, att de första paroxysmerna vika för kinin, men dock vanligen återkomma äfven vid fortsatt kininbruk; likaledes tyckes ortsförändring utöfva ett temporärt välgörande inflytande. Deremot försvinna de omedelbart efter upphörandet med morfin, äfven om de fortgått en längre tid, ofta redan vid blott minskning af den dagliga dosen, och dessa omständigheter omöjliggöra hvarje förvexling med malaria-febern; mot en sådan talade i de af Levinstein behandlade fallen dessutom ej blott boningsorten, utan äfven hvarjehanda andra förhållanden. Högst sällan försvinna ofvannämda feberparoxysmer, utan att morfinbruket upphör.

Utom denna intermittenta feber förekomma under morfinismen tvenne andra febertillstånd. Efter långvarigare morfinmissbruk börja de sjuke klaga öfver frosskänningar, stegrad värmekänsla, häftig törst samt allmän matthet och beklämning; detta tillstånd, dervid blott en obetydlig temperaturstegring (38° eller obetydligt deröfver) eger rum, varar mestadels endast några timmar och återkommer en tid bortåt dagligen, mest på aftonen,

samt upphör sedan småningom af sig sjelft, utan hvarje åtgörande. Den andra svårare sjukdomsformen liknar mycket en tyfoidfeber. De sjuke börja lida af hufvudvärk, öronsusning och svindel samt klaga öfver ständiga frossbrytningar. Tillika blifva de så matta och apatiska, att de måste intaga sängen. Såsom något betecknande för denna form, som plägar räcka 3 à 6 veckor, kan anföras en ackommodationsförlamning, så att den sjuke ej ser att läsa. Temperaturen stiger härunder sällan öfver 38°,3.

Slutligen återstår ännu att omnämna som någonting högst egendomligt de feberanfall, som i sällsynta fall uppträda omedelbart efter det en morfininsprutning göres å ett bestämdt ställe å kroppen, mestadels å öfverarmen.

Huruvida en större eller mindre del af ofvan angifna symptom uppträda och med hvilken intensitet beror naturligtvis mycket deraf, huru länge patienten ännu efter sjukdomens utbrott fortfar att med allt mera stegrade doser söka kämpa emot morfinets följder. Slutligen måste dock morfinet förlora all kraft att verka, och patienten råkar då i ett det mest beklagansvärda tillstånd. Han har känslan af att vara svårt sjuk samt fullkomligt oförmögen till hvarje verksamhet, han är kroppsligt som moraliskt alldeles ruinerad och öfvermätt vid lifvet. Sjelfmordsförsök och sjelfmord hafva ock någon gång blifvit observerade. Så omtalar professor Leidesdorf[1]) en 32-årig man, en grefve N., hos hvilken, efter ett långvarigt morfinmissbruk, en särdeles betryckt sinnesstämning utbildat sig och som, efter ett fruktlöst sjelfmordsförsök å en resa, slutligen i Meran ändade sitt lif med ett pistolskott.

I hvarje händelse måste, ifall ej energiskt ingripes deremot, under ett småningom skeende nedåtgående af krafterna, döden slutligen inträda. Levinstein säger sig känna från de sista åren fyra dödsfall af morfinsjuke läkare[2]). Alla hade de oafbrutet stegrat sina morfindoser och jemte insprutningar tagit morfin äfven invertes. Tre af dem dogo under ganska liknande förhållanden; de hade lagt sig om aftonen under skenbart välbefin-

---

1) Wiener medic. Wochenschrift N:o 26, 1876.

2) Berl. klin. Wochenschrift N:o 6, 1880.

nande samt funnos om morgonen nästan medvetslöse, under tydliga symptom af en akut morfinförgiftning; de dogo, alla använda medel till trots, inom några timmar. En af dem hade ursprungligen begynt använda morfin mot neuralgiska smärtor, de två öfrige mot sömnlöshet. Den fjerde dog under afvänjningen, ehuru icke i följd deraf; men härom senare.

III.

Döden är dock en mera sällsynt utgång; förståndet plägar derförinnan hos de flesta taga ut sin rätt och tvinga dem att, ehuru motsträfviga i det sista, omsider underkasta sig behandling. Långt tidigare än några andra följder har sjelfva begäret efter morfin såsom njutningsmedel, fullt analogt med drinkarens, blifvit så starkt, att det fordras en nästan heroisk själsstyrka att frivilligt kunna afstå från dess bruk. Här påkallas en rationel behandling, hvilken visserligen består helt enkelt deri, att morfinet antingen plötsligt eller småningom fråntages den sjuke, men under iakttagande af de största försigtighetsmått. Rätt egendomligt är då att se huru genom blotta upphörandet med morfin inom kort, varierande från några dagar till någon månad, alla ofvan omtalta sjukliga störingar försvinna. Men i stället inträda andra karakteristiska, ofta högst allvarsamma rubbningar. Morfinet har för den sjuke blifvit ett oumbärligt dagligt behof, hvilket icke kan lemnas otillfredsställdt utan den lifligaste protest från hela organismen.

Emedan ingen ostraffadt kan öfva morfinmissbruket, blir han vid afvänjningen underkastad reaktions- eller abstinens-fenomen, hvilka sålunda få anses tillhöra sjukdomen. Dessa störingar äro lyckligtvis snart öfvergående. De bestå dels i en ytterligare temporär stegring af de redan för handen varande symptomen, dels åter i ett fullständigt omslag af desamma, dels ock i nya tillstötande rubbningar. Liksom ungefär samma störingar, mot hvilka morfinet ursprungligen blifvit användt, framkallas genom missbruk af medlet, så kunna nu åter de symptom, som uppträda under afvänjnings- eller abstinens-perioden, på ett öfverraskande snabbt sätt bekämpas genom litet morfin, hvilket ock stundom vid hotande fara måste tillgripas.

Bland dessa störingar har nervsystemet åter broderlotten. Knapt hafva några timmar förflutit efter sista insprutningen, innan det subjektiva välbefinnande, som morfinruset framkallat, förlorar sig. En känsla af obehag och oro öfverfaller den sjuke, den stegrade sjelfkänslan efterträdes af en höggradig depression, eller ock inträder ett tillstånd af plågsam ångest, föregånget af nervösa hostattacker och yttermera stegradt genom en envis sömnlöshet. Neuralgiska smärtor uppträda åter å olika ställen af kroppen, i synnerhet i trakten af pannan och bakhufvudet. Under de första dagarne observeras stundom äfven svåra vanmagtsanfall, företrädesvis hos qvinliga patienter, och utan ett energiskt ingripande kunna dessa anfall lätt bringa till och med lifvet i fara. Äfven epileptiforma tillstånd iakttagas ofta; så händer att midt under det patienten talar eller skrifver, han plötsligt afstannar, det uppstår en paus i hans själsverksamhet, hvarefter han sedan åter vidtar, fullkomligt omedveten om hvad som passerat.

Reflexretligheten blir vanligen yttermera stegrad, de sjuke nysa och gäspa anfallsvis, de rycka till liksom af skrämsel, om man närmar sig dem, och redan en lätt beröring af kroppsytan kan framkalla krampaktiga rörelser och ryckningar. Darrningen i händerna blir starkare än förut, stundom infinner sig ock en egendomlig svår oro i benen, som tvingar dem att oafbrutet, någon gång under par dagars tid, utföra vissa gifna darrande rörelser och ryckningar, ej sällan af så bullrande art, att personer i grannrummet ofredas deraf.

De störingar i synorganet, som uppträda under morfinbruket, visa sig jemväl under afvänjningen, dock med små modifikationer; så t. ex. är olikhet i pupillernas vidd i förra fallet ett högst sällsynt symptom, medan det nu från andra till åttonde dagen är ett bland de vanligaste. Egendomlig är den vexling af pupillernas vidd, som ofta förmärkes: sålunda kan på morgonen det högra ögats pupill vara i högsta grad utvidgad, det venstra ögats normal, medan något senare på dagen en fullkomlig rolvexling egt rum. Under de första dagarne plägar törsten vara osläckbar, uppkastningar och svåra diarréer äro ock bland de mest konstanta symptomen, äfven vid småningom skeende afvänjning. Många sjuka klaga ock öfver smärta vid sväljningen.

Äfven respirations- och cirkulations-organen deltaga på sitt sätt i denna allmänna revolution. Sålunda iakttages ofta under de första dagarne af abstinensperioden en hastigt påkommande andningsnöd, och på tredje eller fjerde dagen infinner sig en plågsam, mestadels torr hosta, som kan fortfara åtta till fjorton dagar. Omedelbart efter afläggandet förnimmas stundom smärtor i hjerttrakten, hvilka kunna fortfara någon vecka samt mestadels äro förbundna med en känsla af ångest och beklämning, ofta äfven hjertklappning. Ymniga transpirationer och blodkongestioner åt hufvudet, med stark rodnad af det förut bleka ansigtet öka patientens lidande. Pulsen blir vanligen svag och ojemn.

I allmänhet plägar hos de flesta på andra eller tredje dagen utveckla sig ett svaghetstillstånd i följd af bristen på föda, som de sjuke ej vilja förtära, af de svåra uppkastningarna, diarréerna och sömnlösheten. Med den svaga pulsen och det bleka ansigtet göra de sjuke, som ej kunna lemna sängen, i allmänhet intrycket af att vara i hög grad angripne. I de flesta fall stannar det vid denna lättare kollaps, som försvinner inom några dagar, så snart den sjuke börjar intaga föda. Så lätt går det dock icke alltid, utan öfvergår denna stundom i en vida allvarsammare kollaps, dervid den största uppmärksamhet från den behandlande läkarens sida är af nöden. Denna svårare kollaps kan föregås af vissa förebud: patienten blir hes, orden likasom framstötas, ryckningar uppträda i enskilda ansigtsmuskler, den redan för handen varande darrningen af händerna stegras yttermera, eller ock uppträder denna kollaps plötsligt och ofta så sent, att redan de svåraste störingarna från digestionsorganen äro förbi. Medan patienten befinner sig relativt väl, kan han helt oförmodadt sjunka tillbaka i sin bädd och falla i ett medvetslöst tillstånd, ur hvilket han till en början ej ens genom kraftiga retmedel kan uppväckas. Ansigtet är dödsblekt, kinderna insjunkna, ögonen stirrande och uppåt rigtade, respirationen ansträngd, hjertverksamheten högst långsam, 30 à 40 slag i minuten, och försvagad, så att hjerttonerna knapt äro hörbara; ingen smärtförnimmelse. Detta tillstånd kan vara 15 minuter, stundom inemot 1 timme, och upprepas inom 24 timmar, efter kortare pauser, hvarunder patienten ej fullt återfår medvetandet, tre till fyra

gånger; stundom återkommer medvetandet strax, i andra sällsyntare fall kan döden inträda under symptom af hjernförlamning.

Högst olika är det sätt, hvarpå patienterne förhålla sig under sin abstinensperiod, medan de plågas af flere eller färre af nu nämda rubbningar. Under det somlige med en stilla resignation förfoga sig i sitt öde samt lugnt och utan att säga ett ord förblifva på sitt läger, fördragande alla obehagligheter eller tillbringande tiden i ett visst sömnaktigt tillstånd, sitta andre i tyst förtviflan, skarpt stirrande framför sig, ofta nog grubblande öfver något lämpligt sätt att för alltid befria sig ur sitt elände. Det gifves äfven sådana, som ingenstädes finna ro och icke kunna förmås att behålla sängen; under skrik och jemmerrop springa de omkring i rummet, drifne af en oemotståndlig ångestkänsla. Detta irritationstillstånd brukar vanligen inom kort förminskas, medan det i andra sällsyntare fall yttermera stegras genom hallucinationer, i synnerhet från syn- och hörselsinnet, samt hvarjehanda inbillningar vanligen af mera hypokondrisk art. Så kan redan sex till tolf timmar efter den sista dosen morfin ett sjukdomstillstånd utvecklas, som är alldeles analogt med det delirium, som uppstår efter långvarigt alkoholmissbruk, och hvilket derför af Levinstein äfven kallas morfinismens »delirium tremens«. Vanligen är härmed ingen fara förbunden, i det att någon kollaps icke utvecklar sig och tillståndet sällan öfverskrider 48 timmar. Jemte detta akuta delirium, som är endast ett abstinenssymptom, gifves det en mera kronisk och lugnare form, den der utvecklar sig redan under sjelfva morfinbruket och fortsätter sig något in på abstinensperioden.

Medan dessa sjukliga störingar merendels försvinna om någon dag eller vecka, gifves det andra, som kunna räcka till och med någon månad efter afläggandet. Så är fallet med den afsöndring af ägghvitehaltiga ämnen genom njurarna, som stundom uppträder under morfinbruket; äfven plägar det räcka någon vecka, innan könslifvet återgår till det normala. Oberoende af den äggvite-afsöndring, som förekommer under morfinbruket, gifves det dock i de flesta fall, äfven der sådan ej förut förefunnits, under abstinensperioden en dylik endast af några dygns

varaktighet, uppträdande på den tredje à sjette dagen under afvänjningen.

För att närmare studera specielt de anatomiska förändringarna, som framkallas genom långvarigt morfinbruk i stora doser, har Levinstein anstält ett stort antal experiment å hundar, kaniner och dufvor, och har han dervid i hufvudsak funnit den erfarenhet bekräftad, som han vunnit under sin praktiska läkareverksamhet.

IV.

I betraktande af dessa svåra störingar under abstinensperioden kan lätt den frågan uppstå, huruvida alla morfinsjuke kunna och böra afvänjas, huruvida samma metod är genomförbar beträffande dem alla, och hvad man i de olika fallen har att åsyfta med sin behandling.

I allmänhet bör hvarje morfinsjuk, så framt han ej vill gå en säker undergång till möte, underkasta sig en afvänjningskur, och detta gäller äfven den, som lider af långvarig, obotlig, med smärtor och plågor förbunden sjukdom, emedan han annars förblir beröfvad det enda medel, som, ändamålsenligt användt, kan bringa lindring i hans olyckliga läge. Störingarna under afvänjningen äro af nog kort varaktighet och resultatet alltför lönande, för att dessa störingar med fog skulle kunna anföras som skäl mot en ingripande behandling. Det är blott ett temporärt undanryckande af morfinet, som i detta fall kommer i fråga, afseende att återgifva det dess förra kraft att redan i små, oskadliga doser åstadkomma lindring, hvarefter morfinsprutan, till förekommande af missbruk, må öfvergå från patientens i läkarens hand, som då har att inskränka bruket endast till det nödvändigaste. Hos dem deremot, som ej mera lida af någon verkligt sjuklig störing, utan begagna morfinet blott af passion, för att förskaffa sig ro och ett angenämt välbefinnande, måste man eftersträfva att för alltid befria organismen från vidare morfin. Med personer åter, som äro i högsta grad medtagna, vare sig af någon tillfällig sjukdom eller af nattvak, bekymmer, förvänd diet och dylikt, må man uppskjuta afvänjningen till dess näringstillståndet något förbättrats. Deremot bör ett af morfinet

framkalladt eländigt tillstånd blott yttermera påskynda ingripandet, alldenstund den enda möjliga räddningen ligger i afläggandet. För dem, som jemte morfin använda andra narkotiska medel, böra dessa borttagas några dagar, innan man upphör med morfinet, för att sålunda i någon mån förebygga svårare kollaps under abstinensperioden.

Vid behandlingen kan man följa tvenne olika principer, antingen småningom minska dosen eller ock helt plötsligt upphöra med allt morfin. På de sista åren tyckes den sistnämda metoden vunnit allt mera erkännande, och i synnerhet ger Levinstein på grund af sin rika erfarenhet ett afgjordt företräde åt denna. Vid genomläsandet af det stora antal sjukhistorier, han anför i sitt arbete öfver »Morphiumsucht«, finner man att de så fruktade reaktionssymptomen dock ej äro så svåra, att de ej med iakttagande af alla försigtighetsmått ganska väl kunna bekämpas, i synnerhet då man ju alltid vid hotande fara genom en liten morfininsprutning kan på ett förvåuansvärdt snabt sätt lindra alla symptom. Reaktionsfenomenen vid den småningom skeende afvänjningen äro väl vida lindrigare, men räcka i stället så mycket längre tid, minst några veckor, ty för hvarje dag uppträda vid den minskade dosen alltid nya reaktionsfenomen. Den sjuke lefver dessutom i en beständig ängslan öfver att den följande dagen få ännu mindre och söker genom hvarjehanda konstgrepp och intriger att ännu en dag få litet mera morfin. Deremot äro vid det plötsliga upphörandet, stundom redan inom två till tre dagar, de svåraste symptomen öfverståndna, och inom kort börjar bättring inträda; dock låter ej detta sätt sig genomföra i hvarje fall med samma stränghet, utan tarfvar en viss modifikation. För de häftiga reaktionsfenomens skull samt det i följd deraf nödvändiggjorda stränga och noggranna öfvervakandet är det bäst, om saken annars låter sig göra, att patienten intages i ett härför lämpadt sjukhus, der kuren bättre kan utföras än hemma. Det är äfven i sjukhuset Maison de santé i Berlin, som Levinstein behandlat sina många patienter.

För att i tid förebygga hvarjehanda obehag och trakasserier under behandlingen är det nödvändigt att vid det patienten anmäler sig till behandling, göra det för honom klart att

han på ett par veckor framåt måste fullkomligt afsäga sig sin viljefrihet och utan motsägelse underkasta sig alla läkarens föreskrifter. Det bör icke förbises att den morfinsjuke skall befrias från en passion, hvilken, såsom alla andra dylika, verkar demoraliserande å karakteren, framför allt kommer sanningskärleken på fall. Intelligenta, för öfrigt fullkomligt aktningsvärda personer skola icke sky att tala osanning. Högst få morfinsjuke äro i stånd att gifva fullt sanningsenliga uppgifter om huru stora doser morfin de förbruka och huru ofta de göra sina insprutningar. Med kännedom häraf tillkommer det derför läkaren att ej mer än nödigt är inleda sina patienter i frestelse, utan bör han, naturligtvis under bevarande af den yttre formen, behandla dem såsom fullkomligt oförmögne att styra sig sjelfve.

Det för den sjukes emottagande bestämda rummet bör innehålla endast det nödvändigaste, fönstren böra vara oåtkomliga, dörrarna utan lås å inre sidan, inga spetsiga eller hvassa föremål, icke heller spjellsnören må finnas i rummet, der allt bör vara egnadt att göra hvarje sjelfmordsförsök omöjligt. Strax bredvid bör finnas ett rum för läkaren, som under de tre till fyra första dagarne ständigt måste vara tillstädes, försedd med nödiga medikament. Ett angränsande badrum är äfven behöfligt. Under de fyra till fem första dygnen böra alltid tvenne väktare vara hos den sjuke.

Omedelbart efter inträdet i anstalten låter Levinstein gifva patienten ett varmt bad, hvarunder hans kläder och medförda effekter af fullt pålitlig person på det noggrannaste undersökas; trots alla motförsäkringar skall man nästan alltid påträffa morfin, ofta äfven spruta. Svårigheten att skiljas från det kärvordna morfinet skall verkligen vara så stor, att äfven högt bildade personer, som i de allvarligaste afsigter att befrias från sin passion sökt inträde å Maison de santé, icke desto mindre saknat kraft att fullständigt skiljas från detsamma, utan på det mest sinnrika sätt sökt smuggla det med sig. Så hade en läkare sorgfälligt inklistrat ett visst qvantum morfin under sulorna på sina tofflor, en officer hade genomdränkt sina cigarrer med opiumlösning och rökte de första tjugufyra timmarna oafbrutet, till dess bedrägeriet upptäcktes deraf, att inga abstinenssymptom började

framträda; en annan officer hade på ett skickligt sätt inpraktiserat morfin i en cigarrspets; omedelbart vid sitt inträde sökte tre affärsmän, sannolikt med kännedom af den förestående visitationen, gömma morfinpulver under soffdynan och i ventilationsöppningen; en officer ville dölja morfinet i medförda brefkuvert; en godsegare hade låtit insy det i fodret på sin väst, med flere dylika exempel. Denna nästan obetvingliga lust fortfar under en del af abstinensperioden, hvarför ock den noggrannaste kontroll är fortfarande af nöden. Också föredrager Levinstein på denna grund qvinliga, helst bildade vårdare, framför manliga, emedan de senare lättare skola låta muta sig till att i hemlighet anskaffa morfin.

Under behandlingen måste största uppmärksamhet egnas åt den sjukes diet, i nödfall närande klystir användas, för att sålunda om möjligt förekomma en svårare kollaps, hvilken ytterst lätt framkallas, i fall patienten ej kan förmås att emottaga föda. Bäst är att han snart intager sängen. De först uppträdande symptomen, hos svagare personer tre till fyra timmar, hos kraftigare ofta först femton timmar efter den sista morfininsprutningen, bestående i allmänt obehag, ledsmärtor, gäspning, rysning, lätta frossbrytningar, med mera, förtjena ingen speciel behandling. Ej heller fordrar den kroniska formen af delirium tremens, morfinfebern, synstöringarna, något vidare ingripande, emedan de alla snart försvinna med afläggandet. Hufvudvärken och störingarna från digestionsorganen behandlas på vanligt sätt. Sömnlösheten trotsar under de tre till fyra första dagarne hvarje behandling; långa ljumma bad kunna vanligen ej fördragas, och kloral framkallar ofta blott ett ovanligt starkt irritationstillstånd; något senare kan det dock åter börja utöfva sin vanliga sömngifvande verkan. Emot den allmänna svagheten och psykiska depressionen verka varma bad med kalla öfversköljningar särdeles välgörande. Ofta äro de det äfven mot den tidigt uppträdande akuta formen af delirium tremens, hvarunder ett noggrant öfvervakande af patienten är nödvändigt, på det han ej må tillfoga sig någon skada under de vilda utbrotten.

Infinner sig, trots alla iakttagna försigtighetsmått, en svår kollaps, lätt att vid närmare beaktande skilja från en ofta simu-

lerad sådan, måste oförtöfvadt en liten morfininsprutning (circa 0,03 gr.) göras. Förbättrar sig icke pulsen och det allmänna tillståndet inom tio minuter, måste insprutningen förnyas en till två gånger, till dess normala förhållandet inträdt. Samtidigt bör patienten genom hvarjehanda retmedel hållas vaken, och stimulantia gifvas invertes. Inträder sömn, efter det nu den öfverhängande faran är öfverstånden, måste pulsen och respirationen sorgfälligt derunder öfvervakas. Vid förnyad kollaps, vanligen samma dag, måste samma behandling inslås. Anmärkningsvärdt härvid är att, genom det använda morfinet, tiden för de svåra reaktionsfenomenen alls ej förlänges.

Särskildt förtjenar framhållas den utomordentliga snabbhet, hvarmed organismen vänjer sig från morfinet. Det är väl ock mera hastigt kroppen vänjer sig vid de ovanligt stora doserna, dock tål detta ingen jemförelse med snabbheten i afvänjandet. Sålunda kan, ofta redan tjugufyra timmar efter den sista insprutningen, en femtonde del af den förut använda dagliga dosen utöfva en öfverraskande välgörande inverkan på den från morfinet delvis redan befriade organismen; afsöndringen af morfin genom njurarna begynner nemligen snart efter intagningen. Hos morfinsjuke försiggår denna afsöndring dock något långsammare än vanligt, hvarför ännu ända till sjette och åttonde dagen spår af morfin kan uppvisas; förefinnes det efter denna tid, visar det otvetydigt att morfin i hemlighet blifvit begagnadt. Och såsom varnande exempel för användande af litet högre doser, efter det afvänjningen en gång begynt, kan följande tidigare antydda fall anföras. Det gäller en vidpass fyratio-årig läkare, chef för ett sjukhus. Han hade under sju år användt morfininsprutningar, till en början för en neuralgisk smärta, oaktadt redan efter ett halft års förlopp sjukliga störingar börjat framträda. Slutligen hade han stegrat dosen ända till $1^1/_2$ à 2 gram för dagen, innan han i juni 1876 sökte inträde å Maison de santé för att underkasta sig en afvänjningskur. Efter densamma kunde han en längre tid afhålla sig från morfin, med undantag af några dagar i februari och maj 1877, då han gaf vika för en, utan bekant orsak plötsligt påkommen liflig åtrå efter detsamma, samt för dessa dagar åter grep till sprutan. Två år senare dukade han

alldeles under för frestelsen, hvarpå snart jemte andra sjukliga störingar en intermittent feber utvecklade sig. På hans egen begäran försökte då assistentläkaren å hans sjukhus att genomföra en afvänjningskur. Oaktadt den sjuke derunder hölls sängliggande och isolerad, hade han dock under de fjorton första dagarne kunnat i hemlighet anskaffa opium, hvarför kontrollen yttermera stegrades. Men då framträdde reaktionssymptomen ytterst häftigt, och den sjuke plågade sin omgifning med sina böner om morfin så länge, att den behandlande läkaren fann sig föranlåten skriftligen konsultera Levinstein. Denne tillrådde då att gifva två gånger om dagen en femtonde del af den förut använda dagliga dosen, framhöll derjemte svårigheten att sköta en sådan patient hemma och föreslog derför att omedelbart öfverflytta honom till Maison de santé, hvilket förslag äfven antogs. Det lyckades emellertid den sjuke att öfverlista sina väktare och ännu tjugufyra timmar före inträdet å sjukhuset förskaffa sig morfin, ungefär till en tredjedel af den förut använda dagliga dosen. Kl. 1 på dagen, då han inträdde, befans han i ett sömnaktigt tillstånd, ansigtet högrödt, pupillerna sammandragna, respirationen något långsam, pulsen ojemn. På till honom rigtade frågor svarade han ytterst långsamt och förföll åter i en sömnlik dvala. Efter en par timmar kände han sig något lifligare, talade om sitt morfinmissbruk, äfven om det sista felsteget, men kände snart åter stark benägenhet till sömn, inga retmedel förmådde mera hålla honom vaken, respirationen blef allt mera ansträngd; kl. $2^1/_2$ på natten inträdde döden, närmast således framkallad af en dos morfin, som en vecka förut ej skulle utöfvat någon bedöfvande inverkan.

Efter det den första veckan och de svåraste störingarna äro öfverståndna och patienten redan tyckes befinna sig i konvalescensstadiet, bruka stundom helt plötsligt alla reaktionsfenomenen åter uppträda. Dessa vara dock endast tjugufyra till trettiosex timmar och hafva intet vidare inflytande på förloppet.

De vigtigaste symptom, som derefter qvarstå, äro sömnlöshet, allmän svaghet och ägghviteafsöndring genom njurarna, i fall nemligen en sådan förefunnits under morfinbruket. Naturens läkande förmåga utjemnar sedan småningom äfven dessa störin-

gar; det gäller blott att på ett lämpligt sätt understöda henne genom ett väl ordnadt lefnadssätt, måttlig rörelse, stärkande diet, bad, bergsluft med mera dylikt. Sålunda plägar sömnlösheten vanligen försvinna i tredje eller fjerde veckan, ofta redan tidigare, de tvenne senare störingarna stundom först efter någon månad.

Levinstein omtalar dock enstaka undantagsfall af morfinism, der ej mera full helsa återkommit efter afvänjningen. Det har gält personer, som i tio till femton år användt morfin i stora doser. Till en början hafva de sett friska ut, aptit och sömn ha varit återstälda, men de hafva likväl icke känt sig vid normal helsa. Fem till sex månader efter afläggandet har aptiten småningom begynt aftaga, en sömnlöshet, som ej mera med kloral kunnat bekämpas, har infunnit sig samt ett allmänt nedåtgående visat sig, utan att någon annan tänkbar orsak kunnat uppvisas, än att de upphört med morfinet. Detta hade nemligen genom det mångåriga användandet blifvit för organismen ett numera oumbärligt lefnadsbehof. Då det i dylika fall ej mera är fråga om morfin såsom njutningsmedel utan om ett verkligt behof, vore det ett fullkomligt missgrepp af läkaren att af falsk konseqvens förvägra dylika patienter morfinet, i synnerhet då vanligen redan helt små doser (0,005—0,01 gram två till tre gånger dagligen) äro tillräckliga att återställa det förra välbefinnandet. Dock bör härvid på det omsorgsfullaste alla inverkande omständigheter noggrant öfvervägas, innan man besluter sig för ett sådant steg. Så t. ex. säger Levinstein att han hos äldre personer ej före fem till sex månader efter afvänjningen, hos yngre ej före förloppet af ett år skulle ånyo använda morfin, med mindre att lifvet sväfvade i fara.

För personer, som derjemte lida af någon annan allvarsam sjukdom, såsom lung-, hjert- eller ryggmärgs-lidande, utan att dock vara i synnerligt hög grad medtagna, och hvilka användt stora doser morfin, äfvensom för mycket nervöse patienter har Levinstein något modifierat sitt förfarande. Efter intagningen å sjukhuset får patienten först, dock från läkarens hand, under två till tre dagar de förut använda doserna morfin; derefter upphöres plötsligt, helst om afton, för att så mycket som möjligt

bevara nattron. Ungefär tjugufyra timmar efter den sista insprutningen, då de svåraste symptomen vanligen börja framträda, erhåller patienten åter morfin, dock endast en tionde till femtonde del af den förra dosen. Efter andra tjugufyra timmar gifves åter en tionde à tjugonde del af den dagen förut använda dosen. Sålunda fortsatt upphöres med morfinet inom några dagar. Olägenheterna af detta modifierade förfarande äro att de allvarsamma reaktionsfenomenen räcka en à två dagar längre, fördelarna deremot att de svåraste utbrotten vanligen förekommas, och torde detta förfarande derför i många fall vara att rekommendera.

V.

Efter att hafva utstått alla de lidanden, morfinmissbruket medför, samt sedan genomgått den svåra afvänjningen, kunde man vänta sig en liflig afsky för morfin för all framtid. Tyvärr visar erfarenheten raka motsatsen. Siffrorna tala härvid ett förvånande språk: af Levinsteins 82 manlige patienter hafva nemligen 63, deribland af 32 läkare 28 [1]) återfallit, af 28 qvinliga 10, — ett det mest slående bevis på morfinets demoniska magt, väl också på den menskliga svagheten.

Huruvida återfall sker eller ej beror naturligtvis mycket af individualiteten, af olika karakterssstyrka, lefnadsvanor och förhållanden, helsotillståndet för öfrigt, personens i fråga ålder, de förhållanden, under hvilka morfinmissbruket begynt, huru stora doser morfin blifvit använda samt huru lång tid hunnit förgå efter afvänjningen. Sålunda disponerar högre ålder, äfvensom vana vid alkoholiska drycker mycket för återfall, mest dock en ständig beröring med morfin efteråt. Sistnämda omständighet i förening med de öfriga tidigare omnämda förhållandena torde äfven förklara hvarför återfall hos läkare är så vanligt. I allmänhet aftager faran för återfall i proportion med den tid, som förgått efter afvänjningen.

En af de vigtigaste orsakerna till återfall äro de ännu lång tid qvarstående efterverkningarna af morfinet. Sålunda kunna

---

[1]) Berl. klin. Wochenschrift N:o 6, 1880.

redan några månader vara förgångna, konvalescenterne börja känna sig alldeles friska, aptit och sömn äro normala. Plötsligt inträder åter en försämring, ett tillstånd af ångest och oro infinner sig, som efter några dagars uppehåll åter upprepas, och i sammanhang härmed inträder ett häftigt begär efter morfin. Stundom återvända dessa attacker icke mera, i andra fall åter uppträda de tid efter annan; och om personen i fråga då ej har en synnerligt energisk natur eller andra mått och steg vidtagas, dukar han troligen under för begäret. Åtminstone till ett år efter afvänjningen bör hvarje konvalescent vara beredd på dylika attacker.

Personer med mindre motståndskraft, i synnerhet de som redan från början användt morfinet som blott njutningsmedel, för att glömma sorger och bekymmer eller för att förskaffa sig ett angenämt sinnestillstånd, duka dock under för vida mindre frestelser, i det de ofta vid obetydliga störingar och deraf stegradt morfinbegär tillgripa sprutan. Äfven här anser Levinstein i många fall läkarene bära skulden, i det de, troende patienten befriad från sin passion eller okunnige om hans böjelse, vid klagan öfver neuralgiska smärtor, sömnlöshet, tandvärk, migrän och dylikt, åter använda en morfininsprutning, utan att betänka att genom en sådan, likasom genom ett trollslag, ett begär kan upplåga, som det icke blir lätt att dämpa. Levinstein omtalar nemligen att af 8 patienter, som för andra gången kommit under hans behandling, 5 återfallit på detta sätt. Hos andra kan redan blotta återinträdet i de förra förhållandena ånyo uppväcka begäret; så anför Levinstein två fall, ett fruntimmer och en läkare, hvilka några dagar efter det de lemnat Maison de santé återvändt till hans anstalt, emedan anblicken af de förra boningsrummen med allt hvad derinne var, samt erinran om det morfinmissbruk, de der bedrifvit, framkallat hos dem en viss ångest samt åtrå efter morfin.

I betraktande af dessa förhållanden är det derför ovilkorligen nödvändigt att, då den sjuke ej mera behöfver läkarebehandling, göra det klart för honom att han väl är återstäld från morfinförgiftningen, men ingalunda ännu är fullt fri från sin morfinpassion, samt tillika göra honom uppmärksam på de kom-

mande frestelserna. Särskildt bör han varnas på det strängaste för allt morfinbruk, åtminstone under något år framåt. Tillika bör man tillråda honom att, om det blott låter sig göra, fortsättningsvis ett halft eller helt år framåt underkasta sig ett slags ständig öfvervakning af någon, som åtnjuter hans fulla förtroende. En liflig verksamhet, som tar hela hans intresse och kraft i anspråk, är härvid en god afledare. I synnerhet äro läkare och apotekare, som genom sin verksamhet ständigt äro utsatte för frestelsen, svåra att skydda för återfall. Levinsteins föreskrifter för dem äro drakoniska, för menniskovärdet nästan sårande. Han påstår nemligen, på grund af en sorglig erfarenhet, att den enda räddningen för läkaren är att han äfven under sin praktiska verksamhet aldrig mera må taga morfinsprutan i hand, ej ens för att utföra en injektion å någon af sina patienter, samt för apotekaren att han rätt och slätt må öfverge sitt apotek och sin förra verksamhet.

Bland de första tecknen på återbegynnande morfinbruk är att ifrågavarande persons hela sätt och väsen börjar förändras, sinnesstämningen blir vexlande, han söker undfly sin omgifning samt känner sig ofta trött utan giltig orsak. Aptiten försämras, med ofta påkommande plötslig och häftig hunger. Pupillerna äro stundom sammandragna, stundom normala. I allmänhet skola alla intyga att morfinets verkan vid återfall ej mera är densamma som förut. Välbefinnandet efter en morfininsprutning är ej så tydligt och uteblir alldeles redan efter några veckor. Ej heller kan en stegrad sjelfkänsla och energi mera framkallas. Slutligen visar sig redan efter några månader symptom af morfinförgiftning, och denna gång ännu svårare; hvarför patienten inom kort ser sig tvungen till ett afvänjningsförsök.

Då nu morfinismen, som ej heller hos oss torde vara alldeles okänd, i många fall, såsom af det föregående visar sig, är att betrakta som obotlig, böra alla sträfvanden desto mer gå ut på att förekomma den. I detta afseende är dock läkarens magt ofta alltför inskränkt, och bör derför pressen härvid räcka honom en hjelpsam och — verksam hand.

E. A. Homén.

Till dikten om Erik XIV och Katarina Månsdotter.

Jos. v. Weilen: König Erich. Trauerspiel in 4 Aufzügen. Wien 1880. [Bühnen-Manuscript.]

O. M. Reuter: Karin Månsdotters Saga. En diktcykel, med teckningar af *C. Larsson*. H:fors 1880. K. E. Holms förlag.

Vasa-ättens skiftesrika öden med deras storartade historiska bakgrund erbjuda otvifvelaktigt ett rikhaltigt material för konstnärlig verksamhet. Måleri och skaldekonst hafva intill senaste tid gerna tagit sina ämnen från detta område. Ibland hithörande personligheter torde dock ingen så ofta hafva sysselsatt artisters och poeters skapande förmåga som den olycklige konung Erik, af sitt namn den fjortonde. Medan nordiske målare, synnerligast de senare åren, valt åtskilliga episoder ur hans lefnad till föremål för sina taflor, har äfven vitterheten, både inom nordens och utlandets literatur, älskat att egna honom en poetisk behandling. Tvenne dylika alster, båda från senaste års belletristiska skörd, det ena af tyskt det andra af nordiskt ursprung, föreligga oss till närmare skärskådande.

Inom utlandets literatur har konung Erik företrädesvis gjorts till föremål för dramatisk framställning. En sådan har han dock äfven rönt inom eget lands vitterhet och till allra först genom Bengt Lidner, som för jemt 100 år tillbaka skref sitt strängt akademiska »sorgspel« öfver honom. En menniskoålder senare framträdde Bernh. v. Beskow med ett dubbeldrama »Erik konung« och »Eriks försoning«, tryckt i Stockholm 1827. Mera kändt är Joh. Börjessons ofta gifna sorgespel, som enligt sin första upplaga från 1846 uppgifves vara »första afdelningen«, den der likväl icke åtföljts af någon senare, ehuru skalden skrifvit åtskilliga andra stycken ur Vasa-ättens historia. Minnas vi rätt, så har, utom i Frans Hedbergs femaktsdrama »Vasaarfvet«, kung Erik för öfrigt blott i smärre pjeser behandlats af svenske författare [1]). Desto oftare påträffar man honom i Tysklands dramatiska literatur under innevarande sekel.

Raden öppnas 1817 med fru Johanna v. Weissenthurn, som till sin hjelte valt hertig Johan, hvadan naturligtvis kung

---

[1]) Af sådana hafva några skrifvit »dramatiska monologer«, hvaraf vi känna tre: en af *G. H. Mellin*, 1832, »Erik XIV på Örbyhus«, en från 1875 med samma titel af okänd förf. och en från 1855 »Erik XIV på Åbo slott« af *C. Rosendahl*. Af *Aug. Blanche* fins en dramatisk bagatell, benämd »Erik XIV barn«, från 1845, och senast har *Ed. Bäckström* i tvenne dramatiska teckningar »En Krona« (fr. 1869) och »Mellan bröderne« (fr. 1873) båda gifna å kungl. teatern i Stockholm, berört Eriks lefnadsöden.

Erik framstälts såsom tyrann af veritablaste teaterkulör. Men redan 1820 erhöll han »upprättelse« i friherre v. Auffenbergs stora sorgespel. En ännu varmare hyllning kom honom till del uti en trilogi af Ernst Willkomm, hvars tre skådespel bära namnen »*Erich der Herrscher*«, »*Erich der Wahnsinnige*« och »*Erich der Weise*«. Ungefär samtidigt med Börjessons sorgespel utarbetade Rob. Prutz sin »*Erich der Bauernkönig*«, som trycktes 1848, och åtta år senare utgaf Otto Jacobi von Ravensberg sin »*König Erich von Schweden*«. Redan tvenne år derpå hade Franz Rittweger ett nytt Erikdrama för bokmarknaden, och 1862 publicerade W. Jos. Wenzel sitt historiska sorgespel »*Erich XIV, König von Schweden*«. Af den bekante publicisten och ledamoten i tyska riksdagen Heinrich Kruse fins jemväl ett sorgespel af samma namn, som utkom 1871 i första och 1873 i andra upplagan, och snart derpå, Berlin 1876, publicerade Albert Völckerling sitt sorgespel »*Göran Persson*«. Till dessa i G. E. Klemmings bekanta förteckning uppräknade nio tyska Erikdramer hafva senast ännu tre tillkommit: ett af Stephan Milow, Bremen 1879, ett af Herm. E. Jahn, dersammastädes 1880, och nu allra sist, rågande dussinet, Josef von Weilens här ofvan anförda tragedi.

Utan att i ringaste mån vilja afgöra huruvida någon af de, vare sig nordiske eller tyske, författarne lyckats af sitt stoff skapa ett drama, som kunde anses ega ett högre än blott literaturhistoriskt värde, måste man fästa sig vid att den föreliggande dramatiska uppgiften lika ofta blifvit försökt, som en god del af de gifna lösningarna allaredan försjunkit i glömskans haf. Onekligen antyder den ihärdighet, hvarmed den literära produktionen återkommer till samma ämne, att det utöfvar en stor tjusning på skaldeverksamheten. Men å andra sidan vill det synas som om dessa företag icke hade blifvit så mångfaldiga gånger upprepade, derest icke sjelfva uppgiften vore ett slags Sisyphus-arbete. Att poeter, som påtagit sig denna uppgift, påstått om Erik XIV att »nästan hela hans lefnad är en fortgående tragedi«, torde väl förefalla lika naturligt, som att vissa patetiskt-anlagda sinnen, som älska att skipa »historisk rättvisa« och inom häfderna uppsöka de »vanlottade och missförstådda« personligheterna för att rentvå deras af efterverlden ringaktade minne, äfven i konung Erik XIV velat se en karakter, som är i hög grad förtjent af en poetisk glorifikation. Vare det fjerran ifrån oss att förneka det poetiska skimmer, som omger denne olycklige konungs gestalt. Hvad vi ifrågasätta är huruvida han, sådan vi emottaga hans bild ur historien, verkligen utgör ett lämpligt och tacksamt föremål för tragisk behandling, såvida denna nemligen, såsom det tillkommer ett från historiens område taget ämne, med den för poetisk framställning behöfliga idealiseringen skall förena den sanning, som endast den historiska verkligheten förlänar. Hvad denna senare erbjuder rörande konung Erik är lika skiftesrikt som ömkans-

värdt, men hvad man der fåfängt efterletar är denna, vare sig sedliga eller elementärt-naturliga, storhet och kraft, som göra den poetiska behandlingen af en historisk personlighet tilldragande. I sjelfva verket tyckes det oss som om icke det omedelbart ur historien och traditionen om kung Erik framflytande materialet, utan fastmer de mångahanda dermed verkställbara kombinationerna fängslat den gestaltande fantasin, som närmast kallat i dagen den långa raden Erik-dramer, hvarför ock af dessa knapt något i längden torde tillfredsställa ett allmännare medvetande i Norden, som vid vår nuvarande bildningsståndpunkt i en omfattande grad innehar en till sina minsta detaljer noggrann kännedom om detta samma tidskifte.

Rådfråga vi häfdens vittnesbörd om kung Erik, så finna vi bredvid en rik intellektuel begåfning de fulaste moraliska lyten, som någonsin vanprydt en man i hans samhällsställning. Det är i Valois'ernes och Borgiernes annaler man får leta efter motstycken, och i sjelfva verket måste man erinra sig att renässansen med sin brytning i de moraliska begreppen nu hunnit upp till norden, för att kunna förklara en sådan företeelse. Utrustad med de mest lysande förståndsegenskaper, som erhållit en för sin tid betydande utbildning, saknade Erik likväl förmågan att nyttja dem på ett hans egen värdighet och hans pligter motsvarande sätt. Behäftad med grymhet, feghet, fåfänga, nyckfullhet, vankelmod, vällust och misstänksamhet — »således alla de vanliga despotlasterna«, enligt hvad en hans häfdatecknare från våra dagar med rätta tillägger —, har han icke genom sina bättre egenskaper förmått uppväga de handlingar, som närmast berott af dessa svåra moraliska fel. Väl hafva hans beklagansvärda öden frambesvurits af hans egen karakter, hans egna handlingar, och säkert är att han var olyckligare än de fleste af dem, som fallit offer för egna brott. Att han lidit af periodiskt vanvett, som slutligen öfverkom honom med allt glesare mellanskof af full besinning, gör honom tvifvelsutan än mera beklagansvärd, utan att han derigenom vinner i sedligt och historiskt värde. Om det ock bör erkännas att den genom Gustaf Vasa stadgade »konungamakten af Erik med kraft värnades mot oberättigade anspråk«, samt att »en och annan åtgärd, ländande Sverige till nytta och ära«, af honom vidtogs, kan det dock ifrågasättas huruvida dessa förbättringar, som äro ganska få, haft sitt upphof hos honom sjelf. »Hos konung Erik finner historien«, enligt hvad nyss anförde forskare[1]) med rätta framhåller, »mycket att förklara, ursäkta och förlåta, men föga att försvara och loforda. Äfven hans tragiska karakter kan betviflas. För att en man skall vara tra-

[1]) Alfr. Gust. Ahlqvist i sina två förtjenstfulla monografier »Karin Månsdotter«, Stockholm 1874, och »Konung Erik XIV:s sista lefnadsår (1568—1577)«, Stockholm 1878, dem vi här åberopa såsom de sista arbeten rörande sagda personligheter, hvilka på senare tider, som bekant, flerfaldiga gånger sysselsatt historieforskningen i Norden.

gisk, fordras väl icke blott att han fallit genom eget förvållande, utan äfven att han verkat för en idé, huru falsk och origtig denna än må hafva varit. Men just en sådan ledande tanke saknas i Eriks nyckfulla och vacklande handlingssätt. Antager man att han begick sina brott under inflytande af vansinne, vållade han åter icke sjelf sitt fall; han blir då otillräknelig, och hans sista lidanden äro icke en försoning utan en tortyr. Egde han åter verkligen sitt förnuft, då han pinade och mördade sina offer af feghet och fruktan, — — så visade han en svaghet, som ej tillkommer en tragisk hjelte. Det lidande, som skall försona det brottsliga i en tragisk personlighets felsteg, bör väl dessutom bäras med värdighet, men äfven detta kan man knapt påstå om Erik«.

Gentemot detta sakförhållande är poeten vid behandlingen af ett sådant ämne hänvisad till en så högt uppdrifven idealisering, att deraf måste framgå en helt annan gestaltning af Eriks karakter, än den vi finna i historien. Ehuru diktens uppgift icke är enahanda med häfdateckningens, råkar den förra vid skapandet af sina derifrån lånade gestalter mer än lätt i ohållbara godtyckligheter, om icke de allmänna dragen — så att säga den benbyggnad, som af dikten beklädes med hennes kött och blod — befinnas stå i sådan öfverensstämmelse med verkligheten, att ens medvetande derom känner sig omedelbart tillfredsställdt. Der detta icke är fallet, ledes det sålunda stötta medvetandet till en granskning med hänsyn till det i verkligheten gifna, hvarpå diktens godtyckliga bild ohjelpligen förlorar. Till hvilken grad dylika idealiseringar af kung Eriks personlighet kunnat uppdrifvas, finner man bland annat af Robert Prutz' ofvannämda »*Erich der Bauernkönig*«, der denne i sin värdighet till det yttersta förälskade furste göres till ett slags förelöpare åt sin yngre bror hertig Karl, på hvilken denna beteckning till någon del kunde passa. Med rätta har Fred. Cygnaeus i sin bekanta afhandling om ifrågavarande ämne mot denne diktare anmärkt att han dristeligen öfverskridit de yttersta af den poetiska frihetens rättigheter öfver historien, som eger sina gifna gränser, och dervid påmint om[1]) huru föga den af skalden danade enkle, flärdlöse, endast på böndernes intellektuela, moraliska och materiela förbättring betänkte Erik kan igenkännas vara den, »ibland hvars första åtgärder såsom konung var den att till de adliga ätterna återställa de från dem indragna och med kronan förenade godsen; som illustrerade sin kröning med att, först bland alla Sveriges konungar, utnämna grefvar och friherrar, hvilka begåfvades med ofantliga, för allmänheten hårdt tryckande förläningar; som, när helst han så hafva kunde, förvandlade sin regering till ett stort galaspektakel, hvari den ursinnigaste lyx, hvartill hela Europa hade lemnat — mot svenska bondens svett och möda

[1]) Erik XIV såsom dramatisk karakter. Akad. afh. H:fors 1853, p. 116.

naturligtvis — sin kontingent, var rådande; och den der ändtligen sjelf utfärdat det rysliga mordbrännar- och mandråparbrefvet af den 15 september 1564«. Man kan vidare lätt föreställa sig hvilka metamorfoser historiens data undergå, när, såsom fallet är hos Albert Völckerling, Göran Persson i egenskap af tredje ståndets och vissa frihetsidéers målsman, efter ett recept visserligen, som också stundom befinnes vara användbart till och med vid det slags historieskrifveri, som ledes af ett »högre nationelt medvetande«, göres till hjelte i en tragedi.

Till dessa allmänna betraktelser öfver diktens förhållande till historien hafva vi föranledts af det nyaste dramatiska arbetet öfver kung Erik, af hvilket vi här vilja lemna ett sammanträngt referat både för det intresse, en på fremmande botten gjord behandling af ett ämne ur den svenska historien eger för de bildade i Norden, helst sjelfva stycket icke är tillgängligt i bokhandeln, och för den framgång, sagda dramatiska alster tyckes haft på några tyska scener. Förberedt till uppförande i Burgteatern i Wien och vid hofteatern i München, torde det redan hafva gått öfver tiljan i Karlsruhe, Weimar och Mannheim. Med anledning af dess framträdande på sistnämda ort sågo vi i tyska tidskrifter stycket berömmas för den konstnärliga gestaltningen af ämnet och för en lyckad behandling af karaktererna. Särskildt prisades den skicklighet, hvarmed sjelfve hjelten i stycket blifvit tecknad. Vi skola nu, följande diktaren scen för scen, redogöra för hans verk, hvaraf den nordiske läsaren sjelf må döma, om han för sin del kan instämma uti det vitsord, som från tyskt håll blifvit tilldeladt detta drama.

Josef v. Weilens sorgespel behandlar i fyra akter konung Eriks lefnad från hans regeringstillträde till hans död. Men dessa historiens sjutton år förefalla i stycket så sammanträngda, som om regeringen varat endast några månader och fängelsetiden jemväl omfattat en skäligen kort tidrymd. Enhvar af dessa fyra akter har blott en enda skådeplats, de tre första i Stockholms slott, den sista i fängelset på Gripsholm.

Första akten tilldrager sig i ett rum utanför konung Gustaf I:s sofgemak, der den åldrige monarken antages ligga på sitt yttersta. Man möter till först hertig Johan i samtal med vakthafvande officeren vid lifvakten — Måns Knutson, far till jungfru Karin, som sjelf tillhör drottning Katarina Stenbocks följe. Med den tillkomna läkaren beger sig hertigen oroligt till sin döende fader. Under tiden emottager den vakthafvande Måns Knutson ett oväntadt besök af Göran Persson, som han trodde vara prins Erik följaktig på dennes friarfärd till England. Den frånvarandes arfsanspråk till kronan afhandlas mellan Måns och Persson, som båda befara att onda stämplingar förehafvas mot Erik, »den afskydda makans föga älskade afkomling«, hvilken blifvit sänd till England, för att man under tiden måtte kunna beröfva honom kronan. I sina farhågor bestyrkas

de genom den återkommande hertig Johan, som, åtföljd af Nils Sture, utöser sin galla mot Eriks gunstling Persson. Sedan denne aflägsnat sig, förfrågar sig hertigen högst försmädligt hos vaktofficeren Måns rörande dennes dotter Karin, »den ystra fålen, som säges hafva blifvit tam, sedan hans bror Erik, hvilken ofta varit synlig i Knutsons lilla bostad invid slottsporten, tagit henne under sin tukt«, något som fadren icke heller förnekar, likväl med försäkran att allt tillgått med behörig anständighet, alldenstund hans höghet gjort sina besök blott under föräldrarnas närvaro, hvarför ock den dygdesamma drottningen tagit Karin i sin tjenst. Måns Knutson sändes ut för att från slottsgården »köra bort det pack«, som der samlats i täta skaror, oroliga att få veta något om den sjuke konungens tillstånd. Hertig Johan och Nils Sture afhandla nu arfsfrågan med hänsyn till den frånvarande Eriks tvifvelaktiga rätt såsom tronarfvinge, hvarvid Nils Sture upplyser hertigen om konung Gustafs mot arfföreningen stridande testamente, som afsåge att skifta väldet mellan sönerne. Ehuru de samtalande helst såge att den döende konungen uttryckligen gåfve sin krona åt hertig Johan, finner dock Nils Sture det vara rådligt att han nöjes med det åt honom tilldelade Finland, hvarifrån man, i förbund med Polen och sedan hertigen fått sig en maka ur det polska konungahuset, kunde störta brodren från Sveriges tron, i händelse denna ändock skulle tillfalla honom. Oförmodadt varsnar hertigen denne, som hastigt ridit in på slottets borggård, och några ögonblick derpå inkommer Erik, åtföljd af sin trogne Persson, medan Johan och Nils Sture skyndsamt aflägsna sig. Erik önskar att få se sin döende fader, men afrådes derifrån af Persson, som erinrar honom om den onåd, hvaruti han senaste tiden stått hos konungen, till hvilken dessutom Johan säges vara ingången. Den hemkomne helsar sitt fädernehem, »der barnafröjden varit så knapp och torftig för honom«, samt berättar för sin vän genom hvilket underverk han bragtes att återvända [1]).

Så är det! Ja! Som genom skyn. Ett under! —
Det var för trenne dagar se'n; jag red
(mitt stora följe hade nyss sig skingrat)
till Elfsborg, af en enda ridknekt följd.
Det led till natt, i dyster skog gick vägen.
Jag satt på gångarn tyst, med lutadt hufvud,
och sökte att en gåtas mening tyda,
hvarför min broder Johan, Svante Sture
och hela adeln, som är hätsk mot mig,
min fader ha förledt att nyss mig bjuda
till England segla bort att värfva brud;
ett bud så strängt, att intet motstånd hjelpte.
Och när, i dessa tankar djupt försjunken,
jag sökte än ett skäl och än ett annat,

[1]) Samtliga metriska partier af vårt referat äro efter originalet öfversatta af *Idris*.

då red en ryttare helt plötsligt fram;
förklädd, maskerad, ropar denne högljudt:
min ädle prins, en fara hotar er,
er fader ligger sjuk, vänd skyndsamt hem.
Och när jag häpen frågar hvem det är,
som denna maning sänder, hviskar han:
en qvinna, som tar del i edra öden;
och som han kom, försvinner han igen,
men jag flög hem i täflingsridt med stormen.

Den varnande qvinnan anser Erik ej kunna vara någon annan än Karin, Måns Knutsons dotter. Af Nils Sture får han härpå veta att drottning Katarina önskar ett samtal med honom, i hvilket han dock befarar en snara, afsedd att förmå honom till undergifvenhet mot fadern och dymedels få honom att sjelfmant afsäga sig kronan. »I åratal, säger han, har jag gifvit akt på dem alla, och tror ingen enda«. Drottning Katarina infinner sig, hon vill försona konungen med sin äldste son och begär blott ett löfte, att denne troget skall fullfölja de syften, som vägledt fadern under dennes regering. Deraf vill Erik ej veta något, han känner sig manad att skapa en ny tid och yttrar om sin fader:

Han är den första Vasakung i Sverige,
han kom på tronen genom folkets tillhjelp.
Dock när sin höjd han nådde, snart han erfor
att folkets kraft och bistånd väl förmå
en krona närma till den djerfves hufvud,
men fästa den derpå kan endast adeln.
Och hand i hand med Sveriges adelsstånd
han kufvar folkets tygellösa kraft
och tvingar det till lydnad så igen,
belägger det med gärd och bördor, ökar
med sparsamhet och flit sin kungaskatt
och sluter örat till för folkets klagan,
som han bestraffar såsom högmålsbrott. —
Jag tadlar honom ej. Uppå hans plats
kanhända jag ock handlat såsom han.
Men jag den andra Vasa är, ej höfs
det mig med folkets hjelp om kronan kämpa,
en stadgad, helig lag den för i arf
från faderspannan på mitt unga hufvud;
men toge jag i arf densamma hårdhet,
som var nödvändig för min faders framgång,
det vor' ej orätt blott, det vore brott.

Drottningen manar fåfängt till eftergift. Hon blir jemte läkaren kallad till konungen. Erik vill följa efter, men qvarhålles af flere tillkommande adelsmän, deribland Sturarne, far och son, Lewenhaupt, Stenbock och andra, som söka förmå honom att afstå från kronan, då han har emot sig Sveriges både adel och folk. Det förra visste Erik af, det senare vill han icke tro, och den bestyrkes han under ett samtal med Karin. Sjelf har hon hört folket på slottsgården uttala hela sin tillit till Erik, af hvilken det väntar sin lycka. Denna folkets tillit lofvar han uppfylla och vill med denna högtidliga försäkran

skynda in till sin fader, då hertig Johan störtar ut ur dennes rum med underrättelsen, att konungen, då Eriks hemkomst meddelats honom, fått ett häftigare anfall, hvilket ock af den derpå inkommande läkaren förklaras hafva medfört döden. Nu är Erik kung och beger sig oförhindrad till den döde.

Andra akten har audienssalen till skådeplats. Kung Erik är otålig öfver att den nya tid, han vill frammana i sitt land. låter vänta på sig, ehuru han omgifvit sig med många utländingar, som dervid skola vara honom behjelplige. Af sin kansler. Göran Persson, får han veta att samtliga utländska furstinnor. äfven drottning Elisabeth, med hvilka underhandlingar om giftermål anknutits, synas benägna dertill, i fall han vill göra allvar af anbudet. Han säger sig dock ärna lyda sitt hjerta blott, och tillägger »afsides« att han icke kan förstå hvarför Karin undviker honom, sedan han blifvit konung. Enkedrottningen infinner sig till afsked före sitt uppbrott till Vadstena, som hon valt till enkesäte och dit Karin skall följa henne. Hon varnar konungen för hans hejdlösa reformerande, som endast kan blifva olycksbringande för landet och för honom sjelf. Hon ber honom tro på allvaret i hennes maningsord; alltid hade hon stått på hans sida och senast ännu bevisat det genom den hemliga budskickning, som i tid återfört honom till Stockholm och förekommit prins Johans och hans anhängares stämplingar. Häpen öfver denna för honom oväntade välvilja, vågar Erik dock icke fullt tro på dess oegennytta. Sedan enkedrottningen aflägsnat sig, utbrister

Erik *(allena, blickande efter henne.)*

Som sanning ljöd det! När mitt öra lyddes,
mitt öga pröfvande i hennes såg,
men ord och miner dolde sig för väl.
Och likväl kan hon vara falsk! Det är hon!
Du store Gud, ack, unna mig en vän,
som söfde misstrons skarpa gift, som tär mig,
den orm, som nästlat sig uti min barm
och skjuter fram på den, som till mig nalkas.
samt honom gnagar och hans famn förqväfver,
att den ej mer i dagen djerfdes träda.
Och fins ett sådant väsen här? — Det fins,
dock flyr det bort från mig, sen jag blef konung! —

Härpå följer en kort scen med den femtonårige hertig Magnus, som infinner sig för att pocka på sin arfvedel af riket och tillbakavisar alla Eriks försök till att åvägabringa ett mera broderligt förhållande. Deras samtal afbrytes af en deputation från Dalarne, som införes af de högättade herrarne från föregående akt och af ledamöterne i konungens nämnd. Dalfolket påyrkar att i deras bygd förordningen om barnens lika arfsrätt till jorden må afskaffas, emedan blott genom jordegendomars odelade förblifvande inom familjen verkligt välstånd kan bestå. Han bifaller till deras begäran. Derpå vänder sig Erik till Nils Sture med förfrågan om

hertig Johans helsotillstånd; förebärande en svår sjukdom, har denne undandragit sig en förklaring med konungen rörande sin arfsrätt, och derefter har man icke sett hertigen, som säges vara på Löfö-slott. Göran Persson framlemnar nu en af honom uppfångad brefvexling, enligt hvilken hertigen befinnes vara i Finland och i hemlighet förmäld med Katarina Jagellonica, och då allt detta skett med tillhjelp af Nils Sture, som vetat afleda konungens vaksamhet, blir »förrädaren« nu hänsynslöst öfverlemnad till »nämnden«, som ej blott eger döma öfver honom, utan får den blifvande domen af konungen på förhand stadfästad, hvarpå Göran Persson får befallning att draga försorg om den upproriske hertigens och hans gemåls fängslande. För adelsmännens protester är konungen döf, och medan tanken att gripa till vapen gror hos dem, utbrister

Erik *(ensam, sjunkande på en stol.)*

Allena, ensam! Städse ensam blott,
en främling för enhvar, som kommen från
en annan verld, af slump, af villa har
till denna mörka jord jag mig förirrat;
bland väsen sällsamma jag går, dem jag
ej kan förstå och som ej mig begripa.
Så ensam är jag, att jag stundom ryser. —

(Uppstiger och går af och an.)

I Norge fins ett berg, Krokleven kalladt;
som gosse ville jag dess topp bestiga,
men blef på halfva vägen redan trött.
Min lärare då manar: framåt, prins,
den högsta spetsen det är kungatronen,
som utsigt bjuder öfver land och haf.
Jag klängde upp, men ingen syn sig bjöd,
ty dimma steg ur hvarje klyfta upp,
och gråa skyar skockades omkring mig.
Och stampande jag ropte: Sol, kom fram!
Men solen lydde icke barnsligt trots! — —
Nu klef jag åter upp på kungatronen,
och åter stiga dimmor, tunga skymoln
och åter ropar jag: O sol, kom fram,
men ingen sol mig sänder sina strålar.

Ur dessa betraktelser ryckes han genom Karin, som kommer att säga honom farväl. Han förebrår henne att hon på senare tider undvikit honom, hvilken dock alltid menat så väl med henne. I det hon vill tacka för denna ynnest med att kyssa konungens hand, frågar han hvarför icke kyssen får tagas på läpparna, hvilket dock sårar den unga tärnans blygsamhet, den konungen nu söker blidka med att förklara:

Flicka, du har rätt! Förlåt!
Hvad Erik prins ej hade sig tillåtit,
det vare ock för Erik kung förbjudet. —
Mig trycker tung en sorg, min kära Karin,
jag eger ingen, som kan lindra den;
jag ville gerna handla stort och ädelt,

men menskors otack håller mig tillbaka,
och ingen fins, som mig kan skänka tröst.
Förtviflad irrar jag hvar natt omkring,
jag ville åt en vän mig anförtro,
att fritt få språka utan tvångets hämsko,
hvad tanken bjuder, både klokt och dårligt,
ty meddelsam, sällskaplig menskan är.
Den som i hvarje stund, inför enhvar
måst' förbehållsam sluta till sin port,
han känner sig som vore han infrusen
i nordens haf, af isens pansar kufvad,
kan hand och fot ej röra, och till is
snart fryser andedrägten i hans mun.

Hon råder honom till ett giftermål, värdigt hans samhällsställning, men han svarar med att ställa för henne sitt rätta kärleksideal, hvari hon rodnande finner sig sjelf tecknad med en omisskännelig likhet. Liksom kallad för att gifva sin välsignelse, infinner sig vaktofficeren Måns Knutson, egentligen dock för att varna konungen mot adelns under tiden med allt större öppenhet bedrifna resning; med häpnad förnimmer han den ära, som kommit hans dotter till del och gör fåfängt sina invändningar deremot. Eriks beslut är att Karin och ingen annan skall bli hans drottning, ty »i och med detta folkets barn vill han sätta hela sitt svenska folk på Sveriges tron!«

Tredje akten visar i slottets tronsal, huru konungen hållit sitt löfte: under ett storartadt kröningståg, deri man ser gamle Sture bärande kronan på ett hyende, dessutom samtlige adelsmän utom Nils Sture, inkommer det nyförmälda konungaparet för att bland annat emottaga Stockholms borgerskaps hyllning. Denna utfaller mindre underdånig, än hvad konungen väntat. Med grämelse har han dessutom varsnat att endast hofmännen infunnit sig till högtidligheten, icke deras damer, så att den nya drottningens följe blott utgöres af hennes eget hoffolk. I detsamma fäller gamle Sture kronan till marken och får af konungen, jemte tillrättavisningen härför, äfven hårda ord för det han hjelpt sin son Nils på flykten eller håller honom hemligen gömd. Hertig Magnus, som genom sin sjukdom hindrats från att öfvervara ceremonin i kyrkan, kommer förskräckt in, berättande att han sett deras bror hertig Johan jemte sin gemål föras som fångar på en vagn in på slottsgården. Den unge hertigen ber om nåd för sin broder, hvilken dock på konungens befallning skall äfvenledes stå till doms inför nämnden, anklagad för högmålsbrott och förskottsvis dömd från lifvet. Den vid kröningen funktionerande personalen hemförlofvas med besked att till qvällen åter infinna sig högtidsklädd vid drottningens fest. De tilltalade aflägsna sig under synbart missnöje och halfqvädna yttranden om en omedelbart förestående resning. Ensam med sin unga gemål yttrar

Erik *(blickande efter de bortgående.)*

Hvad godt förstånd, när blickar tyst de vexla!
O, falska menskobröst! Så fullt af grymhet

fins intet bakhåll djupt i ödemarken.
Der ormen bor, der gästar ingen räf.
från räfvens bygd sig vargen håller fjerran,
blott uti menskans bröst, kring samma nystan
har ormen slingrat sig och varg och räf,
och endast våld kan kufva detta vilddjur.
Men nu tyrannen vill jag visa verlden,
och se'n mitt tribunal har domen fält,
skall den på Johans hufvud tungt få falla.
Och den, som djerfs ett ord för honom tala,
ja endast med ett anletsdrag förråda,
att han hans välförtjenta lott beklagar,
är skyldig ock och får sin del af straffet.

Häremot vågar Karin höja sin röst och gör det med sådan framgång, att hennes gemål efter några invändningar slutligen lofvar att försona sig med sin broder. Men då denne med sin polska gemål infinner sig inför konungen, upplågar snart det gamla broderhatet ånyo, med ifver underblåst af den jagellonska prinsessan, som dessutom får sin make till att instämma i hennes afsky för konungens nyss ingångna äktenskap. Uppbragt häröfver, inkallar Erik den vakthafvande officeren. Måns Knutson råkar åter vara i tjenst och blir utnämd till kommendant på Gripsholm, dit han ofördröjligen skall ledsaga hertigen med sin prinsessa. Hertigen tömmer hela sin vredes skål öfver konungen, beskyllande honom att hafva »dräpt deras fader och skymfat deras gamla ätt genom att äkta en frilla«. I det de begge fångarna bortföras af den nya kommendanten, utbrister

Erik *(ensam, ropande efter Måns.)*

Till marken honom fäll, stöt honom ned,
förr än han genom slottets portar går,
den hycklaren, den trolöse förrädarn!
Min faders bane? Jag? Du djefvuls yngel,
du stal från mig hans kärlek och vill nu
ock vältra bördan af hans död på mig!
En frilla hon? Min lefnads hulda engel,
som sina händer höjde upp för dig,
och henne skymfar du! Hur skall jag hämnas?
Hur straffa oerhördt det oerhörda?
O qvalda hjerna, finn ett gräsligt straff!
(Med sina händer sökande i luften.)
Jag färdar ut på stund ett kungabådskap.
En hvar, som burit namnet Vasa förr,
skall stiga ur sin kista, med min far
i spetsen, och till domstol sammanträda,
och se'n jag kastar denne skurk för dem,
att de må spotta i hans fräcka anlet,
hans falska tunga rycka ut från munnen
och honom sjelf som giftig orm förtrampa.

Härpå inkommer Göran Persson, som derförinnan emellanåt varit tillkallad, med hertigens dödsdom, men varnar konungen för att låta den gå i verkställighet, emedan hela landet är i uppror. Erik befaller att låta fängsla samtlige hufvudmän

bland adeln, hvilka alla skola dö, och ropar efter sin bror Magnus, som infinner sig i märkbart febertillstånd. Blefven ensam med denne yngling, vill den till ytterlighet uppretade konungen förmå honom att sätta sitt namn under hertig Johans dödsdom. Den sjukes vägran gör Erik allt mera ursinnig; han tvingar pennan i brodrens hand, får hans namnteckning med att föra handen, undertecknar sjelf och ser derpå den sjuke förtviflad skynda ut åt fonden, der han störtar sig i Mälarn. Eriks vansinne kommer här till utbrott, han rasar allena, mot Karin och mot den tillskyndande Göran Persson, som vill rädda honom för det omsider i vildaste fart frambrusande folkupproret. Allt närmare höras beväpnade och skrikande skaror storma mot slottet, med högadeln i spetsen tränga de in till konungen, som faller i deras våld, efter det Göran Persson, som velat försvara honom, sjunkit död för hans fötter, träffad af Lewenhaupts svärd.

Fjerde akten tilldrager sig, som redan nämdes, i Eriks fängelserum på Gripsholm. Den fångne är ute på sin vanliga spatsertur i borggården. Hans väktare Stenbock och kung Johan III äro inne, språkande om den fångnes sinnestillstånd, hvarvid kungen röjer ett synnerligt deltagande. Till dem sällar sig drottning Katarina Jagellonica, af hvars hånfulla utfall mot sin gemål man får veta att denne högligen ångrat sitt beteende mot Erik och ej förmår bära kronan lugnt med mindre än att han försonat sig med Erik och erhållit dennes uttryckliga tronafsägelse. Drottningen deremot ser blott i Eriks död en trygghet för deras besittning af Sveriges krona, och då den veke, ångerfulle Johan ej vill lyssna härtill, huru mycket än hans gemål söker egga honom att skrida till det yttersta, så uppgör hon saken med Stenbock, som åtager sig att bibringa fången ett gift uti den aftondryck, han alltid emottager af väktarens egen hand. En signal med klockan manar slottets fångar att begifva sig i sina rum, och innan Erik beträder sitt, hafva de tre besökande aflägsnat sig genom en lönndörr. Den fångne inträder under följande betraktelser:

Den menskorna vill känna och med samma
sig lära att förakta detta afskum,
behöfver blott till konung vara boren.
För lindebarnet gråhårsmänner buga,
och »höghet« kalla de den nakna mask;
hans första blick på böjda ryggar faller,
som hade de af katten lånat ryggrad;
och lekkamraterne ren tidigt täfla
att honom i hans ungdoms knopp förderfva,
han näres blott af smicker och af lögn.
Han vinsten är på lifvets lotteri,
för hvars skull vinningslystna'n gör sin insats.
Och är han klok att masken genomskåda
och rysande från verlden bort sig vänder
att ensam förbereda sig uppå den stund,
som på hans veka skuldror en gång lastar
de bördor, som han aldrig önskat sig,

då näms han drömmare och går i sömnen;
och kommer dagen, då han görs till kung
och vill i verket sätta, hvad till folkets väl
har mognat under åren i hans barm,
och vill han menskorna, som han ej älskar,
förvandla så att han dem älska kan,
då sammansvär sig hög och låg mot honom,
man rycker skymfligt kronan från hans hufvud
och spärrar honom sjelf i fängslet in.

Hans ensamhet afbrytes genom hufvudmännen för högadeln, hvilka infinna sig för att för sin del förmå honom till tronafsägelsen och till att hylla den, som af hela landet blifvit erkänd för dess konung. Härpå lofvar den fångne ingå, i fall hans krönte broder ej blott straffar den högadel, som störtat honom, utan tillika förbinder sig att »styra landet i den anda«, han sjelf gjort det, och att troget genomföra allt hvad han för dess fromma påbegynt, huru mycket än folket må spjerna deremot i barnsligt trots; ty »det gäller att uppfostra det till arbete och manligt sinnelag«, »borttaga adelsprivilegier, som äro oförenliga med allmänt välstånd«, och »låta mannen gälla och verka efter sina själsgåfvor, oberoende af om han genom sin börd tillhör adeln eller folket.« Dessa hafva varit Eriks grundsatser, dem kung Johan, »för svag i gerning och för klen till sina insigter«, aldrig skall förmå tillämpa, och så länge är han för Erik en »kronröfvare« och de, som tala till hans förmån, hans medbrottslingar, dem Erik nu drifver från sitt rum med en tillfredsställelse, som yttrar sig i de orden:

Så har jag tuktat dem med skorpioner,
dock ord det endast var, och spårlöst,
som ekot bröt sig emot fängslets murar,
de ha förklingat ren ur deras öron! —
Jag sjelf är här blott ett förfluget ord,
ett eko, som har ganska snart förklingat,
en sista ton som blott förnims af mig. — —
Jag tror dock fast att allt, som skapadt är,
hvad Herren i sin storhet gifvit lif åt,
har för bestämda ändamål han danat.
Och hvarje menska, hunnen till sitt mål,
går dit tillbaka, hvarifrån hon kommit. —
Hvarför månn' jag i denna verld blef satt?
Säg, var det blott för att på jorden lära:
att faderskärlek såsom vågen svigtar,
att broderskärlek blott ett hölje är,
som täcker falskhet och förräderi;
och mannens ed en svag och bräcklig kedja,
som faller sönder, när man lätt den rör;
att till och med det ljufvaste på jorden,
den sköna gåtan, qvinnans hulda bild,
är trogen blott, så länge lyckan gynnar;
och har du lyftat henne upp på tronen,
och ramlar den, då mins hon dig ej mer;
kom jag till verlden blott att det få lära,
så kan jag mig berömma att jag väl
har nyttjat tiden och med heder slutat

dess bittra skola, nu till afgång mogen.
Och kallar du mig, herre, för din tron,
kan jag förmäla dig: så djupt förderfvadt,
så uti grund förfeladt fins ej något,
som ditt förmenta mästerstycke: menskan!

Nu inkommer Stenbock med Eriks aftondryck, den han är ytterst angelägen om att fången skall dricka genast. Eriks forne hofnarr Herkules — derförinnan blott i förbigående synlig — infinner sig med väktarens tillåtelse för att, såsom emellanåt varit tillåtet, få tillbringa någon tid med fången. Stenbock aflägsnar sig igenläsande dörren med ett uttryck »som om han tillslöte ett kistlock«. Under ett af vemod uppblandadt skämtsamt tal hittar Herkules rätt på lönndörren, till hvilken han låtit göra en nyckel, medan fången från sitt fönster betraktar Mälaren i månskensbelysning. I detsamma hörs sång från sjön: Karin bebådar sin ankomst i en af de romanser, kungen fordom diktat åt henne, och härjemte får Erik af sin trogne Herkules veta att hon, försvunnen efter hans tillfångatagande, icke, som han trott, öfvergifvit honom utan verkat i Dalarne för hans befrielse. I glädjen häröfver tömmer Erik den af Stenbock hemtade bägaren för Karins och sin egen välgång och får omedelbart derpå omfamna sin trogna maka, som inkommit genom lönndörren, åtföljd af samme dalkarl, som anfört deputationen i andra akten. Allt är färdigt till flykten: utanför slottet väntar folket otåligt att få i triumf föra sin länge saknade konung till hufvudstaden; men denne förmår icke röra sig ur stället. Vapengny utanför låter Herkules befara att den tillämnade flykten blifvit omintetgjord: kung Johan och Stenbock inkomma med soldater, och den förre öfverraskas med att af sin bror blifva emottagen med stor vänlighet och med en försäkran att hädanefter blott vilja lefva i fred och endrägt med honom och alla öfriga anhöriga. Slutligen tillkomma ännu enkedrottningen med Svante Sture, som underrättat henne »om den fara, hvaruti Erik sväfvat«. Hon hinner blott öfvertyga sig om att hon kommit för sent. Erik utandas sin själ vid Karins bröst, och enkedrottningen sluter derpå den förkrossade i sina armar, i det hon högtidligt yttrar att den hädangångne fallit för det »att verlden ej förstått honom, och han ej förstått sin tid«.

Eger vårt referat den dermed åsyftade troheten mot originalet, så torde intrycket få sammanfattas deri, att författaren drifvit idealiseringen af sin hjelte till en punkt, der historiens bild af honom upphör att ha något sammanhang med diktens skapelse. Af Eriks karaktersfel är endast hans misstänksamhet bibehållen; i öfrigt ter han sig närapå som en fullkomlighet, hvars olycka det varit att stå långt fram om sin tid. En så beskaffad konung Erik var otvifvelaktigt »för god för denna verld«, och gentemot en sådan martyr kan hans omgifning, på få undantag när, icke framstå annorlunda än såsom stygga, egennyt-

tiga varelser, medels hvilka författaren söker motivera sin hjeltes oförtjenta undergång. Att han dermed möjligen fått till stånd ett anslående teaterstycke, kan blott räknas honom till förtjenst, så länge man står den af honom beskattade historien så fjerran, att man förbiser den nästan librettiska frihet, hvarmed händelser och personligheter blifvit modifierade och om hvarandra stälda, samt nöjes med det slags poetiska tolkning af verkligheten, som erbjudes af ett »romantiskt« skådespel. Vill man i ett drama igenfinna lifvet och bör detta, då ämnet tages ur historien, vara återgifvet med den sanning, som väl tillåter en poetisk förädling af ämnet, men är oåtkomlig vid godtycklig afvikelse från verkligheten, så måste äfven förevarande Erikdrama förklaras vara otillfredsställande. Det visar sig då bestå af ett helt subjektivt fantiserande öfver några motiv ur den olyckliga konungens lefnad, men vara i saknad af dess historiska kärna, den der dock allena förklarar de sorgliga öden, han samkade öfver sig. Att en sådan historiskt hållen teckning af konung Erik skulle göra honom föga användbar till hufvudfigur i en dikt, må dock gerna medgifvas.

Helt annorlunda ställer sig förhållandet vid en poetisk behandling af Erik XIV:s öden, der icke han, utan Karin Månsdotter göres till diktens medelpunkt. Liksom hennes tillgifvenhet för honom i verkligheten förlänade hans dagar någon frid och sällhet, så är det ock genom henne, hans minne i Nordens poetiska och historiska tradition erhållit en både varaktig och hänförande glans. »Svårligen hafva Sveriges häfder en älskligare bild att uppvisa«, säger den ofvan åberopade yngre historikern, »än Karin Månsdotters, sådan som vårt folk älskar att tänka sig henne, sökande att med kärlekens välde skydda konung Erik för dessa mörka, blodiga tankar, hvilka demoniska magter så ofta ingåfvo honom. Denna bild är icke blott älsklig, den är äfven historiskt trogen«. Denna vigtiga fördel har den unge skald, som nyligen skänkt oss sin diktcykel öfver Karin, vetat taga vara på. Med rätta låter han derför kung Erik säga sjelf:

»Kom tätt intill mitt bröst,
min murgrönsranka sköna!
Ej eken glömma skall
din kärlek att belöna!
Så veckla rikligt ut
din fägring vid dess sköte,
tills med dess blad en gång
ock dina stämma möte
i kronans rika hvalf.
ock väx, tills mer ej man
ditt löfverk ifrån mitt
der uppe skilja kan.
Att när i fjerran tid
mitt namn man nämna må,
skall oskiljaktigt ditt
då blifva nämdt också!«

Den Erik, vi här påträffa, är oss på intet sätt fremmande, utan att dock författaren af sitt realistiska uppfattnings- och framställningssätt skulle förledts till att visa oss denna gestalt från alla dess ömkliga och fula sidor. Uti »Karin Månsdotters saga« få vi se att konung Erik icke ens uti sitt förhållande till denna utmärkta qvinna var felfri, utan förgick sig mot henne både genom löftes- och trohetsbrott. Af dessa mörka drag ger oss skalden i sin sjette dikt »mellan festerna«, en lika åskådlig som med sann poetisk takt genomförd bild, der verkligheten kommer till sin rätt, utan att läsarens uppfattande känsla såras genom ett omedelbart framförande af Eriks uselheter under förevarande situation. Då diktaren icke tvekat att blotta konungen i detta hänseende, blir man något sviken, när man sedermera finner att han blott i förbigående berört det motiv, som erbjuder sig i Karins försök att hindra Sturemordet. Om sjelfva detta blodiga dåd med rätta hålles undan i en dikt, som har Karin till hufvudfigur, synes dock den situation, der hon erhåller konungens löfte om skonsamhet och rättvisa mot sina vedersakare, kunnat bereda vår diktare ett ypperligt tillfälle att låta sin lifliga fantasi och sin ledіga diktion utveckla sig i en teckning, som värdigt anslutit sig till det öfriga. I stället har nu diktaren, som utförligt skildrat Eriks tillstånd efter Sturemordet, endast förberedande och utan påföljd antydt denna händelse i den åttonde af cykelns dikter, som dessutom med sina jambiska dipodier röjer en enformigt undulerande tyngd, hvilken gör den till ett slags metriskt vågspel.

Om vi sålunda bekänna att vi i diktcykeln sakna något, som vi gerna sett utförligare behandladt af skalden, så är det blott för att säga i huru hög grad vi känt oss tilltalade af diktens hela anläggning och många af dess enskilda partier. »Karin Månsdotters saga« ger oss icke blott hufvuddragen i hennes lefnad från vaggan till grafvens rand, utan utvecklar, steg för steg och genom en sorgfällig motivering, i hjeltinnans inre en hänförelse, som under pröfningen klarnar till ett medvetande om hennes lefnadskall. Med detsamma han träffat grunden för den sympati, historien sjelf egnar Karin Månsdotter, har han gett sin dikt ett inre lif, som skall säkert anslå hvarje för poesi mottagligt sinne. Huru väl han utdrar det lyriska motivet ur den historiska situationen visar sig kanske bäst i den tredje sången »på Mälarvåg«; men äfven i den första sången, moderns »vaggvisa«, der Karins öden teckna sig i och genom moderns aningar, har han skickligt förstått att ställa den lyriska inspirationen i samklang med det faktiska. Blott undantagsvis har diktaren skattat till en blott och bar känslolyrik, om man ock i diktens eget intresse måhända önskat en ännu större sparsamhet i det afseendet, än hvad till exempel kommit den trettonde af cykelns dikter till del. Den form, diktaren valt för behandlingen af sitt ämne, är visserligen ock med rätta den lyriska, då

hans material blott erbjuder honom enstaka situationer till underlag för hans framställning; men då denna är af skildrande natur och vill försätta läsaren till en hänsvunnen tid, borde väl ock hvarje påminnelse om att han sjelf lefver i en annan, rätteligen undvikits. Öfver hufvud synes ingifvelsen vara lyckligare, diktionen ledigare och rikare i cykelns förra del än emot slutet; den sista sången är nog torr och trivial.

För öfrigt förenar författaren med en stor omvexling i metriskt hänseende ett åskådligt och liffullt bildspråk, hvarvid dock måste beklagas att svenskan icke alltid är korrekt och att metriska styfheter förekomma. Det är som om dikten skulle saknat en sista öfverarbetning, liksom den ock tyvärr erhållit en högst vårdslös korrekturläsning, och vi befara att dessa ganska talrika småfel skola ge anledning till en ogynsammare kritik, än hvad dess inre värde skulle berättiga till. Huru störande än dessa oaktsamheter kunna förefalla, kan man dock icke följa dikten utan en liflig medkänsla för den olyckliga drottningen, i hvars lefnadsförhållanden man känt sig indragen genom poesins åskådliggörande kraft. Med ädel håg har diktaren uppfattat hennes känslor, under det hon förvandlas från hängifven älskarinna till en trofast och försakande maka, och med en oförneklig formtalang förstår han att väcka dem äfven hos läsaren. Han har dermed bragt en värdig hyllning åt en qvinna, hvars vandel framter ett stort felsteg och som likafullt blifvit en älsklingsgestalt hos sitt folk.

W. Bolin.

En salongernas drottning i adertonde århundradet.

Föredrag vid Institutets årshögtid den 25 oktober 1880

af Elme Marie Caro.

Man tager miste, då man talar om andan under det adertonde seklet som en gifven sak, bestämdt begränsad och med ett säreget skaplynne. Der ingå i sjelfva verket många nyanser i tänkesätten och till och med idékombinationer, hvilka det vore svårt att sammanställa under en och samma beteckning. Man kan förvisst ganska lätt särskilja emellan tvenne sällskapskretsar, som samtidigt uppträda, blandade om hvarandra i lifvet, men djupt särskilda genom den anda, som besjälar dem: den ena betecknar slutet på den gamla tiden, den andra förkunnar en ny tids gryning.

Vi ha gjort ett försök att i följande rader teckna en vy ifrån denna så invecklade bildningssfer. Men de abstrakta idéerna lemna endast ett oredigt intryck, och det bästa sättet att inpregla dem i föreställningen är att gifva dem en gestalt och ett namn. Det är madame *du Deffand,* hos hvilken man bäst kan analysera det adertonde seklet i dess upplösningstillstånd och särskildt detta raffinerade förfall, som visar frånsidan af lifvet i salongerna, förslappningen hos ett samfund, som var i saknad af frisk luft, vidsträckta vyer, varmt hjerta och stora tankar.

Under mer än tretio år representerade madame du Deffand en af dessa opinionsyttringar, som uppstå genom öfverensstämmelsen emellan en af en viss tid privilegierad personlighet och den sociala verld, hvari hon lefver. Det förefans i sjelfva verket likasom en förut faststäld gemenskap emellan den spirituela markisinnan och det parti i det franska societetslifvet, som, utan att bry sig om filosofi eller opposition, gjorde gemensam sak med filosoferne eller frondörerne genom sin spefulla indifferentism. Det är det särskildt utmärkande draget hos den sällskapskrets, som sammanträffade hos markisinnan du Deffand. Madame Geoffrins och mademoiselle de Lespinasse's salonger erbjödo åt filosoferne ett slags tribuner, som gåfvo ett vidsträckt återljud. Madame Geoffrin var i sanning en encyklopedisternes gudmoder. En helt annan anblick erbjuder oss madame du Deffands salong. Der hyste man icke någon envis fördom hvarken mot menniskorna eller mot tidens idéer. Så när som på Voltaire, voro filosoferne der medelmåttigt hyllade; man fann hos dem drag af pedanteri och ordrytteri, som man önskade hålla på afstånd. För visso var andan här ganska litet kristen, men den var icke heller filosofisk. De voro rojalister utan illusioner; allt annat gjorde man sig ett nöje af att gyckla med.

Markisinnan hade inträdt i äktenskap vid tjugu års ålder. »Allt var på det bästa beställdt, utom att de begge makarne ej kommo öfverens i hvarje punkt«. Några månader derefter blef hon regentens älskarinna. Denna anställning fortfor dock ej längre än femton dagar. Förbindelsens korta varaktighet, är icke redan den ett tidstecken, ett symptom af denna passionens vanmägtighet, lika bestämdt markerad hos denna säregna personlighet som frånvaran af dygd? Hon skiljer sig ifrån sin man, men söker snart att återförena sig med honom: ett bizart infall, som blott ledde till en afgörande brytning, ja nära nog till en skandal. Under förloppet af några år ingår hon utan urskilning flere nya förbindelser, dock mera för att följa modet än af smak för desamma. Vid tretiotre års ålder fäster hon sig vid det lilla hofvet i Sceaux, hvarest hon påträffade just det slags förströelser och den societé, som anstodo henne. Hennes något häftiga förtrolighet med hertiginnan af Maine sysselsätter under sjutton år hennes intriglystna sinne. Härtill kan man ännu för bättre minnes

skull bifoga en af dessa lättsinniga, af den allmänna meningen erkända förbindelser, hvars lätta band aldrig kunde blifva ett ok; det var vid hofvet i Sceaux, som hon lärde känna presidenten Hénault, den värdigaste af tidens frivola personligheter, som ända till sin död blef henne tillgifven utan entusiasm, efter att under några år hafva varit så godt som trogen utan illusion.

År 1750 inträffade en händelse icke utan betydelse i hennes lefnad: hr du Deffand dog. Icke så som om hon fått lida af denna modell för män i det adertonde seklet, af denna man till namnet, den minst besvärlige af bedragne män, som hade lefvat långt från henne med undantag af de sex månader, som åtgingo för föreningsförsöken, och öfver hvilken hon ej kunde beklaga sig i annat afseende än genom att påstå att den stackars mannen under dessa sex månader visat den mest förekommande uppmärksamhet för att misshaga henne. Men icke dess mindre var »den stackars mannens« lagliga titel ett tryckande band, och hans död, som var en sista artighet, en sista uppmärksamhet, äfven den angenäm för hans enka, lemnade henne tillfälle att öppna en salong. Hon erhöll nemligen några arfvegods och två pensioner, en visserligen obetydlig förmögenhet. men som kunde gå an och som hon helt och hållet offrade för att betäcka omkostnaderna för spirituela sammankomster, för inom kort i Paris och i hela Europa celebra söndags- och måndagssupéer. Hon hade således omsider öppnat en salong, en lycka som eftersträfvades af alla denna tids mera begåfvade qvinnor, och dertill en med omsorg utsökt salong, som lände henne till ära.

Madame du Deffand förtjenar att blifva föremål för studium icke som en typ för sin tids lättfärdighet, men som ett af de sällsyntaste mönster af qvickhet och skarpsinnighet. Hvad hon besitter i högsta grad och som fängslar i hennes korrespondens, oaktadt så många luckor i det inre sammanhanget och i känslans sanning, är precisionen, fyndigheten i teckningen, en af de naturligaste och mest lefvande stilar under detta sekel, som dock har att af dem uppvisa så många utmärkta mönster; hos henne kan vidare skönjas en genialisk iakttagelseförmåga, den hon använder för att åskådliggöra nyanserna i verldslifvet och de karakterer, som der utvecklas. Jag tror icke att i denna genre finnas många stycken, som kunna jemföras med porträtt sådana som följande: — »Man kunde säga att den gudomliga Emilies [Madame du Châtelet] existens blott är ett bländverk. Hon har så mycket arbetat på att synas hvad hon icke är, att hon icke mera vet hvad hon i sjelfva verket är. Till och med hennes fel äro måhända onaturliga; de kunde anses stå i sammanhang med hennes anspråk, hennes brist på takt i en prinsessas läge, hennes torrhet såsom lärdt fruntimmer och hennes framfusighet såsom skönhet. I någon mån namnkunnig som hon var, skulle hon icke varit tillfredställd, om hon icke varit beryktad.

hr de Choiseul återkommit till Paris från sin landsflykt, hvarunder madame du Deffand haft äran att förblifva trogen, hade hon både små och stora supéer. Hon går på teatern och förlorar intet tillfälle att förströ sig. Om hon någon dag eller afton icke är i Paris, så är det emedan hon är i Montmorency på visit hos hr de Luxembourg, i Roissy hos familjen Caraman, i Rueil hos familjen d'Aiguillon, i Versailles hos familjen Beauvau, i Auteuil hos madame de Boufflers. Hon är blind, hon har ett ömtåligt lynne, hvad gör det? Hon förlorade icke en afton, icke en timme, som var egnad åt nöjen. Vid alla fester ansåg hon det vara nödvändigt att närvara. Hennes »Herkules svaghet«, såsom hon plägade säga om sig sjelf, räckte till för alla dessa tröttande tillställningar, som skulle hafva dödat en annan qvinna. Det som skulle dödat henne, var hennes egen tanke. Framför allt och till hvarje pris är det sina egna tankar, som hon vill fly.

Man må icke föreställa sig henne ett ögonblick öfverväldigad af denna briljanta hop, der hon sökte glömma sig sjelf. Ingenting kan jemföras med bitterheten af hennes allmänna omdömen öfver verlden, om man undantager hennes särskilda uttalanden öfver de vänner, som omgåfvo henne. Hvilken obarmhertig herskarinna i sitt hus! Se här en eskiss af hennes salong, uppgjord af henne sjelf och med de rigtiga namnen under porträtten: »Jag beundrade i går afton det talrika sällskap, som befann sig hos mig; män och qvinnor tycktes mig likna maskiner, som gingo, kommo, talade, skrattade, utan att tänka, utan att reflektera, utan att känna. Enhvar spelade af vana sin rol: hertiginnan d'Aiguillon ville spricka af skratt, madame de Forcalquier föraktade allt, madame de la Vallière pladdrade utan ända. Männen spelade ej bättre roler, och sjelf var jag ett offer för de mörkaste reflexioner; jag tänkte på att jag tillbragt mitt lif i illusioner, att jag sjelf hade gräft mig alla de afgrunder, i hvilka jag fallit, att alla mina omdömen varit falska och obetänkta och framför allt för brådstörtade, och slutligen att jag ej fullständigt känt någon enda menniska . . . Hos hvem kan jag under sådana förhållanden söka min tillflykt?« (20 oktober 1766).

Denna klagan, detta förtviflade återvändande till sig sjelf, och på samma gång denna beständiga flykt utom sig sjelf, denna fruktan att återfinna sig och denna känsla för betydelselösheten af den verld, der hon förgäfves söker att bedöfvas, hvilket vältaligt rättfärdigande är icke allt detta af Pascals tanke! »Man söker samtal och förströelser, blott emedan man icke kan förblifva hos sig sjelf med tillfredsställelse . . . Då jag velat upptäcka skälet dertill, har jag funnit ett synnerligen talande, som består i den naturliga olyckan af vår svaga och dödliga ställning, hvilken är så eländig, att intet kan trösta oss, då vi närmare tänka derpå . . . Deraf kommer sig att spel och

damernas konversation, krig och höga embeten äro så eftersökta. Det är icke, emedan i sjelfva verket i allt detta låge någon sällhet, ej heller derför att man inbillar sig att den sanna lyckan ligger i de penningar, som man kan förtjena på spel, eller i haren, som man jagar. Man skulle icke bry sig derom, om det skulle erbjudas en. Det är icke detta bekymmerslösa och fredliga besittningstagande, hvilket lemnar oss tillfälle att tänka på våra olyckliga förhållanden, som man eftersträfvar; utan det är bullret, som afvänder oss från att tänka derpå och förströr oss . . . Deraf kommer det sig att männen så mycket älska buller och bråk; deraf kommer det sig att ensamhetens nöje är en oförstådd sak«.

Dessa vackra ord af Pascal skulle godt kunna erhålla sin plats å frontespisen af madame du Deffands korrespondens. *Ledsnaden i verlden* skulle vara den rätta titeln på denna studie. Ingen har under en så lång följd af år känt en uppriktigare leda vid lifvet än markisinnan, som dock gjorde flere försök att undgå sitt öde; om henne kan man äfven säga att hon har *gäspat bort sitt lif,* såsom Chateaubriand senare sade om sitt, ehuru det, sanningen att säga, endast förefinnes ytliga analogier emellan dessa begge former af tungsinthet: tröttheten hos det blaserade slägtet under adertonde seklet, utan tro, utan ideal, och melankolin i början af detta århundrade, sådan som René's, hos hvilken tviflet är sammansatt af verkliga själsplågor, af romaneska känslor och af passion.

Vänskapen, man kan föreställa sig hvilket pris markisinnan satte på den, om man erinrar sig hennes utlåtande öfver sina vänner, med undantag af familjen Choiseul, som är privilegierad. För de andra har hon endast oförsynt gyckel! Man kunde kanske säga att det blott gäller hennes verldsvänner. Låt så vara, men presidenten Hénault hade varit för henne, efter hvad man försäkrar, någonting mera än en vanlig vän, och se här, huru hon talar om hans förestående död: »Presidenten mår icke väl; han har en svår flussfeber: jag tror icke att han lefver öfver vintern. Hans bortgång skall förorsaka mig ledsnad och bli en förändring i mitt lif«. Mademoiselle de Lespinasse hade gifvit henne allvarsamma skäl att beklaga sig, jag medger det. Hon hade dödligt sårat hennes egenkärlek genom att tillåta sig ett andligt rivalskap så godt som i hennes eget hus och senare, då brytningen kom, genom att bortföra ett parti af hennes vänner, som beslöto att följa med i den angenäma landsflykten; men då hon dog, skulle det ändock varit tid att erinra sig så mycken tillgifvenhet under tio år, en så stor förtrolighet och denna ömsesidiga tillbedjan, hvarpå man fäst så stort afseende. Se här i tre rader hennes liktal: »Mademoiselle de Lespinasse har dött i natt, två timmar efter midnatt: fordom skulle det varit för mig ett evenemang, i dag har det intet att betyda«.

Humaniteten är ej något, som rör henne. Hvad det adertonde

seklet hade bäst i sin filosofi är för henne ett oöppnadt bref. De mest upphöjda och oegennyttigaste känslor blifva för henne likasom fremmande. Man bör läsa det otroliga bref, der hon med en så grym hänsynslöshet, utan ett drag af rörelse berättar om Lally's bestraffning, folkets grofva förolämpningar och de förhatliga påfund, hvarmed man ville vanhedra till och med hans död. »Allmänheten, säger hon, som fruktade att Lally skulle beviljas nåd eller att hans straff skulle förmildras, önskade hans bestraffning, och man har varit förnöjd med allt, som har kunnat göra den mera vanhedrande, med bödelskärra, handklofvar och munkafle; denna sistnämda har lugnat biktfadern, som fruktade att blifva biten«. Och när Walpole i förtrytelse utropar: »Ack, madame, madame, hvad är det för förfärligheter, ni omtalar? . . . Ja, ja, ni ären vildar, ni der borta . . . Min Gud, hvad jag är glad öfver att ha lemnat Paris före denna horribla scen! Jag skulle låtit sönderslita mig eller sätta mig på bastiljen!« bör man se med hvilken köld man svarar honom: »Ni är förvånande med eder Lally . . . Hvad beträffar munkaflen och bödelskärran, så gillar jag dem icke; men tro alldeles icke att han har varit känslig derför; han har slutat som en galning«.

Ett slags hjertats förhärdelse, en nästan vild egoism är den sista formen för det onda, som röjde sig hos henne. Madame du Deffand slutade med att icke intressera sig för något, hvarken för personer eller ting eller sig sjelf. Jag tager miste: en enda gång intresserade hon sig för en, för Horace Walpole, men för sent för att icke af denna postuma känsla stämplas med ett visst drag af löjlighet.

Om vi nu skulle uppsöka orsaken till denna tunga lefnadströtthet, hvaraf markisinnan så grymt led, skulle vi utom de allmänna och sant menskliga orsaker, som Pascal har tecknat med så mycken sanning, finna en alldeles särskild och personlig i detta fruktlöst upprörda lif; det onda, som uppslukar henne i grund, det är andens missbrukande, det fina vettets ytterligheter. Hvilken grym villfarelse att tänka att man på sin begåfning kan bygga ett helt lifs sällhet och tillfredsställelse! Om dertill icke kommer något högre intresse, som tvingar oss att sysselsätta oss med något annat än med vårt eget förnöjande eller, för att ännu en gång upprepa det, med oss sjelfva, skall straffet för denna intellektuela egoism, så veklig och förfinad, icke låta vänta på sig: det blir en ohjelplig lösning från förtrollningen såväl för andra som för en sjelf. Då man endast lefver för en sådan ytlighet, kan man möjligen komma till att hos sig utveckla en ovanlig klyftighet, en säkerhet för praktiska saker, en oförliknelig skarpsinnighet. Men är allt detta grunder till lycka? Jag tror det icke. Man löper mindre risk att blifva förd bakom ljuset, det är sant; men är det icke blott en annan art af bedrägeri att blifva förvillad af sin egen klyftighet, och har man icke ofta sett en öfverdrifven skarpsinnighet leda till följande

bedröfliga resultat: en absolut skepticism beträffande renheten eller storheten af de motiv, som höja och hedra menniskans vilja? Denna ödesdigra förmåga af en omätlig analys ser man sålunda vända sig mot densamme, som älskar att deraf begagna sig. Hvilka ödeläggelser åstadkommer icke detta onda i vissa själar! Huru snabt uttömmer det icke lifvets fonder, huru snart uttorkar det icke dess källor och urbleker dess färger! Huru blir icke allt dunkelt och kallt vid dess dödande beröring, huru blir icke allt bedröfligt och förtorkadt hos oss och omkring oss! Ingenting är så monotont som qvickheten, ensam för sig, reducerad till sig sjelf. Den vibrerar, den briljerar, men huru föga omvexlande är dess glans! Man tröttnar snart vid det, som blott är qvickt utan att vara någonting annat, utan att framkalla hos oss någon ädel rörelse, utan att väcka till lif någon stor idé. Qvickheten har sin verkliga glans och verkar med all sin effekt och hela sitt behag endast då den blir använd i tjenst hos någonting högre, exempelvis i sanningens, humanitetens, rättvisans tjenst. I sig sjelf kan den ej gifva oss hvarken någon djupare glädje eller något varaktigare nöje, — knappast en minuts förbländning, som lemnar vår själ mera utblottad och mera arm än förut.

Sådan är lagen: man undgår icke känslan af sin menskliga betydelselöshet annorlunda än genom ädla affekter, som utvidga och mångfaldiga vårt väsen genom associationen med något annat, vare sig den stora och mägtiga menniskokärlek, som drager oss utom oss sjelfva, eller den manliga entusiasmen för vetenskapen, eller trons hänryckande förhoppningar. Endast sådant gifver värde åt vårt lif, som rycker oss bort från oss sjelfva genom idéns eller känslans storhet. Jaget kan icke rättmätigt njuta af sin tillvara utan att underordna den någonting högre. Beundransvärda princip, som sammanhåller all mensklig moral och all religion, som i sig ensamt innehåller formeln för lycka och menniskovärde! Denna öfverträdda lag förklarar för oss allt det otillfredställande och tomma i madame du Deffands existens. I sjelfva verket lefde hon endast för sig sjelf och sökte en bedröflig sällhet endast i analysens och ironins förnöjelser. Till denna exclusiva passion lade hon ingenting annat, som kunnat förhöja eller förändra dess förlopp. Hon är ett lysande vitnesbörd om att den qvickhet, som endast när sig af sig sjelf, är dömd att förintas af brist på näring.

Det är försoningen och moralen i denna sorgliga historia, hvari en hel verld afspeglar sig, en hel bildningssfer upplöser sig och går att dö af vanmagt och förslappning.

Vid denna tidpunkt framträdde en ny generation. Teorier grodde, inflytanden och idéströmningar bildade sig på alla håll. Gentemot denna indifferentism, hvaruti madame du Deffand och hennes vänner stannade, framträdde en ny rigtning, allvarlig och passionerad för den sociala reformens idé. Visserligen hade

äfven denna rigtning sina fel och vådor: den var uppfyld af oerfarenhet, förderfvad genom imitationen af en chimerisk, illa studerad och dåligt förstådd forntid; den fördömde rätt och slätt ett artificielt socialt tillstånd och ersatte det i sina drömmar med idealet af en natur, som var icke mindre artificiel: ett slags föryngrad stoicism, sträfvande att bygga ett nytt rättstillstånd med förbiseende af all tradition; sökande liksom den antika stoicismen att reformera det politiska och individuela lifvet enligt det rena förnuftets lag, men väsentligen särkiljande sig ifrån Zenos och Epictetes' stränga läror genom en uteslutande sysselsättning med hjertats rörelser, hvilka man med Rousseau uppfattade såsom dygden sjelf, och genom en affekterad känslofullhet, hvaråt Greklands och Roms gamla stoiker skulle hafva skrattat.

Denna blandning af en ny anda, sanning och paradox, ädla idéer, sublima förhoppningar, förderfvade af deklamation, starka passioner och utopi, se der hvad hvarken madame du Deffand eller den verld, hvaröfver hon så länge herskade, någonsin kunde förstå eller lära känna. Det varade som knappast några år, efter det den celebra markisinnan var död i sin fåtölj, »rösten slocknad och hjertat hoppressadt«, innan madame Roland framträdde i hela glansen af sin rol och med en så lysande och så tragisk bestämmelse. Sålunda presentera sig för oss vid samma tidpunkt två samfundskretsar, så liknande, men ändock så djupt fremmande för hvarandra: den ena, kultiverad ända till öfverförfining, med en stor tjuskraft, men på samma gång en stor hjertats torrhet och fattigdom, som hade drifvit analysen ända till den punkt, då den förtorkar allt; — den andra, tagande känslan till hjelp, med dess tygellösa, men mägtiga och rena rörelser för ett idealt rättstillstånd, hvars dröm ensam för sig var nog vacker för att det skulle löna mödan att lefva derför, med dess oredfiga sträfvanden efter en obestämd framtid och dess ädelmodiga entusiasm för flyktiga chimèrer. Sådana jemförelser och sådana motsatser erbjuda historiens dramer, då de göras till föremål för artistens nyfikenhet, filosofens och moralistens studium.

I bokhandeln.

O. I. Colliander: Om den kyrkliga psalmen jemte inledning till evangelisk-luthersk hymnologi; akad. afh. H:fors 1880; 276 pag. 8:o.

J. Krohn: Suomen virsikirjan historia. Hels. 1880, kansanvalitusseuran toim. XXIV; 100 pag. liten 8:o.

Förevarande skrifter äro båda att anse som väsentligen tillhörande den verksamhet, hvilken senaste qvartsekel pågått hos oss för psalmbokens förbättrande. Hr Colliander har sökt att ur psalmdiktningens begrepp härleda några grundsatser för detta kyrkliga ärendes behandling, och hr Krohn har i en förträfflig form sökt meddela menige man upplysning om den finska psalmbokens tillkomst och de bristfälligheter, som derur härflutit. Såsom ordförande i nuvarande finska psalmbokskomité har det legat hr Krohn om hjertat att väcka hos församlingarna en lifligare känsla af dessa bristfälligheter, men på samma gång har han lemnat värdefulla resultat af sin forskning i den finska psalmhistorien.

Hr Collianders afhandling är ett försök i den hymnologiska vetenskapen, ty läsaren må tro att det finnes också en sådan. Öfver hufvud har man ingenstädes så mycket af vetenskaper med så vackra grekiska namn som på det teologiska området. Förf. egnar en hel hop pagina fulla af pedanteri åt frågan om hymnologins plats inom den praktiska teologin vid sidan af liturgiken, som är vetenskapen om altartjensten, och homiletiken, som är vetenskapen om predikandet[1]). I jemförelse med så mycken vetenskaplighet är det tarfligt att man på det verldsliga vetandets område icke består sig en egen vetenskap för lyriken. deraf hymnen dock är blott en ringa del, knappast ens för poesin, i hvars haf hymnen är föga mer än en droppe. Hvad hymnologin så är får läsaren veta pag. 35, der det heter att hymnologin är i ordets egentliga mening vetenskap i form af ett »förmedlande af ett klart medvetande om den anda, som i Kristi församling inneboende på ett egendomligt sätt bryter fram och ger sig tillkänna i de kyrkliga hymnerna«. Doktorskåpan ser i alla fall ståtlig ut med sina många afdelningar och underafdelningar, äfven om kroppen under den är aldrig så mager. Och under förf:s händer krymper hymnologins innehåll till den grad i hop, att det vis-

---

[1]) Vi äro dock icke rätt säkra om förf. i likhet med Lange, hvars åsigt anföres pag. 46, koordinerar liturgiken och hymnologin ty då Schaumans åsigt, enligt hvilken liturgiken vore den allmänna och hymnologin en speciel del af läran om kulten, strax derpå anföres, godkänner förf. äfven den. Vi medge att saken hör till adiaphora.

serligen icke återstår många stycken, som skulle utgöra denna så kallade vetenskaps föremål. Förf. fullföljer sin grundsats med en sådan sträng abstraktion, att den andliga diktkonstens blomster falla hoptals utanför området. Först bestämmer han den hymnologiska vetenskapens föremål så. att endast den kyrkliga, d. ä. för kulten erforderliga psalmen hör dit, hvarigenom sånger för husandakten, för särskilda förrättningar uteslutas, hvilket väl är så mycket som att låta den verldsliga vetenskapen taga vara på dem. Vidare, och deruti kan man ej annat än ge förf. rätt. bestämmes kyrkopsalmens innehåll såsom uteslutande sacrificielt, så att hon framställer endast det fria och obetingade offer, församlingen hembär Gud, men deremot icke har till uppgift att framställa Guds nådebevis mot församlingen, hvarken de i ordet eller de i sakramenten. Stycken af beskrifvande eller didaktisk art, sådana som de öfver några söndagsevangelier, tio Guds bud, äfvensom de om åtskilliga laster eller kristliga dygder äro icke sannskyldiga psalmer. Rigtningen, säger förf. med rätta, bör i psalmen alltid vara den från menniskan till Gud, medan i den sakramentala delen af gudstjensten rigtningen är från Gud till menniskan. Vi äro med förf. ense derom, att psalmen till sitt väsen är tillbedjan, och nekas kan ju icke heller att den första och förnämsta anledningen till denna tillbedjan är Guds nådehandlingar i återlösningen, men då Gud är den tillbedjansvärde äfven som skaparen och upprätthållaren, som om våren väcker naturen till lif, liksom han väcker menniskan till ett andligt lif, så ha menniskorna, äfven då de samla sig i kyrkan, en långt rikare anledning till tillbedjan såväl i den yttre naturen som i menniskolifvets företeelser, än hvad förf. synes böjd att medgifva. Men i farten att inskränka ämnet, stannar han icke heller vid tillbedjan, utan begränsar den till bön: »hvarje sång, som icke är bön, är icke heller psalm«, heter det pag. 96. Om nu bön är att anropa någon om något, så skulle således icke heller lofsången vara psalm, ty der tackar man Gud för erhållna välgerningar eller prisar honom för hans egenskaper. Så långt vill väl förf. icke heller gå, tvärtom delar han psalmerna (pag. 182) i tack- och lofpsalmer, bönepsalmer och bekännelsepsalmer. Saken är att förf., så otroligt det låter, icke tyckes hafva något klart och bestämdt begrepp om bön. som han än fattar som ett bedjande om någonting, än helt formelt som likbetydande med tilltal till Gud, såsom uttryckligen säges pag. 95.

Äfven i formelt hänseende kan just icke sägas att förf. är stort lyckligare i sina bestämningar än i fråga om psalmens idé. Att psalmen talar bundet språk härleder han icke från känslans styrka och omedelbarhet, utan helt praktiskt från den omständigheten, att det är ett kollektiv-subjekt, församlingen, som här uttalar sin känsla. En gemensam känsla kan icke af flere på en gång uttalas, utom i form af melodi, och melodin fordrar åter ett rytmiskt språk. Man skulle således tro att melodin har sin uppkomst i detta känslans gemensamhetsförhållande, och verkligen har förf. till hands (p. 67) en kuriös utläggning om melodin som en sammanfattning af enskilda toner och derför egnad att uttrycka den gemensamt lefvande känslan hos mångfal-

den af församlingens medlemmar[1]). Men nu är fallet att just den mest individuela arten af lyriken, visan, är den, som först och främst söker sig en melodi, och att tonernas sammanställning alldeles icke är beroende deraf, att det är fleres känslor, som på en gång skola uttryckas. Så rigtigt det kan vara att melodin behöfves för att psalmen skall kunna tjena en hel församling till känslans uttryckande. så var det dock icke deri, utan i sjelfva känslans art och beskaffenhet grunden för melodin och det poetiska språket bort sökas.

För öfrigt är det just icke mycket förf. har att säga om formen. Någon fantasins medverkan känner han icke till, och hvad språket vidkommer, är det bibeln. som bör lemna bilder och uttryckssätt. Detta är godt och väl, och vi äro af samma mening, men hvad förstår förf. med bibeln? Den karolinska, skulle man tänka, då man ser huru han citerar den gamla psalmbokens hjelplösa verser. Det är väl detta. han tänker sig som den språkform, hvilken »bibehåller sin ungdomliga friskhet och enkelhet, genom att häfda sin sjelfständighet och sitt oberoende gentemot utvecklingen af såväl vetenskapens, som den dagliga literaturens, scenens och den profana skönliteraturens språk« (pag. 99). Men hvar står det väl sagdt att 1600-talets språkform var »det samma språk, på hvilket Gud förut talat till« församlingen? Såväl som i hvarje annat literaturalster ligger i den gamla bibelöfversättningen en hel hop af den tidens bildning. dess åskådningssätt och smak nedlagd i de språkliga uttrycken, och man kan icke se hvarför just detta sekels egenheter skulle besitta någon evärdelig friskhet.

Noga taget borde icke heller förf. hålla på det gamla bibel- och psalmboksspråket, ty enligt förf. bör psalmen vara oberoende af tidsåldrar liksom af nationalitet. Att kyrkosången skulle vara en »kristnad folksång« är en åsigt, som han på det bestämdaste träder upp emot. liksom han öfver hufvud icke vill tänka på en real församling. hvars sakrificiela känslor deri skulle uttala sig (pag. 83). Det sjungande kollektiv-subjektet i den äkta kyrkopsalmen är de heliges samfund, den osynliga kyrkan; »då den nationela folksången är det jordiska hemlandets sång, så är psalmen deremot Guds folks himmelska hemlandssång« (pag. 85). Ganska rigtigt låter ock förf. den här på jorden stridande församlingen hafva sången gemensam med den triumferande församlingen kring Lammets tron i himmeln (pag. 68). Att här all individualitet, såsom särskilda tillstånd, olika stånd- och synpunkter, dess mera allehanda verldsliga förhållanden, dem man vanligen i psalmboken sökt helga genom en religiös känsla, utmönstras (pag. 117) är ju sjelffallet, ehuru det kanske förefaller oväntadt, då förf. tidigare (pag. 67) visade sig så mån

---

[1]) Detta, att melodin alltså är en sammanfattning af enskildheter, analog med medlemmarnes i församlingen enhet, hindrar dock förf. icke att i påföljande mening anse melodin vara till den grad ett uttryck af gemensamheten, att individualiteterna i församlingsenheten rent af skulle förintas, derest de icke funne sitt uttryck i texten, det poetiska språket. der individualiteten komme till sin rätt, hvilket åter icke hindrar honom att i nästa mening kalla texten, det individualiteten uttryckande, för psalmens själ och musiken, det gemensammas bärarinna, för dess kropp.

om individualiteterna i församlingsenheten, att psalmen till god del just derför måste bli poesi. En aktningsvärd grad af sjelfständighet synes förf. röja deri, att han icke heller fordrar någon konfessionel karakter hos psalmen, hvilken har sin norm i bibeln, icke i någon den ena eller andra partikularkyrkans konfession. Hvad man så blott finner underligt är att förf. skrifvit inledning till en »evangelisk-luthersk«, icke en allmän-kristlig (och apokalyptisk) hymnologi.

Med ett så abstrakt betraktelsesätt har förf:s afhandling icke kunnat bringa många hållbara grundsatser för vårt psalmboksverk. I en och annan punkt hafva vi ofvan förklarat oss ense med förf., och äfven deri ge vi honom rätt, att »en verklig psalmdiktare är blott den skald, hvars egen hela lifsåskådning är densamma som den troende församlingens«. En inspiration i andra hand eller så att diktaren söker försätta sig i en troendes sinnesförfattning, känna sig till dennes sorger och fröjder, ger måhända en vacker poesi. men rör icke hjertat hos andre troende, såsom en äkta psalm skall göra det. Såvida det gält att dikta nya psalmer i stället för de gamla, måste det förefalla som en vansklig väg att kommittera större och mindre skalder till verket. Men psalmbokskomitéernas uppgift har icke heller varit sådan, utan dem har varit förelagdt det högst nödiga värfvet, att omarbeta i en modernare bildningsform det gamla, svenska eller finska förrådet. Hr Krohn har i sin broskyr, vid det han redogjort för det finska psalmverkets fortgång, oförskräckt uppgjort detta verks estetiska och moraliska syndaregister. Denna massa af tanke-, känslo- och språkvidrigheter vill väl hr Colliander dock icke anse för en helsosam näring för folket, och här är det poeten med sin konst, äfven om hans inspiration ej vore af egentligen religiös art, är påkallad för att dikta om det ursprungliga verket i en värdig form.

Det finska psalmförrådet härstammar från två väsentligen olika perioder, Finno-Hemmings kring år 1600 och Erik Cajanus' kring år 1700. Hos de förre finner hr Krohn mera sjelfständighet, men ock en stor oskicklighet; af Fenno l. Suomalainen räknar den finska psalmboken 97 psalmer, bland dem 16 antagligen original, af Hemming 137 till inemot hälften öfversatta från svenskan, för resten från tyskan och latinet, jemte 37, som troligen äro original. Skröpligheterna i detta den finska psalmbokens äldre förråd låta till en god del förklara sig af det ännu outbildade idiomet, som skulle upptaga en mängd nya föreställningar och på samma gång böjas i för dess väsen fremmande metrer och rim; en verklig prokrustes bädd, der talet än stympades, än förlängdes, alltid våldsamt, ofta på det befängdaste sätt. Men begåfningen hos desse psalmförfattare svarade icke heller mot den goda viljan. Hr Krohn finner hos ingendera någon fläkt af den rätta andan, och äfven Hemming, som ej kan frånkännas en viss kraft och fyndighet i diktionen, röjer i hög grad tidens råhet. Absurditeter kunna anföras, som äro motbjudande redan för den profana känslan, för den religiösa rent af upprörande. Det nya psalmboksförslaget, som utmönstrat inalles 129 psalmer, har af Finnos kunnat behålla endast 7, af Hemmings 15 stycken. Annorlunda förhål-

ler sig med Erik Cajanus och de 114, han tillagt. De äro öfversättningar efter original, af hvilka blott få behöft aflägsnas, och äfven den finska omklädnaden röjer här högst betydande framsteg. »Orden löpa flytande och lätt i enlighet med metern och melodin, och äro för det mesta valda med god smak. Hela uttryckssättet röjer en upphöjd, poetisk ande«. Omarbetningen af hans förråd torde mestadels afsett den förändring skriftspråket sedan hans tid undergått.

Men större eller mindre, kan man förutse att förslagets förändringar skola röna ett strängt och föga upplyst omdöme i församlingarna, hvilka, som bekant, hafva att afgifva yttrande i saken. Med alla sina fel äro de gamla psalmerna en gång invanda och kärvordna, och, hvad mer är, de åtnjuta ett stadgadt anseende för renlärighet, medan förbättringarna äro neologismer, dem man misstror kanske just derför, att tanken blifvit fattligare, och ringaktar derför, att språket blifvit mera modernt. För att öfvervinna dessa betänkligheter, tar hr Krohn dem till tals i ett slutord, der han ställer sig på menige mans ståndpunkt och för ett kraftfullt språk, hvars uppriktighet vi så mycket mera högakta, som man just icke plägar förtjena någon tack genom att träda fördomarna för när. Hvilken utgång saken kommer att få, beror väl till god del på presterskapet, men det kan vara ovisst huruvida flertalet kommer att intaga en mindre konservativ ståndpunkt än hr Colliander, hvars åsigt i saken man kan ana redan af den tystnad han iakttager om behofvet af en förbättring.

Hr Krohn låter sitt utkast till en finsk psalmhistoria föregås af en öfversigt af psalmsångens utveckling, särdeles i Tyskland, medan hr Colliander egnar senare hälften af sin afhandling åt »psalmens empiriska verklighet«. Denna hr Krohns öfversigt, som helt visst afser att genom en fullständigare upplysning om psalmernas härkomst bibringa en lifligare föreställning om att de icke äro någonting stationärt, utan resultat af en utveckling, har icke anspråk på något forskningsvärde, men läses med nöje såsom gjord af en talangfull skriftställare.

L—s.

Meddelanden af Societas pro fauna et flora fennica. Femte häftet. H:fors 1880. 252 sid. 8:o.

För fem år sedan beslöt Societas pro fauna et flora fennica att fördela sina publikationer, hvilka dittills utkommit under den gemensamma, välkända titeln »Notiser«, på tvenne serier, »*Acta*« och »Meddelanden«. I de förra skulle ingå längre, mer vetenskapliga afhandlingar, afsedda för den lärda verlden i allmänhet; meddelandena åter komme att omfatta mindre uppsatser af mer lokalt intresse. Om denna förändring var påkallad af »ett länge kändt behof« må lemnas derhän; visst tyckes det som om det uppgifna ändamålet med densamma, snabt offentliggörande och lätt spridning af de till sällskapet inlemnade afhandlingarna, kunnat uppnås genom ett tätare utgifvande af notiserna i mindre häften. Ett faktum är emellertid att förändringen blifvit

genomförd och att sedan 1875 en tom af Akterna och fem häften af Meddelandena lemnat pressen. Det ligger i sakens natur att de mindre notisartade uppsatserna måste öfverväga inom ett sällskap med så begränsadt program som det i fråga varande. I det nu föreliggande häftet ingå icke mindre än tretton uppsatser, alla, så när som på en, af botaniskt innehåll. Den zoologiska, hvilken upptar inemot tredje delen af hela häftet, är författad af vår kände entomolog hr Reuter och bär titeln: Nya bidrag till Ålands och Åbo skärgårds Hemipter-fauna; afhandlingen bjuder likvisst på mera än titeln lofvar, ty i densamma ingå flere öfversigter och sammanställningar af kritiska och svårutredda grupper. Bland de botaniska författarne möta vi först de två bekanta namnen Lindberg och Karsten. Hr Lindberg lemnar beskrifningar öfver sex dels obenämda, dels med andra förvexlade mossarter. hr Karsten meddelar i fyra mindre uppsatser nya bidrag till kännedomen om den finska svampfloran, hvilken tack vare honom hör till en af de bäst kända i verlden. En annan grupp af författare äro hrr Leopold, Hellström och Brenner. Hr Leopold hade sommaren 1876 ett mindre understöd för botanisk undersökning af Sahalaks, Kuhmalaks och Luopiois kapeller i södra Tavastland och lemnar nu en förteckning öfver floran i dessa nejder samt ett utkast om vegetationen på de olika ståndorterna. En annan växtförteckning har inlemnats från Gamla Karleby af provincialläkaren derstädes dr Hellström, hvilken haft intresse för och funnit tid att anställa botaniska exkursioner i sitt distrikt. Det är en i sanning glädjande företeelse att naturens studium ännu här och der bedrifves samt skänker nöje vid sidan af andra göromål, men huru skall väl förhållandet blifva med den nu uppväxande generationen, hvilken i skolan knapt hunnit göra bekantskap med naturalhistorien?

Hr Brenner har afgifvit en kort redogörelse öfver en anno mundi 1869 i Kajana och norra Österbotten företagen botanisk resa. Slutligen innehåller häftet fyra mindre meddelanden af hr Sælan rörande åtskilliga anmärkningsvärda, i Finland anträffade fröväxter.

F. ELFVING.

Anders Chydenius: Politiska skrifter. Med en inledning om Chydenii plats i Finlands historia ånyo utgifna af *E. G. Palmén.* Förra häftet. H:fors 1877. G. W. Edlunds förlag.

— — —*: Politiska skrifter.* Med en historisk inledning ånyo utgifna af *E. G. Palmén.* Senare delen. H:fors 1880. G. W. Edlunds förlag.

Efter en något lång väntan har allmänheten till julen fått emottaga fortsättningen af detta arbete, hvars förra del redan 1877 såg dagen. Emellertid synes publikationen genom detta dröjsmål i icke oväsentlig mån hafva vunnit från den första planläggningen.

Bland skrifter, hvilka såsom författade af Chydenius enligt förteckningen i förra delen skulle ingå i den senare, var äfven »Svar uppå kongl. finska hushållningssällskapets prisfråga: Hvilka äro de hinder, som fjettra finske landtmannens idoghet? och hvilka medel äro de kraftigaste och lämpli-

gaste att väcka honom till mera drift och omtanke i sin hushållning? (1803)«. Utgifvaren synes vid antagandet att denna förtjenstfulla, af hushållningssällskapet prisbelönta skrift vore författad af Chydenius stödt sig på en uppgift i Rabbes skäligen ytliga biografi öfver C., införd i »Finlands minnesvärda män«, medan i den C. E. Bladhs »Minnen från finska kriget åren 1808—1809« åtföljande biografin förenämda skrift uttryckligen uppgifves författad af den i Finlands nyare häfder så märklige Pehr Johan Bladh. Uppgifter, hemtade från Finska hushållningssällskapets arkiv, hafva emellertid öfvertygat utgifvaren om origtigheten af förstnämda antagande, hvarför äfven skriften uteslutits från samlingen.

Har sålunda en skrift, som påtagligen icke är författad af C., blifvit utelemnad, hafva i stället några andra värderika bidrag till samlingen tillkommit, »Uppsatser i Dagligt Allehanda 1778 och 1779 om husbönders och tjenstehjons naturliga rätt«, samt »Anders Chydenii till Göteborgs kongl. vetenskaps och vitterhets samhälle insända sjelfbiografi«. Hvad angår uppsatserna om tjenstehjonsförhållandet, så bilda de, ehuru belastade med diverse polemiskt slagg, ett intressant kompliment till C:s frisinnade yrkanden på andra områden. Den i Göteborg förvarade sjelfbiografin är åter för belysning n af C:s personlighet af det synnerliga intresse, att dess utevara från samlingen hade inneburit en icke ringa förlust.

Angående de principer, som följts vid återgifvandet af C:s skrifter, afger utgifvaren i företalet följande förklaring: »Då syftemålet med denna upplaga varit att göra den snillrike författarens arbeten allmännare bekanta och tillgängliga, har originalens synnerligen vacklande och regellösa ortografi utbytts mot den nu brukliga (enligt svenska akademins ordlista); derjemte har utgifvaren medels tillägg af ord inom klammer, förklarande noter, ofta äfven med ändring af ordens ordningsföljd och rättande af diverse felaktigheter (i synnerhet vid användningen af pronomina och kollektiva substantiv) sökt göra skrifternas form mera korrekt och njutbar för allmänheten«. Utgifvaren har genom detta tillvägagående onekligen i hög grad ökat sitt eget arbete, och i viss mån torde äfven ett sådant förfaringssätt varit både önskligt och nödvändigt, t. ex. i fråga om den föråldrade och dessutom ojemna rättstafningen och de förklarande noterna; men då utgifvaren derjemte ansett sig böra förbättra C:s styl genom »tillägg af ord« och genom »ändring af ordens ordningsföljd«, så synes det oss, som hade han gått längre, än hvad som varit behöfligt. I en del fall torde väl dessa tillägg och förändringar kunnat leda till förtydligande af förf:s tanke, i andra förefalla de minst sagdt öfverflödiga. Sjelf fäste C. vid sitt skrifsätt en viss vigt; så yttrar han i sjelfbiografin om sina skrifter och tal: »En lätthet uti meningar och uttryck, öfvertygelse och behag hafva därvid altid varit mina föremål, och ehuru paradox jag ofta synts i mina satser, har dock mitt nog egna skrifsätt vunnit allmänhetens bijfall, långt öfwer hwad jag kunnat wänta eller förmoda«. Icke heller tro vi att det för någon läsare erbjudit nämnvärd svårighet, att genomgå t. ex. C:s autobiografi, der den ursprungliga formen respekterats.

Rättvisligen bör dock antecknas att förändringarna aftaga i samma mån som arbetet fortskrider, så att man i de senare skrifterna påträffar jemförelsevis få af dessa klammeromgärdade ord, hvilka i de tidigare oupphörligt störa läsningen.

Äfven den samlingen åtföljande intressanta och värderika lefnadsteckningen synes från den ursprungliga plananläggningen undergått väsentliga förändringar. »Inledningen om Chydenii plats i Finlands historia« (se förra delens titelblad) har förändrats till en »historisk inledning« om »Anders Chydenius, hans lefnad, verksamhet och skrifter samt plats i Finlands historia« (se senare delen). Och denna modifikation tro vi varit af förhållandena väl motiverad. Hvad den läsande allmänheten väntat sig af en lefnadsteckning öfver C., har nemligen ingalunda varit en utredning af hans möjliga plats i Finlands speciela historia, utan en redogörelse för den ställning han intog i den för Sverige och Finland då ännu i hufvudsak gemensamma historiska utvecklingen. Också har framställningen af C:s »plats i Finlands historia« reducerats till knappa fyra sidor i slutet af den 200 pagina omfångsrika biografin, och denna framställning synes oss icke tillhöra det mest lyckade i uppsatsen.

Deremot har utgifvaren åt sin teckning af C:s betydelse för Sveriges (incl. Finlands) politiska utveckling mot slutet af frihetstiden gifvit en utsträckning, som skänker densamma betydelse långt utöfver den af en vanlig biografi. Särskildt har, såsom utgifvaren äfven i förordet sjelf anmärker, teckningen af Chydenii verksamhet vid och under 1765—1766 årens riksdag vuxit ut till en verklig monografi af detta i många afseenden betydelsefulla ståndsmöte. Och denna skildring utgör icke en kompilation af förut bekanta källor, utan den stöder sig till hufvudsaklig del på sjelfständiga forskningar i svenska riksarkivet. Genom det material han ur stånds- och deputationsförhandlingarna sammanbragt, har det lyckats utgifvaren att i flere vigtiga punkter kasta en ny belysning öfver C:s verksamhet under detta, det mest betydelsefulla skedet i hans lif. Anmärkas kan att det omfång, denna framställning erhållit, icke står i något egentligt förhållande till öfriga delar af lefnadsteckningen och särskildt till skildringen af C:s senare riksdagsmannaverksamhet, men då biografins uppgift är icke blott att samla och sammanställa så fullständigt material som möjligt, utan ock att i vissa hufvudpunkter koncentrera teckningen af sin hjeltes personlighet, så kan denna ojemnhet i framställningen häraf förklaras.

Hvad vi deremot i den för öfrigt innehållsrika biografin fullständigt saknat, är en utredning af C:s ställning till tidens nationalekonomiska idéer öfver hufvud.

I sin lefnadsteckning öfver Chydenius (i »Finlands minnesvärda män«, II, 3, 1857) anmärker Rabbe att C. »var samtida med den engelske statsekonomen Adam Smith« och »att begges läror förråda ett omisskänneligt slägttycke«. Han synes häraf dragit den, visserligen ganska felaktiga, slutsats att C. tillgodogjort sig Smiths idéer och tillämpat dem på svensk-finska

förhållanden. P. Wieselgren, som ett par år senare (i Svenskt biogr. lexikon. Ny följd. III) egnade C:s minne en välskrifven teckning, yttrar sig alls icke om dennes ställning till de på kontinenten och i England under senare hälften af förra seklet herskande ekonomiska doktriner. Icke heller hafva vi hos Malmström iakttagit något uttalande i detta hänseende. Deremot har Arnberg (»Frihetstidens politiska ekonomi«) icke kunnat undgå att konstatera en »slående likhet« mellan C:s argumentation mot produktplakatet och den, »hvarigenom den nyare ekonomiska vetenskapens fader i sitt berömda arbete elfva år senare sökte bevisa orimligheten af sitt fäderneslands navigationsakter«, äfvensom att C:s åsigter »väsentligen måste öfverensstämma med dem, som sedermera, af Smith utvecklade och satta i system, blifvit af vetenskapen erkända såsom de naturliga lagarna för samhällets ekonomiska organisation«. Tvekar sålunda Frihetstidens ekonomiske skildrare att närmare angifva förhållandet mellan C:s åsigter och de af Smith ett årtionde senare uttalade, så förklarar deremot Fryxell (Berättelser ur svenska historien, 43 delen, 1875) på det otvetydigaste att Chydenius »i bestämda och tydliga drag redan 1765 framlade grundtankarna till det national-ekonomiska system, med hvilket Adam Smith elfva år senare uppträdde, och genom hvilket denne störtade det förut herskande merkantilsystemet och åt sig sjelf förvärfvade stor ära. Den ursprunglige uppfinnaren Chydenius deremot blef af många sina motståndare begabbad som en narr, eller smädad såsom en af England mutad handtlangare«.

Sannolikt stödande sig på detta Fryxells kategoriska yttrande uttalar sig utgifvaren angående C:s skrift »Den nationala vinsten«: »Inom det ringa omfånget af 36 qvartsidor framlade han här ett program i politisk ekonomi, hvilket trots sin summariska korthet är så helgjutet och af så klassiskt värde, att det med full rätt kan ställas i bredd med den berömde Adam Smiths elfva år senare utkomna stora arbete Weath of nations«. Detta är, så vidt vi kunnat finna, det enda utgifvaren yttrar om Chydenius såsom »den ursprunglige uppfinnaren« af Adam Smiths epokgörande system. Och dock hade en noggrann utredning af hithörande förhållanden varit af icke ringa betydelse och intresse.

Oss har det förefallit såsom om man vid uppställande af Chydenius såsom den egentlige upptäckaren af Smiths nationalekonomiska system förbisett att mellan den sistnämde och merkantilismen fans en ekonomisk skola — »fysiokraterne« eller rigtigare »ekonomisterne« — som ett godt stycke tid före såväl Chydenius som Smith upptagit kampen med de, från föregående århundrade ärfda, merkantiliska lärorna. Mot handelsbalansen, såsom gradmätare på en nations välstånd, mot skyddstullarna, mot skråregimen, med ett ord mot hela det reglementerande, i den enskilda friheten ingripande systemet, som af merkantilismen uppstälts, hade desse, en Quesnay, en Goudroy, en Turgot och andra flere, fört en ihärdig kamp redan före Adam Smith; och till och med det numera så ofta såsom karakteristiskt för Adam Smith och hans anhängare anförda *laissez faire et laissez passer* torde i sjelfva ver-

ket härstamma från hans föregångare och läromästare: fysiokraterne, af hvilkas doktriner han bibehöll mycket, om han än förkastade somt.

En utredning af huruvida de af C. uttalade ekonomiska satserna i sjelfva verket mera öfverensstämma med Adam Smiths 1776 offentliggjorda system än med hans samtidas, fysiokraternes, lärosatser, hade onekligen väl försvarat sin plats i en biografisk framställning af detta slag. Åtminstone tro vi utgifvaren handlat försigtigare i att icke, utan vidare undersökning, sammanställa Anders Chydenius och Adam Smith. Den förres ära, att snillrikt och framgångsrikt i norden hafva förfäktat samtidens bästa idéer, är tillräckligt stor, utan att den behöfde yttermera förhöjas genom det obevista yrkandet, att han vore den, som i sjelfva verket upptäckt det snillrika vetenskapliga system, som ännu i dag är förherskande inom den national-ekonomiska vetenskapen och fortfarande utöfvar ett betydande inflytande på den ekonomiska och finansiela praktiken.

Vi hafva hufvudsakligen uppehållit oss vid de anmärkningar. vi trott denna publikation gifva anledning till. Då vi i detta sammanhang icke kunnat ingå på någon närmare redogörelse för, vare sig skrifternas eller inledningens, innehåll, återstår det oss endast att lyckönska utgifvaren till att, icke blott på titelbladet, utan främst genom den värderika lefnadsteckningen öfver Anders Chydenius hafva förknippat sitt namn med ett arbete, som i alla tider skall intaga en framstående plats inom Finlands klassiska literatur.

R. Castrén.

A. O. Freudenthal: Om svenskarnes inflyttningar till Finland; särtryck ur kalendern »Odalmannen« 1880.

I denna uppsats har den ärade förf. i korthet framstält de resultat, beträffande svenskarnes i Finland härstamning och förmodade inflyttningar, hvartill hans flitiga forskningar i bygdemålen föranledt. Derjemte anföras ock några legender till stöd för hans utsaga, hvilken förlägger tiden för inflyttningarnas början till vikingatiden, eller den så kallade yngre jernåldern. Inflyttningen från Gotland via Estland skulle sålunda försiggått ungefär samtidigt med de finska stammarnes invandring från Ryssland.

Detta kan allt ega sin rigtighet; men oss tyckes som skulle icke endast språkforskning och sägner bort tagas ad notam, då det gäller att bestämma tiden för svenskarnes inflyttningar till Finland, utan jemväl arkeologin, hvarmed förf. ju icke så litet sysslat. Han har visserligen omnämt och jemväl dragit slutsatser af minnesmärkena *ofvan* jord, Raseborg, Borgbacken, med flere, hörande till jernålderns senaste skede; men vid jordfynden och den historia, de veta berätta, har han alls icke fäst afseende. Och likväl ådagalägga dessa att Finlands sydkust åtminstone delvis var bebodd af svenskar, eller menniskor af skandinavisk stam, redan 300 år före Kristi födelse, således omkring 1000 år tidigare än vikingatiden och finnarnes invandring. Det kan vara af kulturhistoriskt intresse att de gotländske kolonisterne till-

rde sina stamförvandter någon liten tillökning i folkmängd och odling, men man bör för visso icke förbise att samme stamförvandter på Finlands sydkust derförinnan genomlefvat minst ett årtusende och derunder hållit skäligen jemna steg med skandinaverne i Sverige, hvad utveckling beträffar från stenkulten genom bronsåldern till jernåldern, under det lapparne i det inre landet ända till finnarnes invandring fortfarande stodo på sitt arktiska särgna stadium af råaste stenkultur.

—ST—.

J. Grot: Frithiofs saga; öfversatt till ryskan; 2:dra uppl. Woronesh 1874. 170 + 29 pag. 8:o.

S. W. Hellgren: Kalevala, finskt national-epos; Kullervo-episoden, öfversatt till ryskan. Moskva 1880. 74 pag. 12:o.

E. W. Palander: Uebersicht der neueren russischen Literatur. Tavastehus 1880. 91 pag. liten 8:o.

Skandinaviens sköna literatur är i allmänhet föga känd i Ryssland. Orsaken härtill torde förnämligast böra sökas dels i obekantskapen med de skandinaviska språken, dels i denna literaturs egen beskaffenhet, som gör den mindre gouterad af den sensationslystna och vid den franska literaturens starkt färglagda alster vanda ryska publiken. Fredrika Bremers och Emilie Carléns romaner, af hvilka somliga på fyratiotalet öfversattes till ryskan, anslogos tråkiga och uppmuntrade icke till vidare öfversättningar från detta håll. Endast undantagsvis finner man stundom en norsk, dansk eller svensk novell såsom spaltfyllnad i någon tidskrift. Om sålunda den svenska romanliteraturen i rysk drägt såväl i qvantitatift som qvalitatift hänseende endast är obetydligt representerad, har i dess ställe den poetiska att uppvisa tvenne mästerliga öfversättningar, den ena af »Frithiofs saga«, den andra af »Kung Fjalar«. Öfversättningen af Frithiofs saga, hvaraf andra upplagan utkom för några år sedan, är gjord af f. d. professorn vid universitetet i Helsingfors, numera akademikern J. Grot. Den minutiösa samvetsgrannhet, som utmärkt alla hr Grots arbeten, hans grundliga kännedom af svenska språket jemte hans välagalagda kärlek till dess literatur, utgjorde redan på förhand en säker borgen, att detta i flerfaldigt hänseende svåra arbete icke gerna kunde företagas af kompetentare person och att den svenska poesins ädlaste perla vid sin infattning i rysk drägt sålunda säkrast, så vidt detta är görligt, skulle bibehålla sin ursprungliga glans och skönhet. Så blef äfven fallet. Oaktadt de germaniska språkens större frändskap med svenskan och deraf beroende större lätthet att återgifva svenska språkkonstruktioner, torde knappast någon tysk eller engelsk öfversättning af Frithiofs saga kunna i trohet och ledighet mäta sig med den ryska. Vi hafva i detta arbete icke allenast en öfversättning, som noga återger originalets innehåll och form, ur hvilken dess ande flägtar emot oss: vi hafva tillika ett i språkligt afseende dyrbart inlägg i den ryska literaturen, jemförligt med Shukoffskis öfversättning af Homerus.

Äfven Kung Fjalar har i hr Golovin funnit en öfversättare, som med

kärlek och pietet för Runebergs skaldskap förenar ett sällsynt herravälde öfver sitt ryska modersmål, och derför äfven på ett utmärkt sätt lyckats lösa den svåra uppgiften att på originalets för ryska språket fremmande versmått återgifva dess stolta och klangfulla strofer. Tyvärr har hr Golovin icke varit i tillfälle att i tryck publicera mer än första sången af sin redan för flere år tillbaka fulländade öfversättning. Tegnérs Nattvardsbarnen och en hel mängd smärre lyriska stycken af särskilde svenske poeter äro likaledes på samma talangfulla sätt af honom öfversatta.

I hr Hellgrens arbete möter oss det första försöket att på verklig finsk runometer till ryskan öfversätta den bekanta Kullervo-episoden i Kalevala. Om de båda förutnämde öfversättarene haft att bekämpa svårigheter, framkallade af den fremmande verldsåskådning, som genomgår den nordiska hjeltesagan i motsats till den ryska, likasom äfven af versmåttets olika natur, gäller detta uti icke mindre grad äfven om hr Hellgrens arbete. För att så troget och jemförelsevis så ledigt som han gjort det på veritabel runometer till ryska öfversätta Kalevala är kännedomen af det bildade språket otillräcklig: man måste omsorgsfullt hafva studerat den ryska folksångens och sagans språk, hafva gjort sig bekant med dess rika ordförråd och friare formbildning samt så att säga lefvat sig in i dess naiva åskådningssätt. Genom ett dylikt samvetsgrant studium har det äfven lyckats hr Hellgren att åstadkomma en öfversättning af Kullervo-episoden så trogen och tillika så ledig att den knappast lemnar något öfrigt att önska. Återstår att hoppas det äfven öfriga delar af Kalevala blefve likaså talangfullt och troget öfversatta.

Hr E. W. Palanders »Uebersicht der neueren russischen Literatur« är ett välment försök att tjena den obekante som handledning i Rysslands nyare literatur och i sådant afseende ganska användbart.

A. Fr. N.

Th. M. Fries: Om växternas spridning; Ur vår tids forskning. 25. Sthlm 1880. 74 sid. 8:o.

Det är angenämt, men tillika föga tacknämligt för en kritisk recensent att anmäla en skrift, hvarom endast godt finnes att säga. Det är alltid lättare, liksom det äfven gör större intryck, att utpeka ett arbetes fel och brister, belysta i ljuset af recensentens egen lärdom, än att gifva läsaren en föreställning om en bok, som har verkliga förtjenster. Ett sådant arbete är det föreliggande. De fel, detsamma möjligen innehåller, äro vi ej i stånd att uppvisa; dess förtjenster skola uppmärksammas af hvarje läsare, och det förtjenar många sådana — vi äro öfvertygade att hvar och en med helst något sinne för den beundransvärda ordningen i naturen med nöje skall läsa den lilla skriften.

I allmänhet är botaniken på sin nuvarande låga ståndpunkt föga egnad att populariseras. Dess idkare kunna ej uppvisa några stora, allmänt nyttiga upptäckter, några hvad man kallar vyer ega de i allmänhet icke, ej heller kunna de såsom zoologerne taga fasta på läsarens intresse genom hän-

visningar till och jemförelser med den menskliga organismen. Fordras det re-san en viss förmåga att bland de mångskiftande, men oftast oansenliga före-teelserna inom växtverlden utvälja dem, hvilka kunna påräkna det största in-tresset hos den stora allmänheten, så beror det dock slutligen på författarens förmåga att behandla sitt ämne, huruvida hans framställning skall läsas med nöje, eller om man kommer att lägga bort boken med medvetande af att hafva genomläst något lärdt, utan att egentligen hafva tillegnat sig något deraf. I högre grad än någon annan botanist i norden besitter professor Fries förmågan att på ett anslående sätt skildra naturens stora hushållning. Alla de, hvilka läst hans arbete »Om växternas blomning», äfven detta ingå-ende i »Ur vår tids forskning«, eller andra tidigare afhandlingar, kunna intyga den sällsynta skicklighet, hvarmed han i sin framställning tillgodogör sig hvardagliga, allmänt kända företeelser, samt det lekande sätt, hvarpå dessa kombineras sig emellan och med nya, så att läsaren vid bokens slut knapt märker att hans ögon blifvit öppnade för en hel mängd förhållanden i natu-ren, utan tycker sig genast från början hafva haft dem klara för sig. Denna, den högsta, förmåga af populär framställning gör sig äfven gällande i före-gående arbete.

Till en början göras vi uppmärksamma på nyttan och nödvändigheten af växternas kringspridning med afseende å klimatets och jordmånens föränd-ring samt för undvikande af öfverbefolkning inom växtverlden. Följer så en detaljerad skildring af de olika sätt, på hvilka denna spridning uppnås. I främsta rummet sker det genom frönas byggnad, hvilken gör att de kring-föras af vindar, vattenströmmar och djur; i vissa fall utkastas de vid frukt-ömognaden. Efter att hafva framhållit åtskilliga andra sätt för spridningen slutar förf. sitt arbete med en liflig skildring af den rol, menniskan med eller utan afsigt spelat vid växternas förändrade utbredning öfver jorden.

Bilderna äro talrika och bidraga att än tydligare låta oss »koxa in i Vår Herres rådkammare«.

F. Elfving.

Arvid Ahnfelt: Hvad kommer man ihåg? Vandringar i fantasins och erinringens verld. Sthlm, Alb. Bonnier, 1880. 104 sid. 12:o. Pris 1 kr.

Hr Ahnfelt är i sanning outtröttlig i att förse den svenska literaturen med det ena arbetet efter det andra af sin flitiga och flinka hand, och oför-klarlig vore väl i sjelfva verket en så omfattande produktivitet, i fall den skulle framträda i verkliga originalarbeten. Men så är endast undantagsvis fallet. Hr A. är egentligen en nitisk samlare och bearbetare, och han öser ur sina källor oaflåtligt, men ofta också utan mått och kritik. Det är för-nämligast en refererande hållning hr A. intager i sin skriftställareverksam-het, och mera sällan har han framkommit med något sjelfständigt verk. Vi måste bekänna att vi i ofvannämnda bok trodde oss få ett prof på hr A:s kapacitet i så måtto, men redan en hastig blick i arbetet gaf vid handen att förf. ej heller denna gång gör sina vandringar i fantasins och erinringens

verld utan vägledare och följesvenner. Detta arbete är nemligen till sina hufvuddrag ett referat af de nyare åsigterna om minnets natur, som gjorts till föremål för lärda forskningar och iakttagelser i flere nyare arbeten, sådana som t. ex. prof. Kussmauls »Die Störungen der Sprache«, Johannes Hubers »Das Gedächtniss« samt i ett tal af prof. Hensen »Ueber das Gedächtniss«. Att förf. genom detta sitt referat gjort sig till språkrör för högst intresseväckande spörsmål gifver redan den dagliga erfarenheten vid handen. Huru ofta inträffar det icke att man glömmer namnen på personer, hvilka man för öfrigt känner mycket väl, och hvem erinrar sig icke den sanna anekdoten om den lärde, som på postkontoret vid brefafhemtning icke erinrade sig sitt — eget namn! Till och med torde de fleste hafva erfarit en stundtals återkommande svårighet att minnas något ord, som för tillfället vore ett adeqvat uttryck för tanken. Alla sådana minnets märkvärdigheter har förf. belyst medels flere anförda enstaka fall, som han upptecknat härifrån och derifrån, och så följer en framställning af de äldre åsigterna om minnet, som enligt dem var att betrakta som en särskild förrådskammare i hjernan eller själen, der bilderna ligga ordnade efter fack. Gentemot dem refererar förf Kussmauls uppfattning af minnet som en *grundkraft* i nervsystemet, knuten vid nervcellernas och trådarnes elementära apparater och i sina yttringar beroende af sitt dels medfödda, dels förvärfvade samband med de centrala organen. Om det anförda kan få anses gälla såsom bokens hufvudsak, så har förf. derjemte eftersträfvat en allsidig belysning af sitt ämne. Sålunda utvecklar han minnets förhållande till språket och fantasin, gifver förklaringar öfver rubbning och nycker i minnet, anvisar oss minnets ledtrådar, erinrar om minneskonsten, den så kallade mnemoniken och gör slutligen den moderna kritikens uppkomst och utveckling beroende af minnets villfarelser, som förf. varit i tillfälle att åskådliggöra med några exempel, hemtade från hans eget land och hans eget studieområde. Då sålunda ämnet är af ett visst intresse, torde arbetet kunna få räkna på läsare äfven hos oss, ehuru man eljes icke har någon rätt gynsam föreställning om hr Ahnfelts publikationer. Enär vi icke varit i tillfälle att närmare taga kännedom om hr A:s källor för denna gång, påtaga vi oss ej heller garantin för att de i allo äro rigtigt använda och återgifna.

ARVID HULTIN.

Gustaf Gullberg; Romaner i västfickformat. Parodistiska ströftåg efter berömda mönster. Sthlm, Alb. Bonnier, 1880. 109 sid. 12:o. Pris 75 öre.

Arbetets titel bör icke fattas i den mening, att formatet vore afsedt för västfickan, utan snarare symboliskt, så att parodierna, hvad qvantitetsförhållandet angår, förhålla sig till de parodierade, såsom västfickan förhåller sig till rockfickan. Det nyhetsmakeri som visar sig i titeln, kan emellertid äfven utsträckas till sjelfva innehållet, ty det förklarar sig sjelft vara en imitation af den bekante amerikanske skriftställaren Bret Harte, som skrifvit

parodier på Dumas och Hugos romaner. Hr Gullberg har vågat utsträcka sitt skämt till hela den svenska »romanparnassen«, och det är icke mindre än tolf arbeten af skilde romanförf., både lefvande och döde, som sålunda blifvit parodierade. Vi nämna bland dem C. F. Ridderstad (Svarta handen), Herman Bjursten (Ödets lek), Aug. Blanche (Vålnaden). Onkel Adam, Claude Gerard, Fredrika Bremer. W. v. Braun, fruarna Carlén och Schwartz, med flere. Förf:s syfte är helt »harmlöst«, han vill endast gifva oss ett gladt tidsfördrif, och det kommer väl närmast an på läsarens person och anspråk, i hvad mån detta har lyckats för förf. Qvickhet och friskhet saknas väl icke, men om de parodierades manér just alltid är så träffadt, att man igenkänner det, kan ifrågasättas.

Arvid Hultin.

C. Y. Sahlin: Om subjektivt och objektivt betraktelsesätt i filosofin. Upsala 1877. 26 + 8 sid. 8:o.

Föreliggande skrift är en af de många mindre afhandlingar i filosofiska spörsmål, medels hvilka Upsala akademis mångårige rektor magnificus inbjudit allmänheten till bivistande af installationer och andra akademiska högtidligheter. Då professor Sahlin likväl ej torde vara stort mer än till namnet känd af större delen bland Finsk Tidskrifts läsare, anse vi oss böra nämna att han är född 1824 samt omedelbar lärjunge till den frejdade Boström, till hvars rationela idealism han äfven bekänner sig, och en af de främste och oförtrutnaste bearbetarne af det arf, hans lärare efterlemnat. Om dettas närmare beskaffenhet ger förevarande arbete en ganska klar föreställning; en blick på dess hufvudinnehåll torde vara af intresse redan för den stora lifaktighets skull, som i våra dagar rådt bland tänkarne af denna i vårt land så litet kända filosofiska rigtning.

Efter att i korthet hafva angifvit den pröfvande tänkarens förhållande till olika betraktelsesätt öfver hufvud, framhåller förf. kort och klart motsatsen mellan de subjektiva och objektiva betraktelsesätten, till en början fattad i sin största allmänhet: det subjektiva fattar det sanna väsendet såsom medvetande (subjekt), det objektiva deremot såsom något af annan art än detta eller utom detsamma befintligt (objekt). Derpå öfvergår förf. till att uppvisa huru denna väsentliga skiljaktighet ter sig inom de vigtigaste former af filosofiskt utbildad verldsåskådning. De fordringar, som det pröfvande förståndet med afseende specielt å denna motsättning bör uppställa, angifvas: fastställande af det som gifvet antagna, redogörelse för de bestämningar hos detta, hvarigenom det betingar förklaring, dennas fortgång i enlighet med tankelagarna samt slutligen förklaringsgrundens uppfattning såsom något sjelfklart. Genom att se till i hvad mån de särskilda filosofiska betraktelsesätten uppfylla dessa fordringar, tager förf. nu den egentliga kärnan af sin uppgift till behandling. Han upptager då fyra hufvudformer af det objektiva betraktelsesättet till granskning och ställer sist gentemot dem det subjektivas hufvudsakligaste moment.

Först och främst har det verkliga blifvit fattadt såsom något för medvetandet yttre och kroppsligt. Att denna åsigt ej förmår komma till någon enhet eller något absolut väsende, utan blott till mångfald och relativitet, bevisar förf. lätt genom att ådagalägga att kroppslighetens begrepp med nödvändighet utesluter enhetens, likasom det innebär mångfaldens, huru mycket man än må orda om atomer och enkla kroppar. En något vidlyftigare apparat tarfvar deremot den andra formen, som tänker sig det verkliga såsom okroppsligt, men utom medvetandet befintligt, det är, såsom den abstrakta enheten uti den för oss gifna kroppsliga verlden. Men genom abstraktion kommer man ej till något positivt bestämdt, utan endast till det bestämningslösa, det är intet. Då derför denna åsigt finner sig drifven till en undersökning af det menskliga medvetandet och derigenom föranledes att tillägga det absoluta en med tänkandet analog bestämning, befinnes detta likväl vara endast formelt bestämdt, hvaremot alla konkreta bestämningar tillkomma den ofullkomliga, vexling, obeständighet underkastade verkligheten. Då sålunda blott relativiteten återstår såsom konkret och reelt bestämd, är steget ej långt till den absoluta skepticismen, som alls icke antager någon absolut verklighet. Så upplöser sig äfven denna form af objektivt betraktelsesätt. Följer så den verldsåskådning, som anser det sanna väsendet för inre objekt, det vill säga något inom medvetandet varande, som dock är till arten skildt från detsamma. Ehuru detta betraktelsesätt, utgående från att anse det, hvarom menniskan har kunskap, såsom omedelbart innehåll i hennes medvetande, verkligen innehar en konkret förklaringsgrund, qvarstår dock för detsamma den en gång ponerade artåtskilnaden mellan medvetandet och dess innehåll och gifver oss en oförklarad relativ verklighet vid sidan af den absoluta. Ingendera kan dock förnekas. Fattas deremot relativiteten såsom en blott för det ofullkomligt förnimmande medvetandet gifven form af det sanna, i och för sig fullkomliga varat, så är väl den antydda dualismen undanröjd, men också öfvergången gjord till subjektivt betraktelsesätt. Huru denna åsigt åter besvarar hithörande frågor, skall visa sig, sedan den ännu återstående formen af objektivt betraktelsesätt, som anser det subjektiva och det objektiva vara sinsemellan koordinerade delar af det sanna väsendet, blifvit undersökt. Hvad den beträffar, är det efter föregående undersökningar nästan omedelbart klart att den är dualistisk. Äfven se vi att de subjektiva elementen deri ej kunna framträda i sin renhet; så t. ex. substansbegreppet vid antagandet af äfven en utsträckt substans. Söker man åter rädda sig ur detta betraktelsesätts svårigheter genom att låta de båda verklighetsarterna stå i något förhållande till hvarandra, så förutsättes i och med detsamma hos det inre och subjektiva en utsida eller ock hos det objektiva en inre sida, det är, ettdera af dem måste i något afseende vara hvad det icke är Nu återstår blott det subjektiva betraktelsesättet. Enligt detta är det gifna, såsom vi redan sett, den i och för det förnimmande subjektet gifna formen af verkligheten. Vid en noggrannare undersökning visar sig nu detta vara liktydigt med subjektet sjelft såsom förnimmande och dess

förnimmelser. Det förnimmande subjektet är gifvet såsom ett medvetande, som särskiljer sig från sina bestämningar och dessa från hvarandra; förnimmelserna åter äro gifna såsom bestämningar hos medvetandet. Således kunna förnimmelserna ej vara utanför medvetandet, utan måste vara inom detsamma, och derför ingår äfven medvetandet i något afseende uti enhvar af dem; följaktligen betraktas de af medvetandet från sitt eget (såväl som dess) inre och ej från någon utom dem befintlig synpunkt. Men såvida förnimmelserna tillhöra subjektet kunna de också betraktas såsom former af subjektets medvetande; detta är således det enda gifna, som hvarken kan mottaga något innehåll utifrån eller skapa sig ett sådant, emedan det är gifvet såsom ett genom sina förnimmelser individuelt bestämdt väsende. Så förklarar det subjektiva betraktelsesättet det gifna; men vi kunna ju fråga hvarför det tarfvar förklaring. Förf. svarar oss: emedan den form, hvari det är till för oss, är bristfällig; att förklara det gifna är också intet annat än att bringa det till klarare form genom uppmärksamhetens rigtande på någon del af det i medvetandet gifna innehållet. Någon ny art af verklighet vinnes deremot ej genom en sådan förklaring, utan den i medvetandet gifna fattas klarare och fullkomligare till något af sina moment. Ja, om menniskan också fortgår till en absolut fullkomlig uppfattning af flere eller färre verklighets-moment, har dermed ej den i och för sig absoluta verklighet, som ursprungligen är gifven i hennes medvetande, förändrats, ehuru den nu visar sig för henne som mer eller mindre motsatt den form, hvari hon förut uppfattat densamma. Hvad åter det beträffar, att det gifna visar oss en motsats mellan olika former, hvilken man till en början ville hänföra till gradskilnad, må man icke hos sjelfva det sanna väsendet försöka att uppställa några arter eller grader — hvarje gradskilnad innebär ett negativt, en inskränkning — ty det är inom sig fullt samstämmigt och oföränderligt; arterna och graderna förefinnas blott hos vår relativa fenomenverld. Sålunda äro t. ex. förnuftighet och sinlighet ej till sitt sanna väsende skilda arter af verklighet, ej heller är sinligheten i och för det absoluta förnuftet någonting ofullkomligt.

För dem, som vilja tränga djupare in uti detta filosofiska systems byggnad, må Boströms dissersation om religionens, dygdens och vishetens begrepp (utg. på svenska af L. Bygdén) rekommenderas till studium, såsom varande det epokgörande arbetet för hela denna rigtning och derför ej heller förutsättande den kännedom af dess terminologi, som kanske är nödvändig vid läsningen af förevarande verk.

— Ll.

Ingvald Undset: Études sur l'âge de bronze de la Hongrie. I. Kristiania, Alb. Cammermeyer 1880. 158 pp. 8:o, 18 planches.

Då den år 1874 i Stockholm församlade internationela arkeologiska kongressen beslöt sig för att nästa sammanträde skulle hållas i Buda-Pest, var det i synnerhet hänsyn till de talrika och märkeliga bronsfynden i Ungern, som föranledde detta beslut. Bland de nordiske arkeologer, som

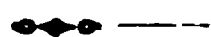
därför två år senare begåfvo sig till Ungerns hufvudstad, befann sig äfven hr Undset, och det är resultaten af hans studier både under kongressen och efter den samma under en förlängd vistelse i Ungern samt en resa i Österrike och mellersta och norra Tyskland, som han nu framlägger för allmänheten. I detta första häfte få vi efter en längre inledning del af hans iakttagelser angående den ungerska bronsålderns spännen och svärd och sambandet mellan dessas typer och de nordiska, hvaremot förf. förbehåller sig att offentliggöra mera detaljerade anmärkningar öfver bronsåldern i Ungern först efter det att andra delen af Buda-Pest kongressens förhandlingar utgifvits. I denna del ingår nämligen en framställning af Ungerns samtliga bronsåldersfynd af ungersk hand, men på franska språket till deras tjänst, hvilka icke kunnat tillgodogöra sig de tidigare magyariska publikationerna angående detta ämne.

I den intressanta inledningen till sitt arbete upptager förf. till besvarande frågan: har det funnits en bronsålder? och redogör därvid för den polemik, som länge pågått mellan de tyske och de nordiske arkeologerne härom. Det var, som bekant, den fräjdade dansken Christian Jürgensen Thomsen, hvilken först uppställde teorin om de tre förhistoriska »åldrarne» och därmed gaf en vetenskaplig grundval åt fornforskningen. Systemet har vidare utvecklats af en mängd nordiske forskare och omfattas nu af de flesta länders arkeologer, men har, särskildt hvad bronsåldern vidkommer, rönt en liflig motsägelse i Tyskland. Stödjande sig på de klassiske författarnes uppgifter om land och folk norr om alperna, taga de tyske lärde för gifvet att alt hvad som låg utom den klassiska kulturens område, var idel barbari, ju längre åt norr dess värre, och att således de prydligt arbetade bronssaker, som i så stor mängd finnas i södra Skandinavien och norra Tyksland, äro importerade från Södern i byte mot dessa trakters af de gamle romare och greker så efterfikade handelsvara: bärnstenen. Själfva dessa bronssaker bära vittne, menar man, om att de förfärdigats på en tid, då man var väl förtrogen med järnets bruk, ty de regelbundna och fint utförda sirater, hvarmed de äro prydda, hafva omöjligt kunnat åstadkommas utan förträffliga verktyg af härdadt stål. Att en mängd gjutformer och halffärdiga bronssaker påfunnits i Norden, bortförklaras därmed, att de nordiske vildarne sökte efterhärma de klassiska förebilderna och därjämte ville sålunda tillgodogöra sig de verktyg, som gått sönder, ja, kanske det till och med var romerske handelsresande, som köpte upp bitarne, smälte dem och göto däraf nya bronsredskap i medhafda former. I alla fall, påstår man, äro dessa i Norden förfärdigade bronssaker så underlägsna de utmärkta pjeser, som importerats, att de icke med dem uthärda någon jämförelse och i sin mån bekräfta de klassiske författarnes uppgifter om barbariet i dessa näjder. Häremot invändes från de nordiske fornforskarenes sida att de gamle auktorernes så ofta hvarandra motsägande och förvirrade skildringar af fjärran boende folk, med hvilka romarne hade ingen direkt beröring, hafva ringa vitsord gent emot de slutsatser angående kulturutvecklingen i Norden, till hvilka studiet af själfva fornsakerna leder, om det bedrif-

res utan förutfattade meningar. Ornamenteringen af bronssakerna har icke utförts medels verktyg af stål, utan med grafsticklar af brons, härdad genom hamring, hvilket dessa ornaments beskaffenhet nogsamt visar vid närmare betraktande och som dessutom konstaterats genom tekniska försök, verkställda i Köpenhamns museum till denna frågas utredande. Med största lätthet har en metallarbetare kunnat med tillhjälp af en sådan grafstickel eftergöra i brons af den dåförtiden brukliga legeringen ($^{9}/_{10}$ koppar och $^{1}/_{10}$ tenn) alla de för de gamla bronssakerna egendomliga siraterna. Hvad slutligen beträffar påståendet att de i Norden gjutna bronspjeserna skulle vara »de importerade« ojämförligt underlägsna, så beror det på okunnighet, ty flere sådana nygjutna, icke ens fullfärdiga pjeser, som förvaras i Köpenhamns museum, äro just bland de prydligaste man känner. — Förf. säger sig själf hafva haft flere betänkligheter än många andra vid antagandet af en bronsålder, men är, såsom saken nu ter sig, därom öfvertygad hvad Norden vidkommer. Han medgifver likvisst att åtskillig ytterligare utredning är af nöden, och att invändningar kunna göras, hvilka på forskningens närvarande ståndpunkt icke kunna tillfredsställande besvaras. Så t. ex., då metallen, hvaraf bronssakerna götos, otvifvelaktigt importerades till Norden, som ju saknar tenn, huru kom det sig att Söderns folk, hos hvilka järnet var i allmänt bruk åtminstone 500 år f. Kr f. och således flere århundraden förr än bronsåldern upphörde i Norden, icke jämte bronsen hit importerade äfven järn? Frågan blir ännu mera invecklad därigenom, att åtskilliga saker, som i de södra länderna tillhöra järnåldern, i Norden blifvit funna jämte bronsåldersfynd.

Förf:s typologiska studier öfver den ungerska bronsålderns spännen och svärd samt dessas samband med de motsvarande nordiska fornsaksgrupperna utmärka sig för vetenskaplig metod och grundlighet samt innehålla, vill det synas, mycket nytt och värdt att lägga märke till. Att utförligare redogöra för de samma skulle dock föra oss för långt, och egentligen är det ju äfven blott fackmän, som kunna med det intresse, som vederbör, följa med detta slags undersökningar. För denna tidskrifts läsare i allmänhet torde det vara nog att få del af hufvudresultaten, som i korthet äro: *att* de ungerska spännenas urtyper icke få sökas i Italien, hvars spännen uppvisa former, som mera än de ungerska aflägsnat sig från de gemensama grundformerna, men må hända i Grekland, *att* spännen funna i Schlesien böra betraktas såsom öfvergångsformer mellan de ungerska spännena och de nordiska samt *att* det, så vidt fynden hittils tillåta att döma, är bland de grekiska bronssvärden, som de ungerskas urtyper kanske stå att finna, men hvarken inom den väst- eller nord-europeiska ej häller i den egendomliga altaiuralska bronsåldersgruppen.

A. O. Freudenthal.

Öfversigt.

Bref från Danmark. *Köpenhamn i slutet af december 1880.* Hr re daktör! Vår gamle älskvärde diktare H. V. Kaalund har i några strofer »Vid årsskiftet 1880—1881« i dessa dagar på visst sätt återupptagit tråden från sina poetiska turneringar med Drachmann och Schandorph. I motsats till sina tidigare betänkligheter beträffande det yngre lägret, betänkligheter som ändock — det vare sagdt till diktarens ära — städse gingo mera ut på att befrämja än på att hämma det bästa i den nya tiden, ser den grånade och sjuke diktaren förtröstansfullt det kommande till möte och påminner sin egen generation om att det är ungdomen, som för lifvet framåt. Det heter på följande sätt i den rörande och hjertliga dikten:

»Endnu en Gang maa i Ungdommens Lejr
jeg svinge uden Frygt en uplettet Fane.
Dödstræt, men stærk i min Tro paa Lysets Sejr,
trodser jeg Meningers skiftende Vejr;
Livet maa fremad paa sin knudrede Bane!
Fölg mig, I Gamle, saa Mange som I kan!
Udvid ikke Klöften! forög ikke Hadet!
Det er Ungdommens Kraft, som skal frelse vort Land;
den er Fremtidens Marv; skal i Nöd holde Stand;
den skal vende i vor Krönike Bladet!
Ogsaa vi har jo gjæret og sydet en gang
Og styret, som der altid var Medbör i Sejlet.
Det er Livsmod og Marv, hvortil vi har Trang,
i Daad som i Sang
men ikke til et Skinliv foran Spejlet«.

Holger Drachmanns nyss utkomna romans-cykel *Peder Tordenskjold* har näppeligen varit utan inflytande på dessa strofer. Allaredan af det öppna rimbref, som Kaalund för några år tillbaka sände till sin högt begåfvade skaldebroder, en af de skönaste, på samma gång varnande och uppmuntrande helsningar från en äldre diktare till en yngre, som någon literatur besitter, framgick det klart hvad Kaalund väntade sig af det unga vinet, sedan det en gång hade kommit till jäsning. Drachmanns senaste produktion har ej heller svikit dessa förhoppningar. Medan hans stora diktsamling från i fjor, »Ungdom i Digt og Sang«, så karakteristiskt afspeglade hans ynglinga-decenniums lyrik, med alla den första vårens tonarter och ljusningar, önskningar och lidelser, invigde skildringarna från Hornbæks och Skagens fiskalägen, »Paa Somænds Tro og Love« och »Lars Kruse«, hans mandomsarbeten, medan hans erotiska lyrik samtidigt strödde sina härligaste blomster i de två sköna sagodikterna »Prinsessen og det halve Kongerige« och »Östen for Sol og Vesten for Maane«. Till dessa arbeten har Holger Drachmann nu fogat sin ur den varmaste fosterlandskärlek framsprungna nationela dikt »Peder Tordenskjöld«.

Ett lyckligare ämne kunde diktaren näppeligen hafva valt. Allt har bidragit till att dikten har lyckats, såväl Drachmanns egen kärlek till hafvet och hans sympati för en natur sådan som Tordenskjölds som hans afgjordt lyriska begåfning, som här i de vackra, fritt valda och vexlande versmåtten rigtigt kunnat tumla om utan något band af strängare episk komposition. Det har derför ej heller varit hans afsigt att följa sin hjelte från vaggan till grafven; han har icke velat vara hans biograf, han har velat sjunga ett drapa till hans, till hafvets, till ungdomens ära. Såsom Peder Tordenskjöld ännu i dag står för det allmänna folkliga medvetandet, utan att någon historisk kritik ännu har skakat på hufvudet åt »myterna«, har diktaren gripit denna det danska och norska folkets favorithjelte och i korta slående drag fasthållit hans lifs och hans bedrifters framspringande och afgörande ögonblick. Diktcykeln är tillegnad den danske och norske sjömannen, och det är några af Danmark-Norges bästa gemensamma minnen, som Drachmann här på nytt har lefvande gjort, minnen, som till och med icke allenast åter samla de två nu åtskilda länderna, utan tillika genom den ädla och varma hyllningen till Karl XII:s dåd taga den forne motståndaren med och låta alla nordens trenne folk mötas i enig glädje öfver två af vår historias mest tilltalande hjeltegestalter. Också svenska hjertan skola slå diktaren tacksamt till möte, när deras hjeltekonungs och gunstlingsheros skugga skrider hän öfver böljorna mot Tordenskjölds skepp. Också i rent formelt hänseende står denna cykel mycket högt. Friskare och mera formfulländade dikter har Drachmann sällan skrifvit. Hvart och ett af de 17 afdelningarna eller dikterna har sina företräden, sina skönheter, antingen det så är qvickt pointerade anekdoter, längre bataljmålningar eller karakteristiska, stundom med mycken humor utkastade tidsbilder. Det är derför besynnerligt nog att hela arbetet har mött en viss kyla hos en del af den tongifvande högerpressen här nere, så mycket mera som man närmast hade väntat att den med särskildt ifver skulle helsa en nationaldikt välkommen, men i våra dagar spörjer man alltid till först, till hvilket parti man hör, och i en inledningsdikt har Drachmann öppenhjertigt preciserat sin såväl literära som sociala vensterståndpunkt. Jag hyser emellertid icke det ringaste tvifvel om att denna dikt efter hand skall tränga allt djupare och djupare ned till vårt folk.

Vid sidan af »Peder Tordenskjöld« är årets mest betydande literära frambringelse *J. P. Jacobsens* med så stora förhoppningar emotsedda nya roman *Niels Lyhne*. I vissa hänseenden har den till och med helt och hållet öfverskuggat Drachmanns dikt. Den fruktsamme Drachmann med sina tre à fyra böcker om året är en känd gäst, men det är hela fyra år sedan J. P. Jacobsen utsände sin »Fru Maria Grubbe« och med detta sitt hittills enda arbete ögonblickligen tog plats i första ledet af det senaste decenniets yngre författareskola. Efter en flerårig utrikes resa vände Jacobsen icke en gång tillbaka till hufvudstaden, men lefde utan att så godt som det ringaste låta höra af sig fjerran från allt och alla uppe vid Jyllands vestkust, och mer än ett oroande rykte gick om diktarens sjukdom. Så kom »Niels Lyhne«,

och det var icke lyriska qväden om en gammal sjöhjelte, men kött af nutidens eget kött, blod af nutidens eget blod, ett äkta barn af de sista tio åren och till och med ett konstverk med alla den nya naturalismens finaste och dugtigaste verkningsmedel. Hvad under då att denna framstående prestation lade beslag på allt literärt intresse och ännu fortfarande är samtalsämne öfver allt? Jag kunde skrifva mera om denna märkliga och betydande bok, än utrymmet för hela detta bref tillåter, men jag skall åtnöja mig med få antydningar. J. P. Jacobsen är nu en man på några och tretio år. Efter att hafva blifvit student kastade han sig på botaniska studier, vann år 1872 guldmedalj för en afhandling om Desmidiaceer och öfversatte under samma och följande år Darvins berömda verk om arternas uppkomst och menniskans härstamning och parningsurvalet. I den nya literära rörelsens första organ, Vilh. Möllers »Nyt dansk Maanedsskrift« och bröderne Brandes' »Det 19 Aarhundrede«, uppträdde han dels med populära afhandlingar om darvinismen och dels med ett par mindre, egendomliga och för hans senare literära verksamhet karakteristiska berättelser »Mogens« och »Et Skud i Taagen«. I den första berättelsen ligger »Niels Lyhne« allaredan in nuce. Hösten 1876 kom »Fru Maria Grubbe«, och härmed är, om några mycket sköna och intressanta lyriska dikter undantagas, hela hans författareverksamhet framstäld. I »Det 19 Aarhundrede« gaf dr Georg Brandes en intressant analys af »Maria Grubbe«, och det är intet tvifvel om att J. P. Jacobsen med sin med Taine och Prosper Merimée beslägtade förmåga är den närmaste och mognaste poetiska frukten af Georg Brandes literära teorier. Ty visserligen kan hela det återuppväckta andliga lifvet ur många synpunkter ledas tillbaka till dennes första föreläsningar under hösten 1871, men såväl Drachmann som Schandorph, för att här endast nämna desse två, hafva, sedan impulserna en gång blifvit gifna, mera vandrat sina egna vägar. »Framdeles skall hr Jacobsen säkert välja sig ämnen från nutiden«, slöt Georg Brandes sin ofvan omtalade kritik, och »Niels Lyhne« har nu besannat dessa ord. Och äfven om J. P. Jacobsen låter sin hjelte gå med i kriget 1864 och falla der, skönjes det dock lätt af enhvar, att allt i boken, karakterer och samtal, är hemma i tiden från 1870—1875. För den som med fullt medvetande och aktivt har lefvat med under dessa år, hafva partier i »Niels Lyhne« en stark. intagande magt. Det är här en verklig diktare och psykolog, en öfverlägsen ande och en skarp iakttagare, som håller spegeln i hand, och Jacobsen lemnar alla dessa många berättelser »från våra dagar«, om hvilka jag så ofta har skrifvit, långt, långt bakom sig. Men »Niels Lyhne« är ingen glädjande bok. Här fins ganska litet eller intet af det »lifsmod« och den »merg«, som Kaalund sjunger att vi hafva behof af, och som äfven lägger de många friska sångerna på Holger Drachmanns läppar; »Niels Lyhne« är en klagoskrik öfver lifvets förgänglighet och tillvarelsens tunghet. Man föres till dödsläger från dödsläger af en man, som sjelf har sett döden i ögonen och pröfvat, huruledes spörsmålen om det tillkommande härvid blifva allvarsfulla. Sjelf tager diktaren icke parti. Han visar oss den knäböjde fritänkaren och den,

som med upplyftad panna slår sin blick mot himmeln. Det är vanskligt att lefva, och det är vanskligt att dö — i dessa få ord ligger måhända närmast hela bokens grundtanke. I fyra år har detta verk varit under arbete, och det har blifvit ett konstverk af hög grad. Förf. är en kolorist af första rangen, hvars stils färgprakt kämpar om priset med hans själs iakttagelser. »Niels Lyhne« är på samma gång ett sidostycke till och ett intressant framsteg från »Maria Grubbe« — begge två en ära för den unge diktaren och var hela nyare literatur. Med sin allvarliga och tunga lifsåskådning bildar Jacobsen en märklig kontrast till Drachmanns frimodiga lyrik och Schandorphs lefnadsglada komik. Det rör sig verkligen för närvarande dugtiga krafter hos oss. Skall då icke det unga Sverige följa med bröderne i Danmark och Norge.

Ett par andra yngre författare må jag ännu i korthet här omtala. Med *Antigonos*, en berättelse från det andra århundradet efter Kristus, har *Karl Gjellerup* (förf. till »En Idealist« och »Det unge Danmark« från de två sista åren) på ett vackert sätt motsvarat de förväntningar, hans senaste böcker trots deras brister väckte. »Antigonos« är ett stycke lärd diktning, otvifvelaktigt påverkad af Rydbergs. Kingsleys och Hamerlings arbeten, men sjelfständigt och dugtigt genomförd. Det är spörsmålet om de paulinska brefvens äkthet, som här under romanens täckmantel upptages till poetisk behandling, och framställningen af hjeltens religiösa inspiration under affattandet af det så kallade Kolosserbrefvet är lika förträfflig i psykologiskt som i estetiskt hänseende. Ännu är den unge förf. öfvervägande kritisk och negerande, och der fins litet af Viktor Rydbergs ädla humanitet i hans bok, men att här har framträdt en talangfull skribent är obestridligt. »Antigonos« vittnar både om snille och lärdom, de episodiska tidsbilderna äro effektfulla och sanna. Stylen är kraftig, koncis och målande. Förf. kan också öfva kritik på sig sjelf.

Detsamma kan näppeligen sägas om en annan, också mycket ung författare, *Herman Bang*, ehuru han stundom är en både skarpsinnig och fin kritiker af andra, som t. ex. i hans nyss utkomna *Kritiske Studier og Udkast*, en följd uppsatser om franska och danska literära och dramaturgiska ämnen, som bildar på sätt och vis en andra del till hans »Realisme og Realister« från i fjor. Hans stora samtidigt utkomna nutidsroman *Haabløse Slægter* vittnar väl också om en rik och ovanlig talang, men en som ofta är på afvägar, och den breda, lösa skildringen med alla dess hazarderade, fula utmålningar göra intryck af en sjuk fantasi, som har tagit magten från personligheten. Hvad i J. P. Jacobsens »Nils Lyhne« är eget rön och en pröfvad lifsåskådning, är här fantasteri och sjuklighet. Den ungdom, som skall vända »bladet i vår tids krönika«, skall icke vara en »hopplös slägt«, »blaserad och nervös«, och om de pinsamma konfessioner, hvaraf romanen har så många, verkligen äro sanna, bör man hoppas att den unge begåfvade skribenten, efter att denna gång hafva förvandlat ett »Leid« till en »Lied«, snart äfven skall hafva befriat sitt eget sinne, rensat sin egen fantasi och dermed

sjelf hafva frigjort sig ifrån den hopplösa generationens leder. Det finnes partier i romanen af ett verkligt värde, t. ex. en skildring af sinnessjukdomen och dess arftagna verkningar, men der finnes också scener, så vågade och afskräckande, som knappast i någon tidigare dansk berättelse. »Haabløse Slægter« är, för att säga det kort, som så många nya böcker en slägtarfvets roman. Den sista ättlingen af en berömd slägt har ärft en dålig lekamen, som icke kan bära hans äregiriga själ fram till seger Faderns sinnessjukdom har förmörkat hans ungdom, och hans uppfostran har varit hållnings- och hänsynslös. En läsning, som icke lämpar sig för hans år, har tidigt retat hans fantasi, och allaredan som barn blir han förförd af en äldre kokett Hans stora mål: att bli sin berömda slägts återupprättare, misslyckas, han sjunker djupare och djupare och omtöcknas slutligen helt och hållet. Särskildt i romanens sista tredje del ingå skildringar af det köpenhamnska offentliga gat- och kroglifvet, som i hvarje händelse blott genom en satirisk behandling och kraftig komik kunde hafva gjorts njutbart för läsaren.

En förunderlig motsats till denna bok bildar *H. F. Ewalds* voluminösa historiska roman *Anna Hardenberg*. Det är en bok af den gamla skolan utan djupare psykologisk karakteristik och strängare historisk kolorit och å andra sidan också utan de ingermannska romanernas verkliga poesi, men som folkläsning kan denna skildring af den unge Fredrik II:s kärlek till adelsjungfrun Anna Hardenberg med de vexlande bilderna af den gamla danska adelns lif och förhållanden måhända nog hafva sina förtjenster. J. P Jacobsens ofvanför omtalade »Fru Maria Grubbe« har emellertid gifvit oss smak för en annan art af historisk roman, för en annan art af konst, och här stå det gamla och det nya skarpt gentemot hvarandra.

Omkring *Chr. Richardts* nya lilla diktsamling — så vidt jag minnes den sjette i ordningen — *Kantater og Sange,* skola deremot säkert alla mötas i vänligt erkännande. Chr. Richardts poetiska område är icke stort, men det är en ärlig och sann natur, hvars lugna och jemna humor särskildt har något ursprungligt danskt drag. Diktaren är prest, och likasom hans poesi synes röra sig allt mer och mer hän emot psalmen, så kommer äfven understundom likasom en ovilja mot den nya tiden och dess män fram hos honom. — En annan diktsamling är *Erik Böghs Halvandet hundrede Vers,* ett urval af den bekante författarens öfvermåttan talrika sånger, visor och kupletter. Det är företrädesvis såsom visdiktare Erik Bögh har vunnit sin stora popularitet, och samlingen erbjuder såväl genom sitt eget värde som genom sitt bidrag till den senaste menniskoålderns tidshistoria ett icke ringa intresse.

Äfven genom öfversättningar från fremmande literära produkter har julmarknaden lemnat intressanta bidrag. Jag skall här dock endast nämna *Thor Langes* fria öfversättning af *Longfellows Den gyldne Legende* och *Adolf Hansens* af *Byrons* Childe Harold under titeln *Junker Harolds Pilgrimsfart.* Begge verken äro värdefulla landvinningar af främmande jord. Thor Lange, som nu är filologisk professor i Moskva, har återgifvit Long-

-ilows sköna romantiska dikt på ett sådant sätt, att läsaren tror sig hafva ett original framför sig. Af Byron är nu allt af betydenhet öfversatt på danska, när man undantager det som återstår i Drachmanns påbegynta tolkning af »Don Juan«.

Jag bör väl ännu bifoga att de norske diktarne på danskt förlag äfven är hafva talrikt mötts här nere. Den gamle *A. Munch* har utgifvit ett »historisk diktverk«: en romanscykel *Pave og Reformator*. Ämnet, påfven Hadrian VI:s tragiska försök att höja den sjunkna katolska kyrkan, är intressant, men utförandet brister lif och poetisk fullhet. Fru *M. Colban* har skrifvit en större berättelse *Cleopatra,* i hvilken handlingen är hänförd till Roms högre samfundskretsar. Der finnes både vackra och dugtiga partier i berättelsen, men tillika någonting skrufvadt och gammaldags öfver hela skildringen af en bländande kokett Deremot har *Jonas Lie* med afgjord framgång i sin berättelse *Rutland* vändt hem till det norska kust- och sjömanslifvet, som hvars skildrare han först vann sin namnkunnighet, och berättelsen har gjort stor och allmän lycka. Ännu mera betydande i poetiskt hänseende äro dock måhända den unge *Alexander L. Kiellands Nye Noveletter,* som vackert sluta sig till den första samlingen. I en af skizzerna »En god Samvittighed« har Kielland icke så litet slägttycke med August Strindberg. Det är en själfull och fin berättare, en skarp iakttagare och stundom en ypperlig satiriker; en betydlig poetisk framtid synes vänta honom.

Härmed ett vänligt tack till eder hr redaktör och edre läsare för det gamla året och de bästa önskningar om ett godt nytt.

OTTO BORCHSENIUS.

Teater. Vi infria denna gång löftet till våra läsare att med det snaraste återkomma till finska teatern, som begynte sin verksamhet för innevarande spelår den 19 november och sålunda nu har spelat omkring halfannan månads tid i hufvudstaden. Vi ha dock till att börja med skäl att erinra om det välvilliga understöd och den uppmuntran, som denna teater rönt ända sedan sitt första framträdande, i följd hvaraf den under den korta tidrymden af ej fullt ett decennium kunnat utveckla sig derhän, att den nu med någorlunda fördel presenterar sig för allmänheten. Öfverallt i landet har man ej skytt att medels lotterier och annorlunda ordnade insamlingar söka igenfylla de gapande luckorna i ekonomin, och medan man som bäst härstädes tillrustar ett stort lotteri, har regeringen beviljat nämda teater ett anslag, som i gifva verket är dubbelt större än den svenska teaterns, och det, ehuru den större en god del af spelåret uppehåller sig i landsbygderna och hvad prestationer beträffar, i flere hänseenden står efter den sistnämda konstanstalten. Äfven den svensktalande publiken i vår stad, som dock närmast har en egen teater att vårda sig om, har vid flere tillfällen visat sig välvilligt stämd emot den unga framåt sträfvande finska scenen. Vi erinra om detta, emedan ett sådant tillmötesgående endast tyckes hafva haft en motsatt verkan än den, man velat åsyfta. Redan senaste vår sökte man från finska tea-

terns sida göra ett infall i svenska teaterns bättre försedda lokal, och denna höst har man till och med hört röster höjas emot den svenska teaterns bestånd och dess rättighet att existera hos oss. »Otez-vous en, que je m'y mette!« är finnvännernas valspråk äfven på detta område. Hvad följden af detta stämplande sist och slutligen må bli vilja vi ej afgöra, men det synes oss som om den finska teatern ej vidare denna höst haft att glädja sig åt det allmännare deltagande, som tillförene och ännu förra vintern kom den till del från publikens sida.

Representationerna begyntes med fru *Raa-Winterhjelm* som gäst, och under hennes medverkan utfördes de tvenne sorgspelen *Maria Stuart* af Schiller och *Der Fechter von Ravenna* af Fr. Halm. Såsom ny konstanstalt och under den rådande bristen på inhemsk dramatisk produktion har teatern rigtigt fattat sin uppgift att till en början söka införlifva med repertoiren hvad äldre konstanstalter redan länge betraktat såsom sina tillhörigheter. Detta gäller äfven ofvannämda pjeser, begge förut sedda och spelade härstädes. Det förra är en redan grånad åldring, som ursprungligen tillhört den berömda under Gœthes ledning stående Weimar-teaterns repertoir, der det uppfördes år 1800, men gjorde ringa lycka och emottogs med klander af allmänheten, ett öde, som den för öfrigt mångenstädes torde hafva erfarit, nu senast äfven på finska teatern, hvars krafter dessutom ej voro tillräckliga för de svåra uppgifterna. Stycket tillhör den perioden af Schillers dramatiska författarskap, då han begynte sig låta influeras af de antika mönstren, och särskildt trodde han sig i den skottska drottningen hafva funnit ett ämne, som lämpade sig för efterbildning af Euripides. Derför tillgrep han äfven den allra sista perioden i Maria Stuarts historia, då hon skördade frukterna af sitt förfelade lif och innesluten i sitt fängelse, sökte försoning med sig sjelf och sin Gud. Vi förena oss med Carlyle deri, att Schillers pjes närmast framställer en älskvärd, förirrad qvinnas ånger och visar oss huru hennes själ genom lidandet och känslan af den annalkande döden återvinner sin ursprungliga renhet. Ett mycket stort rum ha samvetsförebråelserna, all handling är hopkrympt bakom fängelsemurarna, och redan i första akten öppnar sig grafven för våra blickar. Om det varit lämpligt att, för att öka effekten af denna botgöringshistoria, förete hos motståndarinnan drottning Elisabet endast de förhatliga skuggsidorna, är en sak, som väl i hög grad bör betviflas, och denna omständighet bidrager dessutom att göra styckets utgång otillfredsställande. Det öfverensstämde väl ej heller med det humanitetsideal, som utan afseende på några religiösa fördomar bestämde Schiller att upptaga detta ämne till behandling endast ur rent mensklig synpunkt. I historiskt afseende har Schiller, enligt flere författares intyg, bygt på Robertsons Skottlands historia, hvarifrån till och med flere af hans reflexioner direkte äro hemtade. Då emellertid Maria Stuarts historia är uppfyld af flere dunkla punkter, som knappast ännu våra dagars flitiga forskningar förmått skingra, så är följden den, att Schiller med sin redan föråldrade källa tagit för gifvet saker, som ännu äro obevisade, och påtrugat allmänheten en uppfattning,

som långtifrån torde vara den rätta. Detta gäller styckets beskyllningar såväl emot Maria som Elisabet. Stycket har äfven ögonskenliga brister, bland hvilka vi för exemplets skull vilja påpeka några. Mortimers skildring af sitt föregående lif och sin uppfostran i Frankrike är kanske af behofvet påkalladt, men tyvärr alltför långt uttänjd på bredden. Samtalet emellan Maria och Burleigh i fängelset är ett schillerskt påfund, som ej torde få betecknas som annat än misslyckadt. Detsamma kunde sägas om mötet emellan Maria och Elisabet, men dervid torde vara skäl att erinra sig att redan före Schiller den tyske förf. Spiess öfver samma ämne skrifvit ett drama, som uppfördes i Schillers närvara i Mannheim, och der redan mötet emellan de begge drottningarna finnes färdigt utfördt. Otrolig är äfven Mortimers monolog, så ock det djerfva samtalet med Leicester i Elisabets eget palats, der man säkert ej så frimodigt djerfdes spinna sina intriger. Deremot äro det engelska folkets och Marias ömsesidiga beskyllningar ganska skickligt inflickade i dialogen, som genom den på begge sidor divergerande åsigten om Marias brottslighet och hennes ansvarighet inför Englands lagar har erhållit en viss pondus.

»Der Fechter von Ravenna« har förut blifvit gifven med synnerlig framgång på svenska teatern, och stycket väckte redan vid sitt första anonyma framträdande på Hofburg-teatern i Wien den 18 oktober 1854 ett stort uppseende, dock icke så mycket på grund af styckets förtjenster, ty i det hela taget var det hvarken bättre eller sämre än Halms tidigare pjeser, utan mera i följd af den förveckling, som uppkom derigenom att en bayersk skollärare, författare till ett mycket liknande skådespel »Die Cherusker in Rom«, offentligen uppträdde och förklarade sig vara förnärmad i sin literära eganderätt. Hela publiken och pressen i Wien delade sig med anledning deraf i tvenne partier, som bekämpade hvarandras åsigter, och tvisten slöts först genom uppförandet af skollärarens förmenta originalopus, som dervid visade sig vara en tillfälligtvis förutgången ömklig parodi på Halms tragedi. Gottschall, hvars framställning af denna episod vi här refererat, räknar för öfrigt Halm till en skola, för hvilken han har funnit benämningen »den deklamatoriska jambtragedin«, men det kan ej bestridas att äfven i fråga varande stycke, utom handlingens svagheter och karakterernes sanningslöshet, alltigenom lider af ett ihåligt retoriskt patos, hvilket gör det temligen onjutbart för den, som icke helt och hållet uppgår i det patriotiska anslaget, hvilket till och med tyckes ha varit för hårdsmält för diktarens egne landsmän. Särskildt är Kaligulas framträdande alltför episodiskt och godtyckligt och ursäktas ej deraf, att styckets utveckling närmast hänför sig till en nyck af denne genom sin vanvettiga grymhet halft demoniske tyrann, ur hvars öfverretade hjerna det vana befängda infallet efter det andra trädde i dagen. En manlig och kraftig hållning kan dock ej frånkännas stycket.

Hufvudrolerna i dessa begge pjeser hafva utförts af fru *Raa-Winterhjelm* under hennes senaste gästspel å finska teatern. Den som erinrar sig fru R.-W. på svenska teaterns tiljor, kan ej annat än känna sig märkligt berörd af den rigtning, hennes konstnärskap tagit sedan dess. Ehuru svenska

till börden är fru R.-W den första mera framstående skådespelerska, som har spelat på finska språket, nu senast efter sin utländska äktenskapsförbindelse under upprepade gästbesök å den finska teatern. Ryktet förmäler nu att fru R.-W. för alltid tagit afsked från nämda scen, och vi tro att så är bäst, ty skådespelerskan har denna gång varit i tillfälle att göra ganska sårande iakttagelser dersammastädes. Visserligen har ett bland våra ifrigaste pressorgan bombastiskt förklarat att fru R.-W. med sitt gästspel på finska teatern utfört bragder, som vår odlingshistoria aldrig skall förgäta (!!), men denna stora fras får en nästan komisk belysning, om man dermed sammanställer det obestridliga faktum, att redan vid tredje representationen af Maria Stuart salongen var oförsvarligt glest besatt, och hvad »Fäktaren från Ravenna« beträffar, der likvisst såväl fru R.-W. som de öfrige spelande, särskildt hr *Leino,* som gaf en oväntadt lyckad bild af Kaligula, gjorde bättre ifrån sig, var resultatet som knappast mera lysande. Vi afstå helt och hållet ifrån att söka utröna orsakerna till denna motsägelse, men i hvarje händelse är det ett ganska fåtaligt bifall, fru Raa-Winterhjelm nu skördade på den finska teatern.

Efter hennes afresa har fröken *Aalberg,* som återvändt från sin ungerska triumffärd, varit den finska teaterns dragningskraft. Utom i sina gamla roler, bland hvilka vi erinra om de ypperliga bilderna Louise Miller i »Kabal und Liebe«, Veronica i Anzengrubers »Meineidbauer« samt Nora Helmer i Ibsens »Et Dukkehjem«, har hon under julen äfven uppträdt såsom Fanchon i Ch. Birch-Pfeiffers bekanta pjes *Die Grille* (Syrsan). Fröken A:s ovanligt rika sceniska talang lutar kanske minst åt det sentimentala och naiva hållet, der hennes svaga sidor mera än eljes komma i dagen. Vi tro derför ej heller att denna rol skall räknas bland hennes bästa. Man är dock alltid i tillfälle att med nöje och intresse följa fröken Aalbergs spel, ty det hvilar öfver detsamma en adel och en poesi, som på det varmaste tilltalar åskådaren.

Svenska teatern har användt julhögtiden för en repetition af spelårets tidigare pjeser, bland hvilka särskildt »Doktor Klaus« blifvit gifven upprepade gånger. Till de sedvanliga julanrättningarna kan man äfven räkna F. A. Dahlgrens evigt unga folkskådespel *Vermländingarna,* som på svenska teatern redan har upplefvat fyratio föreställningar. Ett annat bekant folkskådespel, som nu åter blifvit upptaget efter en kort hvila, är prof. Th. Overskou's *Fandens Overmand* (Den ondes besegrare), bearbetad efter Mélesvilles »le Fil de la Vierge«. Stycket, som inskärper den så ofta förgätna sanningen att rikedom icke är lycka, men lycka är rikedom, går mycket in på operans område och saknar de främsta vilkoren för ett verkligt drama. Asmodeus rol utfördes denna gång på egen begäran af hr *Svedberg,* för hvilken denna uppgift i så måtto lämpade sig synnerligen väl, att han nemligen blef försatt i tillfälle att på en gång förete de olika skiftningarna af sin rikt utvecklade sceniska begåfning. Här kunde man på samma gång få se den komiska och den ridderliga typen, skurkfysionomin och så vidare, eller med ens hela förrådet af skådespelarens skilda masker. Minst lyckad är hr S. onekligen såsom sångare, och tyvärr hörde det ganska mycket sång till denna

rol. Hr S:s närmast följande debut blir titelrolen i Gabriel Lagus bebådade nya och moderna skådespel *Den nye adjunkten*, hvartill vi få tillfälle att återkomma i nästa häfte.

ARVID HULTIN.

Underrättelser från våra vetenskapliga och literära samfund.

Finska historiska samfundet. Möte den 18 december 1880. Hr *Fontell* meddelade några uppgifter om hexförföljelserna i Österbotten på 1670-talet, då hexväsendet på flere trakter i norden mer än vanligt var i svang och upprörde allmänna sinnesstämningen. En gång, 1675, afrättades och brändes nästan samtidigt fem qvinnor i Vasa och 1676 icke mindre än sex qvinnor i Vörå. För öfrigt var hexväsendet i Österbotten nämda tid uteslutande inskränkt till södra delen af landskapet och företrädesvis till de svenska församlingarna derstädes, af hvilka särskildt Vasa, Vörå och Pedersöre-trakterna voro mest hemsökta deraf. — Vidare meddelade hr Fontell om den i tidningarna omnämde »Jakobus Andreaccen boica Mutru«, hvars grafsten man funnit på ön Terschelling utanför Zuider See och hvilken enligt inskriften på densamma varit född i Viborg den 28 september 1558 och dött den 15 oktober 1601, att denne Jakob Andersson Mutru var en rådman från Viborg, som, antagligen stadd på en handelsresa till dessa holländska orter, öfverraskades af döden, fick sin graf på ön Terschelling och sin grafsten antingen genom sin skeppsbetjenings omtanke eller sin efterlemnade makas omsorg, hvarigenom denna hans graf numera är ett vigtigt minnesmärke från den tidens handelssamfärdsel mellan Finland och Holland. — Ordföranden hr *J. R. Aspelin* ville bevara från glömskan en uppsats i »Ilmarinen« för 1854, n:is 45 och 46, om landshöfdingeembetets i Österbotten en gång varande säte i Kronoby socken och Bråttö by, hvilken intressanta uppsats han derför refererade.

Societas pro fauna et flora fennica. Möte den 16 november 1880. Ordföranden tillkännagaf att sällskapet under året förlorat trenne medlemmar, nemligen professorerne Fredrik Nylander och W. P. Schimper i Strassburg samt lektor J. E. Zetterstedt i Jönköping, och framhöll deras förtjenster om den botaniska vetenskapen. — Hr *Hisinger* meddelade i en skrifvelse att under de senaste åren invid Fagerviks bruk icke mindre än tre hvita skator uppehållit sig. Under vintern 1875—1876 sågos samtidigt tvenne individer, af hvilka den ena blef skjuten och uppstoppad af bruksbokhållaren Oskar Lindeqvist, hvilken nu förärat den till finska fogelsamlingen. — Hr *Lindberg* meddelade resultaten af sina senaste undersökningar beträffande åtskilliga nordiska mossor. Såsom nya för den skandinaviska floran anmältes Nardia Breidleri Limps., hvilken förut varit känd endast från Steiermark, men redan för flere år sedan blifvit funnen såväl af dr Ångström på Olfjellet i Umeå Lappmark som af docenten Arnell i Dunderlandsdalen i arktiska Norge; Dicranum angustum Lindb., en ny art, hvilken förut blifvit förd till D. palustre, men befunnits vara väl skild genom mycket smala nästan alldeles helbräddade, hoprullade och utstående blad samt med mycket lång borst

försedda perichitialskärm. Denna mossa hade blifvit funnen i Norrbotten samt på åtskilliga ställen i finska Lappmarken af hrr Norrlin och Hult. Vidare meddelade hr Lindberg att han genom jemförelse med typexemplar funnit att den från Sverige anförda Mollia rostellata Brid. var rätt bestämd. Deremot var den i botaniska trädgården härstädes anträffade Orthotrichum microcarpon Dé N. endast en form af O. pumilum Sw. Hypnum napacum Limpl. hade äfvenledes blifvit på flere ställen i Norge och Sverige upptäckt, men var ingenting annat än en underart af Amblytegium glaucum Lam. Vidare hade Oncophorus brevipes Lindb. befunnits vara endast en form af O. Schioti Wahlenb. Hypnum rotundifolium från Öland åter kunde näppeligen vara annat än en form af H. murale Neck, afvikande från typen genom ovanligt lös cellväf. — Hr *Sælan* meddelade att den förut inom Finlands område i ett enda litet exemplar tagna Schlerantus perennis, hvilken blifvit funnen af prof. W. Nylander nära Viborg vid vägen, som leder till Monrepos, redan år 1851, men sedermera af många botanister i samma trakt förgäfves blifvit eftersökt, nu ändtligen blifvit återfunnen af lektor Nervander, hvilken tagit den först på bergstigar i Monrepos skogen samt sedan observerat den på åtskilliga ställen vid Viborg ställvis i stor ymnighet. — Vidare fäste hr Sælan uppmärksamheten vid det förhållande, att enbuskarna härstädes under senaste vinter ofantligt lidit samt delvis dött ut, hvilket enligt ingångna underrättelser jemväl varit fallet nästan öfver hela landet åtminstone ända till Torneå-trakten. Som orsak till förödelsen ansåg hr Sælan den ytterst kalla ihållande nordliga blåst, som herskade under vårvintern. — Hr *Sahlberg* erinrade om den mängd egendomliga arter af skalbaggar, som förekomma i våra gamla och djupa granskogar, samt förevisade tvenne för vetenskapen nya arter, hvilka han nyligen upptäckt uti dylika skogar i det inre af landet. Den ena af dessa tillhörde slägtet Zilora af Malandryidernas familj och skilde sig från den enda förut kända europeiska arten af samma genus, Z. ferruginea Pays genom en mera långsträckt kropp med starkare utstående och spetsigare bakhörn på prothorax, hvars öfra sida dessutom var mycket finare och tätare punkterad. Arten fans i några exemplar den 14 sistlidne augusti i Teisko kapell under barken af en torr granstam. Den andra arten tillhörde slägtet Agathidium och stod mycket nära A. seminulum, från hvilken den skilde sig bland annat genom mörk antennklubba samt mycket kort och otydlig suturalstrimma på täckvingarna, och hade af föredragaren blifvit benämd A. bicolor. Den var hittills funnen under barken af barrträd i Ruovesi, Idensalmi och Yläne. — Vidare förevisade hr Sahlberg en för vår fauna ny högst intressant art af hemipterslägtet Salda, hvilken sistlidne sommar blifvit funnen vid Svjätoinos på norra kusten af rysk-lappska halfön af hr Envald. Denna insekt, som i många afseenden var den utmärktaste och prydligaste i den skandinaviska norden förekommande art af slägtet, hade sommaren förut af föredragaren blifvit upptäckt på högsta toppen af Båtfjellet vid Saltdalen i Norge och nyligen beskrifvits under namn af S. alpicola

J. Sahlb. — Hr *Mela* lemnade några nya bidrag till Finlands fiskfauna. Således hade ålen, om hvars förekommande i Saimas vattensystem man förut ej haft någon säker uppgift, blifvit fångad i Kuhajurvi sjö i Sulkava af possessionaten Lindforss, i hvars samling förvarades ett exemplar, som vägt 2 skålpund. Från Hogland hade föredragaren erhållit några arter, som förut icke varit kända derifrån, nemligen Cyclopterus lumpus, Acerina cernua, Gadus morrhua, A. vimba, Anqvilla vulgaris (enligt uppgift förekommande mindre sällsynt), Petromyzon fluviatilis (fångad på 25 famnars djup) äfvensom Lucioperca sandra, den sistnämnda inlemnad till samlingarna af hr Sievers. Tillika förevisades ett exemplar af den intressanta Liparis lineatus, hvilken ånyo anträffats i närheten af ..n — Vidare förevisade hr Mela ett märkvärdigt exemplar af aborren, fångadt i Kallavesi, hvilket utmärkte sig derigenom, att öfra sidan var vackert ..ia och den nedra röd, hvilka färger voro osymmetriskt fördelade och skarpt begränsade på hvardera sidan. — Hr *J. A. Palmén* framlade till påseende en vacker samling af fogelägg från norra Finland, särskildt från Torneå, Kittilä och Muonioniska, hvilken blifvit förärad till sällskapet af possessionaten Emil Hougberg. Samlingen innehöll 67 arter i 316 exemplar till en stor del hela kullar samt flera sällsynta arter. I sammanhang härmed omnämdes att hr Hougberg åtagit sig att för enskilde samlares räkning förskaffa fogelägg från samma trakter. — Hr *Sundman* förevisade figurerna till andra häftet af hans arbete öfver finska foglarnas ägg, hvilket i det närmaste var färdigt att lemna pressen. — Hr *Envald,* som senaste sommar med understöd af sällskapet varit rest till ryska Lappmarken, förevisade en af de intressantaste nykomlingar till vår insektfauna, som han derunder lyckats förvärfva, nämligen den stora och vackra högnordiska humlan, Bombus hyperboreus Schönh., hvaraf han fångat flere exemplar vid Svjätoinos på murmanska kusten. — Hr *Petander* anmälte tvenne intressantare, för norra Savolaks nya fanerogamer, som han funnit i närheten af Kuopio, nemligen Primula veris, hvilken förekom mindre sparsamt omkring landtbruksskolan, och Linum catharticum, samt förevisade dessa jemte ett missbildadt exemplar af Cypripedium calceolus, hvari af tvenne blommor på samma stjelk den ena hade kronan förkrympt och till färgen hvit. — Till publikation i »Meddelandena« inlemnades: »Symbolæ ad Mycologiam fennicam auctore P. A. Karsten, VII«. — Till utländske medlemmar föreslogos medicinedoktor R. Braithwaite i London och professor J. G. Schiödte i Köpenhamn. — Möte den 4 december. Hr *Mela* höll ett föredrag om i Finland förekommande former af gråsiskor, dervid förevisande ett antal i finska samlingen förvarade exemplar af dessa foglar. — Hr *J. A. Palmén* förevisade några sällsynta fogelägg, hvilka blifvit öfversända till påseende af kronofogden K. Levison och hvilka voro för vår fauna af ganska stort intresse, emedan de lemnade tillförlitliga bevis för några fogelarters häckplatser i vårt land, hvarom förut saknats speciela uppgifter, nämligen Strix liturata från Haukko, funnet den 4 maj 1865, Strix aluco från Runsala, funnet den 15

maj 1878 samt Fulica atra och Gallinula chloropus från Sagu. — Hr *Sælan* förevisade hybrider emellan Salix phylicifolia och S. nigricans, hvilka han funnit såväl i trakten af Helsingfors som vid Villmanstrand. — Hr *V. Brotherus* meddelade att han under en exkursion i Vasa skärgård förliden sommar observerat å Fridskär holme en mossa, som syntes förtjena särskildt omnämnande, nämligen Hypnum uncinatum orthothecioides Lindh, hvilken företer ett från hufvudformen i hög grad afvikande utseende och hvars förekomst på Fridskär var så mycket mera anmärkningsvärd, som denna form ansetts framkallad af de kalla och för blåst utsatta samt med riklig tillgång på animaliska näringsämnen försedda lokalerna i höga norden och icke ansetts kunna uppträda under andra förhållanden. — Hr *Sahlberg* förevisade trenne för vår och tillika Europas fauna nya skalbaggar af Carnivoras grupp, hvilka af stud. Envald senaste sommar blifvit funna i östra och norra delen af ryska Lappmarken, nemligen Feronia infima Mäkl, hvaraf en mängd exemplar medfördes från skilda lokaler, Haliplus sibiricus Motsch., hvilken fans i ett mindre antal exemplar i närheten af Jokonga på murmanska kusten, och en ny art af slägtet Bradycellus, stående nära Br. Deutschii Sahlb. men väl skild genom mindre storlek, mörkare färg samt derigenom att mellanrummen mellan täckvingarnas strimmor voro hvälfda. Denna art, för hvilken föreslogs namnet Br. Envaldi efter dess upptäckare, hade i trenne exemplar blifvit funnen vid Ponoj. — Hr *A. von Bonsdorff* förevisade ett exemplar af den stora och vackra skalbaggen Mordella perlata Sulz., hvilken han senaste sommar funnit i Parikkala socken och inlemnat till finska samlingen. — Hr *Hj. Schulman* redogjorde för sina ornitologiska exkursioner i östra Karelen under senaste sommar och skildrade de af honom besökta trakternas natur särskildt hvad fogelfaunan angår samt förevisade en mängd foglar, som han derifrån medfört. — Till publikation inlemnades: »Conspectus Hydnearum fennicarum systemate novo dispositarum auctore P. A. Karsten«. — Till nya medlemmar föreslogos: professor J. V. Runeberg och doktor K. E. Holm.

Finska literatursällskapet. Möte den 6 november 1880. Till elektorer af prisdomare, hvilka ega föreslå för sällskapet, hvilket under innevarande år utgifvet finskt arbete det af sällskapet utfästade priset skall tillerkännas, utsågos hrr *G. Z. Forsman, Rothstén, J. Forsman, O. Donner* och *B. F. Godenhjelm.* — Det af hr *A. Almberg* vid nästföregående sammanträde ingifna förslag till firande af sällskapets halfsekeljubileum godkändes såsom allmänt utkast till festprogram, hvaruti dock kunna komma att göras sådana förändringar, till hvilka omständigheterna föranleda. — *Sekreteraren* anmälte att den af sällskapet utgifna upplagan af 1734 års lag med förklaring och tillägg nu vore i det närmaste utsåld, hvarför en ny upplagas snara utkommande vore högeligen af nöden. — Hr *Sjöroos* redogjorde i korthet för en på sällskapets bekostnad under sistlidne sommar i sydvestra delen af landet verkstäld exkursion för insamlande af sagor. — Hr *A. O. Heikel* afgaf rapport om sin etnografiska forskningsresa. — Hr *O. Lönnbohm* inlemnade manuskript till ett estniskt-finskt lexikon. — Hr *F. Ahlman* insände bidrag till tilläggshäftet till Lönnrots lexikon.

Finlands ekonomiska tillstånd åren 1856—1865[1].

Vid ingången af ifrågavarande period befann sig Finland i mer än ett hänseende utblottadt efter det nyss afslutade orientaliska kriget. En icke ringa del af den finska handelsflottan hade blifvit tagen af fienden eller för underpris försåld i utländska hamnar. Skeppsvarfven och brädlagren i en del kustorter hade förstörts. Handeln på utlandet var under kriget hämmad. Importen fortgick endast med svårighet dels öfver Sverige, vare sig landvägen eller på mindre farkoster öfver Bottniska viken, dels öfver Ryssland. Och utförseln af landets exportartiklar, af naturen hänvisade till sjötransport, var så godt som omöjliggjord.

Till dessa pröfningar sällade sig år 1856 en missväxt, som visserligen sträckte sig till endast en del af landet, men icke desto mindre var af betydenhet, i synnerhet som äfven flere af de följande åren lemnade klen skörd. Landets egna förråd hade under kriget medtagits och, utan besparingar i statskassan, såg man sig tvungen att liksom tio år senare emottaga allmosor från Petersburg och Moskwa, der insamlingar vid särskilda tillfällen egde rum.

Ställningen försvårades vidare genom oredan i landets penningeväsende. Såsom kändt hade Finland ännu på denna tid samma myntenhet som Ryssland; och Finlands bank var ålagd att i likhet med dess egna sedlar al pari emottaga det ryska sedelmyntet, oaktadt detta genom Rysslands skuldsättning under orientaliska kriget småningom förlorade i värde. Dylika fluktuationer i afseende å det ryska puppersmyntet hafva äfven på

[1]) Statistiska byråns »Bidrag till Finlands officiella statistik« hafva lemnat oss det hufvudsakliga materialet. Denna publikation, som hittills omfattar tiden från 1861—1875 samt innehåller öfversigter rörande Finlands sjöfart och handel, dess ekonomiska tillstånd, folkmängd med mera, erbjuder mycket af intresse rörande landets utveckling. Det obetydliga pris, hvartill arbetet erhålles, gör det dessutom möjligt för en och hvar att förvärfva sig detsamma.

senaste tid djupt och störande ingripit i våra affärsförhållanden. Huru mycket mera måste då icke detta hafva varit fallet på en tid, då vårt eget mynt följde det ryska åt i alla dess vexlingar.

Vid denna tidpunkt fick landet slutligen röna en känbar skakning i sina utländska handelsrelationer. Vår handel på utlandet — endast våra grannländer Sverige och Ryssland derifrån undantagna — förmedlades mestadels af hamburgska handelshus. som jemväl beviljade direkta låneförskott åt ett stort antal finske affärsmän. Emellertid hade i Hamburg, i likhet med förhållandet i öfriga delar af den europeiska handelsverlden, en häftig affärskris i slutet af 1850-talet utbrutit. Den åt de finske affärsmännen beviljade krediten indrogs, och de finske köpmän, som i Hamburg hade fordringar, ledo betydande förluster.

Vare sig att missförhållandena nått en sådan höjd, att nödvändigheten af en förändring blef klar för en och hvar, eller att den friska fläkt, som vid 1860-talets ingång gjorde sig gällande på det politiska området, meddelade sig äfven åt affärsverlden; alltnog, en ny sakernas ordning inträdde äfven på det ekonomiska området.

I.

Den åtgärd från denna tid, som härvid framför allt måste tilldraga sig vår uppmärksamhet, är myntreformen. Redan länge hade det framhållits såsom grundvilkoret för allt ekonomiskt framåtskridande i landet, att det skulle erhålla ett eget mynt. oberoende af alla de värdefluktuationer, som varit utmärkande för det ryska pappersmyntet. Då föreningsbankens grundläggare och förste chef, Henrik Borgström, uttalade sig i ekonomiska ämnen, vare sig att det gälde penningeställningen i landet, inrättandet af privatbanker eller jordbrukets upphjelpande, var ett eget mynt hans »ceterum censeo«. I samma anda uttalade sig pressen i en följd af artiklar. Och vid de möten af landets jordbrukare och affärsmän, som på denna tid egde rum, var det endast under förutsättning af en myntreform, som man diskuterade om möjligheten af äfven andra åtgärder för landets ekonomiska utveckling. — Befarande att en fast och sjelfständig bas för statens sedelutgifning icke skulle kunna vinnas, hade man dock, i likhet med hvad i Ryssland på senare tider föreslagits, varit be-

tankt på en annan, om också mindre tillfredsställande utväg. De tillämnade privatbankerna skulle berättigas att utgifva sedlar och enskilda personer skuldförbindelser, lydande å metalliskt mynt och medförande »laglig förpligtelse att verkställa betalningen i verkligt silfvermynt«. Att ett sådant palliativ icke behöfde anlitas, att myntreformen den 15 november 1865 blef en verklighet, är i främsta rummet finanscheferne Fabian Langenskiölds och Johan Vilhelm Snellmans förtjenst. De betydelsefulla följderna af myntreformen och den stadga, som allt sedan dess varit utmärkande för vårt penningeväsende, behöfva vi icke här framhålla.

Till myntreformen ansluter sig en annan för det ekonomiska lifvet betydelsefull företeelse, nemligen reorganisationen af Finlands bank. Vid 1863—1864 års landtdag framlades en proposition om att förvaltningen och öfverinseendet öfver en del af denna banks fonder skulle till ständerna öfverlemnas. Men först vid följande landtdag påbörjades Finlands banks reorganisation från ett af finanschefen beroende statskontor till ett sjelfständigt penningeinstitut. Endast genom att sålunda frigöra sedelutgifningen från allt beroende af vexlingarna i landets finanser, kunde resultatet af myntreformen betryggas.

Ensam på detta område, delar Finlands bank deremot i afseende å handelns och industrins befrämjande samt kreditens ordnande i öfrigt förtjensten med de sedan början af 1860-talet inrättade privatbankerna. Den raska utvecklingen af bankväsendet, vigtig för vår inhemska industri och handel, är af särskild betydelse för relationerna med utlandet. Endast derigenom att bankerna trädt i förbindelse med ombud i olika delar af affärsverlden, har det blifvit möjligt för den finska utrikes-handeln att — med undgående af det forna beroendet under Hamburg — fritt utveckla sig. Såsom belysande bankväsendets betydelse på denna tid, må för öfrigt anmärkas att föreningsbankens omsättning, som det första året af dess tillvara (1862) utgjorde 26 miljoner och följande år 98 miljoner mark, år 1865 uppgick till 178 miljoner mark.

Jemväl i afseende å kommunikationsväsendet är denna period af betydelse för vårt land. År 1856 väcktes bland annat

fråga om en regelbunden ångbåtsförbindelse mellan Petersburg och någon af de österbottniska städerna. Enskilda tillgångar ansågos dock icke förslå, och statskassan kunde icke lemna några bidrag. Till följd af de under kriget förminskade tullinkomsterna och de direkta utgifter, som voro med kriget förenade, hade statsverkets tillgångar helt och hållet medtagits, och man var dessutom tvungen att af samma orsak upptaga statslån, obetydliga i och för sig, men tryckande för landets dåvarande finanser. På grund deraf att finska statsverket nödgats vidkännas kostnaden för byggandet af några ångfregatter och kanonslupar, som sedermera öfverlemnats till ryska marinministerium, anhöll dåvarande generalguvernören grefve Berg om ett anslag af ryska statsmedel för Finlands sjökommunikationer; ett anslag som också beviljades att utgå till belopp af 200,000 rubel ur marinministerii fonder. Af dessa medel öfverlemnades 150,000 rubel såsom räntefritt lån till »Österbottniska ångbåtsbolaget, stiftadt af grefve Berg«. Och ungefär samtidigt bildade sig — med de af anslaget återstående 50.000 rublarna, likaledes såsom räntefritt lån, — ett sydfinskt ångbåtsbolag för kommunikation mellan Helsingfors och Petersburg samt mellan Helsingfors och östersjöhamnarna. Äfven på Päijäne vidtog samtidigt en ordnad ångbåtsfart. För krigsbehof hade nemligen här med ryska marinministerii medel bygts en ångbåt, som efter kriget öfverlemnades till finska statsverket samt, försedd med befäl och manskap från finska sjöekipaget, användes för passageraretrafik och varutransport. Under förra hälften af 1860-talet blef ångbåtskommunikationen på dessa linier allt lifligare, och en regelbunden ångbåtsförbindelse från Tavastehus till Tammerfors samt derifrån norrut kom till stånd. Särskild vigt för hela östra Finland hade slutligen den ångbåtskommunikation, som vidtog alltsedan Saima kanal, hvars byggande redan år 1845 påbörjats, den 7 september 1856 öppnades för trafiken.

Den elektriska telegrafen hos oss räknar sitt upphof från det orientaliska kriget. Olägenheterna af den i början begagnade optiska telegrafen gåfvo anledning till att redan 1855 inrätta en elektrisk telegrafledning från Petersburg till Helsingfors samt att kort derefter utsträcka den till Åbo. Tillkommen

på ryska kronans bekostnad, var den ursprungligen afsedd endast för krigsbehof. Men sedermera uppläts den äfven för privat korrespondens, till en början blott på ryska språket, inom kort äfven på andra utländska språk och från 1858 också på svenska. Men då förslag väcktes att utsträcka linien från Åbo till Haaparanda, förkastades detsamma af ryska telegrafstyrelsen, emedan företaget »endast afsåg Finlands gagn«. Fråga väcktes derför om inrättande af en från den ryska särskild telegrafinrättning i landet, och ansökning om tillåtelse att för sådant ändamål bilda ett bolag äfvensom ett kostnadsförslag, uppgående till 250,000 rubel silfver, inlemnades den 15 maj 1856 af kommerseråden H. Borgström, J. Julin och C. W. I. Sundman. Förslaget tillstyrktes af senaten, men ansågs i Petersburg strida mot ryska statsintressen. Projektet om en telegrafinrättning under inhemsk förvaltning förföll. Den gryende företagsamhetsanda, som i detsamma gaf sig tillkänna och som alltid måste räknas förslagets upphofsmän till heder, fick denna gång icke utveckla sig, och telegrafen hos oss är, såsom kändt, fortfarande en rysk statsinstitution. Emellertid fortsattes nu, oaktadt ryska telegrafstyrelsens kort förut afgifna förklaring i motsatt syfte, telegraflinien på ryska statsverkets bekostnad längs Bottniska viken till Torneå; ett arbete, som i början af 1860-talet slutfördes.

Äfven byggandet af vår första jernväg från Helsingfors till Tavastehus infaller under slutet af 1850-talet, ehuru densamma öppnades för trafiken först den 17 mars 1862. Af någon större betydelse för andra än de närmast omgifvande orterna och deras varuomsättning torde denna bana knappast hafva varit, innan jernvägsnätet vidare utsträcktes. Men byggandet af den första jernvägen utgjorde tillika med framstegen i ångbåtskommunikationen och inrättandet af en elektrisk telegraf hos oss en vigtig vändpunkt i afseende å samfärdseln och den ekonomiska utvecklingen. Och att denna vändpunkt här inträffade under denna period, ger jemte reformerna på penningeväsendets område åt perioden dess hufvudsakliga karakter i ekonomiskt hänseende.

II.

Vare sig till följd af de reformer, vi i det föregående berört, eller af andra orsaker visade sig redan åren 1861—1865 en ökad liflighet på alla områden, och särskildt var detta fallet med handeln på utlandet. Handelsflottan, som efter de förluster, den såsom nämdt under orientaliska kriget fått vidkännas, åter med hastig fart tillvuxit och vid ingången af 1860-talet var större än någonsin förut, ökades fortfarande så till antal som i afseende å fartygens storlek; och varuomsättningen med utlandet åren 1861—1865 hade, jemförd med beloppet under näst-föregående fem år, stigit med ett värde af 220 miljoner mark samt tullinkomsterna med närmare 9 miljoner. Anmärkningsvärd betydelse hade exporten af trävaror, som vid denna tid var större än någonsin tillförene, hvartill möjligen också den omständigheten bidragit, att sågrörelsen i landet genom förordningen af den 9 april 1861 frigjordes från en del af de inskränkningar, densamma förut varit underkastad. Enligt tullkamrarnas uppgifter utgjorde värdet af exporterade skogsprodukter år 1861 femton och år 1865 tjugutvå miljoner mark, och vid jemförelse med perioden 1856—1860 finner man att åren 1861—1865 utskeppats 578,233 tolfter plankor, 678,962 tolfter bräder, 2,139 tolfter läkter, 39,949 sparrar, 26,006 stycken spiror, 4,132 stycken bjelkar, 636 mastträd, 318,127 famnar ved, 231,721 tunnor tjära och 14,789 tunnor beck mera än under förstnämda femårsperiod. — Exporten af jern hade ökats från något öfver 3 miljoner (1861) till närmare 4 miljoner mark, hvarvid för öfrigt bör märkas att denna handtering först senare erhöll en större betydelse.

Den egentliga fabriksindustrin uppmuntrades i högsta grad. Redan vid kejsar Alexanders besök i Finland år 1856 fick senaten bland annat i uppdrag att »hemställa om de medel, hvilka vore de ändamålsenligaste för utvecklingen af landets industri i allmänhet och till befordrande af redan befintliga manufakturers och fabrikers upphjelpande och verksamhet, såsom ock för nya anläggningar af sådan beskaffenhet«. Med anledning häraf gjorde man allt, som möjligen kunde göras, för att nå målet: en

uppspirande industri i Finland. Det anspråkslösaste handtverkeri behöfde knappast annat än antaga benämningen fabrik för att vara förvissadt om förmånliga lån och understöd, och särskildt de större industriela inrättningarna uppmuntrades på allt upptänkligt vis. Denna sträfvan fann blott alltför mycken näring i den enskilda spekulationsifvern. Man blir i sanning öfverraskad ensamt af den mängd inrättningar, som påtänktes och privilegierades, men sedan icke sattes i verket. Sålunda upptagas i manufakturdirektionens berättelse för åren 1861—1865 icke mindre än fyra sidor af en förteckning på sådana förverkade privilegier, utfärdade för de mest olika ändamål såsom: sidenfabrikation, tillverkning af åkerbruksredskap, af tekno-kemiska preparat, af spritlampor, för att icke tala om en mängd tobaks-, fajans-, tvål- & ljus-, samt glas- och möbelfabriker, pappers- och sockerbruk äfvensom bomulls- och linnespinnerier. Men om också af denna stora mängd projekt flertalet icke kom till utförande, så uppstodo dock många industriela inrättningar, och de flesta af våra mera betydande fabriker räkna sitt upphof från denna tid. Det kan med skäl ifrågasättas huruvida en sådan forcerad utveckling af fabriksindustrin varit öfverensstämmande med landets bästa och huruvida öfver hufvud sådana inrättningar som bland andra bomullsspinnerier och sockerbruk utan statsunderstöd och skyddstullar hos oss kunna bära sig. Visserligen är arbetskostnaden hos oss i allmänhet billig, och detta förklarar äfven att industrier, hvilka i likhet med sågindustrin och pappers-tillverkningen grunda sig på inhemskt råmaterial, med fördel för landet kunna bedrifvas. Men detta omdöme torde knappast kunna utsträckas till sådana fabriker, der det är en nödvändighet att hemta råvaran från långt aflägsna länder. Åtminstone har det hos oss visat sig att dessa fabriker i allmänhet icke varit lyckobringande för deras grundläggare och att de äfven i andra hand kunnat bära sig endast genom höga skyddstullar. — Och oberoende af de olika synpunkter, som härom kunna finnas, torde den benägenhet att kasta sig in i vidlyftiga och osäkra industriela företag, som, uppmuntrad med statsunderstöd, allt sedan 1856 utmärkte våra affärsmän, i icke ringa mån bidragit till den penningebrist och den tryckta affärsställning, som redan nu började

visa sig, om också den egentliga affärskrisen först något senare utbröt. Det bör för öfrigt märkas att såsom orsaker härtill jemväl uppgifvas: svår missväxt åren 1862 och 1865, de till följd af inbördes kriget i Nordamerika stegrade bomullsprisen, de ovanligt låga pris, som skogsprodukterna vid medlet af 1860-talet betingade sig, äfvensom osäkerheten i penningetransaktionerna under tiden före myntreformens definitiva genomförande.

Hvad Finlands hufvudnäring jordbruket beträffar, hade de missväxter och felslagna skördar, som allt sedan medlet af 1850-talet kontinuerligen inträffat, flerstädes lärt jordbrukaren inse vådorna af en ensidigt vidhållen sädesproduktion och riktat hans uppmärksamhet uppå en ändamålsenligare ängsodling och ladugårdsskötsel. I synnerhet blef detta förhållandet i Nylands, Tavastehus och Åbo län. Och följden häraf visade sig äfven deri, att värdet af exporterade ladugårdsprodukter uppgick från $4^1/_2$ miljon mark (1861) till närmare 6 miljoner (1865); ett förhållande, som förtjenar anmärkas, äfven om en mera rationel och i större skala drifven ladugårdsskötsel hos oss rätteligen räknar sin uppkomst från en senare tid.

I afseende å det egentliga jordbruket hade man väntat sig icke ringa resultat af den år 1862 inrättade hypoteksföreningen, som uteslutande afsåg jordbrukets befrämjande genom att bereda jordbrukarne lån med längre återbetalningsskyldighet, och hvilken jemväl af dem så starkt anlitades, att år 1865 lån till ett antal af 1811 samt till ett kapitalbelopp af mer än 15 miljoner mark voro utgifna. Men i afseende å det inflytande hypoteksföreningen utöfvat, torde med skäl kunna anmärkas att de utgifna lånen, i stället för att användas till ett förbättradt jordbruk, vanligen åtgått till improduktiva företag eller till att för en skuldsatt person möjliggöra bibehållandet eller öfvertagandet af en egendom, som eljes kommit på förmögnare händer, en anmärkning, som framför allt gäller om de bondhemman, hvilka blifvit i hypoteksföreningen belånade. Och om äfven hypoteksföreningen vid dess första inrättande beredde en del jordegare tillfälle att få fasta amorteringslån i stället för andra på privata händer upptagna uppsägbara lån; om äfven en del af de beviljade lånen åtminstone under hypoteksföreningens första tider

verkligen användes till jordbrukets befrämjande, så torde oberoende häraf stå fast att hypoteksföreningens organisation ifrån första början varit förfelad. Att utlåna penningar mot 6 procent, medan man sjelf derför erlägger 5 procent, att af differensen 1 procent afräkna $^{3}/_{4}$:delar såsom kapitalafbetalning och att med återstoden $^{1}/_{4}$ (säger en qvart) procent tro sig kunna betäcka dryga förvaltningskostnader och förluster såväl genom de intecknade egendomarnas nedgående i värde, som derigenom att en del af kapitalet ligger oförräntadt — vittnar icke om sunda kalkyler.

Förutom inrättandet af en hypoteksförening vidtogos på denna tid äfven andra åtgärder till jordbrukets befrämjande. Mustiala landtbruksinstitut reorganiserades, åtskilliga landtbruksskolor i olika delar af landet inrättades, landtbrukssällskap stiftades, med mera. Men åtminstone under 1860-talets förra hälft kunna några synnerliga framsteg i afseende å jordbruket ej förmärkas. De experiment, som godsegarne i de sydliga länen anstälde med införande af ett rationelt jordbruk, utfördes brådstörtadt, och det ekonomiska resultatet manade icke till efterföljd.

Sädesproduktionen var i synnerhet åren 1862 och 1865, då en svår missväxt hemsökte de nordliga länen, i allmänhet knapp. En nödvändig följd häraf var en ökad import af spanmål, hufvudsakligen från Ryssland. Under åren 1861—1865 öfversteg denna import utförseln med omkring 37 miljoner lispund, motsvarande 75 miljoner mark.

Något hämmande inflytande synes detta förhållande likväl icke hafva utöfvat på folkökningen. Folkmängden, som vid utgången af 1860 steg till 1,745,910 personer, hade nemligen 1865 uppgått till 1,842,409 samt sålunda ökats med 96,499 eller i årligt medeltal med 19,299 personer, hvilket, jemfördt med förhållandet 1856—1860, då den årliga tillväxten endast var 10,876 personer, utvisar att perioden 1860—1865 för folkökningen varit betydligt mera gynsam.

Det öfver hufvud taget tillfredsställande ekonomiska läge, som under förra hälften af 1860-talet var rådande, fortfor icke

under senare hälften af samma decennium. Sålunda utbröt, såsom redan ofvanför omnämts, en häftig affärskris, hvarunder bland annat i Helsingfors åren 1866—1870 konkurser inträffade till ett antal af 45, med i det närmaste 4 miljoner passiva. Och derjemte träffades landet år 1867 af den svåraste missväxt, hvaraf det sedan halftannat århundrade varit hemsökt. Enskildheterna af den hungersnöd, som till följd af missväxten såväl detta som delvis äfven näst föregående och efterföljande år rådde i Finland, höra icke inom området för denna uppsats. Vi vilja derför endast nämna att sädesproduktionen, som under vanliga år utgjort $4^1/_2$ miljon tunnor, år 1867 nedgick till icke fullt $2^1/_2$ miljon (en minskning, som i värde representerar 40 à 50 miljoner mark), samt att folkmängden under åren 1866—1868, i stället för att ökas, nedgick med 108,000 personer. Lyckligtvis ådagalade landet icke ringa motståndskraft och en oväntad förmåga att efter pröfningarna åter resa sig. De utomordentliga framstegen under slutet af 1860- och under 1870-talet vittna derom. Och om äfven en icke ringa del af förtjensten bör tillskrifvas de ovanligt förmånliga trävarukonjunkturerna i början af 1870-talet, så torde en annan och icke mindre vigtig del deraf böra tillerkännas det grundläggande ekonomiska reformarbetet åren 1856—1865.

E. Schybergson.

Gabr. Lagus' senaste skådespel.

Den nye adjunkten. Skådespel i 5 akter; första gången uppfördt å Nya teatern i Helsingfors den 13 januari 1881.

Endast fyra aftnar har det med stor spänning motsedda nya skådespelet af Gabr. Lagus gått öfver vår svenska scen. På en författare, som redan flere gånger haft lyckan att se sina dramatiska arbeten uppförda, ställas med rätta icke så små fordringar, helst vi, till all lycka, omsider vuxit ifrån den förnöjsamhet, som hållit den inhemska dramatiken på en nog låg ståndpunkt. Att ett stycke presenterar sig såsom »inhemskt original« är oss ändtligen, såvida det gäller vår svenska scen, icke någon anledning till obetingad beundran, och blott såsom ett minne från denna naiva ståndpunkt har ännu ett slags tillgodohållande med sådana dramatiska svagheter som »Ur lifvets strid« kunnat fortgå intill de senaste åren. Hvarenda scen af Gabr. Lagus' här gifna stycken står vida öfver nyssnämda produkt, som aldrig skulle haft någon lifskraft, om den icke slagit sina rötter i vårt lands dyrbaraste både historiska och poetiska hågkomster. Af kort varaktighet på tiljan blefvo »Klubbhöfdingen« och »Drottning Filippa«, genom hvilka Gabr. Lagus i hvarje händelse förskaffat sig ett anseende såsom dramatisk författare. Hvartdera stycket har brister, som förklara den jemförelsevis mindre framgång, som kommit dem till del; men att hans utmärkta interiör »I natten«, som dertill gifvits här med en förträfflig ensemble, icke gjort bättre lycka än de begge föregående, förblir en af dessa gåtor, som icke så sällan förekomma inom teaterns annaler. Till sagda gåtors antal hör dock icke det öde, som kommit »den nye adjunkten« till del. Om publiken delvis funnit sig sviken i den förväntan, hvarmed detta stycke blifvit motsedt, så är det tvifvelsutan en följd af att de anspråk, som stälts derpå, icke blifvit uppfylda.

Det vore oss kärt om vårt försök att här uppspåra och framlägga skälen för styckets öde vid vår scen kunde föranleda att författaren, vid framtida arbeten af sin onekligen talangfulla hand, ville egna större uppmärksamhet åt det, hvarpå enligt vårt förmenande ett styckes varaktighet på scenen förnämligast beror. Hvaraf må det komma att ett så prosaiskt och i literärt hänseende underhaltigt stycke som »Dr Klaus« af Adolf L'Arronge redan under detta spelår upplefvat tio representationer, att icke tala om den legio sådana, det allaredan uppnått i Tyskland och Sverige, medan »den nye adjunkten«, i sig sjelf en vacker

literär produkt, under den gynsammaste teatertiden fylt salongen en enda gång, derpå haft två medelmåttiga och ett klent hus? Intresset för den inhemska dramatiken borde tvifvelsutan hafva gjort sitt till för att hålla stycket på repertoiren. Men dermed allena står ej mycket att uträtta, äfven om utförandet, såsom här var fallet med såväl hufvudrolerna som med samspelet öfver hufvud, varit klanderfritt och, hvad hr Svedberg i titelrolen beträffar, i hög grad berömvärdt. Låtom oss se till hvarför det intresse, som onekligen kom detta stycke till mötes, icke funnit sig dervid tillfredsstäldt.

Händelsen försiggår till större delen på en prestgård i det inre af Finland. Uti ett trefligt, med blommande växter rikligen smyckadt rum, som har utgång till trädgården, meddelar ortens kyrkoherde åt sin hustru och svägerska att domkapitlet ändtligen beviljat hans länge framstälda önskan att få en adjunkt, hvilken sjelf i bref underrättat honom att han ännu samma dag skall inträffa på stället. Mannen är på det bästa vitsordad, ehuru alldeles okänd för sockenboarne, af hvilka några infinna sig på besök å prostgården: en för sin drift och välgörenhet särdeles högt aktad brukspatron jemte hans barns informator, den der sjelf anknutit en liten menlös kurtis med prostgårdens dotter, de förmögne föräldrarnes enda barn. Detta inklinationsförhållande mellan de begge unga förehålles, på mosterns initiativ, för den unga flickan såsom mindre passande, helst hon, sedan den nye adjunkten anländt, skall börja »läsa sig fram«, då ju hågen borde vara rigtad på allvarliga ting. För att betrygga detta tar äfven prostinnan löftet af informatorn, att han intill Olofsdagen — kyrkoherdens namnsdag, som medför en sedvanlig högtid på orten — må inställa alla besök och möten. Genom informatorn får man dessutom samtalsvis höra att hans äldre syster i tiden varit förlofvad med en man, som friat till henne den tiden han var gymnasist, men öfvergifvit henne sedan han genom sin faders död kommit i andra förhållanden, hvarefter han icke vidare hörts af. Brukspatronen åter röjer en påfallande oro, då han af sin vän kyrkoherden får veta att den nye adjunkten i ett bref förfrågat sig huruvida en person med hans namn vore bosatt i socknen. Kort derpå infinner sig ock den bebådade nykomlingen, helsas och välkomnas af husets anhöriga och presenteras för de fremmande, hvilka dock icke antaga middagsbjudningen, utan begifva sig åter hem.

I andra akten, som är delad i tvenne tablåer, ser man till först hvilken stor förändring den nye adjunkten åstadkommit på prostgården. En stark andlig väckelse har försatt den åldriga mostern i exaltation och gjort af den unga dottern i huset en fantast; hon har slagit alla kärlekstankar ur hågen och ämnar bli missionär, men derjemte röjer sig ett föga berömligt vanvårdande af hvardagspligterna. I främsta rummet är det husbonden, som får kännas vid det: han försummas på allt sätt och

..r bland annat äfven fått se sina kära blomster, som fordom vårdats af dottern, förgås af vanskötsel. Dessa missförhållanden komma till tals under det flickan samspråkar med sin lärare, adjunkten, för hvilken hon yppar sitt religiösa svärmeri och sin önskan att uträtta något stort, hvarpå han visar henne att äfven en sträng pligtuppfyllelse inom det alldagliga kan gifva själen sann tillfredsställelse. Vid samma tillfälle får man veta att hos brukspatronen vistas en gäst, som ådragit sig adjunktens uppmärksamhet i kyrkan: informatorns äldre syster, om hvilken sqvallret redan till och med vet berätta att hon skall blifva en ..nan moder åt brukspatronens barn. Med följande tablå äro vi midt i Olofsdagen, som räcker ännu hela tredje akten, denna ..kaledes klufven i två tablåer. Att börja med få vi i trädgården öfvervara en familjekonferens mellan prosten, hans hustru och svägerska, hvilken i sitt tillstånd af öfverflödande väckelse v.. hindra namnsdagens firande i sedvanlig form med dans och ..skyldigt kortspel för herrarne, men får gifva vika för husbondens uttryckliga beslut att allt förblir vid det gamla.

Innan kort infinner sig ock brukspatronens informator, som ..amt möte med sin hjertanskär vid löfsalen i trädgården. Han ..ner henne högeligen förändrad på den tid, han redligen ute..ifvit från prostgården och dess närmaste omnejder. Under en ..en kärleksträta, synbarligen påkallad af hans svartsjuka gent..mot adjunkten, som »af hela socknen anses blifva måg i prostgården«, förklarar han för sin unga väninna att den man, han om..t såsom sin systers förra trolofvade och den der sedan öfver..ifvit henne, icke är någon annan än den nye adjunkten. Detta ..ller flickan för elakt förtal, och de unga tu skiljas under öm..sidig misstämning. Hon besluter fråga adjunkten om förhål..ndet. Hennes frågor göra honom brydd, han erkänner sig v..rkligen vara den, som öfvergifvit informatorns syster, men ber ..n unga elev icke döma honom för hastigt: det fins pröfningar i lifvet, »då man måste offra allt åt Gud«, och då han tillika ..äster sig att snart yppa för henne allt, lofvar hon bevara hans hemlighet och åtager sig att under förestående aftonsamqväm ..junga en gammal romans, till hvilken adjunkten skrifvit nya ..rd. Dessa tror hon vara afsedda för att åvägabringa en förso..ning med den i tiden öfvergifna fästmön, hvars bekantskap vi ..å göra i tredje aktens första tablå. Under en blomsterkonver..sation utvecklar den unga flickan ett vältaligt försvar till förmån ..r adjunkten, hvaraf åter hans förra fästmö sluter till att en ..n låga uppkommit mellan denne och flickan. Deras symboli..ska hjerteutgjutelser afbrytas först af brukspatronens barn, derpå ..f denne sjelf, som ber att få bli ensam med den äldre damen, hvilken han behedrar med ett äktenskapsanbud. I nästa tablå ..finna vi oss i prostgårdens salong, der de inbjudne äro församlade till spel och glädtigt samspråk. Brukspatronen, som nyss ..ifvit vald till landtdagsman, lyckonskas dertill med en skål af

kyrkoherden. Derpå skall sällskapet underhållas med musik: adjunkten sätter sig till pianot, och husets unga dotter sjunger den öfverenskomna romansen. Så mycket man kan fatta de icke *parlando* föredragna fem à sex verserna af den melankoliska romansen, är det fråga om tvenne i sjönöd stadda personer, af hvilka den ena först räddar den andra, hvarpå denne åter räddar den förra, som till tack derför störtar honom i någon stor olycka. Sången väcker en märkbar misstämning, emedan den påtagligen gripit brukspatronen, den der i sin oro närmat sig adjunkten för att utbedja sig ett enskildt samtal med honom. Derpå beger sig hela sällskapet till qvällsvarden, i det adjunkten ännu förnyar sitt löfte till flickan att följande dag, då de alla äro bjudna till brukspatronen, gifva henne full förklaring på allt som angår honom.

Infriandet af detta löfte är af ännu större vigt för åskådaren, som ändtligen i ett samtal mellan brukspatronen och adjunkten får veta att den händelse, som varit antydd i »romansen« och måhända äfven vållat brytningen mellan adjunkten och hans förra föstmö, närmast rör en person, som varit död i minst tolf år och tilldragit sig lika många år före hans frånfälle. För vidpass ett fjerdedels sekel var nemligen brukspatronen, som i tiden räddat adjunktens fader ur sjönöd, i behof af en större penningesumma, den han fått låna af nyssnämda person. Denne egde icke sjelf summan, utan gaf den emot hedersord från en af honom förvaltad allmän kassa. Låntagaren spelade bort summan och begaf sig till Amerika, der han kom i bättre omständigheter. Sin skuld till långifvaren kunde han icke gälda direkte utan i form af anvisning på en affärskonjunktur, hvilken tillbörligen använd hade bort skaffa igen lånebeloppet och mycket derutöfver. Men så hade saken icke fattats af långifvaren, som med knapp nöd lyckades dölja kassabristen, den han till en ringa del hade sökt minska ur egna medel. Den erbjudna affärsspekulationen förbjöd hans heder honom att begagna sig af. Vid sin död yppade han hela förhållandet för sin son, hvilken öfvertog skulden för att rädda faderns minne. En annan affärsman, äfvenledes intresserad i att dölja balansen, betäckte den och öfvertog kassans fordran. Det var med denna gäldbundna framtid för sig sonen bröt med sin fästmö, emedan han icke ville att hon skulle dela med honom en sådan framtid och ett fläckadt namn, hvilket han äfven sjelf utbytte mot ett annat, emedan ryktet, på grund af att den aflidne icke lemnat någon förmögenhet efter sig, börjat sprida allehanda misstankar öfver hans minne. Sonen blef prest och arbetade på allt upptänkligt sätt för att åtminstone kunna betala räntan på den stora summan. Då han nu står inför den, som vållat hans och faderns olycka, och den skyldige sjelf erkänner att han icke handlat så som han bort, fordrar adjunkten att brukspatronen skall afgifva en offentlig förklaring rörande det verkliga sakförhållandet, för att dy-

medels återupprätta den aflidnes minne. Härtill erbjuder brukspatronen ett förmedlingsförfarande, som skall taga skuldbördan från adjunkten, såvida denne afstår från den gagnlösa förklaringen inför offentligheten. Dertill samtycker adjunkten icke, och lemnad åt sin förtviflan, att allt ännu icke kunna göra något för sin faders kränkta minne, får han dertill utstå de häftigaste förebråelser från den unga flickan, som uppsökt honom här för att erhålla de utlofvade förklaringarna, dem han dock icke ännu kan gifva henne. I sin otålighet och emedan hennes idealiskt vördade lärare, såsom hon uppger, ålagt henne förställning inför hennes föräldrar, bryter hon med adjunkten, hvilken just är i beråd att förklara henne sin kärlek, och skyndar i armarne på sin förre tillbedjare, den der inkommer för att afhemta henne till dansen. Adjunktens förtviflan når sin höjd, han vill döfva den i vinet, då hans förra fästmö inkommer tids nog för att rycka det tredje glaset ur hans hand. Hon kommer för att rådgöra med honom om sin framtid, den hon jemväl liksom omedelbart förer fram till honom i brukspatronens person. Dennes anbud vill hon, ehuru hon redan emottagit förlofningsringen, göra beroende af sin forne fästmans samtycke, hvilket dock uteblir. En brytning mellan henne och brukspatronen eger dock icke rum, tvärtom, det är nu för henne, han yppar sitt felsteg, och hon förbarmar sig öfver hans förtviflan. Hon tar hans samvete i sina händer, och då bekännelsen en gång gått öfver hans läppar, lyckas hon ock bringa honom hel och hållen på den rätta vägen. Han icke blott realiserar hela sin egendom för att inlösa den hittills på adjunkten tryckande gälden, utan afger derjemte i en tidning den af adjunkten begärda förklaringen. Härmed är åskådaren införd i sista akten. Adjunkten har emellertid funnit sin ställning i socknen ohållbar och beslutat bli missionär. Han anträder sin förberedande färd till denna verksamhet i religionens tjenst, efter att hafva fått del af hvad hans aflidne faders gäldenär gjort för dennes minne och förenat den ångrande med sin förra trolofvade. Dennas broder har naturligtvis redan återvunnit sin förra gunst hos prostens unga dotter, som nu förklarar att hon väl trott sig hysa kärlek till adjunkten, men att hon omsider insett att det endast varit beundran och tacksamhet.

Sådant är till sina hufvuddrag skådespelets ämne, som visserligen är både rikhaltigt och intresseväckande, men tyvärr i behandlingen så föga dramatiskt utveckladt, att åskådaren, kommen till slutet af tredje akten, icke känner om de personer, han dittills sett gå och komma och tala, stort mera än hvad han inhemtat i den första. Denna är i hög grad tilltalande genom sin osökta naturlighet och genom den stämning af trefnad, som författaren vetat utbreda öfver hela denna tafla af ett godt nordiskt hem. Hvad som förtäljes om den väntade adjunkten är äfven egnadt att öka detta intresse: han har lefvat om som student han har slagit upp med sin fästmö och blifvit prest med ett rop

om sig att vara en andans man. I följande fyra stämningsbilder saknas icke en viss utveckling: tillståndet har förändrat sig, af mosterns och flickans svärmeri å ena sidan, den gode prostens beskärmelser å den andra, vill det synas som en pietistisk oro vore inkastad i det lugna hemmet, och man börjar redan tänka på en konflikt lik den i »Trädgårdsmästarens bref«, då adjunkten visas från en annan sida: hans stora magt öfver sinnena är icke fanatikerns, han manar tvärtom till en pligtuppfyllelse, som icke ligger pietisterne om hjertat, och på samma gång ter han sig som en noga, nästan sniken person; men dermed hafva vi icke kommit stort längre i det, som sedan visar sig vara hufvudhandlingen. I stället för hufvudpersonens karakter, hvars utvecklande då afstannar, är det något annat, som nu börjar uteslutande intressera åskådaren: adjunkten förblir tillsvidare en gåta, och det blir nu fråga om uppdagandet af ett längesen begånget felsteg. Detta är desto svårare att komma under fund med, som författaren icke nöjt sig med en mysteriös person, utan ger oss en annan dylik i brukspatronen, som lika mycket sysselsätter vår gissningsförmåga, den der redan på ett nog löst sätt försättes i verksamhet, när bemälde herre blir orolig blott för det att en för honom alldeles okänd person gjort en förfrågan, huruvida han vore på orten bosatt. Ändtligen i början af fjerde akten får man någon klarhet, och det är egentligen då, när således blott en enda femte del af stycket ännu återstår, som styckets exposition kan sägas vara slutförd.

Visserligen hör det icke till sällsyntheterna att stycken byggas på en spänning, som har sin orsak i någonting fördoldt, någon i det förflutna liggande hemlighet, hvilken skall uppdagas. För icke så länge sedan hafva vi på vår scen med rättvis beundran följt Rich. Kaufmanns »Hvem är han?«, som helt och hållet hvilar på en dylik för åskådaren dold och ändock ständigt honom sysselsättande hemlighet. Men der gäller det blott en enda hemlighetsfull, hvilken dertill steg för steg föres fram till den slutliga förklaringen. De personer och omständigheter, på hvilka denna hemlighets lösning beror, sättas i en oafbruten beröring, och deruti består sjelfva styckets utveckling. På sådant sätt kan dock ett demaskeringsdrama bli fängslande, om ock dess effekt icke är af högre art. Men utom att vår författare har tvenne hemlighetsfulla personer att demaskera, hvilket naturligtvis måste öka för honom svårigheterna, så har han låtit dessa i styckets organism ovilkorligen sammanknippade parter på det sorgfälligaste undvika hvarandra. Och då han ändtligen sammanför dem, sker det på ett sätt, som möjligen kan gå an uti en opera, men tvifvelsutan icke egnar sig för eller anstår ett drama. Vi mena naturligtvis utvägen att åstadkomma närmelsen mellan adjunkten och brukspatronen förmedels romansen. Utan afseende på olämpligheten af att förlägga styckets vändpunkt uti något, som för nio tionde delar af åhörarne förblir alldeles

oförstådt, då sjungna ord icke ega samma verkan som deklamerade; så röjer det väl hos en i dramatiskt skriftställeri icke oerfaren författare en rentaf oförklarlig rådlöshet, att med ett så löstligt handgrepp åvägabringa omslaget i stycket.

Likaså naturligt som dramatiskt hade det varit att, i enlighet med hvad ämnets anläggning bjuder, låta adjunkten så fort som möjligt komma nära den man, rörande hvilken han gjort sin förfrågan. I sjelfva verket ser man icke hvarför han alls begagnar något omsvep och hvad som hindrar honom under hela den tredje akten att direkte vända sig till vedersakaren. Det är denna tredje akt, då personerna föras fram och åter, utan att hvarken karaktererna utvecklas eller uppdagandet fortskrider, som utgör styckets svaghet. Med den fjerde akten kommer sedan allt med ens: icke blott att hemligheten af det begångna felsteget och dess följder för adjunkten och brukspatronen läggas i dagen, utan deras karakterer afslöjas i en serie af lyckligt funna vändningar; det är en verklig islossning som nu försiggår. Ty det vore obilligt att säga att icke författaren här har verkliga och lefvande karakterer i den gode, men icke just högsinnade brukspatronen, i fästmön med sitt milda, af pröfningen luttrade och försonlighet spridande äkta qvinliga hjerta, främst dock i den nye adjunkten, hvilken man icke kan fråndkänna en viss storhet i anläggningen. Det blir nu klart att, om han spar och arbetar, så är det för att betala faderns skuld, och den stora magt, han i början synes utöfva öfver andarne, får nu sin förklaring, då man vet huru modigt han tagit på sig faderns äreräddning: den beror, såsom prosten så väl yttrar till sist, af hans stora kraft att försaka. Och det är ju rigtigt nog att den fulla inblicken i personernas inre ger oss dramat först på slutet; men det är med en stadigt fortskridande gång det skall leda oss dit. Antingen bör dock, om lefnadsödena först senare skola yppas i all sin bestämdhet, karakteren utvecklas oaflåtligen och med full klarhet; eller ock skall, ifall det gäller ett motsatt förfarande, situationen och förhållandena öppet föreligga åskådarens mottagande sinne. Uti vårt skådespel eftersträfvar författaren en särdeles komplicerad spänning genom att under hela tre akter hemlighålla det vigtigaste af sin hjeltes både lefnadsförhållanden och karakter, intills han i tredje aktens slut kan sägas stå som höljd i ett töcken af frågetecken, och resultatet är att åskådaren, dragen åt de mest olika håll, känner en trötthet, för hvilken han icke vill anse den haltfullare gången på slutet som en godtgörelse.

Den rätta hemligheten att åvägabringa en god dramatisk spänning vinnes endast genom tekniken. Blott den grundliga kännedomen af det på scenen verksamma möjliggör den framgång, som så troget åtföljer stycken af annars nog lös och i literärt hänseende rentaf intetsägande halt. Att literärt begåfvade författare så litet vinnlägga sig om att komma i besittning af

den dramatiska tekniken hafva vi redan åtskilliga gånger härförinnan beklagat. Ett sådant fall föreligger äfven här: författaren har användt stor möda på att göra sitt ämne spännande och intressant, han har ur verkligheten format ut ett antal personer, för hvilka man vore beredd att hysa det lifligaste deltagande, han har vetat sätta dem i åtskilliga vackra stämningspartier, och han har försett det hela med ett språk, som är både kraftigt och ädelt, på sina ställen genomandadt af en lyrisk flägt och städse vittnande om en öppen och allvarlig blick på lifvet; men han tyckes hafva glömt att skrifbordet, der han till först framtrollat sitt skådespel, icke är detsamma som scenen med sina säregna medel och handgrepp. Man finner det gifvet att en landskapsmålare gör sina studier och eskisser i den fria naturen; men hvad denna senare är för landskapsmålaren, detta är för dramatikern teatern och dess ringaktade handtverksliteratur, som alla estetiska areopager till trots är och förblir den teaterbesökande allmänhetens brödföda. De franska bolagsförfattarnes dussinarbeten, produkter af en Birch-Pfeiffer och L'Arronge och mera dylikt, se der hvad dramatiske författare med högre talang icke borde försmå att studera. Liksom all konst har äfven den dramatiska sin bas i handtverket. Detta veta de ypperste bland Frankrikes dramatiske författare så väl, att de ej blott underkasta sig berörda studium, utan utarbeta sina pjeser till hälften under repeterandet på teatern.

Med en bättre teknik, än den vår författare denna gång visat sig förfoga öfver, hade han säkerligen aktat sig för att sönderplocka andra och tredje akten i hvar sitt tablåpar. Samtliga tre första akterna spela, som redan nämdes, på prostgården, således på samma ställe. Icke desto mindre har vårt stycke tre dekorationer och fyra ombyten, deraf tre omfattande en och samma dag, på hvilken man ser de handlande först utanför prostgården, derpå i dess hvardagsrum och så i salongen. En tekniskt förfaren hand skulle tvifvelsutan nöjt sig med antingen en dekoration för hvar akt eller till och med låtit dem alla tre spela i samma rum, enär skådeplatsens ändrande ju här icke har någon egentlig betydelse för sjelfva handlingen. Vi hafva redan påpekat det tekniska fel, författaren begått med romansen, men äfven huru långt eller kort ett parti bör utföras, för att öfva den rätta verkan på de åskådande, är en sak, som endast kännedomen af den sceniska effekten kan lära en. Icke nog med att uppfinna en så fängslande scen som den, der informatorns syster står mellan brukspatronen och adjunkten, i valet mellan sin ännu älskade förre fästman och den nye, som behöfver hennes läkande hand, eller en så djup och vacker vändning som den, der hon träder fram och tar den förtviflande brukspatronens samvete i sin hand: dessa och andra ypperliga drag, som skulle anstå äfven store mästare, gå till en god del förlorade genom att

..änjas till ett lyriskt trio, såsom i förra fallet, eller, såsom i .et senare, genom att icke nog betonas.

Men kanske ligger ock bristen i en viss novellistisk håll-.ing hos stycket. Uti en berättelse går det väl för sig att på .tt, som här sker, åvägabringa en närmelse mellan personer, som .ittills gått hvarandra ur vägen. Der kan man obehindradt låta .em vara ute, inne, i olika rum, visa dem på olika tider, dölja .eras verkliga väsen eller tidigare öden i det längsta, för att så-.nda hålla läsaren i spänning. Med boken i sin hand har han .ida lättare att följa en mångfald sammanknippade och om hvar-.ndra löpande trådar än i ett drama, som skall uppfattas i ome-.elbar åskådning och säkrast anslår hans sinne, då det sker ge-.om en med full tydlighet och följdrigtighet förlöpande utveck-.ng, vare sig af en grupp karakterer eller af en genom dem .ppburen handling. Sin novellistiska natur synes förevarande .rama förråda både i det slösaktiga bruk, som göres af vederbö-.nde individers talande *à-part*, och uti den väsentliga omstän-.igheten att omedelbart inför åskådaren blott ett fåtal verkliga .andlingar försiggå, hvilka dessutom mera hopa sig åt slutet till, .edan diskussioner, redogörelser för fordom timade händelser, .eropande af förhållanden, som stå utom ramen för pjesens .mne, bekännelser af själstillstånd och mera dylikt, förnämligast .gå i stycket. Allt detta eger sanning och kan vara intresse-.ackande i en novell, men blir, så rikligen framfördt uti ett dra-.a, tröttsamt i samma mån som det dramatiska intresset for-.rar att åskådaren sjelf så mycket som möjligt skall vara vittne .ill gestalternas omedelbara görande och låtande. Blott derige-.om få karaktererna sin plastiska bestämdhet på tiljan. Såsom .e nu framföras, synas de sakna en fullt utpräglad individuali-.t, äfven de som dock i grunden äro af diktaren originelt och .karpt konciperade. Detta senare gäller nu visserligen icke om .et unga paret, informatorn och prostens dotter, hvilkas partier, .et förknippade med handlingen och för densamma knappast be-.öfliga, äro rätt en novellistisk episod i det hela. De kunna .jena till att fylla rummet, medan handlingen står stilla, men .e öka oklarheten, och detta blir särskildt fallet med flickan, till .ljd af otillräcklig motivering. Så i hennes scen med adjunk-.en i fjerde akten, der man, efter den högst passiva andel hon .aft i den merberörda närmelsen mellan adjunkten och bruks-.atronen, har svårt att förstå den uppretade ovilja, hvarmed hon .emöter den förre, då han vägrar lemna de utlofvade förklarin-.arna. Att bygga detta utbrott på hennes förmenta kärlek till .djunkten, om denne då verkligen skulle trädt hennes känsla för .ar, kan så mycket mindre ifrågakomma, som hon i samma nu .ervänder till sin första kärlek, den der ju af författaren sjelf .etonas såsom varande den rätta, således bör hafva fortbestått .i djupet af hennes hjerta. Mera novellistiskt än dramatiskt .an man slutligen kalla det, att vid adjunktens första uppträ-

dande det religiösa intresset träder i förgrunden, men sedan ge vika för alldeles verldsliga angelägenheter. Såsom redan tyddes, kommer man under styckets förra hälft lätteligen att taga det författarens afsigt vore att skildra läseriet och dess ve ningar, då deremot i de begge sista akterna frågor af helt nan beskaffenhet komma till behandling. En berättelse kan t låta sig att i en myckenhet enskilda drag karakterisera sina stalter, ett drama fordrar koncentration i karakterteckningarn följdrigtighet och en viss nödvändighet i den handling, gen hvilken dessa skola utvecklas, och det är just häri förevaran stycke lemnar åtskilligt öfrigt att önska.

Gerna må vi bekänna att vi anlagt den strängaste må stock på Gabr. Lagus' nya skådespel. Dess ur lifvet hemta gestalter, de sanna och fängslande inblickar, det vid så mån vändningar öppnar i menniskohjertat, dess stämningsrika sk dringar mana en till att ställa stora anspråk. En man af förfa tarens talang eger rätt att härvid få stå i bredd med de förnä ste inom Nordens nyare dramatiska literatur, till hvilkas rig ning han ock omisskänneligt anslutit sig. Har han hos de funnit att ämnen från våra närvarande samfundsförhållande kunna användas för scenisk behandling, så skall han väl oc snart lära sig hos de ypperste ibland dem huruledes detta p bästa vis låter göra sig. Den tjusning, publiken erfar vid att s sig i den dramatiska framställningens spegel, består blott ti yttre del uti att figurer med hemvanda drag och drägter föra fram på tiljan — eljes intoge den så kallade lokaliseringen e högre plats än den har — utan innerst kommer det an på at tänkesätten, bevekelsegrunderna, uppfattningen af rätt och orät äro i enlighet med det bästa vi sjelfva i den vägen ega och öfva men dertill erfordras ännu att sagda spegel sjelf skall hållas re och klar, och tekniken — det är konsten att handtera den.

W. Bolin.

Lejonsprånget.

Liksom en ö i öknen,
en grön oas sig höjer.
Mildt susande dess palmskog
för öknens vind sig böjer.
En karavan med längtan
emot dess skugga drager,
och längre ut kamelen
de trötta stegen tager.

Snart till oasens svalka
är karavanen hunnen,
och djur och menskor hasta
att läska sig vid brunnen;
men framom alla skyndar
med snabba steg en qvinna
att åt sitt barn, som qvider,
en droppe vatten finna.

Med krukan, fyld ur brunnen,
på axeln lyft hon ilar
till barnet, som i gräset
vid ökengränsen hvilar.
Då genom hennes leder
en dödens rysning flyger:
hon ser en lejoninna,
som fram mot barnet smyger.

Dess svans sig ormlikt ringlar,
sin gula rygg den böjer,
den kryper tätt tillsamman,
nu den till språng sig höjer.
Då hörs ett ångstens nödrop:
till bistånd qvinnan hastat
och fram mot lejoninnan
midt i dess språng sig kastat.

Som tvenne ljungeldsflammor
nu blick i blick sig sänker;
på bruna barmen fradga
från lejongapet stänker.

Två lejoninnor båda
de stå der mot hvarandra,
af guld den ena gjuten,
af härlig brons den andra.

Och Herren, som ej lemnar
dem, som på honom bygga,
han böjde djurets hjerta;
dess blickar irra skygga,
det drager sig tillbaka,
tätt tryckt mot gula sanden,
det vänder om och flyktar
i språng mot ökenranden.

Och qvinnan stillar barnet,
från döden vunnet åter,
vid bruna modersbarmen
och kysser det och gråter.
Klar som en altarlåga
i glans går solen neder,
och öfver ökenrymden
sig qvällens skugga breder.

Rafaël Hertzberg.

Från sjunde himmeln.

Hulda Liljeqvist *Publius Petterson*

Jag kan icke tröttna att betrakta detta kort, fastän det ju redan är flere veckor gammalt. Det ser ju ganska prydligt ut, eller huru? Och det är också ett ganska vackert par! Hulda Liljeqvist är en förtjusande tärna från provinsen, med stora blåa ögon och de präktigaste flätor. Publius Petterson, det är jag sjelf. Jag dåre, som trodde att sällheten endast stod att finna i hufvudstaden! All den tid och alla de penningar jag förgäfves slösat på serenader, blombuketter och konfekt för dess hårda skönheter!

Men nu! Välsignad den dag, då jag kom till detta som så tråkigt utskrikna näste, välsignad den stund, då jag första gången på bron mötte Hulda med musikportfölj vid armen. Som en blixt slog mig tanken: hon är den rätta! Det var sjunde gången i mitt lif jag erfor detta, och sjutalet är ett heligt tal. Jag försummade intet tillfälle att se henne, kom snart under fund med de tider, då hon promenerade — — Några veckor senare blef hon af en händelse — dock, det var ingen slump, det var försynens vilja — min brudtärna på ett bröllop. Jag fick en marskalkskrans med hvit rosett: det var den enda, som var öfrig. Hulda blef min tärna, och under aftonens lopp kom det fram att *hon* valt den hvita färgen, emedan den var oskuldens. »Jag var så säker på att icke få någon dålig menniska till marskalk«, sade hon. Denna oskuldsfulla tro och tillit rörde mitt hjerta ytterligare — oskuldsfull, ja, det är min Hulda, så oskuldsfull, att till och med hennes blifvande man blir utan skulder, efter hvad stadsboarne veta att berätta.

Inom kort blef jag inviterad till hennes föräldrar. Två månader senare friade jag — den fransäsen glömmer jag aldrig — och som en väl uppfostrad flicka svarade Hulda naturligtvis ja, men icke genast. Denna enda omständighet är tillräcklig att visa äfven för den, som alls icke känner henne, huru väl uppfostrad hon är. Att svara ja, men icke genast, det är målet, hvartill vi sträfva eller åtminstone böra sträfva att bringa fruntimren. Att säga ja, deri ligger den sanna qvinligheten, men i våra dagar är man icke mera nöjd med endast qvinlighet, man fordrar dessutom af fruntimren något mer, en viss — jag vet icke hvad, och derför böra de icke svara ja genast — då säge det ut, som om de gjorde det utan eftertanke, — utan efter en liten paus.

Nu äro vi förlofvade och lefva som i sjunde himmeln, men uppföra oss alldeles oklanderligt enligt fremmande personers utsago. Hulda är alldeles hänförande; långa stunder kan jag, omslutande hennes händer med mina, under obeskriflig sällhet sitta och stirra in i hennes ögon. Hennes högra lillfingers nagel har en hvit prick, som jag är alldeles förtjust i — men det tjenar till ingenting att söka beskrifva hennes fägring!

Hela förmiddagen är jag som vanligt upptagen, och det är Hulda också. Hon sitter vid reflexionsspegeln i förmaket och syr eller läser, om hon icke har besök af sina väninnor, då de mest prata och dricka kaffe. Af läsning är hon särdeles road. För närvarande håller hon på med sex tidningsföljetonger och en roman i bokform. Marlitt och Werner äro hennes förtjusning, och i allmänhet tycker hon icke om böcker, som sluta illa. För allvarlig läsning visar min fästmö endast föga lust, men det lägger jag icke särdeles på sinnet. Jag hör visserligen icke till dem, som anse att psalmboken och kokboken äro de enda böcker, hvilka äro oundgängliga för fruntimren. Långt ifrån. Jag

är en förfäktare, så ifrig som trots någon, af qvinnans rätt till bildning. Det nittonde seklets liberala idéer fordra denna rätt, och dessutom är det ju alldeles nödvändigt för mannen att i sin hustru ega ett bildadt sällskap. Men måtta i allt! Kokboken är nödvändig, Runeberg är bra, Topelius är bra, Fredrika Bremer är bra, många andra böcker gå också an, kännedom om den nyaste skönliteraturen är nödvändig för att kunna deltaga i en fin konversation, men för mycket är för mycket. Qvinnan är nu en gång af naturen svagare än mannen till kroppen och följaktligen äfven till själen. Med hennes ömtåliga konstitution kan ett öfvermått i en eller annan rigtning leda till de mest betänkliga följder. Hon är den späda rankan, som måste stödja sig vid den starka eken. Jag för min del vill vara herre i mitt hus och har alltför mycket manlig sjelfkänsla för att afstå från denna min rätt. Det finnes ingen trolöshet, som en man icke kan förlåta en qvinna, om man får tro böckerna — jag har ingen egen erfarenhet, — men att hon är honom öfverlägsen och låter honom känna det, det förlåter han aldrig. Och då det nu icke finnes något, som så lätt alstrar öfvermod och inbilskhet, som att läsa mycket, så är jag i det hela rätt nöjd öfver att min blifvande hustru egnar sin tid åt annat.

Men vi bruka alls icke tala om dylika tråkiga funderingar, då vi i skymningen sitta för oss sjelfva, Hulda och jag, i salongssoffan. Nej, med dem äro vi, eller åtminstone jag, fullkomligt på det klara. Vi hafva tusen andra saker att tala om; i dag räknade vi ut att jag är precis 1600 dagar äldre än Hulda, och att ännu 213 dagar återstå till vårt bröllop: det blir på svärföräldrarnes bröllopsdag — derpå resa vi ut antingen till Norge eller Schweiz, det beror på svärfar. O, hvad det är långt ännu, och likväl förflyter skymningen så hastigt, att vi alltid öfverraskas, då tant Sofi, min blifvande svärmor, ropar oss in i förmaket, der hon tändt lampan och sitter med sin stickning: hon stickar alltid ljusröda ylletröjor och har just börjat en åt mig. Af en äldre väninna har jag i förtroende fått höra att Hulda först ämnade sticka en sådan åt mig, men att det icke ansågs passande, att hon åt sin fästman skulle gifva en tröja att bäras närmast kroppen. I stället fick jag på min födelsedag en stoppad och broderad stöfvelknekt. Hulda är, efter hvad jag tycker, ganska skicklig i allehanda broderier och sömnader samt håller ständigt på med något arbete, hvars ändamål jag har all möjlig möda att komma under fund med.

Svärmor är sjelfva trifsamheten vid dessa aftonunderhållningar. Visst tala vi något illa — dock icke mycket — om andra menniskor, men till största delen upptages qvällen af historier från gamla tider, om huru det gick till då svärföräldrarne blefvo förlofvade och hvarför tant Marie icke tog löjtnant Nepenstjert, utan herrn på Smörvik. Min sysselsättning är att hålla i ullgarnshärfvor, då tant eller Hulda nysta. Då och då läser

jag högt, stundom spelar Hulda piano för oss. Hon har rätt stor fingerfärdighet, men de flesta af de stycken hon spelar äro mig temligen obegripliga. Jag tycker mest om »Frihetsbröderna«, men hon föredrar »Jungfruns första tanke«.

Svärfar eller rättare farbror Napoleon sällar sig till oss andra först vid qvällsvarden. Hulda serverar alltid té, och det gör hon alldeles förträffligt. För att vara en rik mans dotter har min fästmö många husmoderliga talanger eller åtminstone anlag. Ständigt är det hon, som serverar té och kaffe, hon vattnar blommorna och håller salongsbordet i prydligt skick, allt talanger, på hvilka jag sätter stort värde. Hvad de egentliga köksgöromålen beträffar, så känner hon, efter hvad hon sjelf skrattande berättade, endast teorin för att koka ägg, men med tiden hinner hon väl lära sig ett och annat. Dessutom har man ju köksor. Hufvudsaken är likvisst att hon kan göra *les honneurs* vid bordet.

Ja, jag vill råda alla menniskor att förlofva sig! Det är det bästa de kunna göra. Någon annan olägenhet har jag icke känt än de många visiterna i början till slägtingar och bekanta, men jag hade då i stället den förnöjelsen, att få leda Hulda på gatorna. Det var ett tittande i reflexionsspeglarna de dagarna! Och ändå senare, då fotografen hängde ut begge våra fotografier bredvid hvarandra.

Förlofven eder! ·Man blir god vän med hela verlden, så har det åtminstone gått mig. Dock nej, jag kan ej förlåta en af mina gamla bekanta; då jag i mitt hjertas fullhet sökte tolka min lycka för honom och bland annat omnämde, hurusom jag nu först förstod hvarför Freja ständigt benämnes blåögd, så svarar den oförskämda menniskan: ja, men fåren hafva också stora blåa ögon. Skamlöst!

P. P.

Lönnrots förfarande vid utarbetandet af Kalevala.

Den finska literaturen i landet har under år 1880 riktats med två betydelsefulla arbeten. Det är icke mindre än tvenne bidrag som Elias Lönnrot lemnat till denna literatur, båda af största betydenhet. Förutom att han under detta år fullbordat sitt sjuttonåriga ordboksarbete öfver finska språket, som redan det skulle gjort hans namn odödligt, har han under det förflutna året äfven utgifvit ett arbete, hvarpå nationen väntat i fyratio år[1]. Med utgifvandet af det finska folkets gamla trollsånger, »Suomen kansan muinaisia loitsurunoja«, har Lönnrot slutfört offentliggörandet af den så rika finska folksången, hvilkas öfriga delar utgöras af Kalevala och Kanteletar och såsom hvilkas bihang de finska ordspråken och gåtorna äro att betrakta. Nu först kan man öfverskåda och fullt förstå innehållet af alla dessa sånger, nu först kan man fullt uppskatta storheten och rikedomen hos den folkande, som alstrat hela denna literatur, och nu först kan man fullt beundra förmågan hos den man, som hopsamlat det mesta häraf och redigerat det allt igenom.

När man nu skådar öfver hela denna mängd af folksånger, kan man ej annat än fullt instämma i Lönnrots yttrande i företalet till Kanteletar, hvilket tillförene förekom nästan skrytsamt: »Det finska folket har sedan urminnes tider öfvat sig i alla slag af poesi, något som man ej kan säga om alla folk. Ty de flesta hafva ej trollsånger och dramatiska sånger[2]), ej heller torde nämnvärda kortare eller längre episka sånger förefinnas hos alla folk. De skönaste berättande sångerna hafva grekerne, och äfven deras lyrik berömmes för sin skönhet. Men särskilda lyriska sånger utan några episka bimotiv skulle jag ej tro något folk hafva i så stor mängd som det finska, och otvifvelaktigt stå alla bekanta folk efter det finska i trollsånger«.

Som ofvanför blifvit antydt, äro dessa trollsånger af stor betydelse för bedömandet af den finska folksången i allmänhet, och för besvarandet af den fråga, vi företagit oss, äro de oundgängligen nödvändiga. Till att börja med böra vi beteckna det förhållande, i hvilket dessa Loitsurunoja äfvensom Kanteletar stå till Kalevala.

---

[1]) Det är nemligen på några veckor när en så lång tidrymd emellan utgifvandet af Kanteletar och Loitsurunoja, och uti företalet till det förra uttrycker utgifvaren sitt hopp om de senares snara publicerande, hvilket dock af många andra arbeten blifvit fördröjdt.

[2]) Till detta slag höra enligt hans mening bröllopssångerna och 28:de sången i Kalevala.

Till sitt hufvudsakliga innehåll kunna de alla lätteligen åtskiljas. Lönnrot angifver också sjelf[1]) den väsentligaste skilnaden. Genom trollsångerna, säger han, sökte fornfinnarne antingen bortdrifva för handen varande eller afvärja fruktadt ondt. Denna definition är dock något för trång. I den nyligen utkomna samlingen ingå nemligen äfven en mängd sånger, med hvilkas tillhjelp man sökte gifva behörig verkan och framgång åt det företag, man hade för handen[2]). Om Kanteletar åter säger Lönnrot, att han der sammanfört finnarnes alla gamla lyriska sånger och alla äldre »virret«, hvilket senare ord han i företalet förklarar sålunda, att man i dem »berättar någon skedd eller eljes tänkt händelse, ofta nog med en viss biafsigt och ej blott för den berättade händelsens skull«[3]). Med ett uttryck från Runebergs dikter skulle vi således kunna beteckna dessa i tredje delen af Kanteletar intagna sånger såsom »smärre episka dikter«. Kalevala åter innehåller enligt samma uppgift alla gamla episka sånger, det är »sådana som berätta om några närmare eller fjermare i tiden inträffade händelser, men ej om en eller två, utan om flere på hvarandra följande«. Loitsurunoja omfatta således alla magiska sånger, der sångaren nästan sagdt dramatiskt talar till och agerar emot det onda; Kanteletar innehåller alla lyriska och smärre episka samt Kalevala slutligen alla längre episka sånger.

Betraktar man närmare detta förhållande, så finner man att Kalevala intager ett mycket centralare läge än de två andra samlingarna. Lönnrot afsåg nemligen vid uppställandet och redigerandet af Kalevala att, såsom han sjelf i början af dess företal säger, gifva en sammanhängande och fullständig bild af »våra förfäders forna förhållanden, lif och verksamhet«, hvarför han sökte samla dit »allt hvad runorna bevarat angående folkets dåvarande lif, seder och öden«. Den första följden häraf var att han sökte bringa alla dessa episka runor till ett sammanhängande helt, och det »gemensamma band«, hvilket sammanhåller det hela, fann[4]) han deri, att dessa sånger »förtälja huru Kalevala småningom förkofrade sig till Pohjolas jemlike och slutligen besegrade detsamma«. En annan följd af att Lönnrot velat i Kalevala gifva en fullständig bild af fornfinnarnes alla lefnadsförhållanden är den, att han uti dessa berättelser infogat lyriska och magiska sånger på ställen, der han ansåg sådana bidraga till förfullständigande af skildringen.

Mot dessa båda omständigheter höjde Castrén vid tiden för andra Kalevala-upplagans utkommande en kraftig gensaga. Angående den första utkämpades också emellan honom och Lönn-

[1]) Kantel. Alkul. p. II.
[2]) Dessa besvärjelser (»taikarunoja«) intogo en vigtig plats bland de gamle finnarnes trollsånger. Jfr decemberhäftet af Finsk Tidskrift 1880.
[3]) Kantel. Alkul. p. II.
[4]) Kalev. Alkul. p. V.

rot en strid, der frågan bragtes till afgörande. Då denna synnerligen intressanta polemik om Kalevalas enhet, deri äfven Snellman uttalade sig, är mindre tillgänglig för allmänheten, men ingalunda förtjenar att försjunka i glömska, gå vi att i korthet referera den. Beträffande åter frågan huruvida Lönnrot gjort rätt i att upptaga i Kalevala äfven mera betydande lyriska och magiska element, hvilken fråga ej torde ännu erhållit en tillfredsställande lösning, skola vi derefter söka närmare skärskåda densamma.

I.

I sin öfversättning af första Kalevala-upplagan[1]) och ännu bestämdare i sin recension af andra Kalevala-upplagan i Litteraturbladet 1850 uppträder Castrén för den åsigten, att Kalevalasångerna ega så litet samband sinsemellan, att utgifvaren ej bort söka få dem uppstälda i ett sammanhang, utan i skilda cykler. Det vore nemligen svårt att i Kalevala upptäcka någon genomgående idé, som skulle förena dess skilda delar till ett konstnärligt helt. Medgifvande att sångerna om Sampo och de om Kalevalahjeltarnes frierifärder till Pohjola, hvartill hufvudinnehållet i Kalevala hänför sig, stå till hvarandra i ett visst inbördes sammanhang, påminner han om att de förnämste sångarne sjunga hvarje af dessa ämnen för sig, utan att afbryta dem med andra sånger; att sångerna om friarfärderna ej äro en väsentlig, integrerande del af Samporunorna; att slutligen de förra i antal och omfång vida öfverstiga de senare. »Kanske vore det på sådan grund«, säger han, »ändamålsenligast att, enligt sångarnes föredöme, indela hvartdera slaget af runor i skilda cykler«. En tredje sångcykel utgöra runorna om Kullervo. Ytterligare bildar sången om Joukahainen och hans syster en inom sig sluten runocykel, och slutligen framstår myten om verldens skapelse såsom ett alldeles isoleradt fragment[2]).

På dessa anmärkningar emot redaktionen af Kalevala svarade Lönnrot i Litteraturbladet 1849 följande. Han medger att de förnämsta runosångarne sjungit Samporunorna i ett sammanhang, men anser ej detta förhållande berättiga till deras afskiljande till en skild runocykel. »Den ordning«, säger han, »i hvilken runosångarne sjelfve sjunga sina runor, är väl ej alldeles att förbise, om jag ock ej vill fästa alltför stor vigt dervid, såvida de deruti mycket afvika från hvarandra. Just denna olikhet,

[1]) Helsingfors 1841, p. XXIII o. följ.

[2]) Såsom sådant vore också att betrakta myten om Kristi födelse och Väinämöinens bortfärd. Denna sista runa i Kalevala är enligt Lönnrots egen uppgift (Litteraturbladet 1848, p. 380) en del af ett längre qväde om Frälsarens öden, hvarur han ansett sig till Kalevala böra upptaga blott det, som hade sammanhang med Väinämöinens hädanfärd. Fullständig (förutom några troligen af Lönnrot från någon variant i Kalevala tillsatta, obetydliga ställen) finnes denna sång i Kanteletar III, 6; hvarom jfr Mehiläinen 1837, 12.

hvarigenom ordningen emellan särskilda runor hos den ene sångaren ofta kom att korsa den andres, och att efter mångfaldiga uppteckningar af samma runor hos särskilde sångare högst få återstodo, som ej af den ene eller den andre sjungits i något slags sammanhang med en eller flere andra, styrkte mig i den redan förut fattade meningen, att alla runor af detta slag möjligtvis kunna bringas i samband med hvarandra. Jag kunde ej anse den ene sångarens ordning mer än den andres för ursprunglig, utan förklarade så den ena som den andra ur det hos menniskan naturliga begäret att bringa sina kunskaper i någon ordning, hvilket efter sångarnes individuela föreställningssätt skapat olikheten. Slutligen, när ingen af sångarne enskildt mera kunde mäta sig med mig i anseende till massan af runor, dem jag samlat, trodde jag mig ega samma rätt, som jag var öfvertygad om att de fleste sångarne tillerkände sig, att nemligen ordna runorna, efter som de bäst passade till hvarandra, eller med runans ord: »itse loime loitsijaksi, laikahtime laulajaksi«, det vill säga jag ansåg mig för en sångare lika god som de sjelfve«. — Derför menar Lönnrot sig hafva haft rättighet att ställa upp vårt folks episka fornsånger i den ordning, som han ansåg vara den bästa, och såväl ordna dem i gemensamt inbördes sammanhang som ock vid utarbetandet af den nya upplagan göra till och med betydande förändringar af runoördningen i den gamla.

Men vigtigare är att Lönnrot, när han (enligt Beckers exempel) sökte förena alla de gamla episka sångerna till ett om ock lösare sammanhängande helt, rätt uppfattat folkhjeltediktens väsen. Castrén stälde på ett, ur ett helt folk under en längre tid uppvuxet epos hufvudsakligen samma fordringar, som dem man ställer på ett, af en enskild författadt konstepos. Endast vid ett sådant kan man göra anspråk på ett närmare samband de enskilda delarna emellan, en strängare enhet i kompositionen. Snellman torde hafva träffat det rätta, då han i sina anmärkningar till Castréns ofvannämda recension [1]) yttrar: »Oss synes det som i ett folkepos icke kunde fordras någon strängt sammanhållen enhet, utan att det lösare sammanhang, som Lönnrot åtnöjer sig med, vore det rätta för en dikt af en hel nation, under ett helt tidehvarf. De skilda cyklernas sammanhörighet skulle sålunda mera bero derpå, om de hänföra sig till samma period af nationens lif, än om de alla skildra en viss händelse eller någon enskild mans öden«.

Härtill kommer slutligen att Lönnrot, när han vid uppställningen af Kalevala följt enhetsprincipen, förfarit på samma sätt som redaktörerne af andra episka folksånger. Intressant är att Lönnrot redan år 1849 [2]) i frågan om folksångers uppkomst

[1]) Litteraturbl. 1850, p. 39.
[2]) Litteraturbl. p. 21. Jfr Kalev. Alkul. p. III.

uttalade sig så bestämdt, hvarför vi här anföra det vigtigaste: »Skulle de«, säger han, »hvilka skrifvit om de homeriska sångernas uppkomst, haft den erfarenhet om traditionens behandling af sången, som jag beträffande de finska sångerna vunnit, så tror jag aldrig någon tvist kunnat uppstå om sättet för deras uppkomst. De skulle då allmänt hafva funnit att någon med händelserna samtidig skald först sjungit dem kortare, och att traditionen sedan utvidgat sångerna samt framstält dem i många variationer. Den som sedan hopsamlat varianterna, hade för sig ett ungefär dylikt arbete, som Kalevalasångernas ordnande och hopfogningen af deras många varianter gifvit mig. — — Redan de åtskilliga, ofta förekommande olika dialektformerna i de homeriska sångerna, göra det omöjligt att tänka sig en gemensam författare för desamma, eller ock *en* tradition af dem, utan många varianter. För den, som ordnar och hopfogar sådana till en sångcykel hörande stycken, blifver det emellanåt nödvändigt att tillsätta någon sammanlänkningsvers, och jag tviflar ej på att sådana finnas äfven i de homeriska sångerna, om man noga letar efter dem«.

På de angifna skälen våga vi för vår del hålla för att Lönnrot förfarit alldeles rigtigt, då han i enlighet med sin goda »sångarrätt«, med folkhjeltediktens väsen och med andre hopsamlares förfaringssätt sökt att hopfoga de finska episka folksångerna till *en* sammanhängande skildring af fornfinnarnes alla förhållanden.

II.

Mången har äfven deri tadlat Lönnrots förfaringssätt vid utgifvandet af Kalevala, att han der upptagit alltför många sånger af lyriskt och magiskt innehåll, i det de förmenat att berättelsens enhet derigenom väsentligen gått förlorad. Castrén har i sin recension af andra Kalevala-upplagan klart uttalat äfven denna åsigt. »Redan vid förra upplagan«, säger han[1]), »har man lagt somliga sånger till last en tröttande långtrådighet och sökt skälet härtill såväl i folkets allmänna lynne och karakter, som till en del äfven i ordnarens samvetsgrannhet att i största möjliga fullständighet få hvarje sång utgifven. Det är bekant att Lönnrot, till vinnande af en sådan fullständighet, af särskilde sångare upptecknar allt hvad de veta förtälja om ett gifvet ämne och sedermera efter sin bästa insigt fogar tillsammans de strödda styckena. Emot sjelfva hans förfarande kan billigtvis intet anmärkas, emedan jag af egen erfarenhet vet att sällan en runa så fullständigt afsjunges af en ende sångare, att dervid ej yppar sig en eller annan lucka, omkastning eller förvexling af särskilda sångstycken, en förblandning af orter och personligheter med flere felaktigheter, hvilka ordnaren endast sålunda kan afhjelpa.

[1]) Litteraturbl. 1850, p. 34 o. följ.

att han icke håller sig till en ende sångares diktamen, utan »pröfvar allt och håller det bästa«. Då det emellertid nästan aldrig inträffar att tvenne sångare qväda en runa på alldeles samma sätt, utan vanligtvis i mera eller mindre afvikande variationer, så synes det falla af sig sjelft att vid sångens redigerande allt sådant uteslutes från texten, som hos de särskilda sångarne utgjort endast variationer af samma tema. Visserligen har en utgallring af tautologiska tankar och talesätt äfven blifvit af Lönnrot verkstäld såväl vid redaktionen af Kalevala som af Kanteletar; men det synes dock såsom skulle denna utgallring bort verkställas i något större skala. Det är en gammal erfarenhet att »vackra visor äro sällan långa«, och man ser äfven i den nya Kalevala-editionen att några sånger i och med sin qvantitativa tillväxt lidit en känbar förlust på inre gedigenhet. Denna förlust är företrädesvis märkbar uti magiska och lyriska sånger, ty dessa spela på känslans område, och den talar helst ett kort språk. I öfrigt inverkar äfven det stora antalet trollrunor och bröllopssånger störande för det allmänna sammanhanget«.

För att göra klart hvad saken gäller, böra vi först undersöka huru stor del af Kalevalas innehåll har företrädesvis lyrisk eller magisk karakter, och beträffande de magiska styckena blir detta nu först möjligt, då äfven de finska trollsångerna utkommit i fullständig samling.

Hvad först den lyriska delen af Kalevala angår, har man främst tadlat upptagandet af bröllopssångerna i Kalevala, der de fylla hela sex runor (XX—XXV). Men det bör märkas att den första bland dessa sånger är af hufvudsakligen magiskt samt den andra och den sista åter af episkt innehåll. Återstå sålunda blott tre sånger (XXII—XXIV), hvilka äro af lyrisk art. Det kan väl hända att en sådan vidlyftighet ej förekommit vid något verkligt bröllopstillfälle. Men dikten bör ju återgifva verkligheten på ett idealt sätt, och oss förekommer det som om det väl passade till den episka skildringen af ett fornfinskt bröllop att vara litet vidlyftig. Och om alla dessa till ett ämne hörande bröllopssånger med sitt såväl lyriska som magiska och episka innehåll[1]) skulle uppställas någonstädes såsom ett helt, så var det väl i Kalevala, der ju »allt det sammanförts, som runorna bevarat om den tidens lif, seder och händelser«. Och slutligen stå ju dessa och liknande sånger äfven i Kalevalasångarnes föreställning i nära samband med sjelfva handlingen i Kalevala, ty vi kunna ej tro annat, än att det var denna sångarne afsågo, då de yttrade: »derefter [det vill säga sedan frierifärden till Pohjola lyckats för Ilmarinen] böra bröllopssångerna sjungas, hvilka ni får af qvinnfolket« [2]). Oss synes derför att, enär bröllopshög-

---

[1]) Att Lönnrot på ett ställe anser dessa för till och med dramatiska, såsom vi redan omnämt. Han har dock infört dem i Kanteletar.

[2]) Kalev. Alkul. p. II.

tidligheterna intogo en så vigtig del af fornfinnarnes umgängeslif, en fullständigare framställning af dem omöjligen skulle kunna saknas i Kalevala, så snart Lönnrot en gång fattat denna samlings uppgift så vidsträckt.

Om alla andra lyriska ställen i Kalevala kan man trygt påstå att de äro af innehållet fullt motiverade och så uti berättelsen inflikade att, derest man ej förut läst dem i Kanteletar, den tanken alls icke skulle uppstå att de äro från annat håll inpassade i berättelsen [1]. Vi skola anföra blott ett exempel. Om den idylliskt vackra fjerde sången säger Lönnrot [2] att poesin der mestadels är af lyrisk art. Låtom oss derför närmare betrakta den. Den begynner med en synnerligen tilltalande beskrifning om Väinämöinens frieri till Aino, hvaraf många delar påminna om berättelsen i Kanteletar (III, 15) huruledes Riionpoika friade till Katri [3]. Men hela denna dikt i Kanteletar är af episk natur, hvarför Lönnrot äfven upptagit den bland Kanteletars »virsiä«, det är »smärre episka dikter«. Så följa Ainos moders försök att trösta sin dotter, hvarvid hon förtäljer sina ungdomsöden, hvilket mycket påminner om Kanteletar III, 35, äfven denna en af »virsiä«. Derefter följer Ainos klagan, som är af mera lyrisk art och återfinnes i Kanteletar I, 25 och 46. Men hvem ville väl påstå att detta härliga stycke ej äfven här i Kalevala försvarar sin plats? Samma är förhållandet med Ainos om möjligt ännu vackrare svanesång (vv. 331—370), som dock äfven återfinnes bland »virsiä« i Kanteletar (III, 43). Den lätta och väl inpassade beskrifningen om huru haren förde underrättelsen om Ainos död till hennes hem är af episk natur; och slutligen den så underbart vackra berättelsen om moderns klagan och tröstande, af halft episkt, halft lyriskt innehåll, hvaraf oss veterligen i Kanteletar intet annat återfinnes än slutorden (Kantel. I, 65). Såsom i detta fall, så visar det sig ock vid de öfriga att hvad i Kalevala finnes af lyrisk grundton väl försvarar sin plats och att, om allt detta utelemnats, de härligaste blommorna då vore bortplockade från det stora Kalevalaträdet, som ju kunde frambringa både blad och blommor: vi mena att man uti Kalevala kunde såväl berätta händelser, som skildra de handlande personernas känslor vid någon skild tidpunkt af handlingen.

Och huru stor del intager väl det lyriska elementet i Kalevala? Vi hafva undersökt huru stor del af Kalevala återfinnes i Kanteletar och hafva funnit att, om man tar i beräkning till och med ganska korta stycken i den förra, som hafva sin motsvarighet eller sin *närmare* variant i den senare, man dock

---

[1]) Detta bevisar att Lönnrot antingen inflikat dessa delar enligt sångarnes egen anvisning eller så väl lyckats imitera folksångens förfarande härvid, att fogningarna ej förmärkas.

[2]) Litteraturbl. 1848, p. 333.

[3]) Liksom slutet af denna sång i Kanteletar påminner om slutet af berättelsen om Kullervo (Kalev. XXXVI, 319—342).

ej. så vidt vi känna, af Kalevalas 28,800 verser kan uppvisa mer än ungefär 1,700, som återfinnas i Kanteletar — en ganska slående vederläggning af påståendet att i Kalevala funnes alltför mycket af lyriskt innehåll.

Öfverhufvud torde man kunna med skäl påstå att, då det finska folket frambragt en så betydande lyrisk poesi, det vore oegentligt att i en skildring af dess forntida lif, seder och förhållanden icke gifva ett fullt uttryck åt denna lyrism.

III.

Men de magiska sångerna intaga uti Kalevala ett större och märkbarare rum än de lyriska, och det är äfven emot dem, som udden af Castréns anmärkningar förnämligast tyckes vända sig. Enligt samma beräkningssätt, som nyss användes, torde de i Kalevala stiga till öfver 3,100. Men då man erinrar sig att mängden af trollrunor, som finnas samlade i Loitsurunoja, stiger till litet öfver 21,000, hvartill dock kanske ännu något kunde tilläggas (så t. ex. finnas »hevoisen päistämissanat«, Kalev. XV, 327—342, oss veterligen icke i Loitsurunoja), så synes att blott en sjunde del af dem är upptagen i Kalevala.

Vi vilja att börja med anföra de vigtigaste ställena i Kalevala, der trollsånger finnas, för att belysa förhållandet, innan vi gå att meddela Castréns betänkligheter.

Ett ibland de ställen i Kalevala, der trollsånger i mera betydande grad förekomma, är run. IX. Der har Väinämöinen i sin åflan att få Pohjola jungfruns hand huggit sig så svårt i benet, att han ej blott måste för tillfället afstå från hela sitt frieri, utan äfven använda all sin och andras trolldomskonst för att få blodet att stanna och såret läkt. Blott en stor olycka kunde förmå den vise Väinämöinen att afstå från sitt frieri, och då såret, han tillfogat sig, var svårläkt, är det väl fullt motiveradt att alla sånger om jernet, ända från dess ursprung, upptagas uti beskrifningen om botandet. Och troligt är att Lönnrot här handlat efter runosångarens egen föreskrift, den han i företalet till Kalevala anför: »sedan fortgår det i den vanliga jernsångens spår«. Vidare finnes i XIV:de och XV:de runorna mycket besvärjelser. Men att en friare, som för att visa sin kraft får sig svåra uppgifter förelagda, till besegrande af dem använder trollsånger, hvari ju den förnämsta visheten hos de gamle bestod, är lika naturligt, som att Lemminkäinens moder i det följande måste begagna många och kraftiga besvärjelser för att ihopsätta och till lifs återkalla sin ihjelskjutne och sönderstyckade son. Äfven de i XVII:de sången upptagna trollorden äro fullt motiverade af Väinämöinens lifliga åtrå att ernå Pohjola jungfruns hand, och de bidraga der i hög grad till att gifva taflan lif, hvarför det troliga är att redan sångartraditionen upptagit dem i

detta sammanhang. Om de uti XXXII:dra runan förekommande »karjan luvut« (likasom äfven om de nyssberörda jagtsångerna) gäller detsamma som om bröllopssångerna: då jagt och boskapsskötsel voro fornfinnarnes hufvudnäringar, skulle det varit, tro vi, ett fel vid redigerandet af Kalevala, med dess uppgift att ge en allsidig bild af deras lefverne, om en pragmatisk skildring af det magiska förfarandet såväl vid jagten som vid boskapens utsläppande på bete skulle derifrån uteslutits.

Slutligen berätta run. XLV—XLIX om en väldig strid, som efter Sampos bortröfvande utkämpades emellan Pohjola och Kalevala, innan det förra gick under, och dervid Louhi, dess mångkunniga värdinna, sökte på allt sätt bereda det hatade Kalevalas ofärd. Hon sänder emot det en mängd sjukdomar, hvilka Väinämöinen med möda botar, naturligtvis förnämligast genom besvärjelser. Så skickar hon en björn att ofreda hjordarna på Kalevalas betesmarker, hvarvid björnsångerna liksom sjelfmant inflyta. Om ock dessa två sånger ej skulle af traditionen ställts i sammanhang med sagda tilldragelse, och skulle de än icke motiverats af Louhis hot efter Sampostriden (XLIII, 323—332), så skulle Lönnrot dock enligt vår mening handlat i full öfverensstämmelse med hjeltediktens natur, när han på detta ställe insatte dessa två runor. De liksom förbereda läsaren på den väldiga strid om sol och måne, som så storartadt skildras i följande tre sånger, der då ock, allt efter ämnets beskaffenhet, magiska och äfven lyriska element naturligen inflyta.

Af det anförda torde framgå huru fullt motiveradt, ja nödvändigt det var att upptaga trollsånger på behöriga ställen i Kalevala. Om de å ena sidan erfordrades för att förfullständiga bilden af folkets lif, i krig som fred, ute som hemma, vid fester som i hvardagslag, så var det å andra sidan endast i detta sammanhang man rätt kunde förstå trollsångernas betydelse för detta folklif: först då man som här fick se fornfinnen i full utöfning af sin magi, blef förfarandet dervid klart och trollsångens mening fullt tydlig. Men minst lika vigtigt härvidlag är dock det, som äfven Castrén indirekt medgifver, nemligen att dessa afvikelser från ämnet mycket väl motiveras af det finska folkets poetiska skaplynne. Grundtonen i detta skaplynne är så episk, att äfven i de lyriska och magiska sångerna förekomma berättelser — man lägge märke till den ofvan gifna analysen af run. IV och den snart följande af run. XIV — hvarför deras inpassande i en episk skildring ej gör något stötande intryck. Af naturen eger också den finska epiken en långsammare och betänksammare gång, deri de episodiska hvilopunkterna göra knapt märkbara afbrott. Denna benägenhet för episk omständlighet afspeglar sig i sjelfva versifikationen: parallelismen är ett grunddrag i den finska verskonsten, och då samma verser med små mellanskof och förändringar ofta upprepas äfven i de lyriska par-

tierna[1]), åstadkommer deras införande blott en lindrig höjning i tonen. Om denna uppfattning af det finska folkets poetiska skaplynne ej kan bestridas, betingas deraf ock tillfylles de episodiska afvikningarna från ämnet.

Till det förestående och till att begrunda Lönnrots åsigt att Kalevala bör vara en helbild af fornfinnarnes alla förhållanden må numera endast tilläggas hans egna ord ur Litteraturbladet 1849: »Man har ansett de i flere runor återkommande magiska elementen verka störande för berättelsens jemna gång och derför uttryckt den önskan, att de vid en blifvande ny upplaga skulle sparsammare begagnas. Jag har noga betänkt denna sak och tyckt mig finna att den störande inverkan af dem mera härrör af den olikhet, som finnes emellan den forna och närvarande verldsåskådningen, än att den vore grundad i sjelfva saken. Den forna åsigten var fast förknippad med öfvertygelsen om magins verklighet, och hvad den inverkade på händelsernas gång ansågs då så litet ovanligt, att icke all frånvara deraf varit en mycket ovanligare företeelse. Då nu *det forna föreställningssättet, sådant det i runorna finnes förvaradt, måste återgifvas i dess helhet och så troget som möjligt,* utan all inverkan af närvarande tiders meningar, så har jag ej ansett det vara skäl att göra någon märkbarare inskränkning i de magiska elementens upptagande, undantagande der de någon gång förekommit utan allt närmare samband med de öfriga händelserna i dikten eller ock till formen varit mycket ordrika. Med denna senare inskränkning har likväl den önskade fullständigheten ofta råkat i strid«.

Men om de magiska elementen ej borde saknas, återstår dock invändningen att de kunnat sparsammare inflätas i berättelsen, hvars gång då mindre blifvit genom dem uppehållen. Kalevala skulle då i dessa delar hafva fått ungefär det utseende, den har i den förkortade upplagan, som Lönnrot utgaf 1862. Men om man jemför t. ex. de här ofta omnämda run. IV och XIV med den form, de hafva i denna förkortade upplaga, och finner man då att just de vackraste lyriska och de mest målande magiska partierna blifvit bortlemnade, skall det väl förefalla enhvar med oss, som om alla dessa förkortningar vore lika många försämringar. Och måste man ej fråga sig om ej berättelsen i Iliaden uppehålles af de många och långa tal, dem sångarne lägga i munnen, på sina förnämste män, och hvilka tal, t. ex. när de innehålla utfall emot motståndaren, lika litet höra till sjelfva handlingen, men ändå lika mycket bidraga till att belysa sjelfva situationen som de lyriska och magiska episoderna i Kalevala. Tvärtom gifva de ofvan anförda yttrandena af runo-

[1]) Jfr Ainos svanesång i Kalev. V. 331 o. följ., der detta upprepande, hvilket äfven fortsättes i beskrifningen om huru budbärare om hennes död förkunnas, är synnerligen väl afpassadt, såsom hvila från de föregående och förtärande till de följande upprörda scenerna.

sångarne bestämdt vid handen att dessa sånger måste vid redaktionen fullständigt införas. Ty när de t. ex. sade: »sedan fortgår det i den vanliga jernsångens spår«, så anger i synnerhet ordet »luku« att alla trollsånger om jernet borde här biläggas.

Men Lönnrot har icke allestädes upptagit trollsången blott sådan den af sångarne sjungits, utan han har äfven flikat ihop flere sånger och inskränkt desamma endast då, när de »någon gång förekommit utan allt samband med de öfriga händelserna i dikten eller till formen varit mycket ordrika«, såsom han sjelf säger. Häraf har, menar man, en för stor vidlyftighet blifvit följden, utan att sångarne gifvit anledning till ett sådant förfarande.

Det må vara oss tillåtet att, med anledning af den vigt saken har, något utförligare framställa Lönnrots förfarande i denna punkt, i synnerhet som vi numera med ledning af Loitsurunoja härigenom kunna med detsamma göra en ganska intressant inblick i hans sätt att redigera Kalevala.

Såsom profstycke vilja vi undersöka run. XIV. Lemminkäinen har i det föregående anhållit om Pohjola jungfruns hand och såsom första vilkor fått till uppgift att fånga Hiisis hjort. I öfvermodig förtröstan på sin skicklighet har han försökt att skida fatt den, men misslyckats och slagit sina skidor sönder. Nu besluter han att använda »de vanliga besvärjelsesångerna vid jagt«, och häraf upptages förra delen af nämda sång. Om vi först jemföra denna med den redaktion, den hade i 1835 års upplaga, så finna vi huru Lönnrot inskränkt sången till det, som stod i sammanhang med sjelfva ämnet. Vi se nemligen i denna första upplaga (II, 148) till först upptagna sångerna om hunden ända från sången om dess ursprung, men ehuru hunden spelar en betydande rol i de gamles jagter, ansåg väl Lönnrot med skäl att detta motivs upptagande här vore oberättigadt och olämpligt. I stället intogos flere mera till hands liggande besvärjelser, hvilka ordnades i en sakenligare följd, hvarpå sången betydligt vunnit i sammanhang och handlingen i lif. Efter det nu Lemminkäinen beslutat att med ord blidka skogens magter, uttalar han först en bön till Ukko om goda skidor, hvilken bön återfinnes i Loitsurunoja p. 236; men huru väl passar den icke här som inledningsbön till hela hans jagt! Efter några helsningsord ber vår jägare först till skogen i dess helhet: denna bön har sin motsvarighet i Loitsurunoja p. 201, a, men deraf är till Kalevala blott senare delen öfverförd och äfven den mycket förkortad. Derefter följa böner till Nyyrikki, Tapio-sonen och till Mielikki, Tapios värdinna, hvilka alla återfinnas i Loitsurunoja p. 204 och äfven i Kanteletar (II, 339), men på hvartdera stället mycket mera öfverflödande på ord än i Kalevala. Slutligen en bön till Tapio-jungfrun, nektarmunnen, och denna bön har också sin mycket mera omfattande motsvarighet i Loitsu-

runoja p. 207. När nu dessa böner likväl visa sig fruktlösa, kommer Lemminkäinen på tredje dagen till Tapiogården och ser der allt folket i hvardagskläder, — orsaken till hans dåliga fångst. Beskrifningen om detta hans besök samt hans klander af Tapiofolket och beskrifning om hur det fordom var, äro en omställning och förkortning af Loitsurunoja p. 142, 1 (jfr Kantel. II, 334). Likaså återfinnas de följande bönerna, uti hvilka han vänder sig till hela Tapiofolket och omständligare beskrifver huru de böra leda villebrådet fram till honom, alla mycket omständligare uti Loitsurunoja pp. 202—208, 142 (jfr Kantel. II, 338—9); sålunda är t. ex. allt det bortlemnadt, som rör jagthunden. Slutligen följer det från Kanteletar (II, pp. 351, 344) intagna löftet om ett silfver- och guld-offer, om blott Tapiofolket ville ge det villebråd, han begärde. Troligen var det detta löfte, som verkade, ty Lemminkäinen får med skogsfolkets tillhjelp Hiisis hjort fångad, hvarför han ock offrar åt dem hvad han lofvat, begagnande härvid de vanliga »offerorden«, hvilka dock uti Kalevala äro mycket korta och sammanstälda ur tre olika trollsånger (Loitsur. p. 352, c, d, e).

Vi skola ej uttrötta läsaren genom att vidare följa Lönnrot i spåren vid hans arbete: det sagda visar tillräckligt från huru många olika håll han hopsamlat dessa sånger — 260 verser hemtade från åtminstone tjugutre särskilda ställen — och huru han, utan att tillägga ett enda ord ur egen fatabur, kunnat foga ihop allt detta till en helgjuten bild af besvärjelseförfarandet vid jagt. Men häraf se vi att Lönnrots förfarande varit enahanda, vare sig det gälde att sammanställa det episka materialet i Kalevala (Alkul. § 5), det lyriska materialet i Kanteletar (Alkul. p. LI o. följ.), eller nu senast de enskilda magiska sångerna i Loitsurunoja, i det han bland sitt vidlyftiga material sökt sammanfoga allt som hört tillsammans, men ock att han på ungefär samma sätt förfarit äfven vid hopfogandet af trollrunorna i Kalevala, i det han genom hopsättande af flere trollsånger sökt gifva fullständiga beskrifningar öfver förfarandet vid besvärjelser. Den enda skilnad, som hans behandling af dessa senare företer, är den, att han här, så vidt fullständigheten medgifvit, sökt göra förkortningar, för att berättelsens enhet icke skulle lida genom en alltför stor vidlyftighet. Och om vi från denna sida betrakta Lönnrots förfarande vid redigerandet af Kalevala, så inse vi huru litet praktiska skäl det yrkandet har, att han bort göra trollsångerna i Kalevala kortare än de äro.

Hvilket arbete måste det icke varit att både ordna allt detta på behöriga ställen och att hopfoga såväl större som mindre partier så, att »hvarken spår af hammarn synas eller märken efter tänger!« Väl har Lönnrot haft godt stöd i sångarne; t. ex. när i run. XLVIII af Kalevala anföres först (vv. 15—34) hampans ursprung (Loitsur. p. 291—2) och omedelbart derefter vv. 35—70) nätets ursprung (Loitsur. 342), utan att ett afbrott

alls förmärkes vid öfvergången, så ha troligen dessa så väl afpassats till hvarandra af folksången sjelf, som upptog dem båda uti sin »sång om elden«, såsom hela denna runa kallas. Men det är dock Lönnrot, som uppstält, förkortat och till ett helt hopfogat allt detta omskiftande material, alla dessa sånger af såväl episkt som lyriskt och magiskt innehåll. Härtill har erfordrats en kännedom af såväl den finska folksångens alla element, som ock af sjelfva folkets anda och uppfattningssätt, hvilken i sanning är beundransvärd. Och om vi betänka att Lönnrot efter egen uppgift [1]) renskrifvit det mesta af Kanteletar fyra gånger och säkerligen de andra folksångerna i samma förhållande, så kunna vi få ett ungefärligt begrepp om den uthållighet och den kärleksfulla tillgifvenhet, han egnat de finska nationalsångerna. Hvilken lycka att det ännu förunnats Lönnrot att hopställa äfven den tredje delen af dessa, trollsångerna! Hvilken kraftig maning har derför icke det finska folket återigen under det senaste året fått att visa sin tacksamhet för dess nationalsångers store, ädle samlare! Måtte detta folk ännu länge få åtnjuta lyckan att se honom i sina led och få blicka upp till den man, kring hvilken allas tankar kunna förenas i högstämd beundran och kärlek!

O. G.

[1]) Kantel. Alkul. p. LI.

En postillon d'amour.

Studie af H—a.

Det var en septemberafton i skymningen. Det regnade och var just den tiden på qvällqvisten, när man tycker om att tända lampan, draga schackbordet närmare brasan och taga sitt parti. Assessor Magrén var stadd på vandring till sin gamle vän statsrådet G., för att som vanligt på lördagsqvällen dricka té hos honom. Båda, assessorn och statsrådet, voro passionerade schackspelare, och sedan många år tillbaka hade Magrén, punktlig som ett urverk, på bestämd tid infunnit sig hos G. för att få sitt parti. Assessor Magrén var en gammal ungkarl, och medan han är stadd på vandring, kan presentationen gå för sig.

Han var en person med särdeles inbitna vanor, segt fasthållande vid en en gång fattad mening. Tre ting gälde för honom såsom höjden och inbegreppet af all jordisk uselhet: tidningsskrifvare, mode och barnskrik. Sin tidning höll han sig visserligen och var dervidlag, såsom alltid eljes, mycket noga

med att bladet skulle punktligt bäras hem till honom på bestämd timme. En tid lefde han derför i ett ständigt krig med tidningskolportörerne, till dess han slutligen, genom att följa ett ordentligt system att medels örfilar och luggningar tydliggöra sin vilja, gick som segrare ur striden och hvarje morgon fann det färska fuktiga bladet under sin kaffekopp. Tidningen höll han emellertid endast för den politiska afdelningens skull, ty politiken intresserade honom på det högsta, och mången afton tillbragte han med sin gamle vän G. under allehanda djupsinniga politiska kannstöperier. Dess öfriga innehåll bevärdigade han knappast med en medlidsam blick. Konservativ ända in i mergen, kunde han icke tåla de långa ledande artiklarna med förslag till förändringar och förbättringar af allt möjligt och omöjligt. Han ansåg det enda de åstadkommo vara blå dunster, som kastades i ögonen på folk, samt betraktade deras upphofsmän såsom ett på en gång farligt och narraktigt slägte.

Det andra föremålet för hans afsky, modet, trotsade han fullkomligt, hvilket gaf åt hans yttre ett gammalmodigt och förlegadt utseende, ungefär likt det intryck, som en gammal bok, hvilken i många Herrans år stått i ett bokskåp, gör på luktsinnet. Ett mycket anmärkningsvärdt plagg var hans gamla kapprock med en mängd små kragar och ofantliga uppslag på fickor och ärmar. I många år hade den varit hans oskiljaktige följeslagare i alla väder och vindar. Var det solsken, stängde den ut solstrålarna; var det blåsigt och kallt, så var den vida rocken präktig, ty den kunde svepas huru tätt till kroppen som helst; regnade det åter, var den rent af ett förträffligt skydd. Genom att sålunda alltid begagnas, hade den under tidernas lopp blifvit skäligen nött och sliten, hvarför det visst icke var att undra på att Magréns rygg, iklädd densamma, skiftade i alla regnbågens färger.

Barnskrik hade den gamle ungkarlen ej just ofta varit utsatt för, men de få gånger, han hos sina gifta vänner hört små älsklingars gälla stämmor ljuda genom hela huset, hade fylt honom med fasa. Mestadels hade han då räddat sig undan genom en hastig reträtt och derigenom skaffat sig åtskilliga fiender bland sina fruntimmersbekanta. I synnerhet hade han en gång orsakat en ung fru en sådan dödlig skräck, att hon på långa tider ej vågade se den förfärliga menniskan. Magrén hade låtit öfvertala sig att stå fadder, emedan han, såsom ungkarl, var den ende passande personen att stå mot en något till åren kommen fröken. När han någon tid efter detta högtidliga tillfälle helsade på i huset, förde modern fram den lille gudsonen och lade honom i Magréns armar. Häpen och förfärad öfver denna ovanliga börda, som i detsamma gaf till ett skrik, släpte assessorn gossen för att hålla händerna för öronen, och utan moderns mellankomst hade visst guffar och gudson sett hvarandra för sista gången.

För öfrigt var den gamle ungkarlen en oförarglig och beskedlig menniska. Häftig var han med besked, men godhjertad tillika, och skyndade alltid att godtgöra hvad han i hettan brutit. Och lägga vi dertill att han var sjuklig och betraktade sin katarr såsom en aldrig sinande källa för samtal samt var mycket förundrad om andra funno ämnet något gammalt, så hafva vi ungefär för oss assessorn i hans hufvudpunkter.

Magrén hade emellertid nått målet för sin vandring. Småsvärjande öfver regnet, skakade han sin paraply utanför statsrådets dörr, under det han väntade på att blifva insläpt. Dörren öppnades, och en flickröst ropade emot honom: »Ah se, god afton, farbror Magrén, vi fruktade redan att du skulle vara rädd för regnet och stanna hemma«.

Det var statsrådets äldsta dotter Hilda, gubbens synnerliga favorit och alltid den första att taga emot honom i tamburen. I det han brummade öfver det eviga höstslasket, lät han med välbehag den kära flickan hjelpa kapprocken af sig. Slätande sig om sin skägglösa haka, steg han in i förmaket, der familjen satt samlad kring lampan. Statsrådet, som suttit och trummat med schackpjeserna mot brädet, skyndade emot honom med det vanliga spörsmålet hur det stod till.

»Slarfvar af«, svarade Magrén med sin något tunna stämma. »nog kunde det gå för sig, om ej min sjukdom vore just af det slaget att« . . . .

Statsrådinnan kände den saken af gammalt och skyndade sig att afbryta: »Men assessorn ser så rask ut, jag försäkrar att det är länge sedan jag sett assessorn så kry som i qväll«.

»Ja, det hör också till egenheterna i min sjukdom, att jag kan se helt frisk ut, fastän jag aldrig kan hoppas på att slippa den. Doktor E. sade just i dag« . . . .

»Turk eller rysse«, ropade statsrådet, som under tiden ordnat schackpjeserna. Magrén var en ifrig turkvän under just pågående orientaliska krig, och som han mestadels var den förlorande parten, buro hans pjeser namnet turkar.

Schackspelet var kanske det enda, som kunde komma Magrén att glömma sin pinas historia. Han skyndade att taga sina turkar om hand och börja spelet.

Knapt kunde man se tvenne större kontraster än de båda spelande. Den torre, magre assessorn hade sjunkit ihop, så att hans figur såg ut som ett Q i vacker handskrift. Han for sig ständigt med handen öfver den glatta hakan, glasögonen hade skrunnit fram på näsan, och öfver hela ansigtet låg ett så djupsinnigt uttryck af betänksamhet, som om det hade varit sjelfve Osman Pascha med den turkiska arméns öden på hand. Statsrådet, som förr varit militär, satt styf och rak. Hans rödletta ansigte hade vanligtvis en jovialisk min, ibland med en smått satirisk dragning, när han gjorde någon anmärkning mot sin medspelare. Allt tal med Magrén under spelets lopp var för resten

förspild möda. Han hyste för stor vördnad för schackspelet, för att vårda sig om att svara eller ens höra på något, som ej hade omedelbart sammanhang med detta. Spelet gick sålunda för sig under några halfhöga anmärkningar och skämtsamma uttryck å statsrådets sida och under grundlig tystnad å assessorns.

Familjens öfriga medlemmar voro under tiden sysselsatta hvar på sitt sätt. Statsrådinnan hade tagit plats i soffan, arbetande på sin stickning. Det var en liten rörlig fru med kloka ögon. Man kunde kanske säga om henne att hon ibland var en smula för liflig, eller huru vi skola uttrycka oss, i afseende å sina grannars angelägenheter, att hon ibland hade ett grand för noga reda på hvad fru A:s nyaste hatt hade kostat eller huru mycket fru B. betalt i hyra för vagnen sist hon for på visiter. Men det var idel småsaker och så att säga ett öfverskott af den omtänksamhet, för hvilken hon icke hade rum i hushållet och som på något sätt måste yttra sig. Hon var nog en krona till qvinna, som kunde sköta sitt hushåll och göra sitt hem trefligt; och huru det var, tyckte både man och barn att något var på tok, när mamma ibland tröttnade att hålla tyglarna och lät dem hänga slappa.

Skild från de öfriga, satt vid ett litet bord längst bort i rummet familjens yngsta manliga telning. Han hade blifvit satt för sig till straff för olydnad under skoltimmarna. Nu kastade han alltjemt hotande blickar på sin guvernant, som sjunkit beqvämt bredvid hans moder i soffan, under det han sjelf fick sitta i den otrefligaste och mörkaste delen af rummet. Guvernanten hade en dyster åskådning af lifvet, och anseende barn af den åldern såsom mest till för att plåga äldre folk, höll hon för att denna medfödda ondska borde så mycket som möjligt motarbetas. Såsom ett medel dertill hade hon gifvit honom en psalm att lära utantill. Den lille brottslingen sträfvade under fåfänga försök att till bot och bättring få jemmerdal och fröjdesal på sin rätta plats i versen.

»Schack och matt«, ropade statsrådet, i det han sprang upp och började lifligt gå af och an i rummet med båda tummarna stuckna innanför ärmhålen i vesten. Assessorn slätade sig med den vanliga förlägna åtbörden om hakan, och statsrådinnan ringde efter té. Sedan téköket blifvit inburet, ökades sällskapet med ytterligare en medlem. Det var statsrådets äldste son, den nyss blifne studenten, som gick med pince-nez och visste allting. Hans ankomst var vanligen för Magrén signalen till strid. Studenten kämpade för de nya idéerna, för den nya tiden, och assessorn för den gamla goda, då man icke äflades blott för stundens intressen. Striden började vanligen sålunda att studenten slog sig ned vid bordet, lutade båda armbågarna mot skifvan samt öste en näfve sockerbitar i sin tékopp. Efter denna beredelse var han färdig.

»I dag läste jag i tidningen«, började studenten.

»Nå, hvad läste du i det förbannade otyget?« brummade assessorn.

»Jo, det var en bit om vår tids storartade upptäckter, om telefonen och det elektriska ljuset. Snart skola alla stora städer belysas med sådant ljus, och småningom kunna vi också hoppas på att få det hit till vårt goda Helsingfors. Upptäckten af det elektriska ljuset skall åstadkomma en hel revolution. Gasen duger till ingenting, och våra efterkommande skola skratta åt oss, som varit nog enfaldiga att med ofantligt bråk gräfva milslånga gasledningar. Det kan icke dröja länge, innan vi också skola åstadkomma någon sorts flygmaskin. Och då!« . . .

»Jaha, ja då bär det visst af till fjälls«, inföll assessorn. »Ha de tidningsskrifvarne intet annat att göra än sprida ut dylikt bland allmänheten? Kunna vi få lefva i fred med vår gas utan att de gunsti' herrarne skola göra oss blåa med sina påhitt? Nej, i en evig oro skall man lefva för deras skull. Vänjer man sig ändtligen vid ett, som man trifs vid och tycker om, så vips är publicisten der med ett annat, som skall vara bättre, kantänka. Man får väl till sist ej gå klädd som det passar en, och jag väntar att publicisten en vacker dag skall befatta sig också med min öfverrock, dess kragar och uppslag. Hvad i Herrans namn skall följden bli af all denna oro, allt detta nyhetsmakeri, då det nu börjar tränga ned äfven till massorna? Skola icke nu bondgubbarnes tankar också förvirras med allehanda moderna idéer, skola de ej veta huru vi kifvas och gnabbas här i Helsingfors, samt gummorna huru man klär sig i Paris? Gråta icke pigor och hushållsmamseller ögonen röda öfver hjertrörande följetonger, för att icke tala om frun och fröknarna, som kunna lefva en hel dag i dödande ångest, derför att berättelsen sista gången slutade midt i mordet!« Här höll assessorn upp ett ögonblick, och strax skyndade sig studenten att infalla:

»Det är just publicistens höga uppgift att sprida ljus bland sitt folk. Han skall hålla idéernas fana högt och kämpa ljusets kamp«.

»Idéer, idéer«, ropade assessorn, i det han störtade upp. »Kallar du det kamp för idéer att tidningsskrifvaren sitter på sin kammare och skrifver om hundrade förhållanden, som böra ändras, samt ropar på förbättringar i oändlighet? Men hvad gagn gör gunsti' herrn för resten? När han går ut i lifvet och det för honom kunde komma i fråga att göra något till saken, så trampar han nog så gerna i de beqväma gamla hjulspåren. Det är just en snygg ljusets kämpe, som bara väsnas för brödfödan!«

»Hm, hm ...«, mumlade studenten, klämmande pince-nez'n fastare öfver näsan, innan han gick ånyo i elden. Statsrådet skrattade åt deras ifver, och Hilda skyndade att lyfta fram en färsk sockerkaka såsom afledare, när dispyten hotade att blifva alltför liflig. Medlet verkade förträffligt. Munfyllan hindrade

studenten från vidare uttalanden, och samtalet gick öfver på andra områden, mindre egnade för dispyter. Efter téet kom ytterligare ett parti schack, som assessorn ytterligare förlorade, hvarefter han begaf sig hem precis half tio såsom vanligt.

Sålunda hade det ena året efter det andra smugit sin väg för den gamle ungkarlen; på förmiddagen tycktes han lefva för sitt embetsrum och på eftermiddagen för sin sjukdom, då han tog sin lur, promenerade och lade sig på bestämd tid, allt för katarrens skuld. Endast om lördagsaftonen gick han ut och tillbragte den, såsom vi sett, hos G., den ende af sina gamle vänner han egentligen besökte. Så obemärkt och enformigt än detta lif kan förefalla, tycktes Magrén det oaktadt höra till de sällsynta menniskor, som äro nöjda med sin lott. Ingen hade någonsin hört honom yttra en önskan, att den kunde vara annorlunda. Denna höst och vinter skulle emellertid i viss mån blifva märkliga för vår assessor. Ännu många år senare kunde vid tanken derpå hans gamla ungkarlshjerta slå några slag fortare, om än hans nyktra ungkarlsförstånd kom honom att rycka medlidsamt på axeln. Ju längre det led på hösten och mot vintern, dess mer började en viss förändring göra sig gällande hos den förr så foglige och förnöjde Magrén, hvilken förändring synbarligen tog sin början eller åtminstone först visade sig samma qväll, vi sågo honom komma hem från statsrådet.

Vägg i vägg och inom samma tambur med Magrén hade ödet skickat en publicist att bo, liksom för att än mer öfvertyga assessorn om tidens onyttiga äflande. Det var visst en städad och förekommande ung man, men nog tyckte Magrén att försynen så gerna kunnat förordna dit en kammarskrifvare, som man visste att skref någonting ordentligt och med hvilken man kunde utbyta ett förnuftigt ord i förbigående. Det fick assessorn tillstå, att ett artigare bemötande skulle han ändock icke kunnat röna ens af en kanslist, ty det hände sällan, då han om lördagsqvällarna hemkom, att icke publicisten af en eller annan anledning befann sig i tamburen och dervid på det mest förekommande sätt hjelpte assessorn af med öfverrocken. Sorgfälligt plägade han afskaka regnet och äfven vända ärmuppslagen afviga, för att de bättre skulle torka. Detta hade assessorn berättat under dispyterna med studenten, medgifvande att en publicist ju ändock kan vara nyttig till någonting, hvilken oväntade mildhet hade framkallat en viss förvåning hos kretsen, och ådragit honom af Hilda en underlig blick, som gick nästan rakt i hans gamla ungkarlshjerta.

Just den ifrågavarande aftonen hade publicisten hos sig några bekanta, hvilket dock icke hindrat honom att visa grannen den vanliga uppmärksamheten. Från hans kammare, som gränsade till assessorns sofrum, hörde denne huru samtalet, ju mer det led, öfvergick till sång. Detta var visst harmligt, och han tänkte åter på kammarskrifvaren, som säkert skulle med sina

vänner dragit en stilla spader, utan men för ordentligt folk, men hur han brummade, medan han redde sig att gå till sängs, så togo hans tankar en annan rigtning. Det var icke några nymodiga slagdängor, som sjöngos derinne, utan gamla goda visor sådana han varit med om i sin studenttid, då man ännu sjöng med öfvertygelse och enhvar med tanken på sin hjertanskär kunde uppstämma:

»Goda gosse, glaset töm,
Gerna ser din flicka«, o. s. v.

Med en suck drog Magrén täcket öfver nattmössan, men lyckades det oaktadt icke stänga ut sången. Den hade på något sätt fått magt med hans gamla minnen, och det besynnerligaste var att den drog fram ur hans närvarande lif två motsatser, som tycktes intet ha att skaffa med hans studenttid. Å ena sidan kom det för hans tankar huru Hilda var nätt och täck, der hon bjöd omkring té vid vännen G:s trefliga bord, och å andra sidan kringdansade i hans inbillning den kippskodda, rödnästa madam, som i hans eget hem stälde fram ölosten och med sin hvassa röst frågade om assessorn hade något mer att befalla.

Det skulle blifva långt att i detalj följa hvad som sedan försiggick i Magréns inre. Det mest anmärkningsvärda var att han tycktes blifva allt mera fordrande. Hushållerskan, som alltid haft ett visst öfvertag i huset, var den som svårast fick sitta emellan, något mot hvilket hennes af naturen föga fogliga lynne djerft uppreste sig. Det gick ända derhän, att hon efter en het debatt hotade lemna assessorn, hvarefter denne, troligen förvånad öfver sin egen djerfhet, inskränkte sina fordringar för vidpass en vecka eller så, men nästa gång han kom hem från statsrådet, var det än värre. Han fann mannagrynsgröten vidbränd samt skrek åt hushållerskan att dra åt h— och taga gröten med sig. Sjelf var han illa deran, och tagande det för någon vändning i sjukdomen, laborerade han först med en mängd extrakter och piller, men här var det symptom, dem alla droger i verlden ej mägtade med. Det skulle han också slutligen komma under fund med.

Han satt som vanligt om söndagsaftonen i sin gungstol och gungade sakta fram och åter, ömsom tagande en liten lur, ömsom skådande ut genom fönstret. Skymningsstunden har något egendomligt med sig, kanske derför att, när det mörknar omkring oss, det blir klarare inombords, ty ofta händer att våra bästa känslor då krypa fram ur själens djup, känslor så vackra att vi nästan skulle blygas för dem vid dagsljus. Huru det var, tyckte den gamle ungkarlen att han åter igen var såsom nyss blifven magister vid badorten, der han första gången flammade för en af säsongens skönheter, som dock slutligen skickade honom samma väg som en mängd andra unge narrar. Alla dessa gamla förkolnade känslor tycktes glimma upp igen, men den

gamla, längesedan utplånade bilden af den forna flamman var ersatt af en ny, som trädde för honom på otaliga sätt, än såsom Hilda, när hon strålande kom ut emot honom i tamburen, än som då hon beskäftigt lutade sig fram för att se huru det gick med schackspelet, och än som när hon satt vid det trefliga tebordet och frestande bjöd omkring skorpor, sägande med sin öfvertalande röst: »en till, farbror Magrén, jag har bakat dem sjelf i dag!« Gud vet huru länge han suttit der i sina drömmerier, om ej hushållerskan, som just kommit hem från aftonsången och, förvånad öfver att ej se ljus i assessorns kammare, ansett sig böra taga reda på hvad hennes husbonde hade för sig, hvarför hon stack hufvudet in genom dörren och frågade om ej assessorn befalde ljus. Med ett: »låt mig vara i fred, menniska«, drog han sjelf stickan mot väggen, något som han strängt förbjudit henne, men han var nu vid ett mod, då man trotsar allt, och aftonen var lång och tråkig såsom många aftnar derefter.

Magrén hade sett Hilda från det hon var ett litet barn, och alltid hade hon varit hans synnerliga favorit, först troligtvis emedan hon aldrig skrek. Sedan, när hon blifvit fullvuxen, hade han allt ännu betraktat henne såsom ett barn, ända till dess hon nu kommit hem från utlandet, der hon vistats en längre tid, och så småningom bragte den gamle ungkarlens hjerta alldeles ur sina gängor.

Assessorn var emellertid ingen ung älskare utan en gammal ordentlig tjensteman, och derför gick han lika punktligt som förr på sitt embetsrum. Icke heller blef han blekare och magrare än förut, tvärtom tycktes det göra honom godt att på lediga stunder hafva annat än sin katarr att tänka på. Detta var så mycket märkvärdigare, som han nu verkligen kunde anses föra ett oregelbundet lefnadssätt, jemfördt med det forna. Om lördagsqvällarna dröjde han längre än förr hos statsrådet, och i stället för de två bestämda glasen svagt té med en skorpa till hvartdera, glömde han att räkna glasen och profva innehållet, samt kunde låta den ena skorpan följa den andra, när det förföriska »en till, farbror Magrén, jag har bakat dem sjelf i dag«, ljöd från Hildas läppar.

Statsrådet märkte väl att något var å färde med den gamle vännen, men långt ifrån att ana orsaken, gycklade han som vanligt och undrade någon gång deröfver, tills hans förundran nådde sin höjd, när en afton efter téet Magrén, som eljes alltid skyndade till det andra schackpartiet, föreslog:* »skola vi ej konversera med damerna?«

Hvem vet om ej denna sentida känsla fått blomma och vissna för sig sjelf, om ej kärleken gjort den gamle ungkarlen skarpsynt och kommit honom att märka vissa uppmuntrande symptom hos föremålet för densamma. Magrén var visst den anspråkslösaste menniska i verlden, men det kunde ej undgå honom att han hvarje lördagsqväll blef synnerligen varmt emotta-

gen af Hilda, så att det emellanåt tycktes alldeles som om hon hade väntat honom. När det blef ljusare qvällar mot våren, kunde han också på långt håll se huru hon verkligen satt spanande vid fönstret med reflexionsspegeln, tydligen för att vara honom till mötes i tamburen. När hon sedan kom in igen, efter att hafva ordnat för téet, tyckte han att hennes kinder hade en högre färg, och vare sig att hans små ögon blefvo alltför uttrycksfulla, eller hvilken orsaken månde varit, alltnog han observerade noga att hon ofta log och rodnande slog ned ögonen. Ur alla dessa skarpsinniga observationer, sammanlagda med alla hans skymnings- och qvällstankar, växte slutligen en kraft, som ville knuffa honom till att våga någonting otroligt.

Det var en vacker lördagsafton på våren, just Hildas födelsedag. Klädd i sin trogna vän, kapprocken, hvilken han i dag för första gången i sitt lif betraktade med misstänksamma ögon, tänkande, i det han drog den på, att den kanhända skulle få en efterträdare, se vi vår assessor med en blombukett i handen styra sin vanliga kosa. Han var något nervös, när han drog på klocksträngen, men till hans stora förvåning var det betjenten, som i dag öppnade dörren och bad honom stiga in i salongen, försäkrande att statsrådet genast skulle komma. Ingen hade heller sutit vid reflexionsspegeln, men på det hela taget var det en stor lättnad för honom att med en tafatt åtbörd få gifva blombuketten åt betjenten med tillsägelse att föra den åt fröken och sålunda känna sig befriad från denna ovanliga börda. I salongen såg denna afton helt tomt ut och nästan såsom hade något ovanligt varit på färde. Några notblad voro strödda på golfvet, en halft omkullstjelpt sykorg låg på ett bord, och den gamla förtroliga trefnaden tycktes vara borta. Med nervös oro gick han par slag upp och ned, väntande på statsrådet och besluten att i alla fall först med stor försigtighet känna sig för hos den gamle vännen. När ingen emellertid hördes af, närmade han sig förmaksdörren, som stod på glänt, samt skulle just öppna den för att se om icke heller der någon syntes till, då han tyckte sig höra ett egendomligt mumsande ljud, en gång, två gånger, och så åter en gång, två gånger. När dörren gick upp, såg han Hilda förvirrad slita sig lös ur en ung herres armar, men varsnande Magrén, som i sin häpnad stannat på tröskeln utan att veta hvad han skulle tänka om allt detta, ropade hon rodnande som en ros, i det hon drog den unge mannen fram mot dörren: »farbror Magrén, min fästman!« Innan Hilda emellertid hunnit till slut, hade Magrén rusat ut i tamburen samt fått kapprocken öfver axlarna, och när det lyckliga paret väl hunnit samma väg, sågo de honom med alla kragarna på spärr svängande om hörnet.

Det tog sin runda tid, innan allt åter blef godt och väl för assessorn. Det var också mer än menskligt hvad han hade att smälta. Så mycket hade han sett i förmaket, att han i den lycklige fästmannen igenkänt sin granne publicisten, nyhetsma-

karn, orostiftarn, den artige sångarn af onyttiga gamla visor. Men det blef väl än värre då de unga tu, i sina glada hjertans uppriktighet och utan att ana det minsta till hans känslor, kommo fram med bekännelsen huru de om lördagsqvällarna hade vitjat ärmuppslagen på hans kapprock, som sedan hösten förmedlat tankeutbytet emellan dem. Månget känslofullt poem och många ömma ord hade han på detta vis burit fram och åter. »Vi kände nog hvarandra längesedan, men jag vågade mig icke fram, innan jag kunde bjuda Hilda en ställning i lifvet«, slutade publicisten, »och nu har jag fast anställning som tidningsredaktör«. I huru många känslor, både som fredsälskande medborgare, som egare af ärmuppslagen och som äldre tillbedjare, hade icke Magrén rättighet att känna sig kränkt, och i första hettan anklagade han statsrådet att blankt förstöra sin dotters framtid, genom att gifva henne åt en af detta obehöriga slägte.

Men med tiden blef det bättre. Publicisten spelte schack, och förlorade åt assessorn, som här fann med tillfredsställelse sin revanche, och i sin anspråkslöshet fann han det snart så naturligt att Hilda hade föredragit den unge älskaren för den gamle, att slutligen ingen bitter känsla mera blandade sig med de vemodiga, han nu i skymningsstunden gungade till ro. Åren gingo, och hans lif tycktes åter flyta i den gamla strömfåran. I det nya hemmet hjelptes kapprocken med samma kärlek och vänskap och mycket oegennyttigare af den gamle gästen, hvilken slutligen kom derhän att betrakta tidningsredaktören som en i sjelfva verket oskadlig menniska, fastän han disputerade med honom ifrigare än någonsin med studenten och skakade på hufvudet, när Hildas äldste son sade att han ville bli »som pappa«. Endast när Magrén ibland, oaktadt han hade i perspektiv att efteråt höra madamen jemra sig öfver att hon måste borsta stöflarna dubbelt så länge, lät Hildas gossar gunga upp och ned på foten, till belöning för att de icke skrikit, såg man på hans anlete såsom ett återsken af forna skymningstankar.

I bokhandeln.

Vanda: Skuggbilder. H:fors 1880; 65 p. 8:o. (Skönliteratur, utgifven från G. W. Edlunds förlagsexpedition. III.)

Sign. Vanda, som redan för någon tid tillbaka varit synlig i »Åbo Posten« och andra af vårt lands tidningar, har med förevarande smärre teckningar gifvit dem, som ännu intressera sig för det svenska modersmålet, ett ganska angenämt tidsfördrif. Förf. behandlar också med sin lifliga penna ett romanernas och poesins hufvudämne, som haft den lyckan att, oaktadt alla tidens och modeverldens vexlingar, likväl icke komma ur modet. De små berättelserna tillkännagifva genast att de utgått ur en varmhjertad qvinnas hand, och man läser dem med nöje, om man också glömmer dem lätt.

Den första af dem, »Verka i kärlek«, gör dock ett något vemodigt intryck. Det är trettondagsafton, och läsaren får jemte en hel hop främmande träda in i en finsk prestgård, der prostinnan har bibehållit några förnäma »slängar« från sitt forna friherrinneskap, och herr prosten tager emot gästerna med orden: »Välkomna mitt herrskap — vet hut hundar!« Så presenteras för läsaren husets barn, som redan äro fullvuxna, sonen Alf med sin utkorade, döttrarna Eva, en vacker »studentflamma«, och Aina, som svärmar för folkskolan och i hemlighet tappat bort sitt hjerta till en vän. Hjeltinnan i berättelsen är ett vackert mönster för nutidens unga qvinnor, och det är icke utan att hon väcker sympati för sina egna sympatiers skull; dock tycker man att förf. hade bort unna henne litet mera sällhet, än den att åse hur hennes vän sänkes ned i mullen och derefter erhålla en folkskola till lefnadsmål, hvilket, ehuru mycket aktningsvärdt, likväl väcker en viss känsla af melankoli.

Den dernäst följande berättelsen »När det blir vår« är icke heller utan en viss vemodig anstrykning. Man får här göra bekantskap med en gammal magister och hans forna kärlek, af hvilken blotta minnet återstår för honom. Den gamla magistern har nemligen i sina unga dagar haft en hjertans kär, men förlorat henne, emedan i hans själ fans »en olycksbringande böjelse till misstänksamhet och svartsjuka«, som stegrats af att han på en promotionsbal hört sin tillämnade fästmö uttala ett vänligt »kom« till en annan ung man. Den lilla skizzen kan gifva en lärorik vink åt alla älskande att lita på hvarandra, ehuru den till slut förefaller mera otrolig, då det sägs att föremålet för den gamle magisterns kärlek kort efter den olycksfulla balen sändt honom en biljett, men att den legat oöppnad i hans portfölj under flere års tid. Hvilken svartsjuk älskare skulle väl varit nog likgiltig att glömma bort sin älskarinnas bref, tills han sjelf hunnit blifva gammal och gråhårig? Skiz-

?en är emellertid rätt nätt, och man känner ett djupt medlidande med den gamle magistern, som först dagen före sin död kom att inse sitt misstag. — I »morfars glasögon«, den tredje i ordningen af dessa små skuggbilder, finna vi ett litet sällskap, hvilket vid brasans skimmer, under en stormig höstqväll, anställer betraktelser öfver lifvet, och derefter följer »Nemesis«, som tyder på att förf. tänkt sig in i en själssjukdom af svåraste slag — svartsjukan. En ung, nygift man plågar sig sjelf, sin hustru och sina kamrater till följd af denna sjukdom, som hos honom uppstått genom tron på ett öde, ›et der skulle drabba honom, för det han sjelf en gång bedragit en vän. Hans straff är dock det mildaste, emedan han utstår det i blotta inbillningen. Visst finnes det ju inbillade lidanden, men man tvekar att underskrifva förf:s tanke, enligt hvilken det tyckes som fantasin skulle kunna förete en lika så svår nemesis som verkligheten. I »ett förhastadt frieri« berättar förf. om en underbar tillfällighet, som fastkedjar tvenne personer för hela lifvet, men tillika medför ett lyckligt resultat. »En bild ur lifvet« framställer ett äktenskap, som å mannens sida ingås af beräkning, men som efter trassel och bedröfvelser reder sig på bästa sätt.

Innan vi skiljas från dessa »skuggbilder«, bedja vi ännu att få fästa läsarens uppmärksamhet vid förf:s lätta och likaså okonstlade skrifsätt samt hennes vänliga, varma sätt att uppfatta lifvet. Än mer, det är som om en verklig lifserfarenhet låge der bakom, och det är vår tro att om förf. i framtiden ville våga sig djupare in i lifvet, skulle hon kunna ge oss berättelser af ett mera betydande värde.

L... M.

N. af Ursin: Den homeriska frågan; historisk-kritisk undersökning. H:fors, K. E. Holms förlag, 1879. 60 sid. 8:o. Pris 1 mk 50 p.

Förtjensten hos denna afhandling, som framkallat ett uttalande af en bekant svensk filolog i Pedagogisk tidskrift 1879, s. 310 ff, består förnämligast i en ganska fullständig redogörelse för de olika åsigter, hvilka under århundradens lopp uttalats om de homeriska dikternas uppkomst, och af de omständigheter, som inverka på frågans afgörande, bland hvilka särskildt må framhållas berörandet af Kalevalasångernas beskaffenhet. Mycket hafva vi sålunda icke saknat bland det stora materialet och nämna blott ett framhållande af Welckers förtjenster, af Böckhs och lika tänkandes åsigter, af Giseckes och andras språkliga undersökningar och af tviflet i afseende å berättelserna om Peisistratos' redaktion. Författarens egen åsigt, som, ehuru mycket knapphändigt framställd, tyckes vara den, att en organisk enhet förefinnes i grekernes likasom i flere andra folks episka dikter och att denna skulle finna en förklaring i folkens behof att, utgående från en nationalhjelte, förhärliga sina mest framträdande egenskaper i vissa nationalhjeltar, kunna vi omöjligen finna mer konkret än Steinthals, hvilken betecknas som »väsentligen origtig« (s. 50). Vi tro icke att författaren, om han försökt det, hvad han också bort, hade lyckats att i något verkligt fall tillämpa sin sats samt för sig

och andra göra klart huru på den grund, han antager, något slags enhet i ett epos' handling kunde tillfylles förklaras. Också nöjer sig förf. med mycket litet, då det gäller att bevisa tillvaran af enhet, såsom då han (s. 57) påstår att den allmänt hyllade åsigten om Kullervo-episodens sjelfständighet i Kalevala är »alldeles falsk«, endast på den grund, att Kullervo berättas döda Ilmarinens förra hustru. Vill förf. framdeles, i likhet med Steinthal och hans anhängare på den jemförande folkepikens område, söka en lösning af hithörande frågor, om han också fortfarande, såsom i förordet, anser »sin uppfattning för den enda möjliga«, så rekommendera vi honom till nytt begrundande Bistroms framställning (förf. s. 50) om de medel, hvarigenom folksången verkligen sträfvar till enhet. Men, som sagdt, sådan författarens åsigt nu framstår, ger den icke någon nöjaktig förklaring om den episka enhetens åstadkommande. En folkskald, menar han, började sången från något vigtigt moment i sagokretsen eller med hjeltens födelse; sedan utvecklade sig sången genom andra; den erhöll »alldeles omedvetet, nästan af inre naturnödvändighet en viss enhet« (s. 52). Något begripligare talas på ett annat ställe (s. 53), ehuru mer i förbigående, om den förste folkdiktarens sång såsom »ett uttryck för folkets allmänna stämning, som redan till en viss grad utpreglat sig i det för handen varande sagostoffet«. Dock, vi hafva allt för länge uppehållit oss vid författarens egen åsigt; mer skulle det löna sig att följa honom i vederläggningen af motsatta åsigter, der emellertid ett och annat framstår som afgjordt misstag. Så menar förf. i den vigtiga frågan om den lachmannska kritiken, att den kan »betraktas som dödfödd« (s. 27) på grund af de mångfaldiga variationer, hvilka, såsom Lönnrot visat i afseende å Kalevalasångerna, uppstå genom enskilde sångares olika behandling af ett och i grunden detsamma förblifvande ämne för sången. Men Lönnrots ord gälla väl hvar enskild runo för sig och bevisa intet för sångernas mer eller mindre godtyckliga, mer eller mindre lyckade förening med hvarandra. Härmed vilja vi ingalunda förneka att ett grundligt studium af hit hörande företeelser inom Kalevalasångerna, men framför allt, så vidt vi kunna föreställa oss, deras varianter, rigtigt använda, kan bidraga till den homeriska frågans lösning.

Hvad framställningssättet beträffar, torde detsamma vara väl njutbart äfven för en större läsarekrets, ehuru det synes beräknadt för sakkännare Dock förefaller oss författarens metod ofta något »agglutinerande« — för att använda en i boken förekommande term — såsom i första afdelningen, der ordningen af de behandlade ämnena är följande: de alexandrinske kritikerne; korizonterne och deras efterföljare ända till nutiden; sjuttonde och adertonde århundradets filologer; Wolf och hans åsigt om skrifkonstens bruk i Grekland; andras åsigter i samma fråga och författarens egen; Wolfs åsigt om rapsoderne; forntida underrättelser om sångernas text; Wolfs anhängare och motståndare. För öfrigt är afhandlingen späckad med en mängd oöfversatta grekiska, latinska, tyska, franska och engelska citat, hvilka allt för ofta på ett smaklöst sätt infogas i den svenska texten. Eller hvad tyc-

…es om slika satser (s. 15): "Först »politiore et abundantiore artibus ævo« företog man sig att »paucis recidendis, addendis, mutandis« söka bringa dessa …sånger »ad perpetuitatem unius corporis« (prol. p. CXXI), hvilket Wolf …ser hafva kunnat gå för sig så mycket lättare, »si ab ipso«" etc.? Bättre …r sig detta manér ej heller ut vid tyska citat, såsom i det följande (s. 38): Hans förfaringssätt liknar derför högeligen »den Windungen inspirations-…äubiger Theologen«" etc. En och annan oegentlighet förekommer ock i …råket, såsom i noten till nyss anförda sida, der orden »dessa onaturlighe-…ter« icke gerna kunna hänföras till det föregående. Äfven tryckfel besvära …ningen ställvis ganska mycket, såsom sid. 12, der följande sex förekomma: …lé (abbé), trageodiis (tragoediis), medicorum (mendicorum), de (du), ra-…ne (rationi), den (det, utropet) och nästa sida med följande tre *οἰῶν* (*οἰῶν*), …for, dch utom de i rättelserna anmärkta två. Hit böra väl ock räknas … 18) »hade sig förelagt» och (s. 20) »snart sagt«. Det vore orätt att lägga …t på dylikt vid bedömandet af en ung författare, men det vore lika orätt …t ej framhålla nödvändigheten af att fliten bör paras med omsorg.

Sammanfatta vi vårt omdöme, lyder det derhän, att hr af Ursins arbete o…ktadt vissa brister, som den icke nog anspråkslösa tonen i läsarens ögon …rstorar, utgör en rikhaltig och läsbar framställning af en bland den klas-…ska filologins vigtigaste och svåraste frågor och derför förtjenar beak-tande af fackmän och erkännande af allmänheten. Det prydliga häftet, som …gör ett aftryck ur Pedagogiska föreningens tidskrift, hvars redaktör dr Syn-nerberg i förordet uppgifves hafva gifvit anledning till arbetets tillkomst, har författaren tillegnat professorerne Lagus och Petersen. Vi anse oss slutligen böra loforda förläggaren, hr Holm, för att hafva medverkat till en större spridning af en bok med rent vetenskapligt syfte.

F. Gustafsson.

G. Frosterus: Protestanterne i Frankrike under adertonde seklet. (Aftryck ur Finska Vetenskaps-Societetens förhandlingar, XXII.) H:fors 1880. 25 sid. 8:o.

Författaren, bekant genom tidigare arbeten inom de franska prote-stanternes historia, har i detta lilla häfte gifvit ett nytt bevis på det intresse, hvarmed han omfattar denna forskningsgren. Skildringen anknyter sig vä-sentligen kring Antoine Courts personlighet, en man, hvilken såsom den, se-dan Camisard-krigen nästan tillintetgjorda franska protestantiska kyrkans återupprättare förvärfvat sig rika anspråk på sina trosförvandters tacksamma hågkomst. Förf. har sjelf varit i tillfälle att i Genève göra bekantskap med Antoine Courts efterlemnade manuskriptsamling, hvilken är den vigtigaste källan för den franska protestantismens historia under adertonde seklet och som utgöres af icke mindre än 118 volymer; ur den rika nyare literaturen rörande ämnet har han hemtat de drag, som erfordrats för att komplettera bilden. Skildringens hufvudinnehåll utgöres af taflor af manlig, orubblig hängifvenhet för religionens sak och af oaflåtlig kamp för densamma äfven

under de mest förtviflade förhållanden. Det är en omisskännelig likhet mellan de franska protestantiska kyrkornas öden under adertonde seklet, deras »assemblées de désert« och så vidare och de första kristna kyrkornas kamp under den romerska kejsaretiden. Först mot medlet af adertonde seklet randades ljusare tider för hugenotternes förföljda ättlingar. Sedan Voltaire på 1760-talet med varm hängifvenhet åtagit sig deras sak, kunde de med allt gladare förhoppningar blicka framtiden till möte, tills slutligen proklamerandet af kulternas frihet den 23 augusti 1789 vred spiran ur den herskande kyrkans hand.

M. G. SCHYBERGSON.

H. L. Melander: Lärobok i allmän historia för folkskolor. H:fors, K. E. Holms förlag. 80 sid. 8:o.

— — —: *Yleisen historian oppikirja kansakouluja varten.*

Boken, som är ett sammandrag af förf:s större lärobok i allmän historia, torde kunna användas vid den historiska undervisningen på folkskolans högsta klasser. Önskligt hade dock varit att förf. uteslutit en mängd fakta och att han undvikit en viss torrhet i framställningssättet.

†

A. Lindman: Anteckningar om Åbo domkyrka och dess fornlemningar. Andra upplagan med tillägg utg. af V. Lindman. 103 sid. 8:o.

Det är ett glädjande vittnesbörd om vaknande intresse för våra fornminnen att A. Lindmans anteckningar om Åbo domkyrka upplefvat en andra upplaga. Boken är i den nya upplagan i någon mån förbättrad. Några smärre anmärkningar, af förf. sjelf affattade efter första upplagans utkommande, äro införda, och dessutom är boken försedd med ett tillägg, innehållande inskriptioner, hemtade från Åbo domkyrkas inventarier och grafstenar. Man frågar sig vid genomläsandet af en bok af detta slag, när vår forna hufvudstad skall erhålla ett historiskt och antiqvariskt museum, der allmänheten kunde hafva tillfälle att lära känna dess fornsaker. Borde icke Åbo stadsfullmägtige taga initiativ i denna sak?

M. G. SCHYBERGSON.

Alfred Rambaud: Rysslands historia från äldsta tider till år 1877; öfversättning från franskan af Carl Silfverstolpe. Sthlm, C. E. Fritzes bokhandel, 1880. Första häftet. 8:o.

— — —: *Venäjän historia* muodostamalla suomentanut P. Hannikainen. H:fors 1880, G. W. Edlunds förlag 483 sid. 8:o.

Med rätta hafva såväl den svenska som den finska literaturen skyndat att tillegna sig detta värdefulla verk. Arbetet är en del af den stora historiska samling, hvilken på initiativ af f. d. franske kultus-ministern V. Duruy utkommit under titeln: Histoire universelle. A. Rambaud har med stor framgång följt den plan, som är utmärkande för samlingen i dess hel-

het, i det att han gifvit en kortfattad, klar och tillförlitlig bild af det ryska folkets politiska, sociala och intellektuela lif under förgångna tider.

Framställningen begynner med en anslående skildring af religion, seder och samhällsskick i Ryssland under hednatiden. Det slaviska samhället var enligt förf. bygdt på patriarkalisk grund. Fadern var familjens enväldige hufvudman. Kommunen eller *mir* var icke annat än familjen i större utsträckning: de äldre inom hvarje familj egde magt och myndighet öfver densamma och bildade ett råd eller *vetje*. Jordområdet i en by tillhörde alla gemensamt: den enskilde egde icke för egen del mera än hvad han skördat samt den inhägnad, som omgaf hans hus. De kommuner, som lågo hvarandra närmast, bildade en grupp, som kallades *volost* eller *pogost* (distrikt, socken). Volost styrdes af ett råd, sammansatt af kommunernas äldste; en af dessa äldste innehade, vare sig på grund af arfsrätt, ålder eller val, ett högre anseende än de öfrige och blef distriktets öfverhufvud. Sådana voro Rysslands äldsta samfundsinrättningar, hvilka förråda en omisskännelig likhet med det äldsta germaniska samhällsskicket. Tanken på en folkstammens enhet eller på den ryska nationens enhet var ännu fullkomligt fremmande; begreppet om en styrelse och en stat måste införas utifrån. Förf. framställer härefter huru den ryska staten grundlades af de så kallade varjagerne. Han ansluter sig gentemot flere ryske lärdes hyper-patriotiska yrkanden till den åsigt, att varjagerne voro skandinaver af samma stam som de nordiska vikingarne. Sedan förf. tecknat Rysslands historia under de varjagiske regenterne och under den period af splittring, som följde efter Jaroslav den stores död år 1054, redogör han i ett intressant och upplysande kapitel för de ryska republikerna Novgorods, Pskovs och Vjatkas författning och inre lif och öfvergår derefter till framställningen af det mongoliska herraväldets långa och olyckliga period. Han anser att det mongoliska väldet icke utöfvat något väsentligt inflytande på det ryska nationallifvets utveckling. De ryska furstarne förblefvo nästan oberoende. De betalade skatt till de tatariske khanerne, men styrde i öfrigt sina riken utan fremmande inblandning. Det var snarare indirekt, som det ryska samhällets utveckling under denna period hämmades, i det att Ryssland söndrades från vesterlandet och såg sig tvunget att bygga sin framtid uteslutande på den fäderneärfda byzantinska civilisationen, hvars underlägsenhet blef alltmera uppenbar, ju mera den vesterländska bildningen utvecklade sig. Förf. anmärker äfven att det mongoliska väldet befordrade uppkomsten af ett absolutistiskt styrelsesystem i Ryssland, i det att storfurstarne i Moskwa under khanernes skydd utvidgade och befäste sitt inflytande öfver de mindre furstendömena. Sedan förf. utförligt tecknat Rysslands historia under Ivan III:s regering och de händelser, som ledde till landets befrielse från det tatariska oket, öfvergår han till Rysslands nyare historia. Det ligger i sakens natur att hans framställning här blir allt mera sammanträngd, och att rikedomen på faktiska detaljer någon gång förefaller läsaren tröttande. Detta gäller särskildt om skildringen af Alexander den I:s utrikes politik och af dennes deltagande i koalitionskrigen mot Napoleon I,

hvilket ämne behandlas med en utförlighet, som från fransk synpunkt är naturlig, men som kanske förefaller nordiske läsare öfverflödig. Men läsaren erhåller full ersättning för den möda, dessa kapitel bereda honom, genom de med stor talang affattade skildringarna af kulturens och literaturens utveckling, som förf. då och då infogar. Så följer efter framställningen af Ivan den grymmes regering ett kapitel, benämdt: »det moskovitiska Ryssland och renässansen«, deri förf. redogör för statsskicket, folkklassernas sociala läge, qvinnornas ställning, literaturen och byggnadskonsten i femtonhundratalets Ryssland. Det är icke någon tilltalande bild af rikets dåvarande tillstånd, vi här erhålla. Till följd af den allmänna okunnigheten och qvinnornas instängda lefnadssätt saknade, säger förf., det ryska samhället allt intellektuelt lif och allt sällskapslif. Ryssland föreföll såsom ett vidsträckt kloster, och folkets enda fröjd bestod i den omåttligaste dryckenskap. Ej mindre upplysande äro de kapitel, som beröra de inre förhållandena under Peter I:s, Katarina II:s och Alexander I:s regeringar. Förf:s omdömen öfver de handlande personerna vittna om allvarlig och kritisk behandling af källorna. Anmärkningsvärdt är att kejsarinnan Elisabet i Rambauds framställning ter sig i vackrare ljus än i andra skildringar af Rysslands historia. »Hon upprätthöll«, säger förf., »den store Peter I:s traditioner; hon ökade landets materiela välstånd, förbättrade lagstiftningen och skapade nya befolkningscentra; hon gaf äfven en energisk impuls åt den nationela vetenskapen och literaturen, och förberedde närmandet mellan Frankrike och Ryssland«.

Arbetets svenska öfversättning, der Rambauds inledande skildring af Rysslands geografi och etnografi icke utan skäl blifvit utelemnad, är, att döma af första häftet, vårdad och omsorgsfull; hr Silfverstolpe har lyckligt återgifvit originalets lifliga och klara framställningssätt. Detsamma kan beklagligtvis icke sägas om den finska öfversättningen. På nästan hvarje sida förekomma fel, hvilka vittna om att öfversättaren dels icke förstått, dels vårdslöst återgifvit den franska texten. Det skall vara nog att anföra ett enda exempel. I den franska texten sid. 134 talas om »deux guerriers au front radieux« (med strålande uppsyn). Detta återgifves i den finska öfversättningen sid. 92 med: »kaksi sotilasta kurtut otsissa« (med skrynkliga ansigten). Originalets vårdade och eleganta diktion saknas helt och hållet i den finska öfversättningen.

M. G. Schybergson.

Tekniska föreningens i Finland förhandlingar. I, II. H:fors 1880: 34 + 28 p. qv. folio med 13 pl.

Den Tekniska föreningen torde kunna anses datera sig från den 26 februari sistlidet år, då dess första bestyrelse valdes. Två häften förhandlingar på så kort tid vittna om rätt mycket lif och att dess medlemmar haft ett verkligt behof att få offentligen uttala sig i åtskilliga frågor.

Arkitekt J. Ahrenberg, Föreningens förste sekreterare, har gjort en märkelig sammanställning af de arkitektoniska pristäflingar, som hos oss för-

siggått, och visar till huru stor del de varit resultatlösa. Äfven i de fall, då någon täflande ritning kunnat antagas till utförande, måste, enär denna förmån tillfallit mest utländske konstnärer, deraf bli följden att i hufvudstaden sammanföres byggnadsverk af den mest disperata art och att den enhet i smak och styl, som en inhemsk arkitektur dock ofrivilligt medför, småningom försvinner. I stället för det hittills följda sättet föreslås en begränsad täflan, dervid den beställande vänder sig till ett visst antal arkitekter, för hvilka han har förtroende, och inbjuder dem till täflan. För detta förslag uttalade sig Föreningen enhälligt, och för vår del kunna vi icke annat än anse det välbetänkt, liksom vi dela förslagsställarens tanke derom, att hvad som hittills vunnits genom dyr och tidsödande täflan, troligen lika väl åstadkommits genom direkt beställning. De bestämningar, Föreningen sedan diskussionsvis faststälde för en täflan, äro beaktansvärda och skola väl icke lemnas ur sigte vid förekommande fall.

Af bandirektörsassistenten H. E. Gummerus ingå studier »om jernets och stålets elasticitet och hållfasthet samt om den tillåtliga spänningen i jern- och stålkonstruktioner», äfvensom »anteckningar om stålrailer jemte kritik af i Finland antagna typer«. Den senare frågan har sedan ledt till ett lifligt meningsutbyte i pressen, der Föreningens ordförande, ingeniören af 2:dra kl. G. Th. Ahlgren, öfveringeniör vid Wasa jernvägsbyggnad, tagit till ordet för den vid denna byggnad faststälda typen. Vid ett senare sammanträde hafva meningarna i denna fråga visat sig så delade inom Föreningen, att någon gemensam åsigt icke kunnat bringas till stånd. Från samma jernvägsbyggnad har ordföranden meddelat underrättelse såväl om de förberedande arbetena och kalkylerna som om konstruktion af bron öfver Kyro elf. Till samma slags frågor hör äfven en undersökning »om stålets användbarhet vid brokonstruktioner« af civilingeniör A. Granfelt.

Af betydande intresse för hufvudstaden är frågan om Gloets torrläggning, för hvilken en redogörelse är inlemnad af stadsingeniören O. Ehrström, som på ett, efter hvad det tyckes, lyckligt sätt modifierat sin företrädares bekanta projekt att lösa problemet genom en småningom skeende förhöjning af nivån i denna del af staden. Derigenom kunde något fall (1 fot på 1500) åstadkommas för rörledningen, som skulle föras ut antingen till Thölöviken, Långa bron eller Södra hamnen. Det modifierade, af stadsfullmägtige numera äfven godkända förslaget går ut på att dela den vidsträckta Globassinen i tvenne hälfter, af hvilka den norra skulle tömmas genom ett kloaknät, som. med början vid Regeringsgatan, mynnade ut vid Långa bron, den södra åter finge sitt utfall i Södra hamn. Fördelen häraf vore att fallet ökades till 1 fot på 1000. Beträffande Helsingfors bebyggande väcktes af arkitekt Höijer fråga om den § i Byggnadsordningen, som gäller boningsrum i stenfoten af trähus, hvars omformulering Föreningen enhälligt ansåg erforderlig. Bland frågor, som föranledt nedsättande af särskilda utskott, märkes äfven det af ingeniör E Bergroth framstälda förslaget om utarbetande af en svensk-finsk terminologi inom de olika tekniska brancherna. Publikationens värde ökas

slutligen genom tvenne på autografisk väg återgifna byggnadsritningar, det snart fulländade folkbiblioteket af arkitekt Höijer och en täck sommarvilla å Thurholm af arkitekt Decker.

Enligt stadgarna omfattar Föreningen arkitektur, ingeniörvetenskap och kemisk teknologi, men då på samma gång dess ändamål är »att förena de enskilda krafterna inom Teknikens område, för att i vidsträcktare omfång tillgodogöra konstnärlig, vetenskaplig och praktisk erfarenhet«, förmoda vi att yrkestekniken liksom äfven maskinbyggandet icke äro uteslutna. Huru liflig än verksamheten inom Föreningen visat sig i början, vore det kanske i längden icke utan afsaknad, som hon såge den industriela verksamhetens män stående utanför. Vår tekniska verld är för fåtalig att bestå sig särskilda organer, medan deremot en förening af krafterna kunde medge en regelbunden och mera spridd periodisk publikation. Der arkitekter, ingeniörer och teknokemici äro samlade, der äro ock de ledande männen i stora såväl som små verkstäder till finnandes och den rätta impulsen för handen för större delen af hela det industriela lifvet.

C. G. Estlander.

K. E. Janssons minne; fotografi-album jemte text. H:fors, G. W Edlund. 28 p. folio och 7 fotogr.

Minnesteckningen, dedicerad till statsrådet Fredr. Cygnæus och lagmanskan Lönnblad, är affattad af intendenten för konstföreningens samling, amanuensen B. O. Schauman, hvars nitälskan för den finska konsten röjde sig äfven i det bistånd, han egnade den unge konstnären i lifstiden, och som nu med samma hängifvenhet tecknat hans minne. I varmare och sorgfälligare händer kunde det icke läggas. Man har känslan af att hvarje, äfven de oansenligare dragen af Janssons lefnad och verksamhet äro här bevarade. Med tillhjelp af hans skizzer och studier, som förvaras i konstföreningen, har förf. sökt tillförlitligare bestämma gången af hans produktion, än som ske kunnat enligt hörsägen å hemorten, och under långa utdrag ur den aflidnes bref är läsaren i tillfälle att kasta en blick in i hans inre. Det är möjligt att minnesteckningen kunnat vinna i tydlighet, om förf. velat något sofra och ordna materialet, men en mera realistiskt trogen bild kunde väl knappast åstadkommas. Så har förf. icke velat inblanda i sjelfva teckningen den estetiska värderingen af verken, ehuru den till största delen härrör från hans egen hand, utan har han sparat den till efteråt meddelade texter åt fotografierna, hvilka, från hr D. Nyblins atelier, äro egnade att ge en god föreställning om Janssons bästa verk.

Men en tröstlösare uppgift, än den förf. haft att utföra, finner man icke lätt. Ju bättre man lär sig uppskatta ädelheten hos denna konstnärsande, dess bittrare kännes det att han bortrycktes så tidigt. Jansson var icke ett af dessa konstens underbarn, som redan vid unga år bära frukter af sällsynt art; han var icke originel i denna mening, och hans utveckling var till och med långsam. Men den grund af såväl allmän som konstnärlig bild-

ning, den åländske bondgossen hann lägga hos sig, var så god och lofvande, att man här kunde vänta sig rika resultat af en lång utveckling. Det är utan öfverdrift förf. kan säga om hans första större komposition, »kortspelarne«, att den »utgör och i alla tider kommer att utgöra en äkta perla« bland våra inhemska konstverk. Åtminstone skall den aldrig upphöra att vara äkta, det är, upprunnen i fantasins rätta perlemor.

Och då man nu ser af Janssons brefvexling huru väl medveten han var om att hans anlag voro sådana, att de måste utvecklas genom trägna och allvarliga studier, kan man sluta till att han ej skulle hafva stannat, innan han kommit i full besittning af tekniken. Vid sin första stora framgång skrifver han: »och skall detta drifva mig till ännu samvetsgrannare sträfvanden, hvilka jag dock icke vågar tilltro kraften af någon lycklig fortsättning, emedan svårigheterna äro så stora och förmågan ringa«. I det sista uttrycket kan ligga någon tillfällig öfverdrift, ty något spår af misströstan om sin kallelse finner man öfverhufvud icke i hans friska lynne, men eljes stämmer det väl med den blygsamhet och anspråkslöshet, han i så många vackra vändningar röjer i sitt förhållande till vänner och välgörare, och som, ådagalagda gentemot konstnärskallet, äro, äfven de, kännetecken på den äkta artisten.

Minnestecknaren fäster uppmärksamheten vid de många studier och utkast, i och med hvilka han förberedde sina kompositioner och som nogsamt bevittna hans uppriktiga tillgifvenhet för sina ämnen. De äro särdeles talrika vid den mest genomtänkta af hans större bilder »frieriscenen«, hvilket visar huru väl han egde förmågan att ur naturens detaljer sammanfatta en enhetlig bild, eller om man hellre vill, i och genom dem utföra sin tanke. Han var lika långt från att, som naturalisten, beherskas af företeelsen och stanna vid dess kopierande, som från ett naturlöst idémåleri, det vill säga han var hvad vi skulle kalla en sann realist. Son af en praktisk och förståndig folkstam, fans hos honom intet af det svärmeri, som jagar efter irrbloss och uttrycker sig med fraser. Äfven i sina bref resonnerar han sundt och klokt om förhållandena; använder han någongång vanliga vackra kraftuttryck, t. ex. för att beteckna de känslor, Italiens natur och minnen väckt hos honom, så bör man besinna att skriftställeriet icke var hans rätta språk. Men bildningen hade utvecklat hos honom en finkänslighet, röjd äfven i de [illegible] uttryck han finner, då han i brefven vill ådagalägga sin tacksamhet, och denna känslans finhet tillät icke något krast eller lågt att qvarstå hos den natur, han behandlade i sina bilder. Äfven »den granrishackande gubben«, som af de här bilagda bilderna synes mest belamrad med grofva detaljer, har en själfull karakter, som tränger igenom och beherskar dem.

En idealiserande kraft egde ock Janssons fantasi i och med det spelande löje, som bodde derinne. Det är ingenting af det breda skämt, som gör burlesker af föremålen; dertill höll han dem väl ock för mycket kära. Klockarens hållning i »frieriscenen« är kanske den enda punkt, der han närmar sig det breda löjet, men man har ock med skäl anmärkt att i denna figur kan ligga en tysk reminiscens. Men å andra sidan var hans känsla för

föremålen fri från allt pjunk, liksom öfverhufvud i hans skaplynne fans intet spår af den sentimentalitet, som vill försköna och förljufva på sanningens bekostnad. Att yppa något slags öfvermått af känsla var honom motbjudande. Då han, anande redan sin sjukdoms obotlighet, begynner för en sin välgörare skildra »det brinnande känslobruset«, som tanken på hans hårda öde framkallar i hans inre, får hans reserverade natur genast öfverhand och han afbryter sig med ett: »förlåt att jag i känslan af min olycka blir alltför sentimental, jag skall bemöda mig att anslå en allmännare ton«. Af naturen är det med en frisk och munter blick, han betraktar lifvet, och denna munterhet drar sig som ett skimrande leende genom hans verk, liksom en droppe godt vin gjutet i friskt källvatten. Att hans skämtsamhet ligger i sjelfva hans åskådningssätt kan man, utom af några drag i brefven, finna äfven deraf, att den i hans bilder är osökt och bidrar der att förhöja den aktualitet, den fulla närvarelse i situationen, i och med hvilken de träda inför åskådaren. Arten af denna hans komik röjer sig måhända bäst hos den gamle spelaren i den åländska kajutan och det bryderi, i hvilket spelet försatt honom, samt i hans sista komposition, hos den vördnadsvärde kyrkoväktaren, som nedlåter sig att sänka sin silfverbeprydda håf mot den lille kyrkogångaren.

Och denna sålunda friskt och muntert anlagda konstnärsande blef det beskärdt att redan vid sin första framgång, och just då han blir medveten af sin inneboende skaparegåfva, begynna inom sig känna verkningarna af en obotlig sjukdom. Det kan icke förvåna att han i början ansåg sitt öde med bitterhet. Den 21 juni 1872, två år före sin död, skrifver han från kurorten Davos i Schweitz: »Herr Lagman kan alltså tänka sig huru angenämt lifvet är för mig: bruten — då jag som lifligast kände lust och kraft att medelst flitigt arbete tillkämpa mig sjelfständighet och ära, och då en viss framgång sporrat mig till mod och lefnadslust, och framtidslycka hägrade i min fantasi och mina drömmar«. Ett sådant öde föreföll honom gåtolikt: »Besynnerligt«, yttrar han något senare, »att just i det ögonblick, då konstens sköna gåtor började klarna för min syn och lusten till lifvet och en ädel verksamhet gjorde sig mer än någonsin känbar, jag skulle blifva afbruten, och af denna hemska sjukdom kanske för år tvingas att framsläpa ett uselt och glädjelöst lif«. Senare, då saken var afgjord och han återkommit till hembygden, kände han sig mer och mer försonad med tanken på att gå bort; lifvet hade nu en gång »förlorat sitt behag«, och han anser sig »ändock ha skäl att efter omständigheterna finna sig med lugn i sitt öde«. Det är vi efterlefvande, som icke kunna qväfva ett bittert knot, då vi tänka på hans korta lefnadslopp.

C. G. ESTLANDER.

O. E. Ringbom: Ur fantasiens och verklighetens verld; skildringar och berättelser. Åbo 1880. Förf:s förlag. 228 sid. 8:o.

Dessa skildringar, som till först sett dagen i Åbo Underrättelser och sedermera utkommit på förf:s eget förlag, äro, enligt hvad vi erfarit, skrifna

man alla anspråk, och vi tro att förf. deri handlat klokt, ty någon framgång hos allmänheten torde han icke hafva att räkna på, om vi få säga vår uppriktiga tanke. Ehuru man icke kan frånkänna förf. en viss slags humor, som emellanåt till och med aflockar läsaren ett godt löje, gör likväl hans trögа och långtrådiga språk berättelserna till en ganska tungsmält lektyr.

Förf. har indelat sina skildringar i »Hemlandsbilder«, »Familjeteckningar«, »I kupén« och till sist »Gamle Sifferthal«. Af hemlandsbilderna hafva de trenne första till innehåll någon torrolig anekdot, och i den fjerde beskrifves ett lyckligt äkta par, som efter en inträffad ledsam katastrof i affärsväg tog skeden i vacker hand och med god vilja bragte sig åter upp till ekonomiskt välstånd. Men kärnan i dessa berättelser är inlagd i en sådan mängd af meningslösa detaljer och ord, att denna kärna eller »knopp«, huru lyckadt funnen den än kan vara i sig sjelf, omöjligen förmår verka genom detta hölje af gummielasticum. Ett exempel kan vara nog. I första »hemlandsbilden« berättas huruledes en medlem af ett kringresande teatersällskap, som af en försupen vedhuggare lockas till dennes afsides belägna kyffe och tvingas en summa panningar, genom påhittet att ta på sig kläderna efter vedhuggarens nyligen aflidna hustru och agera hennes vålnad, skrämmer våldsverkarn till att återlemna rofvet, — en anekdot så god som mången annan, hvilken fått tjena till uppränning i en berättelse. Men kan man väl tänka sig en tafattare framställning än denna, som låter aktören sluta sin berättelse sålunda: »Med afseende derå, att kränkning af eganderätten i förening med större eller mindre grad af personligt våld, äfven för det fall att attentatet icke afser något till uppskattningsvärdet betydligt, måste betraktas såsom mycket farligt, kände jag mig särdeles belåten med sakens lyckliga utgång. Men tillfredsställelsen i anledning deraf, att jag återfått en i sjelfva verket ju ganska ringa penning, var, jag tillstår det, skrymmande liten i jemförelse med vissheten, att just den dramatiska talang jag kan besitta blef i stånd att förhjelpa mig till min rätt« o. s. v.

Bland berättelserna är den om »huru Malaki blef snäll« till framställningen något lättare, och det vore kanske obilligt att ens om de öfriga säga att förf. icke har ett och annat lyckligare drag. Men öfverhufvudtaget ha vi till sällan mött ett mera monotont och prosaiskt sätt att berätta. Och det är ändock skada, ty förf. har en icke blott rättsinnad, utan ock godmodig uppfattning af lifvet och saknar i grunden visst icke öga för det karakteristiska.

L... M.

M. Dalsjö: Valda skrifter af Platon i svensk öfversättning. Fjerde delen. Sthlm, Hjalmar Linnströms förlag, 1880. 302 sid. 8:o. Pris 3 kr. 50 öre.

Vi hafva en gång förut (tom. IV, s. 235) gjort läsaren bekant med denna förtjenstfulla samling och lyckönska hr Dalsjö till nu föreliggande fortsättning. Äfven i de två mindre dialogerna *Charmides* och *Laches,* hvilkas

föremål äro besinningen och tapperheten, sättas vi i tillfälle att beundra den djupe tänkarens konstnärliga förmåga; i *Philebos* hafva vi en fullständig grundläggning af Platons höga och allvarliga etik jemte en granskning af den så att säga naturliga sedeläran; i den märkvärdiga *Timaios* åter gifves oss en framställning af läran om verldsalltet såsom »en bild af den gud, som endast af tanken och förnuftet kan fattas, den störste och bäste, den skönaste och fullkomligaste —«.

Mot den med säker kännedom af språket och ämnet gjorda öfversättningen, som med nöje bör läsas af en bildad allmänhet, kunde möjligen på ett och annat ställe en viss styfhet anmärkas, lätt ursäktlig för den, som beaktar svårigheterna vid att till nutiden förflytta en författare af så hög ålder och med ett så egendomligt, i sitt slag nästan ensamt framställningssätt. Vi tillåta oss att till höger om ett kort stycke af hr Dalsjös öfversättning (s. 16 f.) ställa en annan, hvilken, om icke bättre, likväl kan tydliggöra sakens svåra sida.

Det tyckes således också, sade jag, att med afseende på kroppen och kroppsliga handlingar icke det lugna utan det hastigaste och raskaste är det mest berömvärda och det skönaste. Eller hur? — Jo visserligen. — Men besinningen var ju något skönt; icke sant. — Jo. — Således hvad kroppen åtminstone angår, torde icke lugnet utan hastigheten hafva största delaktighet af besinning, enär besinning är något skönt och berömvärdt. — Det ser så ut, sade han. — Men huru? fortfor jag. Hvilket är skönast, läraktighet eller oläraktighet?

Det ser således ut, sade jag, som om åtminstone i kroppsligt hänseende icke lugnet, utan den högsta grad af snabbhet och raskhet vore det förträffligaste. Eller hur? — Alldeles så. — Men nu var ju besinningen ett förträffligt ting? — Ja visst. — Då borde ju åtminstone i kroppsligt hänseende icke lugnet, utan snabbheten företrädesvis ingå i besinningens begrepp, eftersom besinning är något förträffligt. — Ja, det är naturligt, sade han. — Vidare, fortfor jag, är läraktigheten eller oläraktigheten det förträffligare af de två?

F. Gustafsson.

Skogvaktarens berättelser; bilder ur folk- och jägarelifvet i norra Sveriges skogsbygder, II, af *Gubben Noach.* Sthlm, Alb. Bonnier. 183 sid liten 8:o.

Pseudonymen Gubben Noach (Karl Ekström) har gjort sig känd genom ett föregående häfte berättelser med samma titel som dessa samt genom ett häfte »Vandringar i Helsingland«. Han skrifver ett ledigt språk, men icke alltid fritt från oaktsamheter. Här och der stöter man på ett tankefel, en annan gång åter på ett besynnerligt bruk af orden. På sidan 178 uttrycker sig förf.: »Allt var fullkomligt tyst och stilla, ej ett märkbart vinddrag gick fram mellan träden och ej en enda fågel hördes tona, *ännu mindre syntes han*«. Vi skulle tro att det bort heta: »ännu mindre syntes *nå-*

som sådan», eftersom förf. icke talar om någon bestämd fogel. Dylika små fel, ehuru visst icke sällsynta, störa dock ej synnerligen det goda intryck, man emottager af dessa berättelser, bland hvilka »Gurli« synes oss täckast och fantasirikast. En och annan slutar väl stundom för tvärt såsom t. ex. den första, »Smugglaren«, och den derpå följande, »Perlfiskaren«. »Vinterbilder«, »Bilder ur skogslifvet« och »Ett litet stycke skogslif« äro ganska trefliga och till största delen tecknade ur verkligheten. Det är vid skildringen af naturen förf. synes med förkärlek uppehålla sig, och han har lyckats äfven rätt väl föra läsaren med sig ut i skog och mark.

L... M.

J. M. Larsson: Karta öfver Sverige, Norge, Danmark och Finland. Sthlm 1879, Hj. Linnström.

Detta är ett af de nyttiga och välutänkta kartverk, som hr Linnström sändt ut för ovanligt billiga pris. För litet mer än en mark erhåller man de fyra nordiska länderna på ett blad och i en skala (3 miljonde dels), som lemnar en ganska tydlig bild af förhållandena. I afskärningar äro bibragta specialkartor öfver tätare befolkade bygder i Sverige och Norge, Island och Danmarks öfriga besittningar samt planer af hufvudstäderna, utom Helsingfors, som väl kanske också kunnat få rum, om man jemkat något. Ett register med öfver 3000 namn är särdeles egnadt att göra kartan användbar äfven utom skolan, då man behöfver hastigt återfinna ett namn. Utgifvaren, hr Larsson, är känd genom förtjenstfulla specialkartor öfver de svenska landskapen, och redan hans namn är en borgen för arbetets pålitlighet och korrekthet. Då skalan icke är desto större, erbjuder Finlands sjörika karta en stor svårighet med sina landskaps-, läne- och stiftsgränser. Emellertid är tydligheten ganska tillfredsställande, utan att kartan derför skulle lida af för stjert färgläggning. Ett sparsammare användande af kapitäl fetstil skulle måhända bidragit att ge kartan ett elegantare utseende.

*

Samlaren; tidskrift utgifven af svenska litteratursällskapets arbetsutskott; första årgången, första häftet. — Ur en antecknares samlingar. Upsala, Edv. Berling. 101 + 32 p., stor 8:o.

Med fägnad emottogo vi förlidet år underrättelsen att i Upsala bildat sig ett sällskap med uppgift att utgifva svensk literatur från och med reformationen, sådan den föreligger i handskrift eller i äldre sällsynta tryckalster, samt i öfrigt lemna bidrag till svensk bibliografi och literaturhistoria. För literaturen blefve detta sällskap någonting motsvarande de föreningar, som med så mycken framgång verkat på historiens område. Sällskapets angelägenheter vardas och dess verksamhet ledes af ett arbetsutskott, bestående af fem i Upsala bosatta personer, hvilket eger att förena med sig en i hvardera af städerna Stockholm, Lund, Göteborg och Helsingfors bosatt person. Då sällskapet den 15 april konstituerade sig, räknade det redan 455 deltagare.

Till ordförande valdes professor Nyblom, som väl förtjensten om dess bildande i främsta rummet tillkommer. För öfrigt utgöres arbetsutskottet af docent Bygdén, amanuens Stjernström, grefve Lewenhaupt och som dess sekreterare kandidat Schück. Till sällskapets hedersledamöter hafva invalts öfverbibliotekarien Klemming samt professorerne Ljunggren och C. G. Estlander.

Sällskapets organ, som framträder under den välvalda titeln »Samlaren« och i ett prydligt format, öppnas med en sakrik uppsats af E. Lewenhaupt om diplomaten Johan Gabriel Verwing, en af karolinska tidens poeter. Hr K. F. Werner har meddelat af C. G. af Leopold tvenne egenhändiga suppliker, stälda till Gustaf IV Adolf 1803 och L. v. Engeström 1810 och kastande en viss belysning på den qvicke diktarens såväl ekonomiska ställning som karakter. I förevarande häfte börjas tvenne stående rubriker, den ena »Bellmanniana«, afsedd att intaga en efterskörd af ännu otryckta stycken samt notiser om skalden, den andra, »ur Lidénska brefsamlingen i Upsala universitets bibliotek«, innehåller denna gång ett intressant bref af rikshistoriografen Schönberg af 1766. Till tidskriftens plan hör vidare att upptaga »Smärre meddelanden« samt »Frågor«, dem en eller annan forskare ställer till sina medarbetare för att erhålla erforderlig upplysning i någon punkt.

För den vetgirige vännen af våra vittra häfder lofvar Samlaren att bli en omvexlande, intressant och lärorik läsning, och sedan den uppfylt några tomer, skall den med tillhjelp af ett godt register bli äfven en lika värdefull som oumbärlig källa för forskningen. Det visar sig redan i detta häfte att förråden i Upsala skola lemna riklig skörd åt »Samlaren«, men äfven att enskilda samlingar väntat på honom. Så hr K. F. Werners sorgfälligt gjorda anteckningar, ur hvilka flere notiser blifvit lemnade till detta häfte. Vi taga för afgjordt att det är ur samme trägne samlares anteckningar, som det bihang med skild paginering utgått, hvilket är afsedt att bilda en volym för sig med särskildt titelblad, och omslag (och för all del, äfven register. Bland notiserna i detta bihang, som sammanflutit ur ett ifrigt och lyckosamt letande åt olika håll, finnes åtskilligt rätt kuriöst, såsom t. ex. Per Körnings i Tenala fynd af gamla på näfver skrifna lagar, — en arkeologisk hallucination af besynnerligaste slag, eller äfven åtskilligt värdefullt, som man gerna vill taga vara på, såsom utredningen af frågan huruvida Sveriges officiela tidning var förlidet år berättigad att skrifva vid sin titel »236:te årgången«. Bihangets liksom ock »Samlarens« egna anteckningar utmärka sig för full pålitlighet, hvilket ock är första vilkoret för deras värde. Också äro de i språkligt hänseende affattade med bibehållande af originalens ortografi.

Samlaren vänder sig i främsta rummet till forskaren, men då det gäller den inhemska literaturen, är begreppet forskare mycket vidsträckt. Det omfattar alla, som vilja veta något närmare om det närvarandes förutsättningar, det är hela raden ifrån vänner och älskare till vurmar, och vi hoppas att Samlaren skall förstå att tillfredsställa dem alla och sålunda finna tillfälle att utsända en lång följd af volymer.

••

Julius Lehmann: Lungesvindsotens Aarsager, Utbredelse og hygieiniske Behandling; populært fremstillede. Kjøbenhavn 1880. 106 s. 8:o.

Hvilken betydelse för menskligheten det ämne eger, som afhandlas i den bok, vi nu gå att anmäla, framgår tydligt deraf, att en sjunde del, ja enligt några författare ända till två sjunde delar af alla dödsfall framkallas genom lungsot. Vigten af dessa siffror ökas ännu mera derigenom, att sjukdomen oftast angriper menniskan just i hennes bästa och kraftigaste ålder samt synes vara stadd i ett icke obetydligt tillväxande. Det är sålunda en verklig lifsfråga för menniskoslägtet, hvarmed förf. sysselsätter sig, och han vänder sig i sitt företal främst till den bildade allmänheten, emedan det utan dennas medverkan icke kan blifva fråga om något kraftigare motarbetande af lungsotens tilltagande utbredning. Framställningens enkla form och frånvaran af alla onödiga, lärda konsttermer göra det lätt för enhvar bildad person att läsa arbetet, på hvars vetenskapliga värde den populära framställningen icke gjort något intrång.

Efter att på de första sidorna hafva i största korthet redogjort för lungsotens väsende och förlopp, egnar förf. största delen af arbetet, s. 4—72, åt en utredning af orsakerna till sjukdomen. Till först omnämnes möjligheten af dess öfverförande genom smitta från en annan dermed behäftad person förmedels inandning af luft, förorenad genom utdunstning från den sjuke, främst från det af honom upphostade slemmet, begagnandet af hans kläder, med mera. I sammanhang härmed påpekas äfven faran af att förtära rått eller otillräckligt kokadt kött och okokt mjölk från tuberkulösa kor, och gäller detta i synnerhet mjölken, när tuberkulosen angripit kornas jufver och tuberkelmassan derigenom direkte kan blandas med mjölken.

Det är dock blott relativt sällan, som sjukdomen framkallas på detta sätt. I de flesta fall förefinnes antingen ett medfödt anlag till lungsot, eller förvärfvas denna under inflytandet af vissa ogynsamma hygieniska förhållanden. Detta medfödda anlag, som ofta visar sig i den yttre habitus, kan förekomma icke blott hos barn, som härstamma från lungsigtiga föräldrar, utan äfven från sådana, som genom kroniska sjukdomar äro försvagade, alltför gamla eller unga, för nära beslägtade med hvarandra och så vidare. De ogynsamma yttre förhållanden, hvilka framkalla lungsot, vare sig att ett medfödt anlag dertill förefinnes eller icke, äro af mångahanda slag, men hafva alla det gemensamt, att de framkalla ett långvarigt försvagande af organismen. I främsta rummet hör hit vistelse i rum med instängd och förderfvad luft, vanligen beroende på öfverbefolkning, bristande ventilation, osnygghet, och dylikt. Kroppslig och andlig öfveransträngning, otillräcklig eller dålig föda, utsväfningar och annat, som försvagar kroppen, äro icke sällsynta orsaker till lungsot. Vissa sysselsättningar synas äfven predisponera mera än andra för uppkomst af denna sjukdom. I en del fall beror detta derpå att fint fördelade stoftpartiklar från arbetsmaterialerna hänga i luften och insupas i lungorna, der de utgöra en ständig orsak till retning; derför är denna sjuk-

dom så allmän bland stenhuggare, alla slags metallarbetare, tobaks- och kolarbetare, med flere. I andra fall är det åter den ställning, som intages under arbetet och vid hvilken bröstkorgens utvidgning förhindras, som utgör den väsentligaste orsaken. Detta gäller t. ex. skräddare, skomakare, sättare och andra.

Skulle man, säger förf., samla alla de yttre orsakerna till lungsotens uppkomst under en rubrik, så kunde man säga att den är en civilisationssjukdom, enär alla de i det föregående omnämda momenten, äro mera eller mindre nödvändiga följder af civilisationen. Ännu i dag känna kirghiserne, beduinerne och andra nomadiserande folkslag icke till lungsoten, så länge de lefva sitt naturliga lif, men den uppträder äfven bland dem, då de utbyta tältet mot det fasta huset. För Amerikas och Australiens invånare var den äfven okänd, när europeerne först anlände dit, men utbreder sig mer och mer, allt efter som infödingarne antaga europeernes seder. I Amerika har man särskildt kunnat spåra dess utbredning från öster mot vester, i den mån det ursprungliga nomadlifvet efterträdts af åkerbruket. I följd häraf är lungsoten äfven allmännare i städerna än på landet, och detta i så mycket högre grad, ju folkrikare städerna äro. Från denna allmänna lag finnas dock betydande undantag. Medan sålunda t. ex. i London af 1000 invånare endast 2,4 årligen dö af lungsot, stiger detta antal för Köpenhamn till 3,28, för Stockholm 4,8, för Wien 6,5 och så vidare, och bevisas härigenom att olägenheterna af den täta befolkningen kunna betydligt inskränkas genom lämpliga hygieniska åtgärder. I jemförelse med ofvan omordade sociala omständigheter spela klimatiska förhållanden en underordnad rol såsom orsak till lungsot. Denna förekommer i alla zoner, dock mest i den tempererade; äfven i tropikländerna är den hemmastadd och förlöper der vanligen mycket hastigare, i den kalla zonen är den relativt minst ofta förekommande. Jordmånens beskaffenhet är af något större betydelse, och specielt för Sverige har man sökt bevisa att der tätt under jordytan ligger ett lerlager, som vattnet endast med svårighet kan genomtränga, och der således grundvattnet står högt, der är äfven lungsoten allmännare. Till sist kastar förf. en blick på lungsotens utbredning i fängelser, kaserner och skolor och anför siffror, som visa i huru hög grad dess förekomst kan förminskas, om de hygieniska vilkoren förbättras.

Arbetets senare del, s. 72—106, är egnad åt lungsotens hygieniska behandling. Af de i det föregående anförda orsaksmomenten framgår utan vidare hvilka åtgärder såväl den privata som den allmänna hygienin böra vidtaga för att så vidt möjligt förekomma sjukdomens uppträdande. Kännedomen om möjligheten af smitta från menniskor och tuberkulösa kor bör naturligtvis mana till försigtighet i detta hänseende. För att inskränka inflytandet af det medfödda anlaget böra såväl personer med lungsot, som också andra genom svåra sjukdomar försvagade icke gifta sig, och åtminstone sådana mödrar ej sjelf amma sina barn, åt hvilkas vård ock en synnerlig uppmärksamhet bör egnas. Vigtigast är dock undanrödjandet af de missförhål-

landen som äro orsaken till den förvärfvade lungsoten. Mera frisk luft såväl i våra privata bostäder, i synnerhet i sofrum och barnkamrar, som också i publika anstalter, framför allt i skolorna, är vårt bästa skyddsmedel mot den härjande sjukdomen.

HUGO HOLSTI.

H. A. Manitius: Die Sprachenwelt in ihrem geschichtlich-literarischen Entwickelungsgange zur Humanität; B. II. Europa; Griechenland und die romanischen Völker. Leipzig 1880, C. A. Koch. 364 p. stor 8:o.

Förra bandet, omfattande Asien, Afrika och Australien, håller sig något mera till hvad titeln innebär, en redogörelse för språkens utveckling. I föreliggande del har det literaturhistoriska eller hellre biografiska tagit öfverhand. Hvarje folk behandlas för sig och sålunda, att för språkets uppkomst redogöres på några pagina, hvarefter den literära utvecklingen följer i en rad af biografier, ordnade kronologiskt. Vid de större vändpunkterna inströs några allmänna betraktelser, men hvilka knappast kunna sägas godtgöra titelns vackra löfte om en till humanitet ledande utvecklingshistoria. Det hade verkeligen varit intressant om förf. visat oss huru språken förädlas eller, om han ville hålla sig till literaturen, hvari humaniteten yttrar sig hos de skilda folken, men härpå blir oss förf. svaret skyldig.

Emellertid är die Sprachenwelt en nyttig och ganska väl skrifven bok. De korta biografierna äro temligen sorgfälligt sammanfattade efter Scherr, Mager, Lemcke och andra, och om ock den kritiska delen är nog knapphändig, så får man i stället genom meddelade tyska öfversättningar någon föreställning om skriftställarns art och väsende. Då dessa lefnadsteckningar fortföljas till inemot midten af vårt århundrade, utgör arbetet, ehuru utan hvarje anspråk på originelare eller högre värde, en användbar och billig hjelpreda i hemmen, till att orientera vännerna af vitter läsning.

C. G. ESTLANDER.

In solitudine; carmina, vol. 2:ndo. Messina 1880. 488 s. liten 8:o.

Förf. har haft den vänligheten att tillsända oss den andra samlingen af sina dikter »i ensligheten«, och så föga tillfälle vi ega att följa de literära företeelserna bortom nordens landamären, är det denna gång en skyldighet att göra läsaren bekant med en siciliansk diktare, som der borta gjort sig förtrogen med vår egen vitterhet. Det är med fröken Augustas ord i Julqvällen, han karakteriserar sin sång, bedjande läsaren deri icke söka »skaldens höga yra«. I sjelfva verket är det ock så, men det är en mild och ren ande med en stor känslighet för alla intryck, som träder en här till möte. Först och främst är det kärlekskänslan, som emottar tusen vexlande intryck, såväl då han i ensligheten under sykomorens skugga sitter vid den sorlande källan eller om natten på den öde stranden ser stjernorna tindra från djupblå himmel, som ock då han vandrar i fremmande land, i Toledo och Granada, i Worms och vid Windsor. Större delen af hans canzoner »calme e

tempeste« och hans sonetter, som till ett antal af 327 äro samlade under rubrikerna »hvilostunder« och »naturen och konsten«, äro i större eller mindre mån dikterade af denna känsla, och då de senare sträcka sig öfver en tidrymd af tio år, är det visst icke samma föremål, som satt dem i brand. Men huru eldigt än »i capelli biondi« stundom beröra den, så upphör den dock icke att för honom vara en »essenza ultima e pura«.

Är det ett godt intyg om en lyrisk poet, som samlar sina dikter från en längre period, att man i dem kan läsa liksom en själshistoria, så synes detta här vara fallet: sångerna äro intima bekännelser, i och genom hvilka man kan göra sig en föreställning om ett lefnadslopp. Måhända är det till och med en viss för stor lätthet förf. har att sätta allt i vers, och den poetiska tanken är kanske icke alltid så god som det poetiska språket, men så bör man ock betänka hvilken frestelse det måste vara att sätta till papperς, då man har en sådan fond af ljuflig poesi liksom färdig i sjelfva modersmålet. Förf., hvars namn, Tommaso Cannizzaro, vi känna från annat håll, lefver som privatman i Messina, egnande åt vitterheten den tid, han har öfrig från landtbruket. Redan 1862 utgaf han sin första lyriska diktsamling »Ore segrete«. Det offentliga lifvet synes icke hafva frestat honom, det är icke med blida känslor han berör förhållandena i hemlandet. »Vore jag charlatan som en fransman och listig som en grek, så kunde jag kanske i hemlandet lyfta min panna«, är ett prof på de många bittra utbrotten af ovilja öfver det politiska tillståndet. Förf. är väl kanske icke republikan, men icke heller långt derifrån, då han kallar Italiens styrande män »sålda samveten, smickrare af konung och folk« och utbrister: »Ack, om de alle hade blott en hals och ett hufvud! Bättre en ende konung, som trampar lagarna under fötterna: folket, som gjorde honom, kan ock göra honom om intet«. Men denna ovilja sträcker sig stundom också längre och blir en pessimism, som lånar sina toner från Leopardis lyra. Det är då menniskorna i gemen, deras lott och deras låghet, som inger honom afsky och kommer honom att dra sig tillbaka »in solitudine«. Dessa pessimistiska ansatser hafva gett upphof till några af samlingens vackraste stycken sådana som »L'alme nobili, i gran cuori« och delvis »O mia vecchia innocenza«, men då man slår om bladet och åter finner skalden så mild och kärleksfull, att denna hans känsla breder sig ut öfver allt, förädlar den bittra sorgen vid dotterns graf, hinner till för de lidande och finnes öfrig äfven för djuren — något för en italienare mindre vanligt, — så tror man icke att pessimismen sitter så särdeles djupt.

C. G. Estlander.

Öfversigt.

Bref från Sverige. *Upsala i januari 1881.* Som jag under en längre tid förliden höst varit från universitetsstaden frånvarande och dervid strängt upptagits af andra göromål, har jag ej, såsom min önskan varit, kunnat i vederbörlig tid i november eller december månad uppvakta Finsk Tidskrift med några rader om vår nyaste literatur. Men då jag nu återvändt till lugnet, återtager jag pennan såsom eder brefskrifvare, en befattning, hvilken jag betraktar och alltid vill betrakta såsom en helig pligt, emedan det gäller icke blott att upprätthålla den andliga samfärdseln med ett gammalt broderland, utan äfven att visa någon tack från vår sida för all den vänliga uppmärksamhet, som hos eder kommit vårt land och våra sträfvanden till del. Må den ömsesidiga kärlekens och aktningens band aldrig brista!

Den literära alstringen har under den sista tiden icke varit ringa. Hvad jag här kommer att beröra, är dock blott en del af det, som är utgifvet, och hvad jag har att säga är blott ett kortfattadt subjektivt omdöme, men mitt åtgörande är ju blott och kan ej annat bli än att korteligen påpeka för edra läsare, hvad vår literatur under senaste tid kan ha åstadkommit af mera anmärkningsvärdt.

Om vi nu för ordningens skull närmast vända oss till det allvarliga området, så vill jag der först anbefalla *Svensk Literaturhistoria i sammandrag af dr Karl Warburg,* ett arbete, som för det angifna ändamålet anbefaller sig sjelft genom flere framstående egenskaper, nemligen lyckligt gjorda öfversigter öfver vår vitterhets utveckling under de olika tidehvarfven, inskränkning af de många författarenamnen till det nödvändigaste och en på goda grunder gjord ändring af den förut vanliga, i flere fall godtyckliga period-indelningen till öfverensstämmelse med den politiska historiens. Det är nu klart, att i ett förstlingsarbete af denna art åtskilliga förbättringar efter vunnen erfarenhet kunna göras, men början förefaller anmälaren särdeles god. — En annan literär-historisk skrift, som här väckt uppseende och äfven i denna tidskrift förut uppmärksammats, är *Nya skolan bedömd i literaturhistorien af Börje Norling.* Författaren, som är en tjuguett års yngling och tre års student vid Upsala universitet, utmärker sig för en ovanlig omsigt i vår nyare literaturs historia och en framställning, som är enkel, ung och mogen, hvartill kommer ett omdöme, som visserligen flere gånger är förhastadt och ensidigt, men dock i det hela ingifver aktning och förtroende, emedan det visar sig vara frukten af nitisk undersökning och af en fast grundad öfvertygelse. Och denna öfvertygelse är att vår nya skola af den hittills uppträdande literär-historiska kritiken blifvit orättvist bedömd, i det att både hennes sträfvanden blifvit misskända och hennes resultat under-

skattade af en forskning, som stält sig uteslutande på den äldre literära och akademiska skolans ståndpunkt. Det är här icke stället att uttala en åsigt i en så svår, vigtig och omtvistad fråga, men det är anmälarens öfvertygelse att detta uppslag skall ha vigtiga följder, hvilka vi i första hand hoppas få se framträda i professor Gustaf Ljunggrens stora arbete om den svenska vitterhetens häfder i början af vårt århundrade. — Hit hör äfven femtiosjette delen af *Svenska Akademiens Handlingar,* som innehåller inträdestalen öfver Elias Fries och Carl Wilhelm Böttiger samt en minnesteckning af grefve Henning Hamilton öfver Jakob De la Gardie, den svenske härföraren, som vid 25 års ålder år 1609 gjorde det berömda tåget med 12,000 man, hufvudsakligen svenskar och finnar, in i hjertat af Ryssland. Om jag för öfrigt nämner *Vegas färd kring Asien och Europa af A. E. Nordenskiöld,* hvaraf första häftet utkommit — ett arbete, för hvilket författaren af förläggaren J. Beijer enligt våra tidningar erhållit 100,000 kronor i honorar —, vidare *Lars Johan Hierta, biografisk studie af H. Wieselgren,* hvaraf likaledes första häftet varit synligt — innehållande bland annat den gamle riddarhusledamoten Rosenschütz' berömda, af Hierta författade, storkomiska anföranden till riksdagsprotokollen —, och slutligen *Om egenskapen och närgränsande tankeföremål, filosofiska undersökningar af P. Wikner,* — hvari den bekante författaren öppet bryter med den här hos oss herskande boströmska filosofiska skolan genom en af somliga som skarpsinnig, af andra som spetsfundig ansedd kritik af hennes kända grundsats: vara = förnimmas —, så har jag påpekat hvad jag för min del känner af mera allmänt tillgänglig literatur, som icke hör till den egentliga vitterhetens område. *Gamla Stockholm,* skildringar ur det äldre Stockholmslifvet, af C. Lundin och A. Strindberg, har för närvarande endast hunnit till och med fjerde häftet.

Vända vi oss derefter till skönliteraturen, så möta vi der i främsta rummet *Nya dikter* af *C. D. af Wirsén* och *Francesco Petrarcas canzoner, ballater och sestiner,* öfversatta af *Karl Kullberg,* hvilka arbeten jag dock endast tillåter mig att omnämna. Men utom dessa hafva flere samlingar af dikter utkommit, dels af flere författare, dels af en. Till den förra kategorin hör tredje årgången af *Literärt Album* med bidrag af Frithiof Grafström, professor Lysander i Lund, pastor primarius Thore Strömberg, Herman Sätherberg, grefve Georg von Rosen och lektor Petrus Ödman. Af dessa bidrag ställer eder brefskrifvare främst en skildring af von Rosen, som han kallat »Sista dagen«. Det är en å ena sidan med fromhet och varm religiös känsla, men å den andra äfven med öfverlägsen konstnärlig talang gjord skildring af Jesu sista lefnadsdag, hvars skiften författaren föreställer sig i en dröm hafva personligen lärt känna. Målningen af det storartade dramat gör ett öfverväldigande intryck, och det är svårt att säga hvilken del deraf är mest gripande, antingen Jesus inför Pilatus eller inför Herodes eller vandringen till Golgatha. — Ödmans lifligt tecknade minnen från skoltiden i Carlstad göra äfven ett godt intryck genom naivitet och trohjertad ton. De öfrige äldre författarne äro väl kände och behöfva ingen särskild

anbefallning. — En annan sådan samling är *Svensk kalender,* som nu för första gången framträder, bjudande på åtskilligt vackert, men främst står der i min tanke en dikt af Edvard Bäckström, kallad »Bönhörelse«, en gripande lyrisk skildring af tvenne mödrar från »stora ofredens dagar«, som båda mist sina älskade söner och båda bli bönhörda, ehuru på olika sätt.

Särskildt må vi stanna vid *Dikter, nya och gamla,* af *Emil von Qvanten.* Hans redan år 1851 i Helsingfors utgifna första häfte dikter torde för tidskriftens läsare vara väl bekanta. De flesta af dessa hafva ingått i den nu, tretio år senare, utkomna samlingen, som dessutom innefattar ett antal af ungefär fyratio nya dikter. Att den sant lyriska karakteren hos dessa dikter äfven hos oss blifvit till sitt värde uppskattad, bevisas klarligen deraf, att icke få bland dem blifvit komponerade af våra bäste tonsättare, Norman, Josephson och Ivar Hallström, och för öfrigt hafva vi alla i många år med förtjusning sjungit »Suomis sång«, om också icke alltid till kompositörens och våra finske vänners belåtenhet. Dessa äldre dikter har författaren nu kallat »Stämningar«; de nyare, som ofta hafva ett mera objektivt innehåll, benämner han »Lyriska bilder«. Den innerliga känsla, den fina formning och den musikaliska ton, som utmärka dessa dikter, synes mig vara ett arf från författarens egentliga fädernesland och vittna om en ande, som i lyrisk begåfning är beslägtad med Topelius. Jag behöfver för öfrigt icke vara mångordig i afseende på en diktare, som I sjelfve så väl kännen. — En annan samling, *Dikter* af *Filip Tammelin,* är mycket underlägsen von Qvantens, men utmärker sig dock för en lätt diktion och viss lyftning, som vittnar att författaren sträfvar mot något högre. Åtskilliga qväden öfver mera allmänliga ämnen bära väl en pregel af kammarpoesi, som röjer sig i vaga uttryck, i intetsägande egenskapsord och ibland äfven i falska föreställningar, beroende derpå, att dikten icke hvilar på åskådning, yttre eller inre, utan är tänkt eller fantiserad in abstracto. Men när författaren får fast botten under sig, kan han vara sann och tilltalande, och detta är enligt min tanke förnämligast fallet i hans dikter till och öfver personer, ehuru dylika dikter icke hafva särdeles god klang inom poesins rymd.

En diktart, som inom vårt land föga odlats, är berättelsen på vers. En ung författare, *Otto Lindfors,* har nu framträdt med *Två dikter* af sådan art, »En sommarsaga« och »En prestgårdsidyll«. Båda dikterna utgöra i min tanke vackert utförda och älskvärda skildringar inom den rent idylliska skiftningen af den nämda diktarten, och de böra på ett vänligt sätt tilltala hvarje enkelt sinne. Teckningen af en oskyldig tillvara är utförd med mycken finhet och behag i detaljerna, om ock det hela förefaller en smula tamt och beskedligt; men man slipper också all krystning och all sträfvan att göra de naturliga situationerna till något annat, än de i verkligheten äro. Det är en »verklighetsdiktning« af oskyldigt slag, som ställer lifvets prosa i en mild belysning af poesins ljus.

Dikter af *Folmer* påpekar jag blott, emedan bland dem vid sidan af banala visor af det »roliga« slaget finnas stycken, dels humoristiska, dels all-

varliga, som vittna om både känsla och formförmåga, under det att *Taggar och knoppar, samlade rim af C. L. Törnberg* företrädesvis bjuda på den förra sorten. Men vid en tredje »verklighetsdikt« vill jag stanna ett ögonblick, *Johannes, poem af A. G. Zethræus*. Detta »poem« är intet annat än en smädeskrift på rim, som går ut på att håna olika tänkandes heligaste intressen och visa att fördragsamhet är en sällsynt dygd här i verlden, icke blott hos ortodoxins kämpar, utan äfven hos dem, som göra tankefriheten till sitt påstådda, men illa förstådda idol. Det är mot läseriet och den religiösa fanatismen, som författaren i fosterlandets namn drager i härnad, men han gör det på ett sådant sätt, att han fyller hvarje rättänkande menniska med förtrytelse. Nej, med sådana vapen bekämpas icke kortsynthet och obskurantism, der de framträda i former, som måste beifras. Menniskans innersta intressen äro heliga, och man måste respektera andras åsigter, om man vill åtnjuta någon respekt för sina egna. — Men att äfven den religiösa frågan kan på passande sätt behandlas inom poesin visar en nyligen utkommen prosadikt, *Uppåt och framåt, berättelse från mellersta Sveriges bergsbygd af Johan Mark.* Om denna berättelse, såsom troligt är och af företal och författaremärke kan slutas, är en förstling, så bör det erkännas att den i och för sig är ganska lyckad och äfven innebär vackra löften för framtiden. För egen del har jag under senare tid knapt mött en bättre skildring ur den bildade medelklassens lif på landsbygden i våra nejder, der friden stundom kan störas af djupt skakande konflikter, i hvilka det gäller menniskans dyrbaraste intressen. Författaren har i det hela på ett vackert sätt löst sin enligt företalet dubbla uppgift att gifva en »hvardagsbild, som tillika hade en af tidens allvarliga frågor till motiv«. — Trenne andra samlingar af berättelser och skizzer hafva äfven nyligen utkommit. Först nämner jag *Vid vägkanten*, sju mindre skildringar af *Amanda Kerfstedt*, som är väl bekant för tidskriftens läsare. Dernäst *Figurer och händelser* af *Axel Krook*, tio skildringar ur arbetarnes och de fattiges lif, i hvilka välviljan för de lidande och betryckte icke litet bidrager att stämma läsarnes medkänsla för författaren och hans skildringsföremål. Slutligen påpeka vi *I vårbrytningen, dikter och verkligheter* af *A. Strindberg,* deri författaren sammanfört sin pennas alster från yngre dagar, bestående af skizzer, berättelser och mindre dramer. Bland de först nämda märkes i synnerhet en, »Markus Larson advokat«, hvilken såväl för den lifliga framställningen som för dess föremål är märklig. Samlingen är ännu icke fullt utgifven.

Slutligen bör jag äfven beröra ett par af årets praktpublikationer, *Sagan om Ragnar Lodbrok och hans söner,* berättad af *P. A. Gödecke,* illustrerad af *A. Malmström,* ett verk, hvilket, både hvad text och illustrationer beträffar, torde bli föremål för någon särskild behandling inom eder tidskrift, eftersom det är af ett mera allmänt intresse, och *J. O. Wallins Dödens Engel,* illustrerad af *C. Larson* med mycken talang, både hvad uppfinning och utförande angår. På samma gång höra dessa illustrationer till något af det bästa, som i höst åstadkommits inom vår konst. I afseende på

dess lif påminner jag om de förluster, vi gjort i Edvard Bergh och Johan Boklund, hvilken senare inom Nationalmuseum efterträdts af dr Gustaf Upmark och inom konstakademien såsom ordinarie professor af grefve Georg von Rosen, under det direktörsvalet ännu ej försiggått. Vid inköpet i oktober förvärfvade staten »Nils Stures mord« af Gustaf Cederström, hvilket konstverk öfverlemnats till Upsala universitets museum, samt »En sorrentinsk moler« af fru Jerichau-Baumann, ett inköp, som väckt motsägelse inom pressen. Af för öfrigt utstälda arbeten vill jag blott nämna ett, omkring hvilket vi väl skulle kunna ena oss i rörelse och verklig beundran: »Sten Sture den yngres död på Mälarens is den 3 februari 1520« af den i München verksamme svenske målaren Hellqvist. Det är ett utmärkt arbete, vittnande både om poetisk uppfattning och utmärkt teknik. Bilden af den döde ungdomlige regenten ute i den vinterliga ensamheten på isen är i hög grad gripande. Den för oss i minnet åter till en tid, då vi begge på hvardera sidan om Bottenhafvet stodo sörjande vid den ridderlige riksföreståndarens bår, blickande ut mot dunkla, bekymmersamma öden.

C. R. Nyblom.

Teater. Svenska teatern har på senaste tid haft ett splitternytt program att bjuda på, men att döma af den ringa framgången, har den icke träffat ett lyckligt val, och det är icke heller så lätt att utgrunda den nyckfulla smaken hos publiken, på hvilken man blott sällan får räkna, om det ensamt gäller att uppmuntra aktningsvärda sträfvanden för teaterns höga konstnärliga uppgift. Den svenska teatern har många förtjenster, som förtjena att framhållas, främst ett godt samspel, en skolad, merendels säker deklamation och en sanning och naturlighet i framställningen, hvarutom den eger flere ganska förträffliga förmågor, som på ett ganska framstående sätt uppbära repertoiren. Hvad denna beträffar, har teatern visserligen mycket bygt på de moderne franske teaterförfattarnes sceniska mästerverk, men den har äfven med vaksamt öga följt de öfriga ländernas, särskildt nordens dramatiska produkter. Att teatern derjemte har sitt öga fäst på uppodlandet af en inhemsk dramatik, ådagalägger, utom upptagandet af Gabriel Lagus' *Den nye adjunkten,* den af teatern nyligen utlysta pristäflingen, hvartill icke mindre än fyra inhemska originalpjeser ha anmält sig.

Hvad ofvannämda stycke beträffar, hvilket första gången uppfördes vid den högtidliga festrepresentation, hvartill direktionen inbjudit vår celebre statsman Nordenskiöld under hans senaste besök i den finska hufvudstaden, så få vi hänvisa till annat ställe i tidskriften, för att i stället gifva en exposé af en annan novitet på svenska teatern, dansken C. Hostrups mycket omtalade nutidsskådespel *Eva,* som för närvarande ungefär samtidigt har spelats i alla de nordiska rikenas hufvudstäder. Det uppseende, stycket väckt vid sitt framträdande, är väl främst att tillskrifva tvenne omständigheter. Först och främst har skalden Hostrup varit en verklig älsklingsdiktare hos sitt folk, som af honom på det dramatiska området har emottagit många för-

träffliga alster, och vidare har ryktet omtalat hans senaste produkt, hvilken framträdde efter en 25-årig overksamhet på detta område, som ett motstycke till, ett kontrainlägg mot Ibsens så olika uppfattade och bedömda pjes »Et Dukkehjem«. Hostrups dramatiska talang föddes redan under hans studenttid, som inföll i slutet af 1830-talet, då de politiska frihetsidéerna och förbrödningsplaner, sådana som det skandinaviska programmet åsyftade, gåfvo den akademiska ungdomens lif en lyftning och en hänförelse, hvarunder mången framstående förf. vaknade till lif och uppammades. Hostrup blef dock ej en direkt tolk för dessa idéer, han omfattade med mera intresse studentlifvet i allmänhet, sådant det ter sig i studerkammaren och vid de festliga lagen. På studenternes privatscen framträdde också Hostrups första dramatiska arbeten, de tvenne sångspelen »Den Tredie« och »Den gamle Elsker«, och härifrån var det som ett af hans bästa stycken vådevillkomedin »Gjenboerne« bröt sig väg till nationalteatern, der den redan upplefvat öfver 100 representationer. Efter inträdet i lifvet och under utöfvandet af det allvarsfulla andliga kallet fick hans dramatik snart en moralisk anstrykning, och så hamnade han slutligen i romantikens fulla glödande trosverld. Det nya hos honom har man funnit vara en mera realistisk framställning af karakterer och lifsförhållanden, och särskildt är det köpenhamnska personligheter, i synnerhet studenterne han företer i så lefvande och naturtrogna färger, att de ej kunna vara annat än gripna ur sjelfva lifvet. Det hvilar tillika öfver hans stycken en poetisk doft, som bidrager till att hålla dem på afstånd från det råas eller fulas gränser. Hans dramatiska alster äro företrädesvis sångspel, och i sitt lyckliga val af melodier står han bland annat i stor skuld hos den svenske diktaren och tonkonstnären Bellman. Nu senast har den moderna rigtningen i den dansk-norska literaturen, och särskildt Ibsens »Et Dukkehjem«, gifvit den åldrige diktaren en så kraftig påstötning, att hans dramatiska talang känt sig pånyttfödd och utsändt en ny telning, i flere väsentliga hänseenden olik förf:s tidigare sceniska verk.

Egentligen torde dock ej beröringspunkterna emellan »Et Dukkehjem« och »Eva« vara så bestämda eller påtagliga. Ibsen blottställer i sin pjes för oss det skefva förhållandet emellan man och qvinna, hvilket uppstår, när deras samlif icke höjer sig till en verkligt andlig gemenskap emellan tvenne förvandta själar, medan åter Hostrup mera håller på det yttre rättsförhållandet inför lagen, som gäller för qvinnan, sedan hon inträdt i äktenskap. Ibsen vill uppvisa missförhållanden i den moderna qvinnans uppfostran och i äkta makars förhållande till hvarandra, Hostrup deremot lagens orättvisa mot den gifta qvinnan. Hos begge är visserligen brytningen, katastrofen af likartad beskaffenhet, men medan den hos Ibsen utvecklar sig ur en djup och allvarlig konflikt och verkligen genomföres, har den i »Eva« en alltför svag och obetydlig grund och träffar åskådaren endast som ett hotande skrämskott. Och under det att den förre har sin uppmärksamhet stadigt fäst på sitt problem, som han följdrigtigt och steg för steg med den strängaste nödvändighet och med anbringande af en sant dramatisk spänning leder till katastrofen,

uppehåller sig Hostrup en god stund med valintriger och andra fremmande och speciela element samt inkastar sedan nästan på måfå den oskyldiga konflikten i sin pjes. Också karaktererne hafva knapt någon gemenskap med hvarandra. Eva har föga något beslägtadt drag med Ibsens »docka«, och svårt vore det väl äfven att finna någon frändskap emellan patron Rönnov, Evas man, och Thorvald Helmer. Hvad beträffar de öfriga personerna, äro de icke heller med samma skicklighet anknutna vid fabeln, som fallet är i dockhemmet. Vill man åter vidhålla, att Hostrup velat gifva oss ett kontrainlägg mot »Et Dukkehjem« och visa huru äktenskapets konflikter kunna och böra lösas, så har visserligen hans tendens varit god, men i sådant fall har han förlorat sin egen tråd och alltför mycket egnat sitt stycke bland annat åt en upprörande belysning af frågan om qvinnans rätt gentemot sin man i äktenskapet, ett inlägg, som i detta fall nästan får utseende af ett angrepp mot hvad som skall försvaras.

Styckets innehåll ligger redan antydt i det ofvan sagda. Det rör sig omkring ett äkta par, som under elfva års tid delat ljuft och ledt med hvarandra, haft gemensam sorg och glädje, gemensamma intressen och sträfvanden. Hustrun är en utmärkt qvinna med en lika sjelfständig som upphöjd karakter, på en gång varm och aktningsbjudande, och mannen är en hederlig och ansedd person, som orubbligt håller fast på sin öfvertygelse om det rätta. Han har emellertid af en bland sina vänner prokuratorn Hatting blifvit intalad att uppställa sig som kandidat till den stundande riksdagen och reser derför omkring på valmöten, der han förfäktar sin kandidatur, men icke helt och hållet kan undgå stänket ifrån valoperationernas demoraliserande agitationskamp. Hustrun, som med oro märker detta och bland annat finner att Rönnov redan ej tvekar att här och der gifva halfva löften att kämpa för valmännens hvarandra korsande önskningar, arbetar både öppet och i hemlighet emot sin man, och när detta kommer till Hattings öron, söker han uppmana Rönnov att icke tillåta en sådan obefogad inblandning ifrån hustruns sida, utan i stället gifva henne något annat att tänka på. Rönnov har som bäst umgåtts med planer att sätta sin gosse i skola, men det har stött på ett fast motstånd hos piltens mamma, som ännu någon tid vill behålla sonen i hemmet. Denna lilla dispyt i uppfostringsfrågan erinrar sig nu Hatting och tillråder sin vän att utan vidare skrifva till sin hustru att gossen genast skall sändas till skolan och erhålla sitt nya hem hos Hattings. Under inflytande af valagitationerna och förstämd öfver sin hustrus likgiltighet för hans framgång låter han brefvet afgå med den korta och bestämdt formulerade befallningen att gossen skall till skolan. Först vid emottagandet af detta bref, i början af tredje akten, kan man säga att stycket i egentlig mening begynner, ty det föregående har endast varit en mindre nödvändig förberedelse, hvari valagitationerna hafva fått spela en alltför stor betydelse, i synnerhet då patron Rönnov sedermera afsäger sig hela riksdagsmannaskapet. Det olyckliga brefvet åstadkommer en verklig revolution i Evas inre. Skrifvelsen fordrar en omedelbar verkställighet af mannens befallning, och

då hon har ingen annan appell, söker hon vädja till lagen i tron att hon, som med smärta framfödt sitt barn och gifvit det dess första näring, hade mera rätt än mannen att bestämma öfver detsamma. Den obeveklige Hatting, som framfört brefvet, kommer hennes tro helt och hållet på skam, han säger att mannen utan sin hustrus samtycke kan skicka sin gosse i skolan, och för Eva vaknar det nu att hon i elfva år varit en viljelös trälinna! På inrådan af hushållerskan Margret, en något obegriplig figur, som, ehuru hon förlofvat sig, afskyr äktenskapet, besluter Eva nu att fly bort från sitt hem och sitt träldomstillstånd, men innan denna plan hinner utföras, hemkommer mannen, och i förtviflans mod tillgriper nu Eva ett argument af Hatting, som i förbigående förklarat att, hvad faderskapet beträffar, samhället helt och hållet litar till qvinnans ord, och slungar mot den hemkommande Rönnov de fruktansvärda orden: »du är ej gossens fader«, hvarmed styckets effektfullaste scen afslutas. Efter vi upptagit jemförelsen med dockhemmet vilja vi erinra om huru frimodigt Nora framträder för sin man och delgifver honom sitt beslut att lemna hemmet, medan Eva tillgriper en osanning mera för att ge utbrott åt sin vrede eller fullfölja sin enskilda hämd. — Eva flyr emellertid till sitt rum, der hon instänger sig, till dess det slutligen lyckas för mannen att bringa henne till besinning, och efter ömsesidiga förklaringar blir det klart att den orättvisa lagen endast gäller för de olyckliga äktenskapen, men i de lyckliga upphäfves af kärlekens allt försonande magt. Och gossen, som åstadkommit detta trassel, stannar fortfarande hemma.

Sådant är innehållet i denna pjes, som, om den icke går upp emot sin närmaste föregångare, dock ingalunda saknar förtjenster. I dramatiskt afseende är den tredje akten af ganska effektrik natur; dialogen är ledig och flytande, på sina ställen förträfflig, och äfven figurerna äro i det hela taget rätt väl tecknade. Men det hvilar en viss tunghet liksom ett mörkt moln öfver det hela. Der talas mycket, men händer i stället ytterst litet. Särskildt tröttas åskådaren af Rönnovs långa moralpredikan i slutet, hvilken aldrig tyckes få någon ända. Sjelfva konflikten synes oss dessutom vara af alltför hvardagligt slag för att kunna erbjuda ett verkligt intresse, och förf har icke en gång sjelf förmått uteslutande uppehålla sig dermed, utan har nödgats införa flere andra element såsom t. ex. Margrets märkvärdiga förhållande till Knudsen, valfrågan, med mera. Då stycket ju egentligen är en liten äktenskaplig tvist om gossens uppfostran med mer eller mindre motiverade utflygter, så har det äfven fallit sig svårt för förf. att få de öfriga personerna att sammangå med det hela. Herrskapet Hatting t. ex., hvilket så mycket sysselsätter åskådaren, är temligen löst förbundet vid diktens egentliga innehåll. Hr H. agiterar för Rönnov och narrar honom att skrifva det förargliga brefvet, som hade till följd en kort störing af det goda förhållandet emellan Rönnovs, och fru Hatting har åter fått den banala uppgiften att söka få reda på hvem som var gossens verklige fader, ifall hans mor talat sanning i sina ord till sin man. Förf. har vidare icke sorgfälligt motiverat sina personers gående och kommande på scenen. Särskildt öfverraskas man

…dje akten af en anmärkningvärd veranda, dit de spelande draga sig undan, …r det behöfves en monolog, och åter framkallas, då samtalet kan få be-…ynna på nytt. Stycket har sålunda äfven flere brister. Det har gifvits en-…st trenne gånger och dervid ej lyckats tillvinna sig något större bifall hos … Spelet hade kanske kunnat vara raskare, men utmärkte sig för öfrigt …om rigtig uppfattning och säkerhet. Främst framstod fru *Skotte* i titel-…en, särskildt i de tidigare akterna, der hennes mjuka och känsliga talang …de sig synnerligen väl gällande, men någon triumfrol har det i hvarje …delse icke blifvit för henne. — Hr *Arppe* var icke rätt lycklig som Rön-…, en uppgift, som föga lämpade sig för honom, men snarare kunde man …mhålla hr *Klingstedt* som Hatting och fröken *Frankenfelt* som fru Hat-… Fröken F. var här ställd på sin rätta plats och utförde också sin rol … *amore*. Må vi ytterligare nämna fröken *Reis* (Margret), hr *Löfving* …åslund), och så vidare.

Runebergs födelsedag, den 5 februari, firade teatern på ett värdigt sätt …d uppförandet af den store bortgångne skaldens ofullbordade komedi i tre …er *Trassel*, en novitet af stort intresse, som blifvit fullbordadt af en bland …a yngre förf., som dervid följt Runebergs egna anvisningar troget och öf-…hufvudtaget ganska lyckligt i spåren. Stycket, som vid första ögonkastet … tyckes förråda just någon frändskap med skaldens öfriga verk, påmin-…r icke dess mindre om sin mästare genom den lugna, breda och säkra gån-…n, den enkelt och klart genomförda planen och den konseqventa och yp-…iga dialogen. Liksom »Kungarne på Salamis« är ett sjelfständigt försök … efterbilda den antika tragedin, så möter oss här ett lika sjelfständigt verk … komedins gebit efter mönster sådana som Ludvig Holberg och Molière …ter hans tidigare period. Stycket gör derför delvis intrycket af någonting …mmalmodigt, men det har ock i sjelfva verket att bjuda på många förträff-…a och ypperliga typer ifrån förgångna dagar, sådana som prof. Idealius, råd-… n Rak och bagar Lövenkringla, alla liksom gripna på bar gerning ur lifvet. …el deremot hufvudpersonerna, Brand och hans trogne betjent, beträffar, …a de kanske den mesta likhet med figurerna hos Holberg och Molière. Brand är den så ofta framstälde lefnadslustige och slösande unge mannen, …s »björnar« växa i proportion med lättsinnet och hvars enda räddning är … rikt giftermål, och som hans Sancho Pansa träder oss till möte betjenten Fr…z, en verklig putsmakare, som har tusende spratt för sig, i fyndighet täf-…de med sjelfve Figaro. Han hittar på tusen utvägar och tappar aldrig … nceptema. Hans fintlighet hjelper ur hvilka bryderier som helst. I att …a skamlös är han en mästare, men är i öfrigt sin herre trogen och till-…en som en pudel, om också en och annan af herrens buteljer förirrar sig …ans hals. Det är också han, som står i styckets medelpunkt och genom …a upptåg med »björnarna« och med tvångströjan håller åskådaren vid godt …ne igenom styckets trenne akter, till dess Brand vinner sin Emeli och med …ne räddas ur sina förföljares klor. Till belöning utnämnes Fritz till narr …os det blifvande unga paret, och han är väl förtjent af denna ära, sedan

han i första akten kämpat med »björnarne« en om en och i slutakten drifvit dem alla samlade på flykten. Denna senare expedition tillhör bearbetarens område, och han har öfverhufvud lyckats så väl i sitt värf, att detta ställe måhända är det enda, der man kan skönja märken af hans fortsättande hand. Medan Fritz nemligen i första akten genom sin egen fyndighet utdrifver björnarne, så måste han här signalera eldsvåda och få till sin hjelp en skenande häst, för att blifva af med dessa plågoandar, som han behandlar med sin öfverlägsna humor. Men så var äfven uppgiften här långt svårare, då de hotande åskmolnen urladdade sig alla på en gång. Dialogen utmärker sig för sin logiska skärpa och sina träffande vändningar, och äfven häruti tyckes oss bearbetaren skickligt hafva förmått imitera vid fortsättningen. Vi tro sålunda, att den inhemska repertoiren härmed har vunnit en tillökning, som den kan bygga på äfven i framtiden.

Styckets framgång beror eljes mycket på utförandet, särskildt af betjentens rol, för hvilken hr *Svedberg* var en i det hela taget förträfflig representant. Väl sökte han taga publiken med för mycken storm, och det hela var icke så afrundadt och genomarbetadt, som man möjligen kunnat begära, men i alla fall gafs rolen med en skicklighet, hvarpå pjesens lycka hos publiken till en stor del stödde sig. — Äfven de fyra typerna ifrån flydda dagar tolkades förtjenstfullt af hrr *Grevillius* (prof. Idealius), *Agardh* (rådman Rak), *Klingstedt* (bagar Löwenkringla) och *Löfving* (arrendator Åkersten). — Brands rol var anförtrodd åt den unge skådespelaren hr *Dahlström*, hvars mask var lyckad, men hvars figur och tunga ännu lida af betänklig styfhet. — Hr *Lindström* var för tillfället indisponerad, hvarför han ej heller kunde göra något af den menniskovänlige och varmhjertade patronen, som han fått på sin lott. — Fru *Åhman* utförde deremot berömvärdt styckets enda och obetydliga qvinliga uppgift.

Finska teatern firade samma dag med deklamation, tablå, sång och uppförandet af *Veteranens jul* af Z. Topelius ock *Jugendlieb* af Wilbrandt. För öfrigt har samma teater senast gifvit tvenne fransyska pjeser, den ena af Labiche och Martin, *la Poudre aux yeux,* och den andra Octave Feuillets bekanta dram *Le roman d'un jeune homme pauvre.* Det idealiskt hållna stycket, som under senaste höst gafs med så stor framgång på svenska teatern, somnade här bort redan efter första representationen. Deremot har Birch-Pfeiffers *Die Grille* gifvit flere representationer, och orsaken dertill är utan tvifvel fröken *Aalbergs* talangfulla spel i titelrolen.

ARVID HULTIN.

Underrättelser från våra vetenskapliga och literära samfund.

Finska vetenskaps-societeten. Möte den 8 november 1880. K. Leopoldinsk-Carolinska akademin i Halle hade i bref anhållit att få sin samling af societetens skrifter kompletterad, hvartill bifölls. — Lotsstyrelsen hade meddelat vattenhöjds- och meteorologiska observationer, anstälda under juli—september 1880. — Åt hrr *Malmgren, Ignatius* och *Lindelöf* uppdrogs att till so-

cieteten inkomma med förslag till af kejs. senaten affordradt utlåtande rörande italienska regeringens hos ministerium för utrikes ärendena i kejsaredömet gjorda inbjudning till deltagande i den tredje internationela geografiska kongressen i Venedig under senare hälften af år 1881, hvartill societeten erhållit särskild kallelse. — Till hedersledamöter valdes kanslirådet *Elias Lönnrot* samt prof. vid universitetet i Berlin *Carl Weierstrass* samt till ordinarie ledamot e. o. prof. *J. R. Aspelin.* — Till införande i Acta godkändes ett af hr *F. Elfving* författadt arbete med titel: »Beitrag zur Kenntniss der physiologischen Einwirkung der Schwerkraft auf die Pflanzen«. — Hr *Ahlqvist* förärade till societeten det första på ostjakiska språket tryckta arbete, hvars titel i finsk öfversättning är: »Pyhän Jumalan sanan kirjanen Ostjakin kielellä, kirjoittanut A. Ahlqvist. S:t Petersburg 1880«. — Hr *C. G. Estlander* föredrog en af hr *E. Aspelin* inlemnad uppsats »Om de pergameniska fynden«, hvilken godkändes till införande i Öfversigten. — På anmälan af hr *Donner* mottogs till införande i Bidragen en af hr *K. Hällstén* meddelad serie undersökningar angående de finska folkstammarnas kranier. — Till t. f. föreståndare för magnetiska observatorium antogs hr *N. K. Nordenskiöld,* hvarjemte societeten beslöt att hos H. K. M. anhålla det öfverstyrelsen för allmänna byggnaderna kunde anmodas att låta verkställa nödig ansedda reparationer, hvartill erforderligt anslag måtte af allmänna medel utanordnas, samt att hos kejs. senaten göra hemställan om ett ytterligare anslag för observatorii räkning af 5,600 mark att utgå från den 1 september 1880 till utgången af 1881. Åt en komité, bestående af hrr *Moberg, Hjelt, Malmgren, Lemström* och *Lindelöf* uppdrogs att föreslå åtgärder, som för anstaltens definitiva ordnande vore påkallade, äfvensom rörande möjligen nödvändig tillbyggnad å observatoriitomten. — Societetens bibliotek hade efter senaste sammanträde ökats med 37 volymer. — Möte den 13 december 1880. En från »Observatoire météorologique central« i Mexiko inkommen anhållan om ömsesidigt utbyte af meteorologiska publikationer bifölls. — På förslag af direktorn för fysikaliska central-observatorium i S:t Petersburg beslöt societeten att låta tillställa sin observator i Sordavala, som åtagit sig afsändandet af dagliga väderlekstelegram till sagda observatorium, en anemometer. — Societeten godkände ett af dess på senaste möte tillsatta utskott afgifvet förslag rörande frågan om Finlands deltagande i den tillärnade geografiska kongressen och expositionen i Venedig i september 1881, och i öfverensstämmelse med detta förslag skulle en svarsskrifvelse afgifvas till kejs. senaten. — Ordföranden hr *Mittag-Leffler* anmälde för intagning i Acta en afhandling med titel: »Integration af en ny klass af lineära differential-eqvationer af andra ordningen med dubbelperiodiska koefficienter och integraler, som i allmänhet icke äro entydiga funktioner af den oberoende variabeln«. — Till societetens bibliotek hade skrifter inkommit till ett antal af 54. — Vid sammanträdet den 18 januari emottog Societeten sin hedersledamot, friherre A. E. Nordenskiöld, hvarefter i universitetets solennitetssal en solenn session vidtog, till hvilken en talrik publik hade infunnit sig. Bland Societetens med-

lemmar, som togo plats å estraden kring sessionsbordet, märktes äfven hedersledamoten friherre J. M. Nordenstam. Sedan ordföranden hr Mittag-Leffler förklarat sammankomsten öppnad, föredrog hr Ahlqvist om schamanismen hos de finska folken, hvarefter ordföranden framhöll betydelsen af Nordenskiölds forskningar och öfverlemnade åt den berömde resanden diplomet till den medalj, Societeten låter pregla öfver Vegaexpeditionen. Denna medalj i guld af 56 cent. diam., med Nordenskiölds bröstbild å åtsidan samt på frånsidan vetenskapens genie afslöjande nordpolsregionerna med omskrift: »Asia circum navigata«, är uppfunnen af Jac. Ahrenberg, modellerad af W. Runeberg samt graverad af C. Jahn vid statens myntverk under inseende af direktor A. F. Soldan. Derpå beträdde friherre Nordenskiöld katedern och redogjorde för sina iakttagelser beträffande norrskenet samt de slutsatser, som deraf kunde dragas. — Möte den 7 februari. Föredrogs särskilda skrifvelser från kejs. senaten med uppdrag till Societeten att afgifva utlåtande angående docenterne M. G. Schybergsons och E. G. Palméns ansökningar att komma i åtnjutande af den furuhjelmska donationen för författande af Finlands historia, hvilket ärende öfverläts åt en komité bestående af hrr Frosterus, Lagus och Ahlqvist; äfvenså beträffande väckt förslag om hållande af ett nordiskt naturforskaremöte i Finland, som hänsköts till en komité bestående af hrr Moberg, v. Willebrand och Malmgren; samt med tillkännagifvande att ett anslag af 2000 mark beviljats för deltagande i geografiska kongressen i Rom, hvartill utsågs hr Ignatius; hr Frosterus anmälde till intagning: handlingar rörande Sveriges och Hollands relationer på 1620-talet jemte inledande öfversigt af docent M. G. Schybergson.

Finska historiska samfundet. Möte den 5 februari 1881. Till nya medlemmar i samfundet inkallades hrr *K. G. Th. Rein* och *R. Hausen.* — Hr *Ignatius* föredrog några gamla folktraditioner om böndernes deltagande i slaget vid Napue by i Storkyrö, samt framvisade tillika en fotografisk kopia af en karta öfver nämda slag. — Hr *Ignatius* meddelade vidare några notiser om konung Gustaf IV Adolfs och drottning Fredrikas resa genom Österbotten 1802, samt om ett ständermöte, som i maj månad 1807 hölls i Wasa. — Hr *Forsman* uppläste några intressanta utdrag ur en »Lefvernebeskrifning öfver Georg Henrik Jägerhorn«, författad af denne sjelf, och hvilken skulle i sin helhet intagas i »Arkisto«. — Hr *Fontell* gjorde några meddelanden om de österbottniske böndernes kamp mot ryssarne under Johan III:s regering, från tiden för denna kamps första år (1573—1578). — Hr *Krohn* höll ett föredrag om orden »kylmit« (kylvömitta) och »vakka«, hvilka ibland i äldre tider användes såsom måttbestämning i vårt land. — Slutligen meddelade hr *J. R. Aspelin* några af hr *H. E. Aspelin* emottagna underrättelser om ett rikt jordfynd af silfver och guld, som strax efter stora ofreden blifvit gjordt i närheten af Wasa, samt om en år 1641 skedd nedtagning af ett stort kors, som till den tiden prydde de så kallade Korsholms vallarna.

Finska literatursällskapet. Möte den 8 januari 1881. Ordföranden hr *G. Forsman* uppläste en af kansliіrådet *Lönnrot* uppgjord plan för det

..ärnade tilläggshäftet till Lönnrots svensk-finska lexikon, enligt hvilken i ..äftet skall upptagas de nytillkomna orden ur »trollsångerna«, äfvensom ord .r dels redan meddelade, dels ännu väntade samlingar, som före sällskapets ..ästa årshögtid blifva sällskapet meddelade. — Hr *J. Krohn* uppläste ett ..r tryckning godkännande utlåtande af lingvistiska sektionen rörande en af ..nd. Lönnbohm inlemnad mindre finsk-estnisk ordbok. — Hr *Godenhjelm* ..ppläste ett af skönliterära sektionen afgifvet, likaledes för samma ändamål ..odkännande utlåtande rörande mag. *P. Cajanders* öfversättning af Shake-..peares »Romeo och Julia«. — Till elektorer för väljande af en festkomité, ..om skall besörja anordningen af sällskapets 50-års fest under innevarande ..ommar utsågos ordföranden, hr *G. Forsman,* sekreteraren hr *Rothstén,* hrr *C. G. Borg* och *F. Ahlman.* — Ordföranden hr *G. Forsman* meddelade, ..nligt honom lemnadt uppdrag, hvilka ändringar han ansåg nödiga i en be-..ändig ny upplaga af tredje delen af »Kertomuksia ihmiskunnan historiasta, A. W. Gruben mukaan«; sällskapet beslöt öfverlemna åt ordföranden jemte hr *Danielson* att öfverlägga huru den erforderliga bearbetningen skulle åstad-..kommas. — För täflan om det parmanenska priset af 500 mark hade sex nya ..ramatiska arbeten inkommit. — Hr *Donner* föreslog att sällskapet skulle ..krida till utgifvandet af en lingvistisk tidskrift på finska språket, hvilken ge-..om lingvistiska sektionens försorg skulle utgifvas fyra gånger om året och ..egnas åt insamlande af finskt språkmaterial samt åt arbete för det finska språ-..kets utbildning och förkofran. Sällskapet beslöt öfverlemna ärendet till lin-..gvistiska sektionens granskning. — Möte den 3 februari. Åt ett utskott, be-..stående af hrr *O. Donner, G. Z.* och *J. Forsman, Th. Rein* samt *V. Va-..senius,* gafs i uppdrag att aflemna förslag till af k. senaten infordradt ut-..låtande angående väckt förslag om afslutande af en konvention mellan Sve-..rige, Norge och Finland angående literär och artistisk eganderätt. — Till medlemmar i bestyrelsen för sällskapets femtioårsfest utsågos i öfverens-..stämmelse med elektorernes förslag hrr *G. Z. Forsman, O. Donner, J. R. Aspelin, A. Almberg, V. Porkka, J. Höckert* och *O. Hynén.* — Hr *Don-..ners* på senaste möte gjorda förslag, att sällskapet skulle utgifva en filologisk ..tidskrift, godkändes. Tidskriften skall utkomma hvar tredje månad och till ..en början utgifvas såsom aftryck ur »Suomi«. Redaktionen ombetroddes hr *J. Krohn.* — Angående hr Lönnbohms finsk-estniska ordbok till Ahlqvists ..finska lärobok beslöt sällskapet hos författaren förfråga sig huruvida han vore ..villig att utarbeta ordboken till ett vanligt hand- eller ficklexikon, i hvilken händelse sällskapet skulle öfvertaga förlaget. — Enligt väckt förslag anslog ..sällskapet 600 mark om året till bekostande af renskrifning af Kalevala-varian-..ter. — Hr *N. Karjalainen* i Paltamo hade till sällskapet insändt en samling ..sagor och hr *E. Erkko* en samling ord för supplementhäftet i Lönnrots ..lexikon.

Finska fornminnesföreningen. Möte den 9 december 1880. Kyrko-..herden i Sjundeå *Moberg* meddelade i skrifvelse af den 29 november att, en-..ligt församlingens beslut, hvartill domkapitlet i Åbo bifallit, den förfallna

träkyrkan derstädes kommer att nedtagas och försäljas. Ville föreningen derför låta afteckna kyrkan, borde detta ske inom december månad. Derjemte erbjöds till förvaring några äldre förgylda träbilder. Föreningen öfverlemnade åt sekreteraren att beträffande kyrkans äldre inventarier meddela sig med kyrkoherden Moberg. — Student *Skogberg* hade inlemnat konturteckningar jemte mått på förhistoriska stenvallar, belägna på östra sluttningen af Kilberget i Tjöck by af Lappfjerd. — Sekreteraren hr *J. R. Aspelin* föreläste en uppsats om heliga träd och lunder i Finland. — Stamtaflor, mer eller mindre omfattande, hade ingått för följande slägter: Ingman, Forss, Telén och Thilén, Winter, Ahlgren, Grönholm, Sandman, Nordberg, Palander, Kuorikoski, Palmroth, Mellberg, Malm, Hahl, Nummelin, Holmström. Nordman, Streng, Roos, hvarjemte kyrkoherden i Birkkala insändt en afskrift af framlidne assessor G. A. Spåres genealogi öfver von pfalerska slägten, samt prokurator Th. Sederholm: Genealogiska anteckningar rörande slägten Sederholm, Sthlm 1880. — Traditioner och förteckningar öfver ortsnamn hade ingått från Puolanko och Sääresniemi af J. Kyllönen, från Vanaja af V. Saarinen. — Föräringar anmältes.

Polemik.

Herr redaktör!

Ligeoverfor den kritik, som bliver udövende kunstneres præstationer til del, er det naturligvis ikke på sin plads at tage til gjenmæle fra vedkommendes egen side, og når jeg, som står fru Winter-Hjelm nær, udbeder mig plads for nogle randbemærkninger til hr. A. Hultins afskedsord til nævnte kunstnerinde i »Finsk Tidskrifts« januarhefte, er det kun, fordi der sammesteds angående faktiske forhold er fremsat påstande, som fortjener at stilles i den sande verkeligheds lys, særlig da kunstnerinden nu har taget afsked fra sin virksomhed i Finland, således at en smule opgjör kanske kan være på sin plads.

Herr H. tror, at fru W-H. ved sin seneste afskeds-gjæsteoptræden har »varit i tillfälle att göra ganska sårande iakttagelser«. Dette er så langtfra tilfældet, at hun tvertimod har medbragt de behageligste indtryk. Herr H. ved naturligvis ligeså godt som hun, at i det fortrinsvis svensktalande Helsingfors det finske teaters publikum er meget indskrænket, hvor ikke en eller anden tilfældighed, eller også den af sproget uafhængige opera udvider kredsen også udenfor den fåtallige, tildels ubemidlede finsktalande befolkning.

Herr H. fremdrager det faktum, at den tredje »Maria Stuart« forestilling ikke gav godt hus, og jeg skal ikke her indlade mig videre på det spörsmål, om muligens det unge finske teater kan have havt vanskeligt ved at opsætte dette store stykke således, at det i sin helhed kunde få tilbörlig virkning. Jeg skal kun udtale den formening, at hr. H. af det finske teaters vedkommende vil kunne erfare, at gjennemsnittet af de fem övrige forestillinger, ved hvilke fru W-H. medvirkede, gav et så tilfredsstillende resultat, som man efter de ovenberörte omstændigheder på nogen måde kunde vente. Og når der er tale om publikums holdning og det indtryk, fru W-H. deraf kunde tage, burde hr. H. ikke have forglemt, at ved hendes afskeds-soirée huset var fyldt fra gulv til tag, ligesom det neppe heller kan være hr. H. ubekjendt, at hun modtog de varmeste beviser på den finske befolknings sympathi. Det er derfor i sandhed kun skjönne og kjære indtryk, hun medtog fra mödet med sit finsktalende publikum, indtryk, som ikke er bortblandede ved enkelte mislyd fra den modsatte — jeg havde nær sagt fiendtlige — lejr.

Med et par udråbstegn ledsager hr. H. et citat fra en af det finske partis aviser, i hvilken det siges, at »fru W-H. med sitt gästspel på finska teatern utfört bragder, som vår odlingshistoria aldrig skall förgäta«. Må nu end hr. H. finde dette udtryk altfor anerkjendende eller stærkt, så står det dog som et ubestrideligt faktum, at det skyldes hendes — den da allerede udviklede kunstners — medvirkning, når oprettelsen af en finsk scene i sin tid blev til virkelighed; og med hvilke öjne hr. H. end ser denne begivenhed, så kan man neppe undre sig, om det finske sprogs venner med en viss taknemlighedsfölelse noterer fru W-H:s virksomhed for den finske scene i sin »odlingshistoria«. De vanskeligheder, hun ved dette afgjörende skridt gik imöde, bestod jo ikke alene i, at den svenskfödte kunstnerinde måtte lære et helt fremmed og uligeartet sprog, men end mere i, at hon vel var sig bevidst, hvorledes hun derved stillede sig på et af de mest udsatte punkter i den store sprogstrid, som — det vil vist også hr. H. medgive — förtes og föres med fiendtlig bitterhed. Ingen kan være uvidende om, at det var et stort offer, fru W-H. her bragte for en sag, som hun med störste lethed kunde holdt sig helt udenfor, men som hun anså for retfærdig og omfattede med varme. Man kan trygt sige, at hun havde alt at tabe, intet at vinde for sig selv uden bevidstheden om ærlig at have kjæmpet efter sin overbevisning. Det vilde derfor visselig været »sårande« för hende, om det finske parti havde glemt dette hendes offer for deres sag, for hvilken hun bokstavelig har lidt og stridt så vist som nogen i selve Finland födt. Det har dog i sandhed aldrig vist sådan glemsel, hvarken denne gang eller tidligere; men det kan jo ikke gjöre for, at det just i Helsingfors kun tæller en brökdel af befolkningen.

Fru W-H. har imidlertid i en anden retning höstet ejendommelige erfaringer i Finland, hvor hun jo oprindelig var fæstet ved den svenske scene. Selv hr. H. betegner hende som en »mera framstående skådespelerska«, men

undrer sig over »den rigtning, hennes konst tagit sedan dess«. Dette er et rent æsthetisk spörsmål, som jeg altså ikke skal indlade mig videre på i denne forbindelse, i det hendes konst, som forövrigt heldigvis er kjendt også udenfor Finland, gjennem sin realistiske retning står i en vis modsætning til den på sine steder, også inden den svenske sceniske kunst, endnu tildels dyrkede idealisme. Om disse ting kan der jo disputeres, og jeg er ikke den rette til her at udtale nogen dom om fru W-H:s »rigtning«. Hvad jeg imidlertid må have lov til at tale, er de faktiske, bevislige forhold »innan dess«, men efter at hun havde tagit »rigtning« henimod en finsk scenes oprettelse. Det vil være bekjendt, at fru W-H. var fæstet ved Helsingfors svenske scene også efter den afgjörende förste opförelse af »Lea« på finsk. Om man gjennemlöber de finske hovedstadsaviser fra för den tid, så vil man finde, at teateranmelderne gjennemgående yder hende en ubetinget ros for hendes begavelse og kunstneriske udvikling, ja, at de meget ofte bruger endog særdeles stærke udtryk om genial opfatning og mesterskab i udförelse m. m. Går man lidt videre, noterer sig datoen 10 Maj 1869, og så derefter videre fölger teateranmeldelserne, då möder man i visse mod det finske teaters sag fiendtlige organer — enhver vil kunne kontrollere dette — en svingning, af hvilken vistnok flere end fru W-H. har været »märkligt berörd«. Man ser nemlig, hvorledes de samme organer, ja endog de personer, som igår udslede med lovtaler, nu pludselig har fåt öjnene op for store mangler, fejlende evner og bristende udvikling hos den geniale og mesterlige kunstnerinde fra igår. Det hænder af og til endog, at man i disse årganger af hine aviser finder gjentagne temmelig hadske udfald og forvrængninger utvilsomt beregnede mere på at såre personlig end på at vejlede kritisk. At fru W-H. stundom må have fölt sig »märkligt berörd« heraf tör være givet; men hun vidste altfor vel, at det hele spörsmål havde fåt en politisk side, og ligesom hun ikke lod sig vildlede fra den retning, hun havde udstukket for sin kunst og for sin virksomhed, således nærer hun heller ingen bitterhed mod dem, der da og senere lige til idag har prövet på at såre og straffe hende for hendes deltagelse i en strid, hvis berettigelse og ventelige resultater jeg her ikke skal komme nærmere ind på. Den hengivenhed, det finske parti til gjengjæld har vist hende, en hengivenhed, som jo endog har fundet sit udtryk i de störste æresbevisninger, et folk kan yde kunstneren, vil være hende mere end erstatning for de sår, man fra den anden side har prövet at tilföje hende, og når det finske teaters historie engang skrives, da tör det nok hænde, at hendes navn deri vil blive omtalt med adskillige mere velvilje, end hr. H:s lidet korrekte udtalelser vil give det udseendet af.

I det öjeblik, da hun tager afsked med Finland, kunde hun muligens have ventet eller håbet, at man selv på modpartiets side vilde have erindret sin tidligere ample hyldning af hendes kunst og i ethvert fald ikke medgivet hende en endog i sin form forsætlig krænkende afskedshilsen. Siden 10de Maj 1869 har hun imidlerlid fra den side ofte nok måttet give afkald på at möde den smule courtoisie, som man andensteds under lignende forhold finder at

skylde kunstneren og kvinden. Men det er muligens fordi hun har kjæmpet sin sag som en mand.

Ærbödigst
K. A. Winter-Hjelm.

Kristiania 29 Januar 1881.

Vi böra fästa den ärade insändarens uppmärksamhet på att han i flere väsentliga punkter, för att icke säga helt och hållet, har missuppfattat vår framställning af fru Raa-Winterhjelms senaste gästspel på finska teatern. Till att börja med anmärka vi att Finsk Tidskrift icke åsyftade någon afskedshelsning till fru R-W. Vi tillhöra ingendera teaterns intima krets, och saken var oss fremmande, ehuru vi i förbigående visserligen nämde ett rykte, som talade om en afresa för alltid. Såsom enhvar kan finna, inskränkte vi oss till en kortfattad redogörelse för arten och framgången af fru R-W:s sista uppträdande å den finska scenen.

Ännu mindre kan det påbördas oss att hafva velat redogöra för de känslor och intryck, fru R.-W. medtagit från sin merberörda vistelse härstädes. Vi ha endast antydt att hennes spel rönte så liten uppmuntran, att hon, som dock uträttat mycket godt för den finska teatern, haft skäl att känna sig sårad deröfver, och det fägnar oss uppriktigt att höra det hon icke tagit saken sålunda. Men då insändaren vill låta förstå att resultatet icke skulle varit så otillfredsställande, som Finsk Tidskrift framhållit det, så böra vi kanske upplysa honom om att finska scenen med sina egna krafter spelar sina stycken med precis samma, ja icke sällan med långt större framgång än den senast hade med fru R.-W. såsom gäst.

Vidare har insändaren tagit miste, då han tror att några utropstecken, hvarmed vi ledsagade en fras ur en af våra ifrigaste pressorganer, vore rigtade mot fru R.-W. Vi värdera till fullo de uppoffringar, denna skådespelerska gjort för finska talscenen, hvars första uppkomst till en god del möjliggjordes, säkerligen befrämjades genom hennes medverkan, men hvad vi ej kunna förstå är dylika hyperboliska puffar i pressen, sammanstälda med ett så klent intresse i salongen.

Det förvånar oss att insändaren på så långt afstånd tilltrott sig att bedöma den hållning, hufvudstadens publik och kritiken derstädes tidigare intagit till den en gång så firade skådespelerskan. Vi kunna försäkra honom att såväl den finska hufvudstadens allmänhet som kritiken höll fru Raa full räkning för hennes Lea-framställning den 10 maj 1869 och uppbar henne en tid efteråt icke mindre än förut. För en konstnär är det säkert lättare att iakttaga ett tillbakagående i publikens ynnest, än ett sådant hos sig sjelf, och så är det lätt förklarligt att insändaren förbisett verkan af det patetiska forcerade manér, som fru Raa tillegnade sig i början af 1870-talet efter en studieresa till Tyskland och Wien. Visst är att vid hennes afgång från den svenska scenen, der man icke ville erkänna detta manér som sann realism,

hvad man än må tänka derom annorstädes, denna scens förlust ansågs långt mindre än den vinning, den nybildade finska teatern kunde ha af hennes erfarenhet och rutin. Det är nog vågadt af en fremling att med ledning af tidningsutklipp och ensidiga meddelanden ge sig ut på att bedöma vår teaterpublik och dess hållning.

Har insändaren genom sina relationer blifvit illa underrättad om förhållandena i den finska hufvudstaden, så tillåter han sig på lika osäker grund att beteckna vår teaterkritik såsom dikterad af partisinne. Det är emellertid med samma måttstock vi bedömt den finska som den svenska teaterns prestationer, för hvilka senare vi icke sparat klander, när saken så fordrat. Att vår uppskattning af de förra utfallit så olika det ändlösa bifallssorl, hr W-H. förnummit, beror precis derpå att vi sökt gifva en rent estetisk grund åt vår kritik. Öfvertygade om att vår ärade norske kollega på ort och ställe här skulle ge oss detta erkännande, må vi ursäkta detta skefva bedömande med den ridderliga pligt, som nödgat honom att uppträda som sakförare äfven utan sakkännedom.

ARVID HULTIN.

Studier bland våra lyriker.

> Men hjertats längtan evigt mot himlen stiger
> och sången är odödlig och stark som våren.
>
> TOPELIUS.

Det senaste decenniet har i poetiskt afseende varit en sådan missväxttid för vår literatur, att det endast kan jemföras med de första årtiondena efter landets afskiljande ifrån Sverige, då den ovissa framtiden synes hafva så godt som helt och hållet förlamat hvarje andens högre och friare uppflygt. Och hand i hand med detta tillstånd af ofruktsamt träde, hvari vår svenska sång nu senast befunnit sig, hafva profetiorna om dess förestående undergång, snart ett halft sekel gamla, men under en tid nedtystade af samma literaturs oväntadt rika uppblomstring i medlet af vårt århundrade, ånyo begynt uppstämmas, bådande död och förintelse åt denna gren af literaturen i vårt land. En den svenska sångmöns mest gynnade uppvaktare hos oss har till och med i en för den uppväxande generationen afsedd »bok om vårt land«, vid tal om diktningen, velat lägga ungdomen på hjertat att, då nu Stenbäck och Runeberg äro bortgångne, Wecksell vansinnig och Cygnæus fjettrad vid sjuklägret, så har denna sång sjungit sin visa till slut, men att i stället en finsk poesi med Oksanen, Suonio med flere begynner uppblomstra i allt rikare fägring. Skulle det emellertid så hända sig att en ny upplaga af nämda bok för i år blefve af behofvet påkallad, så äro vi öfvertygade om att dess förf. icke skulle underlåta att omvända sitt påstående derhän, att medan Oksanen och Suonio förstummats och den finska literaturen öfverhufvud odlar fremmande plantor, den svenska poesin deremot har framskjutit i några friska telningar, som, hvad än en alltför sträng eller ensidig granskning om dem må säga, icke dess mindre vittna om lefnadskraft, friskhet och till en del äfven ursprunglighet. Det är väl sant att de samtliga äro vårens första

blommor och toner, de första fläktarna af dess värmande vindar, men de skola väl ock följas, så få vi åtminstone hoppas, af allt rikare utvecklade stänglar, allt fylligare toner, allt varmare ingifvelser. Det är också närmast detta glädjefulla framträdande af nya sångfoglar, som har rigtat vår uppmärksamhet på den lyriska diktkonsten hos oss, och då det tillika fallit sig så väl att, utom de nya, äfven tvenne af våra äldre rikast utrustade diktare, hvilkas lyrik gifver oss en fortlöpande rad af stämningar ifrån fyra decennier tillbaka, i dels rättade, dels förökade upplagor stämt möte vid vår senaste julexposition, så erbjuder sig ett lämpligt tillfälle att, såsom inledning till en framställning af det nya, följa vår lyrik hos tvenne dess mest betydande bärare ända ifrån slutet af 1830-talet. Vi begynna således denna gång med ett försök till karakteristik af

Topelius och von Qvanten[1]).

Begge stiftade sin första bekantskap med sångmön under en väckelseperiod i hela Europas literära historia, ej blott i Finlands bortgömda verld. Medan en gnista af nyromantiken hade upplågat i en glödande flamma i Frankrike, och under det man i Tyskland redan förnam hvirflarna af den politiska lyrikens första trumslag, rörde sig mägtiga strömningar äfven på djupet af Finlands inre. En nationalitetskänsla, stärkt och fullt medveten, begynte få luft under vingarna, man vaknade upp ur den dvallika slummern, och man trodde sig ändtligen hafva fattat historiens afsigt med Finlands särskiljande från Sverige. Om man förut känt sig omyndig, så begynte man nu snart nog tala ur den myndigaste ton:

»Fullmyndig vår ätt sin plats begär
i folkslagens brödraförbund«.

Samtidigt uppdagades den finska folkandens länge begrafna skatter af sång och saga, och i förening med det stärkta national-

---

[1]) *Ljungblommor* af Z. Topelius. Andra finska, af förf. rättade upplagan. H:fors 1880.

Nya blad af Z. Topelius. Andra, af förf. rättade uppl. H:fors 1880.

Dikter, nya och gamla, af Emil von Qvanten. Stockholm 1880.

medvetandet väckte de till lifs idéer, som stälde kraf på att diktens och vetandets skatter hädanefter skulle bära sina skördar på fädernegrund och den väckta nationen återtaga »fädernes språk och sed«. En ny oberoende, helt och hållet originel finsk bildning ville man söka uppamma gentemot den vesterländska och framför allt den svenska, som icke mera borde herska i landet. Märkvärdigt kan det tyckas att ej under dylika tendenser en matthet och förlamning i den svenska diktningen härstädes lät förnimma sig, ja, att den icke helt och hållet dog ut. Vi veta alla att den tvärtom väcktes till ett skönare och rikare lif än någonsin förut och frambragte alster, som för all tid skola vara denna literaturs högsta ära och prydnad. Främst ha vi derför att tacka den omständigheten, att Finlands störste diktare framträdde vid denna tidpunkt och, utan att spänna sig i rede för några kulturidéer, i sin plastiskt utmejslade och fullkomnade sång, när den nådde sin höjdpunkt, så härligt besjöng de minnenas och ärans band, som för alla tider sammanknyta Finlands och Sveriges bildning. Det är samma sång, hvilken, sedan den skönare än någon annan har besjungit fosterlandet, genom sin klassiska anda höjde sig till någonting mera än en nationalsång — till en sång för det bildade Europa. Det är emellertid Runeberg, som har rotat den svenska sången stark i Finland. Han har för denna literatur varit en »Kolumbus i andligt afseende, och vi ha genom honom upptäckt en ny verld, som väl fans förut, men låg insvept i natt«.

Mer än något annat är det utan tvifvel de tändande inflytelserna af denna höga och mägtiga sång, som verkat den blomstring, hvilken den svenska literaturen inom kort nådde härstädes. Till hans närmaste efterföljare hörde äfven Topelius och v. Qvanten, ehuru ingendera kan räknas såsom hans omedelbare lärjunge. Såsom den förre säger, söker man fåfängt efter någon, som i märkbarare mån skulle hafva tillegnat sig Runebergs uppfattning och hans framställningssätt; orsaken dertill är väl också helt säkert den »omfattande, universela, allmänt menskliga karakteren af Runebergs sångmö«. Till skilnad från Runeberg, som med sin objektiva natur snart helt och hållet öfvergick till det episka området, förblefvo såväl Topelius som v.

Qvanten i grunden lyriker, äfven då de, såsom särskildt den förre, försökte sig på andra områden. Mera än Runeberg emottogo de begge två inflytande af den finska folksången, och särdeles har Topelius, hvars fader också hörde till skattgräfvarne, visat sig vara mottaglig äfven för de nya kulturideerna. Medan v. Qvanten mera uteslutande lyssnade till sin egen känslas ingifvelser och i sina poetiska studier knappast kom utöfver den svenska diktens område, har deremot Topelius fått tid att låta sig anslås af nyromantikens toner särskildt i Frankrike, till hvilka han står i en af honom sjelf erkänd förbindelse. Deremot tyckes denne skald icke stå i någon större skuld till den svenska literaturen, om man också här och der möter något enstaka stycke à la Bellman eller i Valerii stil. Topelii lyra har påtagligen flere och mera konstgjorda strängar än v. Qvantens, men så har han ock derigenom frestats att oftare, än godt och väl varit, slå på strängarna, som icke så sällan förekomma ostämda eller ock utspelade. v. Qvanten saknar den bländande kolorit, som utmärker Topelii sångmö, hans poesi ligger icke till den grad i sjelfva ordens musik, utan mera i den rena poetiska känslans tonverld, och medan den senare företrädesvis verkar genom ett musikaliskt-retoriskt välljud, går det genom den förres sång en stilla ljuf melodi, som innerst härstammar ur poesiens rena lefvande källa. Efter dessa antydningar skola vi i det följande söka göra våra läsare närmare bekante med de skilda stämningar, som uttrycka sig hos begge desse diktare, och med det sätt, hvarpå deras ingifvelser få sitt uttryck.

I.

Såsom lyrisk diktare, och på detta område ligger hans egentliga styrka, har Topelius utsändt trenne samlingar *Ljungblommor* (de första upplagorna ifrån åren 1845, 1850 och 1854) och en samling *Nya blad* (1870). Medan de härstädes nu utkommit i en andra upplaga, ha skaldens dikter i Sverige redan upplefvat sex upplagor — ett notabene för den åsigten, att han ej vore förstådd i Sverige. Den nya finska upplagan har sitt särskilda intresse, emedan skalden deri har gjort flere rättelser.

Det är en oafgjord fråga, huru långt en skald må gå i att korrigera och förändra sina redan utsända dikter. Gäller det aflägsnandet af oaktsamheter i språkbehandlingen, misslyckade bilder, oklarheter och ologiska uttryck, så lär ingen väl vara annat än tacksam för en rensning i antydt syfte. Men då han genom uteslutande eller tillägg af versstrofer ingriper i styckets en gång gifna stämning eller grundtanke, som derigenom kan förvandlas till en helt annan än förut, så torde allmänheten i detta hänseende hafva anspråk, som skalden ej får förbise. Hos Topelius gå rättelserna icke sällan i denna sistanförda rigtning, och det är öfverhufvud de politiska dikterna ifrån författarens tidigare skeden, som han ej mera vill godkänna och derför har omdiktat i en helt annan tendens än förut. Planen för denna framställning medgifver icke ett närmare ingående på denna fråga. Ett exempel må dock anföras, som kan belysa både det ena och det andra. När poemet »Napoleons graf« till först såg dagen, hette det i de näst sista verserna:

Och lägger den tyst och tacksamt
på kejsarens lama arm

om granitklippan, som blifvit sänd från Finland till grafven i Invalidhotellet. Vid närmare besinnande fann författaren att det kanske ändock var ovisst om Finland borde hysa så mycken tacksamhet emot Napoleon för fördraget i Tilsit, hvilket lösslet Finland från Sverige, och med sin skickliga penna skref han »tankfullt« i stället för »tacksamt«, när poemet gafs ut i den svenska upplagan af Ljungblommorna. Och visserligen hade nu Finland mycket att tänka på och tankfull var hon med anledning af detta fördrag, men har väl någon med ett enda ord kunnat grundligare svänga om sitt åskådningssätt? Vill någon åter hafva prof på en utförligare omdiktning af grundtanken i en dikt, så hänvisa vi till »Napoleons återkomst«.

Söker man sammanfattande öfverblicka hela det poetiska förråd, som innehålles i ljungblommornas täta kransar och i de nya bladens rikliga löfverk, så känner man sig kanske litet förvirrad af mångfalden af skilda stämningar eller kanske rättare sagdt mängden af olika uttryck för mestadels samma stämnin-

gar. I jemförelse med våra öfrige lyriker lägger Topelius i dagen en långt rikare produktivitet, men så nagelfar han ej heller med sina blommor och blad, om tilläfventyrs några vore vissnade eller saftlösa, utan binder in dem alla i de brokiga kransarna. De förnämsta ämnena hafva ingifvits skalden af fäderneslandet, dess natur och lefnadsförhållanden, det är derur hans fantasi närt sig företrädesvis, när den framtrollar sina åskådningsbilder, och hans känsla, när den försmälter i toner, — något som visserligen icke alltid vill säga att känslan för tillfället vore verkligt anslagen och lefvande. Och då äfven förf. sjelf indelar sina dikter under rubrikerna: »fäderneslandet«, »naturen«. »lifvet«, så är det af flere skäl vi här nedan följa honom i spåren. Törhända är det för fosterlandet strängarna på skaldens lyra vibrerat mest, liksom ock hans sångmös hjerta tidigast klappat för fosterjorden, ur hvars sköte hans diktning, under bestämdt inflytande af den finska folksången, kan sägas vara upprunnen. Medan detta tema å ena sidan har gifvit upphof åt flere af skaldens bäst lyckade och varmaste dikter, så har det å andra sidan stundom vid en kyligare inspiration fått uttryck af en ljungande retorik, dels ock vid en alltför hög grad af värme förlorat sig i öfverdrifter. Till det förra slaget bör man räkna t. ex. den allbekanta »Studentvisan« och äfven »Vasamarschen«, med bortseende i den senare från några inkorrekta bilder och den olämpliga ordleken med ordet »botten«. För öfrigt påträffar man vackra patriotiska bilder och tankar i ett flertal af dikterna. Den retoriska uppflygt, som ofta kännetecknar skaldens fosterlandssång, framlyser t. ex. ur följande strofer ur »Ynglingens drömmar«:

Mitt fosterland! För dig i alla öden
min bästa kraft jag ödmjukt offra vill.
Ehvad du gifver lifvet eller döden,
jag följer dig, jag hör dig evigt till.
Om då på fridens, om på stridens bana
du kallar mig en dag, se här min hand!
Han skall ej svika, o mitt land, din fana.
Ditt stora namn skall mig till bragder mana . . .
Må Gud beskydda dig mitt fosterland.

Hvad mer, om droppen lik jag glömd försvinner,
om gnistan lik i natten jag förgår;
jag skall bli regnets tår, som tyst förrinner
och vattnar skördarna i Finlands vår.
Jag skall bli strålen, som i sorgens midnatt
ur brustna skyar lyser upp din strand;
men du, mitt land, skall blifva stort, välsignadt,
långt sedan denna arm i döden dignat . . .
Må Gud beskydda dig, mitt fosterland.

För Topelius är det dock ej nog med att man svär sitt fosterland trohet intill döden och gifver sitt hjerta, sitt lif och sitt blod för Finland allena, författaren vill att man skall lefva, älska och strida blott för ordet fosterland. Och det är först på 1860-talet »i Finlands vinter« han vågar spörja sitt snöbetäckta, frostiga, mörka och hårda fosterland:

Hur kan så rikt på sviket hopp,
så ständigt dödadt i din knopp,
du i vår kärlek blomstra opp?

hvarpå han gifver den vackra förklaringen:

Ack, dyrast ej i lifvet är
det, som oss fröjd och lön beskär,
men högst vid det vår själ är fäst,
för hvilket vi ha lidit mest,
och våra tårar strömmat.
Och derför, derför, hårda land,
så oupplösligt fast du band
vårt hjerta vid din kulna strand.

Mer än någon annan är Topelii sång ett vittnesbörd om fosterlandskänslans magt öfver ynglinga-sinnet, och symboliskt har han äfven erkänt denna sin andliga förbindelse i den högstämda och praktfulla dikten »Islossningen i Uleåelf«, der han låter den unga vårfloden, sedan den krossat alla bojor, säga till sin höga, ädla Suomi-moder:

Det var din sol, som isens murar bräckte;
det var ditt regn, som mina strömmar väckte;
det var din kärlek, som har allt förmått,
och jag, — jag endast har min tid förstått.

Det är icke alltid skalden vill gifva sig sjelf ens så pass mycket erkännande som här, ty den anspråkslöshet, som redan ta-

lar ur inledningssångerna till hans diktsamlingar, är ett genomgående drag såväl för skalden som personen. Så betraktar han äfven sin sång som ett flöde ur fosterjordens sköte, och med en sådan känslostämning finner han det helt naturligt att bland annat äfven den mägtiga Saimavågen, som stångat sig igenom »hårda berg«, för Finland, sin moders skull, »vet att försaka sig sjelf« och tåligt bär det tvång, kanalarbetet med slussar och dammar pålägger den. I samma syftning fordrar äfven Sylvia att den klaraste stjernan skall lysa för hennes land, och hon vill icke släppa den att gömma sig bakom himmelens bryn, innan den välsignat hennes fädernejord. Det är samma förkärlek, som äfven framlyser ur författarens större kompositioner, bland annat ur skådespelet »Regina von Emmeritz«, der Gustaf Adolf företrädesvis är artig och uppmärksam mot finnarne. Och om man fasthåller öfverdriften i denna stämning, vill man knapt tro sig sjelf, när skalden på en senare ståndpunkt begynner gifva oss »nordiska« taflor, der han omfattar med sin tillgifvenhet hela nordanland från »Venerns mägtigt sköna brus till väna Saimavågors sus«, der »sagan bygt sin underverld och sången sagt sitt ursprungsord«. Det är i alla fall ett framsteg i innehåll, om ock med en nästan afsvalnad inspiration.

Men det är icke blott sjelfva fosterjorden, den han tecknat med varmare och rikare färger än någon annan, det må sedan gälla Harjulas höga åsar, Roines älskliga vågor, det gungande Wesijärvi eller tusen andra naturskönheter i de »tusen sjöarnas land«, som skalden omfattar med en förkärlek utan gränser. För honom är äfven det folk, som har sitt hem i denna undersköna natur, det bästa i verlden, det öfverensstämmer helt och hållet med skaldens ideal. Runeberg har kallat Finland ett hem, der »sång och trohet bygt«. Dessa nationaldygder upptager äfven Topelius och besjunger särskildt det finska folkets trohet i följande strofer:

Vi äro dock ett trofast folk;
vi höjde aldrig svekets dolk,
vi aldrig lyft förmäten hand
mot furste och mot fosterland;
vi spilt för dem med manligt mod
vårt varma, röda hjertblod.

Men skalden håller icke sin fosterlandskärlek på samma måttfulla ståndpunkt som Runeberg, dess mindre på samma anspråkslösa och obemärkta nivå, der han vill ställa sig sjelf och sin diktning. När han i dikten om »Saima kanal« talar om kraften hos detta folk, så vet han icke mera några gränser för densamma. Låt oss höra t. ex. följande strofer:

Ty vant att brottas mot natur och öden,
hvad detta folket vill, det för det ut;
det har besegrat polens is och nöden;
allt viker för dess sega kraft till slut.

Det är öfverdrifter, af hvilka vi kunde anföra än mera häpnad väckande och som i icke ringa mån bidragit till den föreställningen, att poesin, för det hon är dikt, är berättigad att vara osann.

Men äfven ur denna ensidighet tyckes förf. småningom höja sig, ju mer han aflägsnar sig ifrån sina ungdoms stämningar. Redan ganska tidigt kan man påträffa några enstaka uttryck om »menskligighetens stora strid« eller om »ljusets fria verld, ett rike utan gränser«. Fredrika Bremer vill han ej klandra för att fosterlandet var henne för trångt och att hon hörde verlden till, och »till Bernhard Reinhold«, en målare, som för några år sen uppehöll sig i landet med att måla medelmåttiga porträtt, utropar han uttryckligen år 1870:

Lär oss vidga, som du, vår blick långt öfver den torfva,
der vårt fattiga bo står uti granens skygd;

en verklig motstrof till Kanteletars: »lyssna till den granens susning, vid hvars rot ditt bo är fästadt«, en vidgning af synkretsen, som man nästan ej skulle vänta sig hos Topelius.

Om det icke dess mindre som knappast torde kunna vidhållas att skalden i sjelfva verket höjt sig till insigten om att menskligheten står öfver fosterlandet, ställer han i alla fall Gud öfver dem båda. Den religiösa stämningen har med tiden gifvit hans qväden en säregen tonart. Men huru stort rum än de religiösa impulserna erhållit i hans diktsamling, tyckes dock den religiösa känslan ha varit af alltför reflekterad art hos författaren, för att den ensam skulle förmått att bringa strängarna att dallra. Visserligen ingå i dikterna några psalmer, som äro ett direkt uttryck för denna känsla, men för det mesta är hon

ett surrogat, hvarmed författaren utblandar sina verldsliga känslorörelser och likśom hjelper till, när inspirationen tynat bort på det hållet. Tidigt nog möter oss detta redan i den förut omnämda dikten vid Saima kanals invigning. Huru stolt än det finska folket står vid kanalens rand och skådar sitt mästarprof, så får det ändock ödmjukt falla i stoftet och erkänna att det stora verket, som slägte efter slägte skall minnas, dock är Guds verk. fullbordadt af hans nåd och stora vilja, och sist och slutligen är det äfven Guds ära, som Saimas tämda böljor bära vittne om. Genom att författaren sålunda sätter kappa och krage på det nyss så sjelftillräckliga folket, kommer ingen enhetlig stämning till stånd, och väl gör dikten till slut intryck af någonting salvelsefullt. I utpreglad teologisk anda framhåller skalden att »jorden är Guds fotapall allen«, der understundom de gudomliga egenskaperna, särskildt allestädes-närvarelsen, allvetenheten och rättvisan göra sig gällande på ett sätt, som ger dem en viss karakter af underverk, men utan annan auktoritet än skaldens egen. I »Ödemarkens jul« hejdar den hungrige ulfven sitt språng, emedan Herrans röst talar i dess hjerta. Åskvädret blir med skaldens uppfattning ett medel i Guds hand, hvarmed han slår ned på syndaren och hädaren, medan den Högste deremot för den dygdige måhända visar sina stilla strålande »klarblåa ögon« i qvällen.

Om man i denna stämning hos författaren kan skönja en utveckling, jemte det att den blir oftare förekommande, så är det en fortgång till allt abstraktare och ensidigare reflexioner. Oaktadt han slutligen kommit derhän, att han uttryckligen säger sången hafva sitt egentliga fäste och sin rot i Gud, så är det dock icke psalmpoesin, som skulle i sin tjenst fått anställa hans formrika sångmö, utan hennes sak blir det fortfarande att åt friare och gladare känslor ge en religiös anstrykning eller ock att, klädd i den stridande kyrkans harnesk, draga i härnad mot vetenskapens resultat och forskningens segervinnare. Skalden vill verkligen komma oss att tro det Gud med stora naturolyckor bestraffar länder och folk för vetenskapens djerfva forskningar, och så få vi blott det obehagligaste intryck af den eljes stort anlagda dikten »Septembernatten 1867«, der Gud skickar frosten att tukta menniskoandens djerfhet. Och då det gäller

att gifva skäl för att angreppet först drabbar skaldens eget folk, så slår han sin tidigare idealbild i kras och anklagar folket för att vara förfallet i vekligbet, förderf, högmod, flärd och lustar:

Vi gåfvo våra barn ej mer
i arf den tro, som styrka ger
att trotsa alla öden.
De lyssnade på tidens ljud,
de lärde böcker, sedebud,
men lärde ej att frukta Gud
i lifvet och i döden.

Det var derför nattens engel kom och tog vår framtids skörd. I likhet med hvad i denna dikt är fallet predika de »nya bladen« ett verkligt korståg emot vetenskapens framsteg och de nyaste uppfinningarna. I »Nebulosan« vill han hindra de astronomiska upptäckterna med att placera en liten uppretad »mygga« på tubens lins. I förtrytelse öfver den fysiska verldsförklaringen hotar han redan att binda tanken med skramlande kedjor och vill ersätta hela denna forskningsgren med »stum tillbedjan«. »Aftonstjernan« varnar för att byta guld (= barnatron) mot kiselstenar (= astronomi och fysik). I »Fotspåret i klippan«, en äldre dikt, gifver skalden till och med en mot geologerne rigtad föreläsning om huru jordskorpans småningom skeende förhårdning egentligen bör förklaras. Stundom får denna rigtning pregeln af ett verkligt hat, såsom t. ex. i sången på v. Dreyses graf. Den hätska dikten gör dock till slut ett knapt allvarsamt intryck, då förf. ställer tändnålsgevärets uppfinnare till svars för att han »brådt förkortar *oberedda* lif«, liksom om man fölle mera beredd för kulan ur ett flintlåsgevär. Äfven Franzén har dylika anfall emot tankens arbete på en verldsförklaring, och liksom han har äfven Topelius fåfängt slösat med sina rikaste färger; »den troende blir icke mera stärkt i sin tro genom dessa ofta orättvisa utfall mot tankens strider, och tviflaren blir icke omvänd af några klingande ord och försäkran om den lycka, som skördas af barnasinnets förtröstan«.

Men det märkliga är hos denne skald att man icke kan taga fasta på en viss rigtning, äfven då den synes så utpreglad, så förherskande som den anförda. Liksom han sjelf ej tvekar att med

några penndrag gifva sina frambringelser en helt ny tendens, och liksom man i samma dikt ofta kan spåra flere skilda känslorörelser, så finner man ock att skalden, på samma gång han ger luft åt antydda ofördragsamhet, icke så sällan äfven ställer sin lyra i framåtskridandets tjenst och slår dess klangrika strängar för folkfriheten, för andens rätt och ljusets segrar. Huru olik nyss anförda reaktionära åskådningssätt är icke t. ex. typografernes högstämda sång det »svarta gardet«, som tjenar den friborna tanken och står på vakt emot mörkrets förrostade välde. Man hade nästan önskat att skalden vid andra tillfällen erinrat sig hvad här sjunger:

Hvad båtar att resa den bräckliga vall!
Låt dagas för menniskoanden!

— — — — — — —

Det lönar att lefva, det lönar att dö
för ljuset, som dagas i natten.

I dikten »Herr Meyer« drifver författaren ett fint gyckel med censuren, och i en sång till Fredrika Bremers minne fordrar han i ett vackert anslag plats för idéerna, särskildt qvinnoemancipationens, för hvilken hon under lifvet kämpade. Hans sångmö har derjemte svängt en ljungande glaf i Garibaldis strid för Italiens enhet och gifver oss ett anslående minne ifrån Hellas frihetskamp. Och då han i »Votum för den dramatiska konsten« frammanar tyrannens blodiga skugga, har han till hands följande kraftiga apostrof att ledsaga densamma:

Brist, våld! I vanmagt digna, oförrätt!
Maktlös är bilan! Maktlös är din boja!
Frihetens luft inströmmar genom fängslets
tredubbla murar, — folken andas åter.

Det är icke utan att man känner sig något förbryllad vid all denna omskiftning. — Öfverhufvud äro de manligare, friare och mera energiska stroferna ristade på de »nya bladen«, medan deremot lifvets och naturens kanske vackraste ingifvelser möta oss i »ljungblommornas« mera gömda idylliska skogsregioner, och der är det måhända som vi böra söka kärnan hos denna versatila och receptiva skaldeande. Den som finner en påtaglig frändskap mellan Franzéns och Topelii lyror, afser

väl tvifvelsutan just detta hjertats, hemmets och den finska naturens fridlysta område, dit vi nu skola följa skalden. Topelii ande står i den innerligaste gemenskap med fosterlandets natur, den är ej död för skalden, den lefver och andas, har känslor och är till och med besjälad. Vindarna pladdra med hvarandra, ängens blommor sucka af kärlek, skogen hviskar böner till Gud, och vågen sjunger psalmer eller sysselsätter sig med tysta framtidsfrågor, ja, den vandrar till och med framåt på »ljusets höga bana«. Blommor och blad hafva dessutom en äkta finsk natur, de äro resignerade i olyckan och fasta i sin förtröstan på Gud. Såsom synes, besjälas naturen af skalden i ett rent romantiskt manér. Lyckligast är hans naturkänsla, då hon talar till oss ur bilder och taflor från fosterjordens eget sköte, och dervid bör tillika anmärkas att författaren blott sällan sjunker till ett idélöst måleri, utan merendels med rätt poetisk ingifvelse förenar natur och lif med hvarandra. Särskildt har skalden gifvit oss några förträffliga vinterbilder, såsom t. ex. Vintervisa, Skridskoåkaren, den vackra och innerliga dikten »Vintergatan«, den mägtiga och storslagna »Islossningen i Uleå-elf«, hvartill de natursköna sommarnejder, hvilka Sylvia passerar, äro tilltalande motstycken. Deremot tyckes det som om skalden hade förlorat sin fasta botten i de nordiska taflor, som tillhöra en senare tid och der man kan röja svenskt inflytande. Den tunglodda mytologiska appareljen förtager en god del af dessa styckens verkan. Der denna ej förekommer, t. ex. i den sväfvande dikten »Ljusterflamman på sjön«, bjuder skalden på en rikare poesi. Till naturbildernas grupp hör äfven en stor del af de i »nya blad« förekommande »visor och romanser«, hvilka i sjelfva verket ej rättfärdiga denna titel, utan för det mesta utgöras af små genrebilder, de der stundom göra intryck af texter till någon tafla. Detta gäller äfven den vackra dikten »På Roines strand«, der likvisst slutversen ej gifver oss något klart och fattligt sammanhang, och det friska och glada anslaget »På sveden«. En verklig ballad är deremot bland de nordiska taflorna dikten »Saga vid spiseln«, ett romantiskt qväde af äkta slag.

I »ljungblommornas« kransar, dem skalden knutit åt

Finlands tärnor, har han äfven inflätat en hel mängd erotiska bekännelser af mångskiftande art. Högst är väl att ställa den af oss här ofvan nämda dikten »Vintergatan«, en den skönaste hymn, förhärligande kärlekens allmagt. Bland de vackraste böra äfven framhållas »Selmas tankar i våren«, hvilkas blyga och ljufva vemod skalden förstår att tolka för oss lika så lefvande som han i en »Andesyn« frammanar den första kärlekens bleka sköna hamn, ljuf och doftande som »syrenens fläkt i vårens grönskande lunder« och varm och glödande såsom »dagens första stråle i morgongryningens stunder«. Skaldens anspråkslöshet utvidgar också ända till oändlighet afståndet emellan honom och det älskade föremålet, såsom framgår t. ex. ur dikterna »Du är min ro« och »Den ringa gåfvan«, hvari han anförtror sitt hjertas bleka drömmar i den dyras vård och sjunger:

Du är våren, som hvar blomma väcker upp till lif och dag,
och det djupa, mörka hafvet med dess dolda skatt är jag.

Vidare möter oss »Till den flydda« en stämningsfull klagan, full af saknad och höst, och att döma af vissa dikter tyckes förf. redan tidigt hafva fått pröfva på det slags vanliga och bittra erfarenhet, att ynglingen en vacker dag finner hjertats besjungna vän hvilande vid en »gubbes bröst«. Uttrycken för sådana reminiscenser äro vanligen mindre lyckade; ej heller tror man rätt på känslans verklighet, då man midt under en glödande skildring af kärleken erinras om att det egentligen är Gud, som har kraf på vår varmaste dyrkan. Att denna hållhake dock ej ständigt finnes till hands, kan man sluta till af några stycken, der en verkligt brinnande passion kommer till fullt uttryck, såsom i »Demonen« och »Vid tjugu år«, hvarur vi belysande låna följande strofer, i hvilka skalden sjunger till sin »demoniskt tjusande, sköna flicka«:

Vi skola glödande, kärleksdruckna
i högsta sällhetens stund förgås.
— — — — — — — —
Vi flamma hastigt en gång, en enda,
förbrinna härligt i dödens stund.

En art af historisk lyrik, som skalden odlat, ha vi redan ställvis påpekat. Ofta är författaren på detta område orättvis, stundom

endast en kylig retoriker, men emellanåt har han gifvit en så fängslande situationsbild som »Karin Månsdotters vaggvisa« eller så anslående kontraster som dödsrunorna öfver »Två konungar«, Fernando af Neapel och Oskar I. Härmed hafva vi kommit in på ett område, som betecknas af rubrikerna »Till skuggorna« och »På grafvarna«, en art af sant poetisk tillfällighetslyrik, hvars motstycken man ganska sällan finner. Visserligen äro flere af dem alltför sväfvande och flyktiga ackord, och andra åter äro icke sällan uppkok på gamla ingifvelser, men lika ofta hafva dikterna på detta område det rikaste innehåll, och stundom påträffas till och med de klaraste perlor och diamanter, som kunna räknas till våra lyriks allra vackraste smycken, sådana som »En liten pilt« och »Min moder«. Här kan man beundra känslans sanning och värme, och inspirationens fullhet har bragt innehåll och form i det mest innerliga förhållande till hvarandra. Några vidsträckta vyer, några djupa och stora sanningar gifver oss skaldens sång icke, men det ligger derunder icke dess mindre som en tändande, en glödande maning för sanning, frihet och fosterbygd, en väckelse att ställa idealet högt och att bedja Gud om stora tankar. Och i så måtto kan man äfven förklara för sig att Topelii diktning med dess klangfulla diktion har vunnit ett så stort insteg hos oss.

Än återstode väl för oss ett flertal stämningar att göra reda för, i synnerhet som vi endast i förbigående vidrört eller syftat på den mängd svaga och rentaf skrala dikter, som skalden försummat att utgallra ur den nya upplagan, men vårt utrymme tillåter oss ej för denna gång en sådan vidlyftighet. Vi skola blott med ledning af inledningssångerna till förevarande samlingar än en gång söka belysa den utveckling, som Topelii diktning har genomgått under årens lopp. Sångernas ursprungskälla är det rika menniskohjertat, hvarur »Ljungblommorna« runnit upp under inflytande af »unga sinnens vårar och vackra ögons värme«, och de knötos tillsammans

»Ej för ära, ej för vinning,
blott för hjertats morgondrömmar« —
»att i vårens doft och längtan
sångens ro de hulda gifva«.

Och om denna blyga doft ifrån ödemarken, som hade mera sorg än fröjder att afspegla, derjemte hade något högre syfte, så är det vackert uttaladt i följande rader:

All din ungdoms ärelystnad
var att kransa fosterjorden,
blomma gömd och dö i tysthet.

Under helt andra inflytanden framspricka de »nya bladen«, och deras syftemål är också ett annat. Skalden säger sjelf att sedan ljungblommornas vårdagar många gröna löf i lunden och många unga tankar ha förvissnat; han vet icke mera säkert om någon tärna är tankfull nog att plocka de nya bladen, hvars blommor kanske ej hinna slå ut, innan »snö på bladen droppar«. I en ännu vekare ton än »ljungblommorna« böja de, fulla af förfäran, ned sina stänglar och gifva Gud allena äran:

Allt hvad högst och bäst och renast
talar ur ett menniskohjerta
är en andesuck allenast.

Och den oförtjenta gåfvan
är det bleka återskenet
af oändligt ljus derofvan.

Bättre än skalden sjelf kan man ej angifva den rigtning, hans sång efter dess första omedvetna och friska uppsprång har tagit under ett senare skede, men man kan ifrågasätta om tendensen ur poetisk synpunkt betecknar ett framåtskridande.

Vi ha i det ofvanstående uteslutande egnat uppmärksamheten åt innehållet i Topelii diktning, och det ser ut som om vi helt och hållet förbisett den formella sidan af hans lyriska konst, hvilken likväl skulle påkalla sitt särskilda kapitel. Vi kunna dock ej här inlåta oss på annat än några flyktiga antydningar. I skaldens bästa dikter måste man erkänna att innehåll och form sammansluta sig i fullständig harmoni med hvarandra, och öfverhufvud karakteriseras desamma i formelt hänseende genom en hög grad af mjukhet och behag och ett aningsfullt djup, som talar såväl till känsla som fantasi. Visserligen eftersträfvar han stundom alltför mycket ett klingande välljud, så att flere af hans dikter, i synnerhet som skalden mycket använder åskådningsbilder, göra intryck af en flytande

ordström, utan att något egentligt innehåll spåras der bakom. Topelius gifver oss också endast sällan åskådningsbilderna så enkelt och klart som t. ex. Runeberg, de äro hos honom mindre påtagliga och dessutom ofta dunkelt och oklart hopblandade med hvarandra. Bilden utväxer ej heller med samma bestämdhet ur skaldens inre, det förekommer stundom likasom någonting sväfvande och oredigt i preglingen och ännu mera en bristande motivering uti enskildheterna, hvilka icke rätt vilja sammangå. En omständighet, som gifver sångerna ett originelt behag, är att diktionen icke går i gamla, väl trampade fotspår, utan framför allt bygger på den inhemska naturens grund. Till versernas välljud och klangfullhet bidrager utom fulltonigheten äfven en stor bildrikedom och den fyndiga alliterationen. Huru skickligt författaren förstår att använda detta sistnämda poesiens musikaliska konstgrepp ådagalägga uttryck sådana som »lummiga land«, »skuggande skog«, »silfveromstrålade strand«, »vikarnas vackra vatten«, »väldiga hvita vågor hvälfva högt«, »störtad, stönande, stupad, stormar vinterhären från fall till fall«, och så vidare. Hvad åter bildspråket beträffar möta vi ofta enkla, vackra och sanna bilder, men stundom äfven de djerfvaste och ohållbaraste metaforer, frambragta på måfå, när en gång det musikaliskt-poetiska vågsvallet i skaldens inspiration satt sig i rörelse. Vi föreställa oss att detta så allmänt förekommande fel i Topelii poesi närmast sammanhänger med den förmenskligande och lifgifvande ståndpunkt, hvarpå hans fantasi ställer sig i förhållande till den döda naturen, hvilken han ej särskiljer, vi säga icke med vetenskapsmannens, men icke alltid ens med det sunda förståndets analys, äfvensom dermed, att han ej bekymrar sig om den reala handgripligheten eller den omedelbara åskådligheten af den uppkallade bildverlden. Sålunda få vi månens skifva hängande på furans gren, många ljufva verldars ljus i stjernors bloss glimmande i isens strimma, det tysta mörka hafsdjupet målande nya riken i nattens borg, menniskornas råd försvinnande i sanden, frosten klippande på nattlig rund den sofvande Simsons hår, och så vidare. Tvifvelaktiga liknelser äro också uttryck sådana som »fåglenas svällande snö«, »vankande haf«, »andens sus«, »hjertats doft«, och temligen meningslöst är det att tala om en

gren, som är klar af fogelsång och fägring. De bästa bevis på författarens haltande diktion gifva oss de mycket beundrade Sylviasångerna, der man har ganska svårt att framleta en enda, som vore fri från felaktigheter och oaktsamheter i ett eller annat afseende. Om vi för exempels skull närmare ville granska den första af dem, så kunna vi helt och hållet förbigå sådana mindre betydande språkliga oegentligheter som användandet af præpositionen »ur« i stället för »ifrån« eller den onödiga upprepningen i uttrycket »mitt hjerta hugsvalar«, för att i stället framhålla de mera felaktiga uttrycken »smyga till smärtans tårar« eller »litet sväfvande vemod bär af vårens korthet ett minne«. Hvad användande af bilder vidkommer, påträffa vi i samma dikt de inveckglade metaforerna »en smältande silfversång från vårens dallrande strängar« och »en den klaraste källas språng ur skogens mjukaste sängar«. Slutligen har man svårt att finna hvad nytt det ligger i upplysningen, att ljus och skugga blandas om hvarandra i naturen, eller hvad slutrefrängen, att Finlands bygd är glad och fri, så länge hafven den skölja, innebär för en hållbar mening, eller hvad samband den har med de öfriga stroferna. I den stämningsfulla Kangasala-visan förliknas Wesijärvis öar vid »naturens *gröna tankar* i blåa vågornas *famn*«, och dersammastädes ber lilla fågeln till Gud att »våra sjöar må stråla klart i vår kärleks brand«, en oförklarlig och sväfvande sammanställning. Med skaldens upprepade begagnande af samma ingifvelser följer äfven af sig sjelft att samma bilder och uttryck ofta återkomma, upprepas eller varieras. I rimkonsten är skalden ej heller alltid så nogräknad, som man af en författare med Topelii anseende hade rätt att fordra, och än värre är att han i rimnöd ofta inför partier, som ej höra till saken. En vanprydnad i all poesi är också det omotiverade upprepandet af samma ord flere gånger årad, och detta maner förekommer äfven här i ganska vid utsträckning; i dikten »Metaren« t. ex. är namnet Selma upprepadt 3 gånger, och på ett annat ställe ordet »allt« icke mindre än 5 särskilda gånger. Men äfven språkbehandlingen hos Topelius lider slutligen af svåra inkonseqvenser och oaktsamheter, hvilka det vore lätt att hopföra i talrik mängd, om man så ville, men då vår tidskrift redan egnat en grundlig under-

sökning åt denna sida af Topelii författarskap, så kunna vi trygt lemna saken derhän, beklagande att vår framställning eljes också bär pregeln af en litania, den vårt kritiska samvete aftvungit oss. Topelius har som lyrisk diktare så stora förtjenster, att hans anseende icke rubbas, om ock man uppmärksammar att det förhåller sig med hans sång liksom med hela naturen, att ljus och skugga äro blandade om hvarandra.

Topelius är, såsom bekant, näst Runeberg vår populäraste författare, och hans sånger flyga med musikens vingar öfver land och sjö. Och det är icke blott en tillfällighet, som har gjort Topelii sångmö lockande för så många tonkonstnärer. Hans lyriks merendels fria och centrala ståndpunkt, den veka, innerliga, vemodsrika känslan, der den kommer till fullt uttryck, den starka stämningen, som ofta försätter läsarens inre i vibration, och den klangfulla versbyggnaden göra hans diktning särskildt egnad att öfverflyttas i tonernas verld. Och denna omständighet vittnar åter å andra sidan att skaldens lyrik i dess bästa ingifvelser varit af äkta slag.

II.

Ungefär samtidigt med andra samlingen af »Ljungblommorna« framträdde *Emil von Qvanten* första gången år 1851 med en samling *Dikter*, sedan han förut i de af honom utgifna tvenne årgångarna af kalendern »Lärkan« publicerat sina tidigaste vittra alster. Efter skaldens derpå följande öfverflyttning till Sverige förnummos här endast sparsamt de melodiska tonerna från denna luta, såsom t. ex. i Finsk Tidskrifts första årgång, men af senaste års tillökade upplaga af hans dikter finner man att hans sångmö icke glömt att hon blifvit ryckt ur sin moders sköte, utan äfven derborta i sina vackraste och varmaste frambringelser varit som en suck af längtan, ett hopp om återseende emellan skalden och hans fosterland, emellan Sverige och Finland. Det är sålunda icke blott genom sina förstlingsqvad, denna diktning tillhör oss och vår literatur, äfven under delvis andra förhållanden i moderlandet har den bibehållit sitt inhemska tycke, men derjemte fullföljt den vackra uppgiften att allt fastare spinna

trådarna af den andliga gemenskapen emellan den gamla modern och den unga, i en svag stund bortgifna dottern. Vi få sålunda icke afstå från denna sång, den tillhör oss både genom sitt ursprung och sitt skaplynne, och ehuru dess förråd är så ringa, skall den dock genom sin rena poetiska halt, sin flärdlöshet och äkta finska natur få räknas som en verklig prydnad för vår literatur.

I jemförelse med Topelii alsterrikedom är v. Qvanten till och med fattig och närmar sig i detta hänseende mycket till våra senare lyriske författare. Uti ett häfte, som ej är större, än det »Ljungblommorna« ensamt utfyller, ingå alla hans dikter både gamla och nya, men så har också flertalet af dem ett bestående poetiskt värde och bär sin särskildt egendomliga pregel, som, oaktadt frändskap i mycket, likväl skiljer v. Qvanten från alla öfriga bland våra lyriker. Största delen af förf:s äldre dikter återfinna vi här under rubriken *Stämningar* till skilnad från de nya, som han kallat *Lyriska bilder,* dermed antydande en visserligen ej så stor olikhet dem emellan. De förra, som tillhöra åren 1842—1851, beteckna författarens ungdomspoesi, och den framträder nu efter en mellantid af fyratio år särskildt i formelt hänseende fullkomnad, men äfven ur poetisk synpunkt så förkofrad, att den godt uthärdar jemförelse med, om icke öfverträffar skaldens mognare produkter. Om man sammanställer dikten »Höststycke« i den nya upplagan med »Höstnatten« i den gamla, »Slägt och vänner« med »Den ensamme«, »Dölj dig, helga flamma!« med »Min vän«, »Storm och höst« med »Höst« i skaldens äldre dikter, så får man en ganska klar och tillfredsställande föreställning om huru dikterna hafva vunnit genom revideringen, medan grundstämningen dock har förblifvit densamma. Utom påtagliga förändringar i rytmiskt och metriskt hänseende, har författaren aflägsnat en mängd mindre lyckade bilder och alla hyperpoetiska uttryck, hvilka vanligen vidlåda ungdomsdiktningen som ett oskiljaktigt lyte. Flere af sångerna äro dessutom betydligt förkortade till närmare öfverensstämmelse med de flyktiga anslag, som v. Qvanten helst älskar att frambringa på sin lutas strängar. Vi skola till att börja med närmare karakterisera v. Qvantens ungdomsdiktning. Att den har sin särskilda rytmiska klang och

färg, hafva vi ofvan påpekat, men hvari denna består är icke så lätt att göra reda för.

För v. Qvanten är sången liksom för romantikerne en verld för sig, hvars himmel ej har några moln och der ingen kulen vinter härjar vårens underbara prakt. Och denna verld är för skalden ej blott en tillflyktsort, när det blir höst i verkligheten, den är hans »ljufva ve och väl« i alla skiften, ty

Skön är lifvets lott,
härlig jordens vår,
men i sången blott
evig skönhet rår!

Tonerna äro, enligt skaldens mening, andar från en längesedan försvunnen himmelsk vårtid, renare väsen, dem skaldens hjerta dock ännu kan förstå och som han derför manar att komma med ljufva minnen från forna dar. Och dessa andar förnimmer han icke blott i sitt eget rika hjerta, utan öfver allt i hela naturen:

Vågen rörs i harmonier,
vinden hörs som melodier.
Tusen toner stilla bäfva,
upp mot qvällens skyar sväfva.

Och då skalden oupphörligt lyssnar till dessa toner, dem han förnimmer öfverallt, är det lätt förklarligt att äfven hans egen sång, hans poetiska andes frambringelser öfvergå till toner, till en ljuf, smältande musik, för hvars skära silfverklang man förbiser att innehållet icke alltid är så rikt och så fattligt. Ett sådant tonpoem är äfven v. Qvantens mest populära dikt *Suomis sång*, den han förnimmer icke blott »mellan Väinös runohallar«, i furornas sus och i strömmarnas brus, utan till och med i midsommarsolens strålar och i vinterns norrskenslåga. Men utom denna vackra fosterländska sång hafva vi i samma rigtning att påpeka »Sången«, »Eolstoner«, »Nattsång«, »Morgonrodnadens sång«, »Aftontoner«, »Slummersång«, »Midsommarsånger«, och så vidare. Till de bäst lyckade af v. Qvantens dikter öfverhufvud hör den underbart fängslande »Slummersången«, hvilken vi följaktligen meddela fullständig såsom prof på diktarens skönaste frambringelser:

Allt är så stilla,
slumra min lilla!
Nyss bakom fjällen
slumrade qvällen
rosig och varm;
slumra du vid min barm!

Allt är så stilla,
slumra, min lilla!
Högt upp i linden
jollrar sig vinden
redan i sömn;
slumra, min fläkt, och dröm!

Allt är så stilla,
slumra, min lilla!
Nere vid stranden
vågen på sanden
stannar sitt tåg,
slumra ock du, min våg!

Allt är så stilla,
slumra, min lilla!
Jollra och domna,
småle och somna
ljuft vid min kyss;
slumra i ro, vyss, vyss!

Hvilken musik i orden och hvilket skärt, blygt och oskuldsfullt färgskimmer öfver det hela! Det är som om man verkligen skulle förnimma en den ljufvaste sång, manande den lilla till en fridsäll slummer. Och det förhåller sig dock med innehållet i denna dikt som med melodin till en visa, det är i hvarje skild versstrof endast litet varieradt, men för öfrigt nästan helt och hållet detsamma i dem alla.

Men det är icke alltid sångerna bilda en dylik fullständigt genomförd melodi, som i den sistanförda slummersången. Rätt ofta kunna de endast förliknas vid afbrutna anslag på tangenterna, enskilda knäppar på lutans strängar, små lyriskt-musikaliska ackord, alldeles egendomliga för denne diktare. Härmed sammanhänger en viss knapphändighet i diktionen, som icke alltid fullt tillräckligt åskådliggör innehållet, och en brist på en högre mening gestaltbildande kraft hos fantasin, som gerna ha-

kar sig fast vid någon interjektion eller ett omqväde. Öfverhufvud bildar v. Qvantens ungdomsdiktning en halft drömmande och aningsfull verld, som störes af ingen lidelse och intet patos och är resignerad äfven under sorg, motgångar och sjukdom. Om någon varm flamma ammas upp i skaldens barm, så må den okänd gerna förtära hans inre, men ingen skall få känna att den finnes der. Endast i vår och ljus och milda vindar trifves en så beskaffad sångmö fullt väl, i storm och höst utsänder hon en stilla, vemodig klagan, och när hjertat ej får ro, så är bäst att bäddas ner i den tysta mullen. För en sådan rigtning blir den inre verlden hufvudsak, ett lyssnande till hjertats suckar af saknad och längtan, eller att i dess förnöjsamhet söka sin rikedom och lycka i verlden, och för en sådan grundstämning ligger en öfvergång till det sentimentala nära till hands. Också bör det derför framhållas att v. Qvanten i allmänhet håller sig fjerran från det känslosjuka området, förbi hvilket merendels hans säkra formsinne och poetiska jemnmått varsamt leder honom. En mild elegisk tonart är emellertid företrädesvis framträdande.

Medan sålunda Topelii erotiska lyrik var mera omvexlingsrik, besjunger v. Qvanten nästan uteslutande kärlekens längtan och saknad, den öfverlefvande fästmöns klagan på sin döde brudgums graf, och så vidare. Med den senares inåtvända rigtning ligger det i öppen dag att hos honom naturkänslan, såsom äfven hos Topelius, är rikt utvecklad, men medan denna känsla hos Topelius är mera målande, är den hos v. Qvanten deremot mera melodisk. Då Topelius följaktligen helst gifver oss taflor på inhemsk grund, älskar v. Qvanten mera ett försjunkande i naturåskådning. Särskildt är natten med solens ned- och uppgång som de elektriska poler, mellan hvilka den poetiska gnistan framspringer, väckelsegifvande, och åt den har han egnat en hymn, hvari han sjunger:

O, jag älskar dina stunder,
stilla natt, din dunkla dager!
Lik mitt eget hjertas under
du kring mig din trollkrets drager
än i skugga, än i dunkel dager.

Hos begge skalderne förmenskligas naturen sålunda att fjärdens våg håller tal och rosor och fjärilar samtala med hvarandra,

men v. Qvanten befolkar dessutom sin natur med skogsfruar, sjöjungfrur, elfvor, rån och troll, hvarutom han äfven använder den något fadda och föråldrade utvägen att låta fjärilen agera en liten »Amor«, som suger sällhet vid rosornas bröst.

Den finska folkdikten har påtagligen utöfvat ett ingalunda ringa inflytande på v. Qvantens sångmö, som också står i förvandtskap med densamma. Den täcka dikten »Flickans julklappar« påminner bland annat mycket om Kanteletar, i besvärjelsesången »under en sjukdom« ha vi en veritabel »loitsuruno«, och runostilen möter oss öfverhufvud i flere dikter, såsom t. ex. i »Röster i ödemarken« och i det täcka poemet till »Natalia« (Tengström, M. A. Castréns nyligen bortgångna maka), hvari skalden sjunger:

Underligt mig blef till sinnes,
alltför underligt i hågen,
när ett rykte först jag hörde,
när ett budskap till mig lände,
att från hemmets sköna salar,
att från hemmets kända trösklar
bort hon skulle ren, den späda,
bort hon skulle snart, den ljufva,
gamle faderns yngsta glädje,
moderns minsta gyllne äpple,
hemmets tidigt vakna lärka,
hemmets ständigt muntra svala.

Denna Kalevala-meter och stämning möter oss äfven flerstädes i »Lyriska bilder«, skaldens senare dikter, som vi nu taga till skärskådande för att förfullständiga bilden af skaldens lyrik. Redan bland författarens tidigare qväden kunde man påträffa en och annan, der ur det öfvervägande stämningsmomentet en tydlig bild dock trädde fram för våra blickar, och medan han i sina nya dikter företrädesvis bjuder oss lyriska taflor, blir de rena stämningarnes antal mycket ringa, om också skaldens bilder öfverhufvudtaget ej sakna en hög grad af känslovärme. Det är som om författaren med ens blifvit förflyttad ur sin inre känsloverld, som tidigare var inspirationens främsta åder, och hädanefter är det företrädesvis någon yttre anledning, som framkallar ingifvelsen, hvilken blir allt uthålligare, ju mer skaldens sång

blir mogen och får en fast kärna. Allt gifver till att börja med vid handen att diktaren är på resa, långt från fädernestranden, och han bjuder oss på minnen från Kap, Indien, Spanien, Sverige med flere länder. Men då han planterar sina blommor i fremmande land, är det med frön hemtade ur fosterjordens sköte, och företrädesvis lyssnar han dock till vindarna från sitt gamla hemland, hvarigenom hans sång blir i högre mening fosterländsk, än det till och med framgår från ungdomsqvaden. En jemförelse emellan »Suomis sång« bland de gamla dikterna och »Suometar» bland de nya åskådliggör bäst skilnaden och framsteget. Medan den förra är och förblir en vackert tonande melodi, framträder i den senare bilden af det unga Finland, lemnadt åt sig sjelft, skönare än den af någon annan blifvit tecknad. Högt upp i nordanland sitter den ensliga mön i djupa skogen vid insjöns strand,

Men nära henne en jette står.
Så häftigt slår
i vilda begär hans hjerta.
Sin arm han sträcker kring hennes lif;
det väna vif
då känner stor ångst och smärta.

Men hon klagar icke, och ingen ser den ensliga kamp, hon strider; hon ber blott en bön och sjunger en sång ifrån sin barndoms dager:

Då lyssnar jetten. Han sänker sin arm.
I dyster harm
hans blickar dunkla brinna.
Den sången den är så ren, så klar,
så underbar;
Han kan den ej öfvervinna!

Och den fagra jungfrun på insjöns strand

Sitt lif hon värnar med sången.
Hon hoppas så visst att det randas en tid,
det stundar en strid,
som friheten skänker åt fången!

Det är folkets andliga odling och dess fasta resignerade tro i motgången, som skall skydda dess sjelfständighet, och då skalden i slutversen profetiskt bådar en fri framtid åt sitt foster-

land, så har han icke blott gjutit deri sitt hjertas varmaste känslostämning och gifvit uttryck åt en idé, som särskildt under medlet af 1850-talet, när dikten skrefs, torde varit allmänt omfattad, utan den möter ännu ett varmt gensvar i våra hjertan. Denna känsla förmäler sig äfven med politiken till en lyrik, som till och med vill inverka på händelsernas gång. Dikten »Sverige till Finland» år 1854 frågar hvad der kännes och tänkes, när striden åter tändes, och »Britannia« af samma år är ett upprop till drottningön i Vesterhafvet att höja sin glafven mot »våldets jette«. Och när han två år senare besvarar sin moders helsning med löfte att återkomma,

När sig Finlands fana höjer,
fosterlandets frihet grundas,
Suomis unga skönhet segrar,

då får han till svar en klang ur grafvens dystra boning:

Ve dig, son! den sorgsen sade,
aldrig mer du hemnet hinner,
aldrig fosterjorden skådar!
Allt för länge har du qvardröjt,
allt för sent du tänkt att komma.

Det är en klagan ur skaldens eget hjerta, der han inlägger hela sin varma personlighet. Men detta framtidshopp om frigörelse och återförening möter oss ännu år 1863 i en dröm i »kungens bibliotek«, en af den nya samlingens bästa qväden, och hans hat till jetten, som röfvat den unga bruden, är ännu i en dikt från år 1879 lika lefvande, lika ungt som förr.

Kraftfullare toner än i senast påpekade dikter ha icke klingat från skaldens lyra, men den fosterländska stämningen möter oss ytterligare i flere tillfällighetsdikter, i några »finska folklifsbilder«, och så vidare. På tillfällighetsdiktens område täflar skalden med Topelius i att gifva oss så fulltoniga uttryck att de icke dö bort med den händelse, som framkalla desamma. Sådana äro t. ex. »Våra hem«, »Lefve Sverige«, »Till Björnstjerne-Björnson«, med flere. Ett särskildt intresse har runan till »Nestor Tallgren«, der skalden på den brygga, som förenar hans ande med fosterjorden, länkar sina steg till en ungdomsväns graf och qväder till hans skugga:

Illa har om mig man talat,
illa talat, svårt mig svärtat
hos vår dyra moder Suomi;
Sagt, att jag ej henne vördat,
ej tillräckligt henne älskat.
O, min vän, min hulde broder,
ifrigt manar och besvär jag
dig, som hvilar nu hos henne,
dig, som bor vid hennes hjerta,
att du någång henne säger,
någon gång till henne hviskar,
att likväl jag trogen varit;
att åt henne, åt vår moder,
alltid jag det bästa drömde,
att åt henne, åt den dyra,
alltid jag det högsta tänkte!
Bed också, att mig hon låter
en gång vid din sida hamna,
sänkas ned uti ditt grannskap,
bäddas godt uti din närhet,
att vi än må kunna språkas,
minnas åter ungdomsdagar,
fröjda oss åt ungdomsvänskap.
Nu dock måste bort jag skynda,
att ej någon här mig finner,
mig ej onda ögon möta,
vrånga blickar mig betrakta.

Utom rent lyriska qväden innehåller denna samling en sinnrik saga om *Hebriderna,* egentligen en fantasi öfver Mendelsohn-Bartholdys ouvertur med samma namn, som vi förut ha läst i Dietrichsons nordiska tidskrift af år 1862; vidare en i samma rigtning gående fantasi-dikt kallad *Drömmarnes palats* och slutligen en spansk *Alhambrasaga* i Cidromansernas trokaiska versmått. Inledningen till denna romanscykel återfinnes i skaldens tidigare diktsamling under titeln »Alhambra« och den dersammastädes förekommande vackra sången »Näktergalen« utgör nu en af perlorna i denna romansföljd, som har en österländsk stämning och färg utbredd öfver sig och hvars konstform är fulländad, men hvars enskilda delar dock ej rätt vilja sammangå till ett helt.

Hvad det formela öfverhufvud beträffar, torde man endast sällan hos någon skald möta en högre grad af formfulländning än hos v. Qvanten, hvars diktion och versifikation hvila på de

omsorgsfullaste studier och som derför kan framhållas som mönstergiltig, om också en eller annan bild ej blir fullt klar till följd af den sammanträngda versbyggnaden, eller för rimmets skull stundom en interjektion blifvit förflyttad till slutet af meningen. I språkligt afseende, hvari skalden äfven är en mästare, anmärka vi endast några djerfva nybildningar, t. ex. buda (= båda), hvisket (= hviskningen), och så vidare.

Hvad som enligt vår mening gör skaldens diktning så tilltalande är den eteriskt fina doft och det melodiska behag, som utmärker de äldre, och den fasta, aldrig svikande öfvertygelse samt troheten mot idealet, som talar ur de nyare dikterna. Vi tro derför att vår literatur kan lyckönskas till den vackra tillökning, som den vunnit genom v. Qvantens sånger.

Arvid Hultin.

Przewaljskis resor i Högasien.

I början af år 1870 erhöll den dittills föga kände generalstabsofficeren Przewaljski af ryska Geografiska sällskapet i uppdrag att såsom chef deltaga i en tillernad expedition till norra Kina och de trakter af det himmelska riket, hvilka hittills varit kända hufvudsakligast blott ur kinesiska källor.

Uppgiften var ingalunda en af de lättaste. Hela denna ofantliga högslätt, från de sibiriska bergen i norr till Himalaja i söder och från Pamir i vester till det egentliga Kina i öster, var lika litet känd som Afrikas inre eller Central-Australien. Marco Polos skrifter och de enstaka beskrifningar, missionärer lemnat, innehöllo ringa eller intet om landets orografiska förhållanden, geologi, klimat, flora och fauna. Emellertid erbjuder detta land, till utsträckning större än hela europeiska Ryssland, och upphöjdt öfver hafvet högre än något annat land, genom omvexlingen af sina nästan oöfverstigliga bergmassor och oöfverskådliga slätter ett omätligt intresse för vetenskapsmannen. Naturalisten och geografen finna här det vidsträcktaste forskningsfält, lockande genom sin beslöjade hemlighetsfullhet, på samma gång det kan skrämma honom genom fasansfulla naturscenerier. Å ena sidan ödemarken med sina hvirfvelvindar, sin hetta eller köld och sin vattenbrist, å den andra en misstänksam, rå be-

folknings ovilja, en blandning af fruktan och hat gentemot hvarje europé.

Efter elfva år af mödor och försakelser är Przewaljski nu återkommen från detta fält, som han sökt utforska i tre stora expeditioner. Sitt mål har han ännu icke uppnått, men hvad han med all säkerhet vunnit är anseendet af att vara en af samtidens berömde resenärer. Äfven Przewaljski är en af desse djerfve forskare, hvilkas verksamhet är i så hög grad betecknande för senare hälften af vårt sekel.

Liksom hvarje menniska eger sitt olika skaplynne, så äfven hvarje tid. Det föregående seklets i början pietistiskt-filosofiska rigtning slog emot dess slut öfver i tvifvelsjuk filosofi, hvilken åter genom en mystisk halfdunkel romantik i början af detta sekel utvecklat sig till den sunda, allt vägande och mätande realism, som beherskar våra dagars vetenskap och den nu lefvande generationens hela åskådningssätt.

Medveten om betydelsen af sina segrar på naturvetenskapens vidsträckta fält, har tiden dock icke nöjts med det stilla, tillbakadragna forskandet uti naturens hemligheter på laboratorier och fysiska kabinett; på ort och ställe, hvarhelst vår jord erbjuder en hemlighet i natur- eller folklifvet, har tidsanden stält någon oförskräckt forskare att söka utreda den. Det är som om en äfventyrsälskande ynglings håg drefve tiden ut till kamp emot det okända, än i den kalla och ödsliga, än i den glödheta och dödande naturen, bland nordens ismassor eller öknarnas vattenlösa sandhaf. Och meningen i allt detta sträfvande kan dock sist och slutligen icke vara någon annan, än att bekräfta menniskoandens frihet och magt, samt förbereda genom vetandet dess slutliga seger öfver den natur, som omger oss.

Det var efter hvarandra Petersburg nyligen emottog och firade tvenne så betydande representanter för detta sträfvande, som Nordenskiöld och Przewaljski. Det kan icke ifrågakomma att likställa dem i afseende å resultatens uppseende väckande storhet, men för den ryska allmänheten måste den senares färder ega den särskilda betydelse, att de liksom utstakat ett eget område för det ryska forskningsbegäret. Ej heller äro de jemförliga i afseende å det vetenskapliga snille, Nordenskiöld utvecklat vid ledningen af sina expeditioner. Przewaljski är strängt taget ingen vetenskapsman, utan en talangfull, vetenskapligt bildad resande, hvars skarpa blick och klara praktiska förstånd i förening med kärlek till naturen, främst till fogelverlden, ledt till dessa färder, hvilka visserligen äro af stor betydelse såväl för den geografiska vetenskapen som genom inhöstade samlingar. Han är en enkel och trofast natur, med lika stor förmåga att hänföras som att hänföra, och det är väl dessa drag i hans karakter, som förklara den blinda lydnad och den orubbliga tro på sin anförare, han tyckes städse hafva förmått väcka bland sina följeslagare.

Nikolaj Mihajlowitsch Przewaljski föddes i smolenska guvernementet 1839. Befordrad till officer i början af 1860-talet, inträdde han kort derefter i krigsakademin, hvars fullständiga vetenskapliga kurs han afslutade 1865. Tillkommenderad till hufvudstaben i Petersburg, fick han kort derefter, på egen begäran, i uppdrag af krigsministeriet att upprätta en statistiskt-topografisk beskrifning öfver Amurlandet. Med lika gladt mod som lätt börs, hänförd af tanken att få ostörd jaga i de jungfruliga skogar, som begränsa Arguns stränder, lemnade Przewaljski residensstaden; genom norra Ryssland och öfver Sibiriens tundror ilade han till sitt mål och nedlade sedan frukterna af tre års ströftåg åren 1867—1869 i en »beskrifning öfver oussurijska landet«. Hemkommen från denna-färd, känd och erkänd endast såsom en lycklig och modig resande, emottog han året derpå af Geografiska sällskapet det nämda uppdraget att anföra en expedition till norra Kina med Kuku-noor och Gula flodens källor till mål. I tre långa år hade denna expedition att kämpa med svårigheter af alla slag, tills den ändtligen, tack vare oväntadt gynsamma förhållanden, lyckades uppnå målet. Vid återkomsten från Kuku-noors och Blåa flodens stränder emottogs han med stor välvilja af de undrande geograferne i Petersburg, och det blef honom nu jemförelsevis lätt att utrusta, denna gång med regeringens rikliga understöd, en ny expedition till Lob-noor. De vetenskapliga resultaten af denna hans andra färd finnas förvarade uti arbetet »Min resa till Lob-noor«. Men medan dessa Högasiens dunkla sjöar, liksom två djupblåa ögon, lockat den unge resanden framåt, utstakade han med mera mognad sitt mål allt längre söderut i Tibet, hvars hufvudstad skulle blifva slutpunkten för den ryktbar vordne resandens tredje färd, 1879—1880. Trots alla mödor och försakelser uppnådde han icke Dalaj-Lamas residens, men det slår väl icke felt att han vid ett nytt försök skall slutföra sin plan. Przewaljski synes vara skapt af det virke, som håller ut.

Medan den berömde resenären är sysselsatt med att sammanfatta minnena och resultaten af denna sin tredje upptäcktsresa, vilja vi följa honom på den första af hans färder i Högasien, och hoppas vi att läsaren må tillåta oss en viss utförlighet, på det att resultaten må desto trognare framstå.

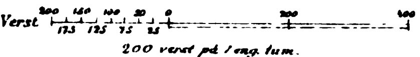
I.

Det var den 29 november[1] 1870 som Przewaljski, åtföljd af sin vän och medhjelpare M. Pyiljtsoff, afreste från den ryska gränsstaden Kiahta, för att begynna den färd, som han sedan skildrat i sitt arbete »Mongoliet och tanguternes land«. »Det var tungt, så begynner han denna sin berättelse, att tänka på en

[1]) Vid datumuppgifter användes här den nya stilen.

SCHEMATISK KARTA
till
Öfv. N. M. PRZEWALJSKI'S
Resa uti MONGOLIET
Åren 1871-1873.

Skala:

så lång skilsmessa från fosterland och allt hvad der fins dyrt och kärt, men svårmodet lättade sig vid tanken på att jag nu anträdde den färd, om hvilken jag drömt allt från min barndoms dagar«. Fullkomligt obekant med vilkoren för en forskningsfärd i de trakter, dit han ändock oförskräckt ryckte in, hade han beslutit att, för erhållande af upplysningar och vidtagande af nödiga förberedelser, begifva sig först till Peking. Färden mellan Kiahta och Peking, en väglängd af 1500 verst och vanligen räknad till tjugufem dagsresor, tog af honom fyratio dygn. Den skedde i kinesiska kärror af den mest primitiva konstruktion, bestående helt enkelt af en fyrkantig trälåda på hjul, uti hvilken den resande färdas i liggande ställning. De första 300 versten till Urgà ledde genom en vatten- och skogrik trakt, hvars härliga gräsbevuxna slätter ingalunda läto de resande ana närheten af brännande öknar. Marken utgöres här ännu af den renaste svartmylla, i hvilken lummiga hvita och svarta björkar slagit sina rötter. Björnar, vildsvin, harar, rapphöns och svalor förekomma i mängd; faunan eger här ännu en helt och hållet sibirisk pregel.

Staden Urgà, der Przewaljski tillbragte fyra dygn uti ryske konsulns gästfria familj, är belägen vid norra randen af högslätten Gobi, väl 4200 fot öfver hafvet. Den eger en befolkning af 30,000 dels mongoler, dels kineser, de förre bosatta uti den vestra eller så kallade mongoliska delen af staden med ett till storlek och arkitektur anmärkningsvärdt Majdàri-tempel. Urgà, af mongolerne benämdt Bogdo-kurenj, utgör för dem näst Lhassa, Dalaj-Lamas residens, den förnämsta och heligaste af deras städer. Också är den nästan uteslutande befolkad af lamaer, det vill säga teologer eller andlige, till hvilka för resten tredjedelen af hela den manliga befolkningen i Mongoliet säges räkna sig. Dalaj-Lama, Banj-Tsinj-Erdeni, som är ett slags adjunkt åt den förre med boställe i det närbelägna klostret Tschjesi-Lumbo, och urgàguden Kutuhtà, lamalärans treenighetspersoner, påstås aldrig dö, utan i och med kroppens förvandling öfvergår själen uti en annan, yngre och kraftigare organism. Denna uppenbaras dem af himmeln eller af Dalaj-Lama, till hvilken i sådant till en med rika skänker utrustad karavan beger sig från Urgà för att afhemta den nya kutuhtàn. Under expeditionens vistelse i Urgà var gudens plats vakant och hade ej kunnat besättas på grund af ett uppror bland de muhamedanske dunganerne, genom hvilkas land den stora vägen till Lhassa stryker fram. Utom dessa tre, de förnämsta gudomligheterna, finnes en otalig mängd mindre afgudar, spridda öfver hela Mongoliet. Desse »gygigener« utöfva en magt öfver det vantrogna folket, som är oerhörd och desto beklagligare, som all andlig utveckling hos desse gudar är strängeligen förbjuden. De öfvervakas i detta hänseende af kinesiska regeringen med stor sorgfällighet. I synnerhet synes kutuhtàn uti Urgà, till hvilken ofantliga rikedomar bringas af pilgrimerne, som hvarje år i juli strömma dit

till majdàri-festen från hela Mongoliet, vara ett särskildt föremål för den kinesiska regeringens omsorg.

Trots sin helighet utgör emellertid Urgà ett tillhåll för all slags fattigdom och elände: smuts på gatòr och torg, utmerglade menniskoskepnader och svultna hundar, som kretsa kring dem, väntande på sin spis; detta och dylikt möter fremlingen i en af den mongoliska kulturens hufvudhärdar. Jemte kringliggande khanater styres Urgà af guvernörer, två till antalet, den ene infödd mongol, den andra tillsatt af kinesiska regeringen.

Sedan den resande öfverskridit floden Tåla invid Urgà och lemnat bakom sig i norr berget Hara-Ula [1]), utbreder sig för honom, så långt ögat når, öknen Gobi, hvilken lik ett miltal bredt bälte är spändt kring östra Asiens högland, från vestra utskotten af Kuen-Lyn till Hingannbergen i nordost. En dagsmarsch, och den resande finner omkring sig på alla sidor en ofruktbar, mongolisk natur, utan en droppe vatten och endast här och der afbruten af långa band af bergiga kullar, mellan hvilka mongolernes talrika hjordar beta. Ofta påträffas deras tältläger i närheten af de stora vägarna, hvilka för öfrigt underhållas så väl, att man utan olägenhet kunde färdas på dem till och med i vagn. Vidpass 200 verst söder om Urgà vidtager sjelfva Gobi, utmärkt för sin ödslighet och enformighet. Uti den af grofkornig kisel och lera bestående jordmånen trifves ingen annan växtlighet än par grässlag, af mongolerne kallade »dyirisù« (Lasiagrostis splendens) och »budargàna« (Calidium gracile), ökenkamelens hufvudsakliga föda. Träd och buskväxter äro här omöjliga, redan på grund af de ogynsamma meteorologiska förhållandena: vinter- och vårstormar rasa här utan afbrott i veckotal och med en häftighet, som kan upprycka äfven de minsta plantor. Det är en natur, som oemotståndligt trycker och förstämmer den resande; alltid samma tafla dag efter dag, med öknens i gult stötande ödsliga färgton; om nätterna en molnfri, med tusen glimmande stjernljus beströdd himmel, hvars majestätiska hvalf begränsar synkretsen.

I en sådan natur gick färden den långa sträckan af omkring 900 verst från Urgà till Kallgann vid norra sidan af den stora kinesiska muren. Vägen tillryggalades mestadels till fots; man lemnade nattlägret vid middag och rörde sig i sakta marsch en 40 till 50 verst ända till midnatt, sysselsättande sig med att nedskjuta de ända till besvärlighet närgångna kråkor [2]), hvilka här i hundradetal kringsvärma de framtågande karavanerna. Ofta komma dessa objudna gäster att dela aftonvarden med den

---

[1]) Anses af mongolen såsom heligt, emedan en af den mandsjuriska ättens bäste kejsare, en samtida till Peter den store, der en gång uppehållit sig på jagt.

[2]) Förutom kråkan, som fruktas och hatas såväl af djur som menniskor, förekommer i Gobi, särdeles dess södra del, den så kallade mongoliska lärkan, hvars sång mycket prisas. Ökenfogelns hemvist är norra Gobi.

resande, stundom färdas de långa sträckor på kamelernas ryggar och lemna sin plats först sedan de med sin starka näbb ryckt stycken ur de arma lastdjurens lekamen. Däggdjuren representeras af den snabbfotade antilopen och mongolernes råttartade dätono, hvilken påstås kunna lefva flere månader utan vatten. Antilopjagt, som mycket idkas i dessa trakter, utgjorde ett af våra resandes största nöjen under vandringen; den fordrar mycken påpasslighet, emedan antilopen, af naturen rädd och försigtig, dertill ännu eger utmärkt skarp syn och hörsel.

Sedan Hallhà, den ödsligaste delen af Gobi, passerats, inkommo de resande på tsaharernes, af naturen mera gynnade område. Tsaharerne, ett mongolfolk, hvilket genom giftermål med kinesiskor förlorat alla den mongoliska racens goda egenskaper, på samma gång det upptagit alla kinesens fel, äro för sin falskhet allmänt hatade af de kringliggande mongoliska stammarna. Här finna vi redan spåren af en, om ock föga utvecklad kultur. Kinesiska byar och odlade åkerfält säga den resande att han nu lemnat bakom sig de vildaste trakterna. Ännu en dagsmarsch, och ökennaturen är förvandlad till en alptrakt med höga, spetsiga bergstoppar och djupa klyftor, mellan hvilka bäckar af kristallklart vatten slingra sig som skimrande band. Från norra sidan saknar denna bergsrygg höjning, emedan den utgör intet annat än södra gränsen af det mongoliska ökenhöglandet; sluttningen åt söder deremot erbjuder alla en bergstrakts storartade scenerier. Omedelbart efter öfverstigandet af den ryktbara kinesiska muren observerades en höjning i temperaturen, hvilken under hela resan hållit sig lägre än — 30° C.

Efter 25 versts nedfärd utför södra sluttningen af höglandet finna vi våra resande i Kallgann, medelpunkten för téhandeln [1]) mellan Kina och Mongoliet, en stad med sina 70,000 invånare, nästan uteslutande kineser. Mongolerne, af hvilka de talrika karavanerna för tétransporten utgöras, drifva goda affärer, men all vinst stannar sist och slutligen dock uti kinesens ficka; den okunnige och lättrogne mongoliske formannen blir hans offer på allt möjligt sätt.

Den ryktbara kinesiska muren, som våra resande här första gången stötte på, består af på hvarandra uppstaplade stenar, hopfogade med murbruk. Murens tvärgenomskärning är pyramidal, upptill 21, vid basen 28 fot. På vigtigare ställen äro qvadratiska torn af tegel uppförda, hvart och ett hållande en grundyta af omkring 1500 qvadratfot. En mur af dylika dimensioner löper på norra gränsen af det himmelska riket på en sträcka af flere tusen verst, — det mest gigantiska arbete af

[1]) Årligen utföres till Ryssland genom Kallgann omkring 600,000 pud (det vill säga öfver en million lispund. Medelpriset för transporten af ett skålpund té den 1200 verst långa sträckan mellan Kallgann och Kiahta utgör omkring 20 penni.

stora barn, som tänkte sig med dylika medel kunna skaffa styrka och trygghet åt sin odling.

Efter fem dagars vistelse i Kallgann begåfvo sig Przewaljski och hans vän på väg till Peking. Afståndet mellan Kallgann och hufvudstaden i Midtens rike utgör litet mer än 200 verst och tillryggalägges vanligen på fyra dygn. I den mån den resande närmar sig Peking, ser han lifvet omkring sig tilltaga mer och mer, tills att ändtligen bruset af verldsstaden når hans öron, allt under det han passerar några, liksom Kallgann, genom smuts och orenlighet utmärkta städer, belägna på hvar sin afsats af den mot Peking-låglandet sluttande marken.

Med ökenhöglandet bakom oss, låta vi våra resande kasta en återblick på lifvet och karakteren hos det folk, genom hvars land de nu slutat sin färd. Den oblandade mongoliska typen söker man numera förgäfves i andra trakter. Det är i denna del af Hallhà den rätt utmärker sig genom ett bredt, platt ansigte, utstående kindben, tilltryckt näsa, små sneda ögon, kantig hufvudskål, stora utstående öron, svarta, glesa och sträfva hufvudhår, dålig skäggväxt, hvilket allt just icke ger någon bra bild af »menniskans anlete«; men till kropparna äro de fasta och storväxta, såsom man ju ock gerna tänker sig ättläggarna af Tschingis-chans horder.

I söder är denna ansigtstyp betydligt förändrad, liksom också lefnadssättet under Kinas inflytande i väsentlig mån ombytt karakter. I likhet med kinesen rakar äfven mongolen sitt hår, lemnande på bakhufvudet ett ställe orördt; den mongoliska qvinnan bär vanligen två flätor, jemte det hon älskar att pryda sitt hufvud med band, röda koraller, glasperlor och dylikt. Lamaerne eller de andlige bära gul drägt med ett rödt bälte kring lifvet; för öfrigt består klädseln hos hvardera könet af en lång och vid blåfärgad drägt, kinesiska stöflar och bredskyggig hatt, qvinnorna utan bälte kring midjan, men i stället med en kortare lifrock utan ärmar ofvanpå. Om klädedrägten något vexlar i olika trakter, så är deremot mongolens bostad en och densamma öfverallt: ett koniskt filttält med öppning upptill för ljusets inströmmande och rökens aflägsnande utgör hans skydd mot vinterns isiga nordveststormar, liksom mot sommarens hetta och höstens piskande regn.

Om ock det smutsiga tältet redan ger tillkänna hvad man kan vänta i det inre af en dylik boning, så öfverträffas ens förväntan betydligt af den osnygghet, som omgifver äfven den förmögne nomaden uti hans hemlif; smuts betäcker allt, från guden »burrhan«, der den sitter på sin plats midtemot ingången, till mongolen sjelf, som sorgfälligt undviker att låta sin kropp komma i beröring med vatten. Det inträffar kanske någon gång att han tvättar händer och ansigte, men eljes är ökensonens motvilja för vatten så stor, att han aldrig uppslår sin jurta vid floder eller källor, ej heller förmår sig att förtära kallt vatten. Den dryck,

han mest begagnar och utan hvilken han icke kan lefva, är té blandadt med mjölk, af hvilken senare flere, enligt nomadens smak, läckra rätter tillagas, såsom smör, areka, arell och annat. Af sto- och getmjölken tillreder mongolen sin jäsdryck »tarasunn«, af hvilken männen på sina gillen läppja till öfverflöd. Kinesen bjuder ännu härtill sitt usla och dyra bränvin, som förtäres med begärlighet. Fårkött är ett vigtigt och värderadt näringsmedel; liksom kamelen anses också fåret för heligt. Hornboskapens kött äfvensom fisk och fogel hålles deremot för odugligt, men i stället sätter mongolen nog värde på andra djurs kött, blott det är fett. Icke ens den omständigheten, att djuret dött i farsot, hindrar honom från att förtära det.

Mongolernes förnämsta sysselsättning är boskapsskötsel, och deras enda rikedom utgör de talrika får-, häst- och kamelhjordar, som beta Högasiens slätter. De bästa kameler eger Hallhà, tsaharernes land är rikt på hästar, och på sydliga Mongoliets, Ala-Schanj's gräsrika slätter nära sig de präktigaste fårhjordar. Men så måste också medgifvas att nomaden både älskar och känner sina djur och deras rätta vård; för honom står omsorgen om dem i främsta rummet, dernäst han sjelf och så familjen.

Det mest utmärkande draget i nomad-mongolens karakter är hans lättja; kamelerna och hästarna beta sommaren om på de ändlösa stepperna, vården om fåren och de andra husdjuren anförtros åt qvinnorna; en herdesyssla vill blott de allra fattigaste åtaga sig. Så göra männen ingenting: de färdas från den ena jurtan till den andra, berättande hvarandra dagens nyheter, hvilka sålunda spridas hastigt bland de olika stammarna. Aldrig färdas nomaden annorlunda än ridande; gåendet anser han ovärdigt för en man. Men med lättjan finnes paradt ett annat fult drag, som vanställer mongolens karakter. Då man lär känna fegheten äfven hos Hallhàs nomader, skulle man icke tro att deras förfäder hjelpte Tschingis-chan och hans söner att roffa i hop det största rike verlden sett. Men allt detta oaktadt kan man ej förneka att mongolen ju eger i hög grad ett naturligt godt förstånd, som i ett mera utveckladt stadium röjer sig som list och hyckleri. Det är dessa senare egenskaper, som utgöra lamaernes företräden, medan deremot »det svarta folket«, »harabunn«, är jemförelsevis goda, enkla menniskor. Dess bildningsgrad är ock ganska låg. Väderstrecken bestämma rigtningen, och hästens eller kamelens hastighet afståndet mellan orterna. Dagen från soluppgång till soluppgång är den minsta tidsindelning, som nomaden känner, månens förändringar afdelar året i tolf skeden, och tolf dylika skeden bilda en tidcykel, hvars första tecken är en råtta och sista ett svin.

Hvad mongolernes språk beträffar, är den skörd, expeditionen under sin resa hann göra, jemförelsevis ringa; de olika munarterna skilja sig betydligt från hvarandra, förnämligast i uttalet, hvilket i södra Mongoliet är långsamt och släpande, me-

dan Hallhà-nomaden uttalar sina tankar högt och raskt. Skriften är i likhet med den kinesiska vertikal och läses från venstra till högra handen. Af tryckta böcker finnas icke så få, och äfven kalendern utgifves på mongoliska; i Peking och Kallgann har man mongoliska skolor. Mongolen är språksam, icke sällan äfven musikalisk: flöjt och balalajka äro kända och omtyckta instrument; deremot lär dansen aldrig idkats hos dessa folk. Såsom öfverallt i östern är qvinnans ställning äfven här icke just afundsvärd, men dock i sjelfva verket bättre än i en del kulturländer. Mongolens hustru är en god och öm moder, en omtänksam värdinna, och hennes man, ehuru månggifte är tillåtet, prisas såsom en god familjefader.

Gästfrihet är ett utmärkande drag hos dessa nomader; den resande välkomnas alltid med ett »mändu, mändu, sä-bäjna«, motsvarande vårt »var helsad«, hvarvid de mötande undfägna hvarandra med snus, som ej sällan uti silfverdosor bäres af hvarje mongol inom hallaten; blir vänskapen mycket intim, skänker man hvarann en klut sidentyg, »hadaki« kallad. Inför embetsmannen är mongolen en krypande slaf. I hans natur äro vidskepelsen och vantron djupt rotade; trolleri är endast en form häraf. Kastväsendet är äfven här en legaliserad social-institution; de tre första klasserna: furstar »håschunn«, adelsmän »tajtszi« och lamaerne äro i åtnjutande af alla privilegier, hvilka den halffria fjerde klassen saknar. Håschunen eller den regerande fursten är i krigstid anförare för krigskontingenten, ordnad på sqvadroner och regementen. Beväpningen utgöres af pikar, sablar, bågar och flintlåsgevär.

II.

Det var vid jultiden 1870 de resande beträdde Pekings heliga jord, Nordens hufvudstad »Bej-tsin«, såsom denna stad kallas af kinesen. De dröjde der till slutet af februari följande år, omgifna af sina der vistande landsmäns omsorger och vänlighet, hvilket allt dock icke synes hafva förmått mildra det dåliga intryck, som Kina, kineserne och deras hufvudstad med sin smuts, sin oordning och sina 40,000 tiggare utöfvade. Peking består af tvenne delar, den »inre« och den »yttre« staden, hvilka hvar för sig äro omgifna af tegelmurar med portar på visst afstånd och som passeras blott till mörkrets inbrott. Senare finner fremlingen den folkrika staden i djupaste sömn. Utom det kejserliga residenset eger Peking intet af intresse, om man undantager det brokiga, rörliga, österländskt egendomliga lifvet bland ett åldrigt, men i sina åldriga former stelnadt kulturfolk.

Det var en ingalunda lätt sak att göra förberedelserna till den förestående resan, som gälde trakter, dittills blott sällan beträdda af europeisk fot. Också var det med ovilja både regering och folk betraktade våra resandes plan att, sedan de under-

sökt loppet af Gula flodens norra krökning, framtränga åt vester till Kuku-noor och Tibet. Alla bemödanden att finna lämplige vägvisare, som skulle åtagit sig att, emot hederlig betalning i början och rik belöning i händelse af lycklig utgång, med sina kameler vara våra resande behjelplige, strandade mot befolkningens misstänksamhet och feghet. Przewaljski såg sig tvungen att af de ringa medel, endast 2500 rubel för första året, som stodo honom till buds, utbetala en del för uppköp af sju kameler och tvenne ridhästar, hvilkas vård och skötsel han sjelf med sin vän öfvertog, häri biträdd af tvenne kosacker, dem ryska sändebudet i Peking, general Wlangali, erbjöd honom. Förutom en fullständig uppsättning gevär och andra vapen, de säkraste och bästa ledsagare i dessa trakter, medtog Przewaljski en riklig packning, bestående af allt slags material för uppstoppande af djur och foglar, för förvaring af växter och dylikt, läskpapper, blår, alun, gips. Mer än 300 rubel användes till uppköp af krämarvaror, för att i händelse af behof kunna uppträda såsom köpman. Munförrådet bestod i ett för allt af en korg kognac, ett pud socker samt två säckar hirs och ris; villebråd ville de sörja för under sjelfva resan.

En sådan knapp utrustning förklaras lätt af de ringa penningemedlen; expeditionen egde icke ens möjlighet att aflöna en skild tolk, hvilket hade varit af särdeles vigt. Den kosack, som skulle fungera såsom dylik, var på samma gång äfven tjenare, kock, kameldrifvare och jägare. För kamelernas vård, för deras på- och aflastning var Przewaljski sjelf ofta tvungen att förlora en dyrbar tid, som annars kunnat användas till vetenskapliga ändamål. Med 460 rubel i silfver anträdde expeditionen sin första, ett år långa färd, och äfven af denna ringa summa gick en icke obetydlig del förlorad genom de kinesiske vexlarenes oärlighet vid utbytet af silfver till det gångbara skiljemyntet »tschohh«.

Sålunda utrustade och försedde med kejserligt kinesiskt respass öfver hela sydöstra Mongoliet till Hanj-Su, anträdde Przewaljski sin länge efterlängtade färd. Han ville icke genast söka tränga in uti Mongoliets inre, utan beslöt att först undersöka trakterna norrut från Peking till sjön Dalaj-noor, hvarest hans egentliga afsigt var att observera foglarnes vårflyttningsvägar. Till staden Gu-Bej-Käu, en af den stora kinesiska murens portar, belägen 115 verst norrut, bibehåller landskapet samma karakter som vid hufvudstaden: bördiga fält invid tätt befolkade byar och mindre städer. Vägen vidare fram till Dolon-noor, 150 verst, leder öfver det mongoliska höglandets, af låga parallela bergskedjor afskurna sluttning i vester och höjer sig småningom från 700 till 4000 fot öfver hafsytan. Bergens sidor äro betäckta med ett godt och saftigt gräs; ek-, björk-, asp- och furuskogar påträffas ofta. Rådjur, renar, tigrar, fasaner, rapphöns, dufvor representera djurverlden. Under sin resa här mötte Przewaljski

ofantliga svinhjordar, hvilka drefvos till Peking, för hvars befolkning svinkött eger samma värde som fårets för mongolen.

Från Dolon-noor, »de sju sjöarne«, utgår i nordnordvestlig rigtning bergsryggen stora Hingann, som skiljer Mandsjuriet från Mongoliet. Naturen på hvardera sidan om denna bergsrygg är väsentligt olika: den östra har bergstraktens, den vestra slättlandets och öknens natur; här finna vi ånyo vår kända ogåtono, antilopen, mongoliska lärkan och andra; floran är öknens. Staden Dolon-noor, som utgör en vigtig handelsplats, dit mongolen hemtar boskap, hår och hudar, och kinesen i utbyte lemnar té, tobak, bomull- och sidenvaror, hade intet sämre härberge för våra resande än ett afgudatempel, af hvilka det i dessa trakter finnes ett stort antal.

Den sista mars 1871 uttågade Przewaljski från Dolon-noor på väg till Dalaj-noor, ytterligare 150 verst norrut, och passerade kort derpå ruinerna af den så kallade »hvita muren«. Mongolerne kunde icke gifva några förklaringar på uppkomsten af detta åldriga minnesmärke. En dagsresa från förstnämda ställe begynner trakten att förändra utseende: alpnaturen ger vika för en lång, oöfverskådlig rad af gräsbevuxna sandkullar, hvilka hos mongolerne bära namnet »Gutschin-gurbu«, det vill säga tretiotre. Här rasade som bäst en steppbrand, eljes något mycket vanligt i dessa trakter.

Ändtligen uppnåddes Dalaj-noor, en saltsjö (deraf namnet, som betyder »hafssjön«) med sextio versts kuststräckning och mycket fiskrik. Denna rikedom hitlockar vårtiden en talrik, hemlös skara kineser, hvilka drifva ett egendomligt yrke: de fånga fisken om våren och bevara honom lefvande till sommarn, då fromme mongoler, som i stora skaror färdas hit, pläga uppköpa fisken för att återgifva de stumma fångarna sin frihet och dermed sjelfve köpa himmelns och Dalaj-Lamas nåd och förlåtelse, — också ett sätt att handla med vår Herre, men alltid bättre än aflatshandeln. Beläget i midten af vattenlösa stepper, utgör sjön Dalaj-noor en hufvudstation för den oräkneliga mängd flyttfoglar, hvilka till sommaren styra sin färd till Sibiriens och Bajkals bördiga ängder; de anmärkningsvärdaste af dem voro änder, gäss, svanar, måsar och tranor.

Efter tretton dygns vistelse vid stränderna af Dalaj-noor, der expeditionen lyckades göra rika ornitologiska fynd, anträddes återresan till Dolon-noor, ännu en gång öfver Gutschin-gurbus sandkullar, der våra resande nu blefvo i tillfälle att första gången höra en af dessa trakters intressantaste företeelser, för resten egendomlig för hela mellersta Asien, nemligen den isabellfärgade härmfogeln, som än skrattar som en skata, än skrikker som en glada, än åter sjunger lärkans sånger, till och med försöker att härma hästens gnäggande.

Många voro de svårigheter, med hvilka expeditionen hade att kämpa, men ingen gjorde den mera besvär än den ständiga

misstänksamhet, för hvilken den var föremål. Denna omständighet försvårade bland annat i hög grad de kartografiska arbetena, hvilka under hela resan på det sorgfälligaste måste undangömmas för nyfikne och närgångne kinesiske embetsmäns blickar. Ofta fick expeditionens långa jordkikare rädda dem från att förråda sig, då någon på afstånd hade märkt att den resande orienterat sig med bussol. Diopterviseringarna och afskärningarna kunde aldrig omedelbart antecknas på planet, utan måste först nedskrifvas i Przewaljskis anteckningsbok, för att sedan under tältets skydd införas på rätta stället i de linierade arken, hvilka omsorgsfullt doldes för profana blickar. Ej sällan kunde för objudna gästers skull alldeles inga observationer ske, och de, som gjordes, blefvo för de ständiga af- och uppstigningarna på kamelerna mycket besvärliga, i synnerhet under de heta sommardagarna.

För andra gången passerades Dolon-noor och Przewaljski styrde sin färd till Kallgann. Emellan dessa orter utbreder sig den mongoliska steppen ånyo i all dess vidd. Den stora farvägen synes vara mycket trafikerad, särdeles är salttransporten för trakterna norr om Dalaj-noor mycket liflig. De vidsträckta stepper, som utbreda sig här, utgöra den yppersta betesmark för kejsarens, »bogdo-chanens«, talrika hästhjordar, ur hvilka det kinesiska reguliera rytteriet under krigstid erhåller sina hästar. Vattnet i dessa trakter är ytterst dåligt. Under denna resa gjorde expeditionen första gången bekantskap med en sandstorm i öknen, då hela moln af sand, dam och grus regna öfver menniskor och djur, solens ljus förmörkas och vindens styrka är sådan, att intet kan emotstå densamma; allt lefvande kastar sig ned till marken för att skydda sig, och sjelfva kamelen, öknens skepp, tryckes ned af fasa för detta naturuppror. Den 24 april på morgonen stodo våra resande åter på den punkt af den mongoliska bergskedjan, der vägen till Kallgann begynner; än en gång öppnade sig för dem den leende taflan af det kinesiska låglandets smaragdgröna matta: der nere var doftande vår, bakom dem låg allt ännu bundet i vinterns isiga bojor.

Den erfarenhet, Przewaljski under sina två månaders ströftåg redan vunnit, hade till fullo öfvertygat honom om att intet bistånd var att vänta, hvarken af den kinesiska eller den mongoliska befolkningen. Expeditionen måste uteslutande räkna på egna krafter, hvarför man beslöt att något omorganisera karavanen. De två kosacker, hvilka dittills varit dem följaktiga, aflöstes af tvenne andra, den ene en ryss, den andre en burjät, hvilken senare skulle tjena såsom tolk; antalet kameler ökades till åtta, af hvilka tvenne buro kosackerne, de öfriga expeditionens till omkring en centners vigt uppgående bagage; tvenne hästar, hvilka redos af Przewaljski och Pyiljtsoff, samt den förres trogna hund Faust fulländade karavanen.

I medlet af maj begynte expeditionen sin egentliga upp-

täcktsfärd, styrande kursen åt vester, till Inn-Schann's berg oc Hoang-Hä's norra krökning. Redan med andra dagen gick de väg genom trakter, som visserligen voro af naturen vanlottad men likväl tätt bebodda; by vid by passerades, och öfveral möttes de resande af samma misstänksamhet och nyfikenhe Såsom vi redan nämt, hade Przewaljski, i afsigt att underlätt eller legalisera sina förbindelser med befolkningen, medtagit kö mannavaror, hvilkas försäljning skulle undanskymma expediti nens egentliga afsigter; men köparnes närgångenhet, i förenin med den tidspillan, köpslagandet med den mongoliska befolkni gen i allmänhet medför, tvungo honom att innan kort alldele upphöra med sin industri. Härefter uppträdde han såsom r sande embetsman »nåijon« och fick derigenom friare händ med de objudna gästerna. Det enklaste blef att utvisa dem frå tältet, då de gjorde sig alltför närgångna. Denna befolkningen hätskhet mot »jann-gujza« eller djefvulen från andra sidan ha vet, såsom hvarje fremling här benämnes, föranledde ett slag krigstillstånd med de vanliga yttringarna af illvilja: en dag het sades en stor mongolisk hund på vår resande.

Tre dagsmarscher från Kallgann uppnåddes en katolsk mis sionsstation Si-Inza, der två belgiske och en holländsk prest ver kade för den kristna lärans utbredning bland Buddhas och Kon futses anhängare, såsom det berättades, med föga framgång. Det Przewaljski derom erfor var att en af deras skyddslingar, en döpt mongol, en natt bestal expeditionen på en knif och en re volver. De upplysningar, som här erhöllos, förändrade emellertid den först utstakade planen att besöka staden Kuku-Hoto vid Inn-Schanns östra gräns; man beslöt i stället att, lemnande denna stad i söder, välja vägen öfver bergsryggarna Schara-Hada och Suma-Hada till Tsagan-Tschulutaj och Inn-Schann's norra sluttning. Sedan expeditionen passerat afgudatemplet Tschortschi, bekant genom missionären Huc's beskrifning, och sjön Kyiryi-noor, framstodo för de resande med ens konturerna af bergsryggen Schara-Hada, »det gula berget«, och femtio verst längre fram den härmed parallela Suma-Hada, den senare på sina glatt afslipade sidor bärande omisskänliga spår af isperiodens verkningar. Hvardera bergskedjorna äro bevuxna med gräs, örter och åtskilliga trädslag; på den senare trifvas dessutom den gula törnrosen, det vilda persikoträdet, äfvensom enrisbusken, ibland hvars barr en otalig mängd insekter dölja sig. Öfverhufvud röjer Suma-Hada, hvars absoluta höjd utgör 5,600 fot, en mera vild natur med stora alm-, al- och lindskogar. Här påträffas den ståtliga, för sin utmärkta syn och hörsel bekanta stengeten eller argali; men att jaga denna klippbranternas käcke bebyggare är både mödosamt och farligt, hvarförutom de envisa nordvestvindar, som under april och maj rasa i dessa trakter, afkylde våra resandes jagtifver.

Emellertid hade de lemnat bakom sig tsaharernes land, ge-

som hvilket färden hittills gått, och öfver uroternes lilla område beträdt tumyiternes jord. Detta mongoliska folk, som längre än något annat varit under Kinas inflytande, utmärker sig framför de andra genom vinningslystnad. För öfrigt äro tumyitens tankar, liksom asiatens öfverhufvud, rigtade på tre saker, dem han aldrig försummar att taga till tals med fremlingen, boskap, läkekonst och religion.

Har den resande färdats några dagar längs stora postvägen till Ordòss, utbreda sig snart i söder de massiva bergmassor, som af geograferne fått namnet Inn-Schann [1]), hvars hvardera delar, den östra Syirin-Bulyik och den vestra Muni-Ula, utmärka sig för en vild alpnatur med samma egendomlighet, som öfverallt i Mongoliet, att den norra sluttningen är bördigare och skogrikare än den södra. Muni-Ula, om hvars uppkomst många legender äro spridda, utgör det enda undantaget från denna allmänt observerade företeelse. Floran och faunan i dessa trakter äro jemförelsevis rika; bland trädslag må nämnas aspen, rönnen, hvita och svarta björken, alen, poppeln, någon gång ek och lind; bland blommor pionen, liljan, geranium, veronica, berberis, nejlikan, nattviolen. Djurverlden är mindre rikhaltig; af däggdjur märkas renen, hvars horn stå här i högt pris, rådjuret, antilopen, vargen, räfven och haren, af foglar kondoren, fasanen, hackspetten, stendufvan och den s. k. japanska smeden, hvars enformiga knackningar efter solens nedgång höras öfverallt.

Sedan expeditionen användt några dygn på ströftåg uti Muni-Ulas berg, beslöt man att åtföljd af en legd mongol besöka staden Bautu, belägen på södra sidan af Inn-Schann, der den ofruktbara sandsteppen ånyo vidtager. Välkomnad och skyddad af stadens kinesiska komendant, lyckades man göra de nödiga uppköpen för resans fortsättande, hvarför Przewaljski till vedermäle af sin tacksamhet skänkte generalen ett ur. Färden fortsattes, och man uppnådde nu det ställe, der öfverfarten öfver gula floden till Ordòss vanligen försiggår.

Ordòss är den del af Mongoliet, som från tre sidor, vester, norr och öster, begränsas af Hoang-Hä's lopp vid dess norra krökning. Till sin fysiska karakter utgör denna del ett stepp-land med sandig, ofruktbar jordmån, hvilken dock vid stränderna af floden gifver ett tillräckligt bröd åt den flitiga, af gammalt har bosatta kinesiska befolkningen. För att vinna tid hade våra resande först ernat beträda samma väg som missionärerne Huc, Martini och Gerbillion på 1850-talet, nemligen ökenvägen i sydvestlig rigtning, tvärsigenom landet, men afstodo ifrån denna plan, emedan Przewaljski, utom rika zoologiska och botaniska fynd [2]), som han i Hoang-Hä-dalen hoppades göra, ville afgöra

[1]) Mongolerne nämna ofta med detta namn hela den bergsträcka, som utbreder sig från Hoang-Hä genom Kallgann till Dalaj-Noor och Mandsjuriet.

[2]) Från Hoang-Hä's floddal och Kuzuptschis oaser medtog expeditionen omkring 137 blommande växtarter; Muni-Ulas berg gaf 163 arter.

den länge omtvistade frågan angående Hoang-Hä's förgrening i dess mellersta lopp. Åt denna fråga gaf Przewaljski sedermera den lösning, att någon förgrening af floden sannolikt aldrig existerat, men att sjelfva flodbädden flyttat sig ungefär sextio verst söderut från sitt ursprungliga ställe. På hela sträckan af omkring 450 verst från Bautu till Dyin-Hu är flodens bredd från 200—250 famnar, djupet är betydligt, strömmen strid och på intet enda ställe lämpligt för flodöfvergång; bädden utgöres af lera, liksom för öfrigt fallet är i hela floddalen, hvars bredd räknas från 30—60 verst. Den ihoptränges i söder af de från Bautus meridian i vestlig rigtning gående sandbankarne Kuzuptschi, hvilka likt ett band (deraf namnet, som betyder »halsband«) löpa längs stranden af floden på en sträcka af 300 verst, tills de öfvergå densamma och fortsättas på dess venstra strand ända in på Ala-Schanj's område.

Den frånvara af allt lif, man kunde säga dödstystnad, som herskar här, icke ens afbruten af timmerman-insektens knarrande, har om dessa förfärliga sandstepper gett upphof till några legender, hvilka ännu ej dött bort från befolkningens läppar. Här skall skådeplatsen hafva varit för Gäsär-chans och Tschingis-chans bedrifter. Om den senare berättas äfven att han, trängd på alla sidor af fiender, flyttat denna sandmo hit och till dess försvar krökt Hoang-Hä's lopp mot norr. Stora skatter låter sägnen här gömmas i jorden, men mensklig hand förmår ej vidröra dem, och tunga suckar af de dödas själar höras här nattetid. För öfrigt lefver i hela Ordòss minnet af Tschingis-chan, hvars hvita fana påstås allt ännu förvaras i Ryssland. Den store eröfraren är icke död, han sofver blott, och mongolen väntar hans uppståndelse efter 150 eller, enligt några, efter 350 års förlopp, då han skall föra sitt Ordòssfolk till Hallhà, det utlofvade landet.

Djurlifvet är i Ordòss mindre rikt än fantasilifvet; förutom den svartsvansade antilopen eller »hara-suljta« finnas här vargar, harar och mindre gnagare. Fasanen, lärkan, härmfogeln, måsen äro de talrikaste af den till 104 arter uppgående fogelfaunan. Uti Gula flodens bassin förekommer ännu den såsom helig ansedda sköldpaddan. Till ödsligheten i denna del af Ordòss kommo längs hela vägen till Dyin-Hu spår af dunganernes framfart. Ett stort afgudatempel, som af expeditionen besöktes, bar tydligt vittne om de föröfvade grymheterna. Största delen af befolkningen hade flyktat från halft förstörda eller brända byar och städer, och förvildade boskapshjordar irrade omkring utan egare på de vidsträckta stepperna.

Sålunda färdades de hela augusti genom nästan helt och hållet folktomma trakter, tills de uppnådde foten af den klippiga bergsryggen Arbùss-Ulà, som utgör kedjan Ala-Schanj's norra utskott. Icke långt härifrån i vester vid Hoang-Hä's venstra strand ligger håschunn residenset Dyin-Hu. Den 14 september

framkom Przewaljski dit, och samma dag fick han befallning att infinna sig hos stadens öfvergeneral. Sedan denne på det sorgfälligaste granskat de resandes pass, anbefalde han en sträng visitation, hvaraf resultatet blef att mandarinen tillegnade sig af expeditionens skjutvapen dem, som föllo excellensen mest i smaken. Przewaljskis protester och hotelse att anföra klagomål i Peking hade så när kostat honom lifvet. Han ansåg sig hafva undkommit för godt köp, då han sålde gevären till underpris.

Ala-Schanj, som nu förelåg de resande, är kanske det ödsligaste och af naturen mest vanlottade af Högasiens, i allmänhet så föga lockande länder. Ordôss' »Kuzuptschi« äro vänliga oaser, jemförda med Ala-Schanj's oöfverskådliga sandhaf. Vegetationen är den fattigaste, man kan tänka sig, och troligen skulle menniskofot ej vågat beträda dessa sandslätter, om ej »öknens skänk«, ett två fot högt, tistelartadt, groft, salthaltigt grässlag här funnit rot och fäste. Agriophyllum gobicum, hvars frukt mognar mot slutet af september, utgör en omtyckt föda för såväl menniskor som djur; isynnerhet är den en läckerhet för kamelen. Bland däggdjuren är hara-suljta och af foglar holo-dsjoro, af en nötskrikas storlek och i flygten påminnande om dufvan, nästan de enda här förekommande arterna. Men i detsamma trakten antager en mindre ödslig karakter, försvinna de, hvarför de ock af mongolen anses som förebud till olycka. Ödlor och andra kräldjur hafva här sitt tillhåll. Den fattiga befolkningen, som utgöres af oljuter, en mongolstam, hvilken till härkomst intager en plats mellan Hallhâs innevånare och kineserne, eger alla sina stamförvandters fel, utan att besitta någon enda af sina förtryckares goda sidor; deras tungomål är mjukt och svagt.

Andra dagen efter afresan från Dyin-Hu anträffade expeditionen något, som den under hela färden tillförene icke mött, en källa med rent och klart vatten. Man beslöt att för några dagar här uppslå läger, för att låta både menniskor och djur hvila ut och samla friska krafter. För Przewaljski förflöto dessa dagar under flitiga iakttagelser af foglarna, hvilka vanligen begynna sina flyttningsfärder emot slutet af augusti. Uppfriskad begaf man sig åter i väg, med öknens gula sand för ögonen, hvarthelst blicken föll. Omsider, sjutio verst ifrån staden Dyinj-Juanj-Inn, Ala-Schanjfurstens residens, begynte konturerna af Ala-Schanj's jätteklippor att resa sig i sydost, medan steppernas sandgolf i en lång båge vek af åt höger från vägen.

Den 26 september gjorde expeditionen sitt högtidliga intåg i Ala-Schanj's hufvudstad, säte för aikamens, det är provinsens regerande furste, eller såsom han här benämnes »ambanj«. De resande blefvo på bästa och hjertligaste sätt välkomnade af den asiatiske despoten, hvilken, sedan han öfvertygat sig om att de icke voro missionärer, påbjöd att dem skulle visas all möjlig vänlighet. Den mongoliske feodalherren, en man om fyratio år,

hade sjelf engång besökt Ryssland, det vill säga Kiahta, och han hade åtskilliga gånger färdats till Peking, hvarifrån han såsom maka hemfört en af Bogdo-chans döttrar. Denna hade vid sin död efterlemnat åt honom tre söner, af hvilka de två yngre, Gyigen och Sia, blefvo våra resandes förklarade gunstlingar; den förre, en vacker yngling om 21 år med goda anlag, men förderfvad genom en skef uppfostran, visade ofta uti sina samtal tecken till ett djupt behof af något annat än det, hans ställning såsom gud erbjöd honom.

Den intressantaste af Ala-Schanj hofvets personligheter var dock den åldrige laman och rådgifvaren Baldyin-Sordsji. Efter att hafva tillbragt sina ungdomsår uti Lhassa, vid den buddaistiska religionens vishetsbrunn, hade han återvändt såsom lama till sin fädernestad, hvars inflytelserikaste man han nu var; till båtnad för expeditionen, mot hvilken han visade stor välvilja. Hans, liksom de unge furstarnes vetgirighet sträckte sig utom deras eget lands gränser och ut öfver de alldagliga göromålen och frågorna. De begärde upplysningar om Europa, om Ryssland och dess Tsagan-chan »hvite tsar«, om jernvägar, telegrafer, stearinljusfabrikation, maskiner och dylikt, och i utbyte gåfvo de värdefulla uppgifter om Dalaj-lama, om sitt land, dess folk och seder.

Under ett enskildt samtal, som Przewaljski hade med Sordsji, meddelade denne en intressant legend om »Schambalyin«, buddaisternes förlofvade land högt uppe i norden, ett härligt land, flytande af mjölk och honung. Efter profetians uttalande måste tvåtusen och femhundra år förrinna, innan för folket befrielsens timme slår. Af dem hafva två tusen femtio år redan förgått, men innan stunden är kommen, skola dunganerne, islams bekännare, eröfra Asien och Europa samt belägrande stå utanför Schambalyins port. Då skall fasa gripa hela jorden, den gudafödde skall stå fram och befria sitt folk, som härefter skall regera hela jordens krets. På Przewaljskis fråga hvar Schambalyin vore beläget, svarade Sordsji: »uti det land, der en stor stad finnes och hvars folk en drottning regerar efter sin makes död«. Vid Przewaljskis upplysning att England vore ett sådant land svarade Sordsji med tillförsigt: »ja, då är England Schambalyin«.

Efter åtta dagars väntan fick expeditionen företräde äfven hos fursten, hvilken på europeiskt vis välkomnade de resande. Såsom bevis på sin synnerliga belåtenhet gaf fursten vid afskedet tillåtelse åt Przewaljski att jemte sin vän påföljande dag jaga i de närbelägna bergen. De höga och klippiga Ala-Schanjbergen med sina rika stenkolslager under jorden och sin talrika mongoliska befolkning ofvanpå bilda en skarp kontrast till den omkringliggande öknens brist och enslighet. Trasten, fasanen, »hara-takja« eller svarta hönan, rapphönan, den ståtliga kondoren ha här sin ständiga bostad; utom renen, vargen, räfven och hillern, hvilka bebo den östra, mera vilda sluttningen af berget, på-

träffas i stor mängd den gråbruna stengeten, af mongolerne kallad »kukù-jamàn«, hvilken jagas för sitt smakliga kött och sin goda pels.

Efter två veckors angenäm vistelse uti Ala-Schanj beslöt Przewaljski att lemna sin gästfria värd, men i stället för att nu kunna fortsätta resan till det efterlängtade målet, sjön Kukunoor, dit ett stycke af endast 600 verst, eller mindre än en månads marsch återstod, såg han sig tvungen af brist på penningar att återvända till Kallgann. Ännu aftonen den 26 oktober tillbragte han uti Gyigens och Sordsjis sällskap; påföljande morgon finna vi redan våra resande på återväg till Kallgann, dit de hade 1200 verst att tillryggalägga. Visserligen syntes återfärden skola medföra mindre svårigheter än framträngandet hit, men äfven i detta hänseende var denna del af hans expedition en bitter missräkning. Vintern med sina fruktansvärda stormar och sin stränga köld stod för dörren. Man måste skynda, man hade ingen tid att förlora, och just nu insjuknar Przewaljskis vän Pyljtsoff uti tyfus. Under omsorger om den sjuke förgingo nio dygn, innan denne blef så återstäld, att han kunde hålla sig uppe i sadeln, och karavanen med tungt mod kunde fortsätta sin färd.

Lemnande snart bakom sig den saltrika sjön Dsjarataj-Dabasu, som utgör det lägsta ställe uti hela Ala-Schanj — dess absoluta höjd är endast 3100 fot —, beslöt Przewaljski, för att närmare lära känna karakteren af de berg och vattendrag, som begränsa Hoang-Hä's venstra floddal, att taga vägen längs foten af bergsryggen Hara-Narin-Ula's nordvestra sluttning. Detta berg, hvilket på ungefär tio mils afstånd åt norr löper parallelt med Hoang-Hä's norra krökning, utgör ett af det mongoliska höglandets gränsberg i söder. En mager nödvuxen almart är florans nästan enda representant, och det oaktadt dessa klippor äro rika på källsprång och fuktighet. Faunan är rikare: kuku-jaman och argali anträffas här på hvarje brant, men jagten på dem är farlig och mödosam.

Således hade nu våra resande ånyo beträdt det mongoliska höglandet, men under förändrade omständigheter: vintern hade redan gjort sitt inträde, nordoststormarna hade begynt rasa, termometern sjönk allt mer och mer, och snön föll ned i stora massor; tio steg framför sig kunde man ej urskilja de största föremål, hela drifvor uppreste sig i karavanens väg, och dock måste man framåt. Trots förlusten af tvenne kameler och en af expeditionens tvenne hästar tillryggalades under dylika förhållanden 150 verst, tills slutligen hålvägen uti floden Ugyin-Golls dal uppnåddes den 23 november och de resande längs densamma kunde nedstiga uti Hoang-Hä's floddal, der hösten ännu icke fullkomligt lemnat plats åt vintern. Ehuru temperaturen äfven här vid solens uppgång observerades med — 26° C, voro dagarna varma och angenäma och himmeln nästan ständigt molnfri.

Landet norr om Hoang-Hä är tätt befolkadt af kineser,

bland hvilka vid tiden för expeditionens genomresa talrika trupper voro förlagda. Att tala om krigstukt och mod hos dessa krigare vore att tillägga dem något, som de icke ega. Befälhafvaren för en dylik trupp bad en gång att få låna Przewaljskis mössa, emedan, påstod han, anblicken af densamma skulle verka på fienden mera imponerande än hans soldaters par hundra flintlåsgevär.

I början af december 1871 lemnade Przewaljski gula floddalen, för att åter begynna sin vandring på högslätten, och åter vidtog den besvärliga kölden, åtföljd af storm och snöyra. Under sjelfva marschen var kölden ej så känbar, men desto mera vid nattlägren. Först om aftnarna, då solen blodröd höll på att gömma sig i vester, stannade vanligtvis vår karavan, lastdjuren afsadlades, tälten uppslogos, sedan snön först skaffats undan, och nu kom den svåra uppgiften att erhålla bränsle[1]). Någon gång fick man för högt pris köpa det från en närliggande jurta, men oftast vägrades det. Det fans intet annat råd än att bränna upp någon mindre oumbärlig artikel, en sadel eller annat redskap för att upphetta téet, som nu mindre än någonsin kunde umbäras. Medan elden brann i tältet, kunde man ännu hålla sig någorlunda varm, men i stället ledo ögonen af den stickande röken. Kölden var stundom så sträng, att det kokta köttet stelnade i handen under måltiden. Till natten placerades vanligen kamelernas bördor kringom tältets sidor, för att i någon mån skydda mot vind och snö, ingången tillsnördes och man gick afklädd till sängs, helt och hållet insvept i hudar och pelsar. Den trogne Faust fick vanligen dela läger med Pyiljtsoff, och hvardera lär befunnit sig väl af kamratskapet.

Men icke nog med dessa vedervärdigheter; sällan förflöt någon natt, utan att de kringströfvande vargarna gjorde sin påhelsning, ibland till och med uti sjelfva tältet. De fingo väl ofta plikta med lifvet för sin djerfhet, men emellertid tvungos våra resande, att nästan jemt och samt stiga upp ur sin djupaste sömn, från den just varm blefna bädden, för att jaga bort de närgångna gästerna. Sådana voro nätterna; dagen började med att i 30 eller 40 graders köld verkställa påklädning, tillreda téet, sadla lastdjuren, och så åter på väg genom den bitande blåsten.

Sent om qvällen den 12 december anlände våra resande till nattlägret invid afgudatemplet Schyiretyi-Dzu på stora karavanvägen till Uljasutaj. En morgon, då kamelerna såsom vanligt blefvo utsläpta på bete i närheten af tältet, aflägsnade de sig för långt och bemärktes kanhända af kringströfvande karavanförare — allt nog, de försvunno, och inga efterspaningar kunde återgifva de nu mer än någonsin behöfliga lastdjuren. Till råga

---

[1]) Uti hela Mongoliet användes till bränsle uteslutande boskapens spilning, hvilken under benämningen »argall« utgör en vigtig handelsvara.

på allt stupade en af hästarne af brist på föda, den andra var af samma skäl obrukbar. Envist vägrade mongolerne att mot hvilken ersättning som helst bistå expeditionen. Omsider lyckades det dock Przewaljski att få köpa en häst, på hvilken en af kosackerne afsändes 80 verst till Kuku-Hoto, der i de stupades ställe andra, ehuru sämre och svagare kameler uppköptes, och med dessa tillryggalades nu i forcerad marsch den återstående delen af den redan, några månader dessförinnan topografiskt upptagna vägen till Kallgann.

Med hvarje dag minskades afståndet, som skilde expeditionen från dess närmaste mål, och ökades otåligheten att uppnå detsamma. Ändtligen slog den efterlängtade timmen: på ryska nyårsaftonen 1871 gjorde Przewaljski sitt inträde i Kallgann, liksom förut på det varmaste välkomnad af sina der vistande landsmän.

Stränderna af Kuku-noor hade han icke uppnått, men Przewaljski kunde dock med godt samvete säga att han fylt sin första svåra uppgift, att förbereda terrängen för vidare skördar. Den framgång, som, många hinder till trots, ändock åtföljt expeditionen, ingaf honom visshet om större och vigtigare resultat för vetenskapen af en följande resa, för hvilken vi i nästa häfte skola redogöra.

—gf—

En trolldomsprocess vid det finska universitetet 1661.

Rättegången mot studenten vid Åbo akademi Henrik Eolenius har fått ett rum i Finlands häfder, såsom i sin mån betecknande för upplysningen och fördragsamheten hos de akademiske fäderne vid den finska högskolan under det tredje årtiondet af dennas verksamhet. Mig veterligen förefinnes dock icke en på källorna grundad utförlig framställning af denna märkeliga process [1]). En sådan kan dock hafva sitt intresse både för karakteristiken af de uppträdande personerna och såsom ett drag af den tidens sätt att tänka och handla.

På ett annat ställe [2]) har jag framhållit naturvetenskapernas låga tillstånd vid vårt universitet under samma tid. Efter-

[1]) Källorna för denna artikel äro dels de handlingar, Jakob Tengström offentliggjort, dels hittills icke tryckta urkunder, som delgitvits mig af min fader, hr K. K. Tigerstedt i Åbo. — [2]) Naturvetenskapernas första framträdande vid Finlands universitet, i Per Brahes Minne 1880.

följande tidsbild gifver förklaringen till detta förhållande. Vid ett universitet, der de styrande voro insnärjda uti en sådan vantro, som den vi här få skåda, var det icke möjligt att en fri forskning i naturen skulle kunna idkas, förr än det nya tidehvarfvets idéer brutit sig fram genom de skrankor, inskränktheten, bigotteriet och vantron ville ställa för dem.

I.

Den 15 juni 1661 framkom för den akademiska senaten studenten Henrik Thomasson Eolenius och anklagade en sin kamrat Johannes Johannis att hafva beskylt honom för olofliga konster. Denne förklarade sig hafva rigtat sådana beskyllningar icke mot honom, utan mot en tredje student, Johannes Pythius. Då ingen vidare utredning i målet stod att vinna, fingo parterna afträda och tillsades att härnäst frambära bättre skäl[1].

Något öfver en vecka senare den 22 juni infann sig bemälde Johannes Pythius inför konsistorium och företedde några bref mellan Eolenius och en annan student, Johannes Caroli, hvilka hufvudsakligen röra sig kring några »konster«, dem den förre lofvat lära den senare. Johannes Caroli skrifver härom både på latin och på svenska. »Wijdare bredewijdh förundrar jag«, säger han i ett af dessa bref, »att min trogne och ährade käre Broder, såsom jag håppas, dröjer så lenge med istos artes, att han will intet leda mej på wägen, såsom Broor med sworen eedh lofvade in praeterito tempore Jacobi, då som jag wille och hadhe också gått bort till krijg. Han gör sej 1000 gångor wärre som jag aldrig förr sedt hafwer. Hvad hafver jagh derutaff att jag går dageligen hoos Broor till dricka, som jag härtill hafver gjort? Det är sant: Bror vijser ått mej stundom, men aldrig blifwer jag dess klokare. Kära hjertans Broor, skule icke tu troo mej redan, som har hafft snarast sagdt 3 åhr wänskap med tig, och hafver ändoch sworit så grofveligen, att jag kan intet så seja. Gudh gifve om jag wore som Broder är! Fan tagi den som icke hadhe lengesedhan gjordt thet, men jag förstår att Broor will dröja tijden med mig, fattige gåsse, och om du will lära mej, så lär så att jag blifwer karl« — och så vidare. Eolenius svarar i sitt bref bland annat följande, som skulle blifva så olycksdigert för honom:

»Då det nu förhåller sig så, tror jag mig träffa det rätta, om jag, för att visa Dig min tillgifvenhet, skall yppa för Dig hvad jag har i min själ, nemligen det, som jag häftigt åstundar, att meddela Dig en så fullständig kunskap som möjligt om dessa två gudomliga och aldrig nog berömda konster, om hvilkas in-

---

[1]) Redogörelsen för förhandlingarna i konsistorium är gjord efter den afskrift af protokollen, som insändes till Per Brahe och nu förvaras i Skoklosters arkiv.

hemtande vi några gånger talat med hvarandra, allt ländande till Guds ära och ditt gagn; hvilket Du med Guds bistånd, som kraftigt understöder allt godt, men strängt tillbakahåller det onda, lätteligen skall kunna göra, och om det annars vore svårt för Dig, skall det icke vara så under min ledning, i anseende till den kunskap i dessa gudomliga konster, som jag redan, Gudi vare lof, vunnit« [1]).

Vid af konsistorium gjord förfrågan hvad han hade att säga angående dessa bref, svarade Eolenius att Johannes Caroli visserligen bett honom lära sig konster, »som lända till juvamen ingenii«, men inga bekommit; att han lofvat skaffa honom magiska konster af andra, men gjort detta blott för att afhålla honom från hans plan att ingå i krigstjenst. Med de två gudomliga konsterna, hvarom han talade i sitt bref, menade han ingenting annat än grekiska och hebreiska språken. Han hade lärt sig hebreiska på egen hand och grekiska af konrektorn i Åbo skola magister Michael Vizius, samt latin under professor Thuronii ledning.

Sedan derpå Johannes Pythius gjort sin vittnesed, berättade han om en sin broder Georgs sinnessjukdom följande. När denne blef svag i hufvudet, frågade han utaf honom hvari orsaken härtill månde ligga och fick till svar att han blifvit svag deraf, att han en afton förliden höst, då han var hos Henrik Eolenius, der först såg en »besynnerlig apparition«, sedan kastade en spiritus två handskrifter på bordet, dem tog Eolenius, som strax derpå föll ner till golfvet och bad Georg Pythius hjelpa sig från den orena anden. Härtill tillade vittnet ytterligare att hans broder in i benen öfvertygat honom om att Eolenius var orsaken till hans hufvudsvaghet. Vidare berättade vittnet att Eolenius, den tiden han först kom in i rektorsklassen i skolan, kunde just ingenting, men sedan efter ett år började han öfvergå alla andra medlärjungar i lärdom; att han ofta brukade vara borta från skolan, och när kamraterne frågade honom hvar han var, svarade han sig hafva annat för sig hemma. Derstädes stängde han stundom in sig, så att ingen fick tala vid honom.

Angående Georg Pythius berättade ett annat vittne att denne sagt sig en gång hafva varit hos Eolenius och der förtärt någon dryck, hvarefter han strax blef svag i hufvudet.

På dessa vittnesmål beslöt konsistorium att insätta Eolenius i akademins karcer, hvarjemte professorerne Bergius och Miltopæus tillsammans med sekreteraren skulle gå hem till honom och bese hans böcker.

Den 2 juli företogs ärendet ånyo, dervid Johannes Caroli, som för detta ändamål inkallats från landsbygden, afgaf följande

[1]) Eolenii bref är skrifvet på latin. Hela denna brefvexling mellan Eolenius och Johannes Caroli är tryckt i J. Tengströms Handlingar, III, 58 ff.

vittnesmål. År 1656, när mönstringen hölls i Åbo, ville han med sin morbror, Nils Remoinen, resa ut i krig, eftersom han icke hade någon lust för studier. Eolenius afrådde honom derifrån och lofvade lära honom en sådan konst, att han skulle få lust till studier och blifva en lärd man. Detta löfte gjorde tillbörlig verkan på honom, och han uppmanade sedan flerfaldiga gånger Eolenius att undervisa honom i den konsten. Slutligen besökte Johannes honom två år senare i hans hem, hvarvid Eolenius förevisade en skrift, på hvilken voro skrifna »några circuli och caracteres«, dem Johannes alls icke kunde begripa. Då sade Eolenius till honom att han, Johannes, »skulle ge sig fanen, om han ville lära den konsten«. Hörande detta utropade han: Gud bevare mig ifrån den konsten, hvartill Eolenius tilllade att somliga visserligen blifva svaga i hufvudet af densamma. De voro då begge två ännu skolgossar. Efter den dagen uppgaf sig Johannes aldrig haft eller velat hafva umgänge med Eolenius.

På tillfrågan hvad det var för en skrift, han hade visat åt Johannes, svarade Eolenius först sig intet veta, men sedan Johannes närmare för honom redogjort för saken, uppgaf han den hafva varit några utdrag ur en bok *Clavis Salomonis,* den han på några dagar haft till låns af en student Johannes Simonis. Han sade sig hafva gjort detta endast för att förhindra vittnet från att taga värfning, ty han var alldeles oskyldig till slika konster. Dock medgaf han att han lofvat lära Johannes sådana, men nekade sig hafva vid nyss berörda tillfälle yttrat de af denne anförda orden; han hade tvärtom endast sagt: Gud bevare oss begge ifrån sådana konster. Senare upplyste han att detta icke var fallet samt att Johannes Caroli, sedan han fått se utdraget ur Clavis Salomonis, i ett bref uppsagt allt umgänge med honom. Konsistorium anmodade honom att visa fram merberörda skrift; då han icke gjorde detta, återfördes han till karcer

Sammanträdet den 5 juli upptogs till en början af nya frågor till Johannes Pythius och Johannes Caroli, utan att desse dock kunde meddela något väsentligt nytt till hvad de förut berättat. Derefter tillspordes den senare om han sjelf skrifvit de latinska brefven till Eolenius. Han svarade ja. Frågades om han läst Terentius. Han svarade nej. Ytterligare frågades om hans lärare skrifvit de brefven. Han svarade: »det tror jag icke, utan om jag imiterat Eolenii bref och tagit fraserna ur dem eller ur någon annans«.

Konsistorium undrade, såsom det heter i protokollet, att Johannes Caroli kunnat skrifva så väl till Eolenius, särskildt då denne senare och ett annat tillkalladt vittne intygade att Johannes Caroli icke i sina studier kommit så långt, att han kunnat skrifva sådana latinska bref, hvilken omständighet gjorde det sannolikt att den onde anden fört hans hand under skrifvandet[1].

[1]) Se J. Tengström, Handlingar, II, s. 75.

Slutligen upplästes vid samma sammanträde en anteckning af Eolenius, innehållande att han en torsdags afton mellan klockan 4 och 5 begynt studera syriska och arabiska. Äfven denna anteckning skulle blifva ett svårt vittnesbörd mot honom.

Emellertid ansåg konsistorium sig nu kunna skrida till dom angående Johannes Caroli för hans upprepade anhållan hos Eolenius om undervisning i otillåtna konster. Utslaget blef särdeles mildt: emedan han så uppriktigt och rent bekänt allt det, som tilldragit sig mellan honom och Eolenius, samt i betraktande af hans ungdom, dömdes han endast att till akademin återbetala de 10 daler s. mt, som han erhållit för sin resa till staden såsom vittne. Eolenius skulle deremot fortfarande hållas fängslad.

Den 11 juli framkom ett nytt vittne, studenten Henrik Blanck, och tillfrågades hvad det vore för en konst, han kunnat lära af Eolenius och hvarom han talade i ett inför konsistorium tidigare uppläst bref. Blanck svarade att då han såg att Eolenius kunde hebreiska och syriska, han velat hafva undervisning deri af honom, till hvilken begäran denne likväl yttrade: »om en blind leder en blind, falla de begge i gropen«.

Biskop Terserus bad då honom säga rent ut, såsom Johannes Caroli det gjort, ty då ville konsistorium se till att han skulle slippa undan för godt pris. Härtill förklarade Blanck att han icke menat något ondt med sitt bref, utan att han vändt sig till Eolenius, emedan han var fattig och icke hade råd att vända sig till professorerne för att få undervisning i de nämda språken.

Då saken icke ännu ansågs fullt utredd, sammankom konsistorium åter den 23 juli och beslöt då till först att anhålla om att presidenten i Åbo hofrätt, friherre Erik Sparre, ville yttra sin åsigt i saken. Han infann sig också efter en kort stund; derförinnan hade emellertid Eolenius blifvit ytterligare förmanad att bekänna, eller ock »gå vidare i fängelset och försöka sakens utgång«. Efter det presidenten tagit kännedom om målet, framkallades Eolenius ånyo och tillsades af presidenten att bekänna sanningen. Trött af alla dessa svårigheter, trött af att i nära två månaders tid hafva suttit fängslad, svarade nu Eolenius att han i sin ungdomsgalenskap skrifvit några bref, men intet visste af några elaka konster, att han lofvat lära Johannes Caroli magiska konster till att afråda honom från krig, att han med »duabus divinis artibus« förstod magiska konster, ehuru han tillförene förklarat att han dermed mente grekiska och hebreiska, samt att han trodde sig just ur Clavis Salomonis kunna lära sig dessa konster; dock förnekade han uttryckligt att Georg Pythii historier vore sanna och att han sjelf skulle hafva inhemtat hebreiska genom magins tillhjelp, äfvensom att han skulle, såsom Johannes Caroli påstod, brukat läsa in sig hemma. Vidare medgaf han att han sagt åt Johannes Caroli att den, som vill lära

sig den konsten, han skall gifva sig fanen, men blott för att afråda honom från slika konster, emedan han så ofta bad honom derom.

Eolenius hade anhållit att få komma ut under kaution. Presidenten afrådde derifrån, och Terserus förklarade sig energiskt häremot; Eolenius blef sålunda förd tillbaka till karcern.

Det återstod ännu att utreda huru Eolenius kommit sig till *Clavis Salomonis*. Härom fick konsistorium den 31 juli mottaga en utförlig och uttömmande redogörelse af Johannes Simonis, som gifvit boken åt Eolenius. Simonis förtäljde följande. En student från Hattula socken, Georg Sigfridi, hvilken sedermera drunknade vid Reval, besökte honom i Åbo en gång år 1658 och bad att få gå i badstugan i hans herberge hos Bengt skomakare i Aningais; han klädde af sig och lemnade sina kläder i stugan. Emellertid visiterade Johannes Simonis hans byxsäck och fann der en liten i pergament bunden bok, skrifven på ett fremmande språk, med titeln *Clavis Salomonis*. Denna bok hade Johannes stuckit hos sig och sedan gått till Eolenius. När denne såg boken, sade han: »ei tästä mitään ole«, men begärde den likväl till låns och hade den hos sig ett dygn; sedan tog Johannes den tillbaka, hvarvid Eolenius yttrade: »kyllä minä tällä opilla antan, en minä siitä pidä luku«. När Johannes Simonis fick boken igen, tänkte han vid sig sjelf att det måtte icke vara någon rätt bok, och om han gåfve den tillbaka åt Georg Sigfridi, så förderfvade han kanske dermed sig sjelf och andra. Derför brände han upp boken, och en bonde från Pöytis såg derpå. Bonden sade då: »jo se kirja on hyliyxi tullut«. hvartill Johannes svarade: »jo tämä on hyljätty Jumalalda ja ihmiseldä«.

Vid undersökningarna den 28 augusti och 18 september kommo inga nya saker af vigt i dagen, och sistnämde dag kunde konsistorium derför skrida till slutligt afgörande af ärendet. Derförinnan uppmanade biskop Terserus ännu en gång Eolenius att bekänna, förehållande honom att han så länge varit fängslad. emedan konsistorium icke velat hasta med hans förderf, utan väntat på någon förbättring, och att han skulle göra en uppriktig bekännelse och säga sanningen.

Eolenius svarade att han ingen annan bekännelse kunde göra än den han allaredan gjort. Han blef tillfrågad af hvem han hade fått de magiska konsterna; han svarade sig intet hafva fått af någon, utan skrifvit det pappret endast ur *Clavis Salomonis*. Frågades än huru han på en torsdagsafton (!) så enkannerligen fått kunskap i hebreiska och syriska, såsom han antecknat i sin dagbok; han svarade: »jag skref allenast pro memoria. efter jag då först fick en syrisk och hebreisk bok«.

Härpå skreds till votering, hvarvid de akademiske fäderne i tur och ordning afgåfvo följande yttranden.

Martin Miltopæus: Emedan Eolenius velat förföra andra

och gett sig ut för den, som skulle lära en annan magiska konster, ehuruväl ingen verkan följt derpå, alltså är min mening att han relegeras ifrån denna akademin och, om konsistorium kan det göra, från Åbo stift.

Andreas Thuronius: Alldenstund jag ur protokollen icke kan finna att Eolenius har haft något förbund med djefvulen, ej heller genom förbjudna konster skaffat sig sjelf någon lärdom eller med djefvulens tillhjelp och konst lärt någon annan, ty kan jag icke döma honom såsom en trollkarl; men emedan han med sina förargeliga ord, tillsägelser och skrifter bjudit till att förföra ungdomen och gjort förargelse vid akademin, fördenskull, till att utrota det onda och afskaffa sådana förargelser, helst emedan slikt flere gånger här blifvit spordt, är mitt votum att bemälde Eolenius högt nog straffas, när han såsom en förargelig sälle och onyttig akademisk medborgare androm till varnagel relegeras för alltid från akademin och relegationen tryckes.

Petter Bergius: Emedan Eolenius 1) har af ungdomen haft lust till magiska konster; 2) har af förbjudna böcker skrifvit sådana olofliga konster; 3) skrifvit i sitt bref att han det kan; 4 med grofva och höga eder lofvat lära en annan; 5) gifvit sådana inbillningar och tankar om sig att han förnämligen är lärd, helst uti de saker, som icke kunna läras utan handledning; 6) begärt förbindelse af en annan att han skulle ge sig fanen till lif och själ; 7) har denna effekt åstadkommit, att en annan då under sådan handel skrifvit sådana bref, dem han hvarken förr eller sedan skrifva kunde: derför kan jag intet annat se än att han ingått förbund med satan, antingen det är omedelbart eller medelbart, derför kan jag intet annat dömma än han måste, såsom en magus bör, mista lifvet.

Simon Kexlerus: Efter de skäl, som nu äro repeterade och flere kunna finnas i protokollen, dömer jag att han antingen förvisas ur hela riket, eller mister lifvet.

Olof Wexionius: Alldenstund jag i mitt samvete icke är öfvertygad att Eolenius har något förbund med satan, efter han så gruf veligen derför svurit hafver, och eljes intet är med säkerhet intygadt, så kan jag icke döma honom ifrån lifvet. Dock efter han gifvit förargligt exempel, velat förföra en annan och afskrifvit en förargelig bok samt kommit en stor skamfläck på akademin och sig uti hvad mera protokollen utvisa försett: derför är min mening att han relegeras för alltid och konsistorium dertill ödmjukeligen anhåller hos riksdrotsen och akademins kansler att samma relegation måtte ske icke allenast från denna stad och detta stift, utan ock från hela riket.

Abraham Thauvonius instämde i Wexionii votum.

Georg Alanus: Många starka argumenter äro intygade emot honom, att han skulle vara med sådana djefvulska konster förtrogen, men så kraftiga, som honom kunde fullkomligt öfvertyga och att han skulle mista lifvet, hafva icke framdragits, och man

kan intet annat antaga än att han af ungdoms obetänksamhet har råkat i sådana begärelser, som äro till dåligt exempel: derför är min mening att han relegeras för alltid från akademin och att af riksdrotsen och akademins kansler ödmjukeligen begäres att han må blifva landsförvist.

Rektorn *Enevald Svenonius:* Min förklaring och mening om Eolenius är denna: först frågas om Eolenius är trollkarl och ingått förbund med den onde? Så kan jag för min person icke befria honom derifrån, helst medan han har, så vidt det andra budordet vidkommer, som alla magiska handlingar förbjuder, upphäft sin kristendomsed, deruti han afsade djefvulen och hans gerningar, i så måtto, att han i sina bref till Johannes Caroli bekänner sig hafva lärt tvenne gudomliga konster och med många eder förpligtat sig vilja lära honom desamma, såsom ock sedermera bekänt att han med dessa två gudomliga konster förstår magiska konster. Hafver ock företedt Johannes Caroli en sådan form till förbindelse, att der han nu ville genom sådana konster blifva lärd, skulle han, Johannes, först gifva sig djefvulen i våld till lif och själ: måste fördenskull dömas som en magus. Men här bör betraktas efter hvad lag det skall ske. Nu förmäler vår verldsliga lag intet om sådan casus och beskaffenhet, som här är, om icke något finnes i riksdagsbesluten; dock handlar Guds lag och judarnes rådstugurätt klarligen nog härom, till hvilken vi, som nu lefve, intet äro bundne, utan allenast till 10 budorden, så framt icke derutinnan finnes något morale, såsom här: att den skall icke blifva ostraffad utan dö, som missbrukar Guds namn med hvarjehanda trollkonster; men på hvad sätt detta skall ske, genom stenande eller annat, det angår den verldsliga rätten och icke oss. Alltså: för bemälde skäls skuld och flere, som finnas i handlingarna, dömes Eolenius ifrån lifvet efter det 20 kapitlet i tredje Mose bok och eftersta versen [1].

Prokanslern, biskop *Johannes Terserus:* Jag märker af hela denna process att Eolenii sak icke är mildrad utan hårdt nog skärpt, ithy att han antingen dömes till relegation för alltid eller ock mister lifvet. Till hvilket straff han icke kan dömas, med mindre det är bevisligt att han ingått förbund med satan, hvilket dels af de skäl Bergius omrörde bevises dem jag gör ock till mina, dels ock dertill med att den tid han gick i skolan och blef först uppflyttad till rektorsklassen, kunde han ingenting; men sedan på en liten tid öfvergick han icke allenast sina medlärjungar, utan ock sina lärare, först i latinet och sedan i österländska språken, och att han på en torsdagsqväll förskaffat sig kännedom i hebreiska och syriska; dertill när han första gången tog pennan i handen att skrifva syriska, skref han så artigt, att

---

[1]) »Och om någon man eller qvinna umgås med andebesvärjning och förvetna konster, de skola döden dö, man skall stena dem; deras blod vare öfver dem«.

icke artigare finnes tryckt; har uppå allt detta gjort att en student, som sökt att genom magiska konster blifva lärd af honom, som hvarken tillförene eller sedan föga latin kunde, skref då tvenne latinska bref, som icke innehöllo något fel. Alltså kan han icke befrias från trolldomskonster. Dock vore det straff nog att han för alltid blefve landsförvist. Men emedan vi efter akademins konstitutioner icke kunna döma någon till sådant straff och hafva skäl frukte att denne synden tager mycket öfverhanden, såsom ock att akademin derför allaredan har kommit i vanrykte, fördenskull förenar jag enligt Guds uttryckliga lag i 3:dje Moseboks 20 kapitel och 27 vers mig med dem, som döma honom till döden[1].

Såsom konsistorii dom antecknades till protokollet: *Emedan Henrik Thomasson Eolenius befinnes hafva brukat artes magicas, som af actis nogsamt är till att se, alltså dömes han efter Guds lag, Lev. 20, 27, till döden.*

II.

Dagen efter det domen fallit, aflät biskop Terserus till akademins kansler grefve Per Brahe en skrifvelse, innehållande en kort redogörelse för konsistorii domslut och de skäl, hvarpå detta grundade sig. Konsistorii utförliga protokoll kunde först den 26 september afsändas till kanslern jemte en skrifvelse, hvari denna på grund af akademins konstitutioner ombads att afgifva sitt utlåtande i ärendet, innan detta skulle andragas inför hofrätten. Derjemte tillkännagafs att Eolenius fortfarande hölls fängslad i akademins karcer[2].

Omedelbart efter det han erhållit Terseri bref och förr än han emottagit konsistorii officiela hemställan, sände Per Brahe till konsistorium och till biskopen tvenne särskilda skrifvelser i ämnet. Konsistorium uppmanar han att vara ense och fälla lika dom samt att sedan till honom öfversända protokollet öfver hela ransakningen och omröstningen jemte »tillräckliga vittnen och klara samt begripliga omständigheter«, och borde detta protokoll vara underskrifvet af samtlige ledamöter i konsistorium. Då först kunde han yttra sin åsigt i frågan.

I brefvet till Terserus heter det bland annat: »På lärjungarnes sida förnimme vi en förargligare last hafva inkommit, i det de slå sig mycket till magiska konster, hvilket vore väl att det kunde dämpas och afskaffas, synnerligen för det rop, som deröfver blifvit utspridt. Så alldenstund man icke kan bringa den personen, som deruti gripen är, till egen bekännelse eller man har fullkomliga vittnen emot honom, och ehuruväl vi förnimme af E. Ä:hets relation att han temmeligen groft dermed

---

[1]) Vid denna votering voro icke närvarande Achrelius, Kempe och Justander. — [2]) Begge brefven finnas i original i Skoklosters arkiv.

har umgåtts, synes oss bäst vara att E. Ä:het med de andre gode herrar i konsistorium håller deröfver en noga ransakning, och att de alle äro ense uti meningen, fällandes lika dom; af hvilken ransakning, med de skäl dertill finnas, oss en copia af E. Ä:het och Konsistorium underskrifven öfverskickas kunde, hvarvid vi kunna oss stödja, ty det är ingen sak att skämta med till att fälla någon antingen till lifvet eller annat straff, utan man hafver klara skäl eller kan få deliqventen till egen bekännelse, efter fulla vittne och skäl, så af Guds ord som Sveriges lag«.

Per Brahe ansåg sig dock ej uteslutande på de officiela dokumenten kunna komma till klar insigt i frågan. Han vände sig derför i bref af samma dag som de begge nyss nämda till sin förtrogne i Åbo, professoren Andreas Thuronius, för att erhålla närmare upplysningar om särskilda på saken inverkande omständigheter. Thuronii bref är särdeles märkeligt för de interiörer det meddelar. Han hade varit bortrest, då processen mot Eolenius begynte; ur protokollen kunde han likväl icke finna någon orsak, hvarför denne så länge hållits fängslad, och sporde sina embetsbröder på hvilken grund han icke släpts ut mot borgen, då saken icke var värre än så. Honom svarades att man nog gerna hade velat det, men icke kunnat genomdrifva sådant emot biskopen och rektorn, hvilka brunno af längtan att få fälla den arme studenten. Om en onsdag framkallades Eolenius åter inför konsistorium. När han då skulle examineras, fortsätter Thuronius, fick han icke tala sjelf, utan prokanslern agerade både aktor och domare, snubbade opp den stackars ynglingen, kallade honom lögnare och annat dylikt, så att han, som tydligen var ångerfull, slutligen icke kunde säga annat än dessa orden: »Så görer gode herrar som I kunnen svara till för Guds domstol«. Somlige professorer, framför andra utom brefskrifvaren, Thauvonius, Wexionius och Miltopæus, bjödo till att moderera saken, så att en oskyldig icke skulle blifva sakfäld; men vi bekommo, säger Thuronius, af honom, som magten vill hafva, sådana snubbor, bannor och skamliga utfall, som aldrig tillförene hafva brukats i någon rätt. När det då ändtligen skreds till votering, voro alla så uppskrämde af biskopen, att ingen tordes öppet och ärligt säga ut sin mening. Derför röstade såsom protokollet utvisar fem, Alanus, Thauvonius, Wexionius, Miltopæus och Thuronius på relegation, och »derunder tordes ingen gå för biskopens ifrighets skull«, medan blott fyra, Bergius, Kexlerus, Svenonius och Terserus yrkade på att han skulle dö. När nu domen skulle affattas, gick detta som allt öfrigt: den verkliga majoritetens åsigt brydde man sig icke om, och domen blef sålunda lydande på dödsstraff[1]).

---

[1]) Koncepten till nyssnämda bref från Per Brahe finnas i Skoklosters arkiv. Thuronii bref är tryckt i Tengströms Handlingar, IV. Omröstningen

I slutet af sitt bref lägger sig Thuronius på det varmaste ut för Eolenius. »Nu, Nådigste Herre och Grefve«, säger han, »min enfaldiga mening uti denna saken, såsom ock underdånigste bön och begäran är att E. H. Nåde, efter kommunikation med den Kongl. Regeringen och Riksens Råd, saken sålunda förmedlar, att Henrik Eolenius, emedan han icke befinnes något annat gjort, än fält några förargeliga ord, hvarför han nog allaredan med nästan halft års fängelse blifvit straffad, fördenskull erkännes fri från allt vidare straff och återfår alla sina rättigheter. Och såsom jag på mitt samvete och inför Gud tryggeligen kan säga att den ynglingen aldrig är skyldig till det, hvarför han nu är dömd, så är jag ock försäkrad att E. G. Excellence visserligen vedergäller, som hjelper och återupprättar en -land och förtryckt person. Det att denne ynglingen blifvit sålunda misstänkt kommer sig, som jag gissar, deraf, att han som en fattig pojke har skrutit ibland andra pojkar, att han kunde -ara dem det och det, på det han skulle synas stor bland de andra och draga dem till sig. Eljes hvad hans föräldrar vidkommer, så äro de fattigt finskt borgarfolk här i staden, enfaldige och sådane, om hvilka man aldrig sport något ondt. Hans ålder belangande, så är han, som jag förnimmer, vid sina 22 år. Eljes hafver jag aldrig förnummit om hans lefverne annat än -ilt godt; dock emedan han stackare har öfvermåttan fattiga föräldrar, har han ej heller kunnat komma mycket långt i sina studier; men lust att komma fram har han haft och derför börjat något litet att rita i hebreiska och syriska; hvilket nu hans -nder så högt upptaga, som skulle han hafva lärt sig det af -elfve den onde. — — — Slutligen beder jag E. H. Nåde att, efter som denne finska nation icke för andra orsakers skull än för biskopens och professorernes egen obetänksamhet kommit i -ykte för olofliga böcker och magiska konster, E. H. Nåde derför gunstigast behagade låta gå en skarp förmaning till biskopen och konsistorium, att de icke för hvarjehanda lappri göra sådant -asende, eller som man säger, af en mygga en elefant; ty hade -ke en sådan ovettighet och obetänksamhet funnits hos dem, som handtera saken, så skulle aldrig något dåligt någorstädes -ara tänkt om denna akademi«.

Thuronii varmhjertade bref förfelade icke sin verkan på Per Brahes ädla sinne. I medlet af december anlände hans -ånge efterlängtade utslag. Det säges deri att det varit klokare gjordt, om man i begynnelsen inom slutna dörrar och i tysthet gjort undersökningen samt, då den anklagade icke kunde öfverbevisas, med någon faderlig förmaning tillrättavisat honom och sedan låtit honom vara i fred; på sådant sätt hade man både

-fereras i Terseri ofvan citerade bref sålunda, att två professorer dömde -lenius endast till relegation och tre till landsflykt, men pluraliteten till döden, dock utan upplysning att denna »pluralitet« icke utgjordes af flere än -personer.

räddat studenten och befriat akademin från ondt rykte. I anseende till flere i brefvet vidlyftigt detaljerade skäl kunde Per Brahe icke finna honom skyldig vare sig till relegation eller dödsstraff, emedan det var fullständigt sannolikt att Eolenius i enfaldighet skrutit af det han icke sjelf kunde, för att bland sina kamrater göra sig stor framför dem, och alldeles icke med några giltiga skäl vore öfverbevisad om förbund med djefvulen. Sedan han nu i långvarigt fängelse utstått ett temmeligen svårt straff, så ansåg kanslern hans brott vara nogsamt försonadt med någon ytterligare förmaning, samt att det kunde stanna dervid och honom sålunda återgifvas friheten och alla en akademisk medborgares rättigheter. — Till slut yttras i brefvet: »Det är nogsamt prof afkommit, huruledes man med sådana casibus i den orten hafver att möda sig med, det dock vid dagsljuset har föga varit annat än fåfänga, och mången oskyldigt af sådana præsumtioner illa framdragen, och af det man sådant lätt så högt apprehenderas, kommer ryktet mer och mer, och af minutierna gör impressionerne store« [1]).

Väntan på detta utslag blef dock vederbörande för lång. Redan i första veckan af december hade Terserus skrifvit ett nytt bref till Per Brahe för att om möjligt få dödsdomen fastställd af honom [2]). Tvärtemot konsistorii beslut, att dermed skulle anstå till dess kanslerns utlåtande erhållits, afkunnades domen den 11 december, och Eolenius öfverlemnades till slottsvaktmästaren, hvarjemte alla handlingar rörande honom öfversändes till hofrätten. Först i början af mars 1662 föll hofrättens dom. Med upphäfvande af konsistorii beslut dömdes nu Eolenius att för gjord förargelse stå offentlig kyrkoplikt. Den 22 mars predikade biskopen sjelf i kyrkan, och midt i sin predikan vände han sig till församlingen med följande tilltal: »Jag vill berätta denna kristliga och lofliga församling hvad nu nyligen skett här hos oss. Här finnes vid denna akademi en person, som inlåtit sig med djefvulska konster, så att han blifvit öfverbevist om att ej allenast sjelf hafva brukat dem, utan ock lärt andra, i följd hvaraf den lofliga akademiska rätten dömt honom från lifvet; men hofrätten har, med hänsyn till att han mer än ett halft år suttit i fängelse och bekänt och ångrat sin synd, mildrat hans straff derhän, att han skall stå uppenbar kyrkoplikt och afbedja Guds församling. Vi hafva orsak att bedja Gud att han vill utrota sådan djefvulskap, ty alltsedan skolorna begyntes här i Finland och så långt man kan minnas tillbaka, hafva de alltid handterat svartkonster vid skolor och vid denna akademi«.

Efter denna inledning skedde Eolenii kyrkoplikt den 26 mars och det till yttermera visso två gånger. Efter finska pre-

---

[1]) Detta bref finnes refereradt i J. Tengströms Minne öfver Terserus, s. 72, 73 och i Åbo Tidningar 1791 n:o 24. — [2]) Tengström, Handlingar, IV, s. 68 o. f.

dikan upplästes en skrift om Eolenii sak, hvarjemte församlingen ombads att qvarstanna, till dess Eolenius som en syndare framleddes på golfvet, bekände sina förbrytelser och absolverades. Några timmar senare upprepades samma ceremoni vid svenska gudstjensten: den olycklige framfördes nu för andra gången, fick för andra gången bekänna sina synder och emottog för andra gången absolutionen [1]). Det frågeformulär, enligt hvilket Eolenius gjorde sin afbön, finnes tryckt af Jakob Tengström [2]); det lyder:

1. Bekänner tu, at tu med tine svartkonster hafver Gudh svårliga förtörnat?

2. Ångrar tu thet af hiertatt?

3. Tror tu, at Gudh är tigh för Christi skull barmhertig, och vill tigh förlåta tin syndh?

4. Beder tu at Gudz Försambling, och then Kongl. Academien, hvilken tu förtörnat hafver, ville dett för Christi skull tigh tillgifva?

5. Lofvar tu medh all flijt taga tigh til wara för sådana syndh, som Magia diabolica är?

Thertil hielpe tigh Gudh Alsmechtig. Amen«.

Ännu i det sista hade Per Brahe försökt rädda den arme studenten. Terserus förtäljer i sin sjelfbiografi [3]) hurusom Åbo hofrätt först ville godkänna dödsdomen, men under inverkan af Per Brahe mildrade denna till sex års landsflykt. Äfven denna sistnämda dom lyckades han få ändrad till offentlig kyrkoplikt, men dervid blef det, och alla Per Brahes ansträngningar kunde icke befria deliqventen från det vanhederliga straffet. I ytterlig bedröfvelse beskrifver Thuronius för sin höge gynnare Eolenii kyrkoplikt och huru genom det honom vederfarna straffet hans hela lif måste anses vara fullständigt förstördt. »Studenterne låta förljuda att de aldrig vilja tåla honom i sitt sällskap. Der ock han blefve antagen, är till att befrukta någon tumult«. Hvilka öden sedermera mötte Eolenius är alldeles okändt. Sedan han utgick från kyrkan efter sin offentliga afbön, är han försvunnen ur historien.

Hvem kan förvåna sig öfver att Thuronius, under intrycket af dessa sorgliga händelser, i djup nedslagenhet skrifver till Per Brahe: — — — »Nu är emellertid vår nation så utropad för svartkonster, att neppeligen någon kan lefva här, utan att misstänkas för ett så stort brott. Gud sig förbarme! Jag upptager detta af H. E. Biskopen vara skedt till att fördempa denna nation, att ingen af oss må härefter blifva brukad uti någon ansenlig tjenst i staten eller kyrkan. Dock vet Gud allting; hvilkom samt Hans Kongl. Majestät och E. H. Nåde denna saken

[1]) Thuronius till Per Brahe den 27 mars 1662. Se J. Tengström, Handlingar, IV, s. 71 ff. — [2]) Tengström, Handlingar, IV, sid. 75. — [3]) J. Tengström, Handlingar, II, sid. 74.

jag uti största underdånighet hemställer. Dock beder derhos E. H. N. att E. H. hade mig fattig person till någon annan lägenhet täcktes förhjelpa, der jag med bättre mod kunde tjena Kongl. Majestät och E. H. Nåde, ty när vi hafva en sådan skamfläck på oss, den dock aldrig är bevist, hvem är som icke hellre ville vara död, än på det sättet lefva uti menniskors förakt och elakt rykte?« [1]) — — —

Thuronius var icke den ende af Åbo akademis professorer, som kände ovilja öfver den ovärdiga behandling, Eolenius fick undergå. Samma dag, den 27 mars, som han skref sitt bref, afsändes till Per Brahe af honom och sex andra professorer en skrifvelse, hvari desse uttryckligen förklarade sig stå på Eolenii sida gentemot de herskande vid akademin. De voro teologie professorerne Georg Alanus och Abraham Thauvonius, juris professorn Olof Wexionius, medicine professorn Erik Achrelius, fysices professorn Andreas Thuronius, historiarum professorn Axel Kempe, poeseos professorn Erik Justander samt eloqventiæ professorn Martin Miltopæus [2]).

Deremot var Terserus ända till sin lefnads slut öfvertygad om att Eolenius verkligen ingått förbund med djefvulen; ännu i sin långt senare skrifna sjelfbiografi talar han med ovilja om Per Brahes åtgöranden i saken. Det räckte länge, innan den nya tidens idéer fingo fast fot i vårt land: strömmar af oskyldigt blod skulle utgjutas, förr än här mensklighetens och det sunda förnuftet skulle vinna seger öfver vidskepelsen och vantron. Förblindelsen var sålunda i det hela mera tidehvarfvets än Terseri och hans meningsfränders. Desto större och vackrare framstår Per Brahes ädla humanism och upplysta nit. Efterverlden, som med tacksamhet prisar det finska universitetets grundläggare, får ej glömma att det också var han, som i dess barndom framför alla andra bidrog att göra detta universitet till en härd för fri forskning, mot hvilken fåkunnigheten och fördomen slutligen skulle visa sig magtlösa.

Robert Tigerstedt.

---

[1]) Thuronius till Per Brahe den 27 mars 1662. Se J. Tengström. Handlingar, IV, s. 73, 74. — [2]) Deras skrifvelse förvaras i Skoklosters arkiv

JAKOB AUGUST ESTLANDER

var den förste innehafvaren af professionen i kirurgisk klinik vid vårt universitet. Dessförinnan hade kirurgi och barnförlossningskonst varit förenade i samme lärares hand; det läroområde, de, med den utveckling, de medicinska vetenskaperna i vårt sekel uppnått, tillsammans bildade, var alltför vidsträckt för att kunna beherskas af en, äfven framstående mans kraft[1]). Det blef alltså Estlanders mission att i vårt land grunda kirurgisk undervisning i modern mening och kirurgins utöfning i större skala. Med hvilken sällspord energi och talang han utförde denna mission, derom kunna de redan talrika generationer af läkare vittna, hvilka, efter att hafva åtnjutit Estlanders undervisning, utträdt i det praktiska lifvet. Kirurgins hela läroområde blef gjordt tillgängligt för studium vid vårt universitet. Det fans icke någon af dess svåraste, men ofta äfven mest välsignelsebringande operationer, för hvilken Estlander skulle ryggat tillbaka. Det blef icke vidare nödvändigt att vid utlandets lärdomscentra söka bekantskap med den »stora« kirurgin; man kunde äfven så väl vid Helsingfors kirurgiska klinik, som annorstädes, vinna kännedom derom.

En statistik öfver den operativa verksamheten vid den kirurgiska kliniken under åren 1834—1875, hvilken Estlander offentliggjort, innehåller bevisen på den omfattning och lyftning han förstått gifva kirurgins utöfning och studium vid vårt universitet. Man finner deraf att, medan under de 27 åren 1834—1860, inalles 4,240 patienter vårdades på kirurgiska kliniken, desammas antal under 15 år af Estlanders verksamhet, 1861—1875, utgjorde 7,924. Under den förra tidrymden utfördes inalles 360 större operationer, under den senare 1,708 sådana.

Dessa siffror innebära att hundra och tusental lidande, hvilka förut icke skulle fått eller ens sökt bot för sina åkommor, nu kunde erhålla en verksam sådan. Genom ett ständigt ökadt tillopp från landets olika delar visade allmänheten äfven sitt förtroende för den behandling Helsingfors kirurgiska klinik kunde skänka dem. Genom de väckelser till och den skicklighet i kirurgisk verksamhet, Estlander förstod ingifva sina elever, ytterligare så att säga mångfaldigade han det gagn, som af hans arbete kom menskligheten till godo.

---

[1]) Det bör härjemte anmärkas, att den kirurgiska kliniken disponerade öfver ett särdeles inskränkt utrymme för sjukmaterialet ända till 1861, eller kort efter den tidpunkt Estlander tillträdde professionen; då uppläts nemligen åt den det så kallade allmänna sjukhuset till undervisningens disposition.

Likväl arbetade Estlander ännu under delvis icke fullt gynsamma omständigheter. Till en början var hans lärofack ännu för omfattande; till kirurgin i dess vidaste omfattning hörde sedan gammalt äfven ögonsjukdomarna. Särdeles från 1850-talet hade en ny period af blomstring begynt för denna specialitet; allt mera fordrade den vid hvarje högskola sin man, och i flere hänseenden egnade den sig icke att utöfvas samtidigt med den öfriga kirurgin. Estlander hade dock med stort intresse omfattat denna, den exaktaste af alla medicinska vetenskaper, och han hade jemväl i densamma organiserat en tidsenlig och välbehöflig undervisning vid vår medicinska fakultet. Då 1873 hans läroämne erhöll en bättre begränsning genom oftalmologins afskiljande till en särskild e. o. professur, var det icke utan saknad han lemnade denna gren af sin verksamhet.

Mera hinderlig för Estlanders verksamhet var det trånga utrymme i ett föråldradt och i hygieniskt hänseende mycket bristfälligt sjukhus, hvaröfver han disponerade. Särdeles under nödåren i slutet på 1860-talet och i allmänhet under de senare åren i allt mera stigande grad visade sig olägenheterna af en betänklig öfverbefolkning af sjuka och skadade på den kirurgiska afdelningen; en sådan sammanhopning kunde icke undgå att äfven inverka på operationsresultaten. Tidigt vaknade derför hos Estlander tanken att söka utverka uppförandet af ett nytt och i enlighet med tidens fordringar inrättadt sjukhus för kirurgiska åkommor. Med stor ihärdighet kämpade han emot alla de svårigheter, som stälde sig i vägen för detta företags realisering, och han hade slutligen hunnit så långt, att plats fans upplåten, ritningar voro uppgjorda och byggnadsarbetets påbörjande var i princip beslutadt. Men det var honom icke beskärdt att få bevittna det slutliga förverkligandet af denna älsklingsidé, som skulle satt kronan på hans arbete i kirurgins tjenst vid Helsingfors universitet.

Estlander egde i hög grad de egenskaper, som fordras af en kirurg. Han egde denna skickliga och kraftiga hand, detta lugn, denna beslutsamhet och själsnärvara i kritiska ögonblick, som äro nödvändiga vid utöfvandet af kirurgens svåra yrke. Han egde dertill denna samvetsgrannhet, som kommer kirurgen att ej ett ögonblick glömma, att han har under sin knif en menniskas väl och ve. Såsom ett dyrbart tillskott besatt han en humanitet, en vänlighet, ett tålamod, som aldrig förnekade sig vid sjuksängen och gentemot elever och underordnade. Få torde också de läkare och lärare varit, som så vunno hjertan och fäste sinnena vid sig som Estlander. I detta hänseende har han rest sig en oförgänglig minnesvård hos alla dem han behandlat och botat och hos Finlands läkarekår, hvaraf en stor del såsom hans lärjungar mottagit intryck och väckelser för lifvet.

Ehuru Estlanders tid i hög grad upptogs af undervisningen och de praktiska sysselsättningar, som tillhöra kirurgens yrke, samt dertill af nyttig medborgerlig verksamhet, har han dock äfven utvecklat en betydande produktivitet såsom vetenskapsman och författare. Utnämd till professor vid endast 28 års ålder, använde han, såsom naturligt var, de första åren till vidgandet och befästandet af sin praktiska erfarenhet. Först från 1869 och 1870 finna vi af honom större afhandlingar offentliggjorda (då specimen för profession undantages), men sedermera hafva i jemn följd ett icke ringa antal vetenskapliga arbeten af honom sett dagen. Nödårens epidemier och de lärdomar, äfven kirurgin kunde hemta af desamma, gåfvo anledning till hans första större afhandlingar. Den ena gäller ögonaffektionen chorioidit efter febris recurrens, den andra »brand i de undre extremiteterna vid exantematisk tyfus«; båda äro i tyska tidskrifter offentliggjorda och särdeles den senare lemnar ett värdefullt bidrag till en föga känd, men fruktansvärd åkommas historia. I en kort härefter (1870) utgifven uppsats »om le mal perforant du pied« framkastade Estlander en sinnrik hypotes om denna åkommas beroende af spetälska, hvaraf sedermera åtskillig diskussion blifvit framkallad. 1872 publicerade Estlander »en metod att ersätta substansförluster af en läpp ur den andra«, enligt hvilken metod det afsedda syftet vinnås på ett särdeles originelt och ändamålsenligt sätt. Denna metod, offentliggjord till en början på svenska och tyska språken, men senare äfven på franska, har vunnit ett allt större erkännande och Estlanders namn har dermed blifvit förknippadt på ett för honom smickrande sätt. Under en resa till den internationela medicinska kongressen i Philadelphia publicerade Estlander i densammas förhandlingar en uppsats »om sarkoms temperaturförhållanden«, hvilken gifvit uppslag till undersökningar från flere håll beträffande lokala temperaturer. Under åren 1879 och 1880 följde slutligen en serie betydande afhandlingar, offentliggjorda i den aktade franska tidskriften Revue de médecine et de chirurgie, nemligen »om refbens resektion vid varig brösthinneinflammation«, i hvilken Estlander anger en metod att ännu i förtviflade fall bringa helsa till stånd; vidare »klinisk studie öfver osteosarkom i öfverkäken« samt »klinisk studie öfver elakartade bröstsvulster«, hvilka båda uppsatser innehålla författarens under en 20-årig verksamhet vunna erfarenhet angående nyssnämda affektioner samt derpå grundade slutsatser. — Härmed äro endast några af Estlanders väsentligare arbeten på kirurgins område anförda; talrika andra hafva ännu flutit ur hans penna, deras hela antal är omkring 30. Särskildt böra flere publikationer ihågkommas, hvilka bevisa, att Estlander redan tidigt egnade mycket intresse och studium åt den antiseptiska sårbehandlingsmetoden, hvilken gjort epok i kirurgins historia.

Men äfven utom det rent kirurgiska området har Estlanders skriftställareverksamhet rört sig. I en uppsats »om en kroppskadas lifsfarlighet i rättsmedicinskt hänseende« (1873) har han framlagt synpunkter, som måste tillvinna sig rättsläkarens och domarens uppmärksamhet. I en annan afhandling, »om läkareyrkets ställning till fattigvården«, har Estlander häfdat läkarens rätt att såsom andra medborgare utöfva barmhertighet fritt och icke dertill bunden af förödmjukande edliga förpligtelser.

Slutligen finnas af hans hand ett par arbeten af icke medicinskt innehåll, nemligen »om isvattnets inverkan på berggrunden under glacialperioden i Finland«, i finska vetenskapssocietetens akter, och »Bref från Amerika«, offentliggjorda i denna tidskrift samt sedermera äfven på franska språket.

Estlanders vetenskapliga rigtning var af hufvudsakligen praktisk art, såsom väntas kunde af en kliniker; han rörde sig föga på teoriernas ofta ofruktbara område. Att bidraga till belysningen af dunkla åkommors natur och att direkt kunna gagna de lidande genom nya och välsignelsebringande åtgärder var hans hufvudsyfte. Men för detaljerna förlorade han icke den allmännare idéns ledtråd. Han älskade icke att bearbeta andras synpunkter; hans tankegång följde helst egna sjelfständiga banor, och de resultat, den nådde, voro mången gång både sinnrika och fruktbärande.

Estlanders vetenskapliga verksamhet var vid hans frånfälle i sitt lifligaste skede och, att döma af de senare årens produktivitet, hade ännu talrika arbeten varit att af honom förvänta. Men af skickelsen var annorlunda bestämdt. Hans bana afbröts på mannaålderns höjdpunkt, och det var honom icke beskärdt att skörda alla frukterna af 20-årigt arbete i kirurgins tjenst.

Oaktadt svårigheten för en son af det aflägsna norden att göra sig uppskattad i de stora kulturländerna, hade dock Estlanders namn hunnit blifva kändt och värderadt såväl af nordens som det öfriga Europas medicinskt-vetenskapliga verld, hvarom flerfaldiga vittnesbörd kunna hemtas ur den medicinska literaturen och de hedersbevisningar, som egnades honom.

Ännu återstår att framhålla en sida af Estlanders verksamhet. Såsom få förstod han intressera sina elever för kirurgins studium, och vid hvarje tillfälle uppmuntrade han dem till vetenskaplig bearbetning af hvad de iakttogo. I detta hänseende var hans material, hans erfarenhet äfven deras. Om det är en af de förnämsta pligter, som tillhöra en klinisk lärare, att ej blott arbeta sjelf, men äfven väcka andra till arbete, så sökte Estlander rikligen fylla den. Och många äro de, som äfven ur denna synpunkt tacksamt bevara hans minne.

M. W. af Schultén.

I bokhandeln.

A. J. Mela och *J. A. Palmén: Luonnonopillinen kuvasto* koulun ja kodon tarpeeksi. Naturhistorisk atlas för skolan och hemmet. 88 taflor med 1081 bilder jemte innehållsförteckning. H:fors 1880, K. E. Holms förlag.

En anmälare i Finsk Tidskrift har för något år sedan uttalat önskvärdheten af att ett planschverk öfver naturriket tillkomme såsom ett inhemskt förlagsföretag, emedan sådant skulle vittna fördelaktigt om våra krafter i ett som annat hänseende. Denna önskan har på ett glädjande sätt förverkligats genom framträdandet af föreliggande gedigna atlas, som med allt skäl förtjenar en framstående plats bland de arbeten i populär naturkunskap, som under de senaste åren utkommit hos oss och i Sverige. Hafva vi i eget land få, som gjort naturvetenskaperna till föremål för sitt studium, så är antalet af dem som hos oss egnat tid och möda åt deras populariserande och allmännare spridande ännu lättare räknadt, och hrr Melas och Palméns arbete är redan från denna synpunkt förtjent af allt erkännande. Författarne ha upptagit ej blott de flesta mera anmärkningsvärda djur- och växtformer från eget och fremmande land, städse med angifvande af arternas geografiska utbredning, utan de ha äfven med lika stor omsorg uppmärksammat det vigtigaste af djur- och växtanatomin. En jemförelse i afseende å innehållet med hr Sundströms för par år sedan i Sverige utgifna likartade atlas utfaller afgjordt till förmån för hrr Melas och Palméns planschverk, hvilket uppvisar ett vida rikhaltigare och med större hänsyn till djurens och växternas byggnad gjordt urval af bilder. En särskild förtjenst ha författarne inlagt genom att jemväl framställa drag ur biologins område i de fall, der sådana låtit sig i bild förtydliga. Vi nämna exempelvis de afbildningar, som visa oss spiggarnes och termiternes sätt att bygga bon eller den ur larvhuden utkrypande trollsländan, eller de träsnitt, som inom några qvadrattums yta återgifva oss hufvuddragen af koloradobaggens lefnadshistoria från början till slut. Att en dylik framställning icke lemnats af Phylloxeran är förklarligt, då vetenskapen ej ännu sagt sista ordet om hennes utvecklings historia; dock hade man i ett verk, sådant som detta, gerna sett en afbildning af åtminstone något utvecklingsstadium af detta verldsberyktade skadedjur. Likaledes hade en representant för blåsfotingarne väl försvarat sin plats i arbetet, ty äfven om man ej betraktar physopoderne såsom typ för en särskild ordning, så förtjena de dock på grund af det skadliga sätt, hvarpå de ingripa i naturens hushållning, en allmännare uppmärksamhet.

Såsom naturligt är, upptaga de zoologiska och botaniska illustrationerna största delen af häftet, men ett antal afbildningar är äfven hemtadt

från mineralogins och geognosins område, och den sista sidan visar oss några af de skilda geologiska formationernas mest karakteriska djur- och växtformer. Hvad författarne gifva det anspråkslösa namnet »innehållsförteckning«, gifver i sjelfva verket läsaren tillika en åskådlig öfversigt af djur- och växtrikets system.

En eller annnan mindre väsentlig anmärkning mot vissa enskildheter i arbetet kunde ännu göras — så hade författarne, då planschverket är rent populärt, gjort väl uti att i likhet med hr Sundström accentuera arternas vetenskapliga benämningar — men dylika smärre ofullkomligheter äro dock af den natur, att de föga eller icke inverka på bokens värde i dess helhet. Arbetet skall derför säkerligen icke blott blifva af stor användbarhet för skolan, utan äfven, såsom författarne i förordet hoppas, bana sig väg till hvarje hem, der man lärt sig älska naturen, och detta så mycket mer som priset, ehuru dubbelt högre än priset för hr Sundströms atlas, i förhållande till arbetets omfång måste anses mycket måttligt.

E. B.

Wilhelmina von Hillern: Ja se tulee kuitenkin! Kertomus luostarista Alpeilla; suom. *I. Friman.* Pietarissa, J. I. Walleniuksen kirjakaupan kustannuksella, 1879. 246 sid. 8:o.

Det är icke lång tid tillbaka sedan man i Helsingfors Dagblad läste ofvannämda roman, som med sina fel och förtjenster sedermera blifvit öfversatt till finskan. Wilhelmine von Hillerns literära alster sakna icke formela förtjenster, som kunna göra dem värda att öfversättas; hennes skrifsätt är egendomligt, hennes naturskildringar storartade och hennes språk i allmänhet vackert och rikt på tankar. Men denna passionsfulla anda, som genomgår dem, verkar nedslående på läsaren och kan derför icke blifva någon lämplig helsodryck hvarken för den finska befolkningen eller för de hetsiga bevakarene af densammas språkintressen.

Bokens titel »ja se tulee kuitenkin!« har afseende på en förbannelse, som hvilar öfver en ung munk, hvars fader, en högboren grefve, orättvist förskjutit sin hustru med orden: »Mene matkaasi — synnytä lapsesi ruu'aksi linnuille ja susille, ja jos lempeät kädet armahtavat häntä, niin olkoon hän kirottu, samoten ne kädet, jotka hänet pelastivat. Syntisestä rakkaudesta on hän syntynyt ja syntisen rakkauden kautta on hän kuoleva«. Denna förbannelse följer den unge munken, och han kämpar under sin korta lefnadstid fåfängt emot kärlekens lockande magt. Författarinnan har skildrat hans inre strider på ett sätt, som borde afskräcka äfven den ifrigaste katolik från att vilja innesluta sig i ett klosters sorgliga enslighet. Då berättelsens hjelte i sin spädaste ålder enligt sin döende moders önskan lemnas till ett kloster för att uppfostras, lofva klosterbröderne heligt att akta honom för jordisk kärlek; men ibland desse är en vis man med namnet Eusebius, som skakar på hufvudet och säger: »Se tulee kuitenkin!« Denne munks tankar och åsigter om det menskliga lifvet utgöra för öfrigt de enda ljusa glimtarna i denna

rka historia. Emedan händelserna passera för ett halft årtusende tillbaka, er det icke alldeles otroligt att berättelsens hjelte sjelf bär hand på sig h beröfvar sig sina ögons ljus, troende sig derigenom kunna undvika den lse, han bekämpar. Emellertid gör allt detta ett obehagligt intryck på aren, och slutet, som består uti att förbannelsen helt och hållet fullbor-s, är icke heller egnadt att sprida någon förmildrande dager öfver de rka scenerna och författarinnans ovanligt dystra lifsåskådning.

L... M.

F. W. Farrar: Predikningar för skolungdom, öfversatta på svenska af *E. Bergman* och *C. Ljungman*. Sthlm 1880, Fahlcrantz. 253 p. 8:o.

Theresine Cederström: Lasten postilla, lyhyitä saarnoja lapsille, ltä lapsen ystävältä; suom. A—a. Hels. 1880, G. W. Edlund. 235 p. 16:o.

Då vi gå att här anmäla ofvannämda arbete af Farrar, kunna vi ej nderlåta att uttala vår erkänsla mot öfversättarne, ej blott för det vackra pråk, på hvilket de återgifvit den högsinnade författarens arbete, utan först h främst för det de infört det i vår literatur. I sina tretiotvå predikningar nder sig förf. till gossar, företrädesvis till den i lifvets strid inträdande yng-gen, och näppeligen torde man ha att uppvisa någon skriftställare, som ttre förstått att tilltala en sådan krets. För de yngre har han fängslande gorier, för de äldre ett brinnande allvar i sina varningar mot lifvets loc-ser, för alla en högstämd hänvisning på menniskoandens gudomliga ur-rung, och tillämpningen af sin lära följer han in i de minsta som de hög-a frågor.

Det är just i den sistnämda punkten vi för vår del skänka förf. vår rsta beundran. Hvilken af lifvet obruten, för det goda öppen yngling kall ej, mer än af hvarje tal om mensklig svaghet, syndfullhet och så vi-are, känna sig gripen af de ädla ord, med hvilka förf. skildrar det upprö-ande, förhatliga i äfven den minsta afvikelse från det rätta, så snart den är jelfveten. Det är på kärleken till Gud han vill grunda alla dygder, om de skola ega rätt bestånd i lifvet. »Ja, varen öfvertygade derom«, säger han, att vägen till ett rättfärdigt och evigt lif i vida högre mån består i att tänka a Gud som den lefvande källan till alla våra pligter och verlden som det mrade, inom hvilket dessa pligter skola fullgöras, än i att uteslutande eller ns förnämligast tänka på våra egna själar«. Samma djupa hängifvenhet till Gud återfinna vi öfverallt; så i hans ord om den kristna skolans bestäm-else: »Eder uppfostran här skall, så vidt det står i edra lärares förmåga, a ut på att lära eder att först af allt göra Guds vilja, icke eder egen, till ess att *Guds* vilja är *eder egen;* att göra icke hvad I tycken om att göra, tan hvad I ären pligtige att göra, till dess att »tycka om« och »vara plig-tig« blifvit *ett;* att göra icke hvad lusten står till, utan hvad den bättre vil-jan bjuder, till dess att det rätta, som I viljen, blifvit *ett* med det ljufva, om lusten står till; att göra eder pligt i det stora som i det lilla, äfven då

pligten kännes tung, tills den af vana blifvit eder andra natur, blifvit eder lika ljuflig och lätt, som den är rik på välsignelse för eder.

Må läsaren ej häraf sluta att, huru ofta än förf. framhåller en sådan vandel som den enda källan till sann lycka, han derför skulle söka öfverskyla vägens svårigheter; med djupt allvar uppmanar han de unga till den svåra kampen, ber dem oaflåtligt spänna alla sin själs krafter för att nå målet, påminner dem ständigt att det är deras egen vilja ensam, som stänger för dem vägen, som öppnar villospåren, och lägger framför allt på deras hjertan att vara sanna, ärliga inför Gud, sig sjelfva och sin nästa.

Mindre lyckade och mindre enliga med vår tids uppfattning förefalla oss de exempel ur helgonens lif, hvaraf förf. stundom betjenar sig. En invändning, som törhända ej utan skäl skall göras emot Farrars arbete, är att han för moralen skjutit dogmerna nog mycket åsido, men hos en af så sann och lefvande kristendom genomträngd författare synes oss detta snarare vara en förtjenst än en brist. Må hvarje läsare döma sjelf; ingen skall lägga boken ifrån sig utan att känna sig styrkt af beröringen med en upphöjd ande.

I samma syfte som Farrars arbete går den af »en barnavän« författade serie korta, lättfattliga predikningar öfver årets sön- och högtidsdagsevangelier, som öfversatts till finskan under titeln »Lasten-postilla«. Välmenta och renläriga sakna de dock något af den högre stämning, utan hvilken läran lätt blir torr och det enkla löper fara att bli trivialt. Den lilla boken kan väl ändock utså månget godt frö, och vi önska den dertill all framgång. För förläggarens räkning anmärka vi att i stället för fjerde arket inhäftats ett ark af någon annan förlagsartikel, hvilket borde rättas.

L—s.

Svensk Musiktidning, redigerad af *Adolf Lindgren* och *Fr. Vult von Steijern.* (Profnummer.) Sthlm 1880, Huss & Beer. Med musikbilaga.

Det är ett faktum att de musikaliska tidskrifterna i Sverige hittills ej varit särdeles långlifvade, ehuru det ena försöket efter det andra blifvit gjordt att binda allmänhetens intresse vid en periodisk literatur af detta slag. Med Svensk Musiktidning, hvars profnummer blef synligt i december sistlidet år, har ett nytt företag uppstått, hvilket vi tillönska all möjlig framgång. Såväl tidningens redaktion som dess program tyckes vara en borgen för dess förträfflighet.

I anmälan utlofvas såväl originaluppsatser som öfversättningar och bearbetningar; vidare kritiker och analyser af Stockholms musikföreteelser och af musikpressen; korrespondenser från Norge, Danmark, Finland (M. Wegelius) och utlandet; konstnotiser, misceller med mera. Bland medarbetare nämnas Fritz Arlberg, Ivar Hallström, Ludvig Norman, Wilhelm Svedbom, med flere. Profnumret innehåller bland annat en intressant originaluppsats öfver den moderne franske komponisten Alphonse Duvernoy; en uppsats öfver Léo Delibes' nya opera Jean de Nivelle, som dessa tider gifvits i Stockholm, samt en lefnadsteckning öfver operasångaren Arnoldson.

Med tidningen följer en musikbilaga om fyra sidor, innehållande ett Arioso (med pianoackompagnement) af Ivar Hallström, en klavermenuett af J. Jacobson samt »Vals-Ensemble« ur Suppés »Donna Juanita«.

Åt tidningens yttre är egnadt den prydligaste omsorg.

K.

Esaias Tegnér: Språkets magt öfver tanken. (Ur vår tids forskning. 26.) Sthm, Samson & Wallin, 1880, 140 sid. 8:o. Pris 2 kr.

W. D. Whitney: Språket, dess lif och utveckling. Öfversättning och bearbetning af *Gustaf Stjernström.* Sthm, A. W. Björck, 1880. 320 sid. 8:o. Pris 3 kr.

I vårt tvåspråkiga land, i en Wallins, en Castréns fosterbygd borde föreliggande två arbeten ingalunda väcka mindre intresse än de i och för sig sjelfva förtjena. Särskild uppmärksamhet måste hr Tegnérs bok ådraga sig såsom ett originalarbete af en redan förut äfven för den stora allmänheten välkänd författare.

Bedöma vi detta endast från synpunkten af att erbjuda underhållande läsning af vetenskaplig art, torde få, om alls något af våra mera kända verk kunna ställas högre. Det är så fyldt med intressanta detaljer, omslingrade af en så pikant framställning, att läsaren ovilkorligen fängslas och qvarhålles fången af ämnet till sista raden, ja först då känner sig missbelåten, nämligen öfver att nödgas sluta. Författaren förstår så väl i hvarje fall framställa det mest anslående, så lämpligt blanda högstämdt allvar med en uppsluppen humor, men derjemte så klart säga oss sin tanke och meddela oss en mängd skenbart likgiltiga fakta, att man också vid hans bok finner att med hänseende till framställningens konst svenskarne äro »nordens fransmän«. Icke mindre lofvärdt är hans språk, då han skickligt inväfver redogörelser för språkvetenskapens ståndpunkt i vissa allmänna frågor, och stor är äfven hans förmåga att spänna intresset för saken sjelf samt mana läsaren till eftertanke. Ännu böra vi till författarens beröm säga att han uppträder med ett i grunden sjelfständigt arbete, med flere skarpsinniga iakttagelser, såsom redan den i noten till sid. 11 gjorda.

Men hvad vi tillåta oss att betvifla, det är om hr Tegnér med alla dessa företräden kunnat förena det, som enligt vår åsigt vore det allra förnämsta, att införa läsaren i den forskningsmetod, som för det närvarande i språkvetenskapen allmänt följes och som gifvit densamma de säkraste och vigtigaste resultat. Må man äfven hur afgjordt som helst yrka att språket icke är någon organism och lingvistiken icke en naturvetenskap, må man också motsätta sig ett öfverdrifvande särskildt af jemförande forskning, så kan det dock icke förnekas att vissa lagar, några till och med utan undantag verkande lagar blifvit språkforskningens mest storartade frukt och att dessa lagar konstaterats just förmedels systematisk, fullständig jemförelse mellan olika språk på grund af slägtskap eller åldersutveckling. Vår författare behandlar språkets inflytande på menniskans föreställningar och ådaga-

lägger genom många fall att en sådan »magt« medverkar eller, så att säga, spelar med vid gestaltningen af känslor och tankar, ja stundom till och med kan uppträda med skapande kraft. På ett sådant forskningsfält — ty detta kan det väl anses vara, ej blott en vildmark med mera behag än verklig nytta — spela tillfälligheterna ett mycket stort rum, så länge icke ett längre fortsatt bearbetande förmått besegra desamma och underordna dem under bestämda synpunkter, egnade att underlätta åskådandet af enskildheterna och öfverblicken af det hela. Men hr Tegnér står tillsvidare åtminstone i vår tid så godt som ensam. Det blir genom dessa omständigheter mycket svårt för en läsare, som önskar djupare intränga i saken, att vinna några hållpunkter för en sammanhängande betraktelse och ett fortsatt tänkande öfver ämnet. Denna skiftande samling af detaljer från alla verldens språk, från grönländiskan till hottentottiskan, från kinesiskan till portugisiskan, dessa strödda språkföreteelser från vidt skilda tider, indoeuropeernes himmelsbegrepp och våra dagars telefon, tyckas lika litet kunna utbilda eller tillfredsställa ett mindre öfvadt vetenskapligt sinne som de brokiga föremålen i en djurmålares atelier skulle kunna reda begreppen hos en nybörjare i zoologi.

Också tro vi att en annan uppställning än den, för hvilken författaren bestämt sig, hade i antydt syfte haft större verkan. Olägenheten af en vanlig anordning efter ljud, former o. s. v. visar författaren sjelf sid. 24, och särskildt krymper den annars i språkforskningen så vigtiga formläran (jfr. sid. 69) i hop nära nog till intet. Enligt vår föreställning hade en tydligare inblick i hela den af författaren behandlade företeelsens natur likasom och en öfversigt af materialet vunnits genom den indelning, som sjelfva ämnet tyckes erbjuda, nämligen efter olika arter och grader af språkets inverkan på föreställningars skapande, förqväfvande, förändring, sammanblandning, förstärkande o. s. v.

En granskning af det urval, författaren gjort bland ett särdeles rikt material, skulle blifva lika svår som i det hela utan betydelse. Skola vi nämna något, ville vi föreslå att kabbalistikens läror skulle affärdas snabbare och deremot på lämpligt ställe något nämnas om de grekiske sofisternes ordrytteri. Också kunde vissa filosofiska termers användning bland adepterna gifva intressanta bidrag till frågan, och för finske läsare — författaren ihågkommer åtminstone finske författare sid. 60 — hade en hänvisning på maximen »Finland, derför finska« kunnat hafva en viss utomordentlig effekt. Likasom andra språkforskare arbetar vår författare stundom, frukta vi, med endast antagna eller mindre säkra fakta, hvilka dock i det hela icke skada. Så bedja vi med afseende å historien om pythagoreernes ärter och böner (sid 42) få hänvisa till Gellius 4, 11. Uppgiften om den afrikanske Scipio (sid 32) torde framstå i sin rätta dager, om man jemför Suetonius, Cæs. 59. På samma sida nämner författaren att Brutus äfven genom sitt namn bestämts till Cæsars mord och åberopar Shakspeares »Julius Cæsar«; Brutus säger likväl der (II, 1) blott

My *ancestors* did from the streets of Rome
the Tarqvin drive.

Af större intresse vore det att i särskilda fall granska hr Tegnérs uppfattning af de fakta han anfört. Vi tro att han på vissa ställen bort närmare för sig och läsaren bestämma beskaffenheten af det inflytande, han tillskrifver språket öfver tanken. Antaget t. ex. att i sist anförda fall Brutus verkligen låtit äfven sitt blotta namn inverka på det vigtiga beslutet. Man skulle efter vår föreställning likaväl kunna tänka sig en motsatt inverkan af detta namn och t. ex. ett sådant yttrande: en Brutus dref tyrannen ut, en Brutus honom återför. Namnets »magt« i sådant fall torde inskränka sig till att förstärka vissa känslor eller tankar, men icke rent af skapa t. ex. nya skäl för en handling. Liknande är ock ordspråkets inflytande. Stundom tro vi att författaren öfverdrifvit betydelsen af »språkets magt«. Så har väl (sid. 44) bostafven *a* i ordet Svea blott gifvit namnet, icke »personligheten« åt denna »gudom«, om författaren bör tagas på orden i detta fall. Sid. 88 tillskrifves »saknaden af ett gångbart tilltalsord« en inverkan på »sällskapliga och äfven i högre mening sociala förhållanden« i Sverige. Hos oss i Finland åtminstone kan ordet »ni« väl kallas gångbart, men det är just sociala förhållanden, som göra att det icke »går« utom i inskränkta kretsar. Jemförlig härmed är »frökenreformen«, som hos oss är genomförd, om man undantager det officiela bladet, dervid det dock troligen är »tanken«, icke »språket«, som varit det »mägtigare« elementet. Och har denna reform icke i samma grad vunnit insteg i Sverige som hos oss, beror det väl mera just på sociala förhållanden, än starkare konservatism i språkligt hänseende.

Skulle vi ock genom vår utförliga anmälan icke ens i någon liten mån hafva bidragit till den af hr Tegnér behandlade frågan, hoppas vi dock hafva lyckats fästa läsarens uppmärksamhet på denna bok, som likväl redan nu äfven hos oss torde hafva vunnit en stor spridning.

Icke mindre vigtigt är det arbete af den bekante Whitney, som hr *Stjernström* öfversatt och sjelfständigt omarbetat för nordens allmänhet. Måhända hade det för denna varit af stort intresse att i företalet få en framställning och utredning af förhållandet mellan Madvigs och Whitneys åsigter, något som af den förre äfven blifvit berördt. Då det arbete, vi nu anmäla, är mycket kändt och erkändt inom den literära verlden samt dessutom Whitneys åsigter om språkets väsende, ehuru möjligen förfäktade med en viss ensidighet, tillhöra principfrågor, kunna vi fatta oss kort. I denna populärt hållna encyklopedi i språkvetenskap, om vi så få uttrycka oss, tilltalas en vetgirig läsare af det mycket bestämda uttryckssättet och den klara framställningen. Betraktelsen urartar aldrig till abstraktion och utspinner sig ej heller någonsin öfver höfvan. Måttet af anförda exempel torde i allmänhet vara tillräckligt och likaså antalet af behandlade ämnen. Förhållandet emellan filologi och språkvetenskap hade möjligen t. ex. i sista kapitlet bort korthet beröras, då föreställningarna derom icke torde vara i önsklig mån korrekta hos en stor del af lekmän. Äfven om man velat så mycket som

möjligt undvika polemik, hade dock här och der en antydan om språkvetenskapliga tvistefrågor, i synnerhet då de anknyta sig till större lingvisters namn, gifvit mera lif åt framställningen.

I besittning af originalet endast till Whitneys tidigare populära arbete om språket och dess studium hafva vi ej kunnat egna hr Stjernströms öfversättning ett noggrannare bedömande, men hafva just intet funnit, som icke skulle tala till densammas fördel. Sällan förekommer ett oegentligt uttryck, ett otydligt hafva vi funnit blott sid. 73. »Minskande af gompassets vidd åstadkommer skilnaden emellan *i* i *min* (possessivpron.) och *min* (åtbörd)«. Mycket sällsynta äro äfven tryckfel, såsom sid. 23 två gånger »teckniska« (annars tekniska).

Tillönskande äfven detta arbete en välförtjent spridning, uttrycka vi det hopp att detsamma må väcka och underhålla intresset för en vetenskap, som har i viss grad naturvetenskapernas friska behag och på en gång fördelen att synnerligen väl uppodla och utveckla den menskliga tanken, och som kanhända med tiden mer än någon annan forskningsgren äfven i de djupa lederna kan vinna icke blott älskare, utan till och med befordrare.

F. Gustafsson.

Ole Bull: Et Mindeblad. Kristiania, Alb. Cammermeyer. 12 s. 8:o.

Den verldsbekante violinvirtuosens i fjol timade frånfälle har gifvit upphofvet till den lilla minnesteckningen. Ole Bull, denne excentriske, originele konstnär, som en gång tjusade tvenne verldsdelar med sin violin, var under de sista tjugo åren af sitt lif vorden en myt. Såsom tillhörande en numera föråldrad skola — den Paganiniska — kunde hans betydelse som virtuos ej öfverlefva hans mannaålders glansperiod, men hvad han öfverhufvud gjort för det norska namnets ära och för konsten i sitt fädernesland, det är af bestående värde. Med ledning af den varmt tecknade minnesruna, som ligger framför oss, skola vi i korthet uppdraga konturerna af den märklige mannens lefnad.

Ole Bornemann Bull föddes i Bergen den 5 februari 1810. I det musikaliska föräldrahemmet, der Mozart, Haydn och Beethoven ej voro fremmande för den amatörqvartett, som efter dagens affärsgöromål sammanträffade hos apotekar Johan Bull, uppammades redan från vaggan gossens musikaliska sinne, och det visade sig snart att den unge Ole icke allenast med underbar snabbhet reproducerade primviolens parti på den enkla nürnbergergiga, han erhållit af sin morfar, Jens Geelmuyden, utan att han snart äfven nöjaktigt förmådde ersätta första violinen i qvartetten. Vid 12 års ålder erhöll den unge autodidakten ordentlig undervisning i violinspelning af en svensk Lundholm, som då bosatte sig i Bergen. Med läsningen i skolan gick det deremot trögt, och resultatet blef följaktligen det, att Bull ej kunde absolvera examen, då han 1828 sökte inträde vid Kristiania universitet. Men en annan verksamhet erbjöds honom snart som kapellmästare vid hufvudsta-

dens teater, ock på denna post qvarstod han till maj 1829, då han anträdde sin första studieresa till Tyskland, till Louis Spohr.

Den klassiskt anlagde tyske mästaren förmådde dock ej tilltala en så oregelbunden och bisarr konstnärsnatur som Ole Bulls. Till Paris stod dennes längtan, och han anlände dit verkligen, efter en tids vistelse i hemlandet, 1830. Huru han i den franska verldsstaden led brist och nöd, huru han omsider »upptäcktes« af hertigen af Montebello och blef i tillfälle att göra en konsertresa till Italien, samt huru han ändtligen der kom till ryktbarhet och ära, — derom förtäljer vårt norska Mindeblad utförligt. Sedan han konserterat i Italien, uppträdde han slutligen 1835 på stora operan i Paris, reklamerad af Jules Janin. Nu begynte ett långt triumftåg genom England, Belgien, Tyskland och Ryssland, hvarefter Bull 1838 återvände till Kristiania öfver Finland och Sverige. Hemlandet fick dock ej länge behålla sin ryktbare son, ty redan efter ett år företog Bull en ny rundresa genom Europa, hvarefter han 1844—46 konserterade i Amerika, der han skördade guld och lagrar i öfverflöd. Hans nästa uppgift blef derefter upprättandet af en *norsk national-teater* i Bergen, för hvilket företag han offrade en stor del af sin förmögenhet. Teatern öppnades i januari 1850. Tretton år senare arbetade han på upprättandet af en musikakademi i Kristiania, men med ingen framgång. Till Amerika företog Bull en ny resa 1850, denna gång den något äfventyrliga afsigten att i vestern upprätta en norsk koloni (»Oleana«). Bedragen på hela sin förmögenhet, återvände han efter några år till Norge, men företog snart en ny konserttur till Sverige och Ryssland, hvarefter han för tredje gången reste till Amerika (1860) för att för alltid qvarstanna derstädes.

Under de tjugo sista åren af sitt lif gästade Bull regelbundet hvarje sommar sin fädernestad Bergen, i hvars grannskap han egde en vacker villa. Det var under en dylik sommarvistelse i hemlandet som Bull insjuknade och dog d. 17 augusti 1880.

K.

Öfversigt.

Bildande konst. *Första finska konstindustriutställningen i Helsingfors 1881.* Det är intressant att gifva akt på huru de idéer, som röra sig ute i den stora verlden, småningom tränga sig upp och göra sig gällande äfven i vårt undanskymda land.

Konstindustrin, denna i de stora länderna vigtiga förmedlare mellan den fria och stora konsten och slöjden, har hos oss ända till senaste årtionde varit så godt som okänd. Det är genom verldsexpositionerna i vårt århundrade, som det artistiskt utförda handarbetet åter lyftats till den höjd och återfått det anseende, som det en gång under renässansens period innehade, då konstnärer sådana som Rafael och Michael Angelo icke höllo sig för goda att teckna mönster åt väfvare eller att sjelf måla fajanser och majolika, att icke nämna en Udine, en Cellini, en della Robbia, hos hvilka man icke kan säga hvar handtverkaren slutar och konstnären vidtar.

Det var naturligt att det ofantligt stora och välgörande inflytande, som det konstindustriela arbetet utöfvar på den arbetande klassen, genom att vid sjelfva arbetet, vid dagens tunga och släp binda ett högre skönhetens intresse samt genom en högre skicklighet betrygga handtverkaren i kampen med maskinarbetet, snart nog skulle påkalla regeringarnas uppmärksamhet. Man tyckte sig här finna en väg till den svårtillgängliga arbetareklassen, en möjlighet att genom uppfostran i denna rigtning höja handarbetaren i hans egna ögon, göra honom oumbärlig trots fabriksindustrin, och dermed förskaffa honom mera aktning inom samhället. Med ifver har man derför i utlandet, der arbetarefrågan är dagens brännande fråga, tagit konstindustrin om händer, såsom bevisas af den mängd industriela skolor och af staterna anlagda konstindustriela museer, som under de senaste åren inrättats i snart sagdt hvarje land i Europa. Vid sidan af dessa museer ha storartade, af regeringarna understödda konstindustriela expositioner åvägabragts. Då hos oss ännu stridiga tankar om det fullt berättigade i arbetet för konstindustrin gjort och göra sig gällande, vilja vi frånse andra synpunkter, som detta ämne erbjuder, och endast framhålla den ofvannämda.

Den första finska konstindustriutställningen, öppnad den 15 februari, erbjuder för åskådaren ett stort antal numror, ett för lokalen (n:o 10 Fabiansgatan) utan tvifvel alltför stort, ty det har icke varit möjligt att uppställa föremålen efter vissa, af dem sjelfva betingade grupper; hvarför utställningen anordnats i ett slags kronologisk följd, sålunda att alla föremål, som ansetts karakterisera en viss tidpunkt och en viss förherskande stil, sammanförts i ett rum, så långt utrymmet det tillåtit. Äfven denna uppställning har icke konseqvent kunnat genomföras, en olägenhet, som dock haft det

goda med sig, att rummen kunnat anordnas på ett mera artistiskt, mindre museimessigt skick, väl icke till en så klar öfverblick öfver de olika föremålen, men i dess ställe, hvad som äfven för vår publik troligen är det bästa, med en pregel af både prakt och hemtrefnad.

Ett uppräknande af hvad utställningen erbjuder bäst och mest intressant skulle blifva torr och ledsam för läsaren; i detta hänseende hänvisa vi till katalogen, som numera torde vara utkommen till sina väsentligaste delar Hvad man äfven vid en hastig öfverblick af utställningen kan uppfatta, är smaken sådan den i förgångna tider gjort sig gällande i vårt land. Att denna smakrigtning på det närmaste sammanhänger med hvad som då för tiden ansågs smakfullt i den stora verlden der ute är sjelffallet, desto hellre som nästan allt hvad utställningen har att uppvisa, på ytterst få undantag när, är till landet importeradt.

Den öfverblick, utställningen sålunda erbjuder af odlingens insteg i landet, sträcker sig så långt tillbaka i tiden som sengotiken eller den period, då konsten ännu stod uteslutande i kyrkans tjenst. Af de olika konstarterna är här arkitekturen obetingadt förherskande, det vill säga att målning såväl som skulptur uppgå och ha sin betydelse i och genom arkitekturen. Konstindustrin, som troget återger de finaste skiftningar i konsten, är likaså under denna period stadd i kyrkans och arkitekturens tjenst. Dess alster finna vi främst bland föremål hörande till den kyrkliga kulten, i de talrika kyrkor, som under denna tid uppfördes, i altarskåp, i kor- och biktstolar, helgonbilder och dylikt. Hit höra den i ek skulpterade bilden af S:t Henrik, Finlands skyddshelgon, trampande bonden Lalli under sina fötter, — ett under medeltiden omtyckt motiv för att beteckna den öfver verldens ondska triumferande kyrkan. Ett synnerligen vackert arbete är S:t Erik, Sveriges skyddshelgon, framstäld i gyllne rustning, hjelm och mantel. Särdeles intressanta äro de i katalogen under n:is 18 och 19 upptagna föremålen, det förra ett altarskåp från Somero kyrka, det senare en staty af jungfru Maria med Jesusbarnet, båda skulpterade i ek. Det var i tre stora centralorter för det tyska handtverket som denna tid tillverkades mestadelen af det, som kan hänföras till konstindustrins område, de tre konungarnes heliga stad i Köln, det konsterfarna Nürnberg, och Böhmen, som under denna tid stod i högt flor. Något senare än de ofvannämda trakterna uppträder Nordtyskland som tillverkare af konstindustriela föremål för de nordiska ländernas behof. Handeln med norden förmedlades genom Danzig och Lübeck, och antagligen äro så godt som alla föremål från denna period, hvilka ega något konstvärde, af tyskt, mera sällan af svenskt ursprung, en åtskilnad, hvilken för öfrigt är ganska vansklig vid dessa osignerade verk. Af H. Hildebrands undersökningar om den kyrkliga konsten under Sveriges medeltid känner man att de flesta konstnärsnamnen, som från denna tidsålders slut blifvit bevarade, äro svenska, men de stodo under inflytelse af odlingen i det land, med hvilket norden underhöll de närmaste förbindelserna. Det är först senare, som de skandinaviska länderna ånyo komma att taga intryck mera omedelbart från ro-

maniskt håll. För öfrigt befinner sig konstindustrin, som så mycket annat vid medeltidens slut, i ett påtagligt förfall. För att nämna ännu några hithörande föremål, hänvisa vi till de verkligen dyrbara och praktfulla messhakar, som äro utstälda af etnografiska museet, Kristina och Mäntsälä församlingar samt af Åbo domkyrka. Vi hålla nemligen några af de sistnämda för flandriskt arbete från sengotiken, ehuru de först i medlet af 1600-talet, enligt hvad de broderade årtalen och slägtvapnen utvisar, tillförts kyrkan som skänker. Vidare förekomma en kalk, n:o 105, prydd med ingraverade hjertformiga ornament, några relikgömmor, patener, rökelsekar och andra för den religiösa kulten behöfliga föremål, hvilka falla inom den sengotiska perioden.

Från denna föras vi direkte öfver till sen-renässansen i början af 1600-talet, hvilket tyckes utvisa att odlingen och smaken under mellanperioden, den tidigare renässansskiftningen, i vårt land vunnit föga utbredning. I sjelfva verket infaller denna under den stormiga reformationstiden och Wasa-sönernes fejder. Det förstås att blott en mindre del är här samladt af allt det, som kan gömma sig i landet, men anmärkningsvärdt är det i alla fall att, medan i Sverige under den praktälskande och med sinne för formskönhet begåfvade Johan III den tidigare renässansen uppspirade och efterlemnat der flere smakfulla alster, vi å vår utställning knappast se några spår deraf. Tvenne kandelabrar, särdeles intressanta och vackra (salen C fondväggen), tillskrifvas väl af traditionen hans period, men torde knappast kunna föras så långt tillbaka i tiden. Det är till början af Sveriges stormagts tid, till den store Gustaf-Adolfs-dagar vi måste förflytta oss för att åter möta föremål, som kunna anses karakteristiska för sitt tidehvarf. Det är då främst rustningar och vapen samt en del af kyrkosilfret från Åbo domkyrka, som taga uppmärksamheten i anspråk. I det sistnämda möter en om icke ädel, dock ganska fri och rik senrenässans, och må deribland särskildt nämnas en ljusarm af delvis! förgyldt silfver. Motivet, en drake eller grip, är på ett verkligen konstnärligt sätt behandladt och afslutas med en smakfullt utförd genie, som i hvardera handen bär en ljusarm med pip. En å framsidan fästad plåt anger att ljusarmen lemnats som gåfva åt domkyrkan af Brigitta Horn år 1654. Särdeles karakteristiska äro de begge höga ljusstakarna (82 a—b) af silfver, i drifvet, delvis förgyldt arbete, med former som häntyda på italiensk inverkan. Från ungefär samma tid framstå ett par kommunionkannor, psalmbokspermar i utsökt vackert filigramarbete, förmodligen spanskt eller genuesiskt, ett par dryckeskärl och några i träd skulpterade särdeles intressanta kistor. Till denna period kunna äfven hänföras de tvenne så kallade kabinett eller byråer med ett otal af små lådor, af hvilka möbler den ena, utförd i ebenholz, med en fullständig renässans palats-façad, är ett litet mästerverk af italiensk smak och konstfärdighet.

Vi hafva icke tillfälle att längre uppehålla oss vid en period, som visserligen skulle förtjena ett särskildt studium å vår utställning. Det rikaste bidraget har dock lemnats af frihetstiden och Gustaf den III:s period. Som

synes, är här åter en märkbar lucka i tidsföljden. Visserligen är utställningen icke fullkomligt i saknad af föremål från det karolinska tidskiftet, men de äro hvarken typiska, ej heller förekommande i tillräckligt antal för att medge en karakteristik af barockstilens öfvergång i rococo; dels äro ock många till nämda tid hörande föremål först i våra dagar inkomna, såsom fallet är med den rikt skulpterade buffetten i salen C. Såsom karakteristiska för denna mellanperiod kunde kanske framhållas det höga i ebenholz fanerade skåpet i samma sal (dylika skåp hör man ännu ofta kallas för Carl den XII:s skåp), men om den veta vi särskildt att »Comissarien ädel och Högachtad Herr Wittfooth« beställt den hos samma mästare, som förfärdigat orgeln i Åbo domkyrka, således omkring 1730. Gynsammare än föregående tidskifte gestaltar sig frihetstiden för vårt land i konstnärligt och konstindustrielt afseende, sedan det franska inflytandet gjort sig gällande. Ifrån denna tid äro de små, konstnärligt utförda porträtten af det Hessiska Husets medlemmar, likaså torde vi ha tidens smak för chinoiserie att tacka för en stor del af de vackra ostindiska (kinesiska, japanska och ostindiska) keramik-alster, som utställningen eger att uppvisa, att icke nämna de vackra och intressanta produkterna af sachsisk, svensk, dansk och engelsk porslins- och fajanstillverkning. Formerna från denna period ha naturligtvis förlorat mycket i friskhet och adel, men finhet, behag och prakt kan man icke frånkänna dem. För öfrigt äro dessa former ytterskt typiska och lätt igenkända; enhvar har sett dem, dessa eleganta. bukiga byråer, dessa utsvängda, rikt skulpterade spegelramar med tillhörande bord, som ännu i betydligt antal förekomma i vårt land. I rummet B finnes ett förgyldt bord och ett bord med en praktfull spegelram såsom ypperliga illustrationer till denna tids smak.

Ju närmare vårt sekel, desto mera förtvina formerna och tyckes konstindustrin vantrifvas, för att snart fullständigt gå under. Från 1820-talet till vår tid är der en enda öken. Från seklets början har utställningen att uppvisa en mängd prof på kejsartidens smak, främst ibland silfverarbeten, men äfven af möbel. Den pseudoklassiska stilens oförmåga att på ett fritt och konstnärligt sätt bearbeta de gamla formerna sticker fram öfverallt. Dessa senatorsstolar med lejontassar och tunga former voro i marmor fullt berättigade, men skulpterade i trä, målade och stoppade, svära formerna mot materialiet; dessa antika tår- och ask-urnor, apterade till kaffe- och tékannor, visa brist på rätt förstånd af den så högt uppburna antiken och föga sinne för formernas finhet och skönhet. Dock, när vi anmärka mot kejsartidens stela och tunna former och dess bristande uppfattning af antiken, så sker det under erkännande att der i alla fall fans någon form i hvad som gjordes, och en viss karakter i formerna, men hvad bjuda oss väl de derpå följande årtiondena? Ett obestämdt sökande och kopierande, en teknik utan inflytelse af någon ledande tanke, ett handtverk i ordets lägre mening.

Afsigten med denna öfverblick har varit endast att ådagalägga huru mycket en utställning af detta slag ger den uppmärksamme vandraren att tänka på. De konstindustriela föremålen från förgångna tider, äfven till den

del de icke framalstrats inom landet, äro ett vigtigt stycke af dess kulturhistoria. De åskådliggöra dess relationer med andra nationer, och då de allmänna konstformerna röja sig i dem, uppvisa de den finare odlingens ståndpunkt för hvarje tidskifte i landet.

J. AHRENBERG.

Teater. Med fästadt afseende vid den magra produktion, som under en följd af år kännetecknat den dramatiska författareverksamheten, särskildt arbetet för scenen hos oss, vill man kanske gerna betrakta det som ett lyckligt förebud, att man på svenska teatern kort efter hvarandra fått bevittna uppförandet af tvenne nya originalpjeser, de der om också långt ifrån några mönsterstycken icke dess mindre gifva repertoiren ett visst värde och intresse. Gabriel Lagus' i senaste häfte omtalade nutidsskådespel »Den nya adjunkten« följdes nemligen inom kort af ett annat försök i samma genre, ett inhemskt originalskådespel i en handling, benämdt *Det omöjliga möjligt,* hvars förf., doktor *C. F. Wahlberg,* förut med framgång har debuterat å denna teater. Äfven denna pjes har väckt en icke ringa uppmärksamhet, hvartill den omständigheten främst torde ha bidragit, att stycket påtagligen visat sig vara ett efterspel till Ibsens »Et Dukkehjem«, som under förra våren så lifligt uppmärksammades härstädes. Det bästa beviset för att den norske skaldens dramatiska tes äfven hos oss liksom annorstädes varit väckelserik och särskildt framkallat talrike opponenter och vedersakare, är detta lilla stycke, som vill ge oss den försoning, som man saknar i »dockhemmet», och knyta ihop de band, som Ibsen har slitit sönder. Mycket kunde derför också vara att säga med anledning af denna pjes och dess förhållande till konflikten och tendensen hos Ibsen, men då vår uppgift endast är att i kortfattade öfversigter följa med teatrarnes verksamhet, så få vi äfven denna gång, liksom vanligt, inskränka oss till att framhålla några synpunkter för styckets bedömande.

Den som läst eller sett Ibsens »Et Dukkehjem«, erinrar sig huru Helmer i slutscenen har svårt att finna sig i den brytning, som förestår genom Noras oryggliga beslut att lemna dockhemmet. Han är som den skeppsbrutne, som söker sig en räddningsplanka. Han föreslår att hon må vänta till morgondagen, han frågar om de icke för framtiden helst såsom syster och bror kunna bo tillsamman, han vill skrifva till henne, han vill fortfarande hjelpa och understödja henne. Och då Nora icke går in på något af dessa projekt, spörjer han slutligen förtviflad, om de ej vidare någonsin kunna försonas, hvarpå han erhåller till svar, att det endast kan ske, om det underbaraste af allt inträffar, nemligen att de båda förvandla sig sålunda, att samlifvet dem emellan kan bli ett verkligt äktenskap. Och då Nora är borta och allt tomt omkring den öfvergifne mannen, griper han ännu till detta sista hopp och tror sjelf på denna underbara förändring i framtiden.

Till denna utgång ansluter sig »Det omöjliga möjligt« så nära, liksom det öfverhufvud upptagit så många moment från Ibsens pjes, att det som

knappast torde kunna skärskådas utan att ställas i sammanhang med detsamma Helmers hopp är det, som här förverkligas, det underbaraste af allt inträffar verkligen, de frånskilda makarna räcka hvarandra handen till försoning och förenas åter, omslutna af de fullvuxna barnen. Man kan säga att det lilla stycket nästan inskränker sig till denna visserligen långt utdragna försoningsscen, ty dertill lägger det endast en bild af hemmets förvildning och barnens missledda uppfostran i saknad af en moders omvårdnad, hvarjemte det på det ojäfaktigaste åskådliggör allt hvad en qvinna utsätter sig för genom att godtyckligt sönderslita familjebandet. En märklig omgestaltning är dock att observera, och den framgår redan ur sjelfva titeln.

Medan Ibsens pjes nemligen hänvisar på en uppfostran, en luttring såsom ännu varande nödvändig för de begge makarna, innan de kunna återförenas på nytt, och medan tanken på försoning qvarblifver såsom en ledstjerna, ett mägtigt hopp för mannen, är han i fortsättningen förvandlad till en hård och obeveklig representant för hederns, det goda namnets och ärans fordringar, det är han, som från familjen har aflägsnat ett element, som hotat att fläcka dess anseende, och för honom hör redan tanken på försoning till det »omöjligas« sfer. Det är sålunda icke blott en väsentlig förändring, som kanske möjligen härleder sig från en ensidig uppfattning af »Dockhemmet«, men den låter sig ej heller förenas med hvad hustrun sedermera förtäljer, att det nemligen är hon, som, i enlighet med förhållandet i Ibsens stycke, har emot sin mans vilja öfvergifvit sitt hem och med hjertlös grymhet gått förbi sina späda barns små bäddar. Samma omständighet inverkar äfven menligt på den slutliga försoningen, som mera än af minnenas och en aldrig slocknad kärleks inflytelse å mannens sida tyckes åvägabringas antingen af medlidande öfver f. d. makans sorgliga belägenhet, eller af fruktan för att barnen skola öfvergifva sin fader och följa modern, eller ock kanske till följd af en tredje persons mellankomst, representerande »försynens dom«. Vi tro derför att förf. gjort orätt i att icke upptaga den antydning, som finnes i Dockhemmets slutscen. Derigenom skulle han helt säkert äfven kunnat knappa in på den långt utdragna slutscenen, som äfven hade qvarlemnat ett försoningsfullare intryck, än nu är fallet, då man på grund af omgestaltningen af Helmers karakter icke får någon klarhet i konflikten.

Om sålunda Ibsens Torvald Helmer här har liksom förhårdnat och förstelnat till en kall staty, så torde det ock kanske ligga någon öfverdrift i teckningen af de begge barnen, af hvilka dottern emottager hemliga inbjudningar till en af ortens lättsinnigaste unge män, och sonen, en spelare, som förorsakat sin fader många sorger, sist och slutligen ovetande förälskar sig i sin egen mor. Man vill icke heller rätt kunna finna nödvändigheten af detta sistnämda motiv, som, med hvilken finhet det än är framfördt, icke är inbjudande eller tilltalande för känslan. I allmänhet är karaktersteckningen nämnda det minst förtjenstfulla i detta stycke, som deremot bygger på en varm känslostämning och en säker blick för den sceniska effekten, hvarpå slutscenen är ett glänsande prof. En svag punkt är äfven motiveringen, sär-

skildt då det gäller att framkalla de yttre förhållanden, som leda till närmandet och återseendet emellan de länge skilda makarna. Här vädjar förf. till tillfälligheten, utan någon vidare förklaringsgrund, och det kan ej nekas att den stora och effektfulla försoningsscenen tyckes nog mycket frambesvaren af en slump, en yttre ej fullt motiverad händelse. Stycket påminner i öfrigt mycket, särskildt hvad detaljerna beträffar, om flere af de nyare skådespel, som under de senaste åren blifvit gifna hos oss. Emellertid innebär stycket goda löften, och vi tro att när förf. har gjort sig fri från den mängd reminiscenser, hvarom detta skådespel ännu erinrar, och egnar sig åt sjelfständigare uppgifter, man kan vänta att få se vår dramatiska literatur af honom riktad med alster, som, utom det första vilkoret eller spelbarhet, äfven tillfredsställa fordringarna på en enhetlig konflikt och en konseqvent karaktersutveckling. I hvarje fall har förf. med detta stycke lemnat en behöflig fyllnad till den inhemska repertoiren och ett bidrag till lösningen af en fråga, för hvilken allmänheten lifligt intresserar sig, hvarom äfven styckets framgång bär vittne.

Utom nämda originalpjes har teatern senast uppfört Brachvogels treaktskomedi *Harfenschule* och Brueys och Palaprats åldriga komedi *L'Avocat Patelin*. Det förra är en dramatiserad episod ifrån Brachvogels stora historiska roman Beaumarchais, som utkom år 1865 och hvarur förf. sedermera sjelf uttog ämnet till sitt ofvannämda lustspel. Förf. har egentligen vunnit sitt rykte som dramatiker med en stort anlagd och effektfull tidsmålning »Narcisse Rameau«, som också förut blifvit gifven härstädes, och liksom denna är en tragisk bild ifrån madame Pompadours dagar, så gifves oss i »Harfenschule« en likaså dyster teckning ifrån madame Dubarris och Ventadours magtperiod, belysande den afgrund af missbruk och förderf, hvarur den franska revolutionen uppspirade. I styckets medelpunkt står Figaros författare, Caron de Beaumarchais' geniala och intressanta personlighet, som redan lemnade åt Göthe stoff till skådespelet »Clavigo«. Stycket är dock ej någon karaktersmålning i egentlig betydelse, det står närmare intriglustspelets område och visar oss huru den gryende förf., sonen till en urmakare, kämpande med armod och motgångar, i följd af sin bok »Harfenschule« blir antagen till musiklärare för prinsessorna vid hofvet och oaktadt sin plebeijska börd genom sin qvickhet tillvinner sig sina höga elevers gunstiga bevågenhet. Den äfventyrliga sidan af den ryktbare författarens personlighet kommer här mest i dagen, och för sin framgång har han icke så mycket att tacka sin egen fyndighet som icke mera författarens ofta till och med osannolika och plumpa påhitt. Såsom sådan måste t. ex. betecknas den offentliga anklagelsen mot Beaumarchais att hafva genom ett vanärande anbud förolämpat grefvinnan Falcoz de la Blache, då i stället grefven, som sändt ett lika lydande bref till B:s hustru, tycker man, bort göra allt för att nedtysta saken, som icke kunde annat än hämnande återfalla på honom sjelf. Men styckets hjelte bär äfven en talisman på fingret, som utöfvar det underbaraste inflytande på hofpersonalen. Det är en ring, som hans hustru har erhållit af sina oäkta föräldrar, abbé du Terray och markisinnan de Ventadour. När denna kom-

mer inför ögonen på hofbankiren, som hade dopattesten i sin hand, blir han så förskräckt, att han icke blott förbinder sig att utlemna densamma, utan derjemte erbjuder Beaumarchais att blifva hans kompagnon och dela de af honom oredligt förvärfvade millionerna. Men dermed har ringen ej utspelat sin rol, ännu mer förskräcker den markisinnan de Ventadour, som bjuder vår hjelte millioner livres, om han med sin hustru ofördröjligen vill draga till London. Men i stället fordrar den obeveklige svärsonen att hon må genast lemna hofvet och draga sig undan till ett kloster. Och med tillhjelp af dylika medel får styckets hjelte fast fot vid hofvet. En annan egenskap hos Beaumarchais, som i Brachvogels pjes kommer i dagen, är hans rol såsom en vägbrytare för revolutionen, och flere af de geniala repliker, som blifvit bekanta från hans tvenne mest berömda skådespel, äro af förf. annekterade för denna pjes, som sålunda åskådliggör, visserligen endast i förbigående, huru det tredje ståndet med sin andliga öfverlägsenhet och hänsynslösa djerfhet bryter sig fram igenom de snäfva ståndsskrankorna. Men Brachvogel har endast delvis förstått att imitera den bitande qvickhet och den fransyska esprit, som Beaumarchais' egna stycken lägga i dagen. Deremot vittnar »Harfenschule« om förf:s böjelse för öfverraskande och onaturliga effekter, hvilkas orsaker man har svårt att utfinna, och bland hans öfriga stycken intager det ej något högt rum, om det också mycket påminner om desamma. Hos oss har det ej heller blifvit synnerligen uppmärksammadt.

En antiqvitet från det moderna dramats barnaålder, som haft den sällsynta lyckan att ännu i vårt århundrade spelas på Europas bildade teatrar, är den burleska komedin *L'Avocat Patelin,* som tillskrifves Brueys och Palaprat, ett författarebolag från slutet af 1600-talet, men som egentligen är en gammal fars, som räknar sin tillvara ifrån år 1470 och senare af Brueys blifvit bearbetad af scenen. Det är egentligen en typisk advokat, som här persifleras med samma friska humor, hvarmed Molière ansätter läkarne; man behöfver blott erinra sig herden Agnelets ord, då han vänder sig till Patelin: »jag beder er, herre, eftersom ni är advokat, att ställa så till, att min herre får orätt och att jag får rätt«. Stycket har många ypperliga scener, såsom t. ex. domstolsakten, dervid den bakom ljuset förde och bestulne klädeshandlaren genom advokatens närvara blir helt förvirrad och ej kan skilja emellan sju alnar kläde och sextio får. En annan ännu förträffligare scen är den, der den illparige herden lurar sin advokat med att betala honom med samma bräkande, hvarmed han inför domstolen enligt advokatens råd bemött den kärande parten. Denna list gör god effekt, men stycket har derjemte äfven många plattheter och är alltför simpelt hållet för att egentligen mera kunna rätt intressera våra dagars publik, ifall icke spelet är ypperligt, och detta var här långt ifrån fallet. — Hr *Klingstedts* advokat var visserligen ganska förtjenstfull, men dock icke af något större intresse, hvarutom hr K. visade sig mycket osäker i memoreringen. Bäst lyckades måhända hr *Lindfors* i den bräkande fåraherdens rol, och äfven hr *Löfving* utförde bydomarens rol rätt tillfredsställande. Deremot var hr *Skotte* alltför enformig och till-

gjord såsom klädeshandlaren Guillaume. — Med större framgång återgafs det inhemska stycket »Det omöjliga möjligt«. På ett undantag när utfördes i detta stycke de flesta roler med god framgång, och särskildt tolkades hufvuduppgifterna på ett förtjenstfullt sätt af hr *Agardh* (= Örner), som dock ej har sin starkaste sida i det moderna salongs- och konversationsdramat; hr *Svedberg*, som gaf en varm och anslående bild af Dagvard och hvars spel såsom Beaumarchais i »Harfenschule«, oaktadt det hastiga inläsandet, gaf äfven detta stycke dess främsta intresse; fröken *Reis* (= Betty), hvars spel särskildt på det tragiska området fortfarande lider af ett manér i deklamationen, som väl ej borde vara omöjligt att öfvervinna; fröken *Grahn*, hvilken på ett fängslande sätt återgaf Edits rol. Beträffande talet från tiljorna ha vi sett ett upprop till den sceniske instruktören att för scenen acceptera hvardagsspråkets slarfviga uttal, hvilken obetänkta reform motiveras endast af skäl, att illusionen störes af det korrekta och språkenliga uttalet. Vi tro snarare att det är hvardagsspråket, som borde imitera teatern, hvilken konstanstalt egentligen ej är till för en så ömtålig och lätt flyktande illusion, som den ifrågavarande. Ty huru skulle en sådan kunna finna sig i den mängd af långt större oegentligheter, som dock äro nödvändiga och ej kunna undgås, såsom t. ex. att de största händelser begynna, utveckla sig och afslutas inom förloppet af några få timmar, att personer af olika nationer alltid tala samma språk, att naturomgifningen aldrig kan bli illusorisk, och så vidare. Ja, för en sådan illusion skulle den närvarande truppen helt och hållet bli odugligt, emedan den svenska brytningen icke är den, som är rådande hos oss. Vi tro derför att teatern gör bäst i att icke leda talspråket i någon naturalistisk rigtning.

För öfrigt torde våra teatrars verksamhet nu vara afslutad för denna säsong, sedan budskapet om kejsaren-storfurstens plötsliga frånfälle har bragt landssorg till våra bygder. För oss återstode sålunda endast att i ett följande häfte gifva en öfverblick af det nu förtidigt afbrutna spelåret, men innan vi för denna gång nedlägga pennan, böra vi tillägga några ord med anledning af ett referat af vår polemik med hr Winterhjelm rörande gästspelet å finska teatern i början af säsongen. Referatet förekommer i ett af våra mest avancerade fennomanblad och är icke heller hållet i den objektiva och lidelsefria anda, som man förutsätter af en press, hvilken vill tillvinna sig någon aktning af allmänheten, men det har icke dess mindre sin betydelse, emedan det mera än något annat, utom att det tjenar till att belysa bladets till ordspråk öfvergångna obesvärade jargon, bevisar att vår framställning med det allarm, som den väckt på vissa håll, har kommit sanningen alldeles in på lifvet. Då man nemligen ej har något att säga i sak, så erbjuder en förhärdad publicist-moral ännu ett medel att rädda skenet: man kan försöka att göra motståndarens person misstänkt hos publiken. Så sprider man de ofördelaktigaste utlåtanden om vår granskareverksamhet, till och med ref:s ålder, omsorgsfullt uträknad för mer än ett decennium tillbaka, blir ett fel, och slutligen förmenar bladet oss all annan kunskap än den personliga erfarenhetens. Man frågar sig hvad alla dessa grofva personligheter kunna inverka på det af oss framhållna faktum, att fru Raa-Winterhjelms gästspel på finska teatern icke hade någon nämnvärd framgång, eller på vårt tillbakavisande af hr Winterhjelms ogrannlaga angrepp emot den finska hufvudstadens allmänhet, hvilket var så mycket mera opassande, som äfven den finska teaterns publik visade skådespelaren ljumhet och likgiltighet.

Arvid Hultin.

ANDERS FRYXELL

Den 21 sistlidne mars afled vid 86 års ålder häfdatecknaren Anders Fryxell. Snart sextio år hafva förflutit, sedan Fryxell .r 1823 vid 28 års ålder utgaf första delen af sina *Berättelser ur svenska historien.* År 1879, då författaren nyss firat sin 85:te :delsedag, utkom den sista och fyrationde sjette delen af verket. Dessa siffror tala ett språk, hvars betydelse fattas af enhvar, som .r förtrogen med Sveriges literatur och med dess historiska forsk-..ing. De vittna om en lefnad, som från mannaålderns gryning ..till ålderdomens senaste höst ospardt egnats åt sanningens sak, ..n en flit, som outtröttligt fullföljt samma ädla och höga upp-..ft, och om en fosterlandskärlek, som icke skytt att säga sitt ..k äfven bittra sanningar, då det gält att bekämpa traditionela ..rdomar.

Fryxells Berättelser äro, såsom på titelbladet angifves, äm-..ade »till ungdomens tjenst«. Arbetets första del föregås af ett ..kännagifvande af kungliga uppfostringskomitén af följande in-..håll: »I enlighet med författarens uttalade önskan har kung-..a uppfostringskomitén genomläst och sorgfälligt granskat de af ..llega scholae magister Anders Fryxell utarbetade och från trycket ..yligen utgifna Berättelser ur svenska historien, första delen; och ..m ifrågavarande arbete, ej mindre genom dess rediga anord-..ing än dess enkla och tydliga framställningssätt, funnits vara ..l beräknadt för det dermed åsyftade ändamål, har komitén an-..t detsamma både vid den allmänna och enskilda undervisnin-..en blifva så mycket mera användbart, som en hittills med skäl ..erklagad brist på läroböcker i fäderneslandets historia, afpassade ..er den spädare barndomens fattningsgåfva, derigenom blifvit ..danrödd«. Det uppfostrande syftemål, som här framhålles, har ..etet bibehållit, äfven sedan det vida öfverskridit den först ut-..kade planen, och sedan lärjunge-kretsen utvidgats till alla dem, ..om tala och älska det svenska tungomålet. Fryxell säger sjelf

i Bidrag till Sveriges Literatur-Historia: »Likasom för den enskilde finnes ej heller för ett folk någon större olycka, än när sjelfkännedomen, samvetet bortsmickras, förblindas, förhärdas. Hofsmickraren förstör blott en slägt, aristokratsmickraren blott en samhällsklass, folksmickraren hela millioner. Historien visar sällan så moraliskt ruttna nationer som de, hvilkas massor länge druckit folksmickrarenes gift«. I enlighet med denna uppfattning har Fryxell alltid lagt vigt på historikerns sedelärande kall. En allvarligt sedlig grundton genomgår hans verk i dess helhet. Den åsigt, enligt hvilken det för forskaren är likgiltigt genom hvilka medel den historiska utvecklingen påskyndas, blott nationernas storhet och ära befordras, har aldrig i honom räknat en anhängare.

Ett annat karakteriskt drag i Fryxells författareskap är en varm och hängifven kärlek till det historiska lifvet i alla dess skiftande företeelser. De genomgående sträfvanden, som bestämma tidehvarfvens rigtning, intressera honom mindre än de historiska personligheterna. De smärre historiska tilldragelserna tillvinna sig, blott de äro karakteristiska, i knapt mindre mån hans uppmärksamhet än de stora, epokgörande händelserna. Hans uppgift är att återkalla det förflutna till lif och låta det återuppstå i hela dess brokiga rörlighet. Fryxells poetiska begåfning, som tidigt gaf sig tillkänna i stämningsfulla lyriska dikter, sådana som »Vermlandsflickan«, har härvid blifvit fruktbringande för historieskrifningen och bidragit till att gifva vissa delar af framställningen en doft och färg, som mägtigt inverka på läsarens fantasi.

Anders Fryxells lefnadslopp var icke utmärkt af skiftande eller brokiga öden. Född år 1795, blef han tidigt lärare i en enskild skola i Stockholm, hvilken förestods af den bekante sagosamlaren A. A. Afzelius, under hvars inflytande Fryxells poetiska och historiska sinne stärktes och lifvades. Sedermera studerade han i Upsala under Erik Gustaf Geijers ledning och vann der den filosofiska graden. Återkommen till Stockholm, egnade han sig fortfarande med stor framgång åt lärarekallet och blef en af den svenska hufvudstadens mest omtyckte skolmän. Också belönades han redan år 1822 af sällskapet »pro fide et

christianismo« med pris såsom utmärkt lärare. Tillika ådrog han sig småningom genom sina historiska skrifter en allt lifligare uppmärksamhet. Regeringen gaf hans förtjenster erkännande genom att tilldela honom professors-titel och utnämna honom till kyrkoherde i Sunne pastorat i Vermland, hvilken befattning han tillträdde år 1836. Ej mindre vigtigt var att han för fullföljandet af sitt historiska arbete erhöll ledighet från pastoralgöromålen, hvarför den redan berömde forskaren numera intill sin höga ålderdom ostördt kunde egna sig åt de studier, hvilka hade blifvit hans käraste sysselsättning. Medan sålunda hans yttre öden icke förete några anmärkningsvärda brytningar, utkämpade han literära strider, der hela hans anseende såsom skriftställare ifrågasattes. Dessa strider och hans af dem beroende utveckling utgöra hufvudinnehållet i hans lefnads saga.

Knapt anade väl någon, då första delen af Fryxells berättelser framträdde, att den författare, som här framlade första vittnesbördet om sin berättarekonst, en gång skulle uppträda såsom reformator inom Sveriges historieskrifning, kullkastande gamla traditionela åsigter och uppbyggande nya. Denna del, hvilken behandlar hedniska tiden, och äfven den följande, hvilken omfattar den katolska tiden, stödja sig icke på sjelfständig forskning. Författaren går här ännu fullständigt i föregående forskares fotspår. Han endast berättar utan annat anspråk än att göra skildringen liflig och anslående för barnets fantasi. I huru hög grad detta lyckats honom, framgår deraf, att dessa häften upplefvat 10—12 upplagor. T. ex. berättelsen Hjalmar och Ingeborg och andra likartade mästerliga skildringar skola alltid blifva en omtyckt och sund läsning för gossar och flickor om 10—12 års ålder. Vi våga uttala den önskan, att de af våra svenska läroverk, som icke redan i sin boksamling ega dessa häften, må tillegna sig dem såsom ett vigtigt element i hvarje läroverks bokförråd.

I tredje delen, som utkom 1828 och som behandlar Gustaf Vasas och Erik XIV:s historia, är arbetets plan redan i någon mån förändrad. Det vänder sig nu mindre till barnen vid den tidpunkt, då de först begynna sina historiska studier, än till den mognare ungdomen, som förbereder sig för universitetet och

är tillika en läsebok för alla dem, som älska Sveriges historia. I denna rigtning fortgår författaren till och med Gustaf Adolfs historia, som utgör arbetets sjette del. Han framlägger sjelf i företalet till fjerde delen sin plan, då han säger: »Det låter icke neka sig att vår historiska literatur helt och hållet saknar en passande och tillräckligt vidlyftig läsebok uti fäderneslandets häfder. Vi ega antingen kompendier eller rikshistorier. Den som önskar en närmare kännedom om våra framfarne store män, måste söka den uti vidlyftiga arbeten, sammanblandad med en mängd statistiska och politiska uppgifter; eller också uti sådana verk, som endast samlaren och vetenskpsmannen kunna ega, och äfven der spridda, icke sammangjutna till en hel bild. Följden faller lätt i ögat. Med den mest lysande historia är svensken ofta nog om densamma högst okunnig. Dessa reflexioner ingåfvo författaren idén att genom sitt arbete söka fylla denna lucka i vår historiska literatur. Uppoffringen af tid och arbete syntes lätt och belöningen rik, om det lyckades honom att bland sina landsmän sprida en närmare kännedom, ett varmare deltagande för det gemensamma fosterlandets vördnadsbjudande minnen«. Syftemålet var således väsentligen biografiskt. Kulturhistorien och den pragmatiskt-politiska utvecklingen uteslötos, och framställningen grupperades kring Sveriges store män, främst dess konungar. Här hade Fryxell lätt kunnat råka in på en afväg, som blifvit beträdd af mången framstående biografisk författare, bland andra den nyligen aflidne engelsmannen Carlyle, hvilka i historien sökt införa en dyrkan af de framstående männen, en »heroworship«, i det att de tecknat desses gestalter i idel ljus, medan deremot mörka slagskuggor fallit öfver alla de personligheter, som uppträdt i kamp mot dem. Men Fryxells sunda och klara uppfattning räddade honom från en sådan öfverdrift. Han prisar i Gustaf Vasa fäderneslandets befriare, reformatorn och ordnaren af rikets inre styrelse, men han döljer icke felen, den ofta frambrytande häftigheten och våldsamheten. Så t. ex. säger han om den grymhet och list. Gustaf Vasa vid klockupprorets kufvande år 1533 ådagalade: »När svenskarne med vördnad betrakta sin räddares, den store Gustafs, eljes rena och klanderfria lefnad, då måste de be-

klaga den fläck, han denna gång satte derpå genom löftesbrott och hårdhet. Gustaf Vasa var nog den hjelte, som kunnat kufva ett uppror, utan att smyga sig öfver undersåtar, som förlitade sig på hans gifna löfte. Han var nog den man, som förmådde hålla de missnöjda i tukt, utan att behöfva skrämma dem med det utgjutna blodet af forne vänner och välgörare«. Med samma måttfulla takt bedömer han Erik XIV, då han säger: »Det är ej osannolikt, att något af det myckna onda är honom pådiktadt, ty hans fiender fingo efter honom magten och hafva skrifvit hans historia«. I Karl IX:s historia afviker han väsentligen från den tidigare, nästan panegyriska uppfattningen. Karls karakter framstår hos honom i all sin skarpa hårdhet. Striden mellan honom och rådsherrarne framställes med stor vidlyftighet, och Fryxell döljer dervid icke att Karl ofta handlade ledd af personlig lidelse, och att han ej sällan ådagalade en orättvis grymhet mot den besegrade fienden. Kanske har Fryxell, ledd af bemödandet att vara opartisk, gått för långt i stränghet mot Karl IX. Parti-skrifter sådana som »historia om den omilde hertig Karls regemente« åberopas af honom utan nödig granskning. I Gustaf II Adolfs historia, som utkom år 1833, har Fryxell knapphändigt behandlat rikets inre utvecklingshistoria och helt och hållet förbisett de betydelsefulla frågorna om den store konungens utrikes politik. Deremot har konungens krigiska verksamhet erhållit en betydande plats i hans framställning och blifvit skildrad med ledning af delvis nya källor. De karakteristiska dragen af Gustaf Adolfs mägtiga personlighet har Fryxell med stor kärlek återgifvit.

Äfven der författaren i de sex första delarna af verket stödjer sig på jemförelsevis omfattande arkivstudier, såsom vid behandlingen af striden mellan Karl och Sigismund, är källstudiet icke så kritiskt, att forskaren med tillförsigt skulle kunna använda hans uppgifter. Deremot skola dessa delar alltid intaga en betydande plats i Sveriges populära historiska literatur genom framställningens enkelhet och flärdlöshet, skildringens liflighet och den varma fosterländska anda, som genomgår det hela.

Emellertid hade Fryxell småningom blifvit närmare bekant med de rika och ännu obegagnade källor till Sveriges histo-

ria, som förvaras i svenska statens och i enskilda svenska familjers arkiv. Hans intresse för den verkliga forskningen tändes allt mer till lif, och han beslöt att med bibehållande af den biografiska formen gifva sitt verk en omfattning, som kunde tillåta honom att bryta ny mark inom Sveriges historia. Äfven det arbetsfält, som nu öppnade sig för honom, var så mycket mera egnadt för sjelfständig forskning, som Sveriges historia från och med drottning Kristinas regering ännu var nästan oskrifven. Kristinas historia, som utkom i trenne delar (1838—1842) är utförlig icke blott i den biografiska och krigshistoriska skildringen, utan äfven i framställningen af den inre samhällsutvecklingen. Särskildt dröjer författaren vid 1650 års märkliga riksdag. Kristina sjelf erhåller af Fryxell föga erkännande; hennes nyckfullhet och lättsinne skildras med bred utförlighet. Äfven Karl X, hvars historia utkom 1843, bedömes af Fryxell med en stränghet, som helt och hållet afviker från det häfdvunna uppfattningssättet. Fryxell anser den krigiska ära, Sverige under sin storhetstid vann, föga prisvärd. »Den sanna äran«, säger han i företalet till fjerde delen af Karl X:s historia, »för en nation liksom för den enskilde är icke att förneka eller försvara begångna orättvisor, utan att sjelfmant erkänna och ogilla dem«. Att åter Karl X:s politik var orättrådig anser han otvifvelaktigt. »Han sänkte«, säger Fryxell, »sin statskonst betydligt under sitt tidehvarfs tänkesätt och återgick ofta öppet och oförtäckt till erkännande af styrkans rätt«. I denna brist på känsla af rättvisa staterna emellan ser Fryxell orsaken till kriget mot Polen 1655 och det andra kriget mot Danmark 1658. Carlsons teckning af Karl X är, enligt hans åsigt, i många punkter både smickrande och osann.

Öfverhufvud skydde Fryxell icke att med djerft mod kämpa för de idéer, han ansåg rigtiga. Han hade under sina forskningar blifvit allt mer öfvertygad om att Sveriges historia blifvit behandlad i ensidig rigtning, i det att konungarnes verksamhet blifvit upphöjd och prisad, medan deremot de högre samhällsklassernas, särskildt adelns, betydelse blifvit förbisedd. Här förelåg en fråga, hvars belysning han ansåg nödig och gagnelig, och han trodde sig så mycket mera kallad att öppet fram-

träda, som E. G. Geijer i sina år 1845 utgifna föreläsningar om »vår tids inre samhällsförhållanden, isynnerhet med afseende å fäderneslandet«, enligt Fryxells åsigt drifvit aristokratfiendtligheten till dess spets. År 1846 utkom skriften: »Om aristokratfördömandet i svenska historien jemte granskning af trenne blad i professor Geijers trenne föreläsningar«, deri Fryxell icke utan skärpa angrep sin forne lärare. »I sanning«, säger han här bland annat, »svenska aristokratin behöfver icke blygas för sin andel i Sveriges historia«. »Finnes något«, yttrar han vidare, »för svenska nationen ärorikare blad än förmyndare-styrelsen 1632—1644. Det var ej en enskild stor konung, som med sin mägtiga anda framdref folket; det var folket, som sjelft framgick, som, lemnadt åt sin egen ledning, utförde de stora, förvånande bragderna. Det var svenska folkets blomstringstid; och de blommor, hvilka då så härligt uppsköto, voro de då rådande aristokraterne. Hvarför skall man afundsjukt envisas att skilja blomman från stjelken, att sönderdela och ställa emot hvarandra det, som efter den tidens sätt tillsammans utgjorde ett helt; att åtskilja det, som Gud förenat«. Han framhöll ytterligare hvilken betydande rol aristokraterne spelat under öfriga epoker af Sveriges historia och öfvergick slutligen till granskningen af enskilda punkter i Geijers föreläsningar. Att Fryxell delvis dref sin åsigt för långt är otvifvelaktigt och ej mindre i ögonen fallande är att han icke egnade Geijer den aktning, som tillkom dennes stora snille. Så säger han t. ex. med anledning af Geijers bekanta uttryck »unionen var en händelse, som ser ut som en tanke«: »Detta är ett af de hos professor Geijer ofta förekommande orakelspråk, magtspråk, infall, epigrammer, gåtor eller hvad man vill kalla dem; oftast snillrika, ofta träffande, men ofta både obestämda och förfelande sitt ändamål«. Fryxells åskådningssätt var så olika Geijers, att han icke rätt kunde uppskatta dennes betydelse. Medan Geijer med filosofisk blick sökte det inre sammanhanget i historien, var Fryxells intresse oaflåtligt rigtadt på de egendomliga och karakteristiska sidorna i förgångna tiders lif. Men om äfven hans ståndpunkt gjorde det omöjligt för honom att fälla ett giltigt omdöme om arten af Geijers historieskrifning i dess helhet, träffade han dock i hufvudsak det rätta i den särskilda fråga, han

upptagit. Ty nekas kan icke att Geijer så uteslutande rigtar sin uppmärksamhet på de herskande strömningarna i den historiska utvecklingen, att mellanmagternas ställning och berättigande icke beaktas. En punkt, i hvilken Geijer särskildt var lätt sårbar, var frågan om drottning Kristinas historiska rol. Geijer hade i sina föreläsningar om denna regentinna bland annat yttrat: »Mig hänger hon vid hjertat; och jag kan ej tänka på henne utan tacksamhet. — Hon är bättre än hon synes. Man kan ej säga detsamma om den aristokratiska faktion, ur hvars hand hon i sjelfva verket har ryckt Sveriges spira, för att trycka den i en starkare hand än hennes egen«. Fryxell anmärkte häremot med rätta att ordet »faktion«, användt på Axel Oxenstjerna och hans ädle vänner, redan i och för sig innebar en orättvisa, och att Kristina sjelf genom sitt lättsinniga handlingssätt försvagade tronen och ökade aristokratins magt. Fryxells skrift väckte allmänt uppseende och framkallade snart en motskrift af Geijer, »Svar till professor Fryxell«, deri denne icke utan högdragen öfverlägsenhet tillbakavisade Fryxells angrepp. »Jag har«, sade Geijer, »mer än en gång bivistat Fryxells examina anniversaria på den tiden, då han ännu var en så omtyckt lärare i hufvudstaden. Herr professorn var merendels då vid det fryntligaste lynne. Vid nu med mig anstälda examen bär han deremot en ganska mulen uppsyn«. Han anmärkte att Fryxell tycktes vara mindre stark i svenska historiens sammanhang än i berättelserna om dess intressanta partikulariteter. Han framhöll att det svenska stormannaväldet under medeltiden var lagstridigt, icke lagenligt. Han påpekade att olikheten i hans och Fryxells skildring af Karl IX:s verksamhet berodde på olikheten af de källor de begagnat, i det att han sjelf hufvudsakligen stödt sig på rikets offentliga handlingar och regeringens beslut, medan Fryxell deremot anlitat Acta historica och bref och berättelser ur privata samlingar. »Det är möjligt«, sade Geijer »att jag begagnat dessa sistnämda källor för litet. Men sannolikare är att hr Fryxell begagnat sina källor för mycket. Följden deraf, skulle jag tro, har blifvit, att det stora historiska sammanhanget i min sammanträngda framställning, tydligen ligger i dagen, under det hr Fryxells Berättelser i svenska historien äro rikare på intressanta detaljer«. Gei-

jer tecknade i stora drag aristokratins för folkfriheten vådliga planer under drottning Kristinas regering och yttrade om drottningen sjelf: »Det finnes personer, för hvilka en stor natur, äfven i ruiner, har någonting fängslande. Kanhända äro vi ej fria från denna svaghet«. Fryxell fann sig icke genom Geijers svar föranledd att gifva vika. Han utgaf år 1846 en ny skrift om aristokratfördömandet i svenska historien«, deri han vidhöll sin ståndpunkt och beslutsamt förklarade sig vilja fortgå i den rigtning, han inslagit. »Uppträdandet mot hr Geijer var«, sade han, »blott första och oundgängligaste akten i en strid, hvilken är ämnad att i mån af tid och krafter föras mot en i ganska många punkter af vår historiska literatur röjd skefhet och orättvisa. — Det gäller att från historiens fält bortvisa en stor skara misstag och orättvisor; dels länge sedan derstädes häfdvunna, dels nu framkommande under egiden af hr Geijers namn och i glansen af hans snille«. Han genomgick derefter punkt för punkt Geijers svar, bemötande honom särskildt i fråga om kronogodsens abalination under Gustaf Adolf och Kristinas förmyndare.

Fryxell hade otvifvelaktigt rätt, då han försäkrade att hans uppträdande mot Geijer icke framkallats af några personliga synpunkter, utan endast af hängifvenhet för sanningens sak och af kärlek till fäderneslandets ädlaste minnen. Den liflighet och värme, hvarmed han äfven sedermera kämpade för sina åsigter, vittnar derom. För honom sjelf blef striden mot Geijer af stor betydelse. Hans krafter hade blifvit stärkta under kampen, och han gick med befäst öfvertygelse om »mellanmagternas« rätt till teckningen af Karl XI.

Det torde vara en nog allmänt utbredd åsigt, att Fryxells teckning af denne konungs regering, som utkom i sex delar åren 1846—1854, är tung och långdragen. Men orsaken dertill ligger väsentligen i sjelfva ämnets beskaffenhet. Hvarje vidlyftigare framställning af reduktionen, förföljelsen mot rådsherrarne och den inre riksstyrelsen under Karl XI måste blifva tröttande. Karl XI sjelf var en räkenskapskarl och de personer, som omgåfvo honom, voro det likaså. Dessutom gälde det här för Fryxell att till godo göra sig en riklig mängd nytt material. Att han icke alltid lyckades klart gruppera detsamma eller derur

draga fullt bestämda slutsatser må ursäktas honom, då han dock jemte professor Svedelius har äran af att hafva brutit väg inom ett område af så stor betydelse. Fryxells ståndpunkt gjorde det i öfrigt svårt för honom att fatta enheten i Karl XI:s personlighet. Aristokratförsvararen Fryxell kunde icke med välvilja betrakta åtgärder, som fört talrika af Sveriges ädlaste familjer till undergångens brant. Han skildrar i mörka färger de konseqvenser, till hvilka reduktionen och förföljelsen mot rådsherrarne slutligen ledde, och är dervid alltför böjd att lita på de förföljdas klagoskrifter. Särskildt har man anmärkt[1]) att hans framställning af den liffländska reduktionen stödjer sig väsentligen på de skrifter, som utgått från J. R. Patkull och dennes anhängare, hvarigenom den svenska styrelsens handlingssätt framstår i en öfverdrifvet förhatlig dager. Äfven enväldets betydelse och uppgift uppskattas icke nog af Fryxell, som alltid med ungdomlig värme omfattade de konstitutionela idéerna. Deremot är han full af beundran för Karl XI:s ledning af inrikesärendena. Han prisar den kraft och ihärdighet, hvarmed konungen ökade statens tillgångar, den ordning och sparsamhet, hvarmed han förvaltade dem och den personliga oegennytta, han dervid ådagalade. »Dessa vackra drag i Karl XI:s historia kunde«, säger han, »nära nog försona det mest frihetsälskande sinne«. Äfven Karl XI:s fredliga ledning af Sveriges utrikespolitik öfverensstämmer till fullo med Fryxells åskådningssätt.

Under striden mot Geijer hade Fryxell förklarat den allmänna opinionen och de gällande historiska traditionerna krig och bland annat sagt att han »utan bitterhet men också utan fruktan« ville fortgå i sin sträfvan att utrota historiska misstag. Hans popularitet hade dervid lidit, men ännu svårare blef hans ställning, då han snart sextio år gammal gick att teckna Karl XII:s historia. Karl XII hade blifvit en nästan mytisk personlighet, hvars sagolika bedrifter ständigt framhöllos, medan Sveriges verkliga ställning under hans regering, nöden, eländet och svårigheterna blifvit föga uppmärksammade. Fryxells hela uppfattningssätt, hans kärlek till den konstitutionela friheten.

---

[1]) Ny svensk tidskrift 1880, IV.

hans missaktning för den yttre äran, till och med hans aristokratvänlighet ledde honom till en fullkomligt motsatt åsigt, och han tvekade icke att i denna såsom i andra frågor öppet utsäga sin mening. Fryxells Karl XII:s historia, som utkom i 9 delar åren 1856—1859, framkallade snart protester från olika håll. År 1866 utgaf v. Beskow sin mot honom rigtade skrift: Karl XII i Alt-Ranstadt. Karl XII:s staty restes år 1868, och man såg deri en opinionsyttring från det svenska folkets sida mot Fryxell. Samtidigt utkom von Beskows »Minnesbild« af Karl XII, hvilken skrift äfven är rigtad mot Fryxells skildring af hjeltekonungen. Den förut populäre författaren betraktades numera såsom en man, hvilken kränkt det svenska folkets ädlaste minnen. Detta oaktadt är Fryxells Karl XII:s historia den del af hans arbete, hvilken framför andra skall blifva af bestående betydelse. Den stora forskningsmöda, han här nedlagt, är redan i och för sig värd erkännande. Medan hans motståndare hufvudsakligen stödt sig på traditionen, har han gått till grundkällorna och med en ifver såsom ingen annan genomforskat dessa. Sveriges inre historia under stora nordiska kriget var förut nästan okänd. Fryxell har spridt ljus deröfver och tecknat den allt dystrare misströstan och förtviflan, som under konungens frånvara och Görtz' förvaltning gjorde sig gällande hos det svenska folket. Han tadlar med rätta Karl XII, för att han trots sina rådgifvares invändningar fördjupade sig i Polens angelägenheter, medan Sverige var försvarslöst och år för år utarmades. Med ej mindre skäl framhåller Fryxell huru lättsinnigt Karl XII handlade, då han efter slaget vid Pultava trodde sig kunna styra sitt af talrika olyckor träffade rike från det aflägsna Turkiet. Äfven Fryxells teckning af de hemmavarande rådsherrarnes handlingssätt och af de ingrepp i egande rätten och andra godtyckliga åtgärder, som egde rum under den tid, då Görtz egde Karl XII:s fulla förtroende, är i hufvudsak sann. Framtida forskare skola kanske vid detaljernas granskning finna origtigheter i hans skildring, men tills vidare gifver densamma den pålitligaste bild af det »nordiska lejonets« öden. Den i hög grad samvetsgranne C. G. Malmström har i hufvudsak anslutit sig till Fryxells uppfattningssätt. Deremot är svagheten af v. Beskows

»Minnesbild« i ögonen fallande. Icke ens de punkter, der v. Beskow tror sig vara säkrast, t. ex. frågan om Karl XII:s af Loenbom utgifna brefvexling, utredas af honom på ett tillfredsställande sätt. Långt senare återgick Fryxell ännu en gång till denna stridsfråga, i det att han i en 1877 i »Historiskt bibliotek« publicerad uppsats med framgång vederlade sin motståndare.

Af stort intresse för studiet af Fryxells idéer och synpunkter äro hans åren 1860—62 utgifna Bidrag till Sveriges literatur-historia, deri han skildrar de literära förhållandena i Sverige under förra hälften af vårt århundrade. De faktiska uppgifterna äro kanske icke i allt tillförlitliga, men arbetet är genom stilens fyndighet och lifligbet och genom de personliga hågkomster, som förf. rikligt infogat i framställningen, en intressant och underhållande läsning. Fryxell framträder här såsom en varm anhängare af adertonde seklets läror om religiös tolerans, medborgerlig jemlikhet och folkens förbrödring, medan deremot de nationela och literära strömningarna under vårt sekels första årtionden tecknas i mörka färger. Äfven Geijer träffas i ej ringa mån af klandret. Det är icke utan betydelse att Fryxell skref detta arbete. förrän han gick till skildringen af frihetstidens historia. Det tyckes såsom om han velat fullt stadga sin åsigt i flere vigtiga spörsmål, innan han utsträckte sina forskningar till en period. som låg hans egen så nära. Men det är alltid en fara för historieskrifvaren att direkt gripa in i sin egen tids tvistefrågor. han förlorar derigenom lätt den objektiva och opartiska ståndpunkt, som är nödvändig för ett säkert bedömande af förgångna tiders händelser. Så äfven nu Fryxell. Man hade redan förut förebrått honom hans delvis subjektiva sätt att betrakta förhållandena, ett fel, som i de sjutton delar, som behandla frihetstidens historia (utg. 1862—1879), framträder ännu mer i ögonen fallande än förut. Han känner sig här såsom en kämpe för sin egen politiska öfvertygelse och gifver derför endast de personer och partigrupper erkännande, i hvilkas sträfvanden han finner frändskap med sina egna åsigter. Till följd deraf är han en till ytterlighet ensidig beundrare af »Mössorna«, medan deremot »Hattarnes« och hofpartiets handlingssätt i hans framställning ter sig såsom en kedja af idel laglösheter. Ett enda citat

skall vara nog såsom bevis derpå. Han säger i en öfverblick af frihetstidens politiska förhållanden (Hist. bibl. 1878, 3): »För frihetstidens statsskick, sådant det ursprungligen tänktes, infördes och sökte utbilda sig, var Mösspartiet den egentliga, den enda representanten. Författningens förnämsta grundsatser, dels öppet uttalade, dels i statsskickets anda liggande, voro lärorna om parlamentarisk styrelse, jemlikhet inför lagen, tryckpressens, näringarnas och arbetets frihet. I allmänhet har detta parti tänkt och handlat i öfverensstämmelse med såväl det då rådande europeiska tänkesättet, upplysningstidehvarfvets, som det då gällande svenska stasskicket, och kunde följaktligen gå öppet och obesväradt till väga. — Rättvisan fordrar uttalandet af den sanning, att Mösspartiet, oaktadt sina många fel, likväl sällan tillät sig så listiga, olagliga och våldsamma medel, som de, hvilka Hattarne till följd af sin ställning stundom tillgrepo. Det var nemligen genom sådana medel, de vunno sina segrar 1739, 1747, och 1769. Mössornas deremot, så 1765 som 1772, voro uttryck af hvad det stora flertalet af svenska folket tänkte och ville, och stodo i öfverensstämmelse med det gällande statsskickets anda«. Vid en jemförelse med Malmströms objektivt hållna undersökning om partistriden under frihetstiden finner man att detta summariska omdöme i mer än ett afseende är origtigt. Mössornas handlingssätt vid riksdagen 1765—1766, der de vunno seger öfver sina fiender, företer ljussidor, men äfven mörka skuggor. När partiet kommit till magten; fann det snart det angenäma i att begagna sig deraf till egen fördel och sina fienders skada och glömde då de förnämsta af de grundsatser, det tidigare uppstält såsom sina. Detta visade sig under processen mot bolagsmännen i det s. k. vexelkontoret och vid förföljelserna mot Cederhjelm och Anders Chydenius. De stora slagord, Mössorna begagnade, voro endast vapen mot deras motståndare, men framgingo icke ur en djup och allvarlig öfvertygelse. Hattarne åter hade med alla sina brister dock det företräde framför Mössorna, att de verksamt arbetade för Sveriges oberoende gent emot Ryssland. Äfven i andra afseenden är frihetstidens historia den svagaste delen af Fryxells arbete. Förf. saknar här det sammanhållande band, som det biografiska elementet förut erbjudit ho-

nom. Frihetstiden egde icke sådana mägtiga och beherskande personligheter som Gustaf Vasa, Gustaf Adolf eller Karl XII. Arvid Horn, som af Fryxell skildras med mycken pietet, är den ende bland de ledande männen, som är nog framstående för att utgöra medelpunkt i skildringen. Från och med hans fall splittras framställningen i en mängd spridda taflor, der läsaren har svårt att finna den ledande tråden. Med skäl har man äfven anmärkt att Fryxell i frihetstidens historia icke nog pröfvat värdet och användbarheten af de källor, han begagnat. Han har sökt uppspåra äfven de händelser och förhållanden, som lågo dolda bakom det offentliga lifvets företeelser, och har dervid hufvudsakligen stödt sig på de fremmande ambassadörernes berättelser. Dessa äro af högt värde, om de anlitas med nödig granskning, men blifva farliga och vilseledande, om historieskrifvaren för mycket litar på sin sagesmans ord, ett fel, hvartill Fryxell i flere fall gjort sig skyldig. Detsamma gäller om de framstående partichefernes memoirer. Äfven dessa äro af stor vigt såsom historisk källa, ty författarne meddela ofta värderika belysningar af förhållanden, som föga beröras i de officiela dokumenten. Men äfven vid deras begagnande bör stor varsamhet iakttagas. Att Fryxell icke i detta afseende varit nog kritisk, framgår t. ex. deraf, att han väsentligen grundat sin framställning af riksdagen 1755—1756 på Fersens anteckningar.

Äfven åt Finlands förhållanden har Fryxell i frihetstidens historia egnat uppmärksamhet, men också här gör sig den brist på objektivitet, vi påpekat, gällande. Finlands ställning var såsom bekant ett tvistefrö mellan de tvenne partierna, Hattarne och Mössorna, i det att Mössorna oaflåtligt sökte framhålla att Hattarnes förderfliga styrelse i Finland framkallat ett missnöje, som väckt till lif tanken på Finlands lösslitande från Sverige. Fryxell har lyssnat till dessa af partisinne förestafvade uttalanden och till följd deraf lemnat en i några fall skef bild af opinionerna i Finland. I berättelsen om slaget vid Villmanstrand 1741 (del. 35) uttalar han den förmodan, att de finska regementenas flykt framkallades af ett i Finland sedan länge fortlefvande, doldt missnöje. Hastigheten af denna slutledning, hvilken icke stödjer sig på några källuppgifter, är i ögonen fallande; mång-

faldiga andra orsaker kunna hafva föranledt de finska truppernas mindre hedrande uppförande i detta slag. Samma anmärkning kan göras om Fryxells framställning af förhållandena i Finland åren 1746—1747. Ryska regeringen, som stod i nära förbindelse med Möss-partiet, sökte vid denna tid framkalla missnöje och oroligheter i Finland. En eller annan finne, t. ex. den bekante häradshöfdingen Wikman, lät förmå sig att gå dess ärenden, och Fryxell sluter deraf, att ett allmänt missnöje var rådande i landet. Det faktum, att Wikman icke lyckades vinna något stöd hos befolkningen, och att den sedermera till Finland sände generalguvernören Rosen icke kunde meddela regeringen i Stockholm några vittnesbörd om en orolig stämning i Finland, bevisar dock att saken var endast en rysk intrig.

Vi skulle göra orätt, om vi icke erkände att Fryxell äfven i frihetstidens historia lemnat betydande bidrag till en rätt uppfattning af utvecklingsgången. Medan C. G. Malmströms framställning endast omfattar den politiska historien, har Fryxell skildrat alla yttringar af tidskiftets rika lif. Sociala förhållanden, ekonomi, literatur, vetenskap, med ett ord kulturhistorien i dess helhet behandlas af honom, och han har på dessa gebit uppdagat många förut okända förhållanden. Så har han med rätta tillbakavisat den åsigt, att frihetstidens literära och vetenskapliga verksamhet skulle varit torftig, och med stort eftertryck framhållit att tiden tvärtom var ovanligt rik på snillen inom de flesta literaturens och vetenskapens grenar. Anders Chydenii verksamhet har af honom blifvit till sin rätta betydelse uppskattad. Såsom en ej ringa förtjenst bör det äfven anses att han antydt hvilken inverkan utlandets idéströmningar utöfvade på Sveriges utveckling och bland annat påpekat att Englands literatur icke var obekant för de ledande männen i Sverige vid den tidpunkt, då frihetstidens författning grundlades, hvilket är en omständighet af ej ringa betydelse. — I samband med sin teckning af frihetstidens främste personligheter författade Fryxell en biografisk skildring af skalden Bellmans lif. Våra läsare torde ännu erinra sig hvilket lifligt uppseende hans hårda omdöme om diktarens personlighet väckte, och huru det framkallade en mängd

tidningsartiklar och ströskrifter, deri den åldrige häfdatecknaren nog omildt behandlades.

Oaflåtligt uttalar Fryxell i de delar af det stora verket, vi senast omnämt, sin förkastelsedom öfver det kungliga partiets bemödanden att utvidga konungamagten på den fria författningens bekostnad. »Utförliga innehållet af våra fjorton föregående delar«, säger han i 46 delen, »ådagalägger att det ojemförligt flesta gångerna var konungamagten, som mot aflagda eder angrep det fria statsskicket och sökte frånrycka nationen de rättigheter, denna hade sig till skydd och försvar förbehållit; — och att det sålunda var konungamagten sjelf, som genom sina anfall framkallade, nästan framtvingade de stundom hårdhändta och magtinskränkande åtgärder, genom hvilka ständerna sökte att ytterligare mot nya sådana tilltag betrygga sin frihet«. Utgående från ett sådant uppfattningssätt kunde Fryxell icke rätt uppskatta Gustaf III:s revolution, åt hvilken han egnat 42 delen af sina Berättelser. Alla de beskyllningar, som blifvit framkastade af Gustaf III:s och revolutionens motståndare, upprepas och bekräftas af Fryxell. Han anser att Gustaf III i hemlighet arbetade på att öka splittringen mellan stånden vid riksdagen 1771—1772 och att de så kallade kompositionsförslagen voro endast falska förespeglingar, genom hvilka konungen sökte dölja sina verkliga afsigter. Han tror att riksrådet Sinklair, som vid riksdagens början stod högt i konungens gunst och nitiskt verkade för hans afsigter, och som sedermera blef en af dem, som ifrigast underblåste de lägre ståndens hat och bitterhet mot adeln, var ett verktyg för konungens hemliga planer. Och han söker ådagalägga att de undsättningsåtgärder, genom hvilka man ville bispringa de nödlidande, blefvo kraftlösa till följd af konungens och hofvets intriger. I dessa och i andra punkter har Fryxells framställning, ehuru utan direkt polemik, blifvit vederlagd i sjette delen af Malmströms arbete. Äfven revolutionens betydelse för tryggandet af Sveriges ställning gent emot granmagterna underskattas af Fryxell, medan deremot Elof Tegnér i sin utförliga monografi öfver detta ämne (Hist. bibl. 1879, 1) egnar Gustaf III:s utrikes politik under år 1772 rikligt erkännande.

Vi hafva sökt återgifva hufvuddragen af ett arbete, som, hvilka bristfälligheter än må upptäckas i detsamma, dock alltid skall intaga en stor och betydande plats i den svenska literaturen. Fryxell har icke utredt statsinstitutionernas uppkomst och utveckling, och han har lemnat mången vigtig synpunkt obeaktad; men genom den kärlek, hvarmed han återgifvit förgångna tidehvarfs skiftande företeelser, förtjenar han med skäl namnet af Sveriges Herodotus. Den stora och helsobringande betydelsen af hans verksamhet torde af ingen ifrågasättas, och det mod och den manliga oförskräckthet, han ådagalagt vid förfäktandet af sin öfvertygelse, skola alltid med vördnad erkännas. Vi böra tillägga att den hädangångne nestorn bland Sveriges häfdatecknare åren 1836—1843 publicerat »Handlingar rörande Sveriges historia ur utrikes arkiver« i fyra delar; att han genom utgifna läroböcker och skrifter i pedagogiska frågor ådagalagt sitt lifliga intresse för de svenska läroverkens förkofran, och att han sedan år 1840 var en af de aderton i svenska akademin.

M. G. Schybergson.

Brödrafejd.

(Fri öfversättning af Horatii sjunde epod.)

Hvarthän, eländige, i brottets spår,
hvart störten I er vildt?
Hvi rifva upp ännu ej läkta sår,
hvi draga svärdet gömdt i går?
Är romerskt blod kring land och haf ej nog förspildt?

Ej såg man er, när Scipionens eld
förbrände punierns stad
och sekelgammal afundsman blef fäld;
ej viljen I se britten stäld,
en gång dock kufvad, bland triumfers stolta rad.

Fiendens bön uppfylla viljen I
och främja vårt förderf.
O blygd! Skall sjelf sin bane Roma bli?
Ej vilda djurens raseri
mot eget slägte vänds, det är ett menskligt värf.

Har vanvetts blinda yra fattat er?
När stundar hämdens dag?
Jag frågar, men ett svar mig ingen ger.
I deras anleten jag ser
en dödsblek fasa, hatet med förvridna drag.

Ve, ve det är då romarns grymma lott
att frukta straffets magt,
till brädden rågadt känna hämdens mått.
Ve, brodermordets hemska brott
och Remi blod förbannelse vårt slägte bragt.

F. Gustafsson.

Furan.

På mon en fura växer upp;
der står hon frisk och ung,
fastän kring henne mossa blott
du ser och torftig ljung.
I sina ådror suger hon
ur mon dess sträfva saft,
men denna för till hennes barm
en tyst, förborgad kraft.

Väl mindre smärt är hennes stam,
än lundens fagra björk,
och hennes barr är styf och hård
och hennes klädnad mörk;
i hennes krona bygger väl
ej muntre sångarn bo
att drilla bort en sommarstund
om kärlek och om tro.

Men hon står lugn och glad ändå
och grönskar uti frid.
När höst och vinter nalkas sen
med köld och stormars strid,
och björken, bäfvande, i sorg
fält af sin sköna skrud,
med diamanter i sitt hår
står hon, lik lycklig brud.

Du lundens björk, du fagra mö,
du barn af sol och vår,
du flygtig sångarskaras vän,
hur snart din fröjd förgår!
Bland köld och snö står furan grön
i vinternatten qvar
och skådar säll hvad skönast fins:
en himmel, stjerneklar!

—r— R—r.

Det metriska systemet och dess införande i Finland.

I.

Ju mera den fredliga samfärdseln tilltager mellan stater och folk, desto djupare gör sig behofvet känbart af möjligaste enkelhet i de vilkor, som på ett eller annat sätt äro af ingripande betydelse uti de mellanfolkliga förhållandena. I främsta rummet står utan tvifvel värdemätaren *myntet,* och den dag, då all verlden bestämmer värdet af en vara i samma myntenhet, skall med visshet blifva utgångspunkten för en stegrad utveckling i flere rigtningar.

Ehuru en gemensam myntenhet och myntfot är den vigtigaste faktor för åstadkommandet af enkelhet i samfärdseln, så är det sätt, på hvilket en varas mängd bestämmes, äfven af stor betydelse. Ett mellanfolkligt mått- och vigtsystem har derför städse utgjort en sak, som begärligt eftersträfvas af dem, hvilka i underlättandet af fredlig gemenskap mellan länder och folk se den mägtigaste häfstången för verldsutvecklingen. Ett helt sekel har snart förflutit, sedan arbetet på genomförandet af denna idé påbegyntes i verlden. Den rörlighet i sinnena, som var en följd af franska revolutionen, visade sig ock verksam på detta område. I Frankrike liksom i de flesta andra länder hade mått och vigt till följd af den osäkerhet, som förefans i de grunder, hvarpå de uppbygts, råkat uti ett tillstånd af ohjelplig förvirring, hvaraf egennyttan på ett slugt sätt begagnade sig till förfång för samfärdselns utveckling. Nödvändigheten att afhjelpa denna förvirring trängde på, och med den frihet i uppfattning af häfdvunna förhållanden, som karakteriserade denna tid, skred man oförsagdt till skapandet af ett fullkomligen nytt system, så vidt möjligt var i alla afseenden genomfördt på rationela grunder. Men ej nog dermed, man ville ej allenast skapa ett mått- och vigtsystem för Frankrike, man ville göra systemet sådant, att det kunde antagas af hela verlden och derigenom förverkliga en idé, som tillförene endast utgjort ett diskussionsämne ibland några få forskare. Förslaget härom framstäldes i konstituerande församlingen år 1790 af den bekante *Talleyrand.* Han föreslog församlingen att uppfordra konungen att i samråd med den engelske monarken nedsätta en kommission, som skulle utarbeta ett rationelt system för mått och vigt med sekundpendelns längd, vid 45° latitud eller någon annan latitud, som enhet. Nationalförsamlingen hänsköt frågan till franska vetenskapsakademins pröfning. Säkerligen har denna verldsberömda institution aldrig varit så rik på framstående män, som just vid denna tid, och

när akademin tillsatte en kommission för frågans närmare behandling, kunde hon i denna invälja män som *Borda, Lagrange, Laplace, Monge* och *Condorcet,* hvilkas namn efterverlden, för männens utmärkta vetenskapliga förtjenster, bevarar i tacksamt minne. Uti ett rationelt mått- och vigtsystem är *längdenheten* den egentliga grundvalen. Kommissionen hade att välja mellan tre förslag: 1:o sekundpendelns längd, 2:o en bestämd del af qvadranten af jordeqvatorn och 3:o en bestämd del af qvadranten af jordmeridianen, af hvilka förslag det förstnämda redan 1673 blifvit framstäldt af den berömde Huyghens. Följande året 1791 afgaf kommissionen sin berättelse och stannade vid att föreslå jordmeridianqvadranten såsom grund och en tio milliondedel af denna storhet såsom längdenhet.

De något egendomliga skäl, hvarpå kommissionen stöder sitt beslut, hafva ej i allo lyckats tillvinna sig efterverldens gillande. Huyghens' klart tänkta förslag, som af kommissionen förkastades på grund deraf, att tiden i sekundpendeln ingick som ett fremmande element, synes hafva bort föredragas. Också kunde kommissionen ej alldeles lemna den åsido, ty i förslaget ingick att den nya längdenheten skulle för större säkerhets skull jemföras med sekundpendelns längd.

Frågan gälde nu att få reda på jordmeridianqvadrantens rätta längd, hvilken ingalunda kunde sägas vara med tillräcklig noggrannhet bekant, oaktadt flere betydande gradmätningar, det vill säga uppmätningar af smärre delar af meridianbågen, tid efter annan blifvit utförda. Ehuru dessa gradmätningar egentligen ej höra till föreliggande ämne, skola vi dock i korthet redogöra för dem, emedan de dermed hafva sammanhang och erbjuda mycket af både vetenskapligt och allmänt menskligt intresse.

Mot slutet af 17:de århundradet hade Newton och Huyghens genom omsorgsfullt studium af centrifugalkraften framstält den åsigt, att jordens form, till följd af rotationen omkring axeln, måste vara en afplattad sferoid, och att meridianerna, under förutsättning att jordens täthet öfverallt vore densamma, hafva formen af ellipser. Såväl Newton som Huyghens bestämde förhållandet emellan dessa ellipsers axlar, det vill säga jordens polar- och eqvatorialdiameter, och funno den förre 229 : 230, den senare 577 : 578. Dessa tal utgöra i sjelfva verket gränsvärden för detta förhållande, hvilken högst märkliga omständighet senare framlades af matematikern Maclaurin. De experimentela data, som vid denna tid förefunnos angående jordens form, voro ganska få. Man hade hufvudsakligen att tillgå några pendelobservationer från eqvatorialtrakterna (bland andra Richers) och den år 1669 af Picard i Frankrike utförda gradmätning (1° 22′ 58″). Om ock denna gjort Newton utmärkt tjenst vid uppställandet af läran om gravitationen, så var den dock äfven tillsamman med pendelobservationerna otillräcklig för att afgöra om

den uppstälda teorins sanning, och allraminst kunde något i qvantitativt hänseende derigenom bestämmas.

För uppgörandet af en general-karta öfver Frankrike beslöt regeringen på förslag af vetenskapsakademin att låta utföra en gradmätning af större omfattning. Detta skedde äfven och arbetet, som slutfördes 1718 under J. Cassini (efter D. Cassinis död), omfattade en båge af 9° 4′ 37″, således ungefär $^{1}/_{10}$:del af meridianqvadranten. Det märkligaste resultatet af denna mätning var att man fann

längden af 1° i södra hälften 57097 toiser
» » i norra » 56960 »

således en skilnad af 137 toiser. Om Newtons och Huyghens teori var rigtig, så borde 1° af meridianen vara kortast vid eqvatorn och tillväxa i längd mot polen; den direkta mätningen hade nu gifvit ett motsatt resultat. Vid samma tid erinrade man sig att äldre gradmätningar hade ledt till liknande resultat, och efter någon tvekan förklarade man i pariser akademin Newtons lära om jordens form för falsk [1]). Detta betraktades af engelsmännen såsom en oerhörd förmätenhet, och en strid utspann sig, som å begge sidor fördes med stor skärpa och varade flere år, hvarunder de engelske vetenskapsmännen nöjde sig med att föra striden med teoretiska vapen, fransmännen deremot sökte anskaffa nya experimentela bevis. En *längd*-gradmätning utfördes 1733—1734 under Cassinis ledning, och resultatet utföll åter emot den newtonska teorin. Naturligtvis erhöllo Newtons motståndare härigenom ytterligare vatten på sin qvarn, men hans försvarare i England gåfvo ingalunda efter, utan försvarade sig hufvudsakligen med att de utförda mätningarna dels voro osäkra, dels anstälda på sådana orter, att de ej *kunde* gifva tillförlitligt utslag. Trötte vid pennkriget, beslöto fransmännen sig för ett företag, som enligt deras förmenande på ett för Frankrike ärofullt sätt skulle afsluta striden. Sedan man lyckats intressera franska regeringen för frågan, beslöts att utrusta en expedition till Peru för att der under eqvatorn verkställa uppmätningar af en eller flere grader. Utförandet anförtroddes hufvudsakligast åt *Bouguer* och *la Condamine* (1735). De närmare, i många stycken dramatiska omständigheterna vid denna expedition måste vi här förbigå och nämna blott att hela företagets utgång höll på att äfventyras till följd af oenighet mellan ledarne. Utförandet fordrade hela åtta år, och först sex år efter det expeditionens

[1]) Anmärkas bör att J. Cassini med flere att börja med ansåg det erhållna resultatet vara i öfverensstämmelse med teorin, men funno snart sitt misstag. De äldre resultaten voro ock märkligt förledande, det vill säga talande mot Newtons teori:

Eratosthenes	i Egypten	63000 toiser
Riccioli	i Italien	62500 »
Picard	i Frankrike	57060 »
Snell	i Holland	55021 »

deltagare återvändt, offentliggjordes resultatet. Mätningen omfattade en båge af 3° 7′ 4″, delvis söder och delvis norr om eqvatorn och gaf, sedan några korrektioner blifvit anbragta,

längden af en grad = 56731,7 toiser.

Diskussionen om jordens form hade emellertid blifvit fortsatt inom akademin, som ledsnade att vänta på utslaget af expeditionen till Peru. På förslag af den berömde svenske professorn Celsius, som då vistades i Paris, beslöt man att verkställa en gradmätning i Lappland, hvilket ock skedde under *Maupertuis* ledning 1736—1737. Till sitt biträde hade han bland andra Clairault och Celsius. Operationen sträckte sig från Kittis till Torneå och omfattade endast 0° 57′ 28″,5. Ur mätningen framgick som resultat

längden af en grad lika med 57437,0 toiser.

Detta resultat har senare blifvit korrigeradt af en svensk expedition under Svanberg med flere; det rigtiga värdet är 57196,16 toiser. Maupertuis offentliggjorde resultatet redan 1738, och då detta på det afgjordaste talade för Newtons teori, väckte det ett stort uppseende och gaf anledning till nya tvister, som dock hade det goda med sig, att man underkastade gradmätningen af 1718 en omsorgsfull revision, hvilken i hufvudsak ledde till bekräftelse af Newtons teori. Kom så härtill resultatet af mätningen i Peru, och striden var ändad och den newtonska teorin hade triumferat. I sjelfva verket hade man nu funnit:

Under	66° 20′ n. lat.	1° lika med	57437	toiser	(rigtigare 57196)
»	45° »	» » »	57023	»	(sedan fel blifvit
»	0° »	» » »	56732	»	rättade)

Om ock de erhållna resultaten ännu voro behäftade med fel, så kunde dessa dock omöjligen vara så stora, att sjelfva hufvudsaken eller meridianbågens tilltagande i längd från eqvatorn mot polerna ej deraf framginge.

Det var nu hufvudsakligen dessa gradmätningar, som den ofvannämda kommissionen hade att tillgå för bestämmandet af grundmåttets längd. Det är derför icke underligt att kommissionen föreslog en ny gradmätning af större omfattning än de föregående, och detta skulle ske utan medverkan af någon främmande nation, på det att man i framtiden måtte veta hvilket folk man hade att tacka för idén och utförandet af en bestämning af ett naturligt grundmått. Efterverlden tycker med skäl att denna barnsliga motivering gerna kunnat vara borta, men nekas kan ej att den är i harmoni med det franska national-lynnet.

Nationalkonventet dekreterade år 1792 denna gradmätning, som ock blef utförd på ett sätt och under yttre omständigheter, hvilka göra den till ett af de märkligaste vetenskapliga företag, som någonsin blifvit utförda. Franska samhället hade nyss öfverlefvat skräckregeringen och hotades, utan att ega en egentligen stadgad styrelse, af det fiendtliga Europa med krig från alla kanter. Företaget kom sålunda till utförande under en tid, som

i alla afseenden var ogynsam. Likväl gick man oförskräckt till verket och utförde detsamma inom jemförelsevis kort tid samt med instrumentela hjelpmedel, hvilka öfverträffade allt hvad man i den vägen förut användt. Hela operationen omfattade 9° 40′ 25″,9 [1]); den nordliga delen utfördes under ledning af Delambre, den sydliga under Mechain. Resultaten voro högst märkliga; det visade sig nu att meridianbågen ganska rigtigt aftog från norr mot söder, men alldeles icke jemt, som man hade väntat sig, utan ganska oregelbundet. Från 49° 56′,5 till 47° 30′,8 aftog bågen med 4 toiser för hvarje grad; från sistnämnda latitud till 44° 41′,8 var aftagandet 30 toiser för graden, och ifrån denna latitud till 42° 17′,3 aftog bågen åter med endast 14 toiser för graden.

Längden af en meridianbåge af 9° 40′ var nu visserligen ganska väl känd, men också var det på samma gång till fullo konstateradt att meridianbågarna icke voro, såsom man uppenbarligen förestält sig, regelbundna, utan visade betänkliga afvikelser. Denna omständighet ingaf kommissionen mycket bekymmer, ty det gälde nu att i enlighet med förslaget, som ursprungligen skall hafva utgått från Laplace, göra grundmåttet till en tio milliondedel af meridianqvadranten, men huru lång skulle denna i verkligheten antagas? Efter många öfverläggningar beslöt man sig ändtligen för att taga hela den uppmätta bågen 9°,6738 eller dess längd i toiser och derur, i förening med resultatet af mätningen i Peru, härleda längden af qvadranten. Detta skedde, och sålunda erhöll man ett medelvärde, som i verkligheten ej motsvarade någon qvadrant, och längden deraf eller 5130738,62 toiser delades med 10,000,000; den så uppkomna längdenheten benämdes, på förslag af deputeraden *Prieur*, *meter* och betraktades af kommissionen som det af naturen gifna *grundmåttet*. En platinastång, som vid 0° hade denna längd, förfärdigades och nedlades i Archives Nationales den 23 juni 1799.

När man öfverskådar de utomordentliga ansträngningar och kostnader, som blifvit nedlagda på framställandet af detta grundmått, och det sväfvande resultat, som ur dem framgick, kan man ej afhålla sig från tanken att man oändligt mycket lättare kunnat komma till målet och dertill erhålla ett längdmått, som varit möjligt att när som helst framställa och kontrollera, hvilket ingalunda nu var fallet. Likväl var detta arbete ingalunda utan sina frukter. De storartade förberedelserna bidrogo att fästa verldens uppmärksamhet på företaget och skaffade det nya systemet från början en prestige, som väl var nödvändig för att öfvervinna alla de fördomar, särskildt den nationela fåfängan, hvilka stodo i vägen för den stora tanken på ett allmänt mått-

[1]) Mätningen fortsattes 1806 af Biat och Arago och omfattade då 12° 22′ 13″,39.

och vigtsystem för hela verlden. Det understöd, som företaget erhöll af franska regeringen, var ett godt föredöme för framtiden, och de vackra rent vetenskapliga resultat, som voro en följd af företaget, manade i sin mån till efterföljd, så att om man ock måste tillstå att sjelfva målet att skapa ett *naturligt* grundmått förfelades, man dock nödgas gifva sitt fulla erkännande åt detta vetenskapen värdiga förfarande.

Senare geodetiska bestämningar hafva lagt i dagen att *metern*, om man vill härleda den ur ett medelvärde af jordmeridianqvadrantens längd, sådan denna framgår ur hittills verkstälda mätningar, är något för kort. En dylik sammanställning har blifvit gjord 1819 af en landsman dr Walbeck (död i Åbo 1822), senare af professor Schmidt i Tübingen och slutligen af den berömde astronomen Bessel. Ur den sistnämdes beräkningar framgår att medelvärdet af meridianqvadranten icke är 10,000,000 meter utan 10,000,855,76 + 498,23 meter. Detta faktum visar huru vanskligt det är att bygga ett grundmått på ett sådant medelvärde, hvilket naturligtvis förändras i den mån bestämningarna blifva större till antal och noggrannare i utförandet.

II.

Sedan enheten för längdmåttet i metern blifvit faststäld, ordnades mått- och vigtsystemet efter vissa enkla grundsatser. Yt- och rymdmåtten skulle stå i enkelt förhållande till längdmåttet; decimal-systemet skulle fullständigt iakttagas vid indelningen och benämningarna skulle väljas så, att systemet från början erhölle en kosmopolitisk karakter.

I enlighet härmed inrättades systemet på följande sätt. Enheten för vigten bestämdes att vara lika med vigten af den massa rent vatten, som vid en temperatur af 4° inrymmes i en kubikcentimeter; denna enhet kallades *gram*. En cylindrisk etalon af platina, vägande i lufttomt rum vid 0° 1000 gram, nedlades i Archives Nationales samtidigt med meter etalonen. Enheten för ytmåttet är qvadratmetern och enheten för rymdmåttet är kubikmetern. Sålunda erhålles:

längdmått			ytmått	rymdmått	vigter		
kilometer	1000	meter	qvadraterna af längden	kuberna af längden	*kilogram*	1000	gram
hektometer	100	»			*hektogram*	100	»
dekameter	10	»			*dekagram*	10	»
meter	1	»			**gram**	1	»
decimeter	0,1	»			*decigram*	0,1	«
centimeter	0,01	»			*centigram*	0,01	»
millimeter	0,001	»			*milligram*	0,001	»

För längdmåtten infördes ytterligare myriameter = 10 kilometer. För agrariska ytmått antogs en särskild enhet *are* =100

qvadratmeter med en öfverafdelning hektare = 10 ares = 1000 qvadratmeter samt en temligen öfverflödig underafdelning centiare = 1 qvadratmeter. För mätandet af flytande och en del torra varor infördes följande system:

enhet *liter* = 1 kubik decimeter;

öfverafdelningar:	kiloliter =	1000	liter
	hektoliter =	100	»
	decaliter =	10	»
underafdelningar:	deciliter =	0,1	»
	centiliter =	0,01	»

Det sistnämda måttet intogs dock ej i franska lagen af 4 juli 1837. Rymdmått för gröfre torra varor: enhet *stère* = 1 kubikmeter; decastère = 10 stères och decistère = 0,1 stère.

Man har ej utan skäl anmärkt att det metriska systemet just ej har några synnerliga företräden framför hvilket annat system som helst, uti hvilket decimal-indelning blifvit genomförd. De omständigheter, hvarunder systemet uppstod, gifver detsamma dock ett stort företräde deruti, att det från början var ämnadt till ett mått- och vigtsystem för hela verlden. Ehuru ansträngningarna för uppställandet af en *naturlig grundenhet* i detta mål förfelades, så voro de dock i sig sjelfva så aktningsbjudande, att intet annat system skulle kunna i detta hänseende komma i jemförelse. Den konseqventa decimalindelningen jemte vigtenhetens enkla förhållande till längdenheten äro ock mycket beaktansvärda sidor i systemet. Då härtill kommer att ett mycket stort antal vetenskapliga bestämningar uti detta system finnas utförda samt att det nu redan erhållit en utbredning, som intet annat kan berömma sig af, så äro dessa företräden af sådan betydenhet, att hvarje land, der reformer i mått- och vigtsystem äro nödiga, bör utan tvekan antaga detsamma.

Att genomförandet af en reform, som så djupt ingriper i den dagliga samfärdseln, skulle stöta på svårigheter var att vänta, men härtill kom en mängd yttre ogynsamma omständigheter uti de oroliga politiska förhållandena, hvilka i hög grad hindrade reformen. I sjelfva Frankrike kom metriska systemet ej till fullständig användning förr än under Ludvig Filips regering genom lagen den 4 juli 1837. Då det ej lyckats genomföra metriska systemets antagande och sålunda afhjelpa oredan i mått och vigt, hade man 1812 legaliserat såkallade »poids et mesures usuelles», hvilka under äldre benämningar upptogo delar af de metriska måtten och vigterna. Man hoppades sålunda småningom komma till enhet i mått och vigt öfver hela landet. Erfarenheten visade dock att man blott lyckats skaffa ett nytt system till de många, som funnos förut, hvarigenom förvirringen endast ökades. Det var med anledning häraf, som lagen af 1837 gjordes så sträng, att enhvar, som hos sig *förvarade* andra mått och vigter än de metriska, utan vidare dömdes till böter. Då man endast hade haft att kämpa mot inrotade *vanor*, för att ej säga

missbruk, så utöfvade lagen sin tillbörliga verkan, och det metriska systemet antogs samt visade sig fullt motsvarande folkets behof.

Vi förbigå här de svårigheter, som mötte uti andra länder, och det sega motstånd, som der lades i dagen. Men systemet hade vunnit erkännande som vetenskapligt, och dess användning i snart sagdt alla vetenskapliga bestämningar har verkat i förening med stigande kultur derhän, att dess antagande af alla civiliserade folk numera endast är en fråga om tid.

Med anledning af att en del stater i Europa önskade genomföra reformer i mått och vigt, uppkom under 1860-talet först diplomatiska underhandlingar och sedan sammankomster af delegerade vetenskapsmän för att öfverlägga om metriska systemet såsom ett internationelt system. Efter omfattande diskussioner afslutades dessa förberedande arbeten, som angått såväl principen för grundenheterna som uppställandet af nya normal etaloner, med en öfverenskommelse af den 15 april 1875, hvilken ratificerades den 20 december samma år och hvari följande magter deltogo: Belgien, Danmark, Italien, Förenta Staterna, Frankrike, Peru, Ryssland, Sverige-Norge, Spanien, Schweiz, Turkiet, samt senare tillkommo Österrike-Ungern, Portugal, Argentinska republiken och Venezuela. Såsom af denna förteckning framgår, deltog icke England i dessa förarbeten, men det lider intet tvifvel att äfven detta land i en snar framtid förenar sig med öfriga stater.

Konventionen innehöll hufvudsakligen att en internationel kommission för mått och vigt skulle utses och en byrå upprättas i Paris eller dess närhet, hvars uppgift blefve att anskaffa och förvara de nya normalerna samt att verkställa komparationer för de olika ländernas behof på ett i alla afseenden vetenskapligt sätt. Kostnaderna förstäckas af alla länder, som deltagit i konventionen i mån af folkmängden. Byrån, hvars ordförande för närvarande är norrmannen f. d. ministern Broch, har sitt säte i Pavillon de Bréteuil, belägen i parken vid St. Cloud på den höjd, som ligger strax ofvanom det gamla förstörda slottet. De omfattande och omsorgsfulla förarbeten, man här gjort för att med den största grad af noggrannhet utföra det förelagda arbetet, är egnadt att ingifva allt förtroende. Vid ett besök senaste sommar i denna institution voro vi i tillfälle att beundra den minutiösa omsorg, med hvilken man i alla detaljer gått till väga.

Enligt den ofvannämda konventionen skall, så snart möjligt är, i närmaste öfverensstämmelse med de äldre normalerna upprättas ett antal normal-etaloner för metern och kilogrammen, hvilka göras, så vidt möjligt, identiska och få namn af *prototyper*. Meterstängerna erhålla för mera stadga en högst egendomlig form; genomskärningen af stången bildar ett)—(och på dess midtelparti uppdragas tvenne ytterst fina streck, emellan hvilka längden vid 0° utgör *en meter*. Kilogrammerna

göras som förut cylindriska, och såväl dessa som metern tillverkas af iridium-platina. En ej ringa olägenhet är att dessa normal-etaloner, med anledning af det dyrbara materialet, komma att kosta ganska mycket. Endast materialet till en kilogram och en meter kostar omkring 7000 mk.

I princip har man öfvergifvit idén om naturliga grundenheter, ty de en gång konstruerade normalerna komma att utgöra sjelfva grundenheterna, och härigenom har man vunnit att systemets grund förblir oförändrad, så vidt detta med materiela medel kan åstadkommas.

III.

I Finland gäller fortfarande det gamla svenska mått- och vigtsystemet. Grundenheterna deri äro fot och skålpund. Som normal-enheten skulle strängt taget gälla ett aln mått, som i längst förgångna tider fans utmärkt på rådhusets dörr i Stockholm, och för skålpundet något liknande, men det är tydligt att de noggranna bestämningar af dessa grundenheter, som sedan skilsmessan 1809 utförts i Sverige, äfven böra gälla hos oss. Sålunda eger finska staten tvenne trefots-mått och tvenne skålpunds vigter, begge med största noggrannhet jemförda med de svenska riksnormalerna. Dessa böra klarligen tjena som normaler för alla mått och vigter i landet.

Allmänna lagen stadgar (Hand. Balk kap. 8 § 1) att »enahanda mått och vigt skall vara i hela riket«, hvilket blifvit så tillämpadt, att ej mindre än nio (säger 9) särskilda slag af vigter på en gång varit gällande[1]: fyra slags rymdmått och två slags längdmått. Att denna rikedom i längden blifvit betungande inses lätt, och redan för flere decennier sedan föreslog intendenten för bergsstyrelsen hos kejserliga senaten att öfriga vigtslag skulle afskaffas och endast viktualie-vigten bibehållas. Frågan ansågs dock höra till dem, som borde afgöras gemensamt af regent och ständer, hvarför den blef hvilande. Frågan förelades 1862 januari-utskottet, som tillstyrkte att Hans Kejserliga Majestäts proposition till ständerna skulle föreslå afskaffandet af öfriga vigter utom viktualie-vigten och tillika förorda dess indelning efter decimalsystemet. I propositionen till 1864 års ständer föreslog Hans Majestät med afskaffande af alla öfriga vigtslag alternativt viktualie-vigten med decimal-indelning eller *metriska systemet*. Ekonomi-utskottet förordade enhälligt det sistnämda, och ständerna antogo utskottets utlåtande likaså nästan

---

[1]) Vi fästa här uppmärksamheten vid en afhandling af statsrådet Moberg, publicerad som program vid magisterpromotionen 1864, och hvilken skrift vi varit i tillfälle att ofvan citera. De nämda nio slagen äro: viktualie-, stapelstads-, uppstads-, bergs- eller hammar-, tackjerns-, råkoppar-, mynt-, guld-, silfver- samt medicinalvigt.

enhälligt [1]). Blott i fråga om tiden var man af olika mening, i det att ridderskapet och adeln jemte borgareståndet ansågo tre år nödiga för reformens genomförande, bonde- och preststånden biföllo utskottets förslag. För öfrigt föreslogs att öfverlemna åt styrelsen de närmare bestämningarna vid utförandet.

En komité var redan tillsatt af senaten för frågans beredning, men dess utförande blef på befallning från högsta ort tills vidare uppskjuten, och i detta skick har den förblifvit. Orsaken torde hafva varit att liknande reformer förbereddes i Ryssland och att ett samtidigt genomförande ansågs lämpligast. Visserligen ingafs vid senaste landtdag en petition i ärendet, men saken fördes ej framåt derigenom i någon väsentlig mån. Vigtigare var att handels- och fabriks-föreningen i Åbo hos Hans Kejserliga Majestät i underdånighet anhöll om tillåtelse att vid varu-utbyte använda af vederbörande justerare godkända decimal- och centesimalvågar. Senaten hänsköt denna fråga till en komité, hvars betänkande afgafs 1875 i mars. Komitén, som ansett nödigt att undersöka om den noggrannhet, som vid justeringen af i landet gällande vigter iakttogs, var sådan, att vågen, då vigtens möjliga fel vid vägning 10 och 100 gånger förstoras, kunde användas, kom till det resultat, att de allmänt gällande vigterna voro obegagneliga i anseende till bristande noggrannhet, hvarför en partiel reform i justeringsväsendet ansågs nödvändig. Härigenom hade uppmärksamheten blifvit fäst vid justeringsväsendet och det föråldrade skick, i hvilket detsamma befinner sig hos oss, och klart framträdde nödvändigheten af att reformera detta på samma gång som reformen i mått och vigt skulle utföras.

Sedan numera intet hinder förefinnes för frågans slutbehandling, har senaten åter tillsatt en komité för att utarbeta förslag till författning angående metriska systemets införande jemte dermed sammanhängande frågor. Denna komité har i det närmaste slutfört sina arbeten och skall väl snarligen sammanträda för att justera sina förslag. Det synes alltså som om, efter sjutton års förlopp, den betydelsefulla reformen komme att fullständigt genomföras och Finland inträda bland de staters antal, hvilka tillegnat sig det blifvande verldssystemet i mått och vigt.

Att ett så vigtigt och i många dagliga förhållanden ingripande steg till något bättre skall medföra kostnader för den enskilde och det allmänna är en ledsam nödvändighet, men ett bildadt folk får ej för mycket afse denna omständighet, då det gäller att följa med den öfriga verlden. Dock bör svårigheten vid öfvergången till det nya systemet icke öfverskattas. Störst blir den för allmogen, men då man erinrar sig att antalet af mått och vigter, som för dem äro nödvändiga, alldeles icke behöfver omfatta hela det metriska systemet, utan på sin höjd tio

[1]) Några medlemmar önskade fot och skålpund med decimalindelning.

nya begrepp med motsvarande namn, så torde den ringa möda. som till deras inhemtande behöfves, med skäl kunna fordras för den goda sakens skull. För längdbestämningar behöfver allmogen öfverhufvud kilometer, meter och centimeter, för ytmått qvadratmeter och hektar, för rymdmått hektoliter och liter, för vigter gram och kilogram, och af dessa äro längd- och rymdmåtten samt vigterna de, som oftast komma i fråga. Namnen kunna visst erbjuda någon svårighet, emedan de af folket ej förstås, men erinrar man sig att knappast någon ibland allmogen vet, t. ex. hvarifrån ordet »halspen« (halfspann) härleder sig, ett ord som dock dagligen användes, så torde man medgifva att okunnigheten om de använda namnens betydelse ganska litet kommer att inverka.

Det gamla systemet står tyvärr ej i något enkelt förhållande till det metriska. Man kan ej undgå att förenkla reduktionstalen, men detta måste ske i de flesta fall på bekostnad af noggrannheten. En meter t. ex. är 3,3681 fot; antages den = 3,37, så är det begångna felet ännu alldeles obetydligt, men antages talet 3,4, som är närmast, så har man begått ett fel af nära 1 %, och sättas 3 meter = 10 fot, så är felet åter 1 %; detsamma gäller om vigterna.

Svårigheterna äro dock lyckligtvis ej oöfverstigliga; de kunna i ej ringa grad afhjelpas genom tabeller, men framför allt genom undervisning i skolorna och genom enkla folkskrifter. Finland har under de senaste femtio åren genomgått så många vexlingar i sitt myntväsende, och inga synnerliga olägenheter hafva derigenom uppstått, så att man äfven nu kan hysa det hopp, att reformen jemförelsevis lätt skall kunna genomföras.

Selim Lemström.

Länsrepresentation i Finland[1]).

Genom 1865 års förordning om kommunalförvaltning på landet och 1872 års motsvarande förordning om kommunalförvaltning i stad är den medborgerliga sjelfstyrelsen inom kommunerna hos oss ordnad på en ganska bred och säker bas. Hvad än i enskildheter kan invändas mot såväl den ena som den andra af dessa lagstiftningsakter, torde i hufvudsak meningarna icke vara delade derom, att de hvardera innebära betydande framsteg i rigtning åt inskränkandet af den statliga centralisationen samt utvecklandet af den medborgerliga sjelfförvaltningen och allmän-andan.

Deremot saknar vårt land nästan fullständigt organ för en högre sjelfstyrelse. Af häradens gamla sjelfförvaltning finnas nu i behåll endast några lösryckta spillror: häradsmenighetens rätt att vid tinget med häradshöfdingen såsom ordförande afhandla vissa för häradet gemensamma frågor, såsom om byggande och underhåll af vägar och broar, skjutsnings-ärenden, med mera. Huru föga fruktbar detta organ för sjelfstyrelsen är känner enhvar, som sett det i verksamhet.

De gamla inflytelserika »provincialmötena« med deras lagstiftnings- och beskattningsrätt, hafva äfven för länge sedan försvunnit under inflytande af modernare statsidéer. En centraliserande, byråkratisk tidsanda medgaf icke deras ombildning till en mera normal institution. Under mera än tvåhundra år har Finland sålunda saknat hvarje antydan till sjelfstyrelse inom landskapen och länen. Tillfälligtvis af landshöfdingar och guvernörer sammankallade möten af länsinnevånarene för öfverläggningar angående den ena eller andra för ögonblicket påträngande frågan kunna nemligen icke betraktas såsom uttryck för verklig sjelfstyrelse[2]).

Behofvet af ett sådant organ synes dock tidigt nog blifvit insedt. Redan under frihetstiden (1742) gjordes försök med att organisera något slags länsdeputerade, »hvilka kunde hos landshöfdingen gifva vid handen hvad de förmente vara bäst, nyttigast och drägligast för landtmannen«. Någon bestående inrättning blef dock häraf icke följden. Detsamma blef äfven förhållandet med ett par senare (1771 och 1793) i samma syfte gjorda förslag.

---

[1]) Med anledning af Komiténs för länsrepresentation nyligen till styrelsen inlemnade »*Förslag till lag om länsting*«.

[2]) Ett sådant egde, såsom man torde erinra sig, under nödåret 1867, rum i Uleåborgs län, för öfverläggning om undsättningsåtgärder.

Sedan svenska folket i och med 1809 års statshvälfning inträdt på en friare politisk utvecklingsbana, trängde sig frågan om ett verkligt organ för sjelfstyrelse inom länen allt bestämdare fram. Vid 1828—1830[1]) årens riksdag väcktes tvenne särskilda motioner i detta syfte. Frågan föll denna gång, likasom vid flere följande riksdagar, men den uppdök ständigt ånyo, tills den — tretio år efter sitt framträdande — vid 1856—1858 årens riksdag fick sin lösning. Med anledning af särskilda då framstälda motioner afläto ständerna den 12 februari 1858 till Kongl. Majestät en skrifvelse, med underdånig hemställan derom: att till nästa riksdag genom sakkunnige män förslag skulle utarbetas till en författning om landsting, »eller en länen omfattande kommunalrepresentation«. Ett sådant vardt äfven af en komité utarbetadt samt af regeringen öfverlemnadt till påföljande riksdag, som i hufvudsak godkände detsamma. Detta sålunda tillkomna förslag promulgerades af Kongl. Majestät såsom lag den 21 mars 1862 och är Sveriges ännu gällande landstings-förordning.

Det kan väcka förvåning att den svenske lagstiftaren behöfde en tid af flere årtionden för denna frågas lösning. Förklaringen till detta förhållande synes vara att söka deri, att nästan parallelt med förslagen till sjelfstyrelse i länen fortlöpte — om än med större och mindre afbrott — tvenne andra dermed i viss mån sammanhängande spörsmål, det ena om kommunalväsendets nybildning, det andra om representationsreform. Kommunalväsendet hann väl redan en gång under denna tidrymd (1846) undergå en omdaning, men man önskade till en början se frukterna af denna reform, innan man skred till upprättandet af ett organ för sjelfstyrelsen inom länen, och då den nya formen för kommunalstyrelsen snart nog visade sig mottaglig för genomgripande förändringar, sammankedjades frågan härom med den om landstingsinstitutionen. Och så fingo äfven hvardera på en gång sin lösning; på samma dag landstingsförordningen promulgerades, utfärdades nemligen icke mindre än tre andra förordningar: »om kommunalstyrelse på landet«, »om kommunalstyrelse i stad« samt »om kyrkostämma, kyrkoråd och skolråd«.

Med representationsreformen hade åter frågan om en länsrepresentation sammanförts redan vid 1834—1835 årens riksdag, då grefve Spens framlade sitt bekanta, efter holländskt mönster utarbetade förslag till nationalrepresentationens ombildning på grundvalen af så kallade »landskapsting«. Dessa tvenne spörsmål skildes väl sedermera åt, men endast för att till sist åter förenas. Vid samma riksdag (1859—1860), då landstingsförslaget af Ständerna godkändes, ingingo borgare- och bondestånden till Kongl. Majestät med begäran om förslag till en representation grundad

[1]) *Naumann:* Sveriges Statsförfattningsrätt I. 4. sid. 568 (2:dra uppl.) uppger orätt 1834—1835 års riksdag såsom den första, der denna fråga förekom.

på samfälda val, och med föranledande häraf utarbetade då varande justitiestatsministern friherre Louis De Geer samma år det representationsförslag, som sedermera gick igen i Sveriges nu gällande, vid 1865 års riksdag antagna nya riksdagsordning. Då enligt detta förslag den svåra frågan om Första kammarens sammansättning så löstes, att landstingen skulle ega utse dess ledamöter, kan med skäl landstingsförordningen betraktas såsom en »förelöpare« till riksdagsordningen.

I *Finland* väcktes vid 1872 års landtdag en petition om periodisk länsrepresentation, men förslaget graflades utan synnerliga ceremonier. Tidpunkten för petitionens framläggande var icke heller den lämpligast valda. Den nya kommunalförvaltningen på landet hade endast få år varit i verksamhet, och en reorganisation af städernas kommunalstyrelse utgjorde föremål för en till samma landtdag öfverlemnad proposition. Annorlunda stälde sig frågan, då förslaget om länsrepresentation vid 1877—1878 årens landtdag åter i petitionsväg bragtes till tals. Landskommunernas sjelfstyrelse hade nu, sedan större erfarenhet vunnits, begynt mera ordnadt funktionera, och grunden för en tidsenligare kommunalförvaltning i stad var genom 1872 års förordning vunnen. Också erhöll förslaget denna gång erforderlig majoritet, och uti underdånig petition anhöllo ständerna om utarbetande af proposition i ämnet, att nästsammanträdande landtdag föreläggas.

Det är bekant att denna petition hörde till antalet af de, visserligen icke alltför talrika, ständerbeslut från senaste landtdag, hvilka hugnades med nådigt bifall, äfvensom att legislativa förarbeten för reformen för närvarande pågå.

Såsom så ofta annars har Finland att vid denna reforms genomförande tillgodogöra sig erfarenheten från Sverige, en erfarenhet, som icke blott hänför sig till en snart tjuguårig tillämpning af landstingsförordningen, utan kanske i högre grad till den under flere årtionden fortsatta, offentliga diskussionen i frågan. Sådan erfarenhet bör icke försmås.

Vi skola i det följande söka att, ehuru i största korthet, påpeka några af de lärdomar, som från den svenska landstingsreformen kunna dragas med hänseende till inrättningen af en länsrepresentation i Finland.

Under de långvariga förberedande förhandlingarna i frågan vid de svenska riksdagarna höjdes äfven yrkanden på en särskild representation för *häraden*. Det framhölls, dels att länen numera förlorat hvarje skymt af sjelfstyrelse, hvaremot häraden fortfarande hade bevarat en viss grad af kommunal sjelfförvaltning; dels att länen voro alltför vidsträckta administrativa områden, för att deras intressen lämpligen kunde vårdas af en enda församling, hvaremot häraden, såsom mindre vidsträckta, bättre

ansågos egna sig till distrikt för medborgerlig sjelfstyrelse[1]. Såsom en eftergift åt denna åsigt torde äfven få betraktas det i landstingsförordningen (§ 63) ingående stadgandet att, »der i anseende till läge eller andra skiljaktiga förhållanden ett för hela länet gemensamt landsting icke anses medföra de med denna förordning afsedda fördelar«, tvenne eller flere landsting kunde i länet bildas. Emellertid har sedan 1862 endast *ett* af Sveriges 24 län, Calmar län, blifvit fördeladt på tvenne skilda landstingsområden, och detta beslut fattades af landstinget vid en votering, der 29 röstade för fördelningen och 27 deremot, således med *två* rösters pluralitet[2]) Icke heller hafva de vid särskilda riksdagar efter landstingsförordningens antagande väckta motioner angående särskild representation för häraden ledt till någon åtgärd. Af allt detta torde med fog kunna slutas att en särskild menighetsstyrelse för häraden ännu icke är ett i grannlandet djupare kändt behof.

Det får härvid icke förbises att i flere land utöfver kommunen finnas tvenne vidsträcktare områden för sjelfförvaltningen: så i Frankrike, med dess »arrondissement« och »departement«; så i Preussen, der »kretsen» utgör grundstenen i sjelfstyrelsen, medan »provinsen« bildar spetsen i systemet; så i Ryssland, der »distriktet« och »provinsen« hvardera tjena såsom områden för den högre sjelfförvaltningen. Men utom att de allmänna sociala och politiska förhållandena i dessa stater äro väsentligen olika dem, som råda i Sverige och Finland, så spelar i sistnämda länder *kommunen*, det lägsta området för medborgerlig sjelfstyrelse, en helt annan rol än i de flesta andra stater. Dels genom den territoriala utsträckning, socknarna hos oss ega, dels och hufvudsakligen på grund af den sociala och ekonomiska utvecklingens gång i norden, bildar kommunen här en administrativ enhet af synnerlig betydelse. Detta minskar i sin mån behofvet af ett mellan kommunal- och provinsialförvaltningen ställdt förmedlande organ för sjelfstyrelsen.

Att åter i stället för länet välja häradet till område för en öfver kommunerna ställd sjelfförvaltning skulle föga blifva af något större gagn. Utom det att häraden numera äro sönderdelade i tingslag, hvarigenom till och med deras tidigare judiciela betydelse till stor del gått förlorad, så ega flertalet härad en alltför obetydlig geografisk utsträckning och alltför ringa innevånare-antal, för att en sålunda ordnad högre menighetsstyrelse komme att till uppgift erhålla synnerligen vigtigare intressen än dem, som nu vårdas af städer och landskommuner. Hvilken rol i en sålunda ordnad representation städerna komme att intaga är dessutom svårt att föreställa sig.

---

[1]) Bland anhängarne af denna åsigt förtjenar särskildt nämnas riksarkivarien *J. J. Nordström*.

[2]) Förhandlingar vid Calmar läns lagtima landsting år 1864 § 10.

En annan sak är att någon form för gemensamma öfverläggningar och beslut i ärenden rörande tvenne eller flere kommuner borde skapas. Väl medgifver gällande kommunalförordning för landet (§ 20) gemensamma sammanträden i sådana fall, men inskränker sig till en allmän antydan härom, utan att på något sätt ordna denna inrättning. En följd häraf har åter blifvit att i de flesta delar af landet sådana gemensamma sammanträden ytterst sällan, om ens någonsin, kommit till stånd. Derest den särskilda menighetsförvaltningen häradsvis bortfölle, vore det af synnerlig vigt att förenämda institution genom lag närmare ordnades. Önskligt synes derför vara att, i sammanhang med propositionen om länsrepresentation, förslag skulle framläggas till sådan förändring af ofvannämda stadgande i förordningen af den 6 februari 1865, att en del af de ärenden, som behandlas inför domaren och hvilka icke lämpa sig för de föreslagna länstingens befogenhet, kunde omhändertagas af sådana sammansatta kommunalstämmor.

Ett annat spörsmål, som i Sverige framkallade allvarliga bekymmer, men som näppeligen i Finland skall förmå göra det i samma grad, gälde frågan om *städernas inrymmande i länsrepresentationen*. Man befarade nemligen der att städernas målsmän vid landstingen lätteligen blefve öfverflyglade af landsmenigheternas talrikare representanter och att, såsom följd häraf, stadskommunerna kunde tvingas offra åt intressen, som till öfvervägande del eller uteslutande gälde landsbygden. Af sådan anledning skred man äfven vid riksdagen till en väsentlig begränsning af landstingets beskattningsrätt, sådan den i det ursprungliga lagförslaget var ordnad. Jemte det den allmänna fastighets- och inkomst-bevillningen lades till hufvudsaklig grund för landstingsskatten, stadgades nemligen (§ 47) att »i fråga om bestämmande af afgifter eller arbetsbidrag för sådana företag eller åtgärder, till hvilka bidrag böra enligt lag från hemman eller fastighet utgå, eller i afseende å hvilka andra grunder för kostnadernas uttaxering äro faststälda, gäller till efterrättelse, hvad i ty fall stadgadt är«. Derjemte bestämdes att, i fall företag vore af den beskaffenhet, att endast stad eller endast landsbygd deraf kunde hafva hufvudsaklig nytta, i förra fallet landsbygden och i det senare städerna, eller en eller flere bland dem, måtte från bidraget befrias eller dermed i jemförelsevis mindre mån betungas[1]). Vare sig nu att dessa garantier varit tillräckligt kraftiga, eller att åtskilnaden i intressen mellan stad och land i sjelfva verket icke är så väsentlig, som man förestält sig det, nog af, några slitningar af den art, som man från städernas sida befarade, synas icke hafva gjort sig märkbara.

---

[1]) Motsvarande bestämningar äro af Komitén för länsrepresentation införda i dess »Förslag till lag om länsting« i Finland.

En tjuguårig erfarenhet från Sverige torde vara nog, för att skingra möjliga farhågor i detta afseende. Dessutom synes det svårt att tänka sig huru en representation, endast omfattande länets landskommuner, komme att operera, och hvilken social betydelse en sådan komme att få. Antagligen en icke alltför mycket större än den, som för närvarande uppbäres af länens hushållningssällskap, med tillägg af beskattningsrätten. Större kommunikationsföretag, allmänna läroinrättningar med flere dylika vigtiga uppgifter komme antagligen att stå fremmande för en sådan institutions program. Icke heller får förbises att en sålunda ordnad representation komme att sakna målsmän för de omfattande sträfvanden och intressen, som i städerna hafva sitt väsentliga tillhåll. En »länsrepresentation« blefve i ingen händelse en sålunda ordnad församling.

Slutligen förtjenar antecknas att nästan i alla länder, der ordnad provinsrepresentation finnes införd, densamma är gemensam för stad och land.

Det hade onekligen varit önskvärdt att hvarje kommun såsom sådan blifvit i länsrepresentationen företrädd. Menighetsstyrelsen i länen skulle sålunda omedelbart fotats på menighetsstyrelsen i kommunerna. Sådant har emellertid stött på praktiska hinder. I en del län stiger nemligen antalet kommuner till omkring hundra, och i fall derjemte nödig hänsyn skulle tagits till kommunernas olika folkmängd och städernas berättigade, äfven i andra länder erkända anspråk att i länsrepresentationen blifva relativt starkare företrädda än landsbygden, skulle man i ett och samma länsting kunna få se en samling, lika talrik som samtlige landtdagsfullmägtige vid ett ständermöte. I Sverige har man af sådan anledning så ordnat valsättet, att, medan städerna direkte välja sina fullmägtige, landsbygdens val ske tingslagsvis genom af kommunerna i förhållande till deras folkmängd valde elektorer. Ett liknande förfaringssätt är af de finska länens utsträckning äfven hos oss föreskrifvet. Och härför synes i sin mån äfven tala att valets förrättande inför häradshöfdingen erbjuder garantier för dess laglighet, som tillätventyrs icke i lika mån vore att vinna genom att detsamma verkstäldes på t. ex. allmän kommunalstämma.

Man har oroat sig för hvad en sådan länsrepresentation egentligen kunde få att göra. Erfarenheten från andra länder, deribland Sverige, visar emellertid att en väl ordnad provinsrepresentation aldrig behöft sakna föremål för utåtgående verksamhet. Kommunikationsväsendet, helsovården, undervisningen, jordbruket och öfriga näringar äro uppgifter, som nogsamt kunna taga en blott en gång årligen sammanträdande församlings uppmärksamhet och tid i anspråk, synnerligen i ett land som vårt, der flere af dessa grenar af mensklig utveckling och odling till-

vidare äro mera eller mindre försummade. Att flertalet af de ärenden, som behandlats häradsvis och i hvilka länsstyrelsen haft det afgörande ordet, småningom böra öfverflyttas på länstingen förefaller naturligt. Äfven andra angelägenheter af öfvervägande ekonomisk natur, om hvilka guvernörerne nu haft den väsentliga vården, torde lämpligare öfverlemnas åt länsrepresentationen. Å en annan sida torde flere af de uppgifter, som nu åligga kommunalförvaltningen, men hvarmed denna endast med svårighet eller alldeles icke kommit till rätta, sannolikt med tiden öfvergå på länstingen eller fördelas mellan dem och kommunalstyrelserna i städerna och på landet.

Låt vara att den nya institutionen till en början skall något trögt funktionera, låt vara att såväl allmänheten, som de valde förtroendemännen under någon tid skola hafva svårt att vänja sig vid denna nya form för sjelfförvaltning, sådant hör oftast nya institutioner till. Men det skall icke dröja länge, innan man finner att länsrepresentationen fyller en vigtig lucka i vårt sjelfstyrelsesystem, och man skall då förvåna sig öfver huru man så länge kunnat undvara densamma.

Såsom ett naturligt komplement till länstingens öfriga befogenheter har ofvan omnämts dess beskattningsrätt. Utan en sådan vore i sjelfva verket en fritt arbetande länsrepresentation otänkbar. Helt och hållet torde dock, åtminstone att börja med, länstingens finanser icke kunna fotas på uttaxering bland länsinnevånarne. Erfarenheten från Sverige ådagalägger att landstingen endast ogerna och i mycket inskränkt skala velat skrida till beskattning för länsändamål, hvaraf följden blifvit att en hämsko lagts på den åt landstingen anförtrodda sjelfförvaltningen. Väl hafva af statens bränvinsintrader en gång för alla till landstingens disposition anslagits en viss procent, men då denna sammanräknadt årligen stigit till endast några hundra tusen kronor, har densamma förslagit till betäckande af blott en del af utgifterna, hvilka tillsammans för alla landsting under senaste år uppgått till omkring halfannan miljon kronor. Väl väcktes vid 1867 års riksdag inom andra kammaren ett förslag att staten härutöfver skulle till landstingens förfogande ställa vissa belopp för lokala ändamål, i stället för att sjelf taga omedelbar befattning dermed, men förslaget föll, utan att sedermera hafva blifvit förnyadt.

Såsom ett oundgängligt vilkor för att de föreslagna länstingen i Finland skola med större framgång funktionera, gäller derför att desamma för bestridande af sina utgifter icke ensidigt hänvisas till beskattning inom länet, utan att åt dem af statsmedel anslås bidrag. Den kommunerna nu anslagna andel af bränvinsskatten torde saklöst kunna öfverflyttas på länen, inom hvilka den antagligen skulle erhålla en bättre och rationelare användning, än hvad nu i många kommuner är förhållandet. Då dessutom för närvarande en omgestaltning af vår

bränvinslagstiftning är ifrågasatt, torde utvägar nogsamt yppa sig att på denna väg erhålla bidrag till länsutgifternas bestridande. Och ett sådant understödjande från statens sida måste anses så mycket mera på sin plats, som länsrepresentationen kommer att få öfvertaga en mängd uppgifter, de der härförinnan ålegat staten.

I nära sammanhang med beskattningsrätten står i de flesta länder en annan provinsrepresentationens befogenhet, den att sjelf låta bringa sina beslut till verkställighet. Då den blott någon gång om året sammanträdande provinsförsamlingen svårligen sjelf lämpar sig för sådana verkställighetsåtgärder, delegeras denna dess myndighet i allmänhet på en särskild nämd, hvilken har till uppgift att antingen ensam eller i samverkan med statsförvaltningens organ inom provinsen bringa besluten till utförande. Enär häraf med nödvändighet framgår en viss grad af permanens i dessa nämders verksamhet, har detta åter föranledt deras särskilda uppgift att inom vissa, i lag utstakade gränser företräda provinsförsamlingarna under de tider, då dessa icke äro samlade.

Ett dylikt organ för verkställighet saknar emellertid den svenska landstingsinstitutionen fullständigt. Väl hade under de tidigare öfverläggningarna i ämnet fråga uppstått om tillskapandet af en vid landshöfdingens sida ställd permanent länsnämd, äfvensom derom att beslut, hvilkas verkställighet icke föll vare sig under kronobetjeningens eller kommunalförvaltningens befogenhet, borde till utförande öfverlemnas åt af landstingen tillsatta särskilda styrelser eller personer. Något sådant stadgande blef emellertid i förordningen icke infördt, men väl har det förfarande vunnit insteg, att sådana uppgifter, hvilkas utförande icke lämpligen tillkommer landshöfding eller kommunalstyrelse, öfverlemnas åt för ändamålet utsedde delegerade.

Denna brist på en särskild verkställande och landstinget äfven i andra hänseenden supplerande organ, bildar onekligen en af de svagaste punkterna i det svenska systemet. Också har uti det nyligen utarbetade förslaget till länsrepresentation i Finland synnerlig uppmärksamhet egnats just åt denna punkt. Genom tillskapande af en *länsnämd,* som, utsedd af tinget, icke blott egde att till verkställighet befordra sådana länstingets beslut, hvilka icke naturligen falla under stats- eller kommunalförvaltningens befogenhetssferer, utan som i flere vigtiga, i lagförslaget särskildt förutsatta fall borde supplera tingets verksamhet under den långa tid af året, då detta icke är samladt, har man försökt att åt den nya institutionen gifva en stadga och permanens, som den dessförutan måste sakna. Den föreslagna länsnämden komme sålunda att bilda en verklig hörnsten i det nya sjelfstyrelsesystemet.

Betydelsen af en sådan länk i den föreslagna organisatio-

nen skall väl svårligen kunna jäfvas; det är derför äfven att hoppas att illa anbragta sparsamhetssynpunkter ej skola ställa sig i vägen för tillämpandet i vårt land af en institution, som annorstädes visat sig vara en nödvändig förutsättning för en högre sjelfförvaltning, och som, så vidt densamma praktiskt ordnas, endast i ringa mån kommer att öka de af länsrepresentationen med nödvändighet härflytande nya utgifter.

Tvifvelaktigare kan deremot frågan te sig, hvilken ställning den föreslagna länsnämden skall intaga till statsförvaltningens organ, länsstyrelsen.

Det har, i likhet med hvad förhållandet äfven är i Sverige, föreslagits att guvernören eller i hans ställe landssekreteraren skulle ega rätt att deltaga i länstingets öfverläggningar, ehuru icke i dess beslut. Och detta på goda grunder, ty en isolering af stats- och sjelfförvaltningens organ inom länet kan ingalunda lända vården af de gemensamma länsangelägenheterna till fromma. Men gäller detta de under vanliga förhållanden endast en gång årligen inträffande länstingen, så förefaller det som om skäl icke heller skulle förefinnas att uppresa en skiljemur mellan den mera permanent arbetande länsnämden och länsstyrelsen. Fastmera torde en mängd af de ärenden, som i länsnämderna behandlas, vara af den art, att deras lösning endast kan vinna på ett samarbete från länsstyrelsens sida. Och om å en annan sida ingen naturlig rapport upprättas mellan länsnämnd och länsstyrelse, torde i sjelfva verket allvarsammare slitningar vara att befara, än om tillfälliga meningsolikheter uppstode mellan länsting och guvernör.

Belgien, det land, som till först genomfört systemet af en «*députation permanente*» såsom verkställande organ för provinsförsamlingen (conseil provincial), har fattat betydelsen af en nära förbindelse mellan den permanenta deputationen och guvernören. Denne är deputationens ordförande, men derjemte i hufvudsak bunden af deputationens beslut. En sådan organisation torde man ännu icke från administrativ synpunkt vara benägen för att hos oss införa; men detta utgör ingen anledning att från den medborgerliga sjelfstyrelsens ståndpunkt vilja utestänga statsförvaltningens representant inom länet från allt samarbete med länsnämden. En likartad ställning, som är guvernören tillerkänd med hänseende till länstingets förhandlingar, skulle det säkert icke vara menligt att medgifva honom eller hans ställföreträdare i förhållande till dennes delegation, länsnämden.

Vi hafva i det ofvanstående med anledning af det nyligen utarbetade förslaget till länsrepresentation i Finland utkastat några synpunkter, hvilka för den vigtiga frågans lösning icke torde befinnas utan betydelse. Andra kunde härtill fogas, om

icke en omständligare granskning af ett pågående lagberedningsarbete skulle ligga utom denna tidskrifts plan.

Af det anförda torde emellertid framgå att det nu utarbetade förslaget till en länsrepresentation icke tillkommit oberördt af den utländska lagstiftningen på hithörande områden. Särskildt har hänsyn fästs vid den svenska landstingsinstitutionen. Om än förslaget i en del, och dertill ganska vigtiga punkter afviker från den gällande svenska landstingsförordningen, så förefinnas dock i andra afseenden betydande öfverensstämmelser mellan det finska förslaget och den svenska förordningen.

Denna partiela öfverensstämmelse med motsvarande svenska lagstiftning skall måhända befinnas betänklig på sådana håll, der nationel exclusivism gäller såsom politisk princip. Men må man då äfven göra rent hus med största delen af vår nyare lagstiftning, ty också den har att uppvisa mycken öfverensstämmelse med den svenska. Och i sjelfva verket skulle ett så pass betydande lagstiftningsarbete, som det hos oss under senaste två årtionden utförda, varit snart sagdt en omöjlighet, derest vi icke till ledning haft den nyare svenska lagstiftningen och den om densamma vunna erfarenheten. Under de mera än femtio år, vår egen lagstiftning stannade i vexten, hade på andra sidan Bottenhafvet fortgått ett oafbrutet lagberednings- och lagstiftningsarbete, som nu kom oss så mycket bättre till godo, som detsamma hänförde sig till en tidsenlig utveckling af lagar, hvilka en gång varit gemensamma för Sverige och Finland. Å en annan sida har det visat sig att Sveriges lagstiftare ingalunda försummat att taga kännedom om och tillgodogöra sig lagstiftningsarbetet i Finland i de, visserligen icke alltför många delar, der detta hunnit framom det svenska. Icke heller torde man kunna uppvisa något civiliseradt folk, som af nationel sjelftillräcklighet försmått att för sin legislativa utveckling begagna sig af andra nationers motsvarande erfarenhet.

Rob. Castrén.

Przewaljskis resor i Högasien.

III.

Såsom vi i det föregående sågo, var penningbrist det skäl, som förmådde Przewaljski att, ehuru endast 600 verst från sina resors mål Kuku-Noor, återvända den 120 mil långa besvärliga vägen till Kallgann.

Nu beslöt han att ånyo försöka sin lycka. Januari, februari och halfva mars 1872 förflöto under förberedelser till den förestående expeditionen.

Pyiljtsoff, Przewaljskis vän och följeslagare, qvarstannade jemte kosackerne uti Kallgann för att iordningställa den behöfliga utrustningen, medan Przewaljski sjelf begaf sig till Peking för att genom general Wlangalis bemedling utverka sig nytt pass af kinesiska regeringen för en resa till Ganj-Su, Kuku-Noor och Tibet, äfvensom för att erhålla de till denna resa erforderliga medlen. Såväl det förra som de senare bekom han, regeringens pass dock med den tydliga påteckning, att hon icke ansvarade för de resandes säkerhet i anseende till det just då pågående dunganupproret. Penningarna användes till uppköp af skjutvapen, krut, hagel, patroner, mat- och andra varor till ett värde af 300 rubel, i förhoppning att få dem försålda med vinst uti Ala-Schanj; dessutom måste nya kameler uppköpas, ty de gamla, från Mongoliet medtagna, befunnos odugliga.

Sålunda beväpnad och utrustad uttågade expeditionen från Kallgann den 17 mars, i sin nya sammansättning bestående af Przewaljski och Pyiljtsoff, trenne kosacker, nio lastkameler, trenne ridhästar, den trogne Faust samt dennes vedersakare, den mongoliska hunden Karza, af Przewalski medtagen uteslutande för dess outsläckliga hat till allt hvad kineser hette.

Färden styrdes åter längs den kända vägen öfver högslätten till Gula flodens berg, dit de resande efter tallösa mödor och strapatser slutligen anlände den 22 april. Här ernade Przewaljski qvarstanna en tid för att observera fåglarnes flyttningsvägar, men de bevingade skarorna hade redan passerat dessa trakter på väg till sina somrars och sin längtans förlofvade land — norden, hvarför expeditionen uppbröt den 5 maj från sitt läger i det skogiga Muni-Ula. Följande Hoang-Hä's venstra floddal ville man uppnå Ala-Schanj, hvars fjolåriga minnen på ett ofrivilligt sätt lockade de resande. Vägens längd och traktens ödslighet glömde man under intressanta karpjagter i flodens bassin. Det är emot slutet af april som dessa fiskar i stor mängd samlas vid vattenbrynet, der de af fiskaren-jägaren utan svårighet fångas.

Vid Ala-Schanjs norra gräns begynner åter Mongoliets »tyingeri«, det oöfverskådliga sandhaf, hvarom vi förtäljde vid beskrifningen af expeditionens förra resa. Luftens brist på fuktighet gjorde att allt ville spricka sönder; de botaniska samlingar, expeditionen under sin resa redan hunnit göra, föllo ihop af torka, sjelfva resan försvårades betydligt, och med desto större glädje emottogs den gästfrihet och hvila, som Ala-Schanj furstens residensstad ånyo erbjöd de resande. De gamle vännerne, Sordsji, Gyigen och Sia dröjde ej att infinna sig, de välkomnade Przewaljski med uppriktig välvilja och öfverhopade honom med frågor utan all ända.

Några dagar, hvarunder äfven kommersiela affärer afslutades, förflöto sålunda rätt angenämt, då oväntadt ett gynsamt tillfälle att hinna Kuku-Noor yppade sig. En nyligen från Peking anländ karavan af omkring tretio tanguter och mongoler ärnade innan kort aftåga till Tschejbsen, ett mycket besökt afgudatempel, beläget i provinsen Ganj-Su, endast fem dagars väg från Kuku-Noor. Expeditionens förslag att medfölja emottogs af tanguterne med belåtenhet, de hoppades uti Tsagan-chan's embetsman finna det bästa beskydd emot de kringströfvande dunganhorder, som öfverallt i dessa trakter plundrade och brände. För att ännu mera stärka sin betydelse såsom säker följeslagare tillstälde Przewaljski en målskjutning, hvilken afgjordt stadfästade tron på hans högre sändning, om hvilken ryktet vetat berätta redan före hans ankomst. Emellertid använde fursten, deri understödd af Sordsji och Gyigen, alla upptänkliga medel för att hindra afresan. Det blef mer och mer tydligt att några hemliga förhållningsorder anländt från Peking, man brefvexlade ifrigt med mandarinen i närmaste kinesiska stad, men efter allt detta rådslående blef följden att en vacker dag Sia infann sig hos Przewaljski med den glada underrättelse, att fursten tillåtit expeditionen fortsätta resan i den tangutiska karavanens sällskap.

Innan vi med de resande begifva oss å väg, må vi nämna några ord om våra nye följeslagare. Tanguterne äro ett mongoliskt folk, beslägtadt med tibetanerne, beboende berglandskapen Ganj-Su, Kuku-Noor, östra Tsajdam, förnämligast dock länderna kring Hoang-Hä's öfra lopp ända till Blåa floden. Ehuru mongoler, skilja sig tanguterne väsentligt från sina stamförvandter i norr och öster; tanguten liknar i mycket zigenarn, är af medellängd och starkt bygd, snarare vacker än ful, de stora mörka ögonen satta icke snedt såsom hos mongolen, näsan rak och liten, läpparna tjocka, skäggväxten stark. Drägten är af kläde eller fårskinn och utgör en lång, till knäna räckande rock, stöflar och bredskyggig filthatt; skjorta eller andra underkläder begagnar tanguten aldrig. Qvinnorna pryda och smycka sig liksom hos Hallhà folket. Knifven, elddonet och den krokiga tibetanska sabeln utgöra hvarje tanguts nödvändiga utrustning. Bostaden, om möjligt osnyggare än mongolens, består af det

svarta tältet, hvilket dock i några trakter ersättes af byggnader af stock. Tangutens hufvudsysselsättning är boskapsskötsel, hans oskiljaktige följeslagare är den långhåriga »jak«, en art klöfdjur, till färgen svart med hvita fläckar, och hvars mjölk står i högt pris ej blott hos infödingen. Liksom mongolen älskar öknens hetta och torka, trifves åter tanguten bäst i fuktiga och vattenrika skogstrakter.

Den 17 juni satte sig det till åttio kameler och fyratio hästar uppgående tåget i gång, rigtande sin kosa åt söder.[1] Det hela måste hafva företett en egendomlig anblick: deltagarne, allesammans lamaer, men af krigareståndet, uti sina röda soldatbluser och turbaner, med korslagda ben och geväret i hand sittande på hvar sin kamel, och i karavanens eftertrupp Przewaljski med den åldrige, ordrike tanguten Randzemba, hvars hela själ uppgick i den enda njutningen: jagt och skjutkonst. Przewaljskis följeslagare, i hvilkas hjernor dunganerne allt ännu spökade, ville påskynda färden allt hvad de förmådde. Utan uppehåll gjordes de fyratio till femtio versten om dagen, och när natten kom, uppslogs lägret ofta i den brännheta lösa sandjorden. Brist på vatten eller snarare brunnarnas förstöring genom af dunganerne ditkastade menniskolik gjorde dessa färder särskildt plågsamma.

Att under dylika förhållanden ordentligt dag efter dag fortsätta med de topografiska och astronomiska arbeten, som marschrutens uppgörande fordrade, att verkställa meteorologiska och andra observationer, införa nödiga anteckningar samt göra de botaniska och zoologiska insamlingar, som utgjorde en af expeditionens hufvuduppgifter, erbjöd ofta svårigheter af ledsammare slag, än dem klimatet och vattenbristen uppstälde i de resande forskarnes väg. Till expeditionens lycka rasade icke under dess färd de här så vanliga nordveststormarna.

Utan att på hela vägen hafva sett ett enda spår af kultur eller menniskolif och sedan man uppnått foten af den i söder lik en skyhög mur uppstigande Ganj-Su kedjan, gjorde våra resande halt utanför staden Dadsjin samt uppslogo sitt läger tätt invid den del af den stora kinesiska muren, som i norr begränsar staden, en af de få, som undgick att falla i dunganernes händer. Dadsjins största märkvärdighet är ovilkorligen dess svarta jästa bröd, hvaraf expeditionen för sin vidare färd medtog stora förråd. Uttråkad af näsvisa besök, hvilkas mängd trots den trogne Karzas ifriga bemödanden icke synnerligt märkbart aftog, beslöt Przewaljski att fortsätta färden till Tschejbsen samt, med afstående från den bättre och mera befolkade, välja en farligare och längre väg.

Den 2 juli uttågade expeditionen från Dadsjin och redan samma dag hade man bestigit det väldiga Ganj-Su, der ett an-

---

[1]) Läsaren behagade rådfråga den i förra häftet meddelade marschruten.

nat luftstreck och en annan natur kom dem till möte. Traktens absoluta höjd, de väldiga bergmassorna, klimatets utomordentliga fuktighet, rikedomen på källsprång, den ypperliga svartmyllejordmånen, allt detta gör att Ganj-Su's både fauna och flora måste vara en annan än de trakters, vi redan genomtågat. Gränsbergkedjan, vid hvars fot staden Dadsjin är belägen, utgör provinsen Ganj-Su's förmur mot norr, och den väg, expeditionen följde, ledde öfver denna bergskedjas skogbevuxna sluttningar in uti Tschagryin-Goll's floddal. Derifrån gick tåget förbi Gadsjur upp längs norra sluttningen af den ena utaf de två bergsryggar, mellan hvilka Tätung-Goll slingrar sitt skimrande silfverbälte. Denna flod utgör ett af Hoang-Hä's rikaste tillflöden och har vid tangutertemplet Tschertyinton, der våra resande öfverskredo den, en bredd af ungefär 150 fot. Det är en förtjusande floddal, med en flora och fauna af de rikaste i hela Asien. En af de medföljande kosackernes sjukdom tvang expeditionen att qvarstanna här fem dygn, af hvilka Przewaljski visste att på allt sätt draga nytta. De lockande skördarna i Tätung-Goll väckte hos honom föresatsen att från Tschejbsen återvända hit för att använda hela sommaren till dessa trakters noggranna studium.

Den 13 juli fortsattes färden längs en smal och krokig bergsstig från Tätungs floddal uppför den föga branta sluttningen af det skogbevuxna klippiga berget på dess södra kant. Ofantliga klippblock stänga här och hvar de smala hålvägarna på ömse sidor om karavanstråten, vid hvilken öfverallt tanguternes svarta grofva tält ligga spridda. Har den resande uppnått åsens höjdpunkt, belägen omkring 14,000 fot öfver hafsytan, och derifrån låtit sin blick ila ut åt vester och sydvest, har han framför sig en af de mest förtrollande taflor, ett vidsträckt, tättbefolkadt alplandskap med de i norr af evig snö krönta topparna »Konkvir« och med en vegetation, sådan man icke möter annorstädes i hela Mongoliet. Befolkningen utgöres delvis af kineser, tanguter och dalldyi, en jordbrukande mongolisk stam, hvilken, i likhet med en del af tanguterne, bor uti timrade hus »fansyi« och skiljer sig från de öfrige mongolerne genom en rikligare skäggväxt, medan deras klädsel föga afviker från kinesernes. Några detaljiakttagelser öfver dalldyjstammen kunde Przewaljski dock icke göra, emedan Tschejbsen, dit våra resande redan den 17 juli anlände, uteslutande är befolkad med lamaer af tangutstammen, oberäknadt den till ettusen man uppgående kinesiska garnisonen. Tschejbsen, ett mycket besökt buddaistiskt afgudatempel med solgudens, Schakja-muni's förgylda jättebild i midten, är ett af de få befästade ställen, som segerrikt lyckats motstå dunganantallen.

Förrän vi lemna Tschejbsen och fortsätta resan till Kuku-Noor, kan det väl vara på sin plats att med några ord ge en föreställning om floran och faunan i dessa berg, hvilka hos kineserne bära det gemensamma namnet Sye-Schanj eller Nan-Schanj.

Ganj-Su's växtverld är, såsom man på grund af bergens geografiska läge, höjd och fuktighet äfven har skäl att antaga, både rik och omvexlande; skogrik är dock egentligen endast den södra bergskedjan, särdeles dess norra eller östra sluttning. De höga jettelika träden, de täta busksnåren och en oräknelig blomsterskara påminna mycket om Amurlandets flora. Man påträffar, utom vår hvita nordiska, en art björk med rödaktig bark, hvilket hölje begagnas som papper, dessutom aspen, pilen, poppeln, granen, rönnen och den trädartade enen, af mongolen ansedd som helig. Af buskväxter finnas jasminen, hvilken i maj är rikt öfversållad med blommor, törnrosen, kinesiska flädern, berberis, hallonbusken och den vilda pepparn. Gräs och örter hafva många representanter, af hvilka den anmärkningsvärdaste är mjölkörten »twan-tschaj«, som betäcker hela bergssluttningar med sina vackra, ljusröda blommor; vidare aklejan, vildlöken, skogsrefvan, den röda liljan, ranunkeln och förgätmigej, i sällskap med rabarber, af mongolen kallad »Schara-Monto« eller gula trädet. Senare hälften af juni och början af juli utgöra växtrikets blomstringstid, då allt ända till ungefär 12,000 fots höjd öfver hafsytan står i sin fulla fägring.

Faunan uti Ganj-Su är synnerligt rik på fåglar. Af däggdjuren förekomma renen, rådjuret, hillern, mullvaden, björnen, räfven, vargen, haren och vår bekanta kuku-jaman; fågelverlden vimlar af arter, början de från fursten i detta rike, den mägtiga kondoren [1]) och slutande med den snabbvingade lilla svalan.

Sedan Przewaljski tillbragt juli månad med exkursioner i denna bergskedja, beslöt han i början af augusti att öfverskrida Tätung floden samt uppslå sitt tält vid foten af Gadsjur, nära hvars topp, krönt af för menniskofot otillgängliga klippbranter, ligger en hemlighetsfull alpsjö, ur hvars okända djup, enligt folktron, då och då en svartgrå sjöko dyker upp och åter försvinner, sedan hon en stund simmat omkring i dess klara böljor. Under de fjorton dagar, expeditionen qvarstannade i dessa trakter, oroades den af kringströfvande dunganhopar, hvilka dock af de vaksamme, behjertade europćerne höllos på vederbörligt afstånd.

Från slutet af augusti begynner växtlifvet i bergen att småningom dö bort. Przewaljski återvände derför till Tschejbsen, hvars gudar under tiden sändt bud på bud för att förmå expeditionen att skynda till deras undsättning. Fruktansvärda dunganband hade visat sig i nejden. Przewaljski slog sitt läger utanför det befästade templet och vidtog sina mått och steg i händelse af anfall. Så stort var dock ryktet om hans gudomliga förmåga, att dag efter dag förgick utan att någon fiende visade sig, och slutligen nådde dem ryktet att dunganerne alldeles ut-

[1]) Nan-Schanj bergen äro det ställe, som kondoren företrädesvis synes älska, att döma af den mängd, som här bygger och bor.

rymt trakten; »ett bevis, säger Przewaljski, på den europeiska andens magt öfver Asiens moraliskt bortruttnade folkslag«.

Följden af denna utgång på den väntade striden med dunganerne blef att våra resandes vägvisare, tre mongoler från stränderna af Kuku-Noor, ändtligen läto öfvertala sig att våga färden tvärsigenom de af röfvarhoparna ofredade trakterna, och för att ännu mer lugna sina tveksamme förare beslöt Przewaljski, på deras enträgna begäran, att genom trolleri bestämma dagen för afresan, detta så mycket hellre som han med detsamma kunde bestämma sin stationsorts latitud. Universalinstrumentet uppstäldes, solens höjd bestämdes, några magnetobservationer gjordes, och högtidligen afkunnades utslaget att expeditionen ännu måste vänta, hvarmed trollkarlen afsåg att erhålla tid för att få de gjorda samlingarna förda i säkerhet till Tschertyinton.

Omsider bestämdes afresan till den 5 oktober. Under färden anföllos de resande några gånger af beridne dunganer, hvilka dock, utan att inlåta sig i strid, hvarje gång aflägsnade sig helt försigtigt. Från Tätungs floddal vände sig expeditionen mot söder till Kuku-Noor, på hvars efterlängtade strand de ändtligen uppslogo sitt tält den 25 oktober 1872.

»Mitt lifs hittillsvarande mål var sålunda vunnet, skrifver Przewaljski; hvad jag såsom barn längtat efter, såsom yngling svärmat för, det hade jag nu uppnått, då jag stod vid stranden af den sjö, på hvars djupblåa spegelyta mina blickar i tankarna så ofta hvilat«.

IV.

Sjön Kuku-Noor, till sin form en ellips, hvars omkrets utgör ungefär 350 verst, ligger på en högslätt, 10,000 fot öfver hafvet. Det salthaltiga sjövattnet, hvars yta nästan aldrig är fullkomligt lugn, erbjuder med sin i solens ljus djupblåa färgton en förtjusande anblick, särskildt om hösten, då de kringliggande bergen hunnit täcka sina hjessor med snö. Kölden, som i fyra långa månader slår Kuku-Noor's böljor i bojor, är den enda förmedlare mellan höglandets bebyggare och den af lamaer bebodda ö, som är belägen i midten af Tsin-Haj, »det Blåa hafvet«, såsom Kuku-Noor kallas af kineserne.

Vida berömd för sin naturskönhet, intager denna sjö i mongolens annars så trånga fantasiverld ett stort rum. En legend berättar att den nuvarande blåa sjön en gång i tiden stått att söka under jordytan på det ställe, der Lhassa nu står. Den förtäljer oss vidare att en mägtig konung fordomtima velat bygga ett jettetempel i Lhassa, men att byggnaden ramlat för hvarje gång den var nära sin fulländning. Obekant med orsaken rådfrågar han gyigenerne och får till svar att långt bort i österlanden bodde en åldrig man, hos hvilken ensam hemligheten stode att söka. Konungen sänder då en lama att utforska honom. Pre-

sten besöker alla jordens länder, men finner ingenstädes den vise. På återvägen till sitt land går lama'n in i en jurta, der han träffar en blind gubbe försänkt i bön och får af denne händelsevis veta att det är en underjordisk sjö, som utgör den osäkra grund, hvarpå afgudatemplet förgäfves blifvit bygdt; »men, tillägger den åldrige, denna hemlighet måste du dölja för andra, ty om en tibetansk lama får veta den, skulle sjön komma till oss och vi alla omkomma«. Då svingade sig konungens utsände upp i sadeln och försvinner, men ännu samma natt, så förtäljer sagnen, hördes ett förskräckligt dån ur jorden, som öppnade sig och lät ur sitt inre vattenströmmar hejdlöst framvälla, fördränkande menniskor och djur, den blinde gubben med de andre. Budda, slutligen bevekt af menniskornas böner, befaller en jettefogel att från Nan-Schanj bära hit i sina klor en ofantlig klippa, hvarmed den flödande öppningen tilltäpptes. Sålunda förklarar mongolen tillkomsten af sin azurblåa sjö med dess ö i midten.

En skarp kontrast, hvad beträffar både klimatet, floran och faunan, erbjuder vid en jemförelse Ganj-Su bergen och Kuku-Noor's leende nejder. Utom andra fåglar synes lärkan hafva utvalt Kuku-Noors stränder med det milda luftstrecket till sin konsertsal; men äfven falkar och örnar trifvas här. En mindre mullvadsart gräfver här sitt underjordiska nät med sådan framgång, att en ridt på dessa stränder är ställvis omöjlig. Den vilda åsnan, af mongolen kallad »hullann«, är en vid Kuku-Noor hemmastadd art, som utmärker sig för sin skarpa syn och sitt väderkorn. Folket i trakten, till hälften mongoler, till hälften hara-tanguter, är inskränktare och mindre utveckladt än dess stamförvandter på andra ställen. Hara-tangutens sysselsättning är röfveri, hvilket idkas yrkesmessigt, och ändas röfvarefärderna vanligen med botgörarresor till Kuku-Noor, der aflat köpes genom att försätta i frihet de af mongolerne under vårens förlopp fångade fiskarne. Hara-tanguternes förtryck öfver mongolerne och de senares hat emot de förra synes för öfrigt vara gammalt och ingrodt.

Ett lyckligt tillfälle erbjöds nu våra resande att komma till Lhassa: några dagar efter deras ankomst till Kuku-Noor anlände dit ett tibetanskt sändebud, hvilket redan 1862 blifvit afsändt till Peking med skänker från Dalaj-lama, men som till följd af dunganernes uppror i tio år nödgats dröja i Kuku-Noor, då han ej vågat återvända till sin herskare. Ambassadören Kambyi-Nansu uttryckte sin glädje öfver att få se europeerne och försäkrade tillika att de skulle röna det bästa emottagande i Lhassa. Att uppnå Tibets hufvudstad syntes nu blifva en lätt sak, men liksom förut fattades dem mynt äfven denna gång. Przewaljski beslöt ändock att om möjligt uppsöka Blåa flodens lopp och att först derifrån anträda återresan.

Från Kuku-Noor gick expeditionens väg först längs sjöns

norra strand, hvarefter den ledde i sydvestlig rigtning uppför södra sluttningen af gränsbergen, som skilja Kuku-Noors bördiga slätter från Tsajdams dyirisunbevuxna öken. Mot sydost förgrena sig dessa berg i tvenne ryggar, mellan hvilka saltsjön Tsjàrataj-Dabasù är belägen. På det ställe, der bergsryggarna åter förena sig, ligger staden Dulan-Kiit, den tjuguettårige guvernörens residens. Vistelsen här beredde expeditionen nödig hvila. Det beställsamma ryktet hade nemligen utmålat Przewaljski som läkare och spåman, hans djerfva färd genom insurgenternes land hade höjt honom till halfgud och öfverallt, der han färdades, ville man skåda »vesterns store helige«, som kunde förutsäga väder och vind. Guvernörens stränga befallning att ej besvära de resande gaf dem dock någon tids ro och lugn.

Två dagsresor längre fram slutar bergnaturen, och framför den resande utbreder sig åt vester, så långt ögat når och förmodligen ända till Loob-Noor, de ödsliga Tsajdam öknarna med sin mark af salthaltig lerjord, i hvilken på torrare ställen växer den af djur och menniskor omtyckta Nitraria Schoberi med sötsura bär. Ungefär åtta dagsresor från Tsajdam åt nordvest finnes en fruktbar oas, ryktbar för sin rikedom på vilda hästar och kameler, de förra af naturen vilda, de senare förvildade.

I söder från Tsajdam resa Burrhann-Budda bergen sin jemna, liksom afslipade kam; dessa äfvensom de mera i vester löpande Schuga och Baijan-Hara-Ula utgöra det tibetanska höglandets jettevakt i norr. Söder om dessa ryggar utbreder Tibet sin vidsträckta yta på en absolut höjd af 13 till 15, 000fot. De nämda bergens gemensamma pregel är ödslighet och död; nästan ingen vegetation betäcker de kala och stundom lodräta syenit- och kiselväggarna, och likaså död är djurverlden. Luften på denna oerhörda höjd är så förtunnad, att det minsta arbete kännes tungt, en qvart timmes fotvandring framkallar hjertklappning. andtäppa, hufvudvärk och svindel, och sjelfva djuren synas oroliga; en af expeditionens kameler störtade död till marken, innan högslätten ännu var beträdd.

Vägen från Schuga till Baijan-Hara-Ula leder genom den dystraste och hemskaste af alla de vanlottade trakter, på hvilka Tibet är rikt: oöfverskådliga slätter af sand, betäckta af ett fottjockt lager af mjölfint saltpulver, hvilket vid minsta vindflägt fyller den glödheta luftmassa, som dagen igenom, lik en ond ande, trycker och besvärar den ofruktbara jorden. Vintern är här genom sina bittra köldgrader ännu fruktansvärdare; endast hösten är vacker och mild, hvarför också vanligen de flesta karavaner välja denna årstid för sin färd genom Tibet till Lhassa. sedan de sommarn om rastat och hvilat ut i ängderna vid Kuku-Noor. Det tibetanska höglandet, så ödsligt och motbjudande det än är, kan dock berömma sig af att vara hemort för några af de vackraste djur, på hvilka Asien är så rikt. Den vilda jakens älsklingsställe äro Blåa flodens stränder, och den hvitbrö-

tade argali har endast här kunnat finna en något så när fredad llflyktsort undan menniskans förföljelser; till lynnesart tvenne varandra motsatta djurarter. Orongon, en ståtlig elgart, som igas för sina horns skull, hvilka stå i högt rop såsom underörande, anses af mongolen för helig, dess kött förtäres icke och ess blod begagnas som läkemedel.

De två och en half månader, expeditionen sålunda använde å resor uti tibethöglandet, voro måhända den tyngsta och svårate tid under hela den långa, på umbäranden så rika resan: amma svårigheter, som redan flere gånger förut stält hinder i xpeditionens väg, med skilnad blott att de nu voro större och iera tryckande genom luftens ytterliga förtunning, som på ett änbart sätt bland annat bidrog att öka vigten af expeditionens agage. Ständig hufvudvärk och trötthet, olust för arbete, men a samma gång omöjligheten att genom en lugn och stärkande omn ersätta de strängt i anspråk tagna krafterna, fyratio graders old i veckotal, snöyra och storm, vattenbrist och knapt munörråd, kan man väl med Przewaljski kalla en »kamp för tillvaran«.

Slutligen den 22 januari 1873 uppnåddes stränderna af Janszyj-Tsian eller Blåa floden, hvilken i sitt norra lopp af mongolerne kallas Murr-Usu. Här tillbragtes några dagar, innan expeditionen kunde försona sig med tanken att så nära vid det slutliga forskningsmålet åter nödgas vända om; men med fem lan« (tio rubel) i kassan och åtta obrukbara kameler förslog icke Przewaljskis kurage till att sträcka resan längre.

Med sorg i hjertat styrde Przewaljski kosan mot norr, och ljande den nyss tillryggalagda vägen, anlände han ånyo i böran af mars till stranden af Kuku-Noor, der han ville tillbringa våren med observationer öfver fåglarnes flyttningsvägar. Hans förväntningar skulle dock blifva grundligt besvikna; till följd af len kalla och sena våren detta år hade den bevingade flyttfågelskaran, såsom sedan visade sig, tagit en annan, östligare väg öfver let egentliga Kinas lågland. Redan den 13 april beslöt man att bryta upp från lägerplatsen vid Buhajn-Goll [1]), hvars redan varens grönska skiftande ängder snart skulle utbytas mot Ganjsu bergens, ur vinterns bojor ännu ej lösta natur.

Maj, i dessa trakter vanligtvis den vackraste af årets månader, ingick denna gång med regn och kyla, men emot månadens slut stod dock naturen åter i sin fulla fägring: från den med violer, pioner och en otalig mängd smultronblommor beströdda ljusgröna gräsmattan doftade rosenbusken, berberisen eller den starkt luktande Daphne altaica. Samma trollslag, som väckte till lif Ganj-Su's rika växtverld, löste äfven tungans band å de otaliga sångfåglar, som bygga och bo i dess skogars hemlighetsfulla djup. Innan expeditionen ännu på sin färd åt sö-

[1]) En flod, som från nordvest flyter in uti Kuku-Noor.

der hunnit Ganj-Su's växtrika nejder, nåddes dess öron af berättelsen om ett ovanligt djur, som skulle bebo skogarna i denna provins, hvarvid berättaren vanligen visste tillägga några ord om hunn-gurösy's menniskolika ansigte och oerhörda styrka. På återvägen lyckades det Przewaljski att få se skinnet af denna tangutbefolkningens skräck och igenkände i detsamma den hederliga björnens kroppsliga omhölje.

Medan expeditionen sålunda i fulla drag njöt af naturens skönhet, öfverraskades den en natt i början af juni af en snöstorm med ihållande fem graders köld, och detta på Smyrnas och Neapels breddgrad och med sjuttiosex arter blommor betäckande marken. Man skulle förmoda att en sådan köld kunnat utsläcka allt lif, men växter och djur synas här vara så vana vid skarpa vexlingar i temperaturen, att de endast aftyna för en tid, tills att solen ånyo mjukar upp de stelnade safterna. Fuktighet är såväl faunans som florans lifsvilkor i dessa trakter; den minsta torka deremot ger dödsstöten åt all verksamhet, afklippande på några timmar lifstråden hos miljoner organismer. Trots dess skuggsidor tilldömer dock Przewaljski åt Ganj-Su första platsen både hvad omvexling och rikedom i växt- och djurverld beträffar; de yppigaste skördar för expeditionens samlingar blefvo här inhöstade.

Efter uppbrottet från Ganj-Su låg nu för tredje gången Ala-Schanjs tyngeri som ett ändlöst haf för de resandes blickar, och icke utan fruktan beträdde expeditionen dess tysta rike. Femton dygn, hvarunder de en gång voro nära att gå vilse, användes för marschen från Dadsjin till det välbekanta Dyinj-Juanj-Inn och dess välvillige bebyggare. Sordsji och de båda furstesönerne befunno sig denna gång i Peking, hvarifrån de skulle återvända först mot hösten. De gamle vännernes sällskap ersattes af bref och tidningar från Europa och hemtrakterna. »Först nu, säger Przewaljski, kunde vi rätt fatta vår ensamhet uti hela dess vidd och djup, hitkastade som vi voro bland menniskor, olika oss till minsta såväl ansigts- som karaktersdrag».

Emellertid qvarstannade expeditionen några veckor i Ala-Schanj, riktande sina samlingar med några förut ej anträffade arter af djur och växter, hvilka hvardera hafva mycken likhet med de uti Ganj-Su förekommande. En dag voro de nära att få erfara följderna af en regnflods härjningar, från hvilka blott en lycklig tillfällighet räddade deras samlingar. Det var en otrolig förstörelse floden lemnade efter sig, i det de rasande vågorna uppstaplat högar af stenar på hvardera sidan om floddalen, nedryckande den skog, som på morgonen vuxit der. Sönderslitna trädrötter och krossade stammar buro vittne om flodens framfart.

Från Ala-Schanjs fursteresidens styrde expeditionen sin färd rakt mot norr för att tvärsigenom Gobi uppnå Urgà. Denna mer än 1,300 verst långa sträcka, veterligen aldrig förr beträdd af någon europé, erbjöd mycket af intresse i vetenskapligt hän-

seende, ehuru den ända till 45° C. uppgående olidliga ökenatmosferen icke kunde annat än menligt inverka på observationerna, isynnerhet på de kartografiska arbetena. Fyratiofyra dagsmarscher, utförda under solens ofta lodrätt brännande strålar, var priset för den första ögonmåttskarta, som någonsin uppgjorts öfver denna nejd. Men icke ens denna uppoffring var nog: den outtröttlige, i lust och nöd lika trogne Faust måste låta sitt lif för forskningen; han dog en dag af hjernslag till följd af hetta och vattenbrist. Saknaden af den trogne vännen var så stor, att då hunden nedmyllades påföljande morgon, den under faror och umbäranden stålsatte Przewsljski grät som ett barn, ett litet drag, som må tjena till att karakterisera Przewaljski, hvars förhållande till expeditionens deltagare kan bedömas af den gärd, hans menskligt kännande hjerta egnade den ringaste bland dem, som delat hans mödor och faror.

Sedan de vestra utskotten af Hara-Narinn-Ula lemnats i söder, beträddes den ofruktbara öknen Galbyin-Gobi, hvilken utbreder sig i rigtning mot norr omkring 200 verst till bergsryggen Hurrhu, hvaraf »Öken-Gobi« i söder skiljes från »Stepp-Gobi« i norr. Hurrhu liksom landsträckan i söder är utmärkt för sin ödslighet och ofruktbarhet; den snabba och rädda stengeten är Hurrhus nästan ende besittningstagare.

Norr om bergskedjan antar landet omedelbart en annan karakter; det ödsliga sandhafvet låter väl företrädesvis endast malörtsplantan komma till stånd, men periodvis, efter regn och då solen några timmar fått värma den fuktiga jorden, lefver naturen upp för en stund, de i jorden slumrande gräsfröna sticka fram sina gröna skott och de mest leende oaser synas på ställen. der intet tillförene trifts. Då skyndar hit från aflägsna trakter antilopen-dzerenen, lärkan låter höra sin glada sång, mongolen jagar hit sina hjordar, och det blir lif och rörelse, der förr var grafiik stillhet och död. Men snart vexlar taflan: solen bränner bort det redan gulnade gräset, dzerenerne flykta, menniskorösten tystnar och allt är såsom förut idel ödslighet.

Bland de olägenheter och faror, ökenfärden erbjuder den resande, är ingen mera demonisk än hägringen, detta förrädiska gyckelspel, genom hvars bedrägliga lockelser expeditionen en gång bragtes hardt nära sin undergång.

Med hvarje dagsmarsch närmade sig de resande slutet af sin långa återfärd. Karavanen stod ändtligen i beråd att för andra gången, efter tre års frånvara, öfverskrida floden Tåla, men denna gång med gladare och tacksammare känslor. Den då obekanta, hemlighetsfulla framtiden hade väl sedan pröfvat, kanske också i farans och försakelsernas skola något åldrat de djerfve resenärerne, men företagets resultat hade öfverträffat deras förhoppningar. Trots de ringa medel, som stått expeditionen till buds, hade hon dock lyckats lemna ett vigtigt och väsentligt bi-

drag till kännedomen af Högasiens minst kända och mest otillgängliga inre.

Den 17 september 1873 anlände karavanen till Urgà, och den 1 nästföljande oktober inträffade Przewaljski med sin vän Pyiljtsoff i Kiahta, hvarifrån resan fortsattes genom Sibirien och europeiska Ryssland till Petersburg, dit han begaf sig, för att ordna sina talrika samlingar och utgifva den beskrifning på sina ströftåg, ur hvilken vi hemtat de flesta af våra meddelanden.

—gf.—

Svensk literaturhistoria.

K. Warburg: Svensk literaturhistoria i sammandrag för skolor och sjelfstudium. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag.

Läroboksliteraturen har nyligen blifvit tillökad med ofvannämda arbete, hvilket lär vara ämnadt att ersätta Claësons literaturhistoria. Då det, enligt hvad vi hört sägas, redan lär vara antaget vid flere svenska läroverk, torde en något utförlig kritik deröfver vara på sin plats, helst man vid dylika arbeten — de första, hvarur lärjungen hemtar sitt vetande — måste fordra den största möjliga noggrannhet och säkerhet i uppgifterna. Vi komma äfven i det följande endast att fästa oss vid de punkter i arbetet, mot hvilka anmärkningar kunna göras, och vilja ej uppehålla oss med påpekandet af dess förtjenster. Doktor Warburg både är och har rykte om sig att vara en så skicklig literaturhistoriker, att alla loftal kunna vara öfverflödiga. Ehuru de estetiska åsigter, författaren uttalar i den poetik, han gifvit plats främst i sitt arbete, torde vara den svagaste punkten deri, nödgas vi dock, till undvikande af för stor och måhända tröttande vidlyftighet, afstå från bedömandet deraf, för att i stället egna vår uppmärksamhet åt arbetets hufvudinnehåll och de faktiska uppgifterna. Dervid vilja vi först anmärka att, då man, såsom dr Warburg gör, anför idyllen som en art epos, passar naturligen ej Virgilii ekloger som exempel, enär dessa idyller, liksom de flesta antika, äro i dramatisk form.

Påståendet att romanen skildrar ett ämne ur det verkliga lifvet stämmer ej med det faktiska, enär såväl herderomanen, som Amadisromanen med flere skildrar ett helt och hållet overkligt lif. Det allvarliga skådespelet med lycklig utgång påstås vara en modernare diktform, men antiken kände den dock, — märk nemligen Philoctetes. Shakespeare och Corneille utmärkte sig

häri t. ex. i Cymbeline och i le Cid, och man kan knapt säga att den någonsin varit utdöd, ännu mindre att den är en modern skapelse.

Den första hufvudanmärkning, vi ha att göra mot sjelfva literaturhistorien, är indelningen deraf efter den politiska historien. Indelningsgrunden måste ju alltid vara något väsentligt hos det begrepp, som skall indelas, och divisionen är således beroende af huru man bestämmer detta begrepp. Fattar man literaturhistorien som historien om »den literatur, som, med språket som framställningsmedel för fantasin, skapar en bild ur verkligheten«, synes indelningsgrunden vara det olika sätt, hvarpå denna bild af verkligheten historiskt framträder, och sålunda, med andra ord, literaturhistorien blifva en framställning af de olika konstidealen och konstformerna. I detta fall är således hvarje politisk indelning utesluten. Men man kan äfven fatta literaturhistorien som en framställning af utvecklingen af menniskans konkreta lif, så vidt detta tager sig ett (konkret) uttryck i literaturen, det vill säga som en sida af kulturhistorien eller som en sida af menniskans totala utveckling. Indelningsgrunden blir då utvecklingsskedena hos detta konkreta lif eller kulturen i sin helhet, i förhållande hvartill det literära, liksom det politiska lifvet förhåller sig som olika sidor. Begge kunna indelas efter denna allmänna kultursynpunkt, men sinsemellan äro de koordinerade, och man kan sålunda lika litet använda en för den politiska historien specifik indelning på literaturhistorien som tvärtom. Men det är klart att, äfven om man fasthåller vid en för hvarje olika historisk vetenskap specifik indelning, denna dock i mycket måste öfvererensstämma med de öfrigas, enär ju såväl den politiska som den literära historien är *menniskans* historia, och menniskan i det hela utvecklar sig harmoniskt. Men att på literaturhistorien tillämpa den politiska historiens indelning är lika mycket eller lika litet berättigadt, som att derför använda en indelning tagen från t. ex. filosofins historia. Vi yttrade att literaturens och statslifvets utveckling i mycket skulle öfverensstämma, men detta är fallet vanligen endast på ett par decennier när. Visserligen kunna vi ej nu utförligt ingå i detta ämnes utredning, men några antydningar anse vi oss böra lemna. Den period, som vi fortfarande vilja kalla den Stjernhjelmska, i brist på ett bättre namn, betecknar hos oss samma period, som i utlandet kallats den ronsardska, den första schlesiska skolans, den spencerska och så vidare, och som till sitt skaplynne alldeles bestämdt afviker från det föregående literära skedet, hvilket man vanligen plägar kalla det humanistiska. Denna period har äfven alltid i vår vitterhetshistoria betecknats såsom en bestämd brytning med den föregående tiden, och denna brytning inträffar i Sverige ungefär samtidigt med Sveriges uppträdande som politisk stormagt, men med en tidsskilnad af några decennier. Dr Warburg har derför, enligt vår åsigt, gjort orätt, då han i samma

period med Stjernhjelm och hans skola sammanfört Messenius och dennes literära fränder, hvilka ännu stå qvar på den föregående periodens ståndpunkt och skilja sig endast så mycket derifrån, som en några år senare verkande författare alltid skiljer sig från en föregående, utan att ståndpunkten derför behöfver vara en annan. Lika litet kunna vi vara med om att bestämma den dalinska periodens början till 1718 (i stället för ungefär 1730).

1730-talet inom vår literatur visar oss den engelska literaturens inverkan på vår. Betecknande derför är att Gyllenborgs öfversättning af Racines Andromaque är gjord ej från originalet, utan från Crownes engelska bearbetning och »En bättrad willhjerna« ej från Corneilles Le Menteur, utan från Steeles The lying lover, båda dock redan något före 1730. Den som känner något till den engelska literaturen, behöfver knappast titelbladets uppgift att »Vänskap och Trohet i Döden eller den Indianska Prinsessan Zaletta« är af engelskt ursprung. Dalins Brynhilda visar sig som en trogen spegel af Drydens dramatiska teorier. På 1730-talet utarbetades troligen Mörks moraliska romaner, om hvilkas engelska ursprung man ej behöfver vara tvehågsen[1]), och på 1730-talet utkommo våra första moraliska veckoskrifter, en literatur, hvilken, som kändt är, först började i England. Ja, man torde knapt från denna tid kunna uppvisa någon hos oss framträdande konstform, som ej eger sin motsvarighet i England: den allegoriska sagan, den satiriskt-fantastiska resebeskrifningen, Dalins »Svenska friheten« (Thomsons Liberty), hans gyckel med lärda pedanter, der hans engelske medbroder är Swift, hvilkens bekanta »Meditation upon a Broomstick« tyckes ha ett visst syskontycke med Dalins Kalottpredikningar.

Af denna literatur, så kännetecknande för frihetstidens andliga lif, finnes knapt spår förut, och skottet vid Fredrikshald förmådde sannerligen icke framkalla den. Den literatur, som föregick, har ej detta skaplynne, utan tog intryck mera direkt från Frankrike. Vi kunna visserligen icke närmare inlåta oss på utvecklandet af detta ämne, men vi vilja likväl påpeka motsvarigheten i Tyskland, der en kort rent fransk period följde på den andra schlesiska skolans dagar och representerades af König, Besser, Gottsched med flere. I Sverige äro representanterne för denna kortlifvade rigtning Triewald, Düben med flere. I hvarje fall skiljer sig tiden före 1730 bestämdt från tiden efter. Om man ej endast fäster sig vid en enskild politisk tilldragelse, finner man detta öfverensstämma ungefär med hvad man skulle kunna vänta på det politiska området. Karl XII:s tidehvarf

---

[1]) Vi äro ingalunda blinda för att Mörk troligen ej haft Richardson till förebild, enär dennes Pamela utkom först 1740, således endast två år före Adalrik och Göthilda, liksom Marivaux's Marianne utkom redan 1731 Detta hindrar dock ej att rigtningen är engelsk till sitt upphof (ifall den ej utgår från andra schlesiska skolan. Red.)

skulle naturligen, så vidt krigsbullret det tillät, se sig om efter mönster från det land, som i styrelsesätt och politiska åsigter mest harmonierade med Sverige, nemligen Ludvig XIV:s Frankrike[1]). Den tid, som derefter följde, var en tid med demokratiska tendenser och dess mönsterland skulle naturligen blifva det fria England, men man bör *väl* märka att Sverige strax efter Karl XII:s död ingalunda visade sig som ett land med starkt utvecklad demokratisk styrelseform, utan att de ledande trodde sig hafva eller åtminstone hoppades kunna grundlägga ett aristokratiskt rådsvälde, närmast sådant det var före enväldet. Den på 1730-talet frambrytande demokratin skingrade dock dessa drömmar.

Den andra hufvudanmärkning, vi ha att göra mot författaren, är att han från svensk literatur utesluter hvarje arbete, som, ehuru af svensk man, dock ej är skrifvet på svenskt språk. Literaturhistorien har ofta så gjort, men dyrt fått plikta derför. Många företeelser hafva derigenom blifvit oförklarliga, och med skäl kan man uppresa sig mot det domslut, som från vårt fosterlands vitterhetshistoria utesluter hvad under vissa perioder våra kanske ädlaste män tänkt och verkat för. Ej under då att vår reformationsperiod förefaller så torftig. Hos oss liksom i andra länder skrefvo den tidens mest upplyste män på romerskt tungomål, men att de det oaktadt inverkat på vår odling står ej dess mindre fast. Böra de då uteslutas ur denna odlings historia? Lika nedslående för en älskare af vår literatur är uteslutandet af den ganska rikhaltiga och ej ovigtiga latinska medeltidsliteraturen. Sådana gamla goda hymner som Rosa rorans med flere borde dock ha fått ett omnämnande i författarens arbete.

Den tredje hufvudanmärkning, vi ha att göra, gäller den hedniska periodens literatur. Någon svensk sådan förekommer väl ej, men deremot en så kallad fornnordisk, hvarifrån dr Warburg förklarar att man kan draga slutsatser med afseende på vår svenska. Några sådana slutsatser dragas dock ej af författaren, utan öfverlemnas i stället, som det tyckes, åt lärjungens eget skarpsinne. Man kan således med fog fråga hvarför författaren infört en fullkomligt fremmande literatur på en plats, der vi i stället väntat en — ehuru måhända torftig — svensk, och som sådan torde svårligen denna så kallade fornnordiska kunna anses, enär den, enligt hvad vetenskapen numera visat, är säkert, till sin nuvarande affattning och troligen till största delen till sitt upphof, isländsk. Särskildt icke-*svenska* äro just de dikter, dr Warburg upptagit: Voluspá och Hávamál. En svensk literatur under hednisk tid har dock tydligen funnits. Utan att härpå vilja för

[1]) Karl XII sjelf var ej utan sinne för fransk vitterhet. Han lät sig föreläsas Racine, åsåg Molière samt stötte sig endast på några yttranden af Boileau. Att Karl XII i den inre förvaltningen ville taga Frankrike till mönster är hans kansliordning ett bevis på.

tillfället inlåta oss närmare, böra vi dock nämna den ganska utförliga sång, som förekommer på Rökstenen och som för öfrigt visar att det versmått, isländingarne nyttjade, äfven i vidsträcktare mån användts i Sverige; Adams af Bremen yttrande om våra religiösa hymner, hvaraf en finnes qvar i stympad form i Staffansvisan, folkvisan om Trolletram, Sigurdssångerna, hvilka att döma efter ristningarna på Ramsunda berget med flere ställen måste ha varit kända i Sverige, ehuru visserligen ej i deras isländska form. Dessa och flere företeelser, hvilka vi här förbigå, torde berättiga en svensk literaturhistoria äfven för denna period, och de hindra oss bestämdt från att med nöje njuta hvilket som helst isländskt surrogat.

Vi komma nu till de strödda anmärkningar, vi ansett oss böra göra, men upptaga endast de vigtigaste och lemna å sido författarens icke alltid lyckade karakteristiker af tidehvarf och författare.

Sid. 4 förklarar författaren alliterationen vara »upprepande af lika ljudande bokstäfver«. Som bekant skola endast konsonantljuden vara lika, vokalljuden deremot olika.

Sid. 5 säges assonans vara »samklang mellan vokalerna och derpå följande konsonanter i ord, som nyttjas i samma versrad«. Denna definition är alldeles för trång och passar endast för den så kallade adahendingen (ja, ej ens fullt der), men ej på skothendingen, som ju är samklang mellan slutkonsonanter i tvenne ord, hvilkas vokaler äro olika.

Den första i Sverige tryckta bok säges (sid. 8) vara från 1475. Om man anser denna vara Vita St. Catharinae och ej den 1483 daterade Dyalogus Creaturarum Moralizatus, så vet man blott att den måste vara tryckt efter 14 januari 1474 och måhända före 1477. Annorlunda anser sig Klemming ej kunna ange tryckningstiden. (Se Ur en antecknares samlingar, sid. 98).

Sid. 9 säges alliteration förekomma i landskapslagarna, »troligen som stödjepunkter för minnet«. Dess uppkomst torde dock väl vara att söka i en tid, då hela lagen var författad i versform, hvilken trots de senare redaktionerna råkat stanna qvar på spridda ställen.

Sid. 11 säges drottning Eufemia ha föranstaltat öfversättningen till svenskan af de så kallade Eufemiavisorna. Äfven om man skulle hålla denna numera af flere betviflade sak för god, tro vi dock att ingen vill göra dr Warburg samma tjenst med afseende på hans uppgift, att Ivan Lejonriddaren skulle vara öfversatt från plattyskan. Denna åsigt uttalades visserligen (dock endast som en förmodan) af den svenske utgifvaren G. Stephens, men har sedan dess blifvit grundligen vederlagd af Kölbing m. fl. Någon plattysk dikt om Ivan finnes ej och dess förmodade tillvara baserar sig på ytterst lös grund. (Mone: Übersicht der niederl. Volkslit. Tübingen 1838, sid. 69). Dessutom motsäger Ivan sjelf på det bestämdaste en dylik förmodan, i det

dikten förklarar sig vara vänd till vårt mål af »välske tunga«, under det Hertig Fredrik säges vara vänd från välsk tunga till tyskt mål och derifrån till svenskt. Det troliga synes vara, åtminstone hvad Ivan beträffar, att den svenska bearbetningen skett efter den norska prosaöfversättningen, måhända — men knapt troligt — med begagnande af ett franskt original (se Brandt: Romantisk Digtning fra Middelalderen III. Kjöbenhavn 1877).

Sid. 14 sägas de äldsta folkvisorna förskrifva sig från 1200-talet. Flere finnas dock hos Afzelius och framför allt Arfwidson från ren heden tid. Att, som dr Warburg gör (sid. 15), välja som exempel på medeltidens folkbildning »Liten Karin« och »Axel och Valborg« torde vara mindre välbetänkt, då den förra ej osannolikt är af tyskt ursprung och senare inkommen i Sverige, samt »Axel och Walborg«, efter hvad P. A. Munch visat (Saml. Afhandl. Band IV första h.) en i slutet af 1400-talet i södra Danmark författad visa, som således först efter medeltidens slut *kunde* inkomma i Sverige. Före år 1715 känna vi ej till den med säkerhet. Åtminstone torde de, som förlägga visan till Sveriges medeltid, ha bevisningsskyldigheten på sin sida. Äfven torde såsom olämpligt exempel böra anses »Kämpen Grimborg«, då denna visa troligen är ett falsarium från 1700-talet, åtminstone enligt Grundtvigs mening.

Sid. 19 säges vår första kända psalmbok ha utkommit 1530. Klemming har dock visat att en af 1526 finnes, ehuru något exemplar ännu ej dykt upp, något som ju dock möjligen kan inträffa. Fragmentet af 1530-års psalmbok anträffades ju för ej många år sedan. (Se Ur en antecknares samlingar, sid. 163 och 197.)

På samma sida talar författaren om att »Tobie Comedia» var »otvifvelaktigt föregången af åtskilliga religiösa medeltidsdramer, af hvilka vi dock endast ha fragment och antydningar qvar«. Prof. Ljunggren kommer dock, efter att utförligt ha diskuterat frågan till det blygsammare resultatet (Svenska Dramat sid. 106) att man hvarken kan påstå eller bestrida att vi under medeltiden egt andliga skådespel. Sedan hans undersökning har intet tillkommit, som berättigar oss att frångå hans der uttalade mening, allra minst i en skolbok.

Sid. 21 yttrar författaren: »under denna tid (1520—1600), och måhända äfven den närmast följande, öfverflyttades äfven till vårt språk de folkböcker, som voro spridda öfver alla land och som behandlade urgamla sagor«; som exempel anföras sedan Kejsar Octavianus och Reineke Voss. Hvad som vid dessa uppgifter väcker den största förvåningen, är författarens blygsamma tvekan angående folkböckerna under perioden 1600—1720. Denna tvekan är dock alldeles öfverflödig, ty en hastig blick i Bäckströms svenska Folkböcker skulle ha öfvertygat honom om att de *allra* flesta öfversattes just under denna period, men deremot ingen enda under den period, dr Warburg uppgif-

ver. Af de två exempel, som anföras, öfversattes Kejsar Octavianus först 1733, Reineke Voss visserligen redan 1621, men dock ej inom den period, som författaren tyckes anse vara folkböckernasg lansperiod, nemligen 1520—1600.

Sid. 26 påstås att ett sjelfständigt filosofiskt studium *»börjar* väckas till lif vid universiteten, framkalladt af Cartesius«. Cartesianismen infördes i Sverige på 1660-talet af Hoffvenius, men redan förut fans ett fullt sjelfständigt filosofiskt studium i Sverige. Vi behöfva blott erinra om de lifliga striderna mellan Ramister och Aristoteliker, äfvensom om namnen Rudbechius, Lenacus, Paulinus med flere.

Sid. 27 finner man följande något förvånande uppgift om Gustaf Adolf. »Man har äfven tillskrifvit honom några visor samt öfversättningen af psalmen »Förfäras ej du lilla hop«, hvilket författarskap dock ej är bevisadt«. Att den svenske hjeltekonungen är författare till de i Styffes upplaga af hans skrifter intagna visorna torde knapt kunna bestridas. De förvaras på Skokloster i en nära samtidig afskrift och den första visan bär till öfverskrift »En wijsa, hvilken H. K. Maijst giordht haffver den 15 Januarij anno 1616, på Kymmene gårdh utij Finlandh«. Detta borde dock bannlysa hvarje tvifvel om författarskapet. Hammarsköld hyser visserligen betänkligheter, men redan Sondén förklarar författarskapet till åtminstone den visa, hvars titel vi nyss upptagit, så pass säker, att det torde tarfvas starka bevis, innan man kan frånkänna Gustaf Adolf äran häraf. Det enda skäl, som anförts emot författarskapet, är att i Ekebladhska samlingen finnes en af de visor, som i Skokloster-manuskriptet uppges vara af konungen, angifven såsom författad af Ludvig Speleman. Man måste ge Wieselgren rätt att denna anteckning vittnar mera för än emot. Någon Ludvig Speleman känner man för öfrigt ej till, och alla skäl tala för att namnet blott varit en af konungen begagnad pseudonym. Men det är sant att uppgiften blifvit betviflad, och i en lärobok bör man ju vara försigtig i sina uppgifter, men man bör vara det alltigenom.

Öfversättningen af psalmen »Verzage nicht, du Häufflein klein« har, oss veterligen, aldrig blifvit tillskrifven Gustaf Adolf. Den förste svenske öfversättaren var domprosten Fougdonius i Strängnäs, hvilken 1652 öfversatte den med »Var oförskräckt du lilla Hiord etc.«. Sedan har den flere gånger öfversatts på svenska, senast för 1819 års Psalmbok — och då af ingen mindre än Wallin — hvarvid den fick den nuvarande lydelsen »Förfäras ej du lilla hop, etc.«. Men hvad man deremot tillskrifvit Gustaf Adolf är *författarskapet till det tyska originalet.* Detta har visserligen blifvit förnekadt af den tyske hymnologen dr Geffeken, men med största skäl af sannolikhet bevisadt af vår framstående psalmkännare J. W. Beckman. (Konung Gustaf Adolfs Krigspsalm etc. Sthm 1868.)

Sid. 33 uppges Columbus' dödsår till 1678. Han dog dock den 8:de juli 1679.

Sid. 34 påstås Lucidor vara född 1642. Sanna förhållandet är dock att hans födelseår är okändt, men antages hafva varit omkring 1640.

Sid. 36 säges Rosenhanes förebild ha varit Petrarca. Utan att bestämdt vilja förneka detta tro vi dock att, då Rosenhane sjelf uppger sina mönster hafva varit Petrarca och Ronsard, har den förres mera följt med som ett stort namn. Formen i hans sonetter är åtminstone från Ronsard, hvilken vi skulle vilja anse som hans egentliga förebild.

Sid. 55 finnes uppgifvet att grefve Creutz föddes 1729, men enligt Biogr. Lex. III nyreviderad uppl. lär väl detta årtal böra utbytas mot 1731.

Sid. 68 påstås att Kellgren två år efter sin utnämning till docent (1774) flyttade till Stockholm, således 1776. Enligt Ljunggren, som väl torde vara auktoritet, skedde denna flyttning dock först 1777. (Svenska vitterhetens häfder. I: 32).

Sid. 76 säges att Bellman 1775 utnämdes till sekreterare i nummerlotteriet. Detta skedde dock först i januari 1776 enligt skriften »Bellman och hans senaste biograf«, Sthm 1879 sid. 377. På samma sida i denna skrift kan författaren finna vederlagd sin uppgift »att Bellman lät en annan mot halfva lönen sköta tjensten«. Bellman skötte nemligen platsen ensam till och med 1783. Några rader nedanför säger dr Warburg att Bellman »kunde år 1777 gifta sig«. Detta var honom dock alldeles omöjligt, emedan han redan den 19 december 1776 hade, enligt egenhändig anteckning i sin familjebibel (nu i Kongl. Biblioteket) blifvit »till ett lyckligt äktenskap vigd« med Lovisa Friedrica Grönlund. Nederst på den ominösa sid. 76 citerar dr Warburg Bellmans sjelfbiografi, hvari Bellman omtalar att han »älskar oändligt en ädel man (Gustaf III) och med oupphörlig låga fruntimmer samt små beskedliga barn«. Vi veta ej om dr Warburg är uppfinnare af identifieringen af »en ädel man« med Gustaf III, ty parentesen förekommer naturligtvis ej hos Bellman. I hvarje fall har uppfinnaren föga heder af sin uppfinning, ty utom det att sammanhanget förbjuder en sådan hypotes — skalden vill ju endast ange sitt förhållande till män, qvinnor och barn —, så är en dylik sammanställning omöjlig af kronologiska skäl, ity att sjelfbiografin skrefs den 8 maj 1794, således två år efter den »ädle mannens« död.

Sid. 115 omtalar dr Warburg Almqvists rymning samt fortsätter: »Bestörtningen var emellertid allmän, och smädelsen fick fritt lopp, då den afvikne var för stolt att försvara sig etc.«. Vi våga dock betvifla denna stolthet. Almqvist afsände enskilda försvarsskrifter såväl till polismästar Strâle som till Hierta samt lät den 23 juli 1851 införa sin vidlyftiga »Förklaring« i Aftonbladet. När dessa handlingar in extenso finnas aftryckta

hos A. Ahnfelt: C. J. L. Almqvist, hans lif och verksamhet, borde ett dylikt fel ej ha förekommit, utan i dess ställe borde hafva yttrats: Almqvist var i början särdeles ifrig att försvara sitt handlingssätt, men så snart han satt foten på Amerikas mark och ej mer hade något att frukta af den svenska polisen, blef detta försvar af ingen betydelse för honom och han upphörde dermed.

Sid. 85 uppgifves att »Läsning i blandade ämnen« utgafs 1795—1801 i stället för 1797—1801. Under 1795—1796 utgaf Adlersparre »Läsning för Landtmän«. Längre ner på samma sida omtalas Silfverstolpes »från 1795 utgifna tidskrifter Litteraturtidning och Journal för svensk Litteratur«, ehuru endast den förra började 1795, den senare först 1797.

Vi sluta med anmärkandet af några smärre oegentligheter. Att skrifva Njåll är lika origtigt som att skrifva Ulfgång Göthe, då mannen obestridligen hette Niall, det långa *a* må nu aldrig så många gånger ha blifvit *å* uti den senare svenskan. Samma sak gäller om namnen Fåfnesbane, Völuspå, Gunlög, Ovind och så vidare. Att påstå att Frode *betyder* historieskrifvare i stället för den lärde, är väl orätt, äfvensom att historikerne vanligen helsades med detta epitet. Att säga att Olaus Petri dog nära 20 år före sin broder synes något märkvärdigt, då en enkel sammanställning af den förres och den senares dödsår, hvilket meddelas några rader nedanför, visar en tidrymd af 21 år. Att säga att fru Nordenflycht fick tillnamnet »herdinnan i norden«, derför, att hon ikläddde sina personer herdedrägter, är väl att tillgripa en bra långsökt förklaringsgrund, då den naturliga är att det härledde sig från hennes 1744 utgifna »Qvinligt tankespel af en Herdinna i Norden«. Författaren talar om »Per Enebom, en olycklig Thorildian, som ej var utan poetiskt sinne«, då dock mannens namn var Pehr Enbom. Detta kan dock af sammanhanget måhända försvaras, men ej så stafningen Freese för Frese. Stilen är ofta mindre vårdad och bilderna ej de bäst valda, allt naturligen beroende på arbetets hufvudfel: slarf. Eljes kunde väl ej det påståendet fått inflyta att Gyllenborgs »Tåget öfver Bält är »hållet i en uppstyltad tonart«, enär väl ej någon hittills känd tonart kan betecknas med detta epitet. Likaledes torde det vara behäftadt med åtskilliga fysiska svårigheter att pregla något med eller af en ton (sid 75: »stilen var präglad af en äkta svensk ton«). Men hvad skall man säga om följande (sid. 122. »Angelica, hans berömda elegicykel vid den älskades graf, affattade på mönstergilla hexametrar.« Affattade och hexametrar (!!)

Vi beklaga blott att vi, trots allt erkännande af de förtjenster, som obestridligen finnas i dr Warburgs bok, ej kunna undgå att uttala det slutomdömet, att det, som det tyckes, väl hastiga utarbetandet har orsakat en mängd fel, hvilka dr Warburg med större uppmärksamhet åt sitt arbete kunnat undvika.

Dessa fel äro desto beklagligare, som den för en lärobok

ärdeles praktiska uppställningen eljes skulle ha gjort arbetet till en lämplig efterträdare åt Claësons literaturhistoria, hvilken kanske är väl nedtyngd af fakta och i flere fall föråldrad; men sålan dr Warburgs bok nu föreligger, synes den knapt vara att föredraga framför det äldre arbetet.

Henrik Schück.

I bokhandeln.

Fredr. Elfving: Beitrag zur Kenntniss der physiologischen Einwirkung der Schwerkraft auf die Pflanzen. H:fors 1880; aftr. ur Acta Soc. ient. Fenn. t. XII.

I denna sin afhandling, utgifven såsom specimen för docentur i botanik, ranskar förf. hufvudsakligen den af professor J. Sachs i fjerde upplagan af ans utmärkta *Lehrbuch* (1874) sid. 811 framkastade förmodan: att tyngdkraften icke utöfvar något inflytande på längdtillväxten hos positivt geotroiska organer, hvarken då de innehafva normalt eller diametralt omvändt ige, men väl då sagda kraft skär organets längdaxel under en vinkel, och tta desto starkare, ju mera vinkeln närmar sig en rät.

Att den historik, som inleder arbetet, är ganska kort finner sin naliga förklaring deri, att ämnet icke räknar sina anor från längre tid tillaka än år 1868, då Frank utgaf sina *Beiträge zur Pflanzenphysiologie,* amt derefter blifvit endast föga bearbetadt. Försöken åter för utrönande af anningen i Sachs' nyss nämda påstående fylla resten af d:r Elfvings afandling och bilda tre skilda kapitel, i det första af hvilka undersökes fråan: är längdtillväxten lika både i normalt och omvändt läge? i det andra: verkar tyngdkraften i lodrätt jemvigtsläge på längdtillväxten? samt sluten i det tredje: krökas rötter af tyngdkraften och centrifugalkraften? De orda experimenten äro ganska talrika, väl uttänkta och omsorgsfullt utrda samt hafva, i likhet med alla dylika, då de rätt och i tillräcklig mängd ställas, kostat mycken tid, stor påpasslighet och möda; men så hafva de ck lemnat påtagliga bevis. Då dessa försök erbjuda fackmannen rätt stort tresse samt bäst ådagalägga förf:s tankegång och förmåga att lösa sitt föatta problem, må de i största korthet anföras.

För besvarande af första frågan undersöktes det negativt geotropiska aftet under gonidialcystan hos en mögelsvamp *(Phycomyces nitens)* i två ka serier: 1) vid upprätt läge och långsam rotation i ljus och 2) vid vex-

lande, än upprätt, än omvändt läge och långsam kringvridning i ljus; då tydligen ådagalades att i omvändt läge längdtillväxten förlångsammas af tyngdkraften. Sålunda berigtigas härigenom förra hälften af Sachs' förmodan, då nemligen, efter allt hvad man hittills känner, både positiva och negativa organer i sagda hänseende förhålla sig alldeles lika.

Beträffande åter andra kapitlet, så äro deri flere olika slag af undersökningar och organer beskrifna. Ty, för att kunna besvara den intrasslade frågan, granskades 1) vid långsam rotation sagda mögelsvamps gonidialkraft både i upprätt och horizontalt läge i ljus; hvarvid iakttogs att tyngdkraften icke utöfvar något inflytande, då nemligen denna faller parallelt med organets axel från spetsen ned mot basen; 2) den positivt geotropiska roten af groende ärter på flere olika sätt, nemligen *a:* i fuktig luft, då af de begge härvid använda lådorna den ena var stillastående och följaktligen utsatt blott för jordattraktionen (af 9,8 meters acceleration), den andra deremot samtidigt roterades, så att en acceleration af 512 meter alstrades; *b:* i vatten, under för öfrigt alldeles lika förhållanden som i *a*, samt slutligen *c:* roterades samtidigt i samma låda tvenne rötter, den ena med 28, den andra med 178 meters acceleration i sekunden; till sist undersöktes 3) under långsam kringvridning en ärtrot, samtidigt hvarmed en annan dylik påverkades endast af jordattraktionen, begge förvarade i samma låda, för att befinna sig under alldeles lika yttre omständigheter. I alla dessa mångskiftande fall kunde förf. icke upptäcka något nämvärdt inflytande af tyngdkraften.

Slutligen pröfvas i tredje kapitlet den senare hälften af Sachs' förmodan, nemligen att tyngdkraften verkar intensivast på ett positivt geotropiskt organ, då sagda kraft skär organets längdaxel under en vinkel, och detta desto starkare, ju mera vinkeln närmar sig en rät. För detta ändamål underkastades en mängd rötter pröfning 1) i jord och fuktig luft utan rotatation; 2) i fuktig luft vid stark rotation med omkring 500 meters acceleration; och 3) i fuktig luft, samtidigt med och utan rotation. Härigenom vans den slutsats, att tyngdkraftens inverkan är starkast vid en afståndsvinkel af 180° (således ej vid 90°, såsom Sachs' håller för sannolikt), då man nemligen med afståndsvinkel (»ablenkungswinkel«) betecknar den vinkel, som mot rigtningen af en fallande kropp bildas af ett positivt geotropiskt organs tillväxtaxel, räknadt mot spetsen af detsamma; vinkeln för ett negativt organ blir sålunda omvänd. Derjemte bevisar förf. att stark centrifugalkraft kröker rötter intensivare än blotta tyngdkraften.

Läsaren finner häraf att afhandlingen innehåller flere bevis af verkligt värde för växtfysiologin; att några fel kunna påpekas är klart, då nu en evig sanning är: »hominum est errare«; så äro t. ex. gonidier och sporer förvexlade med hvarandra, additionsfel äro begångna med mera, men äro de, såsom lätt observerade, icke af den beskaffenhet, att de förringa arbetets förtjenst. Dock måste man anse något för vågad den på sidan 30 uttalade mening: »att ingen grund föreligger att tillskrifva rötterna någon särskild retbarhet, då de växa i jord, mot då de växa i andra media«, i det den från

jorden uppsugna näringen samt de kemiska omsättningar och troligen äfven elektriska strömningar, som dervid ega rum, måste naturenligt verka retande på roten och dess tillväxt; Darwins senaste arbete *the Power of Movements in Plants* vittnar ock häremot.

S. LBG.

•

C. G. Swan: Saksan kielen alkeisoppi. Ensimäinen oppijakso. H:fors 1880. K. E. Holm. XXVIII + 218 sid. 8:o. Pris 4 mk (inb.).

Författaren uppgifver som orsak till utgifvandet af sin tyska elementarbok saknaden af en lärobok, som vore lämpad efter nutidens metoder, menande dermed det förfaringssätt, som med förbiseende af det grammatikaliska systemets fordringar meddelar språkmaterialet i en efter pedagogiska grundsatser ordnad omvexling. Så behandlas i denna lärobok, efter en grammatikalisk inledning och en öfversigt af uttalsläran, främst uttalsregler, presens af *sein*, af svaga verb och till och med af *geben*, bestämda artikeln, substantivs böjning. Derpå följer verbens imperfektum, fortsättning af deklinationsläran, vidare det demonstrativa pronominet, nu först obestämda artikeln och så vidare. Sidorna 112—184 upptagas af dubbla öfningsexempel, på hvilka en likaledes dubbel ordbok följer. Vi för vår del finna den s. k. praktiska metoden alls icke afgjordt bättre än den gamla. Enligt vår åsigt böra visserligen afvikelser från det gamla sättet i så måtto företagas, att hela satser kunna gifvas som exempel, och det vigtigaste ur syntaxen, ur fraseologin och ur umgängesspråket meddelas. Men en skicklig läroboksförfattare bör kunna i hufvudsak följa formlärans system, utan att bereda eleverne större svårigheter än de, som uppvägas af den reda, hvilken en sålunda modifierad teoretisk metod, om den så skall kallas, otvifvelaktigt skänker.

Men likväl böra och kunna vi gerna rekommendera hr Swans arbete att efter sorgfällig granskning begagnas af de kanhända ganska många lärare och lärarinnor, som anse hans visserligen moderna metod vara den, som på en gång säkrast och snabbast leder till målet. Vi hoppas också att de många tryckfel samt öfriga brister, vi funnit i boken, icke skola sätta lärares och lärjungars tålamod på prof. Ehuru endast en erfaren lärare kan bedöma anordningen af läromaterialet samt valet af detsamma, tilltro vi oss likväl att kunna borga för att författaren i hufvudsak lyckats. Man bör härvid äfven ihågkomma att försöket är det första i sitt slag.

Deremot hafva vi, som sagdt, påträffat oaktsamhetsfel i större mängd, än man i en lärobok borde tillåta sig. Låtom oss granska ett halfark. Sid. 1 uppgifves uttalet af *ie* »alltid« vara *ii*, men sid. XXV not. 12 särskiljes rigtigt ett sådant fall som *Knie*. Enligt författarens regel ljuder *ei* (likaså *ai* enligt sid. XXV) helt enkelt som *äi* i finskan. Sid. 2 anträffas *froh*, men icke regeln om uttalet af *h*. På samma sida borde det redan nämnas att substantiven i tyskan skrifvas med stor begynnelsebokstaf. Sid. 3 förekommer åter *reich* och upprepade gånger *nicht*, men regeln för *ch* är upp-

tagen först på sjunde sidan. På sidan 4 måste af samma skäl anmärkning göras mot *noch*, vidare *schon* äfvensom *drauszen*. Här nämnes till först artikeln — hvarför »artikkeli« och »partikkeli«, då ej ens långa vokalljud i de från latinet lånade termerna betecknas? — men denna företeelse får hvarken här eller i den grammatikaliska inledningen en tillfredsställande förklaring. Sid. 5 och 6 har benämningen på nominativen blifvit bortglömd. Sid. 6 förekommer den föga nödvändiga regeln 5, som nödgar läraren att t. ex. vid *gesund* (sid. 2) redogöra för begreppet prefix. De vidare på sidan 6 upptagna exemplen *Freundin* och *Königin* äro ej fullt lämpliga. I regeln 8 borde tecknet för vokalförhöjningen ingå. Slutligen finnes ett tryckfel i regeln 6 — syynty — utom de tre rättade. Sid. 7 talas, likasom sid. XXV, om ljudet *hh* i finskan; i hvilket finskt ord, utom möjligen i »hihhuli«, finnes ett sådant ljud? Den syntaktiska regel, som på samma sida gifves om genitiven, är otillräcklig att förklara till och med de just förut anförda exemplen. Sid. 8 definieras *sch* som »ett hväsljud, hvilket ej finnes i finskan«, — den senare delen af upplysningen fås äfven sidd. XXVI och XXVII —; det hade väl ej varit landsförräderi att använda svenskans hjelp; möjligen vore ock *sj* en lyckligare transskription än *sh*.

I företalet beskärmar sig författaren öfver svårigheten att hos oss skrifva läroböcker, ordar om folkets begagnande af statens skolor, nödvändigheten af skilda läroböcker för skilda skolor och så vidare. Detta tal förefaller något egendomligt, då man vet att vi t. ex. i allmän historia hafva utom de för lyceerna afsedda läroböckerna en särskildt för real- och fruntimmersskolor lämpad sådan. Tilläggas bör att det finnes två olika finska läroböcker i tyska. Förklaringen bör väl sökas i sådana öfningsexempel, med hvilka författaren emellanåt roat oss, som *Er studirt zu Helsinki, Ich bin aus Suomi* — hvarför ej sidd. 185 och 198 *suomisch* i stället för det onationela *finnisch?*

Mera respekt, hr Swan, för Bismarcks modersmål!

F. Gustafsson.

Edvard Laboulaye: Abdallah eli neli-lehtinen apila; arabialainen kertomus, suom. R. Mellin. Hels., 1880, Kauno kirjallis. ulosannettua G. W. Edlund'in kust. V. 184 sid. 8:o.

Elise Polko: Soitannollisia satuja ja jutelmia; suom. Ferd. Ahlman. Hels., 1880, Kauno kirjallis. ulosannettua G. W. Edlund'in kust. VII. 68 sid. 8:o.

Med verkligt nöje finner man bland nyss utkomna öfversättningar till finskan förstnämda berättelse af den högt förtjente franske professorn och statsmannen, hvars skrifter, särdeles hans »Europe en Amérique«, tillvunnit honom ett så godt namn i den literära verlden. Abdallah eller fyrväpplingen, redan känd af vår bildade allmänhet och härmed erbjuden den finska läsande publiken af samma hand, som öfversatt Fältskärens Berättelser, utgör i all sin osökthet en förädlande läsning, och äfven fängslande för alla

…n, som, ehuru kämpande mot lifvets förvillelser, dock bibehållit i sin själ … åtrå efter det goda och det rätta. Här och der har i denna berättelse …s på de talande personernas läppar tänkvärda yttranden, som ge boken … helt annan dragningskraft, än de omöjligheter blandade om med kärleks… …der, som ofta nog utgöra hela historien i den såkallade skönliteraturen. … tyckes såsom om förf. i de två bröderne, kring hvilka berättelsen rör … velat personifiera i den ene rikedom och sjelfviskhet, i den andre ädel… … och försakelse. Som alla ädlare naturer står äfven Laboulaye på de …tryckte sida, och Abdallahs, hjeltens i berättelsen vackra död är i san… … egnad att uppfylla läsaren med glada tankar om lifvet i en annan verld.

De vackra musikaliska sagorna och berättelserna af Elise Polko, så …delaktigt känd som författarinna af skizzer och noveller, innehålla små …liska skildringar om några af verldens störste kompositörer, Mozart, B…thoven, Haydn med flere. Berättelserna äro både fantasifulla och originela … egnade att inge läsaren en idealisk uppfattning af de store mästarnes …akterer. För dem, som älska musik och skön konst, utgöra dessa sagor … intressant lektyr, den vi rekommendera så mycket hellre åt enhvar, som sys…sätter sig med finska språket, som de nöjsamma skizzerna äro öfversatta af … van och välkänd förfinskare.

L... M.

G. W. Bucht: Oppikirja Maantieteessä. Ruotsin kansakouluja …ten kirjoittanut prov. Ed. Erslev; suom. [äfven svensk titel och text]. … tvåspaltiga sidd. Sthlm 1880. P. A. Nordstedt & Söner.

Vid Ridderskapets och Adelns diskussion om finska språkets lagliga …heter i plenum den 23 maj under 1877 års landtdag yttrade hr J. V. …man blan l annat följande: »Det var en olycka att § 5 [i 1865 års för…ning om finska språket] uteslöts, i hvilken stadgades att i skolan finska …ket skall icke blott läsas, utan äfven användas såsom undervisningsspråk … de högre klasserna, till följd af hvilket upphäfvande, då finska skolor in…ades, man på samma vis bestämde att i finska skolor svenskan skulle lä…visserligen, men icke användas såsom undervisningsspråk. Detta nya …stgande har i min tanke verkat mycket ondt redan derigenom, att man …la uppfostrat ungdomen helt och hållet svensk eller helt och hållet finsk. …kadar dessutom särskildt i de finska skolorna; ty det är gifvet att, lä…ke i dem svenskan dugligt och allvarligt, lär sig deras ungdom icke …sa och förstå svenska, så kommer den att i bildning stå tillbaka för … ungdom, som väl känner svenska språket. Jag beklagar derför högeli… detta utstrykande af 5 §. Jag tror visst att syftet icke var reaktionärt, … att *man lät leda sig af pedagogers protester* [1]), men man hade icke … låta pedagoger häri hafva talan (bra! bra!)«.

Det kan synas sökt att vid anmälan af en lärobok erinra om uttalan-

[1]) Kursiveringen af oss.

den, som egt rum vid landtdagsplena, men vid här föreliggande fall torde detta icke vara alldeles omotiveradt. Ty ofvan anförda lärobok, som öfversatts till finskan af en svensk, seminariidirektor Bucht i Hernösand, är just anordnad i enlighet med den princip, hvilken, såsom hr Snellman i sitt andragande framhåller, ehuru för våra förhållanden naturenlig, beklagligtvis icke hos vårt lands pedagoger vunnit bifall. Den är nemligen afsedd att begagnas vid undervisningen i det finskspråkiga seminariet i Haparanda och de finskspråkiga skolorna i norra Sverige. Förhållandena här fordra att undervisningen bedrifves dels på finska, dels på svenska och denna anordning har hr Bucht, såsom organisatör af seminariet i Haparanda, vissa pedagogiska principer till trots derstädes med godt resultat genomfört. I öfverensstämmelse dermed har hr Bucht ombesörjt utgifvandet af läroböcker med jemnsides löpande svensk och finsk text.

Om sjelfva läroboken ärna vi icke tala. Den hör till de äfven i vårt land välkända och vid undervisningen i geografi använda erslevska läroböckerna. Den här ifrågavarande är specielt afsedd för den svenska folkskolan, i enlighet hvarmed Skandinavien är särskildt utförligt behandladt.

Öfversättningen, väl jemförlig med mycket, som i den vägen hos oss ser dagen, vittnar dock att öfvers. icke är alldeles korrekt i det grammatikaliska, ifall det icke törhända är fullt medvetet han använder konstruktioner i enlighet med svenska språkets satslära. Till dessa hör det ofta förekommande demonstrativet *se*, agent i ablativus, der annat uttryckssätt väl kunde begagnas, samt i allmänhet intransitiv verbalform, der man i finskan helst använder transitiva verb. Ett bruk af kasus, som här skulle anses oegentligt, förekommer äfven, men deremot hafva vi funnit högst få, hvad man kunde kalla rena öfversättningsfel.

Något, till hvilket våra öfversättare borde lägga märke, är denne öfversättares rättskrifning af utländska (icke finska) namn. I detta afseende är han icke någon absolut förfinskare, men upptar gerna finska namn, der sådana ingått i språkbruket. Så t. ex. Norrland och Götaland, icke Norrlanti, Götalanti eller Götanmaa, men väl Kainuunjoki (Kalixelf), Luulajanjoki (Luleåelf), Varsova (Varschau) etc. I afseende å tekniska termer synes öfversättaren ha tagit kännedom om dem, som användas i våra finskspråkiga läroböcker.

Förutom att boken för oss bör ha intresse som uttryck för det praktiska behofvets rätt gentemot pedagogiska doktriner, är den derjemte ett bevis på huru svenskarne uppfatta sin pligt emot sina finskspråkiga landsmän, en fråga, som ju nyligen berörts äfven af vår press. Och i hvardera hänseendet är den förtjent af att hos oss uppmärksammas.

I. C.

Ernst Beckman: Från påfvarnes land. Sthlm 1880. Z. Hæggströms förlagsexpedition.

Enhvar, som rest i Italien, har utan tvifvel erfarit huru svårt det är att komma i beröring med det egentliga Italien, det som nu lefver, verkar och rör sig i det gamla kulturlandet. Den starka strömmen af landsmän eller andra icke italienare, alla resande i samma syfte att se, studera och njuta, rycker en nästan omedvetet med sig. Äfven en annan omständighet skymmer för oss det, som vi dock ha för ögonen, och det är det förgångna Italien. Vid hvarje steg stöta vi på spillrorna af det en gång väldiga Romarriket. Vid skenet af det starka ljus, som kristendomen en gång bredde ut öfver den sköna halfön, bländas vi. Hvem frågar efter vår tids tviflande, sökande små själar, då man vandrar på ställen, der minnet af martyrer och helgon når genom sekel? Hvem frågar efter bönderne i ett land, der fordom fans romerske medborgare? Och att man vid sidan af stormännen i konstens verld glömmer en Monteverdi, en Corti, en Lombardi och hvad de alla heta, det moderna Italiens främste konstnärer, är väl förlåtligt. Den verld, som nu rör sig här i skuggan af det förgångna, tyckes så obetydlig, så matt och blodlös, att man gerna flyr till den tid, som varit, och till de stora andar, som äro så allmänt menskliga, att vi nästan frånkänna dem det speciellt italienska.

Hr Ernst Beckman har tagit till sin uppgift att studera just detta moderna, detta af den resande så ofta försummade Italien. På närmare håll än mången annan resande nordbo har han varit i tillfälle att observera »Italiens prester, dess bönder, dess bränvin, och dess paradis«. I sin lilla tilltalande volym bjuder han oss frukterna af sina studier och iakttagelser. Till förvåning för mången, som rest i det vackra landet, har hr Beckman bakom alla dessa tusende gånger afbildade villor, palatser och ruiner och i dessa verldsberömda kloster funnit någonting annat än röfvare och munkar, campagnarder och blomsterflickor, lämpliga att användas i operatexter och som staffage-figurer. Han har funnit ett folk, som lefver, och hos hvilket stora idéer och patriotiska känslor nyligen rört sig, ett folk, som just nu är stadt i ett brytningens skede, mellan påfvarnes tid och den nya, som håller på att randas.

I första delen af sin bok, der han på sina ställen, kanske ur alltför ortodox luterak synpunkt, tager Italiens prelater i upptuktelse, får läsaren göra bekantskap med fången i vatikanen och hans brokiga anhängare af grå- och svart-munke bröder, ända till jesuiterne, den svarta internationalen. Ett större värde har dock måhända den afdelning, som handlar om Italiens bönder. Förf. har lärt sig att känna denna svårtillgängliga klass i Toskana, i närheten af det gamla Perugia, således i en af Italiens äldsta kulturorter, och hans på en gång varma och småtrefliga beskrifning öfver herrgården Mandoleto, dess älskliga husbondefolk och dess underlydande, är för hvar och en, som besökt Italien, af verkligt intresse. Ett egendomligt behag,

kanske utan att förf. ens velat lägga an derpå, erbjuder härvid den jemförelse, man nästan ofrivilligt kommer att göra mellan vår tids italienare och den gamle romaren. Huru lika gestaltar sig icke lifvet för desse bebyggare af samma land, ehuru snart årtusenden skilja dem åt; en annan religion, andra sociala förhållanden, det nittonde seklets uppfinningar och upptäckter, intet tyckes hafva i djupet berört detta lager af det italienska folket. Och är det som om en fläkt från längst förgångna tider komme oss till möte i hr Beckmans framställning. Hvad är väl hela denna skara af helgon, för hvilka italienaren nu offrar sitt vaxljus och sin tid, annat än ättlingar af de gamles gudomsväsen, och desse i sin tur äro väl intet annat än personifikationer af de naturkrafter, dem menniskan i hedenhös tillbad och fruktade. Detta primitiva jordbruk, skiljer det sig väl i väsentlig mån från den versifierade landtbrukspraktika, som den odödlige Virgilius lemnat oss? Det synes förhålla sig med ombvälfningarna i Italiens politiska lif som med stormarna på hafvet, det är blott ytan, som skummar och brusar, i djupen går allt sin stilla gång.

Slutresultaten af förf:s studier i »påfvarnes land« kan man gerna underskrifva: »Cavours fäderneslаnd har länge sökt sitt ideal i friheten och Italiens enhet, det har nu i yttre afseenden vunnit sin sträfvans mål, och dock känner det att någonting fattas, — för att pånyttfödas behöfver ett folk tro«. Och i sanning, för det unga Italien, der indifferentismen och realismen mera hejdlöst än annorstädes träder fram i sina djerfvaste extravaganser, kan man icke nog ofta upprepa den store Bacons ord: »Jag ville hellre tro på alla sagor i Koran och Talmud, än tro att denna verlden ej beror af en förnuftig själ«.

Ett angenämt och i grunden dock nog så allvarligt kåseri om Italiens brännvin, så behagar den svenske författaren kalla stats-lotterierna i landet och en gripande skildring af Napoli, det skönaste af Italiens paradis, afslutar boken, hvilken vi rekommendera hos hvarje vän af landet mellan Alperna och Etna.

JAC. AHRENBERG.

A. B. Santesson: Ur naturen och samhället; betraktelser och skildringar med 23 illustrationer och en titelvignett af prof. P. D. Holm. Sthlm, 1880, A. Bonniers förlag.

Föreliggande betraktelser och skildringar innehålla mycket godt och nyttigt, väl värdt att upphemta ur den periodiska pressens efemära gömma, för att i bokbundna blad på nytt erbjudas åt allmänheten. Boken sönderfaller i tre afdelningar: naturbetraktelser, — ur skolan samt om kroppsöfningar och bad, — och bilder samt små berättelser.

Svenska essayister gifva vanligtvis med förkärlek och ofta nog med mycken skicklighet karakteristiker af nationer och framstående personligheter. Hr Santesson deremot har gjort naturen och menniskan i allmänhet till fö-

remål för sina betraktelser. På ett ganska tilltalande sätt leder förf. uppmärksamheten på menniskans närmaste omgifningar, det är vid dem han anknyter sina betraktelser, och han förstår dervid att föranleda läsaren till att på egen hand företaga vidare upptäcktsvandringar i naturens, menniskan omgifvande och dock ofta nog så obeaktade riken. I texten tryckta, rätt vackra illustrationer underlätta uppfattningen af naturskildringarna. Om dessa skildringar af den sakkunige förf. något utvidgades och utgåfves skildt, skulle dermed utan tvifvel uppstå en älsklingsbok för skolan och hemmet. Det finnes en doft af skog och ängsmark i hans naturmålningar, som är jemförelsevis sällsynt i svenske författares arbeten.

Andra afdelningens första kapitel handlar om lärarekallet. Sedan vi med all uppmärksamhet läst hvad förf. skrifvit om lärjungars behandling, måste vi gifva honom rätt, då han beklagar att ännu nästan intet är skrifvet på svenska om detta vigtiga kapitel. Sedeförderfvet i skolorna anser han till någon del härröra från anordningarna i nutidens skolväsende. »Dessa anordningar, säger han, äro stälda på brådmognad. Ej underligt då att ynglingar, hvilka affordras en mogen mans ansträngningar, tro sig ega kraft och rätt till hans lefnadssätt och imitera honom, hvilket bäst lyckas i saker, som höra till mannens dårskaper«. Som behöflig åtgärd mot detta onda, föreslår förf. att lärarne för exemplets skull måtte afsäga sig tobak, starka drycker och spelkort.

Förf. har i offentliga uppdrag gjort resor för utforskande af kroppsöfningarnas tillstånd i några af de europeiska staterna och gör högst beaktansvärda anmärkningar mot sättet för deras bedrifvande i eget land. Han fordrar lekplatser, skrinnbanor och simbassiner för skolornas behof, men förkastar äfven »palatslika gymnastiksalar, der ungdomen genom öfningarnas företagande i dammig luft rent af skaffar sig anlag för framtida sjukdom«.

Tredje afdelningens »bilder och berättelser« äro tvärhuggna små bitar ur lifvets saga, för det mesta tilltalande genom den poesi, som kan ligga i saken sjelf och för hvilken förf. har en öppen blick.

m—m.

Th. Ekelund: Förbisedda blad ur vår vitterhet. Små literaturhistoriska ströftåg. Sthlm, Alb. Bonniers förlag, 1880. 111 sid. 8:o. Pris 1 kr. 25 öre.

I våra dagar, då en förf:s alster så lätt befordras till trycket, är det naturligt att särskildt de populäre diktarnes verk söka sig väg till allmänhet i många olika former och upplagor. Enhvar litet mera betydande skald framträder för publiken i »Valda dikter«, »Samlade arbeten«, »Efterlemnade skrifter«, och så vidare. Samlareifvern, förmäld med en varm pietet, framdrager sedan oupphörligt ur det glömda nya skatter, ofta innehållande uppgifningar af mer eller mindre intresse för literaturhistorien, men stundom äfven af den beskaffenhet, att de hafva föga värde för allmänheten och endast af missförstådt intresse framdragas från sina gömmor.

Förf. till föreliggande anteckningar hör äfven till de entusiastiske samlarenes skara, hvarom redan tidigare i denna tidskrift bedömda arbeten, men främst detta senaste bär vittne. Det utgöres till sin största del af enstaka fynd, som förf. gjort i det svenska riksbibliotekets handskriftsamlingar (förf. säger: manuskript- och handskriftsamlingar, men i uttrycket torde ligga en onödig upprepning), hvarifrån han framdragit förut otryckta dikter, epigram, bref eller tal af ett flertal bland den svenska literaturens berömde författare. De gjorda upptäckterna ledsagar förf. med några data och andra uppgifter, som antingen hänföra sig till de ifrågakomne skriftställarnes lif eller ock, då förf. mest upptager tillfällighetsalster, belysa de förhållanden, hvarunder aktstyckena framträdt. Betydelsen af denna publikation beror naturligtvis på värdet af de gjorda fynden och de dertill bifogade upplysningarna, och om man i detta afseende ställer äfven de anspråkslösaste fordringar på boken, så kommer man dock till slutsatsen att förf. ej har gjort rätt i att ej låta sina utdrag stanna i de tidningars och tidskrifters spalter, der de förut offentliggjorts och der de säkert varit på sin rätta plats.

Hvad man nemligen på grund af denna publikation ville frånkänna förf. såsom literaturhistorisk forskare är omdöme öfver hvad som för literaturhistorien är af värde eller icke. Medan förf. nemligen sjelf finner det mesta af hvad han meddelar vara af »högsta« och »största« vigt, så gör deremot hans bok på läsaren intrycket af ett af dåliga tillfällighetsvaror och bagateller uppfyldt förrådsrum, hvars portar man ej har någon lust att öppna. Det synes som om förf. tagit till sin uppgift att i tryck meddela småsaker, dem andra hafva förbigått, och knappast något enda af hans meddelanden torde vara att räkna såsom en vinst för literaturhistorien, om också ett och annat gör intryck af en pikant anekdot. Såsom ett prof på förf:s urskilning kan man t. ex. framhålla det af honom meddelade brefvet från Dahlgren till Askelöf, som förf. anför såsom bevis på Dahlgrens humor, men som är i alla afseenden helt och hållet betydelselöst. Det samma gäller allt, hvad förf. meddelar om Almqvist, mest den platta anteckningen om Stockholms himmel, som gråter öfver Jenny Linds afresa. Stundom söker förf gifva någon förklaringsgrund till sina meddelanden, såsom då han motiverar intagandet af bjudningsbrefvet från Brinkman till Beskow att bevista en tillställning hos den förre, rörande hvilket förf. påstår att det har sitt särskilda intresse, emedan Brinkman vid dess affattande redan fylt 72 år Af större intresse vore kanske de vitterhetsprof, som förf. meddelar af sådana mindre kände skalder som Samuel Olof Tilas, Bengt Henrik Alstermark och Herman Ring, men desse tyckas alla, om man kanske undantager den förstnämnde, som är känd bland annat genom några uppsatser i Ny illustrerad Tidning, icke vara några aqvisitoner att göra för den svenska literaturhistorien.

Om sålunda i allmänhet de af förf. framdragna aktstyckena äro af ringa eller intet värde, så äro hans kommentarier till desamma om möjligt ännu mera intetsägande och värdelösa, utom att man ofta saknar logik i förf:s

anföranden, såsom då han ej tilldelar Wilhelmina Stålberg någon framstående plats, på samma gång han om henne påstår att hon var en ibland dem, som aldrig saknade idéer och aldrig glömde att tillgodogöra sig dem. Till och med då det gäller för allmänheten så obekante förf. som Tilas, om hvilken förf. sjelf säger att hans lefnadsförhållanden äro mycket litet kända, åtnöjer sig förf. med att helt kort referera hr Eichhorns ofvannämda uppsats i Ny illustrerad Tidning och upptager till och med för det mesta samma diktprof. Förf:s uppgifter synas ej heller vara pålitliga, utan skulle helt visst tarfva en grundlig undersökning, grundligare än hvad vi här hafva utrymme och tillfälle till. Exempelvis vilja vi endast påpeka att förf. icke har sig med visshet bekant Berzelii födelsedag (20 aug. 1779), ehuru detta datum med bestämdhet framgår ur Pontins skrifter I: 281, der en biografi öfver Berzelius förekommer.

Till slut meddelar förf. under rubriken »Strödda bitar« några literära anekdoter, som bäst karakterisera arten af förf:s literaturhistoriska författareskap, sådant det ter sig i detta arbete. Det är en miniatyrforskning, hvars resultat redan äro på väg att öfverskrida gränserna för literaturhistoriens område.

ARVID HULTIN.

Halfdan Mörk: En stormsvala blott. Humoresker, satirer, in- och utkast. Sthlm, Alb. Bonniers förlag, 1880. 117 sid. 12:o. Pris 1 krona.

De första vingslagen af den nya stormfågel, som döljer sig under ofvanstående pseudonym, tyckas ännu ej hafva fått något mål klart i sigte, utan pröfva sin styrka ännu mera på lek än på allvar. Hvad den derunder finner är egentligen insigten om att här nere på jorden ej är godt att vara, att här den moderna tiden »tvingar in själen i verldsklokhetens trånga snörlif och förvrider henne efter alla modets och dagmoralens konstgrepp«. Främst vill den sålunda att vi skola höja oss öfver allt »det låga, det toma, det lumpna i verlden, öfver dess ömkliga kryp, dess förnumstiga, pladdrande halfväsenden«, och hvad som skall förhjelpa oss dertill är den obundna tanken, den sjelfständiga tankeverksamheten, gentemot hvilken auktoritetstron är verldens drottning. Lösslitande sig ur fördomarnas bojor, bör menniskan sjelf tillkämpa sig sin öfvertygelse, »sjelf ur tviflets djup upphemta sanningens perlor« och upphörande att följa sjelfkärlekens små intressen, i stället lyssna till den eviga kärlekens stämma. Ur sådana förutsättningar vill förf. frambesvärja en ny tid, som höjer sig öfver den verld, der »inskränkheten med sin vridna moral« för spiran och en »fegsint godtköpsvisdom« sjunger sitt eget lof. I enahanda rigtning möter oss äfven en upprepad klagan öfver att »originalen« är borta, och att det egendomliga, karakteristiska och sjelfständiga alltmera försvinner ur verlden. För förf. är det en vederqvickelse att tänka tillbaka på flydda tiders originelt danade menniskor, och han gifver oss äfven i sina »typer« några praktexemplar, sådana som »salig rektorn«, Jere-

mias Winberg, med flere, hvilka alla äro framstälda med en humor, som också vittnar om att förf:s original-kärlek ej är blott ett tomt ord. För öfrigt äro dessa porträttstudier de enda utförligare alster i denna första samling, som till sin största del utgöres af versifierade, merendels satiriska epigramdikter, flyktiga infall och utkast, randteckningar, reflexioner och glosor af allehanda slag, hvilka sammanförda äro mera pikanta än värderika och erbjuda mera omvexling än intresse. Det är vingade ord, som tända och belysa för ögonblicket, men deras inverkan är ej af någon varaktighet. Genom sin ställvis friska humor, sin satiriska styrka och den lika kraftfulla som originela stilen, hvars uttryck dock ej alltid äro valda, gifver förf. emellertid förhoppningar om något haltfullare och enhetligare än denna första samling, hvars främsta intresse är att hafva lagt i dagen ett godt gry hos den efter hvad vi antaga unge författaren.

Arvid Hultin.

C. Y. Sahlin: Om naturens lif. Upsala 1878. 44 + 5 sid. 8:o.
Densamme: Är det sköna rent? Upsala 1878. 40 + 6 sid. 8:o.

Ofvannämda tvenne afhandlingar offentliggjordes under loppet af vårterminen 1878 i och med inbjudningsskrifterna till de minnesfester, hvarmed Upsala högskola firade hågkomsten af två bland de största andar, som norden fostrat, Carl von Linné och Johan Ludvig Runeberg. Likasom de få och enkla ord, med hvilka prof. S. tolkade de känslor, som vid dessa tillfällen rörde sig i hans och hans landsmäns bröst, göra ett fördelaktigt intryck på läsaren, så utmärka sig äfven de åtföljande filosofiska undersökningarna i all sin korthet genom en icke vanlig förening af skarpsinnig tankeutveckling och enkelt, kraftigt språk. För att döma af den ringa del af professor Sahlins många skrifter, som är oss bekant, tyckes det som om just dessa företräden utgjorde ett genomgående drag i hans skriftställareverksamhet. Också tro vi derför att en vidlyftigare framställning af bevisföringens gång uti föreliggande afhandlingar skulle vara mera välkommmen för mången fackman än det flygtiga referat, som härmed presteras, men vi se oss dock föranlåtna att afstå från att så starkt anlita utrymmet i en icke fackvetenskaplig tidskrift, som i sådant fall vore af nöden.

I afhandlingen »Om naturens lif« utgår förf. från en erinring om den brist på följdrigtighet, som vidlåder det allmänna föreställningssättet att naturen, ehuru ett helt, är dels lefvande, dels liflös. Den vetenskapliga forskningen kan ej nöja sig dermed, utan måste efter noggrann pröfning och begreppsbestämning uppvisa hvad som hör tillsamman och hvad som bör skiljas åt. Här gäller det således först att pröfva och fixera begreppen naturföremål och lif, derpå att undersöka huruvida lifvet utgör en väsentlig bestämning hos naturföremålen eller icke, samt sist och slutligen, om dessa naturföremål tillsamman bilda ett helt, ett fysiskt universum eller natur, i hvil-

ken händelse då begreppet lif klarligen äfven tillkommer detta hela såsom nödvändig bestämning.

Begreppet i erfarenheten gifvet naturföremål befinnes då efter verkställd analys innefatta bestämningarna qvalitativt bestämd och bestämmande kraft samt qvalitativt bestämbar och af kraften i någon mån bestämd materia. Att lefva åter är, allmänt uttryckt, detsamma som vara i och för sig sjelf och sin egen orsak. Tydligt är emellertid, anmärker förf., att endast ett väsende kan motsvara denna definition, nemligen det, som i sig innefattar allt verkligt, det är Gud, det absoluta lifvet. Naturväsendena deremot, som hafva ett yttre (materia) bestämdt genom ett inre (kraft), äro lefvande endast i den mån, de ingå i detta enda väsende; eller med andra ord: ett naturväsende är lefvande, såvidt det utgör bestämmande enhet uti mångfalden af de bestämningar, som tillsamman bilda dess innehåll.

Följer så att afgöra om lifvet är en väsentlig bestämning hos hvarje särskildt slag af naturföremål eller ej. Att menniskokroppen ej kan vara dess i sig och blott genom själen lefvande visar sig redan deraf, att de kunna inverka på hvarandra, hvilket ej vore tänkbart, om de ej hade någon bestämning gemensam; det helt och hållet liflösa och det lefvande kunna ej träda i något förhållande till hvarandra. Likasom menniskokroppen måste ock de öfriga så kallade organiska väsendena vara i någon mån lefvande. Efter en betraktelse öfver lägre väsendens förmåga att deltaga i högres lif genom att ingå såsom organiska bestämningar uti dem, uppvisas vidare att äfven de processer, som försiggå inom de oorganiska kropparna, måste betraktas såsom yttringar af ett till möjligheten gifvet (potentielt) lif. Om så ej vore, så kunde icke heller sådana kroppar tjena de organiska som förutsättningar för deras högre lif; och dock vet ju hvar och en att t. ex. den lefvande växten i sig upptager ämnen ur den oorganiska naturen och ombildar dem till organer för sitt lifs utveckling.

Redan det sammanhang, som sålunda förefinnes mellan det högre och det lägre i naturen, tyder på att hon är ett helt, hvilket också bekräftar sig under den nu följande delen af undersökningen. Denna ådagalägger dock äfven att lifvet i naturen ingenstädes förekommer utan inskränkning, så omöjligt det än är att frånkänna henne detsamma; naturen är nemligen blott ett potentielt lefvande helt.

Men det är ej nog att påvisa tillvaran af en inskränkning eller brist i naturens lif; en rationel naturuppfattning måste äfven förklara densamma. Det synes nemligen som om den yttersta orsaken till denna lifvet hämmande kraft, som visar sig uti allt kroppsligt, vore en mot lifvet sjelft motsatt princip. Förf. upptager derför till pröfning de vigtigaste formerna af naturuppfattning, för att utreda huruvida någon af dem verkligen är i stånd att förklara den nyss nämda motsägelsen. Först behandlas då den åsigt, som söker förklara den kroppsliga naturen ur sig sjelf såsom sådan. Dess otillräcklighet är lätt ådagalagd, och således måste naturen förklaras ur något okroppsligt eller andligt. Men det andliga har blifvit fattadt på olika sätt,

dels såsom konkret och personligt, dels såsom abstrakt och opersonligt; och af dessa uppfattningar visar sig ej den senare, men väl den förra såsom i förevarande fall tillfyllestgörande. Enligt denna åsigt — den konseqventa idealismens — är naturen, likasom all för menniskan sig företeende verklighet, till sitt rätta väsende ingenting annat än en uppenbarelseform af det enda och andliga gudomsväsendet, utom hvilket ingenting kan finnas och hvilket äfven är den i högsta mening konkreta och eviga personen. Den inskränkning, vi finna i naturens lif, är då blott fenomenel, det vill säga den har sin grund uti vår ofullkomliga uppfattning af det i och för sig oinskränkta och oändliga lif, som i naturen uppenbarar sig för oss.

Med framkastandet af frågan »är det sköna rent?« träder förf. in på estetikens gebit eller åtminstone på den förgård dertill, som man benämt det skönas metafysik. Han upptager nemligen i sin inbjudningsskrift till Upsala akademis Runebergsfest år 1878 till lösning det mångomtvistade problemet om det skönas väsende. För menniskan ter sig det sköna i form af bild eller sinligt förnimbar form och är alltså bundet vid något yttre, det vill säga i någon mån behäftadt med sin motsats. Allt sinligt är nemligen enhet i och af motsatser. Men derigenom är ej afgjordt huruvida denna brist tillkommer det sköna blott genom den sinliga form, hvari det för oss är till, eller om den utgör en bestämning i det skönas väsende. I förra fallet är det sköna rent, det är fritt från motsats i och för sig och endast i och för den menskliga fantasin i någon mån ofullkomligt; i det senare fallet deremot är det, i likhet med det för sinnena angenäma öfverhufvud, med nödvändighet bundet vid sinliga ting och kan ej tänkas skildt från dem, utan att förlora all bestämdhet. För att emellertid kunna bestämma sig för ettdera af dessa alternativ, ser sig förf. föranlåten att angifva de bestämningar, genom hvilka den sköna bilden skiljer sig från alla andra bilder; med anledning af det relativt skönas sålunda gifna bestämningar sökes sedan till sist svaret på hufvudfrågan, som ju egentligen gäller det absolut sköna.

Den sköna bilden betraktas då (i enlighet med Boströms framställning af förnuftets attributer) ur tre synpunkter: formal, real och ideal. Ur den förstnämda synpunkten tilläggas det sköna bestämningarna att vara fritt, fullkomligt i sitt slag, symmetriskt och harmoniskt. Ur real synpunkt åter tillägger förf. den sköna bilden attributerna typisk, karakteristisk och mikrokosmisk, och ur ideal synpunkt finner han den vara smakfull och ädel samt symbolisk och idealisk.

De nu angifna nödvändiga bestämningarna hos det för oss gifna sköna tillkomma, såsom vi se, ej detsamma i dess egenskap af något sinligt och med sin egen motsats behäftadt, utan tvärtom såvidt det är ett förnuftigt eller andligt och samstämmigt inom sig. Det förutsätter också derför såsom sitt förebild och måttstock en annan öfver all motsats och sinlighet höjd, inom sig fullt samstämmig skönhet, det vill säga det sköna i och för sig eller det absolut sköna. Härmed är då det ifrågavarande problemet löst och i o-

med detsamma en annan och, enligt vår mening, ljusare bana bruten för den estetiska vetenskapen, som så länge irrat i den hegelska panteismens äfventyrliga labyrint.

EDVARD RINDELL.

August Bondeson: Halländska sagor samlade bland folket och berättade på bygdemål. Lund 1880. V + 154 sidd. 8:o.

Folket har varit den enda källa, hr B. vid samlandet af dessa sagor anlitat, säger han. Men vid utarbetandet har han sjelf ingripit och sökt gifva innehållet en ordnad form utan att ordagrant återgifva hvad som berättats. En större formfulländning har sålunda utan tvifvel ernåtts och flere varianter af samma saga hafva på detta sätt kunnat sammanföras. Men om ock, såsom hr B. säger, ett lefvande folkmedvetande hos honom utgjort grunden, hvarpå han bygt, kan dock riktigheten af ett sådant förfarande starkt ifrågasättas redan af det skäl att individens »folkmedvetande«, huru utpräglådt och lefvande det än må vara, dock icke är folkets medvetande, folkets åskådning, allra minst då denna individ tillhör den bildade klassen och sålunda inom sitt vetandes omfång dragit en hel hop saker, om hvilka folket icke har någon aning. Är nu afsigten med uppteckningen af sådana fornminnen som folkvisor, sagor och sägner, gåtor, ordspråk med mera den att lämna bidrag till kännedomen om folkets andliga åskådning, den särskilda arten af folkfantasin på olika orter, folkets egendomliga sätt att kläda sina tankar i ord och, där uppteckningen sker på folkets egen munart, dennas beskaffenhet och egenheter, allsidigt belysta, så bör den utan tvifvel vara ordagrann. Likasom vid undersökningar af folkspråk för språkvetenskapliga ändamål hvarje förändring, om ock gjord med sakkännedom och i afsigt att beriktiga, är förkastlig, så synes oss också på folksagans område någon omdaning eller förskönning, huru estetiskt berättigad som hälst, icke vara på sin plats. Den muntliga sägnen, sagan, visan och så vidare äro så att säga landsmålens literatur. Men för literaturhistorikern och den etnografiske forskaren är uppteckningarnas tillförlitlighet, det vill säga det berättades eller sjungnas oförändrade skick, utan tvifvel ett likaså nödvändigt vilkor för deras användbarhet som det språkliga materialets exakta noggranhet är det för lingvisten. Sådan som denna sagosamling nu är, kunna vi därför icke tillerkänna den samma betydelse såsom underlag för etnografiska och lingvistiska studier, som den eljes kunnat ega.

Men må hända har det vetenskapliga ändamålet också icke varit hufvudsak för hr B., utan har han t. ex. efter mönstret af Asbjörnsens och Moes verk velat lämpa ett arbete mera tillhörande den sköna literaturen. I sådant fall gifva vi gärna hans talang som berättare i folkeligt manér alt erkännande, men hvarför då använda folkmålet? Detta (halländska Ätradalens bygdemål) är så pass afvikande från högsvenskan att den ordbok, som finnes i slutet af häftet, rätt träget måste anlitas, hvilket gör sagorna mindre njut-

bara, där icke det lingvistiska intresset stöder det literära. Men likasom hr B. icke gifvit oss halländska folksagor, utan bearbetade och af honom själf berättade halländska folksagor, så är icke häller hans språkform halländsk dialekt återgifven sådan den talas, utan ett slags mellanting af dialekt och skriftsvenska, där uttalets fordringar merendels få gifva vika för hänsynen till den senares häfdvunna bruk och missbruk. För att taga ett exempel: »*sje*«-ljudet, som i svensk skrift tecknas än *sk*, än *sj*, än *skj*, än *stj*, återgifves icke häller här med ett enda tecken, utan med tre stycken, nämligen alla de nyss nämda utom *stj*. Första regeln för dialektuppteckningar, säkerligen välbekant för hr B. såsom medlem af en landsmålsförening i Uppsala, är emellertid den, att hvarje språkljud får sitt eget ljudtecken, enkelt eller sammansatt det kan vara likgiltigt, men ett och samma. — Långt flere anmärkningar både mot ljudbeteckningen och det sätt, hvarpå den användts, kunde visst göras, men då utgifvarens afsigt enligt all sannolikhet och trots det, att häftet är utrustadt med både grammatik och ordbok, icke varit att tjäna språkforskningen, afstå vi därifrån.

A. O. F.

Öfversigt.

Underrättelser från våra vetenskapliga och literära samfund.

Finska vetenskapssocieteten. Extra möte den 28 februari. Till erhållande af det furuhjelmska understödet för författande af en Finlands historie föreslogs docenten *M. G. Schybergson.* — Ett af dertill utsedde komiterade uppgjordt förslag till utlåtande beträffande frågan om anställande af ett nordiskt naturforskaremöte i Helsingfors godkändes. — Bifölls en af kandidaten *Qvigstad* i Tromsö gjord anhållan att få i akterna införd en afhandling: »Vergleichung des verwandten Wortvorrathes der lappischen und der finnischen Sprache«. — Hr *A. O. Heikel,* som med understöd af societeten gjort arkeologiska undersökningar i Birkkala härad, hade inlemnat en reseberättelse med titel: »Kertomus Pirkkalan Kihlakunnan muinaisjäännöksistä«, som skulle införas i Bidragen. — Hr *Elmgren* utsågs att vid nästföljande årshögtid hålla minnestal öfver societetens aflidne ledamot, statsrådet Fredrik Cygnæus. — Möte den 14 mars. Föredrogs skrifvelser angående det ömsesidiga skriftutbytet från särskilda vetenskapliga samfund och inrättningar. — Beslöts att i Bidragen offentliggöra hr *M. G. Schybergsons* arbete: »Sveriges och Hollands diplomatiska förbindelser 1621—1630, belysta genom aktstycken ur svenska riksarkivet«. — Extra möte den 21 mars. Med anledning af det af

en särskild komité uppgjorda förslaget till reorganisation af magnetiska och meteorologiska observatorium beslöts att till H. K. M. ingå med hemställan om stadfästelse å instruktionen och staten för den meteorologiska anstalten samt om beviljande af de för ändamålet erforderliga anslagen. — Extra möte den 24 mars. Beslöts att till Alexander II:s graf sända en minneskrans af lager och friska blommor samt vidhängande hvita sidenband, hvarå i guldtryck skulle anbringas inskriften: »A son Auguste Protecteur — la société des sciences de Finlande à jamais reconnaissante«.

Societas' pro Fauna et Flora fennica. Möte den 5 februari 1881. Ordföranden hr *Lindberg* tillkännagaf att friherre *Edv. Hisinger* till sällskapet förärat en summa af 300 mark för att tillsammans med de af honom senaste vår donerade 200 mark bortgifvas såsom reseunderstöd för en botanisk och zoologisk undersökning af de sydligaste socknarna af Finland. — Bibliotekarien hr *Bergroth* uppläste ett af honom uppgjordt förslag till reglemente för utlåning af skrifter från sällskapets bibliotek, hvilket förslag efter liflig diskussion bordlades till nästa möte. — Hr *Saelan* meddelade intressanta uppgifter rörande vinterns 1879—1880 inverkan på åtskilliga arter Coniferer, hvilka stationsinspektorn Niklander odlat på fritt land å Myllysaari invid Wiborg. — Hr *E. Hougberg* förevisade ägg af några anmärkningsvärdare fågelarter från Kittilä, Muonioniska och Rovaniemi, bland andra ett ovanligt litet ägg af Strix brachyotus från Muonioniska. — Hr *Palmén* uppläste ett af honom uppgjordt förslag till planmessig anordning af landets ornitologiska undersökning, samt utlofvade en utförligare uppsats i frågan till det under tryckning varande häftet af sällskapets »Meddelanden«. — Hr *Sahlberg* förevisade och anmälte några för vår fauna nya skalbaggar, bland hvilka en Scydmaenid, som utgjorde ett nytt species af slägtet Neuraphes, var af största intresse och erhöll benämningen N. coronatus. — Slutligen förevisade hr *Sahlberg* en för landets fauna ny dagfjäril Melitaea dictynna Esp. — Såsom ett anmärkningsvärdt botaniskt fynd omnämdes att forstmästar *A. Günther*, enligt underrättelse i ett enskildt bref, under sistlidne sommar i trakten af Svir funnit den sällsynta Colypso borealis. — De botaniska samlingarna hade bland annat fått emottaga af professor Th. Sælan 210 fröväxter och ormbunkar från södra Savolaks; af magister V. F. Brotherus 71 mossor från Vasatrakten; af forstmästar A. Günther 34 fröväxter, 5 mossor och 6 lafvar från Olonets Karelen hufvudsakligast från Svirdalen; af kandidaten J. Johansson 89 fröväxter från Östra Finland. — Till nya medlemmar föreslogos friherre *M. Walleen* och agronomen *Th. Kolström* i Kuopio. — Möte den 5 mars. Sällskapet beslöt att genom annons i tidningarna uppmana de medlemmar, som för zoologiska eller botaniska forskningsresor uti mindre kända delar af vårt land önskade komma i åtnjutande af sällskapets understöd, att före den 2 april till ordföranden inlemna sina ansökningar. Inom samma tid anslogs ledigt det af frih. *E. Hisinger* donerade resestipendiet, utgörande 500 mark och afsedt för en botanisk och zoologisk undersökning af Kimito och angränsande skärgår-

dar, företrädesvis i afseende å alger och lägre hafsdjur. — Tillsattes en komité, bestående af ordföranden, viceordföranden och bibliotekarien, hvilken skulle uppsätta ett förslag till stadgar för utlåningen från biblioteket för att på årsmötet den 13 maj granskas och stadfästas. — Hr *Sælan* förevisade exemplar af Nymphæa candida Caspary. — Till publikation inlemnades: »Anteckningar från en botanisk resa i Karelen sommaren 1876« af *Hj. Hjelt*, »Anteckningar om fågelarter observerade i Parkano socken« af *C. Brander* samt smärre entomologiska uppsatser af *O. Reuter* och *J. Sahlberg*. — Till de zoologiska samlingarna hade bland annat blifvit inlemnade: af stud. N. Sundman 64 arter småfjärilar från Nyland och Kangasniemi; af stud Bj. Wasastjerna omkring 40 arter Hemiptera, deraf en för samlingen ny, samt 3 arter sällsynta Coleoptera; af doc. Sahlberg 19 arter finska Pselaphider, hvaraf 9 för samlingen nya, samt en för samlingen ny dagfjäril från Yläne. — Möte den 2 april. På grund af derom inlemnade ansökningar beslöt sällskapet att såsom understöd för zoologiska och botaniska forskningsresor under sommaren 1881 bortgifva: åt hr *R. Envald* 300 mark för en entomologisk exkursionsresa till omgifningarna af Höytiäinen och bergstrakten vester om Pielisjärvi; åt hr *A. von Bonsdorff* 200 mark för en forskningsresa till östra Ladoga; åt hr *Bj. Vasastjerna* 150 mark för att göra entomologiska iakttagelser och insamlingar i södra Tavastland, hufvudsakligast inom Hausjärvi socken, samt åt hr *F. E. Hellström* 150 mark för exkursionsresor i södra Österbotten, med särskild uppgift att undersöka fjärilfaunan. — Hr *Lindberg* höll ett föredrag om gramineernas infloresecens, dervid uttalande den åsigt, att nämda växters blomställning icke vore att betraktas såsom centripetal utan såsom en skiftevis ensidig knippa, för hvilken dock måste bibehållas den af alla folk anslagna ursprungliga termen: ax (spica eller bostryx). — Vidare meddelade hr *Lindberg* resultaten af sina senaste undersökningar, beträffande nordiska mossor, dervid följande för den Skandinaviska floran nya arter anmältes: Riccia subinermis n. sp. Pohlia crassinervis n. p.; Astrophyllum curvatulum Lindb. Hypnum terrestre Lindb.; Hypnum (Amblystegium) Goulardi Schimp. — Å andra sidan hade hr Lindberg varit nödgad att från den skandinaviska mossfloran utmönstra några species, som af andra författare dit blifvit införda. — Hr *Palmén* förevisade tvenne ovanligt tecknade ägg af vakteln tagna på Karlö utanför Uleåträsk i augusti månad, äfvensom en hona af Strix aluco skjuten vid Myrans gård i Sjundeå den 6 mars 1881. — Till publikation inlemnades: »De Cryhæis Europæis« af *S. O Lindberg*; »Adjumenta ad Lichenographiam Lapponiæ Fennicæ et Fenniæ borealis« af *Edv. Wainio*; »Försök till analytisk behandling af Finlands växtformationer« af *R. Hult*; »Finska Trichoptera bestämda af Robert Mc Lachlan« af *J. A. Palmén* samt »Anteckningar om Tavastehustraktens fåglar« af *O. Brusin*. — Till de botaniska samlingarna hade bland annat inlemnats af stud. R. Envald 96 fröväxter från Savolaks samt 88 dito från ryska Karelen och ryska Lappmarken; af stud. H. Hollmén 100 fröväxter

från sydvestra skärgården; af stud. W. Blom 50 arter mossor från södra Karelen. — De zoologiska samlingarna hade bland annat fått emottaga: af stud. R. Enwald 165 arter Coleoptera, Carnivora och Staphylinidæ från ryska Lappmarken och ryska Karelen; af stud. Bj. Vasastjerna 20 arter fjärilar från Tavastland.

Svenska landsmålsföreningen. Årsmöte den 21 februari 1881. Mötet öppnades af ordföranden, hr *Freudenthal,* som uttalade några helsningsord. Sekreteraren hr *Vendell* uppläste härefter årsberättelsen. Föreningen har under år 1880 enligt samma arbetsordning som förut sökt verka för sin uppgift, upptecknande och uppläsande af egendomliga ord, sägner, redogörelser för plägseder och bruk, som äro gängse bland Finlands svenska allmoge. Mötenas antal uppgick under året till 14 och på dem upptecknades *420* nya ord. Största antalet ord finnas nu på följande bokstäfver: *A* 150, *B* 528, *D* 213, *F* 235, *G* 115, *K* 133, *S* 171, *T* 148. Inalles ha allt sedan föreningens första arbetsmöte den 27 september 1874, vid pass 2,300 ord blifvit i hennes samlingar införda. Dessutom har föreningen ett stort stående kapital af ord, hopbragt af enskilde medlemmar; detta representeres af, lågt beräknadt, tjugu tusen ord från särskilda ostsvenska landsmål. — Under året hafva följande föredrag hållits: af hr *J. P. Solstrand* om »lifvet på Åland«; af hr *Vendell* om »lifvet på Runö«; af hr *P. Nordmann,* som uppläst »sägner och vidskepelser«, upptecknade i Borgå socken af hr Neovius; af hr *Freudenthal,* som meddelat några anteckningar om en trollkarl från Petalaks; af hr *Vendell* en öfversättning af en nyisländsk saga »om Grimsöbon och björnen (ur *Jon Arnasons* isländska folksagor) och en färö'isk folksaga »om själqvinnan«; af hr *Nordmann* prof på folkvisor, af honom och hr Engelund upptecknade i Pellinge skär af Borgå socken; af hr *Sandelin* en saga på Neder Vetils svenska allmogemål. — Bland föreningens medlemmar ha forskningsresor under 1880 företagits af *J. E. Vefvar* till åländska skärgården och af hr *G. A. Åberg* till Pyttis. — Såsom gåfvor hade föreningen 1880 erhållit: 50 mark af hr *Nordmann;* hrr *Vendells, G. E. Lindströms* och *Åbergs* 1879 gjorda samlingar af nyländska afdelningen samt 22 volymer böcker af 8 medlemmar. Hela arkivet utgjorde nu 172 arbeten i något öfver 200 band. — Under året hade 8 nye medlemmar inskrifvit sig i föreningen, hvaremot två afgått med döden. Föreningens matrikel upptager jemte desses 83 namn. — Vid val af föreningens funktionärer utsågos till ordförande hr *Freudenthal,* sekreterare hr *Vendell,* bibliotekarie och kassör hr *Rosberg,* referenter hrr *Vendell* (Nyland), *Solstrand* (Egentliga Finland och Åland); *Holmberg* (Österbotten) samt till revisorer af kassan och biblioteket hrr *Allardt* och *Bergroth.* — Slutligen uppläste hr *Vendell* ett af hr *Åberg* författadt föredrag »Om frieri- och bröllopsplägseder i Pyttis«.

Polemik. Med anledning af det bedömande af Topelii lyrik, som ingått i vårt förra häfte, hafva protester framträdt härifrån och derifrån. Såvidt som de varit yttringar mest blott af personlig syftning, lemna vi dem derhän, ehuru väl åtskilliga förstuckna antydningar syftat kanske mera åt Finsk Tidskrift än åt kritikens förf., som föröfrigt redan behandlat dem efter förtjenst. I Östra Finland förekommer deremot ett yttrande i sak, som har anspråk på mera uppmärksamhet, då det framgått ur ett med poesin väl förtroget sinne. Äfven denne antikritiker vill nedsätta ifrågavarande bedömande under en nivå, som Finsk Tidskrift söker upprätthålla för den vittra granskningen, och då en sida återstår oss att fylla i detta häfte, må den användas till att tillbakavisa ett sådant omdöme.

Kritiken i Finsk Tidskrift har anmärkt den inkorrekthet, som är en genomgående brist i Topelii bildspråk, men förf. i Östra Finland finner inkorrektheten vara någonting lofligt, ja till och med högst poetiskt. Tvifvelsutan kan ju skalden äfven med ett bristfälligt uttryckssätt väcka aningsrika och poetiska känslor till lifs, men hans uttryck förbli icke destomindre bristfälliga. Förf. anför par verser, der skalden låter en silfversång utgå från *strängar* och naturen skrifva gröna *tankar* i en blå *famn,* och

går i sin beundran derhän, att han kallar dessa uttryck de »vackraste och mest bevingade«, den svenska lyriken åstadkommit. Vi skulle helt visst dela hans beundran, ifall skalden här förmått finna de rigtiga uttrycken för sin visserligen poetiska stämning, men sådana de nu äro, påminna de om von Danns maning till konstnären: »att tala öppet klär, men ej att svamla«. Förf. synes förgäta att icke heller i lyriken känslan uttrycker sig omedelbart genom ordens klang, utan medels bilder och reflexioner, och der dessa hafva någonting oklart eller osammanhängande, blir äfven intrycket af känslan obestämdt och sväfvande Med korrektheten gör man icke poesi, men utan den åstadkommer man icke en fulländad poesi. Den är som teckningsfärdigheten för målaren, hvilken väl med inkorrekt teckning kan göra en målning och äfven gjuta ett skimmer öfver den, men dermed alltid väcker intryck af någonting blött eller ohållbart. Det är nog att förf. icke märkt den fina och träffande kritik af Topelius, som ligger i de ord af Runeberg, han sjelf anför. Vore väl den förträffligaste målning af luft och himmel i längden tillfredsställande, huru fyld den än må vara med moln, som väl tyckas erbjudá en mångfald af gestaltningar, men dock i grunden äro endast sväfvande, obestämda dunstmassor?

Förf. i Östra Finland kallar granskningen i Finsk Tidskrift prosaisk, men skall då äfven kritiken vara poesi, så blir det ju tårta på tårta. Vi hafva tänkt oss kritikerns uppgift sådan, att han med eftertanken följer skaldens skapelse, och der denna icke stämmer öfverens med tanken, der har han att göra sina anmärkningar. Visst är att den äkta poesin icke behöfver sky en sådan analys af sina bilder, utan fastmer visar allt större rikedom, ju mera man sönderdelar dem. Men visserligen har kritikern derutöfver äfven uppgiften att samla de genom analysen vunna dragen till en karaktersbild, och dervid förfar han då på sitt sätt skapande, liksom han ju ock vid analysen förhåller sig icke blott eftertänkande utan ock efterkännande. En sådan fulländad karaktersteckning är icke vår uppsats, som anspråkslöst kallar sig blott för studie och väl vill dermed hafva sagt att den icke är uttömmande, utan endast anger några hufvuddrag. Oss synes dock att de iakttagelser, den meddelar, ge mera verklig insigt i skaldens art och beskaffenhet, än den karakteristik förf. i Östra Finland framstält. Denna passar i sjelfva verket in på all slags hållningslöshet och är ett försvar för all slags brist på inre enhet, liksom hans åsigt om bildspråket var en apologi för allt möjligt klingklang. Kritiken i Finsk Tidskrift har anmärkt att icke blott i skaldens verldsåskådning varsnas ett omvexlande ända i grunden, utan ock att i samma stycke stämningen stundom slår om från ett till annat. Dermed har vår granskare dock icke, såvidt vi kunna finna, påyrkat någon »afrundad abstrakt lifsåskådning«, ej heller påstått att ej stämningarna i och för sig vore ofta poetiska, endast konstaterat skaldens versatilitet. Förf. i Östra Finland tror sig finna den saknade enheten i en det ändligas längtan till det oändliga, och en sådan är visst äfven till finnande, men i huru stor del af dikterna kan den uppvisas? I den del, som flödat ur skaldens naturkänsla och ur hans religiositet, men fosterlandskänslan är åtminstone lika betecknande och ett liberalt intresse för framåtskridande en icke heller obetydande källådra för hans diktning. I likhet med vår granskare hafva äfven vi af Topelii lyrik fått intryck af en mängd olika åskådningssätt, dem skalden emottagit under allehanda inflytelser, och som icke sällan framträda äfven i en och samma dikt, t. ex. i poemet »Saima kanal«. Väl möjligt, såsom förf. i Östra Finland tyckes antyda, att det är den religiösa känslan, som bor i skaldehjertats botten, hvarför den ock i poemet kan framträda sist och slutligen. Men vibrerar den icke samtidigt genom det hela, belysande och förklarande dess delar, så är den verkligen blott en salfvelse, som icke hindrar dikten att vara en mosaik af skilda, låt vara delvis förträffliga stämningspartier.

Förneka vi väl dermed att Topelius är en skaldeindividualitet, utmärkt genom mjuk kolorit, rik fantasi, samt en öfvervägande öm och mild ton? Men i denna egendomlighet ingår bristen på korrekthet i diktion och på enhet i åskådningssätt och stämning såsom konstanta egenskaper, och vi hålla vår medarbetare räkning för att han haft mod att utsäga det gentemot en hänryckning, af hvilken han väl ock derför beskylles för öfversittarton.

Utg.

Sången om den friköpta.

Till Finska literatursällskapets femtioårs minne.

I senaste oktoberhäfte af Finsk Tidskrift antydde vi, då fråga var om dr Bergströms upplaga af Geijers och Afzelii Svenska folksånger, att ett särskildt förhållande kunde möjligen ega rum med sången om »den bortsålda« flickan. Medan större delen af de svenska folksångerna synes hafva invandrat dels söderifrån öfver Danmark, dels i färre fall vesterifrån öfver Färöarna, andra åter äro så gamla och utbredda i norden, att man snarare kan anse spridningen hafva utgått derifrån än tvärtom, finnes anledning tro att denna sång österifrån inkommit bland den svenska befolkningen.

På annat ställe (Nyländskt Album VIII) hafva vi nyligen berört de hinder, som den stora olikheten mellan svenskar och finnar uppreser för folksångens vandringar inom Finland. Hvad den svenska folksångens öfvergång till den finska befolkningen vidkommer, har dock bildningens allmänna gång i landet i någon mån genombrutit dessa hinder. Liksom tänkesätten, sederna och lagarne, så hafva ock en del svenska folksånger öfversatts till finska, ombildats såvidt det finska skaplynnet oundgängligen kräfde det, och derpå inträngt ganska djupt bland det finska folket. Alltid qvarstår väl hos dessa senare inkomlingar, jemförda med de genuinare alstren af finsk folksång, någonting i grunden ofinskt, andra situationer än dem runosångaren älskar, seder och tänkesätt olika artade med dem denne helst skildrar, och en dramatisk hastighet i vändningarna, som han icke röjer. Ju senare de inkommit och ju kortare tid de bestått den finska folkandens inflytelse, desto starkare röjer sig det främmandartade, som dock i intet fall kan vara större än den tillgänglighet, sjelfva det finska skaplynnet öfverhufvud blifvit vandt vid gentemot det svenska.

Nu så frågar man sig om då icke ett ömsesidigt utbyte egt rum och några af den finska sångens alster gått öfver till svenskarne. Ett rikare förråd, vare sig på lyriska eller berät-

tande dikter, har väl knappast något folk att uppvisa, än det som samlats hos de vestfinska stammarne och hvaraf bästa delen fyller Lönnrots tre stora kollektioner *Kanteletar* och *Loitsurunoja* samt *Kalevala*. Tar man i betraktande huru på Finlands kuster de svenska och de finska bygderna skjuta inom hvarandra och den sekellånga beröring der försiggått emellan de tvenne, i samma sociala och politiska utveckling instälda folkelementen, så ligger det nära till hands att förutsätta en sådan öfvergång. Man kunde lätt tänka sig att de sånger, i hvilka folket i det inre landet uttryckt sina känslor och hvilka sysselsatt dess fantasi med tilldragelser och gestalter af delvis lekande, delvis sällsam och äfventyrlig, någon gång äfven gripande natur, i dessa gränstrakter, der befolkningen eger båda språken, blifvit öfverförda och ombildade enligt det svenska skaplynnets art. Att så icke skett i märkbarare mån är ett bevis på huru sångämnena följa med bildningens ström och förutsätta att äfven i andra hänseenden ett emottagande skall ega rum. Det främmandartade, som kustbons positivare lynne kunde finna i den finska folkvisans stillsamma, entoniga, melankoliska väsen, eller i finnarnes odramatiska och betänksamma berättande diktning, öfvervans icke här af någon vana att emottaga.

Men äfven i den strida floden finnas någongång strömdrag i motsatt rigtning, som på grund af något oftast fördoldt naturförhållande utgöra undantag från regeln. Det är i detta hänseende sången om »den bortsålda« synes oss förtjent af särskild uppmärksamhet. Beröringen emellan landets tvenne folkelement är ännu för litet undersökt och särskildt har den svenska folksången hittills för mycket förbisetts, att man rätt skulle kunna uppskatta förhållandet. I det följande skola vi söka följa nämda sång på dess vandringar och, derest ej vårt resultat är origtigt, här åtminstone lära känna ett fall, der den svenska folksången står i skuld hos den finska.

I.

Utom de tvenne varianter, Geijer och Afzelius upptagit i sin samling, den ena från Vestergötland, den andra från Småland, har sången om »den bortsålda«, enligt hvad dr Bergström

upptecknat, anträffats i tre andra svenska bygder, Nerike, Vesterdalarne och Södermanland, så att denna sång väl icke kan anses rar i Sverige. För vårt ändamål kan det vara nog att hålla de två förstnämda varianterna i ögonsigte, helst de öfverensstämma med hvarandra i allt det väsentliga.

Sången om »den bortsålda« gäller en flicka, som från hemmet bortföres till främmande land. Det är sjöledes hon föres, och tydligen föreställer sig sången att det är en qvinnohandel, som försiggår, och att det är till ett fjerran beläget okristligt land, den stackars flickan blifvit försåld. Hennes ångest för att »komma till det hedniska land att förödas« uttrycker sången genom detta omqväde och genom att låta henne »vrida sina händer uti blod«. I sin förtviflan anropar hon efter hvarandra sina närmaste, fader, moder, syster och broder, att de med något af sitt öfverflöd må köpa henne fri från detta olycksöde. De ge henne hårdhjertade afslag, af det hon begär hafva de nog, men gerna för dem må hon komma till det hedniska landet. Sedan sålunda faders-, moders- och syskonkärleken visat sin ljumhet, kommer fästmannen, till hvilken hon vänder sig med samma bön. Hans kärlek är starkare, och han friköper henne. I denna vändning ligger påtagligen diktens grundtanke, den som är kännetecknande för alla hithörande sånger.

I de nämda varianterna är detta tema behandladt på så öfverensstämmande sätt, att väl intet tvifvel kan uppstå om deras härkomst från samma original. Skiljaktigheterna äro oväsentliga, om ock förtjenta att antecknas. I båda är situationen densamma: affärdens ögonblick, då de bortförande »kasta sina åror till att ro«, hvarvid det i Vestergötland heter att det är en »krigsman«, i Småland att det är »sjömännerna«, som föra årorna. De egodelar, som flickan begär af sina anhöriga, kunna varieras efter tycke och smak på olika orter, så att vid dem är icke synnerlig vigt att fästa. Af lika liten betydelse är att de anhöriga komma till tals i olika ordning, i Vestergötland fader, moder, broder, syster, i Småland i omvänd ordning: sådana förändringar kunde ske utan vidare med hänsyn till sångens egendomliga komposition. Det väsentligaste är att denna komposition är enahanda i båda varianterna. Hvardera hafva en be-

gynnelsestrof, deri flickan, som här införes talande, säger sig vara bortsåld för en liten bit bröd, hvarefter sångaren tar ordet och i fem strofer förtäljer huru hon anropar de sina. Dessa strofer äro repriser, fullkomligt lika lydande den ena med den andra, blott att för hvarje gång en annan tilltalas och en annan sak begäres samt att i den sista fästmannen ger ett jakande svar. Men den i Vestergötland funna varianten har reprisen längre och mera utvecklad derigenom att för hvarje gång den tilltalade säges komma från en »rosendelund« och att flickan ber den bortförande bida, medan hon anropar den kommande. Dessa omständigheter, hvilka äro egnade att närmare bestämma lokalen, saknas i den småländska varianten.

Af denna sång har nu dr Rancken samlat i Österbotten icke färre än fyra varianter, en från Nedervetil, en från Kronoby, en från Vasa och en från Härkmeri by i Lappfjärd, af hvilka han publicerat den första med variationer från de andra i Fornminnesföreningens tidskrift III (1878) p. 7. Så när som på några detaljer, hvilka framdeles skola beröras, öfverensstämma de inbördes ännu närmare, än fallet var med de svenska varianterna. De bilda i sjelfva verket en version, endast med sådana språkliga afvikelser, som alltid måste förekomma i den traditionelt bevarade dikten. Jemföres åter denna finländska version med de svenska varianterna, befinnas de i alla väsentliga punkter vara samma sång, men med skiljaktigheter, som förete det anmärkningsvärda förhållande, att den finländska versionen har af båda de svenska varianternas såregna drag, så att man kan tveka om hvilkendera af dem hon kommer närmare. Gemensamt med den från Vestergötland har hon ordningen, i hvilken personerna framföras och, hvad som är väsentligare, den utförligare berättelsen: äfven i Österbotten låter sångaren de tilltalade komma från en »grön lund« (för att icke nämna en variant, som af rent oförstånd sjunger: »margelund«) och vid enhvars anblick ber flickan de bortförande bida en stund; allenast att reprisen här är enklare, så att hvarje del af den är behandlad som en liten strof för sig. Men liksom i den småländska så äro de bortförande äfven i den österbottniska »sjömän«, och hvad de begärda egodelarne vidkommer, är öfverensstämmelsen mellan dessa båda

på det hela taget ganska stor. Redan i begynnelsestrofen, till hvilken vi genast skola återkomma, kan man se huru de svenska varianternas egenheter finnas förenade i den österbottniska versionen: medan denna har första versen lika som den småländska och den i Vestergötland funna varianten här inför en för de båda andra okänd omständighet, är åter ett af hufvudorden i omqvädet, »förödas«, »förstöras«, lika i den sistnämda och i den österbottniska. Förvandtskapen mellan vår version af sången och de båda svenska torde framgå, om vi afskrifva begynnelsestrofen och den derpå följande eller första reprisen (i den småländska, den fjerde):

Vestergötland.

1. »Min fader och min moder de hafva lidit nöd,
Då sålde de mig för en liten beta bröd,
Allt intill det hedniska landet att förödas«.

2. Och krigsman han kastar sina åror till att ro,
Skön jungfru lilla vrider sina händer uti blod:
Och trösta den, som skall komma till det hedniska landet att förödas!

»Och kära min krigsman, ni vänten liten stund!
Jag ser väl hvar min fader kommer ifrån rosende lund.
Han håller mig så kär,
Han tager sina oxar och löser mig dermed;
Så slipper jag att komma till det hedniska landet att förödas«.

»Och inte har jag mer än de oxarne två,
Den ena skall jag nyttja, den andra låta stå.
Du slipper ej att komma till det hedniska landet att förödas«.

Småland.

1. »Min fader och min moder de bodde på en ö,
De sålde bort sin dotter för en liten beta bröd;
Men aldrig må jag komma till det hedniska landet att lefva«.

4. Sjömänner kasta sina åror ut att ro,
Skön jungfrun hon vrider sina händer uti blod:
Och visst skall du komma till det hedniska landet att lefva.

»Kära min fader, ni håller mig så kär,
Så sälj edra gårdar att lösa mig igen!
Men aldrig må jag komma till det hedniska landet att lefva«.

»Gårdar så hafver jag flere än fem,
Men ingen för att sälja att lösa dig igen,
Och fritt må du fara till det hedniska landet att lefva«.

Österbotten.

1. »Min fader och min moder de bodde på en ö,
De sålde mig åt hedningar allt för ett stycke bröd:
Jag må väl aldrig komma till det hedniska land att förstöras«.

2. Sjömännerna de kasta sina åror till flods,
Skön jungfrun hon vrider sina händer i blod:
Jag må väl aldrig komma till det hedniska land att förstöras.

»Käre ni sjömänner, I töfven så liten stund,
Jag ser min fader komma, han kommer i grönan lund:
Jag må väl aldrig komma till det hedniska land att förstöras«.

»Käre ni min fader, ni håller mig så kär,
Sälj en af edra gårdar, kom lösen mig igen:
Jag må väl aldrig komma till det hedniska land att förstöras«.

»Gårdar dem hafver jag flera än som fem,
Men ingen för att säljas och lösa dig igen:
Du har ju tid att komma till det hedniska land att förstöras«.

Om i allmänhet en sägen förändras, ju längre den sprides från sin utgångspunkt, vill det alltså tyckas som om man, hvad sången om »den bortsålda« vidkommer, vore denna punkt närmare i Österbotten, der varianterna så föga afvika från hvarandra, än i Sverige. Detta antagande blir än sannolikare, om man tar i betraktande det nyss angifna förhållandet mellan den österbottniska versionen och de svenska varianterna: det är mindre antagligt att den förra vore uppkommen genom en sammanblandning af i Sverige kurserande varianter, än att dessa utvecklat sig ur den förra. Det kan väl ock förtjena framhållas att den förra är i alla hänseenden enklare till framställningen än de senare: liksom den »gröna lunden« är i den i Vestergötland funna varianten vorden en »rosendelund«, så äro ock i den småländska moderns kistor förhöjda till »gullskrin« och fästmannens skepp till »gullskepp«; ehuru visserligen en sådan enklare utstyrsel i och för sig icke nödvändigtvis bevisar en högre ålder och ursprunglighet, då det ock är tänkbart att diktionen i vår finländska version blifvit förenklad, liksom den blifvit inkorrekt till följd af bildningsförhållandena.

Men huru man än må tillsvidare döma om prioriteten,

hvad som i alla fall står utom allt tvifvel är att endera, den i Finland eller den i Sverige funna versionen måste vara original åt den andra. Utom all den yttre likheten, utgå de från en lika uppfattning af ämnet, och i denna röjer sig en märkbar inre motsägelse. Mer eller mindre uttryckt varsnar man i dem alla den föreställningen, att det är för nöds skuld den arma flickan blifvit bortsåld till det hedniska landet. Det är för en liten bit bröd, heter det i begynnelsestrofen, som fader och moder sålt henne, och i Vestergötland säges rent ut att de lidit nöd. Men denna utsago i begynnelsestrofen vidhålles sedan på intet sätt af sången, hvilken tvärtom skildrar dem såsom lefvande i öfverflöd. De hafva mer än nog af de egodelar, den bortsålda begär till sitt lösköpande. »Gårdar så hafver jag flere än fem« låter sången i Österbotten liksom i Småland ge till svar, och på samma sätt har modern mer än femfaldt af de kistor eller guldskrin, hon begär, brodern flere gångare eller qvarnar, systern flere guldkeder, ehuru de alla hårdhjertadt vägra henne något af sitt öfverflöd. Motsägelsen är så mycket mera i ögonen fallande, som den bortsålda sjelf framhåller deras öfverflöd, ehuru hon i begynnelsestrofen uppgifvit att de sålt henne för en brödbit. Då dertill kommer att sången lägger denna strof i flickans mun, men föröfrigt håller ordet sjelf, får man anledning tro att begynnelsestrofen med den deri förekommande uppgiften icke är ursprunglig; i sjelfva verket saknas den ock likasom omqvädet i varianten från Kronoby. Det förefaller som om folket här emottagit ett ämne, som det icke rätt förstått och hvars tilldragelse det sökt att på något sätt förklara sig. Och verkeligen har en qvinnohandel af detta slag icke något skandinaviskt tycke; »den bortsålda« har icke likhet med en nordisk gåfvoköpt fästmö. I sången antydes med intet ord att sjöfolket bortförde henne till det främmande landet för att der intaga en makas plats, utan motser hon bland hedningarna ett bittert olycksöde. Man kan då tänka sig att sången sökt förklara detta för folkets sed främmande drag genom att ange nöden såsom orsak till föräldrarnas omensklighet och sålunda råkat i den påtagliga motsägelsen.

Slutligen ger jemförelsen mellan de svenska och de finländska varianterna anledning till en iakttagelse, som synes af

stor vigt för frågan om prioriteten. De senare, med undantag af en, som är upptecknad i stad, sluta med två eller tre rader innehållande en förbannelse öfver de hårdhjertade och hela deras slägt. Af en sådan slutstrof finnes, såvidt vi känna, intet spår vester om Bottenhafvet. Den är också ganska tarflig i de österbottniska varianterna, betraktad som poetiskt uttryck åt en känsla, men icke desto mindre rätt anmärkningsvärd med hänsyn till diktens genesis. Då de båda versionerna hos den svenska befolkningen öster och vester om Bottniska viken så nära öfverensstämma, att endera måste vara original, så har denna slutstrof antingen bortfallit vid sångens öfvergång till Sverige, eller ock tillkommit i Österbotten, och det är det förra, som efter all sannolikhet egt rum. Ty en sådan förbannelse finnes i mycket mera utveckladt skick hos de talrika stycken rörande samma ämne, som upptecknats bland landets finska talande befolkning. Hvad som härvid genast blir klart är att förbannelsen icke är en i Österbotten gjord uppfinning, hvilken kunde förklaras som en tillsats, den man derstädes fogat till en från Sverige kommen sång. Öfverhufvud motsäger denna qvarlefva till besvärjelse tanken på att sångämnet skulle vandrat från vester öfver till det finska folket, men möjligen kunde dess förekomst i de österbottniska varianterna förklaras genom en sammanstöt af tvenne, utaf hvarandra oberoende versioner, en vesterifrån och en österifrån kommande, så att man till den från Sverige komna texten upptagit förbannelsepartiet från den finska. Det skall dock visa sig att den svenska och den finska versionen icke äro af hvarandra oberoende, utan stå i ett sådant inbördes förhållande, att den ena måste betraktas som omdiktning af den andra, och då återstår väl intet annat än att anse ifrågavarande parti som en af de beståndsdelar, hvilka bortsmulades, då sången skulle afpassas för den nya åskådningsverld, som mötte honom bland svenskarne.

II.

I tredje delen af Kanteletar har Lönnrot upptagit tvenne stycken n:ris 26 och 27 under titeln »lunastettava neiti«. Det senare af dessa är funnet i ryska Karelen, det förra sjunges såväl på finska som ryska sidan af gränsen. Redan 1821 hade

Gottlund i andra samlingen af sina »Pieniä runoja« publicerat en uppteckning snarlik n:o 26 i Kanteletar. Denna sång, som af lektor Krohn anses för en af de mest spridda i landet, ha vi i Finska literatursällskapets handskriftssamlingar funnit upptecknad i Rantasalmi af V. Sirelius, i Mäntyharju af Ahlman, i Kymmene af Reinholm, i Nystad eller Eura af Heinonen, i Sievi i Österbotten af Reinius, och dock torde i literatursällskapets förråd finnas ännu andra obeaktade. En annan österbottnisk variant, upptecknad af magister Wefvar i Dagsmark by af Lappfjärd socken, är publicerad af dr Rancken jemte de svenska varianterna i Fornminnesföreningens tidskrift. Det säges att »lunastettava neiti« skall vara mycket allmän i Viborgs län och icke heller okänd i nordliga Finland, och man kan således säga att den på ett särdeles sätt tilltalat det finska skaplynnet.

I ingen af dessa finska varianter är det fråga om att föräldrarna lidit någon nöd, för hvars skuld de bortsålt sin dotter. Liksom de svenska varianternas begynnelsestrof, deri flickan införes talande, så saknas ock det motiv, hon deri anger för föräldrarnas handlingssätt, och så röjer den finska versionen icke en sådan motsägelse, som i den svenska synes vara uppkommen genom detta tillägg. I sjelfva verket anges alls icke i den finska sången hvarför eller i hvilken egenskap flickan bortföres; hon befinner sig i främlingens båt och anropar derifrån anförvandterne om befrielse. Med rubriken »lunastettava neiti«, »flickan som skall friköpas«, har Lönnrot korrekt betecknat sångens tema. Det är dock möjligt att, då intet nämnes om huru olycksödet kommit öfver den arma, detta sker emedan det, såsom någonting vanligt och sjelfklart, icke behöfde utsättas. Att dottern bortsäljes från hemmet är en i den finska folksången vanlig föreställning, och att en sådan handel hörde till fornfinnarnes sedvänjor, måste man tro på grund af deras sångers vittnesbörd. Då Kalevala-dottern, »Kalevalan neiti« (Kantel. III 21) var ute i vall med hjorden och spörjer den mötande hvad som försiggår i hennes hem, får hon till svar att man der som bäst »bortgifte flickor, försålde lockomhöljda«:

Neitosia naitettihin,
Päitä kassa kaupittihin

hvarefter hon får veta att friaren för henne gifvit åt fadern en stridshingst, åt modern en qviga, åt brodern en båt, åt systern ett lamm, äfvenså gåfvor åt gamla folket i gården. I Kalevalasångerna är »kauppa« handel uttrycket för den formliga trolofningen, och ordet förekommer der sällan i någon annan mening. Till och med Pohjoladottern kallas »myöty« och »kaupattu«, ehuru hon sagt sin moder att hon ville vinnas genom skönhet och erinrat henne om att icke heller förr en jungfru i deras slägt blifvit såld. Det företräde, den stolta och förnämliga jungfrun dermed tar i anspråk, liksom ock den omständigheten att Kalevalahjeltarne, Lemminkäinen liksom Ilmarinen, icke med värdesaker utan med svåra bragder skola vinna jungfrun, äro betecknande för Kalevalasångernas heroiska natur, men bekräfta det antydda förhållandet i det vanliga lefvernet, såsom ett rart undantag bekräftar regeln.

Det vore alltså nog i öfverensstämmelse med fornfinnarnes lefnads- och föreställningssätt att fatta »lunastettava neiti« som en gårdens dotter, hvilken blifvit »kaupattu«, såld till make at främlingen. Troligare är dock att sången tänker sig henne som röfvad, hvilket visserligen är likaså enligt med fornfinnarnes sätt att fria. Ingenting är vanligare i den finska sången, än att hjeltarne slänga jungfrun i sitt åkdon och, smällande hästen med pisken, jaga bort med bytet, för hvilken handling sången enkom uppfunnit uttrycket

Koppoi neien korjahansa.

Så gör Lemminkäinen med Kyllikki, Ilmarinen med Pohjolagårdens yngre dotter, Kullervo med sin syster i skogen eller då han bortröfvar en jungfru från flickornas lekplats i Wäinölä. De hårda ord, med hvilka sången om »lunastettava neiti« betecknar den bortförande, än som blodhund »verikoira«, än som krigsman och kringströfvande »vainolainen«, »kiertolainen«, ge anledning att tänka på en dylik handling. Saken blir nästan viss, då man i en annan af Kanteletars sånger, III 23, »veenkantaja Anni« finner en snarlik situation som i »lunastettava neiti«, men med angifven orsak. Äfven Anni befinner sig klagande i en brunskäggig mans båt och anropar derifrån efter hvarandra fader, moder, bror och syster, bedjande dem friköpa henne. De ge sig

icke tid dertill för det bråda fiskets skuld; endast svägerskan har medlidande med henne och ger sitt blånande får, men detta befinnes vara en för ringa lösepenning. I sin vånda sparkar flickan sönder båten och blir fri, men då hon vid hemkomsten bortstötes med hårda ord af de sina, går hon i visthuset att lägga sig och dö, likgiltig för de sinas böner; det är först på svägerskans maning hon stiger upp och vill lefva. Denna fortsättning och utgång hindrar dock icke sången om vattenbärerskan att i sitt midtparti behandla ungefär samma tema, stundom i liknande ord, som »lunastettava neiti«, och här får man nu i sångens första del veta huru flickan råkat i sin förtviflade belägenhet. Anni, den goda jungfrun, har gått med sin lilla stäfva i handen att hemta vatten från källan. Men källan är utsinad, och hon går till en annan och så till en tredje. På den tredje backen varsnar hon en båt, som ros af en man i aktern och en i fören och der vid relingen sitter en friare, som vill locka henne i båten. Detta vill flickan visst icke, till den ändan har icke hennes moder utsändt henne, hennes föräldrar utrustat henne. Då tillgår det som vanligt, friaren stiger upp och slänger jungfrun in i båten:

Koppoi neien purtehensa

der Anni då börjar klaga alldeles som »lunastettava neiti«.

Qvinnorofvet synes vara ett så vanligt motiv i den finska folksången, att det godt kunde af diktaren förutsättas, och med »veenkantaja Anni« för ögonen kan man knapt tvifla på att det ju är detta motiv, som bör förutsättas i »lunastettava neiti«, liksom ock i en tredje sång öfver samma tema, som upptages i Kanteletar III 28 under titeln »neiti lepetissä«. Men vare sig man anser »lunastettava neiti« som en bortsåld eller som en röfvad jungfru, är dock lätt förklarligt att, om sången skulle öfver till det svenska föreställningsområdet, hvilket i alla fall skett i en jemförelsevis senare tid, situationen måste förefalla den svenska sångaren obegriplig såsom stridande alldeles emot folkets dåvarande sed, och att man så sökte göra den förklarlig genom ett tillägg, men som åstadkom den anmärkta inre motsägelsen. Den finska versionen deremot har i allo den följdrigtighet, som en ursprunglig konception sällan saknar. Hårdhjertenheten i de

anhörigas beteende, som hör till sjelfva temat, enär derigenom fästmannens beteende desto bättre framstår, kan icke vara större än här. Hellre vilja de afstå från sin flicka än från det af henne begärda föremålet, för hvilket de utlagt dryga penningar, och dertill låter den östligaste varianten dem foga den öfvermåttan kallsinniga försäkran, att de nog kunna få sig en annan dotter eller syster, men icke så lätt den sak, hon begär för sitt friköpande, ungefär liknande de hårda ord, som Kullervo får höra af de sina. Detta deras hjertlösa handlingssätt kontrasterar märkeligt med den smeksamhet, som sången lägger ej blott i hennes böner utan ock i deras svar: hon är alltid deras stackars flicka, deras arma dotter eller syster. Men dessa vänliga talesätt, så egendomliga för den finska folksången, äro dock något annat än den tomma undflygt, hvarmed sången i vestern söker förmildra saken.

Äfven i afseende å skildringens hufvuddrag såväl som i afseende å kompositionen är förvandtskapen mellan »lunastettava neiti« och sången om »den bortsålda« omisskänlig. Är det på dessa omständigheter det förnämligast beror om sånger, deri samma tema behandlas, skola anses som varianter eller icke, så inträffar detta här i hög grad, men att äfven i dessa hänseenden den finska versionen är genuinare liksom också enklare är i ögonen fallande. Situationen är densamma i båten vid hafsstranden, dit de anhöriga komma ned, dock att »gröna lunden« och »rosendelunden« saknas. De begärda föremålen äro olika i de båda Kanteletar-varianterna, men de återfinnas nästan alla i den ena eller den andra af de svenska, faderns gårdar, moderns kor, broderns fålar, fästmannens skepp, dock att de der ofta äfven äro ersatta af mera prunkande saker, grannare redan i Österbotten, grannast i Sverige. I de båda finska varianterna äro de utan undantag sådana egodelar, redskap eller husgeråd, som förekomma i bondens alldagslif, och då det är mindre vanligt att folksången afskakar prydnader, än att dessa tvärtom förökas under fortgången, så kan man äfven häri se en antydning om hvilken väg den klagande flickan tagit. Hade hon inkommit från Sverige hit, så skulle dock något af denna grannlåt bibehållit sig, såsom fallet är i de till finskan öfverförda folksagorna.

I synnerhet är det dock i kompositionen det visar sig att den svenska och finska versionen äro i grunden varianter af samma sång. Liksom den förra är ock den senare sammansatt af repriser, deri icke blott frågorna och svaren återkomma likformigt, utan äfven situationsskildringen ord för ord upprepas. För att åskådliggöra detta meddela vi här första reprisen af den östligaste finska varianten jemte en öfversättning, för hvilken vi stå i förbindelse hos magister Hertzberg.

Neitonen, neitonen	Liten mö, liten mö
Itkee ja huokaa	Gråter och suckar,
Verikoiran venehessä,	Der i blodhunds båt hon sitter,
Punaparran purtilossa.	Uti rödskäggs ekstock fången.
Katsoi taatto matkaa	Fadern varsnar färden
Pitkin meren rantaa.	Utmed strand vid hafvet.
»Oi oi, oi oi, taattoseni,	»Oj oj, oj oj, käre fader,
Lunasta minua poies!«	Köp du mig fri ifrån detta«.
»Millä sinun lunastan?«	»Hvarmed skall jag dig köpa?«
»On han sulla kolme koriata laivaa;	»Du eger ju trenne ståtliga fartyg;
Pane paras panttiin	Sätt i pant det bästa
Minun pääni päästimeksi,	För mitt hufvud till en frälsning,
Itseni lunastimeksi«.	För mig sjelf till lösepenning«.
»Eipä tyttö parka,	»Nej, du stackars flicka,
Ei sinun lunastimeksi,	Ej för dig till lösepenning,
Eikä pääsi päästimeksi;	Ej till frälsning för ditt hufvud;
Paras kauppaaika.	Bästa handelstiden.
Ennen luovun tyttärestä	Hellre afstår jag från dottern,
Ennenkun paraasta laivastani;	Än jag skiljes vid mitt bästa fartyg;
Tyttären minä toisen saan,	Annan dotter får jag nog,
Vaan en saane laivaa«.	Kanske ej ett fartyg«.

Förutom »koston toivo« i slutet är dikten sammansatt af idel sådana repriser, varierade endast med hänsyn till de olika personerna och föremålen, och frågar man sig nu hvar ett dylikt kompositionssätt är mera ursprungligt, i den svenska eller finska folksången, så kan väl svaret icke blifva tvifvelaktigt. I den svenska folksången förekommer väl ock att samtalen och frågorna upprepas med liknande ord, såsom unga kungens fråga till »liten Karin«, eller kungens löften till »Inga liten vallpiga«, eller den drunknande systerns böner till den andra, eller då »jungfrun i

blå skogen« rigtar sina böner till ulfver den grå, eller ock kan det hända, såsom i »Kerstin liten stalldräng«, att handlingen ger anledning till en upprepning, vanligen tre gånger, hvarigenom hufvudsaken i dikten liksom bekräftas och förtydligas. Ett annat repeterande element i den svenska folksången är, som bekant, omqvädet. Men här är fråga om att hela kompositionen är bygd på repeterandet, i det att jemte samspråket sjelfva handlingen är utförd i och med repriser, och vi erinra oss knappast mer än en sådan svensk folksång förutom »den bortsålda«, nemligen »lilla båtsmannen«, hvarför ock Geijer och Afzelius hade skäl att anse den förra såsom högst ovanlig i den svenska folksången. I den finska deremot är reprisen rätt hemmastadd, såsom synes af så många berättande dikter i Kanteletar; »veenkantaja Anni« är sammansatt af icke mindre än tre serier sådana. »Vähätoivottu sulho« III 33 ger prof på en repris af ovanlig längd; 39, 40, 41, 48, 50, 60 må anföras såsom några exempel af detta förfaringssätt. Äfven Kalevala ger rikliga prof derpå, exempelvis 38:de runon, om Ilmarinens andra friarfärd. Finnen, som icke känner omqvädet, tröttnar ej att återhemta med samma ord långa skildringar och samtal och öfverträffas deri endast af sin broder esten. Detta kompositionssätt öfverensstämmer med den finska epikens i allmänhet repeterande skaplynne, men behandlas ock der med stor skicklighet och omsorg i valet af de varierande orden.

Egendomlig för den finska versionen är denna »koston toivo«, som i Sverige synes hafva helt och hållet bortfallit. Den ringa qvarlefva, som vi funno i form af en förbannelse i de österbottniska varianterna, är der lagd i munnen på fästmannen; den finska sången tvekar icke att låta dottern sjelf uttala den, och hon gör det med en märkelig redobogenhet. Knapt har hon af fästmannen friköpts, så säger hon som den sjelffallnaste sak: »nu må jag väl ock önska vedergällningen»,

Nyt mä koston toivottanen.

Detta slutparti med den för den finska folkdikten egendomliga besvärjelseformen är påtagligen en yttring af samma moraliserande känsla, som i så många af Kalevalasångerna dikterat slutorden,

der Wäinämöinen eller någon annan förståndig person gör en reflexion öfver det berättade. Det är liksom ett genomgående behof för denna folksång att draga ut den moraliska summan af det berättade i form af en vishetsregel eller ock som en godtgörelse för den moraliska känslans kränkning. Sådana slutbetraktelser saknas väl icke helt och hållet i de svenska folksångerna, men äro der jemförelsevis rara och sällan ursprungliga. Det är i omqvädet eller på annat rent lyrisk sätt den deltagande känslan der söker sig luft. Också är förbannelsen i de österbottniska varianterna icke blott ett tarfligt bihang, utan ock ställvis motsägande uppgifterna i sjelfva dikten. I de finska dikterna är den utförd med stor färdighet och organiskt sammanhängande med dikten. Har den anropade för hvarje gång genmält sig icke kunna undvara det föremål, flickan begär för sitt friköpande, emedan det just är tiden då det som bäst behöfves, modern icke sin ko, emedan det är bästa mjölktiden, brodern icke sitt svärd i bästa krigstiden, så ger flickan dem det nu igen med att önska det föremålen må förderfvas i rättan tid. Helt säkert är således »koston toivo« konciperad i ett med sången sjelf.

Vi hafva angifvit en mängd omständigheter, som synas oss motsäga antagandet att »lunastettava neiti« skulle kommit vesterifrån, från svenskarne till finnarne. Det är nemligen icke troligt att den vid omdiktningen till finska skulle vunnit en följdrigtighet och en enkelhet, som den svenska versionen icke eger. Och huru skulle väl, om en gång nöden var angifven som motiv till handlingen, denna uppgift bortfallit i omdiktningen? Hvad åskådningssätt och sedeteckning vidkommer, stämmer den bättre med den finska folkdikten, som har att uppvisa åtskilliga analogier och äfven andra sånger med samma tema, medan den i den svenska folkdikten står ensam. Än mer, kompositionssättet är i eminent grad finskt, och slutligen har man ett så godt som materielt bevis i de österbottniska varianternas slutstrof, hvaraf väl ingen kan föreställa sig att den finska »koston toivo« vore en utveckling, men som godt kan vara en lemning af denna. Men man kan ock följa transformationens gång med tillhjelp af de många varianterna, hvilka röja en gradvis förän-

dring från sångens ursprungliga och fulländade skick, ju mera man närmar sig Österbotten.

I den östligaste, på ryska sidan gränsen funna varianten Kantel. III 27 befinner man sig vid hafvets strand, hvilken man väl då måste tänka sig som Hvita hafvets. Det är i en brunskäggig blodhunds farkost flickan bortföres, och det hela har en krigisk anstrykning, som tvifvelsutan anger en högre ålder. Af fadern begär hon ett af hans skepp, af brodern ett af hans svärd, af svågern, hvilken jemte svägerskan här införes, en af hans bågar, af fästmannen ett af hans slott. Dikten sjelf, som är i alla afseenden fulländad, har en hastigare gång och använder en för runosången i vissa delar ovanlig form. Kantel. III 26, som Lönnrot funnit vid gränsen, är deremot af en mera inländsk, vi ville, med fara att missförstås, säga finländsk natur. Framställningen har här i allo det breda, trygga, omständliga, mångfaldt upprepande skaplynne, som utmärker den finska epiken. Situationsskildringen breder ut sig, liksom samspråket, och reprisen får derigenom en betydande längd, 30 verser mot 21 i den förra, utan att sångarn tröttnar att upprepa eller åhörarne att lyssna. Scenen är visserligen äfven här vid en strand, men den kallas icke »meren ranta«. Då det skildras huru båten brådskande far förbi udde efter udde, »omkring Ylänens udde, på ömse sidor Kangasniemi«, tycker man sig nästan försatt i ett af våra insjölandskap. Att man aflägsnat sig från Hvitahafs kusten röjes äfven deraf, att sången gör röfvaren till en rysk karelare, »venäläinen vainolainen, karjalainen, kiertolainen«. På samma gång äro de krigiska dragen ersatta af fredliga, af fadern begär flickan en af hans gårdar, af brodern en af hans hästar, af fästmannen ett skepp. Man kan icke annat än i dessa två Kanteletar-varianter se tvenne typer, båda i sitt slag fulländade, men den senare utvecklad alldeles i den finska epikens styl.

Emellertid blir det icke möjligt att i alla fall bestämdt återföra de andra varianterna till den ena eller andra af dessa typer. Den af Gottlund publicerade hör otvifvelaktigt till den senare typen, Kantel. 26, och den variant, som upptecknats i Rantasalmi (70 b), närmar sig omisskänligt den förra, Kantel. 27,

liksom det öfverhufvudtaget tyckes såsom om de vestligare varianterna härflutit mera från den rysk-karelska än från den finländska. En mängd af enskilda uttryck, som påtagligen närma sig den förres mera än den senares, drar sig fram genom den alltmer skrumpnande texturen hos sången, bevarande sig liksom några fastare trådar i ett förslitet kläde. Redan i Rantasalmi är lokalskildringen så knapp, att man är oviss om situationen. Den inskränker sig till dessa rader:

Tyttö istui kammiossa,
itki ja huokui.
Näki isän kulkemassa
pitkin meren rantaa.

Hvad man i Rantasalmi rätt tänker sig med denna kammare »kammio« veta vi icke, men troligen något likt det, som i Ylöjärvi vid Tammerfors och i de tvenne i Österbotten funna finska varianterna kallas »kajuti«, en ruff i båten, hvarom de östligare finska varianterna ingenting förmäla. Denna tillsats har icke heller upptagits i de svenska, men här kännes den som en mötande fläkt från hafsstranden. Det är märkbart huru sången på dessa stationer af sin väg till Bottenhafvet kommer under inflytande af ett mindre och mindre genuint åskådnings- och uttryckssätt. Alltmera sammandragen och korrumperad som den blir, visar den sig omisskänligen på språng öfver till försvenskning. Det är naturligt att sveticismer skola upptagas i samma mån som sjelfva dialekterna äro dermed bemängda; fästmannen »sulho«, som i Rantasalmi kallas »vieras« och ännu har slott till sitt förfogande, heter i Ylöjärvi »ylkä«, af hvilken flickan begär en ring till sitt friköpande, och slutar i Dagsmark, i den vestligaste finska varianten med att kallas »friari«, med hvars hjälp hon hoppas bli friköpt. Ofinskt torde det ock i grunden vara att systerns väfsked eller får, som de östliga varianterna låta flickan begära, utbytes mot »kruunu«, brudkronan, som synts de vestliga varianterna utan undantag vara ett intressant och lämpligt föremål. I Ylöjärvi är röfvaren ännu uppfattad som en »venäläinen«,

Venäläinen, verikoira
soutaa ja joutaa;

i Österbotten ger man icke mera denna nationalitet åt främlin-

gen, men i stället tillkommer, jemte den gamla benämningen blodhund, det kuriösa uttrycket »merikoira« sjöhund. Vid denna sångens fortgång allt längre in bland en befolkning, som i allt sitt åskådningssätt tagit intryck af det svenska, förändras dess hela yttre skick och hållning. Framställningen, förlorande sin »lactea ubertas«, koncentreras på det faktiska, och särdeles försvinner ur samspråket den vänliga omständlighet och talförhet. som hör till goda tonen i den finska epiken. Så ögonskenligt det är att de vestligaste och östligaste af dessa finska uppteckningar äro varianter af samma sång, så otroligt förefaller det att de senare vore en förbättring eller utveckling af de förra: hvilket skulle med andra ord vilja säga att den genuinare och ursprungligare formen vore någonting senare än den korrumperade; så gerna kunde då ock ett trådslitet kläde genom vidare bruk och begagnande bli friskt och nytt. För att liksom i en tablå åskådliggöra denna fortgång afskrifva vi första reprisen från den i Rantasalmi, den i Ylöjärvi och den i Dagsmark funna varianten.

Rantasalmi.

Tyttö istui kammiossa,
itki ja huokui.
Näki isän kulkemassa
pitkin meren rantaa.
»Hyvä isä, rakas isä,
lunasta minua täältä«.
»Millä mie sua lunastan,
kuin on vähä varoa?«
»Olihan ennen äijä varo,
kolme hyvää ruunaa«.
Isä sanoi: »Ennen luovun tyttärestä,
kuin parahasta ruunasta;
Tyttären toisen suan«.

Ylöjärvi.

Venhäläinen, verikorva (sic)
soutaa ja joutaa.
Neitty istuu kajutissa,
itkee ja huokaa,
Kädet paatin laidalla,
polvet meren pohjassa.
Näki isänsä kävelevän
[pitkin meren] rantaa.
»Rakas isä, kulta isä,
lunasta minua täältä.«
»Millä mä sinun lunastan?«
»Ompi sulle kolme hevosta,
pane paras pantiksi«.
»Ennen luovun tyttärestä,
ennenkun paraasta hevosestani«

Dagsmark.

Merikoira, verikoira
soutaa ja joutaa.
Neitsy istuu kajutissa,
itkee ja huokaa.

Näkee hän isäns tullen
pitkin meren rantaa.
»Hyvä isä, rakas isä,
lunasta minua täältä«.
»Millä mä sinua lunastan?«
»Onpa kaksi hevosta;
pane paras pantiksi
ja lunasta minua täältä«.
Paremmin minä pidän paraasta hevosestan
kun ainoasta tyttärestäni«.

Äfven förändringen af den »koston toivo«, som afslutar den finska sången, kan förtjena åskådliggöras. Vid sidan af den östligaste variantens slutparti sätta vi hr Hertzbergs öfversättning och låta derefter de öfriga följa i ordning efter deras vestliga läge.

	Ryska Karelen.
Jungfrun bad om lön för allt:	Neito koston toivotti,
»Skaparn vedergälle!	»Luoja koston tuokoon!
Måtte faders fartyg hvila	Taaton laiva levetköön
Bästa handelstiden;	Paras kaupaaika;
Moders qvigor må förödas	Maammon mahot hävitköön
Midt i sommartiden;	Keski kesänaika;
Måtte broders slagsvärd bräckas	Veljen miekka katketkohon
Bästa örlogstiden;	Paras sotaaika;
Måtte systers väfsked brytas	Siskon pirta taittukohon
Bästa väfningstiden;	Paras kuontaaika;
Måtte svärsons båge brista	Vävyn jousi katketkohon
Bästa vildbrådstiden;	Paras metsäaika;
Må för sväran bägarn remna	Minnän malja haletkohon
Bästa dryckestiden;	Paras juontaaika;
Måtte fästmans borg välsignas	Sulhon linna hyötyköhön
Som bäst i hungersåret«.	Paraassa nälkävuonna«.

Rantasalmi	Ylöjärvi.
»Tuaton runna katketkohon	»Isäni hevoset kaatukoon
paras kyntöaika;	paraana touko aikana;
Äidin lehmä riutukohon	Äiteni lehmät ehtyköön
paras lypsyaika;	paraana lypsyn aikana;
Veljeni miekka katketkohon	Veljeni miekat katkekoon
paras sotaaika;	paraana sota aikana;
Vierahan linna hyötyköhön	Sisareni kruunut sulakoon
parahana halla vuonna«.	kihkeenä kirkon aikana;
	Ylkäni sormukset pitäköön
	kaiken elinaikani«.

Dagsmark.

»Isäni hevoset kuolkoon pois
paras tarvisaika;
Äitini lehmät kuolkoon pois
paras lypsyaika;
Veljeni miekat poikki menköön
paras sotaaika;
Sisareni kruunut sulatkoon
paras hääaika;
Friarin re'et ylösköhön (?)
paras tarvisaika«.

Härkmeri.

Förbannad vare din fader, förbannad
vare din moder,
Förbannad vare din syster och också
din lilla bror.

Varianterna i Sverige

sakna detta parti.

Hvad nu öfvergången från finskt till svenskt idiom beträffar, så är väl fallet att de tvenne nämda byarna af Lappfjärd socken i Österbotten icke ligga mer än par verst skilda från hvarandra. Öfvergången är dock mera att anse som en omarbetning, en omstöpning i den svenska folksångens allmänna form än en ren öfversättning. Huru mycket än af formen vittnar om att det är samma sång, så finnes äfven en mängd drag, som äro den svenska folksångens vanliga uttryckssätt. Det är en återuppståndelse, som är på samma gång en föryngring, ty i poetiskt värde står bland de österbottniska varianterna de svenskas diktion ej obetydligt öfver de finskas. Utom begynnelsestrofen, der äfven det i svensk folksång vanliga uttrycket att »de bodde på en ö« förekommer, och utom de redan anmärkta förskönande uttrycken, kunde åtskilliga fraser ur det stående förrådet antecknas. Särskildt i afseende å det metriska torde svårligen något spår af runo-versmått kunna angifvas i den svenska versionen. Men det är också märkbart huru de vestligare finska varianterna afvika mer och mer från runometern, i det de tendera till att sammansätta af två verser en längre, hvilken icke saknar en viss analogi med den svenska versionens versmått. Till och med vill det tyckas som om reprisens sista rad skulle reda sig till att bli ett slags omqväde, och vid versluten, som i de svenska varianterna göra manliga rim, kan det anmärkas att de finska åstadkomma någonting ditåt genom att sluta på lång vokal, jout*aa*, huok*aa*, rant*aa*. Det afgörande beviset för gången af denna omformning är dock, såsom ofvan redan framhållits, bibehållandet af repris-kompositionen samt förbannelsen.

III.

Vi tro oss hafva ådagalagt att sådan sången uppträder i Sverige och Finland är den af finskt ursprung, men dermed vilja vi icke hafva sagt att temat till först upptagits bland finnarne; endast att det här så lifligt anslagit skaplynnet, att det gjutits i en hos detta folk egendomlig och ursprunglig form, hvaraf de väsentliga dragen sedan bibehållit sig i den svenska folksången. Utom de tvenne varianterna n:ris 26 och 27 har Kanteletar åtminstone två sånger, i hvilka detta tema behandlats på ett annat sätt och som derför icke kunna betraktas som varianter i förhållande till dessa. Den ena, »veenkantaja Anni«, ha vi redan berört, och vi ha nämt äfven den andra, »neiti lepetissä« (III 23). I den förra af dessa ingår temat som parti i ett vidlyftigare helt, i den senare är icke heller fråga om friköpande, utan om ett afhemtande. Den klagande sitter i en farkost vid vindspelet — »lepeti« lär vara ett ryskt lånord — utan att sången anger hvems eller i hvad syfte. Bäst hon vrider sina händer och kastar blicken än mot skyn, der solen glöder, än åt horizonten, ser hon en båt och i båten hennes fader. Hon ber honom komma att taga henne bort, men han hänvisar henne till modern, som kommer efteråt och hvars båt vore smidigare, hvars styre vore villigare och årar lämpligare. I sådana repriser fortgår dikten, i det att modern hänvisar henne till brodern, brodern till systern och denna till fästmannen, som hör hennes bön och afhemtar henne, hvarpå följer en »koston toivo« lika fermt och fixt, som i »lunastettava neiti«, men så beskaffad, att flickan önskar de bästa styckena ur de anhörigas båtar till gagn och prydnad i fästmannens. Oaktadt stora likheter, är dock äfven här framställningen så olika, att »neiti lepetissä« icke bör anses som variant till »lunastettava neiti«.

I ett sådant förhållande står deremot den af Neus, Ehstnische Volkslieder n:o 34, meddelade sången »die Ausgelöste«, der flickan äfvenledes begär af de sina ett föremål till sitt löskköpande, af fadern en tjur, af modern ett förkläde, af brodern en hingst, af systern en krans, och slutligen af den estniske gossen medels en

af hans hattar blir friköpt. Förhållandet bestyrkes yttermera deraf, att slagorden »lunnasta mind söasta«, »misga ma sinno lunnastan?« »enne lobun tütteresta, enne kui heasta härgadesta« äro nästan identiska med den finska sångens. På grund af de förekommande olikheterna kan man väl icke med säkerhet afgöra om prioriteten. Med en viss fyndighet och alldeles i sångens anda låter den estniska varianten de anhöriga stöda sin vägran derpå, att de ändock icke finge behålla flickan mer än en dag eller två, medan det föremål, hon begär, vore dem till gagn och glädje för lifvet, i motsats hvartill det passar väl att den estniske gossen vänder om svaret och ger gerna föremålet för bruden, som blir hos honom för lifvet. Ett godt och gammalt folksångsdrag är att af de begärda föremålen alltid förekomma tre sorter, en prydd med guld, en med silfver och en med gammal koppar. Beträffande situationen är det nu här uttryckligt angifvet att flickan föres bort som krigsbyte, hvilket bekräftar vår ofvan framstälda förmodan i afseende å den finska versionen. Utförligt skildras huru kriget far fram, huru ryska hären vältrar öfver landet, polska hären härjar vidt och bredt, tyska skeppen beskjuta dem, och det är från krigets klor, från kurens klädesdrägt och ryssens filt hon bönfaller om befrielse. Men oaktadt denna vidlyftighet — reprisen sväller härigenom till icke mindre än 42 runoverser — är situationsskildringen icke så klar och bestämd som i de finska varianterna: dels ber hon röfvarene ro till land, på det hon må gå till hemmet att finna en friköpare, hvaraf skulle tyckas att hon befinner sig i en båt, dels säger hon sig tilltala de bortförande »knäböjande bland gräsen«. Ej heller förekommer här någon »koston toivo« i slutet.

Vi hafva antydt att den i ryska Karelen funna varianten Kantel. 27 i vissa hänseenden kunde anses ursprungligare än den på gränsen till Finland funna Kantel. 26, såsom ock att det tyckes vara den förra, från hvilken de vestligare finska varianterna härstamma. I betraktande af situationsskildringens art är ock troligare att den estniska varianten är en lokaliserande utvidgning af den karelska, än att denna vore en förkrympning af den förra. Äfven den omständigheten, att de två analoga

sångerna, »veenkantaja Anni« och »neiti lepetissä«, äro funna i samma socknar af ryska Karelen Paanajärvi, Wuokkiniemi och Repola, röjer huru detta ämne frodats bland befolkningen vid Hvitahafs-kusten. Man blir böjd att söka här den härd, från hvilken det i form af »lunastettava neiti« dragit dels vesterut öfver till Sverige, dels till stamförvandterne i Estland.

Men å andra sidan är det någonting hos den rysk-karelska varianten, som, ursprunglig och genuin som den förefaller, dock skiljer den märkbart från den finska epikens vanliga form och ton. Metern har endast i vissa rader runons fulla mått, medan deremellan förekomma kortare sex- eller sjustafviga rader, hvilka ge åt hela versbyggnaden ett egendomligt tonfall. Kadansen blir så mycket anmärkningsvärdare, som de korta raderna sluta med ett uttänjdt vokalljud, hvilket medför en viss karakter af manligt versslut. Dessa metriska egenheter, som kanske i icke ringa mån medverkat att framkalla hos de vestligare varianterna af »lunastettava neiti« den hos dem anmärkta versbyggnaden, äro föröfrigt sällsynta i den finska sången, der vi funnit dem oftare endast i barnsångerna. Icke heller varsnas de i »neiti lepetissä« eller »veenkantaja Anni«. Här deremot tillkommer ytterligare ett ganska tydligt försök till rim. Af sådana sex- eller sjustafviga verser med långt vokalljud i slutstafvelsen bildas ett mer eller mindre lyckadt rimpar, två i hvar repris, i det att reprisens första stycke slutar

Katsoi taatto matk*aa*
Pitkin meren rant*aa*

och reprisen sjelf

Tyttären minä toisen *saan*,
Vaan en saane laiv*aa*

eller

Tyttären minä toisen *saan*,
Vaan en saane lehm*ää*

eller

Sisaren minä toisen *saan*,
Vaan en saane miekk*aa*

eller

Sisaren minä toisen *saan*
Vaan en saane pirt*aa* o. s. v.

För vår del kunna vi icke vid läsningen af denna variant undgå intrycket af en viss sjungande danstakt, såsom om sången varit diktad för danslek. För öfrigt erbjuda de finska danssångerna visserligen icke en metrisk anordning lik den ofvan angifna. Endast bland de estniska ha vi funnit något, som liknar ett bevis för detta antagande. I par af Salme-sångerna, rörande sol-, mån- och stjernsonens frieri till jungfrun Salme, Neus, p. 16, 21, röja meter och rim samma danstakt, hvarjemte de i första verserna

Risti tantsi tantsigem,
Sörre liwa sötkugem

ge sin bestämmelse tillkänna. Neus framställer p. 108 den förmodan, att dansen i allmänhet inverkat väsentligt på kompositionen och framkallat dessa långa repriser, så väl egnade för dansens återkommande rörelser. Om också den finska folksångens upprepande skaplynne icke kan hafva framalstrats af dansandet, så kan man åtminstone medge att repriskompositionen stämmer väl öfverens med danslekens art, som fordrar ett återtagande af samma text för de i leken deltagande. Då dertill kommer att temat i »lunastettava neiti«, der jungfrun bortvisas af de sina för att stanna hos fästmannen, ger en för ändamålet särdeles lämplig text, så ligger verkligen den tanken nära till hands, att sångens stora spridning kan hafva berott på denna omständighet, liksom man deri och i dess deraf följande metriska egenheter kunde söka en förklaring till det förhållandet, att just denna sång framför så många andra af den finska folksångens alster blifvit upptagen och omsatt i den svenska. Vi böra dock tilllägga att vi vid ingen af varianterna i Finland eller Sverige funnit antecknadt att sången förekomme vid danslek.

De metriska egenheterna i den rysk-karelska varianten af »lunastettava neiti«, liksom ock deras analogier i den estniska folksången, kunna hafva uppstått spontant under sångens användning för dans, men då de eljes äro sällsynta hos finnarne, kunna de äfven hänvisa österut, till de ryska naboerne. Vi känna oss för vår del icke i stånd att fortsätta in på det ryska literaturområdet, för att undersöka om temat eller möjligen ändock mera derifrån tillförts finnarne, eller om det är från finnarne som äfven de östra na-

boerne hemtat sången. En forskning åt detta håll skulle troligen föra oss Europa rundt, i det att nya spörsmål skulle uppstå om tyskarne fått sin version af detta tema från slaverne eller från esterne, ty i Tyskland saknas icke varianter, ehuru sången der är jemförelsevis rar och vanligen bristfällig. Det är den norra stråkvägen vi sökt belysa, och vi hafva ännu ett stycke att följa den, bortom skandinaviska halfön. I Nordiska Oldskriftssällskapets isländska arkiv, Antiqvarisk tidskrift 1849 s. 21, förekommer ett fornqväde, der friser eller vikingar äro de bortförande, och af samma innehåll anför Hammershaimb i nämda tidskrift s. 95 en »Frisa visa«, om hvilken uttryckligen anges att den på Färöarna användes som danslek. Också är i denna färöiska version, som saknar de svenska varianternas begynnelsestrof, repriskompositionen fullständigt genomförd, men har i stället liksom de finska en slutstrof, ehuru af annat innehåll. Slutet lyder i dansk öfversättning:

Friser i havet lagde årerne ned,
fra landet da monne de ro afsted;
jomfrun lo og klapped i hænder derved:
ikke skal jeg i Friseland fortabes.

Af den första och sista bland dessa verser finner man att en viss förvandtskap eger rum med de svenska varianterna. Om sedan olikheterna kunna förklaras som naturligen tillkomna genom afståndet, eller om en annan, öfver Island kommen version förefinnes, skulle kanske framgå ur den isländska Frisa visan, om den förelåge i sin helhet. Det förra är dock troligare och innebär ingenting, som skulle motsäga vandringen medsols för denna sång.

I Danmark förekommer den, liksom i Tyskland, blott sparsamt. Det är i Finland den uppträder rätt hemmastadd. Flickan, som hårdhjertadt förskjutes af de sina, har sjungit sin klagan vid snart sagdt alla våra stränder, och i de mest skilda af våra bygder har hon bevittnat den älskades större kärlek. Skulle det ock befinnas att detta sångens frö hemtats till finnarne österifrån, så har det rotat sig i det finska skaplynnet såsom i en för detsamma gynsam jordmån och uppvuxit der i en form, som i allt det väsentliga är den finska folkdiktens genuina och säregna form. Men om, hvad vi icke tro, äfven hufvuddra-

gen af denna form blifvit finnarne bibragta från öster, så har sången vid omdiktningen här konciperats så följdrigtigt och erhållit en sådan lokalfärg, att den kan anses på ett långt genuinare sätt naturaliserad här, än den sedan blifvit det bland svenskarne.

C. G. Estlander.

Värnepligtens genomförande.

I dessa tider, då uppbådsnämderna verkställa sina första förrättningar, då den första årsklassen af unge män anmäler sig till värnepligtens fullgörande, har införandet af denna i samhällsförhållandena så djupt ingripande institution säkerligen åter, liksom under senaste ständermöte, i alla delar af vårt land utgjort föremål för begrundande.

Mången ny lag fogar sig nästan omärkligt in i den bestående rättsordningen, ersätter en otjenlig befunnen länk i den samma med en bättre, som kommer i tillämpning i den mån sådana fall, den nya lagen afser, förete sig. En stor del af alla lagreformer utgör en dylik, småningom fortgående regenerationsprocess, hvilken, om den med mångsidig vaksamhet och omtanke bedrifves, vidmagthåller samhällskroppens helsa. Der man, såsom i vårt land är fallet, har den oskattbara lyckan att i institutioner och rättsväsende för det mesta kunna bygga på god och frisk grund, der måste man ock i allmänhet kunna i lagstiftningen undvika sådan hastig och plötslig öfvergång till något helt och hållet nytt, som nästan alltid verkar oroande på samhällslifvets gång och leder bort från den jemna utvecklingens bana.

I allmänhet, ja — men icke utan undantag. Vi hafva ju i Finland upplefvat det abnorma förhållande, att all verklig lagstiftning i mer än ett halft sekel var dömd till dvala. När denna dvala år 1863 upphörde, visade det sig nödvändigt att med stegrad fart och på ett mera genomgripande sätt, än eljest skulle egt rum, reformera och omgestalta. Och likväl har man,

tack vare de nedärfda rättsförhållandenas duglighet, öfverhufvud kunnat iakttaga den successiva utvecklingens princip. Men om det fanns något område, der allt var försummadt, der inga hållbara förutsättningar qvarstodo, så var det organisationen af landets försvar. Om någon af våra institutioner bokstafligen befann sig i upplösningstillstånd, så var det militären. Vår militiebudget upptog, år ut och år in, anslag under rubrikerna: den år 1810 upplösta finska militären, den år 1830 upplösta finska militären, den år 1861 upplösta finska militären, den år 1868 upplösta finska militären. Gardesbataljonen och sjöekipagets kader, — se der hela vår försvarskraft, allt som verkligen existerade af finska trupper.

Då den kejs. propositionen om införande af allmän värnepligt förelades ständerna, erbjöd sig således icke alternativet att antingen reformera bestående militärväsende eller antaga en ny armé-organisation. Man kunde icke svara: vi föredraga att tillsvidare bibehålla och förbättra våra indelta trupper, — ty de funnos ej till. Det gälde i hvarje fall att nyskapa en armé, äfven om man velat hålla sig till den gamla indelta organisationen. Ty af indelningsverket fanns ej annat i beredskap än dess kamerala inrättningar, och äfven dessa ofullständigt, då soldattorpen saknades och befälsboställena ej mera voro disponibla, lädadera särskildt karakteristiska för detta system. Traditionen var afbruten, spåren hade grott igen. — Det var således ingen möjlighet att för militärfrågans lösning hålla sig endast på den successiva utvecklingens väg. Långvarig försummelse och vanvård kräfde energisk bot.

Att något måste tillgöras, att den finska statens värdighet och trygghet kräfde upprättandet af ett nationalförsvar, derom voro i sjelfva verket alla ense. De skarpa meningsstrider, som dock vid frågans behandling fördes, gälde det system, som borde för ändamålet antagas. Fullständig tillämpning af värnepligtsidén, eller kombination af värnepligtig milis med värfvade aktiver, dessa voro slutligen de tvenne förslag, kring hvilka debatten hufvudsakligen rörde sig.

Ytterst få voro de röster, som höjde sig för ett oförändradt antagande af regeringens förslag. I finansielt och ekonomiskt

hänseende lindrigare för landet, än det system som ständernas utskott tillstyrkte, var den af regeringen proponerade organisationen dock behäftad med ett svårt fel i rättsligt hänseende: enligt densamma skulle större delen af de värnepligtige under fredstid varit det blott till namnet, men om vid inträffadt krig deras tjenst skulle tagits i anspråk, hade de dertill saknat all förberedelse. Såväl den känsla af rättslig jemlikhet, hvars ädla kraf så vidt möjligt aldrig bör åsidosättas, som ock hänsyn dertill, att staten icke bör pålägga någon medborgare värnepligt utan att gifva honom militärisk öfning, gjorde det oeftergifligt att vidtaga den genomgripande förändring af propositionen, som af utskottet utarbetades och hvars främsta betydelse var att till alla vapenföre utsträcka skyldigheten till vapenöfning och krigstjenst, om ock under fredstid med olika mått af tjenstgöring enligt den oundvikliga fördelningen i aktiv och reserv. Den deraf föranledda ökningen af kostnaderna för armén kunde icke tillerkännas någon afgörande vigt gentemot nyss påpekade motiv.

Genom sin grundtanke, att det för alla vapenföre medborgare, utan åtskilnad till stånd och yrken, är en skyldighet att deltaga i fäderneslandets försvar, är värnepligten en af de institutioner, i hvilka principen om allas likhet inför lagen kommer till giltighet. Detta, i förening med den folkliga karakter härväsendet vinner, då det inrättas på sådan grund, är förklaringen hvarför värnepligtens införande i nutidens stater gått hand i hand med utvecklingen från absolutism till konstitutionelt statsskick, från klassprivilegier till medborgerlig jemlikhet. Dock är allmän värnepligt ej någon ny idé. Den har tvärtom funnits till så tidigt som det fanns något folk, hvilket behöfde försvara sig mot andra. Och äfven i de tider, då krigen mest utfördes med arméer, som furstarne värft, var antingen genom uttryckligt lagbud eller enligt sin egen nödvändighet den satsen erkänd, att allmänt uppbåd finge ske, om fäderneslandet var i fara. »Dock må icke någon i nödfall eller i krigstider undandraga sig Rikets försvar, tå thet fordrar och omtränger«. — »Om höga nödtorften så trängia kunde, at man utur huse utgå måste, tå skola alle thertil vederredo finnas« — så lydde hos oss, ännu då värnepligtsfrågan förhandlades, de lagbud, på grund af hvilka regenten

var förbehållen rättigheten att, oaktadt indelningsverket hade utdömt utskrifningarna, i fall af behof påbjuda allmänt uppbåd. *Allmänt* uppbåd, så tyckas orden »man ur huse« och »icke någon undandraga sig« innebära. Men detta är dock icke meningen, de anförda lagbudens sammanhang med öfriga stadganden visar att skyldigheten att följa uppbåd icke gälde alla vapenfrie medborgare, endast dem af allmogeklassen. Det var vissa klassers privilegiering, som under seklens lopp hade gifvit värnepligten denna skefva gestalt, i den svensk-finska liksom i andra stater.

Värnepligtssystemen, sådana de nu i de flesta stater ega bestånd[1]), hvila således icke på någon ny rättsåsigt i fråga om statens anspråk på alla dess vapenföra medlemmars medverkan till landets försvar. Det nya i nutidens härväsende består i värnepligtens utsträckning till *alla* samhällsklasser, äfvensom i organisationen, hvilken åter i skilda länder gestaltat sig ganska olika. Ny måste frågan te sig hos oss äfven derför, att man förlorat vanan att betrakta armén såsom en nationel institution, försvarsväsendet såsom en angelägenhet, der den enskilde medborgarens intressen icke kunna undgå att stå i solidaritet med statens i dess helhet.

Det torde icke vara för mycket sagdt, att ingen annan fråga vid våra landtdagar varit föremål för en så omfattande, mångsidig och i allmänhet upphöjd debatt, som den hvilken i december 1877 föregick de afgörande omröstningarna i värnepligtsfrågan. Här var det uppenbart, om någonsin, att alla landets representanter, genomträngda af frågans vigt, sökt bilda sig en verklig öfvertygelse angående dess rätta lösning. Och i hågkomst förtjenar det faktum bevaras, att den partigruppering, som eljest vid landtdagen rådde, icke var bestämmande för meningsolikheterna i denna angelägenhet. Den starka majoritet i alla stånden, hvilken röstade för det af utskottet ombildade lagförslagets antagande, var sammansatt af män utaf alla partiskift-

---

1) Det må i förbigående erinras att allmän värnepligt gäller äfven i den nordamerikanska unionens stater, der hvarje vapenför man från 15 till 45 års ålder hör till milisen. Antalet medborgare, underkastade denna skyldighet, var 1879 omkring 3,400,000. Den verkligt organiserade milisens numerär utgjorde dock endast 145,000 man med 1,800 officerare.

ningar; minoriteten likaså. I betraktande af denna frågas beskaffenhet, af det pligtens band, som denna lag lägger på landets söner, hade det i sanning varit beklagligt om den framgått såsom resultatet af en partistrid. Nu måste lagens motståndare erkänna att det var en af partiställningen oberoende öfvertygelse i saken, som fälde utslaget. Och loyalt har man öfverallt funnit sig deri.

Det dröjde inemot ett år från landtdagens afslutande, tilldess värnepligtslagen vunnit Kejsaren-Storfurstens sanktion, och under den 27 december 1878 blef promulgerad. Men dermed var det nya systemets införande ännu icke verkstäldt. Förberedande åtgärder af mångahanda slag erfordrades, innan något uppbåd af manskap kunde ske enligt den utfärdade lagen, hvars tillämpning var bestämd att vidtaga med år 1881.

Sådana åtgärder voro:

utarbetandet af instruktioner för de nya myndigheter, som skola verka i vår armé-organisation, och af andra detaljföreskrifter, hvilkas utfärdande enligt lagen (§§ 14, 25, 40, 90) skulle på regeringen ankomma;

uppgörandet af utgiftsstater för trupperna och myndigheterna;

åstadkommandet af tillräckligt antal väl inöfvadt underbefäl, äfvensom af signalister och fältskärer;

utarbetandet af reglementen för den militära tjenstgöringen;

kasernbyggnaders uppförande sedan tillfredsställande förslag till desamma erhållits;

anskaffande af beklädnads- och beväpnings- samt öfrig materiel för trupperna.

De flesta af dessa förberedande arbeten anförtroddes af senaten åt en för ändamålet utsedd organisationskomité, hvilken bestod af generallöjtnanten Oker-Blom såsom komiténs ordförande, generalmajorerna friherre Ramsay, Lindfors och Procopé, kammarherren friherre Boije, öfverstarne Mansner och Gahmberg, hofrådet Brummer, landssekreteraren Sohlman, professorn Donner, kaptenen Andelin och häradsdomaren Slotte. Komiténs sekreterare var vice häradshöfdingen jur. kand. Borenius.

Om vi anföra de förordningar, hvilka efter värnepligtslagens emanerande af regeringen utfärdats i ändamål att bringa sagda lag till verkställighet, får läsaren en bild af de förberedande åtgärdernas betydelse och omfattning. Vi göra det enligt den tidsföljd, hvari förordningarna framträdt.

1879, den 7 augusti, K. Kungörelse angående inrättande af en temporär undervisningsanstalt, under benämning »finska undervisnings skarpskyttekompaniet«, för utbildande af kaderunderbefäl vid de värnepligtiga finska skarpskyttebataljonerna.

1879, den 26 november, K. Kungörelse angående samtliga läns i storfurstendömet Finland indelande i uppbådskretsar och uppbådsområden för värnepligtens genomförande.

1880, den 11 februari, K. Kungörelse angående inrättande af ett krigskommissariat för den finska militären.

1880, den 26 maj, K. Kungörelse angående ändring i den för Vasa län faststälda indelning i uppbådsområden.

1880, den 21 juli, K. instruktion för uppbåds- och länenämderna i Finland.

1880, den 12 augusti, K. Kungörelse angående provisorisk stat för uppbåds- och länenämderna i Finland.

1880, den 12 augusti, K. Kungörelse angående stater för de finska skarpskyttebataljonerna samt befälhafvarestyrelsen äfvensom generalguvernörens öfver Finland stab för finska militären.

1880, den 5 oktober, K. Kungörelse angående portofrihet för kyrkoherdarne vid brefvexling i värnepligtsärenden.

1880, den 27 oktober, K. Kungörelse angående tiden, från hvilken finska krigskommissariatet skall träda i verksamhet.

1880, den 9 november, K. Kungörelse, angående fribrefsrätt för finska krigskommissariatet samt portofrihet för uppbåds- och länenämderna i Finland.

1880, den 27 oktober, K. Kungörelse, angående de till hvarje uppbådsområde hörande kommuners indelning i lottningsområden.

1880, den 10 november, K. Kungörelse angående mätning och besigtning af värnepligtige.

1880, den 24 november, K. Kungörelse angående tabell öfver beklädnad, beväring, utredning och öfriga förnödenheter för de finska skarpskyttebataljonerna.

1880, den 31 december, K. reglemente för ekonomiförvaltningen vid de finska skarpskyttebataljonerna.

1881, den 17 januari, K. förordning angående de befattningar, hvilkas innehafvare, ehuru hörande till reserven, frikallas från aktiv tjenstgöring.

1881, den 23 februari, K. Senatens bref till guvernören i Kuopio

län, angående ändring uti den genom nådiga kungörelsen den 27 oktober 1880 fastställda indelning af kommunerna i landet i lottningsområden.

Af denna förteckning framgår utan vidare utläggning att ej mindre organisationskomitén, som uppgjort förslag till flertalet af dessa författningar, än ock senaten, hos hvilken de slutligen granskats före promulgeringen, haft att under de tvenne senaste åren egna mycken tid och omsorg åt dessa angelägenheter.

Till dem hör ock, såsom redan antyddes, kasernbyggnader. Sådana äro under uppförande i Vasa, Uleåborg, Kuopio, S:t Michel och Viborg. I de tre öfriga stationsorterna Helsingfors, Åbo och Tavastehus eger finska staten kaserner, som genom någon ändring och tillbyggnad kunde blifva lämpliga för de nya bataljonerna. Men emedan dessa på senare tid varit till begagnande upplåtna åt ryska trupper, och frågan angående upphäfvande af kommunernas i landet inqvarteringsskyldighet i fredstid blifvit på visst sätt sammanbunden med frågan om sistnämda kaserners framtida disposition, har det icke ännu kunnat blifva afgjordt huruvida nya kaserner äfven på dessa tre orter böra byggas. Det gäller alltså att åt första uppbådet af manskap för Nylands, Åbo och Tavastehus bataljoner bereda provisionela qvarter. Med afseende såväl å kasernfrågan, som isynnerhet å ärendets allmänna vigt, emotses med spändt intresse det slutliga afgörandet af ständernas framställning derom, att all stående inqvartering under fredstid måtte upphöra, — en framställning. hvars bifallande senaten lärer hafva energiskt förordat.

Enligt värnepligtslagen är, såsom kändt, generalguvernören »chef för finska armén«. Detta chefskap innebär dock egentligen ett öfverinseende jemte handläggning af de ärenden, som skola underställas H. M:ts afgörande, icke det dagliga handhafvandet af löpande angelägenheter, ej heller den regelbundna inspektionen. För dessa ändamål står i spetsen för trupperna en »befälhafvare för finska militären«. Sedan denna vigtiga post blifvit besatt — baron Ramsay blef redan i slutet af 1879 dertill designerad — följde efterhand utnämningen af bataljonskommendörerne och stabsofficerarne. Dessa voro i början af innevarande år församlade i hufvudstaden för att genom gemensamma öfverläggningar utbilda samstämmiga åsigter och principer rö-

rande sättet för handhafvandet af de unga truppernas ledning samt i öfrigt rådslå angående erforderliga mått och steg i militäriskt hänseende. — Af öfriga officerare vid bataljonerna är hittills endast en mindre del utnämd. — Krigskommissarierne hade jemte de juridiska och militära ledamöterne vid uppbådsnämderna blifvit utsedde mot hösten förlidet år.

Nyligen har en fråga, hvars utgång en tid bortåt var oviss, blifvit afgjord i öfverensstämmelse med ständernas önskan. Då krigsministern i kejsardömet genom värnepligtslagen erhållit ensahanda egenskap för den finska militären, för så vidt det gäller rent militära eller s. k. kommandoärenden, framhöllo ständerna behöfligheten deraf, att en med finsk lag förtrogen embetsman blefve förordnad krigsministern till biträde, hvarjemte ett årsanslag af 40,000 mark dels för detta ändamål dels för krigsministerns tillbörliga honorerande anvisades. Numera har saken blifvit i enlighet dermed ordnad genom en k. förordning, som den 7 mars detta år emanerat, »angående, bland annat, de finska militärärendenas föredragning hos krigsministern i kejsardömet«.

Åtskilligt återstår väl ännu, innan organisationen i alla dess delar är beredd att funktionera. Så t. ex. torde de militära tjenstereglementena för trupperna icke ännu vara faststälda; för reservens möten och öfningar torde väl närmare föreskrifter erfordras; veterligen har senaten icke ännu utfärdat den i § 90 af värnepligtslagen omnämda föreskrift rörande sådant förhör, som skall undergås af yngling, hvilken vill inträda såsom frivillig, men icke genomgått högre läroverk. — Men det mesta är dock gjordt.

Hvad organisationskostnaderna vidkommer, lära de icke kunna med bestämdhet angifvas, innan organisationen är slutförd. De bestridas förnämligast ur militiefondens besparade medel. Hvad ständerna vid senaste landtdag anslogo, såsom tillskott för såväl nyss nämda kostnader som ock för utgifterna under de första åren efter truppernas uppställning, har ännu icke behöft tagas i anspråk, hufvudsakligen af det skäl, att lagens verkställighet vidtagit ett år senare, än vid landtdagen förutsattes.

Naturligt är att statsbudgeten måste känbart ökas till följd

af truppernas uppställande. Den årliga kostnaden för de 9 bataljonerna jemte staber, kommissariat, nämder och reserv, lärer stiga till omkring 4,200,000 mark för året, hvilket, om gardesbataljonens förra stat härifrån afdrages, innebär en årlig ökning i statsutgifterna af 3,800,000 mark. En mindre del deraf kan bestridas ur de till militiefonden hörande ordinarie inkomstkällor; större delen kräfver anvisning af ständerna.

Till de beredningsåtgärder, försvarsväsendets ordnande påkallat, har derför äfven hört uppgörandet af särskilda skatteförslag. En af 12 personer sammansatt komité har haft detta arbete sig uppdraget. Dess utlåtanden och förslag aflemnades i slutet af sistlidet år. Enligt dessa förslag skulle landets skattebördor icke särdeles känbart ökas, — den förnämsta skatteförhöjningen komme att drabba konsumenterna af öl och tobak. Komitén har antagit att de ordinarie statsinkomsterna skola förslå att bestrida en väsentlig del af sådana utgifter, för hvilka ännu vid senaste landtdag bevillningsmedel blefvo anvisade.

Ej utan allt samband med förberedelserna till värnepligtens genomförande är frågan om inrättandet af nya lyceer med finskt undervisningsspråk, — då man nemligen erinrar sig att enligt lagens § 32 de unge män, som genomgått sjuklassiga lyceer (eller andra motsvarande läroverk) icke behöfva tjena i aktiv trupp mer än $1^1/_2$ år, medan maximitiden är tre år. Visserligen äro ej många sådana fall antagliga, då sjuklassigt lyceum komme att genomgås enkom i ändamål att derigenom få den eventuelt åliggande aktivtjensten förkortad med ett halft år mer än den förkortning deraf, som genomgången kurs i fyrklassigt lyceum medför. Det kan ock anmärkas att fyrklassig realskola är i förevarande afseende likstäld med sjuklassigt lyceum och att det finnes 6 sådana realskolor med finskt (5 med svenskt) undervisningsspråk. Men då strömningen i dessa tider går till lyceerna vida mer än till de reala läroverken, då ständerna anhöllo om flere finskspråkiga lyceers inrättande och eventuelt anvisade medel dertill, och då de finska fullständiga lyceernas fåtalighet i jemförelse med de svenskspråkigas i hvarje fall har åtminstone utseendet af att i afseende å lättnaderna i militärpligten lemna den finska befolkningen i ett förfördeladt läge.

hade regeringen enligt vår tanke handlat rigtigare om hon strax efter landtdagen upprättat de af ständerna föreslagna nya lyceerna, om ock den olägenhet var dermed förknippad, att deras läroplan måste modifieras, när de af ständernas uttalanden föranledda förändringar i läseordningarna komme att vidtagas. — Då genomgången kurs i högre folkskola berättigar till ett års förkortning i tjenstetiden, och då denna lindring kan komma ett hundrafaldt större antal värnepligtige till godo, än den ofvan berörda, är det att beklaga att kommunerna icke med större ifver än fallet varit, under de senare åren ökat folkskolornas antal.

Värnepligtens införande är dock icke verkställdt dermed, att alla de för detta ändamål behöfliga myndigheter äro ordnade och beredda att funktionera, jemte det den materiela utrustningen är anskaffad. Ty stödande sig på folkelig grund, bygd på den medborgerliga pligtutöfningen, kan denna institution först då anses hafva vunnit verklighet, när man allmänt i landet blifvit van vid densamma, lärt sig betrakta det såsom en gifven och sjelffallen sak att hvarje ung man, som har nödig fysisk styrka, skall offra någon tid till att antingen vid reserven öfva sig i vapenyrket eller ock tjenstgöra vid aktiv trupp, der kärnan för landets försvarskraft utbildas. Om ock aktning och lydnad för lag höra till vårt folks af dess historia danade skaplynne, måste dock någon tid vara af nöden, innan nyss antydda vana och betraktelsesätt kunnat vinna allmänt insteg.

Mycket beror härvid af sättet, hvarpå befälet skall fullgöra sitt kall. Bland föräldrar torde, i flere fall måhända än bland ynglingarne sjelfve, den med kasernlif förenade tjensten vid aktiv trupp med en viss oro emotses, — oron deröfver att detta soldatlif möjligen skall verka skadligt i sedligt afseende. Sådana farhågor kunna endast då försvinna eller dämpas, när flere års erfarenhet ådagalagt att grund för desamma icke förefinnes. Och huruvida erfarenheten verkligen skall bära sådant lugnande vittnesbörd, detta ligger väsentligen i befälets hand. De aktiva bataljonerna äro skolor för krigstjenst, icke skolor för lifvet, det är sant. Men officerarnes uppgift är dock ej endast den, att

vara lärmästare i soldatyrket. Ty dessa skolor äro internat, och i alla dylika åligger det läraren att äfven vara moralisk ledare.

Uppgiften är svår. Lärjungarne äro ej barn, utan myndige unge män. Deras sjelfkänsla, deras medvetande om eget ansvar för sina handlingar får ej kränkas. Deras sedliga art är till en viss grad redan gifven såsom resultat af den uppfostran, de genom hemmet, skolan och lifvet emottagit. Och dock, hvem kan väl neka att i dessa unga år sinnet ännu är öppet för såväl goda som dåliga intryck, att det derför gäller att aflägsna eller neutralisera allt menligt inflytande och bereda insteg för sådana väckelser, som kunna hafva en förädlande inverkan på andan inom truppen.

Att officerarne fatta detta och att de, manade af finsk pligtkänsla och af medvetandet att landets blickar äro fästade på deras görande och låtande, icke skola underlåta att egna sina bemödanden äfven åt den nu berörda sidan af sin uppgift, det torde man kunna utan tvifvel påräkna. Dock behöfves mycken takt för att kunna hålla den gyllene medelvägen mellan ett pedantiskt och kittsligt öfvervakande och ingripande å ena sidan, och ett till liknöjdhet gränsande förtroende å den andra.

Men ej endast af befälet beror den anda, som i våra trupper skall blifva rådande. Den beror äfven af det sätt, hvarpå de bildade ynglingarne skola uppträda gentemot sina kamrater, som sakna den högre bildningens oskattbara företräden. Den gemensamma pligtutöfningen för dem tillsammans. Fäderneslandet har lika kraf på de bildade som de obildade, lagen ställer dem båda i samma led. Men hvad lagen icke kan hindra, är att sönerna från bildade hem söka utom tjensten hålla sig på distans från allmogens söner, roa sig eller sysselsätta sig i skilda, slutna kotterier, liknöjde för hvad deras tjenstekamrater från folkets djupa leder må förehafva.

Dock, om lagen ej kan hindra sådan ståndsseparatism, så skall denna vika för en ädel och sant demokratisk uppfattning af hvad den bildade ynglingens mission bör vara, när förhållandena ställa honom i daglig beröring med representanterne för de samhällsklasser, hvilka mödosamt arbeta för lifvets nödtorft och derför icke kunna samla sig kunskapens skatter, den högre bild-

ningens förmåner, men bland hvilka dock finnes mottaglighet för fosterländska tankar och för en ideal åskådning af lifvet. Att taga vara på denna mottaglighet, att egna åtminstone en del af de lediga stunderna åt allmän kamratlig sammanvaro, der läsning, föredrag och samtal införa pluraliteten i den idéverld, som annars är för dem främmande, att sålunda vidga deras synkrets och väcka intresse för mensklighetens högre sträfvanden, se der hvad de bildade unge männen borde ålägga sig såsom regel under det korta år, de tillsammans med menige man bära soldatens rock.

Att i detta närmande till kamraterne undvika skadliga extremer, borde ej vara svårt. Grannlagenheten skall förbjuda de lärdare att såra de olärde genom skrytsamt och vigtigt pedagogiserande. Sund sjelfkänsla skall å andra sidan afhålla dem från att söka popularitet genom sådant fraterniserande, som går ut på att i samtal och förströelser ställa sig på de obildades nivå. Och att allt hvad agitation heter, bör vara från detta kamratlif bannlyst, förstås af sig sjelft; partisöndring, partistrider få icke förekomma inom finsk trupp.

Knappast behöfver det väl särskildt erinras att sådana individer, som motsvara begreppen enfant gâté, petit maître, jeunesse dorée, och af hvilka lyckligtvis ej många exemplar torde i vårt land förefinnas, icke kunna få något som helst inflytande i kamratkretsen. Men väl kunna de under tjenstetiden sjelfve undergå en nyttig omstöpning.

Om de högre bildade fatta sin ställning i kamratlifvet såsom vi ofvan sökt antyda, jemte det de betrakta det såsom en hederssak att i sitt uppförande städse vara värdiga föredömen, — då skall värnepligtsinstitutionen, långt ifrån att i sådant hänseende verka skadligt, varda ett gagneligt skede i daningen till allvarlige, pligttrogne medborgare.

I den skrifvelse, med hvilken ständerna insände sitt beslut i värnepligtsfrågan, yttrades bland annat: »Då lagstiftaren, i stöd af sin magt att föreskrifva medborgarne hvilka skyldigheter de skola fullgöra mot staten, påbjuder allmän värnepligt, så ligger rättsgrunden för denna åtgärd endast i nödvändigheten för hvarje nation att värna sin tillvara, sina vitala intressen,

sin lagliga regering, sitt fortbestånd såsom stat. När anledningen till och ändamålet med denna institution fattas på sådant sätt, bör det äfven af den enskilde medborgaren inses och erkännas att de uppoffringar af tid och arbete, lif och blod, som genom värnepligten kunna åhvälfvas honom, äro betingade af och utgöra en motsvarighet till hans statsborgerliga rättigheter«.

Vi tillägga härtill blott: ju mera de värnepligtige behjerta att den uppoffring, som af dem fordras, har den ideela betydelsen att vara ett offer på fäderneslandets altare, desto lättare skall det blifva för dem att fullgöra lagens bud.

L. Mechelin.

Ökenbilder [1].

I.

Öknen.

I, som i stolta städer
af magt och rikdom skryten,
som jagen efter ära
och fiken efter byten,
gån ut från edra murar
och edra gators vimmel
till öde ökensanden
och öknens höga himmel!

Gån ut i nattens timmar,
då skyn sitt stjerntält hvälfver,
och svept i skuggor jorden
af hemlig bäfvan skälfver,
då lejonet på rofvet
doft rytande sig kastar,
och skrämd af öknens eko
sitt lopp gazellen hastar.

---

[1]) Det i marshäftet intagna stycket »Lejonsprånget« var afsedt att komma under samma rubrik, ehuru denna af misstag blef utelemnad.

Gån ut, när stormen kommer
med brak och dån från söder,
och vältrar sina vingar
i öknens sand, som glöder,
och torkar källans ådror
och sveder molnens spenar
och dricker djurens ryggmärg
och glödgar markens stenar.

Gån ut, när som en matta,
för altaret lagd neder,
i morgonsolens skimmer
sig ökenrymden breder,
och Herrans ande talar
ur glansen från det höga,
som förr, då Han med Moses
stod öga emot öga!

I edra rika salar
blott qval och oro trifvas,
af fria ökenvinden
som stoftkorn de fördrifvas.
I öknens vida rike,
från menskors äflan fjerran,
man lefver fri som örnen
med lejonen och Herran.

II.

Örnen.

Der berget reser sin högsta brant
mot himmelens blåa fäste,
der har på den skrofliga klippans kant
en örn bygt sitt stolta näste.
Der blickar han ut öfver nejden trygt,
der sträcker han mägtigt sin vinge till flygt
Flyg högt, du örn,
på väldig vinge mot ljuset!

Och öknens omätliga gula sand
sig ut för hans öga breder;
med floder och sjöar Palestinas land

som en hägring ur dunklet träder,
i norr dyka Libanons fjällar opp,
och söderut skådar han Sinais topp.
Flyg högt, du örn,
på väldig vinge mot ljuset!

Vid bergets fot står arabens tält;
der leka hans barn i sanden.
En mörkbrun flicka i dörren sig stält;
hon visar mot berget med handen.
Hon talar till brodern: »din båge tag
och hemta mig örnen ännu i dag!«
Flyg högt, du örn,
på väldig vinge mot ljuset!

Då blixtrar det till som en ljungeld klart
i gossens nattsvarta öga;
och från brant till brant ses han klättra snart
mot örnnästet upp, det höga.
Nu står han på närmaste klippas spets,
nu lägger han senspända bågen till reds.
Flyg högt, du örn,
på väldig vinge mot ljuset!

Nu hviner strängen, och pilen når
sitt mål uti fjädrad bringa,
och örnen ut sina vingar slår
att sårad till flygt sig svinga.
Med den dödande pilen djupt i sin kropp
han stiger i mägtiga kretsar opp.
Flyg högt, du örn,
på väldig vinge mot ljuset!

Kring slätten och tälten alltredan drar
sig skuggan i qvällens timmar,
men örnen han stiger allt högre och klar
der uppe i ljuset han glimmar:
den sjunkande aftonens varma glöd
bestrålar den fjädrade konungens död.
Flyg högt, du örn,
på väldig vinge mot ljuset!

— »Sköt pilen miste? Den svek då din hand?«
Så hördes sen flickan fråga.
Då svarar gossen med kind i brand,
med svarta ögat i låga:

— »I örnens bröst slog min pil så tung,
då flög han dit upp för att dö som en kung.
Flyg högt, du örn,
på väldig vinge mot ljuset!«

Rafaël Hertzberg.

I vårens tid.

Till höga skogen, dit vill jag ila,
när snön har smultit från mark och träd.
Vid bäckens rand vill, som förr, jag hvila,
när solen strålar så vänligt ned
och smälter drifvan och väcker opp
den späda sippan, som står i knopp
likt ungmöns hopp.

Till stranden vill jag, när fri slår vågen
mot land och klippa igen en gång.
Till vida hafvet då leker hågen,
att lyss till böljornas lek och sång.
De hviska sakta i natten blid
att storm och strid
till slut få frid.

När hjertat täres af sorg och qval,
af svikna drömmar förutan tal;
då är det vinter och kallt der inne
och frosten härjar hvart älskadt minne.
Men också dit än en solblick når,
att vänligt smälta hvar frusen tår, —
när det blir vår!

Vanda.

Ovädret.

Allt åskan går med väldig magt,
far vandrar kring och håller vakt;
han skälfver visst i hjertats grund,
men gör ändå sin rund.

Fromt mormor sluter händren: »jag
är, Herre, nöjd med ditt behag;
om du oss kallar eller spar,
är du en nådig far!«

Vid vaggan sitter mor och ser
till liten pilt i bädden ner.
Nu knallar grufligt det i skyn,
och som i eld står byn.

Det är en rigtig fasans stund,
och far har stannat i sin rund,
sitt anlet' mormor har förskräckt
med knäpta händer täckt.

Men pilten höjer rosig kropp,
små armar för mot ljuset opp;
till honom böjer mor sig ner,
mot henne barnet ler.

V—a N—m.

Holländskt landskap.

Efter Lenau.

Trötta smyga bäckar alla,
intet luftdrag vågar leka,
ned från träden bladen falla
tunga och af ålder bleka.

Uppå höjden qvarnen stannat,
kråkan, trögt af vingen buren,
skrider långsamt som allt annat; —
ack, hur sömnig är naturen!

Vår och sommar äro flydda;
halmkarpusen trotsigt drager
djupt i pannan mulen hydda,
stänger ut den skumma dager.

För de tröga tankar finner
herden ro, vid hjorden domnad,
och naturen, bäst hon spinner
sina dimmor, tyckes somnad.

V—a N—m.

Hågkomster från vårsalongerna i Paris.

I början af februari öppna årligen »Cercle artistique et littéraire« vid rue Volney, förr S:t Arnaud, och »Cercle Mirliton« vid place Vendôme sina utställningar. När man af någon bekant artist fått ett kort, styr man med stort intresse sin kosa till dessa eleganta salonger, ty der göres första bekantskapen med årets nyheter i måleri; dessutom äro de ofta för nykomlingen enda stället, der han blir i tillfälle att se flere af de utmärktaste franska målarne.

Katalogen för expositionen vid rue Volney upptog i det närmaste 300 numror. Det föreföll rikt nog, men vid inträdet i salongen varsnade man att omkring en fjerdedel utgjordes af porträtt. Visst kan så vara att det är detsamma hvad man målar, endast det är väl gjordt, men mig föreföll det, när jag gick omkring bland denna massa porträtt, som skulle en mängd artister, hvilka förvärfvat en viss teknisk skicklighet utan att egentligen veta hvartill de borde använda den, funnit det beqvämast att måla någon bekants porträtt. Ögat tröttnade och tanken slappades genom att leta sig fram bland denna massa ofta ointressanta hufvuden, af hvilka naturligtvis icke alla hade ens förtjensten att vara bra målade. Också hafva franska tidningar mycket klandrat att föreningen icke varit strängare i valet af de utstälda taflorna. Större kompositioner funnos egentligen icke. Minnen från plage'n eller falaise'n vid någon kustort, små historietter från hvardagslifvet samt »études« utgjorde figurmålarnes insats. Bland landskapen funnos några, som synnerligen slogo an på mig, deribland ett af *Daubigny*, framställande en vidsträckt dal från Auge i Normandie. Det var friskt och präktigt måladt. Floden med sitt något grumliga vatten skar i taflans midt genom det feta bördiga fältet, och i bakgrunden blånade kullarna i fina luftiga toner. Af *Japy* funnos tvenne mindre taflor; skördefolk, som arbeta på åkern i annalkande oväder, samt några björkar i ett höstlandskap, hvilka äfven voro mycket vackra. Mot de mörka molnväggarna med regnet, som strömmade ned i bakgrunden, stodo figurerna såsom färgverkan utmärkt bra. De hvitstammiga björkarna med den i gult och brokigt skiftande mossan derunder förde mig i första ögonblicket temligen långt från expositionssalarna till trakter, der hvita björkstammar om hösten äro förtroliga vänner. Detta var naturligtvis icke att utröna konstnärens mening med taflan, ehuru det kan tala för dess naturtrohet, och ingalunda var det heller dess största förtjenst. Den var målad med en utomordentlig lätthet, med denna liksom endast ställvis antydda teckning och

för resten dessa skarpt observerade och noga studerade valörer, som utgöra den franska landskapsmålarens triumf. Det var just samma förmåga att behandla färg, som gjorde några stycken »nature morte« af *Bergeret* särdeles intressanta. Intresselösa i sig sjelfva, fans bland dem emellertid en rigtig god bit: ett frukostbord med röda krabbor och ostron i glänsande skal.

Vid expositionsbesök händer vanligtvis att, sedan man gått omkring och sett litet af allt, stannar man helst vid några få. Till dessa återvänder man utan att tröttna och söker med dem tränga ända till botten. En sådan var för mig *Courtois*' »sous les noisettiers«, isynnerhet hvad finheten i uppfattningen af ämnet beträffar. Det är ofantligt vanligt att se ljusröda damer i alla möjliga ställningar sitta, gå eller ligga i det gröna. Ingenting kan vara allmännare. Rosefärgen passar förträffligt med grönt, och låter man modellen taga en kokett och näpen ställning, kan man vara säker på att allmänheten finner det »très joli«. Courtois' ljusröda dame, för resten efter hvad jag hört sägas ett porträtt, hörde alldeles icke till detta slag. Hon hade tagit plats på en grön, något mossig bänk invid en trädgårdsmur. Den stora gula halmhatten fyld med röd åkervalmo, blåklint och grönt håller hon i handen, och bredvid henne står ett stort blått och rödt parasoll. Under det att anordningen sålunda var högst enkel, gaf detta dock mycken färg. Dertill kom den ljusröda klädningen, hvars fina skiftningar voro ypperligt återgifna, särskildt omkring handen med den skära köttfärgen bra stämmande ihop med omgifningen. Det var ett fint älskligt behag öfver det hela. Samme målare stälde ut äfven ett annat litet porträtt i helfigur, en äldre dame i mörkröd sidenklädning, utmärkt elegant målad.

Henner hör till de kände mästarne. Hvem minnes icke hans utomordentliga nakna nymfer, som med egendomligt mjuka konturer, kraftigt och med ett obeskrifligt ljus i färgen stå mot mörka bakgrunder. Man tycker han målar nästan med en enda ton, och det förefaller obegripligt huru han det oaktadt åstadkommer den finaste mjukaste modellering. Det är visserligen ett manér, på hvilket man redan på långt håll känner igen honom, men hans storartade, oändligt enkla uppfattning af naturen ger innehåll åt denna form, och särskildt på mig verkar han som en af de mest sympatiska nutidskonstnärer. Det ena af hans båda utstälda porträtt, kalladt »portrait de mon frère« var en profil i fullt ljus. Full och bred verkade färgen så starkt, som hade atelier-belysningen varit elektrisk. Teckningen var så enkel, att man tyckte det nästan hvem som helst hade kunnat åstadkomma något sådant. Särskildt egendomligt i det fallet var ögat. I det man närmade sig, varsnade man att ögat var tecknadt i skuggan kring detsamma, endast medelst en fin svart kontur eller ett streck angifvande det öfre ögonlocket samt en mörkare punkt. Något vidare utförande

hvad färgen beträffar, kom icke i fråga, men verkan af detta öga var ypperligt.

Lika allmänt känd som Henner är *Carolus Duran,* hvilken här utstälde tvenne barn-porträtt, men som de stora porträtt, han hade på utställningen vid place Vendôme, voro mera betydande, passar det bättre att tala om honom i sammanhang med denna. Deremot voro *Bastien-Lepage's* trenne taflor här, om ock icke så frappanta som prinsens af Wales porträtt, åtminstone för mig ärligare och sannare. Som kändt är han en af de allra mest framstående yngre målarne. Det är han, som håller på målandet efter modell, ställd i fria luften, och hans Jeanne d'Arc på sista årets »salon« var en af dess mest beskådade taflor. Den ena taflan, »les blés mûrs« kallad, var ett temligen stort landskap. Hela förgrunden upptages af ett stort åkerfält, hvars gula mogna säd mejas af en man, ställd med ryggen mot åskådaren. Bakom åkern löpa gröna fält och låga kullar, och längre bort synes byn; alltså ett ganska vanligt landskap, som kännes igen af en och hvar. Denna förtroliga enkelhet är det, som först drager åskådaren in i ämnet, och en gång der, måste han gripas af den stora natursanning, med hvilket det samma blifvit framstäldt. Jag vet ej om ett soligt åkerfält kan målas bättre än detta. Det är en underbart upplyftande och lifvande känsla man erfar inför en sådan tafla, vid tanken på hvilken mägtig läromästare naturen är, om man verkligen söker studera den. Man kan säga att den rigtning, i hvilken Bastien-Lepage går, är ett oändligt naturstudium. Detta gör också hans porträtt så utmärkt intressanta; allt sedan han utförde det mycket omtalade porträttet af Sarah Bernhardt för par år sedan, är han högt ansedd som porträttmålare. Han följer naturen i det minsta, man ser det noggranna outtröttliga sökandet, och ibland tycker man att färgen mist sin friskhet under detta ihärdiga arbete. På hans porträtt af en äldre dam var till exempel det svarta randiga sammetslifvet utomordentligt lätt och enkelt måladt, så att det gaf en ypperlig motsättning mot hufvudet. Konstnärens tredje tafla, utstäld i Cercle Mirlitons salong, var prinsens af Wales porträtt. Till en början mera öfverraskande och briljant än de föregående, qvarlemnade det ej hos mig den känsla af sanning och trygg tillit som dessa. Orsaken dertill skall jag genast söka göra klar. Enhvar, som första gången stannade vid det, erfor en liflig känsla af öfverraskning, och jag tror att så äfven varit konstnärens mening. Föreställ er ett porträtt af någon gammal mästare, af Holbein till exempel, med skenbart samma naivetė, men måladt med den tekniska öfverlägsenhet, som våra dagars studier ge. Det var samma naiva hållning, hufvudet något framåt sträckt och venstra handen hvilande mot bröstet. Den fullkomnades af den kungliga skruden och halskedjan med juvelerna, och allt till och med den märkvärdiga fonden, hvilken, hållen nästan som en gobelin, troligtvis visar någon utsigt från

Themsen, påminte om de gamle mästarne. Man kände sig verkligen förvånad och öfvermannad af en dylik skicklighet. Men sedan detta första intryck förgått, och frånsedt den stora beundran för handen, något som visst icke kan målas utmärktare, äfvensom kläderna och öfverhufvud hela den tekniska sidan, frågade man sig om ett dylikt afsigtligt uppgående i de gamle mästarne är verkligen förenligt med det naturstudium, som representeras af Bastien-Lepage. Då man blef färdig med svaret, kändes det ungefär som då man efter att hafva varit utsatt för en stormby kommit på lugnt vatten igen.

På Cercle Mirlitons utställning vid place Vendôme var antalet utstälda konstverk vidpass endast hälften så stort som i salongen vid rue Volney, och dock gjorde denna utställning ett rikare och mera storartadt intryck. Orsaken dertill må man väl söka i att flere vackra kompositioner funnos, och så får man dertill lägga de båda stora porträtten af *Carolus Duran*, ett af *Meissonier*, tvenne taflor af *Gérôme* etc. Det ena af Durans porträtt afbildade en mor med sin förtjusande lilla bébé. Den nedhängande venstra handen håller solfjädern, medan hon med den andra lätt sluter den lilla flickan mot sig. Det lätta behaget i hållningen, det lifliga leendet och hela det sorglösa anletet ge ypperligt tillkänna fransyskan. Det är ett ämne, som med de eleganta drägterna i sidensammet och spetsar är en specialitet för Durans pensel. Duran är en mästare som få i att behandla färg. Han har en fin, yppig och fet färg, som han låter komma ljus och full på duken. Knapt kan man väl måla barn bättre än han. För denna runda mjukhet, som utgör barn-ansigtets förnämsta behag och för det äkta barnsliga deri egnar sig hans saftiga färg ypperligt, och dertill ser hela förfarandet så lätt ut, som skulle han under lek låtit penseln fara öfver duken och endast stannat något allvarligare för att söka ut den finaste teckningen på ett öga eller en mun. Hans förmåga att måla stoffer är känd, och porträttet af comtesse*** gaf prof derpå. Hon var framstäld iklädd en mörkröd sammets kappa, kantad med brunt skinn, hvilken lätt glidit ned från axeln, för att låta synas den svarta sidenklädningen, spetsarna och några blekröda blommor vid bröstet. Verkan af allt detta, siden och blommor, sammet och pelsverk, var ypperlig. Det finnes något hos Duran, som alltid lifligt påminner om Rubens.

Nästan invid Durans porträtt hängde taflorna af Gérôme och Meissonier, utförda på det utomordentligt noggranna och fina vis, som är desse mästare eget. För att vara af Gérôme, tänker jag att knapt nog dessa tvenne små bitar voro af synnerlig betydenhet, det vill säga jemförda med hvad annat han gjort, och med Meissonier, tänker jag, var fallet det samma. Naturligtvis voro de alltid öfverlägset gjorda, man har en ofantlig nytta af att studera dem, man beundrar dem, men tycker dock att för sådana stormän är dylikt bara småsaker.

Ferrier's porträtt af hertigens af Chartres barn var ett synnerligen intressant studium. De båda barnen framställas i naturlig storlek, och just sjelfva anordningen är mycket lyckad. Prinsessan sitter i en stor länstol, något tillbakalutad och med fötterna hvilande på en siden kudde, i hörnen broderad med det hertigliga vapnet. Den ena handen hvilar på stolkarmen, under det den andra lätt omfattar den mindre brodern, hvilken, liksom hade han varit otålig att så snart som möjligt och för bästa pris draga sig ur hela affären, tagit plats på yttersta kanten af den stora länstolen. Dermed kom något barnsligt och lifligt in i taflan, och tillika bildade han en präktig motsats mot systern, som, fin och graciös, var i hvarje tum prinsessa. Den fina uppfattning, målaren haft af sitt ämne, framställdes genom en utmärkt teckning, exempelvis af handen på stolkarmen. Såsom färg hade konstnären framställt allt rödt i rödt, från det mörkröda draperiet som fond till prinsessans blekröda strumpor. Färgrik hade nog hans palett fått vara, ty åtminstone nio olika röda lokalfärger funnos, och ändå är han ej hvad man egentligen kallar kolorist, så bra dessa porträtt än voro målade. Det visade några mindre barnporträtt, hvilkas färg hade ett kritartadt tycke.

Vid expositionsbesök, der man har att göra med en sådan massa kända och okända namn, drages man helt naturligt först till de förra ungefär på samma vis, som man i en salong först helsar på sina gamla bekanta. Sedan gör man nya bekantskaper. En sådan var för mig *Berne-Bellecourt*. Hans »attaque du château de Montbéliard« var en liten bit krigshistoria från 1871 års kampanj. Sjelfva kompositionen var intressant. Till venster syntes slottets fasta murmassa, mot höger fördes blicken ned mot byvägen, längs hvilken franska soldater skyndade upp mot det af preussarne besatta slottet, under det striden redan brann i förgrunden. Ämnet var sålunda redan egnadt att väcka uppmärksamhet, så mycket mer som utförandet var synnerligen noggrant. Framför voro den snötäckta marken, den isiga vägen utanför slottet, på hvilken soldaterna tycktes slinta, och den vintriga himmeln borta mot byn vackra och harmoniska i färgen.

En annan historia från kriget, »une dépêche«, framställdes af *Protais*. Det var isynnerhet den effektrika framställningen af månsken och eldsljus, som åt taflan gaf en stämningsrikhet, hvilken utgjorde dess förnämsta behag. I det klara månskenet utanför bondgården, der högqvarteret synes vara förlagdt, håller en ryttare, som öfverbringat depechen; häst och karl tecknade såsom i klump, endast metallskifvorna på hjelmen glimmande bjert. Huru den rätta verkan i måleri åstadkommes visade just studiet af denna hjelmkam. Öfverst grannare, bleknade den småningom, och det var blott en smal strimma som man trodde gjord med ett raskt penseldrag. Skildtvakten vid porten stod som en mörkare skugga mot bakgrunden, hållen i

dessa feta dimmiga förtoningar, som äro så förtjusande och stämningsrika i en månskens qväll. I taflans venstra hörn föll, såsom en utmärkt motsättning mot detta stora parti, hvilket frånvaran af detaljer gjorde mycket helt och lugnt, det bjerta oroliga ljusskenet ut genom dörren, hållen halft öppen af mannen, som tagit emot budbäraren. Också lyste det ut genom springorna i fönsterluckorna och gaf fullkomligt en förnimmelse af verksamheten och arbetet derinne.

Voyson's »le berger et la mer« var en annan stämningsrik tafla, ehuru kanske något mera ställd på effekt. Herden, som stod på klippan stödd mot sin staf, var nog sentimental, men under det han tycktes drömmande befinna sig långt bort, uppstod en komisk motsättning mellan honom och den raggiga vallhunden, som med spetsade öron och svansen mellan benen, var i full verksamhet och syntes räkna hvart får, särskildt hållande ett vaksamt öga på de unga. Färgen och belysningen voro vackra, isynnerhet himmeln, som från grant gult och rödt bleknade bort i fina violetta toner. »Un oratoire en Provence« var namnet på en egendomlig liten duk af *Montenard*. Det första intryck man hade af den var ljus, och det egendomliga med detta stycke var att det verkade så starkt, att man först småningom kom på det klara dermed. Emellertid lönade det nog mödan att betrakta det en stund, då man småningom hade framför sig den gula, starkt solbelysta marken i oregelbundna små kullar, tufvig, gropig och stenig, sådan den är på en fattig kyrkogård, der bruna tistlar frodas i ymnighet, det lilla hvitmenade kapellet högst upp på den soliga backen, och icke långt derifrån några betande får, hvilkas ulliga ryggar färgades helt rosiga af morgonsolen. Så föga utförd i detalj och något hvad man kallar impressionistisk, var solljuset emellertid så verkligt, som man sällan ser det, och dessutom var der sanning i känslan, med hvilket ämnet uppfattats. Detta stycke hörde fullkomligt till de allvarliga små historier, man ofta kan läsa dernere i de fattiga qvarteren kring Montparnasse, den simpla svarta likkistan på likvagnen, som följes af fadern och par af hans kamrater med mössorna i handen, eller modern med näsduken för ansigtet och vid sidan någon liten bror, som går raskt på för att hålla jemna steg, och der den enda skymt af ståt utgöres af de förbigående, som lyfta på hattarne. Fattigkyrkogården, der fåren beta bland tistlarna, utgjorde tydligen en länk i den historien.

Förbigående alla dåliga, om hvilka naturligtvis ej lönar mödan att tala, skulle än mången förtjenstfull och skickligt målad tafla vara att nämna. Men i allmänhet är det ju icke färdigheten, som saknas. Att de nu nämda taflorna slogo an mer än de öfriga tror jag kom sig deraf, att i dessa den konstnärliga formen hade ett innehåll, tekniken en ideel uppgift.

H—a.

FREDRIK VILHELM SCHOLANDER.

Med Fredrik Vilhelm Scholander bortgick Sveriges måhända mest snillrike och utan all gensägelse mest mångsidige konstnär ur tiden. Det gifves öfverhufvud icke många, hvilka som han löst sig mästarebref inom så olika brancher af konstnärlig verksamhet som arkitektens, målarens och vitterlekarens. Sedan de begge Tessinernes uppträdande har den svenska byggnadskonsten icke att nämna ett namn med bättre klang än hans. Som tecknare och aqvarellist intager han en plats vid sidan af sitt lands främste konstnärer; som diktare har han under pseudonymen *Acharius* skaffat sig ett aktadt namn inom den svenska literaturen; särskildt har han som verskonstnär ådagalagt ett märkvärdigt herravälde öfver språket. Hans konstnärliga verksamhetskrets har varit så vidt omfattande, så rikhaltig, att den kan spåras äfven utom Sveriges gränser. Scholander har genom det stora antal elever han utbildat tryckt sin pregel på de alster af byggnadskonst, som de senaste årtiondena sett uppstå äfven i grannländerna. Särskildt är han i detta afseende af betydelse för Finland, der flere af Scholanders elever numera verka.

Ehuru det skede i konsten, som mot slutet af 18:de seklet inträdde, ännu kan sägas vara under utveckling och vi just i följd deraf ha svårt att vinna en klar bild af denna utveckling, dess utgångspunkt och den ledande tanken i det konstlif, som nu rör sig omkring oss, så torde dock Fredrik Vilhelm Scholanders plats i den svenska byggnadskonstens historia med temlig säkerhet redan nu kunna angifvas. Han, liksom hans tvenne nyssnämde föregångare, bildar utgångspunkten för en ny stil, för en ny skola. Nicodemus Tessin den yngre hade, midt i en tid af förfall och onatur, med konstnärlig urskilning förstått att ur barocken aflägsna hvad som var endast yttre tillägg till en tidigare periods skapelse. Något väsentligt, för tiden karakteristiskt nytt hade nemligen barock-tiden icke förmått att skapa inom byggnadskonsten. Sjelfsvåldigt lekte den med de för det mesta redan förut funna formerna och hade vid tiden för den yngre Tessins uppträdande hunnit så långt på förfallets väg som möjligt. Att vid en sådan tidpunkt, under sådana mästare skilja sig från dagens vulgära uppfattning af konsten, att genom tillfälligheterna se och uppfatta de eviga lagarna för konsten, detta är isynnerhet den yngre Tessins oförgängliga ära.

Ungefär på samma sätt gestaltar sig Scholanders verksamhet som konstnär. Tessinernes epigoner hade småningom bragt

arkitekturen derhän, att ordet konst icke mera derå kunde tilllämpas. Sämre lottad än under Karl Johans regering, har väl den svenska byggnadskonsten aldrig varit. När Sveriges ständer derför år 1840 beslutat sig för att uppföra ett museum för landets konstskatter, sökte man en arkitekt för detta ändamål från utlandet. Så djupt hade byggnadskonsten i Sverige sjunkit under början af detta sekel. Endast en mansålder har sedan dess förgått, och nu kan Sverige stolt uppvisa en skara af byggnadskonstnärer, som, hvad arkitektonisk utbildning beträffar, stå vid sidan af utlandets bäste; detta är Fredrik Vilhelm Scholanders lifsgerning. Hade den yngre Tessin höjt byggnadskonsten från barockens förfall, så har Scholander höjt den från stillösheten i seklets början, återväckt den till lif och mera än någon annan svensk konstnär visat sig ega förmåga att bilda en skola, och en skola, som ännu länge skall bära upp hans idéer och arbeta i hans anda.

Scholander hade studerat vid akademin i Stockholm, der hans första lärare var intendenten A. Nyström. Efter att ha erhållit den stora guldmedaljen, reste han år 1842 som akademins pensionär först till Paris och derefter till Italien, der han med kraft och allvar studerade antiken och den tidigare renaissancen.

Redan i akademin hade han med förkärlek vändt sig till måleriet, ja om han fritt fått följa sin egen böjelse, så hade han utan tvifvel bytt passaren och linealen mot pensel och palett. »Men, sade han sjelf mången gång, Gud ske lof, jag fick icke följa min fria vilja«; och dock, ännu på sin ålders dagar kunde han icke tala om dessa sina ungdomsdrömmar, utan att der klang en ton af vemod genom detta »gud ske lof«. Under sina mångåriga resor fick han nu äfven egna sin tid åt måleriet; med hvilken framgång, kan enhvar, som sett hans saft- och liffulla aqvareller, bedöma.

Dock, huru starkt färgerna än frestade honom, arkitekturen blef icke försummad. Renaissancen blef den stilart, inom hvilken Scholander främst sökte formerna för sina tankar. Antiken och gotiken voro afslutade skeden i konstens historia, der ingen vidare utveckling, intet nytt tillägg kunde komma i fråga. Hans rika fantasi, hans rörliga själ kunde endast inom renaissancens mångskiftande, fria och ädla former, finna material nog för ett nästan exempellöst verksamhetsbegär. Då han någon gång arbetade utom denna stilart, var det den romaniska, som han med förkärlek omfattade, och i sina teckningar och illustrationer har han visat djupa insigter och en aldrig svikande smak i behandlingen af denna stolta och manliga konstform.

År 1846 återkallades han till hemlandet för att uppgöra ritningar till den förut omnämda museibyggnaden. Den unge arkitekten var då icke fylda tretio år. Och det är i sammanhang med detta byggnadsarbete Fredrik Vilhelm Scholanders namn första gången nämnes i den svenska konstens historia. Sjelf har

han för den, som skrifver dessa rader, mer än en gång omnämt de svårigheter, han vid uppgörandet af dessa ritningar hade att kämpa med i hemlandet. Det af honom 1847 uppgjorda projektet förkastades emellertid, »och en lycka var det« — plägade han sjelf säga på tal derom — »jag stod ännu med begge fötterna i gamla skolan«. Att han vid uppgörandet af detta projekt, som nu förvaras i akademins bibliotek, fick taga hänsyn till allt, både möjligt och omöjligt, samt endast i sista rummet lita till sin egen smak och sitt eget omdöme är alldeles afgjordt, redan af det skäl att hans konstnärliga verksamhet, sådan den senare utvecklat sig, icke står i något sammanhang med detta hans ungdoms arbete.

Scholanders arkitektoniska skapelser utvisa att han på ett sjelfständigt sätt uppfattat den italienska renaissancen. Det är icke endast från olika perioder hopplockade former, det är icke endast eklekticism. I allt hvad han ger oss, har han förstått att ingjuta något af sin egen personlighet; der är individualitet och karakter. Hvad man genast anslås af i hans arbeten, är denna sällsporda klarhet i anläggningen af det hela, som redan den antyder mästaren; dertill kommer en manlighet och dugtighet i formerna, som utvisar ett genom grundliga studier förädladt formsinne.

Af de privata bostäder, han uppfört, nämna vi endast det Warodellska huset vid Drottninggatan, utmärkt för sina kraftiga profiler och vackra proportioner, och det lilla Barclayska huset vid Karl den XIII:s torg. Den moderna profanarkitekturen har sällan på ett lyckligare sätt löst sin uppgift än här. Enligt den hädangångnes utsago skulle genom ett misstag af byggmästaren öfre våningen till detta hus blifvit lägre än ritningarna utvisa. Egendomligast framträder han måhända i teknologiska institutets hus, en fri, monumental skapelse, der kraft och enkelhet, parade med smak och finess, göra på åskådaren ett mägtigt intryck, hvartill kommer att den innehåller icke oväsentliga nya inlägg i vår tids arkitektur.

I synagogan i Stockholm har han gifvit sin rika fantasi och sin kärlek till det pittoreska fria tyglar, särdeles i det inre, der han på ett sällsynt poetiskt och smakfullt sätt i former och färger gifvit uttryck åt mosaismens heliga legender. Dessa Sarons liljor i gallerverket, dessa unga palmstammar, som utgöra kolonner, denna djupblå bakgrund med gyllene stjernor, allt förenar sig till att öfver det hela gjuta en praktfull och djup mystik, i hvilket hänseende intet svenskt byggnadsverk har att erbjuda något motsvarande. Äfven utom Sveriges gränser sträckte sig ryktet om dess skönhet. Den mosaiska församlingen i Brüssel (om vi icke missminna oss) anhöll att, såsom ledning vid uppförandet af en ny synagoga, erhålla en kopia af Scholanders skapelse.

Som aqvarellist står han i sina bästa arbeten vid sidan af sin berömda medtäflare Egron Lundgren. I allmänhet öfver-

träffas han af denne i behandlingen af luften; hos Scholander finner man mera af lavyr än af målning, och han förmår icke alltid att uppoffra detaljerna för det hela. Men i förmågan att välja sina ämnen, i kompositionens klarhet och haltfullhet, faller vågskålen åter utan tvifvel till Scholanders förmån.

Dock, var den hädangångne stor som arkitekt och en framstående målare, så var han likväl störst som lärare. Ett sådant intresse för sina lärjungar och en sådan entusiasm för sitt ämne äro i sanning sällsynta. Hans lektioner, som enligt undervisningsplanen egentligen voro endast fyra i veckan, utsträcktes, oaktadt hans kringskurna tid, till många gånger det bestämda antalet timmar. Han var en mycket sträng och fordrande lärare, men fordrade han mycket, så gaf han ock mycket. Med ängslig noggrannhet aktade han sina elevers individualitet, deras smak och säregna fallenhet. Ehuru af princip och böjelse fallen för att skatta renaissancen högt, fick enhvar följa den stilart han ville. Det var icke af tvång renaissancen företrädesvis bearbetades i hans atelier; det var hans mägtiga personlighet, som dervid gjorde sig gällande. Under lektionerna kryddade han sina samtal med skämt och anekdoter från den tid, då han sjelf drog omkring som adept i söderns rika länder.

Det fans i hans uppträdande en ovanlig ursprunglighet och kraft, som han ganska ofta hade svårt att tvinga in i de akademiska formerna. Han hade vuxit upp i skuggan af det götiska förbundet, hans lefnads morgon inföll under den tid, då fosterlandskärleken bröt fram i Tegnérs Svea, då Geijer skref sitt folks häfder, då Fogelberg gaf form åt dess myter, en troende tid. som ännu hoppades allt af Sveriges gamla kraft, och det föreföll som om hos honom ännu i ålderns dagar funnits något qvar af denna dämpade nordmanna kraft, denna verksamhetslust, som framför vår egen tid utmärkte den, hvilken gaf honom de första varaktiga och allvarliga intrycken af lifvet och af konsten.

I några hastiga drag ha vi sökt teckna bilden af den man, som var den svenska konstakademins stöd och prydnad. Att uppskatta honom som diktare måste vi lemna åt andre. Må det vara oss tillåtet att afsluta denna minnesgärd med ett utdrag ur ett bref, som han för ett par år sedan skref till en af sina forne elever i Finland. »Realismen, den nya tidens Moloch, har åter slukat upp ett offer, — arkitektur-afdelningen vid konstakademin är indragen och öfverförd till teknologiska institutet. Den unge arkitekten, som hittills andats en artistisk luft (sådan den nu sedan är), som lefvat tillsammans med konstnärer och känt sig i sitt arbete solidarisk med dem, skall nu bli ingeniör. Hans hjerna, som hittills fyldes med former, med bilder, med poesi — skall nu fyllas med kalkyler. Hvad tro vederbörande att de vinna dermed? Det är icke de former, jag inplantat i mina elever, som utgöra den moderna svenska arkitekturens starka sida, — långt ifrån! Nej, det är den konstnärliga uppfattningen, de

vunnit vid akademin; den håller dem uppe och endast i en sådan uppfattning förefinnes kärnan och möjligheten till en framtida utveckling af byggnadskonsten. Jag spår att om en mansålder äro vi åter midt uppe i Blomens dagar«. Måtte denna den gamle lärarens mörka spådom icke gå i fullbordan, utan den varma upphöjda anda, han ville ingjuta i byggnadskonsten, fortlefva inom denna och från henne verka utöfver hela konstlifvet, då skall fosterjorden visserligen hvila lätt på hans ärliga svenska hjerta.

Jac. Ahrenberg.

I bokhandeln.

Bidrag till Finlands historia; med understöd af statsmedel i tryck utgifna af finska statsarkivet genom *Reinhold Hausen*. Första delen. Förra häftet. H:fors 1881. 224 sid. 8:o.

Vi helsa med glädje detta företag, hvilket lofvar att göra vårt statsarkivs historiska material i rikare mån än förut tillgängligt för allmänheten. Samlingen är, enligt utgifvarens meddelande, afsedd att omfatta hittills otryckta urkunder rörande Finlands medeltid, till hvilka sedan handlingar från lutherska tiden komma att sluta sig. Planen tyckes sålunda vara rätt vidsträckt, och vi hoppas att statsmedel äfven framdeles icke skola tryta för dess fullföljande.

Det föreliggande första häftet utgöres af ett omsorgsfullt utfördt facsimile af calendarium i Missale Aboense jemte »Dombok för Sydöstra Tavastland åren 1443—1502« och en del af »Dombok för Sydvestra Tavastland åren 1506—1510«. Såsom bekant har i Sverige en liflig strid försiggått rörande grundprinciperna för publicerandet af handlingar från medeltiden, i det att dr E. Hildebrand ansett att frihet i viss mån bör medgifvas utgifvaren och att han eger rätt att vidtaga vissa grafiska förändringar, dock med iakttagande af språklig noggrannhet, medan deremot dr Granlund, äfven han känd såsom omsorgsfull utgifvare af medeltidshandlingar, sökt vederlägga denna uppfattning, yrkande att äfven den minsta modernisering af den ursprungliga texten vore otillåtlig. Hr Hausen är helt och hållet af dr Granlunds mening. Han har undvikit att i de meddelade urkunderna inlägga resultatet af sin personliga uppfattning, en grundsats, som han med stor samvetsgrannhet och omsorgsfullhet fullföljt.

Vi skola framdeles, då första delens andra häfte utkommit, yttra oss närmare om innehållet af de tvenne tavastländska domböckerna. Vi in-

skränka oss här till att framhålla att de utan tvifvel skola intaga en betydande plats bland våra fåtaliga medeltidshandlingar såsom väsentliga bidrag till belysande af jordförhållandena, rättsväsendet och sederna i Finland under slutet af medeltiden.

M. G. SCHYBERGSON.

Karl Johan Numell: I dopets dagar; skådespel i fem akter. H:fors 1880. 120 sid. liten 8:o.

Denna dramatiska dikt, en frukt af ädel sysselsättning på lediga stunder emellan embetsgöromålen, torde vi icke blifva i tillfälle att bedöma från scenen. En måttstock, sådan man sätter på den skolade dramaturgens arbete, bör här icke ifrågakomma, men å andra sidan borde icke heller det intresse för vitter verksamhet, hvarom det bär vittne, lemnas obeaktadt.

Med »dopets dagar« förstås den strid, genom hvilken finnarne underlades svenskt välde och kristendom. Scenen är i Åbotrakten, vid Wartaberget, Pyhä lund, Wahtoskogen, och de förnämste bärarne af finnarnes strid äro Spuri och hans familj, hvilken ock till större delen faller offer vid försvaret af frihet, fosterjord och förfädrens tro. Spuri, en ganska intressant och välhållen karakter, förmår genom sitt anseende och sin fasthet landsmännen till förnyade angrepp mot konung Erik och biskop Henrik, som från sitt läger vid Aura söka uppehålla det ännu blott vacklande väldet bland finnarne. Tidigare har Spuri företagit många härfärder till Sverige och vid en sådan förlorat en späd son, som ryckts ur Lokkas, hans makas armar. Uppfostrad till svensk sed och kristendom följer denne son under namn af Rötker Eriks fana som en trofast och tapper stridsman. Genom denna just icke nya uppfinning har förf. vunnit ett bestämdare innehåll åt det tragiska i den finska folkfrihetens undergång. Men till öfverlopps låter han Spuri från Sverige hafva bortfört en gosse benämd Sigge, hvilken uppvuxit som träl i hans gård, och denne personnage, som bildar en kontrast till Rötker, är till lika liten båtnad för skådespelet som för Spuris familj. Sigge har ingjutit hos Spuris dotter, Kylli, en viss böjelse för kristendomen och fått af henne en ed att älska honom. I styckets början följer hon honom till det svenska lägret, dock icke af kärlek, hvilken han genom sin hämdlystnad mot hennes anhöriga förspilt, utan för att emottaga dopet. Äfven om Sigges känslor för henne blir man oviss, då han vid framkomsten till lägret börjar med att förrädiskt lemna henne såsom Spuris dotter i svenskarnes händer. Öfverhufvud förfelar hela detta kärleksparti sin verkan till följd af det irrande och obestämda i Sigges karakterskteckning. Ett ganska lyckligt motiv är deremot Lokkas försök att mörda biskop Henrik, som hon anser för ursprungskällan till all deras ofärd, och om hvars förgörande en sångkunnig man gett henne anvisning. Med ett afbrutet svenskt svärd, hvarpå en finsk smed smidt ny udd, smyger hon sig i svenska lägret och dräper en man i biskopsornat. Men den mördade är en förrymd finsk träl, som Sigge i någon afsigt låtit

ikläda sig Henriks skrud, och Lokkas handling blir utan frukt för henne och icke heller af synnerlig påföljd för stycket. Den sinar bort bland de många uppslag, förf. upptar och endast delvis fullföljer. Hela påföljden består i den förbannelse, som derför uttalas öfver henne af biskopen och som gör att, då hon vill öppna modersfamnen för den igenkände Rötker, denne stöter henne ifrån sig, och ändock måste Rötkers karakter forceras för att ett sådant resultat skall vinnas och modern såmedels förmås till kristendom.

Igenkänningsscenen försiggår i fjerde aktens andra tablå, som är af en egendomlig, vild och gripande natur. Kylli har på väg till dopet fallit för en pil från Sigges båge, och modern hjelpt af yngste sonen, den fjortonårige Lempi, bär hennes lik öfver en ödslig mosse. Gossen, trött af den tunga bördan, lägger sig att hvila. I hans inbillning röra sig de skräckscener ur helvetet, medels hvilka förf. låter kristendomens förkunnare nog ifrigt bearbeta sina hedniska lärjungar. Då fadern kommer tillstädes och af den sofvandes afbrutna meningar finner honom på väg till affall, uppflammar hans vilda och oböjliga sinne till en sista åtgärd och han släpar sonen med sig till Pyhä lund, för att med hans offrande beveka gudarne till bistånd. Modern, ensam med dotterns lik, utbrister:

Hvi dödas mina barn? Fins mer ej rum
för dem på Finlands jord? Så plundrad jag
ej mer kan kärlek ha till gudar, som
jemt låta hylla sig med blodsdåd blott.
Med tårar öfver lifvets tomhet vill
jag vattna stig och mark och bedja till
en högre magt om vedergällning för
den grymhet, som min moderskärlek gett
så djupa sår. I vilda skogen står
jag utan hjelp. Hur skall den döda jag
till grafven föra undan skogens djur?
Du öde mosse här, som vandrarn skyr,
du froståirr på mitt kära fosterland,
så öfvergifven är du ej som jag.
Du syns visst arm, du syns visst plundrad, men
en osedd Gud dock vårdar dig. Skall Han
ej ha hugsvalelse för mig; skall Han
ej ge mig bistånd? Hjelp, hjelp!

Det är vid hennes rop, som Rötker inkommer, och då han vänder sig likgiltig ifrån henne, må det medges att en mindre portion lidande kunde vara nog att krossa ett menniskohjerta. Upplösningen leder naturligen till ett envige mellan Spuri och hans kristnade son. För att härvid undvika det gräsligaste, låter förf. Sigge, som nu en gång har privilegium att gå och komma, bland vän och fiende, utan att någon vet hvad han håller på, ge Spuri ett nidingsstyng bakifrån. Det är, som man ser, ingen brist på motiv och utvägar, men konsten att välja ut de hållbaraste och fullfölja det följdrigtigt samt utveckla det i djupa och tillräckliga drag, eller den konst, som skiljer den säkra dramaturgen från dilettanten, kan förf. icke göra anspråk på; många scener äro onödiga, i andra är handlingen och karakteren

blott tort antydde. På sina ställen höjer sig diktionen till kraftigt och bildrikt uttryck, men den svårighet, som sjelfva ämnet medfört, i det att historien icke erbjudit honom i afseende å finnarne några rika eller ens några vissa lefnadsformer, har han icke förmått öfvervinna. Sedeskildringen innehåller väl icke så mycket origtigt, men man måste umbära all bestämdare och lifligare färgläggning. Som en anakronism klingar vissligen det mycket talet om fäderneslandet, men hvilken för moderna läsare tilltalande eller ens begriplig ledande känsla skulle väl förf. eljes här ge åt dem, som värnade hembygden? Deras strid är för honom någonting prisvärdt och berättigadt, men å andra sidan synes honom svenskarnes seger nödvändig och gagnelig för finnarnes egen välfärd. Ur denna synpunkt är ock humaniteten starkt betonad hos Erik den helige, så att det välde han representerar, ger finnarne desto mera utsigt på en genom humanitet förädlad existens. Äfven i afseende å grunduppfattningen skall således detta skådespel kunna skänka läsaren rätt mycken tillfredsställelse, om ock dess brister icke medge en framställning på scenen.

C. G. Estlander.

Finsk militär tidskrift; under medverkan af militärer, utgifven af dr *C. F. Wahlberg*, hft. 1 och 2. H:fors 1881. 129 sid. 8:o. Pris 8 mark för årgång.

Svenska autografsällskapets tidskrift, 1880. 3 häften. Sthlm; 6? sid. 8:o.

Tidning för ungdom, utgifven af *E. O. Wawrinsky*. Göteborg 1881 2 n:r i månaden à $^1/_2$ ark. Pris 2 kr. för årgång.

Tule, illustrerad tidskrift, utgifven af *Rob. Indebetou*. Hft. 1. Sthlm 1881. 32 sid. 4:o.

Den finska militärtidskriften utkommer i grefvens tid och med en redaktionel stab, som till antal och talang lofvar godt för framtiden. Artiklarnes innehåll och isynnerhet den lätta tilltalande tonen böra med tiden bereda tidskriften spridning äfven utom fackkretsarne. Detta så mycket hellre som värnepligten, kring hvilken detta dubbelhäfte till stor del rör sig, gör militärväsendet till något mera än blott en facksak. I tvenne längre artiklar, »de värnepligtiges första behandling och sysselsättningar« af öfverste G Synnerberg och »den militära helsovården inom kasernen« af utgifvaren, behandlas frågor, som på det lifligaste måste beröra hundradetals familjer i detta and. Och såvidt som den blifvande kårandan här uttalar sig, böra de farhågor och anspråk, hvilka vi tagit till tals på ett annat ställe, hafva god utsigt att blifva tillfredsstälda. Till och med kan det sägas att för hygienin uppställas fordringar, som äro större än att de kunna fyllas, men tusentals mödrar äro förf. tacksamma för att de från auktoritativt håll uttalats, och med liflig erkänsla skola de förnimma den humana och allvarliga behandling, man vill göra gällande under de värnepligtiges tjenstgöring. I den dagordning öfverste Synnerberg framstält i sin välskrifna uppsats, sakna vi musiken, särde-

le- sången, som utom sin inneboende bildande kraft synes väl egnad att närma ynglingar af så olika vilkor till hvarandra. I en lättläst öfversigt redogör löjtnant G. A. Gripenberg för gymnastikens utveckling hos andra folk, utlofvande framdeles en tillämpning af de vunna principerna på våra förhållanden.

Det kan icke slå felt att tidskriften, genom att sprida sådana grundsatser och insigter, skall blifva ett medel att framkalla en god kåranda. Men äfven på det allmänna krigsvetenskapliga området synes den utlofva en verksamhet, som icke bör blifva fruktlös. En intressant redogörelse för expeditionerna mot turkmenerne af general Procopé och en framställning af Greklands värnepligtssystem af kapten J. Hausen utvisa att Tidskriften äfven åt detta håll kan erbjuda något läsvärdt också för en större allmänhet. Med nöje följer man den sakkunnige förf. in i det turkmeniska stepplandet, som har utmärkelsen att vara vagga för några af historiens mest bekanta röfvarfolk, massageter, parther, seldschuker och turkmener, och der nu ryssarne i tvenne expeditioner, Lomakins öfver Arden-dagh och Skobeleffs framgångsrika utmed denna bergsryggs nordliga sluttning, sökt liksom fordom Cyrus, Alexander och abbasiderne införa ett kulturvälde. Efter att hafva redogjort för Skobeleffs eröfring af Geok-tepe slutar förf. med den ödesdigra förutsägelsen, att ryssarnes framryckande till Merw endast kan vara en tidsfråga. Det är efter öfverste Kuropatkins bekanta arbete, skildringen af land och folk är gjord, och skulle äfven den topografiska delen icke ge läsaren en fullt klar bild af förhållandena, så förfullständigas den genom en bilagd karta. I afseende å Amu-Darjas gamla utlopp till Kaspiska hafvet meddelas sägnen om fördämningar i 13:de seklet, hvarigenom dess utflöde skulle blifvit ledt till Aralsjön. I denna framställning ligger så till vida något vilseledande, att Oxus ...tid hade sitt hufvudutlopp i Aral-sjön (deraf Oxiama); det var en sidomynning, som fördämdes.

Till tidskriftens plan synes höra äfven korrespondenser och fortgående redogörelse för personalförhållanden inom finska militären. Dertill torde böra komma officiela, regerings- och befälhafvareåtgärder, hvarigenom tidskriften framdeles blefve en god hjelpreda vid administrationen. Slutligen en önskan, som icke må illa upptagas. Det är glädjande att se svenskan behandlas med ... mycken skicklighet af dem, som ha svärdet, icke pennan till sitt vapen, men denna förtjenst hos tidskriften skulle framstå än mera, om redaktionen anställde en korrekturläsare ej blott med godt språkgehör och moderat ortografi, utan ock något vidsträckt fullmagt.

Ett autografsällskaps tidskrift kan synas mången ett just ganska onödigt företag. Autografsamlandet tänker man sig lätt som ett libhaberi likt det att samla postmärken och sigill. Men med autografer förstås icke blott namnteckningar, utan ock hela skriftstycken, bref och dylikt i original handskrift, såsom man kan finna af den tidskrift, vi härmed anmäla. Den upptager bland annat Ehrensvärds förut blott i utdrag kända bref till Masreliez under vistelsen i Italien 1781 och 1782 samt några af hans bref i Sverige ända

till 1794, och så till vida arbetar sällskapet i dokumentutgifvandets rigtning, så mycket mer som aktstyckena äro återgifna i tryck och icke autografiskt, om ock med iakttagande af manuskriptens alla egenheter. Dessutom ingår i tidskriften lefnadsteckningar öfver kände samlare sådane som Jakob Westin och den i Finland aflidne hofmarskalken friherre A. W. Stjernstedt.

»Tidning för ungdom«, som tillsändts oss från Göteborg, tyckes, att döma af det lilla vi sett, vara ett lofvärdt företag med valdt och dugligt innehåll, illustrationer och en afdelning »för prenumeranterne«, der Apollosöner i skolformat få tillfälle att slå an sina lyror. Hvad man deremot skall kunna säga om »Tule«, den nya illustrerade tidskriften, synes ovisst; hr J. O. Åbergs romantiserade historia från vårt universitet kan kanske se bra ut på afstånd, men på nära håll är den klen nog. Man bör icke heller begära för mycket af utgifvaren, då han har på hand att organisera en storartad affär, 25,000 kronor, som vid årets slut utlottas bland prenumeranterne, om desse uppgå till ett antal af 20,000, och 2,500 kr. till gratispremier åt lottkollektörerne, om förlåtelse, vi ville säga kommissionärerne, och en rätt nätt summa i egen ficka, om allt går bra, ger visst mycket att tänka på. I jemförelse med beräknade 100,000 kr. i bruttoinkomst är det lilla bladet om 2 ark i månaden, som väl icke kan kosta utgifvaren många tusen kr., blott ett ringa ting, ett senapskorn, ur hvilket ett stort och fruktbart träd skall uppväxa. Tanken är just icke ny numera; mera originel är då anmälan genom den fasta moral, utgifvaren lägger i dagen. Han är full af indignation öfver det skoj, som drifves med diverse illustrerade blad som »Romanbladet« och »Lördagsqvällen«, der tidskriften är, »noga taget, endast en bisak och de åtföljande vinsterna och premierna det förnämsta i affären«. Hans fasta åsigt är »att något dylikt aldrig borde hafva blifvit förenadt med ett literärt företag«. Men hvad skall man göra? Verlden är så dålig, och alltså har utgifvaren, för att förbättra saken, beslutit att utge en tidskrift med bättre premier.

* *

Kongl. Bibliotekets Handlingar. 1—2. Sthlm, 1879—1880. 8:o.

Kongl. biblioteket i Stockholm har äfven numera i öfverensstämmelse med flere andra likartade inrättningar begynt utgifva en periodisk skrift under ofvanstående titel, sannolikt ämnad att årligen fortsättas. Närmast har väl detta arbete framkallats af den fullständiga omorganisation, biblioteket undergått efter inflyttningen i dess nya och dyrbara byggnad i Humlegården. Innehållet af de begge hittills utkomna häftena utgöres dels af årsberättelser öfver de arbeten, som under föregående år blifvit å biblioteket verkställda, dels af tvenne bilagor: den ena en bibliografi öfver Sveriges äldre liturgiska literatur, utarbetad af *G. E. Klemming,* den andra en förteckning öfver bibliotekets rikhaltiga samling af svenska brefvexlingar, uppgjord af *E. Tegnér*.

K. biblioteket, hvars bokförråd år 1879 uppskattades till 223,000 volymer och 8,000 handskrifter, hade alltsedan år 1767 varit inrymdt i en yt-

terst trång och olämplig lokal i k. slottet. År 1870 beviljades af riksdagen anslaget för den nya byggnaden, hvilken år 1877 fulländades med en kostnad af inemot en million kronor. Inrättningens årsutgifter stego för år 1879 till omkring 63,000 kronor, hvaraf aflöningar och arvoden 38,000, inköp och inbindning af böcker 18,000 och så vidare. Dessa summor äro redan i och för sig stora nog; men ihågkommas bör att Sverige dessutom bekostar fyra andra större bibliotek: Vetenskapsakademins och Karolinska institutets i Stockholm samt de begge universitetsbiblioteken i Upsala och Lund, af hvilka det förra beräknas innehålla 200,000, det senare 110,000 volymer. Hvar och en af dessa inrättningar åtnjuter anslag, som äro betydligt större, än hvad som tilldelats Finlands *enda* universitetsbibliotek. Medan de begge svenska universiteten ännu under innevarande års riksdag utan svårighet erhållit en tillökning i anslaget för bokinköp af, om vi icke missminna oss, 5,000 kronor hvardera, har deremot en ansökning om någon tillökning i vårt universitetsbiblioteks ytterst knappa budget mötts med afslag. — Vi hafva anfört dessa omständigheter såsom betecknande huru förunderligt olika åsigterna kunna vara öster och vester om bottniska viken, äfven i en sak sådan som denna.

Om de begge bibliografiska bilagorna är öfverhufvud intet annat än godt att säga. Hr Klemmings arbete innehåller vida mera än en bibliografi i vanlig mening. Der meddelas om alla dessa numera sällsynta liturgiska medeltidsverk en mängd detaljerade notiser och undersökningar, sådana blott den erkändt främste kännaren af svenska fornskriften kunnat åstadkomma. Bland annat ingå deri äfven noggranna beskrifningar öfver ***Missale*** och ***Manuale Aboense,*** det förra tryckt hos B. Gothan i Lübeck 1488, det senare tryckt 1522 utan uppgifven tryckningsort, men hvilken hr K. förmodar ha varit Halberstadt. Det har hittills åtminstone i Finland varit en allmän åsigt, att ***Missale Aboense*** på sätt och vis skulle tillhöra den finska literaturen, såsom varande den första enkom för Finlands och den finska kyrkans behof tryckta bok. Enligt hr Klemmings mening är dock förhållandet icke egentligen sådant, enär boken ännu finnes qvar äfven i sitt ursprungliga skick med alldeles allmänt innehåll och afsedd att begagnas äfven annorstädes, utan hänsyn till något visst stift. Hr Klemming förmodar derför att biskop Konrad Bitz inköpt ett antal exemplar, hvilka han genom ändringar i kalendariet och några smärre tillägg lät anordna för sitt stift. Hvarken i arbetets titel, ***misale secundum ordinem fratrum prædicatorum,*** ej heller i boktryckarens latinska slutvers förekommer någon uppgift om något särskildt stift. Såväl biskop Bitz' förord, som de i tredje raden i rubriken till seqventie-tillägget inskjutna orden ***pro ecclesia aboensi,*** äfvensom de svenska helgonens namn i kalendariet saknas i de exemplar af arbetet, som ej varit ämnade för Finland.

Hr Tegnérs förteckning öfver svenska brefvexlingar är en synnerligen välkommen vägledning för forskare i denna del af bibliotekets manuskriptsamling. Några smärre anmärkningar kunde möjligen göras med afseende å anordningen, men dessa äro af ganska underordnad vigt i förhållande till ar-

betets förtjenster, hvilka vi för ingen del önska nedsätta. Vi hoppas att denna katalog snart måtte efterföljas af en dylik öfver k. bibliotekets öfriga manuskriptsamling.

R.

Henry Thomas Buckle: Civilisationens historia i England. Öfversättning af O. V. Ålund. Ny öfversedd och tillökad upplaga. Sthlm, Hjalmar Linnströms förlag, 1880. Häft. I—III.

»På alla forskningens stora områden erkänner man allmänt generaliserandets nödvändighet, och vackra bemödanden göras att uppstiga från särskilda sakförhållanden för att upptäcka de lagar, af hvilka dessa sakförhållanden bestämmas. Detta är dock så långt ifrån att vara historieskrifvarnes vanliga sätt att gå tillväga, att bland dem den sällsamma åsigten gjort sig gällande, att deras uppgift endast vore att berätta händelser, som de här och hvar kunde låta omvexla med sådana moraliska och politiska anmärkningar, som synas dem nyttiga. I enlighet med denna uppfattning behöfver en författare, som af tanketröghet eller naturlig oförmåga är oförmögen att befatta sig med vetenskapens högsta grenar, endast använda några år på läsning af ett visst antal böcker för att göra sig duglig att skrifva ett stort folks historia«. I dessa djerfva ord angriper Buckle i början af sitt verk sin tids historieskrifning. Angreppet har icke blifvit obesvaradt. Den historiska forskningens målsmän i nästan alla länder hafva till gengäld underkastat Buckles arbete en kritik, som med skäl må benämnas hänsynslös. I vårt land har nyligen en stämma instämt i det allmänna ropet med det märkvärdiga påståendet, att Buckle skrifvit »menniskodjurets historia«.

Det kan icke nekas att Buckles arbete, bedömdt från den exakta historiska vetenskapens ståndpunkt, företer många bristfälliga sidor. Buckle lofvar att uppvisa de lagar, som beherska den förgångna historiska utvecklingen, men har endast i ringa mån verkligen gjort det. Hans skildring af den spanska, franska, engelska och skottska utvecklingens allmänna gång gifver oss föga utöfver de resultat, den föregående historieskrifningen lemnat. Han är dessutom alltför subjektiv i hela sitt åskådningssätt för att rätt kunna sätta sig in i förgångna tidsåldrars lif. Medeltiden synes honom ointressant, emedan han icke återfinner sina idéer i denna tidsålders samhällsskick. Att den nya tidens vetenskapliga utveckling, dess sträfvan efter frihet i tankens och handlingens verld ytterst haft sin rot i reformationen, undgår honom nästan fullkomligt. Ej mindre misskänner han konungamagtens rol såsom den demokratiska utvecklingens befordrarinna och såsom folkens beskyddarinna mot feodalförtrycket. Han ser i konungadömet, särskildt det franska, endast den förderfliga och förhatliga skyddsandans representant. Men framför allt är Buckles framställning ensidig genom det synbara bemödandet att bortresonnera personlighetens betydelse för den menskliga utvecklingen. Han ersätter så vidt möjligt de personligheter, som uppträdt verk-

samt och handlande i historien, genom termer sådana som »tidens ström«, »de menskliga tingen«, »tidsandan«, »opinionen« och så vidare. Sådana uttryck äro dock endast tomma abstraktioner, som tjena till att beteckna en viss sida af det historiska lifvet, men icke återgifva detsamma i dess realitet. Historien vinner sitt kanske högsta och rikaste intresse genom att vi intränga i de historiska personligheternas inre verld och söka vinna kännedom om de bevekelsegrunder, som ledt dem. I dem hafva förgångna tidehvarfs sträfvanden erhållit sitt högsta och ädlaste eller åtminstone mest betecknande uttryck.

Men oaktadt dessa och likartade brister har Buckles arbete varit betydelsefullare för den historiska forskningen, än männen af facket velat erkänna. Det har verkat såsom ett maningsrop till de historiska författarne att oafvändt hafva sina blickar fästade på de stora och allmänna synpunkterna för att icke sjunka ned i idel detaljforskning. Nekas kan dessutom icke att Buckles framställning, om äfven ensidig, vittnar om stor beläsenhet. Särskildt gäller detta teckningen af det 18:de seklets literära och vetenskapliga utveckling. Vi kunna icke i detalj kontrollera de uppgifter, författaren här meddelar, men det synes oss otvifvelaktigt att skildringen i det hela gifver en både intressant och rigtig bild af det betydelsefulla ämnet. Buckles personliga tendenser öfverensstämma väsentligen med de sträfvanden, som genomgingo 18:de seklets literära lif. Han är derför inom detta område mera objektiv än annars.

Det är i öfrigt ensidigt att bedöma Buckles stora fragment från uteslutande historisk ståndpunkt. Författaren är ej mindre social-filosof än historiker, och äfven den, som bekämpar hans åsigter om det menskliga samhällets lefnadsvilkor, skall icke kunna neka att hans synpunkter äro både storartade och originela. Johannes Scherr har icke utan skäl benämt Buckle »den utan gensägelse friaste menniska, som på länge andats i England«. Det är en värme och en entusiasm i hans frihetssinne, som väcker den lifligaste sympati hos läsaren. Buckle är en ifrig fiende till allt, som på ett eller annat sätt hindrar den individuela frihetens utveckling. Han förföljer med det oblidkeligaste hat hvad han kallar »skyddsandan« och skådar öfverallt dess förderfliga verkningar. Han är en af den radikalt-liberala engelska skolans främste tänkare, och hans arbete är af högt värde för den, som önskar vinna kännedom af denna politiska och filosofiska skolas åsigter. Äfven stilens kraft och storhet skola tillförsäkra Buckles verk en vidsträckt läsarekrets.

Hr Ålunds svenska öfversättning är i alla afseenden förträfflig. Den nya upplagan har ett väsentligt företräde framför den tidigare. Hon upptager nemligen fullständigt alla originalets noter. Hon skall dessutom åtföljas af en helt och hållet omarbetad lefnadsteckning öfver Buckle, hvarigenom läsaren skall erhålla en fullständig och på nytt biografiskt material stödd bild af en man, som med skäl må räknas bland vårt århundrades märkligaste personligheter.

M. G. Schybergson.

Amanda Kerfstedt: Vid vägkanten; berättelser och skizzer. 1. Sthlm, A. W. Björks förlag, 1880.

Teckningar af svenska förhållanden och svenskt familjelif ha på senare tider producerats ganska mycket, men icke just särdeles många skildringar af det slaget innehålla så talrika drag af verkligt poetiskt värde som ofvanstående samling. I stycken sådana som »I Fattigstugan« och »Backstu-Kari« kan man ej annat än loforda författarinnans klara blick för den verklighet, hon påtagligen varit i tillfälle att studera, äfvensom erkänna hennes lefvande uppfattning af det sant poetiska, hvarhelst det står att finna. Rättfram i sättet att se, är hon derjemte okonstlad i sättet att uttrycka sig, och man finner icke hos denna författarinna någon uppskrufning af fraser, ämnade att skyla ett tomt innehåll.

Samlingen innehåller dock äfven berättelser, i hvilka författarinnan tyckes oss ha valt sitt ämne fritt och opåverkad af en närmare känd omgifning. En sådan berättelse är t. ex. »Onkel Göran«, i hvilken en genklang af fransyska dussinanrättningar förnimmes. Författarinnan har visserligen, i motsats till fransyska författare, hvilka gerna sluta med dissonanser, sökt ställa sig på kristendomens grund och botten för att bringa ro i ofriden, men utan att rätt ha lyckats i sin föresats. Onkel Görans plötsliga omvändelse kan ej annat än förefalla såsom en nog svag garanti för ett förbättradt framtida lif, och huru förhoppningsfullt den i trädets dunkel tonande »fågelmodren« än till godt slut sjunger sina driller för syndaren, så ljuder nödropet från det genom hans förvållande omkomna barnets mun ändå gällare i läsarens öra.

Såsom sjelfständigt diktande framträder författarinnan med större framgång i berättelsen »Grefve Kasimir«, som dock med allt skäl kunde bära öfverskriften »det omöjliga möjligt«, i ty att det framställer äkta makar, som i åratal sammanbo, utan att veta det de äro älskade af hvarandra. Skall en berättelse och i synnerhet en sådan, som hemtar sitt stoff ur de bildade klassernas lif, vara annat än tidsfördrifsläsning, så bör den intressera icke genom situationernas besynnerlighet, utan genom karaktersteckning och, vi tillägga, äfven genom det bidrag, den gifver till lösningen af tidens frågor. Medels författarinnans framställningsgåfva kan visserligen till och med en blaserad grefve ännu en gång göras förtjent af uppmärksamhet, men hans sjelfskapade lidanden kunna dock ej fullt förstås af en tidsålder, som har så verkliga och så tunga bördor att bära på.

För resten äro författarinnans talang och varmhjertade sträfvanden väl bekanta för våra läsare. Vi behöfva väl då icke flere ord för att göra hennes samling känd för dem.

—m—m.

Axel Krook: Figurer och Händelser. Sthlm, A. Bonniers förlag, 1880.

Hr Axel Krooks figurer och händelser skola helt visst finna många intresserade läsare. Författarens enkla sätt att berätta gör alltid ett godt in-

tryck. Skulle man än här och der stöta på händelser, som förefalla mera gjorda än naturliga, så godtgör författaren detta genom sin förmåga att en annan gång ur lifvets vimmel uppkalla igenkänneliga figurer. Bland andra förtjenar »Olika lynnen, olika öden« måhända den största uppmärksamheten. Vi anse att författaren med detta alster af sin rörliga penna lemnat ett vackert bidrag till den egentliga folkliteraturen, men kunna ej afgöra huruvida han vid författandet af sitt kärnfriska stycke tänkt sig just en sådan uppgift, eller om hans djupa sympati för de arbetande klasserna, hans varma kärlek till folket helt oförtänkt stält honom i ledet bland de lätt räknade män, som framgångsfullt egnat sitt författarskap åt dessa klassers förädling. Tvenne i berättelsen anförda ordspråk ange styckets innersta innehåll. Det ena lyder: »vill man hafva något på sig och i sig, så måste man hafva något för sig«. Det andra, hvarmed berättelsen afslutas, påstår att »then som vil plåcka roser, måste lijda törnet«.

—m—m.

Claes Lundin och *Aug. Strindberg: Gamla Stockholm,* dess gator, gränder och torg; folkklasser, typer, personnager, original; dess folknöjen och förlustelseställen; sedvänjor vid högtider och fester; olyckor, eldsvådor, farsoter, tumult; korporationer, skrån, gillen, ordnar; ungdom, dess lekar och skollif; polis, bevakning, belysning; vidare ordlista öfver Stockholms-målet med bångmål, visor, skrock, gåtor; och till slut gatans flora och fauna. Anteckningar ur tryckta och otyckta källor. 1—4 häftet. 256 sid. stor 8:o. Sthlm, Jos. Seligmann & C:s förlag.

Föreliggande arbete, hvars fyra första häften kommit oss tillhanda, har, såsom äfven framgår af dess arkeologiskt märkvärdiga titel, tagit till sin uppgift att i »mer eller mindre sammanhängande« bilder belysa Sveriges gamla hufvudstad, icke så mycket dess yttre historiska öden, som icke fastmera allt hvad som sammanhänger med dess inre lif och under århundradenas lopp gifvit den minnesrika Mälarestaden dess egendomlighet. Författarne äro begge Stockholmsbarn och hafva underkastat sig ett betydande och mödosamt forskningsarbete, för att ur bibliotek och arkiv samt andra urkunder och muntliga källor framleta, samla och utgifva allt, som kunnat tjena till förverkligandet af den förelagda uppgiften. Under sådana förutsättningar och då den svenska hufvudstaden under så många århundraden varit den verkliga brännpunkten i landets materiela och intellektuela lif, så torde detta arbete fylla en uppgift af ett icke ringa kulturhistoriskt intresse, om det också på denna sidan om Bottenhafvet icke är i samma grad inbjudande för allmänheten. Då vi emellertid icke äro i tillfälle att ingå på en närmare granskning af detta arbete, få vi åtnöja oss med att i en kort anmälan söka redogöra för dess innehåll.

Såsom inledning möter oss främst en framställning med titel: »En Stockholmspromenad på 1730-talet«. En fri fantasiskapelse, såsom det är,

har det för mången ett måhända större intresse än arbetet sjelft med dess allvarliga apparelj af allehanda mer eller mindre betydande fakta. Promenaden företages af hr Leonhard Wetter, vice-notarie i norra ciämnärs-cammaren, samt hans systerson Carl Fredrick, som kommer direkte från Lund, för att af sin farbror, som var en »famös kännare af hufvudstaden«, införas i Stockholmslifvets hemligheter och närmare lära känna rikets metropol. På sin vandring möta onkel och nevö en tom portechaise, hvilket föråldrade fortskaffningsmedel infördes i Stbckholm år 1726, stiga upp i densamma och låta bära sig till värdshuset »Tre tunnor«, sedan de på vägen gjort hvarjehanda iakttagelser i staden. Efter att här hafva intagit rhenskt vin ur remmare och ett glas franskt rödt, hvarunder ett lärdt och upplysande samtal föres, fortsättes promenaden längs en mängd gator och förbi flere märkvärdiga hus, till dess våra vandringmän åter befinna sig på ett kaffehus, der de nöta tiden med »trycktaffel« (1700-talets biljard). Middagen, bestående af spargel och tartuffler, intogs derpå hos Peter Hällberg på »Den gyllene freden« eller »Pax aurea«, hvarefter Carl Fredrick ensam började »en af dessa angenäma vandringar i en främmande stad, hvilka bjuda på öfverraskningar vid hvarje steg«. När han återvände från denna vandring, var det för sent att gå på »Kungliga teatro«, der »Högtyska comœdianter« den aftonen spelade »Dödsens Rijke, igenom the lefvandes bedrägerij eller The Curieusa Händelser i the Elisæiska Slät-Marcker med Harlequins Lustigheter alt igenom uppfyld«. I stället föreslog hr Leonard vid en bål rhenskt en skål för Stockholm. Slutligen aftågade de med facklor i den mulna och kolmörka majnatten och kommo utom staden till Slottsbacken, der hr Leonhard i skenet af den frambrytande månen framsade en hymn till Stockholms ära.

Denna skizzerade teckning kan godt betraktas såsom en förträfflig inledning till detta arbete. Illusionen blir icke så fullständig, att icke onkel Wetter mera skulle göra intryck af en arkeologisk forskare från våra dagar och hans skyddsling af en adept, hvilken gör sina första lärospån i denna moderna vetenskapsgren, men å andra sidan gifva de talrika detaljuppgifterna, som hopa sig på hvarandra nästan på hvarje rad, i förening med goda illustrationer, hvarmed redan här framställningen är prydd, förtroende för författarne, liksom de utgöra en lämplig förberedelse till hvad som väntar oss vid öfvergången till sjelfva arbetet.

Efter de uppgifter, inledningen gifvit oss om »gator, gränder och torg«, möter oss i sjelfva arbetets första kapitel en framställning af »folknöjen och förlustelseställen samt sedvänjor vid högtider och fester«. Främst upplysas vi om tillgången vid högtiderna jul och påsk, och derpå följer en skildring af folkfesterna, sådana som första maj och de specielt stockholmska löfmarknaden och Bellmansfesten. Om vi undantaga dessa två sistnämda folknöjen, så hafva vi icke funnit något särdeles nytt eller öfverraskande i denna framställning af den gladaste sidan af det nordiska folklifvet, men då tidens nivellerande anda äfven når ända ned till de lägsta klasserna, så torde uppteckningen icke vara utan värde särskildt för framtiden.

Ett stort intresse visade redan inledningen för värdshusen och det egenartade lif, som här föres. Vi få derför ej undra öfver att vi redan i arbetets början möta en vidlyftig utredning af Stockholms förlustelseställen, åtföljd af ett kapitel om »gatmusik och folknöjen« samt ett annat om de »gratisnöjen«, som erbjudas en större stads allmänhet. Med nästan tröttande vidlyftighet följa författarne de stockholmska värdshusens historia, hvilken går ganska långt tillbaka, men derjemte upptagas äfven andra förlustelser, sådana som karuseller, rutschbanor, folkteatrar, med mera. Till gatmusikens annaler hänföras utom väktarerop, pålnings-, lossnings- och sprängningsmelodier, framför allt de kringvandrande gatmusikanterne, bland hvilka flere blifvit odödliggjorda med porträtt och biografier. Härtill anknyter sig sjelffallet en framställning af öfrige gatvandrande marktschreier, konstberidare och andra förevisare, som hålla till i de större städerna. Till gratisnöjena böra bland annat kröningarna och de kungliga begrafningarna, illuminationerna, riksdagsbläsningar, brudvisningar, kappåkningar, och så vidare.

Man erinrar sig det gamla ordspråket, att »hvad som börjas med ståt, ock slutas med gråt«, då man ifrån skildringen af de glada sidorna i det stockholmska folklifvet öfverkommer till farsoternas och eldsvådornas hemska historie. Bland de förra omnämnas vidlyftigare pesten 1710 och särskildt koleran 1834, hvarifrån vi helt naturligt komma till en framställning af det gamla Stockholms läkare och apotekare. På samma sätt förenas med omnämnandet af de stora eldsvådorna 1751 och 1759, branden på riddarholmen 1802, dramatiska teaterns brand 1825, riddarholmskyrkans 1835 med flere, också en framställning af brandreglementen och eldsläckningsanstalter från äldre tider.

Det åttonde kapitlet, som ännu icke är afslutadt i det fjerde häftet, handlar om »gatans ryktbarheter«, icke musikanter eller förevisare, som redan behandlats i ett tidigare, utan »personer, som af en eller annan orsak gjort uppseende, äro kända af hela staden och för främlingar visas som märkvärdigheter«. Af sådana har äfven ett ganska stort antal blifvit odödliggjordt såväl i bild som text.

Såsom synes af denna anmälan, som icke kan göra anspråk på att vara en granskning i egentlig mening, ha författarne gått till grund och botten med sin uppgift, hvarutom deras verk har ett ökadt värde genom den rikliga mängd af fakta och detaljuppgifter, som det meddelar och för hvilkas rigtighet författarnes namn äro en god borgen. Derjemte bjuder arbetet på en stor mängd rätt goda illustrationer, hvilka samtliga blifvit för detta arbete särskildt tecknade eller fotograferade, dels efter naturen, dels efter äldre bevarade kopparstick och gravyrer. Arbetet bör derför vara välkommet för alla, hvilka intressera sig för den svenska hufvudstadens tempus præteritum.

ARVID HULTIN.

Ernest Renan: Rom och Kristendomen; auktoriserad öfversättning af A. F. Åkerberg. Sthlm, Sanningssökarens expedition, 1880. 111 sid. 8:o.

Chr. Bang: Kirken og Romerstaten indtil Constantin den Store. Christiania, A. Cammermeyer, 1879. 264 sid. 8:o.

Den första kristna kyrkans historia är ett af de få områden, der kyrkans och forskningens män utan afvoghet möta hvarandra och der positiva resultat blifvit vunna, hvilka godkännas af såväl den rationalistiska som den ortodoxa rigtningen. Ernest Renans och dr Bangs föreliggande arbeten vittna derom. Den förre säger öppet att »han skilt sig från den katolska kyrkan«; den senare deremot räknar sig till »kirkens mænd«; och dock skulle man fåfängt söka någon väsentlig olikhet mellan de tvenne arbetena i afseende å undersökningsmetoden; äfven uppfattningen är i hufvudsak öfverensstämmande.

Renans arbete i svensk öfversättning utgör andra häftet af Bibliotek för sanningssökare, som utgifves af den förtjenstfulla tidskriften »Sanningssökarens« redaktion. Kallad af kuratorerne för den s. k. Hibbertska stiftelsen, hvilken blifvit grundlagd för att framkalla serier af föreläsningar öfver de vigtigaste kapitlen i religionshistorien, höll den celebre författaren för några år sedan i London fyra föreläsningar öfver den kristna kyrkans tidigare öden. Dessa föreläsningar äro här sammanstälda i bokform. Framställningen är enkel och lättfattlig och utmärkes af den behagliga och anslående stil, som är egendomlig för Renan. Undersökningens noggrannhet bestyrkes genom talrika citat ur inskriptionerna och ur hedniska och kristna författares arbeten. I en punkt ville vi våga ett inkast. Författaren anser att den judiska hierarkin utgjorde förebild för kyrkostyrelsen i den äldre kristna kyrkan och att särskildt staden Rom och dess kyrkoinrättningar representerade det judiska elementet i den kristna verlden. Han benämner den romerska kyrkan »en äkta dotter af Jerusalem« och säger att den derför alltid hade en »asketisk, presterlig« karakter. Det torde dock knappast kunna bevisas att det levitiska prestadömet var den förebild, man följde vid grundläggandet af presbyter- och biskops-embetena. Snarare ligger det antagande till hands, att nödvändigheten af noggrann ordning och fast förvaltning inom de kristna kyrkorna framkallade de nya organisationsformerna, utan att judiska traditioner dervid utöfvat direkt inflytande.

Dr Bangs skildring kan icke i stilistiskt afseende täfla med Renans, men är rikare på faktiska detaljer. »Jag har«, säger författaren, »skildrat de faktiska förhållandena sådana som jag uppfattat dem; jag har icke ansett det höra till min uppgift att framhålla huru förhållandena borde hafva gestaltat sig. Jag är medveten om att icke hafva haft något annat mål för ögonen än att utreda den historiska sanningen«. Framställningen begynner med en teckning af den kristna kyrkans förhållande till judendomen och af judendomens ställning i den antika verlden. Derefter skildras kyrkans utveckling under de första årtiondena af vår tideräkning. Slutligen öfvergår

författaren till kyrkans öden under de stora förföljelsernas tidskifte, från Decius till Konstantin den store. Referenten skulle önskat att författaren egnat uppmärksamhet äfven åt den kristna kyrkoorganisationens uppkomst och utveckling. Det var episkopatet, som införde ordning och sammanhållning i det kristna samfundet, hvilket från början var grundadt på den individuela inspirationen. Det var genom den biskopliga organisationen som kyrkan vann kraft att segerrikt utkämpa sin kamp mot Romar-verlden. En redogörelse för den kristna kyrko-styrelsens uppkomst hade derför stått i nära samband med ämnet.

Kristendomens tidigare utveckling är ett af de vackraste bladen i mensklighetens historia och de frågor, som stå i samband med detta ämne, äro af ett stort allmänt intresse. Det vore glädjande om den literatur, som meddelar resultaten af forskningarna inom detta område, blefve mera spridd i land vår läsande allmänhet, än hittills varit fallet.

M. G. SCHYBERGSON.

H. Edfeldt: Kants lära om det moraliskt onda. Upsala 1878. 42 sid. 8:o.

Svenskarne äro ett praktiskt folk, det intyga flere af deras utmärkte författare. Allt sedan den filosofiska forskningen i Sverige genom Boströms mägtiga lärare-verksamhet väcktes till den friska lifaktighet, som på senare tider utmärkt densamma, synas ock dess idkare vid begge högskolorna dervidlag öfvervägande hafva hängifvit sig åt den praktiska filosofins särskilda frågor i enlighet med mästarens exempel. Bland desse intager författaren till den lilla afhandling, vi nu ärna genomögna, ett ganska aktadt rum. Hans vetenskapliga verksamhet har, såvidt vi känna, uteslutande varit rigtad på den nämda grenen af filosofin och det under en ej så obetydlig följd af år. Dr E. disputerade för den filosofiska graden 1868 med behandling af frågan: »Hvilken verldsförklaring uppfyller fordringarna för möjligheten af menniskans praktiska lif?«) Ännu må nämnas, innan vi öfvergå till hr Edfeldts nu föreliggande arbete, att han i likhet med mången annan af de svenske tänkarne i våra dagar är en ganska lycklig stilist, hvilket företrädesvis särskildt gjorde sig gällande uti hans skrift till försvar för den boströmska filosofin gentemot ett ganska omoget angrepp från en ung norsk lärds sida (1875).

För att kunna hafva någon föreställning om ett moraliskt ondt måste man nödvändigt vara på något sätt medveten om dess förutsättningar, viljans frihet och ett högsta mål, hvartill viljan tenderar. Gamla tidens tänkare, som i allmänhet hade föga sinne för subjektivitetens verld, voro ej eller voro åtminstone blott dunkelt medvetne om dessa förutsättningar och derför ej heller om moraliskt ondt och godt i egentlig mening. Först hos den kristna verldsåskådningen, som tvärtom kännetecknas af ett djupt och lifligt intresse för det subjektiva och personliga, kunde de moraliska idéerna klart framträda. I och med den kristna religionsläran trängde de ock småningom in uti det allmänna medvetandet, men det räckte dock många sekel, innan den

filosofiska forskningen, som under medeltidens långa natt hade varit slagen i fjettrar liksom allt fritt tänkande öfverhufvud, åter förmådde frigöra sig, och än längre räckte det, innan den kunde till vetenskap bearbeta de kristna idéerna. Också var det först den store Immanuel Kant gifvet att ur sjelfva menniskoandens natur uppvisa de ofvan angifna förutsättningarna för möjligheten af ett moraliskt ondt och dess rationela förklaring samt dermed ock lägga en säker grund för hela den praktiska filosofin. Ty hvad motsägelsen i den sinliga verlden är för den teoretiska filosofin, det är det moraliskt onda för den praktiska: förmår jag en gång fullt förklara dessa företeelser, så ligger äfven hela tillvarelsen öppen för min blick i och med detsamma.

Kants undersökningar uti ifrågavarande ämne innehållas förnämligast i hans skrift »Die Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft«. Hufvudresultaten af dessa undersökningar äro i korthet följande. Af naturen är menniskan hvarken god eller ond i moralisk mening, antingen man då åsyftar hennes förnuftiga eller sinliga natur, utan det onda måste härröra från viljan, som i detta fall upptagit sinligheten till sin högsta norm i stället för förnuftet. Det ter sig på tre olika sätt: såsom svaghet hos viljans förmåga att uppfylla sedelagens fordringar, såsom svårighet att hålla den sedliga maximen obesmittad af sinliga motiv samt såsom direkt benägenhet att upptaga osedliga maximer. Men det onda kan dock ej förklaras ur någon i tiden fallande akt af mensklig vilja — hvarje försök dertill leder till en »regressus in infinitum« eller till en cirkelrörelse — utan är så att säga medfödt (»peccatum originarium«); och ur detta härflyta de särskilda onda handlingarna (»peccata derivata«). Detta medfödda onda måste emellertid i begreppet föregå hvarje viljeyttring, och då det endast ur viljan sjelf kan förklaras, måste den viljebestämning, hvari det har sin grund, försättas i en blott »intelligibel«, osinlig tid. Och emedan det ej härrör ur någon vare sig fysisk eller psykisk naturbestämdhet, måste det äfven vara tillräkneligt (»importabelt«); likväl kan det ej utrotas genom någon mensklig kraft, utan blott motarbetas. Men huru kan den fria viljan, som ju liksom allt verkligt ytterst måste härstamma från en allgod Gud, sålunda innehålla en subjektiv grund för upptagande af onda maximer? Derpå, säger Kant, skola vi menniskor aldrig i tiden förmå att gifva ett förnuftet tillfredsställande svar.

Till först ådagalägger hr E. nu hurusom Kant ej bemärkte det här omtalade radikala onda i sjelfva verket alls icke är något moraliskt ondt, utan att det fysiskt eller teoretiskt är gifvet i och genom det menskliga genusbegreppet. Derför är det också som Kants hit hörande läror konseqvent i sjelfva verket leda till upphäfvande af viljans frihet, om hvilken han dock var fullt och fast öfvertygad; äro nemligen de särskilda i tiden fallande onda handlingarna direkta följder af det medfödda onda, hvars egenskap af fysiskt nyss uppvisades, så kunna de lika litet som detta tillräknas oss. Hvad åter föreställningen om intelligibel tid beträffar, är den för nutidens vetenskap helt enkelt ett brott mot principium contradictionis. Men var Kant sålunda ej i stånd att gifva en rationel förklaring af det moraliskt

onda, så kan det måhända ådagaläggas att han här såsom så ofta annars divinatoriskt skådade mera, än hvad han kunde gifva begreppets form; denna egendomlighet plägar ju ofta framträda hos tänkare, som likt honom bryta nya banor för forskningen. Hr E. fäster också vår uppmärksamhet derpå, att Kants lära om det subjektiva vilkoret för frihetens aktuela yttringar egentligen syftar på menniskans omedelbara förmåga af eller tendens till frihet gentemot de objektiva bestämningsgrunderna (sinlighet och förnuft) och sålunda erhåller en rigtig betydelse i det hufvudsakliga. Men denna subjektiva grund kan såsom nödvändig bestämning hos viljan icke vara ett ondt för densamma, ty ondt är endast hvad som strider emot ett väsendes eviga begrepp; det var detta Kant förbisåg, och deraf följde alla de svårigheter, hans »radikala onda« förorsakade. Äfven så hänvisar hans försättande af det ondas ursprung i den »intelligibla« tiden på ett om ock formelt ofullkomligt medvetande om viljans eviga bestämdhet i det absoluta förnuftet (såsom identisk med det menskliga sjelfmedvetandet från en viss synpunkt sedt).

Härpå öfvergår författaren till kritik af en annan svensk vetenskapsidkares, hr L. H. Åbergs, i Upsala universitetets årsskrift 1878 uttalade uppfattning af Kants ifrågavarande läror. Resultatet af denna kritik, för hvars detaljer vi ej här kunna redogöra, är att hr Å. i många stycken missförstått Kant samt i det hela ej bemärkt hans förnämsta brister (såsom förvexlingen mellan fysiskt och moraliskt ondt), utom att samme hr Å. gjort sig skyldig till mindre väl betänkta uttryck — ett fullkomligt rigtigt resultat, så vidt vi kunna döma.

För att fullständigare uppvisa huru Kants lära om det radikala eller medfödda onda rätteligen bör förstås och hvarpå den syftar, företager författaren ännu vidare en kort undersökning angående de särskilda former, i hvilka det onda för menniskan verkligen kan uppträda. Af denna undersökning framgår först och främst att den gamla indelningen i metafysiskt, fysiskt och moraliskt ondt är ohållbar. Något metafysiskt ondt, som då vore identiskt med menniskans ursprungliga ändlighet, kan ej finnas, om ock ändligheten utgör en förutsättning för det ondas möjlighet. Allt verkligt ondt måste således vara antingen fysiskt (ofritt och otillräkneligt) eller moraliskt (sjelfförvålladt och tillräkneligt). Vidare kan hvartdera af dessa slag uppträda antingen såsom inskränkning och disharmoni i det sinliga eller i det förnuftiga lifvets olika funktioner. Och hvad Kant beträffar, blir författarens slutdöme, att hans lära om det radikala kan fasthållas såsom syftande på menniskans sinliga natur såsom sådan. Något radikalt moraliskt ondt finnes deremot ej för menniskan, ty af hennes personlighet följer att hvarje individ ensam är ansvarig för sina handlingar, huru långt i tiden deras följder än må sträcka sig.

EDVARD RINDELL.

Ludvig Daae: Nordmænds Udvandringer til Holland og England i nyere tid. Et bidrag til vor Søfarts historie. Christiania. A. Cammermeyer 1880. 126 sid. 8:o.

Professor Ludvig Ludvigsen Daae, känd genom talrika afhandlingar rörande Norges historia under medeltiden, tecknar i föreliggande häfte en intressant sida af sitt lands nyare utveckling, nemligen samfärdseln mellan Norge och Holland äfvensom mellan Norge och England under 17:de och 18:de århundradena. Förf. har noga granskat det tryckta material, som belyser ämnet, bestående af reseberättelser, biografiska skildringar och strödda uppgifter. Arkiv-materialet, som delvis är svårtillgängligt, har deremot icke fullständigt stått honom till buds. Hufvuddelen af framställningen utgöres af upplysningar rörande den lifliga samfärdseln mellan Holland och Norge under Hollands magtperiod och af meddelanden om de talrike norrmän, som under denna tid trädde i holländsk sjötjenst eller nedsatte sig i Holland. Det norska vestlandet spelade här hufvudrolen, och dess utveckling befordrades i hög grad genom förbindelsen med den uppåtsträfvande handelsstaten. Författaren anmärker att den holländska sjötjensten blef en lång och sträng, men tillika gagnelig skola för Norges sjömän. Det norska folket, som under medeltidens senare århundraden glömt att plöja hafvet, skulle knapt ånyo blifvit ett sjöfarande folk, om icke en talrik och duglig skara skeppare och matroser, som från Holland återvände till hemlandet, gifvit den inhemska sjöfarten nytt lif. Äfven det norska sjömansspråket, som är fullt af holländska beståndsdelar, vittnar derom. Mindre rikhaltiga äro författarens meddelanden om förbindelserna mellan Norge och England. Först under slutet af 18:de seklet antog Norges sjöfart på England en lifligare karakter, men afbröts plötsligt genom utbrottet af kriget mellan England och Danmark-Norge år 1807, utan att sedermera fullt återtaga den gamla rigtningen. Författarens framställning lifvas genom talrika skildringar ur sjömans- och utvandrare-lifvet.

M. G. SCHYBERGSON.

Öfversigt.

Ett svaromål. Herr Redaktör! I eder ärade tidskrifts aprilhäfte har stått att läsa en granskning af den utaf mig utgifna läroboken i svensk literaturhistoria, hvilken granskning från min sida torde påkalla ett svar, helst den i viss mån strider mot de öfver all förväntan fördelaktiga omdömen, som fälts öfver ifrågavarande arbete från andra håll, bland annat i februarihäftet af er egen tidskrift, hvari läroboken synnerligen välvilligt omnämnes af pro-

fessor C. R. Nyblom. Jag vågar derför vördsammast anhålla om plats för följande rader.

När jag våren 1879 af den aktade förläggarefirman P. A. Norstedt & Söner emottog uppdraget att utgifva en kortfattad literaturhistorisk *lärobok,* egnad att i skolorna ersätta den *på samma förlag* utkomna Claëssons »Öfversigt«, hvars författare just i senaste upplagan hade frånsagt sitt arbete egenskapen af skolbok, så insåg jag naturligtvis mer än väl de svårigheter, som med ett dylikt värf voro förknippade, men jag hade länge hyst den önskan att få vissa grundsatser tillämpade i en för skolan afsedd lärobok i detta ämne, som sedan flere år utgjort mitt käraste studium. Derför grep jag med nöje tillfället att få tillgodogöra mig icke obetydliga förarbeten för ett sådant verk från min docenttid i Upsala, på samma gång jag hoppades kunna fylla ett vid läroverken mycket kändt behof. Jag hoppades äfven att, om jag än långt ifrån skulle lyckas undgå fel och misstag — som i ett förstlingsarbete af denna art torde vara oundvikliga — likvisst sjelfva försöket att i en kortfattad och för skolans ståndpunkt lämpad form sammandraga det vigtigaste af hvad en bildad svensk borde känna om sitt lands literatur, skulle af sakkunnige granskare vinna erkännande, och arbetet alltså hos lärare måhända vinna förtroende.

Så har ock fallet varit; mer till och med än jag vågat hoppas.

Den ärade anmälaren i Finsk Tidskrifts aprilhäfte, hr kandidat H. Schück, har emellertid ansett sin anmälan *icke* behöfva dröja vid att påpeka arbetets förtjenster, och har motiverat denna, isynnerhet i Thorilds fädernesland något egendomliga granskareåsigt med den komplimangen, att undertecknad både skulle vara och hafva rykte om sig såsom »en så skicklig literaturhistoriker, att alla loftal kunna vara öfverflödiga«.

Detta är emellertid »alldeles för mycket blommor« för mina blygsamma vilkor, och troligen hade den läsare, som ej förut känner boken och kanske knappast dess författare, lika väl som jag, hållit anmälaren räkning för om han gifvit en så vidt möjlig rättvis bild af arbetets *både* förtjenster och fel, såväl i och för sig som i förhållande till föregångarne, t. ex. granskat arbetets uppställning och plan, begränsningen af det behandlade materialet, karakteristiken af tidehvarf och författare och så vidare.

I stället har anmälaren — eller väl rättare anmärkaren — med mycken smak dröjt vid en mängd anmärkningar, för hvilka jag visserligen, ur synpunkten af en eventuel ny upplaga, är honom all tack skyldig, men af hvilka en del äro så hårfina, att de väl starkt erinra om opponentskap vid en gradualdisputation.

Herr Schück — sjelf en beläst literaturhistoriker — har nemligen hållit sin anmälan mera som om det gält en specialstudie eller en *vetenskaplig* handbok än en lärobok, vid hvars utarbetande Geijers gyllene sats »hjertat af all lärometod är att väl veta skilja hufvudsak från bisak« varit den ledtråd, som snart sagdt i hvarje ögonblick föresväfvat författaren och som han skulle önskat att hans anmärkare något beaktat. Hr Schück har äfven nog

mycket frånsett den *pedagogiska* synpunkten, och uteslutande betraktat arbetet med den teoretiske literaturhistorikerns, att icke säga bibliofilens ögon.

Häraf låter bland annat anmälarens hufvudanmärkning sig i någon mån förklara. Han gillar icke min indelning af literaturhistorien efter de politiska skedena, något som eljes framhållits såsom en af bokens främsta förtjenster, och som i hvarje fall är en reform, på hvilken jag i det längsta håller. Ty utom det att, enligt min uppfattning, literaturen (specielt den sköna), i stället för att betraktas såsom en särskild planta, växande för sig, bör fattas såsom en del af hela folklifvets organism, och sålunda ovilkorligen ses i så nära samband som möjligt med den allmänna historiska utvecklingen, så gäller särskildt för vår *svenska* literatur att den tagit rätt starkt intryck af folkets öfriga utveckling. Professor Nyblom har också (i Nordisk Tidskrift 1879) — i motsats till indelningen efter en viss konstfilosofi eller smak inom skönhetsläran — öfvertygande framhållit det *vetenskapliga* berättigandet af en indelning i nära öfverensstämmelse med den politiska historien. Men alldeles afgjordt är att specielt ur pedagogisk synpunkt den nya indelningen eger mycken vighet och bidrager till underlättande af studiet i detta ämne, åt hvilket i allt fall så få timmar äro anslagna[1]). Bestämda årtal äro alltid svåra att uppge för perioder, och svårighet att placera vissa företeelser skall alltid uppstå, men sådana godtyckligheter som dem mina föregångare härvidlag gjort sig skyldige till, tror jag dock man får leta efter i den nya indelningen. En lång tid räknades det så kallade »Dalinska« tidehvarfvet från 1740, ehuru flere af Dalins vigtigaste arbeten utkommo på 1730-talet (Argus, Den afundsjuke, Brynhilda och så vidare). Ännu i senaste upplagan af Bjursten-Claëssons bok får detta skede slutåret 1780 (hvarför, vete gudarne!), och dock räknas t. ex. Bellman, hvars mera betydande skaldskap upphör ungefär med detta år, till *nästa* tidehvarf. Jag håller för min del på gränsåren 1718 och 1772, som äro så goda som trots några andra, hvilka godtyckligt väljas. Anmälaren urgerar starkt, och med rätta, att från 1730 en engelsk rigtning är uppenbar i vår literatur, men hvartill detta skall tjena på *det* stället, förstår jag icke.

Ty för denna engelska smak har jag så mycket mindre blundat, som jag tvärtom både i denna bok och än mer uti enskildheter i en specialafhandling om frihetstidens lustspelsdiktning (anmäld i Finsk Tidskrift 1877), just betonat vigten af detta engelska inflytande. Men då anmälaren ställer en *engelsk* rigtning *i motsats till* en föregående kortare *fransk* period (efter den Stjernhjelmska), så måste jag påminna honom om att den ifrågavarande engelska smaken (Addison, Pope o. a.), hvad det poetiska angår, tydligen gått i *fransk* skola och att det till stor del var genom engelska mellanlänkar, som den franskklassiska stilen här gjorde sig gällande. Denna

---

[1]) Jag inser nog det berättigade i att begära det äfven den politiskt historiska periodindelningen å sin sida något lämpade sig efter kulturutvecklingen, men intill dess så sker, göra vi klokast att tillsvidare acceptera den faktiska indelningen för att vinna likhet.

stil börjar väl redan före frihetstiden gifva tecken till sin ankomst, men dess inträde utmärkes dock egentligen af sådana tecken som Dübens Boileau-öfversättningar (1721 och 1722) samt de början de öfversättningarna af franska dramer. Anmälaren omtalar ju sjelf — såsom betecknande för den *engelska* perioden — att Racines Andromache och Corneilles Le menteur (eller väl egentligen dess spanska förebild Alarcons »La verdad sospechosa«) öfversattes genom engelska mellanhänder, och hans eget medgifvande att detta skedde »något före 1730« bör snarare ***styrka*** än ***jäfva*** min åtgärd att ställa tidsgränsen vid frihetstidens början. Ty anmälaren, som har så godt minne för detaljer, vet ju nog att Andromache-öfversättningen bär årtalet 1723 och att »En bättrad Willhierna« till och med öfversattes så tidigt som 1721. Och båda de årtalen ligga närmare 1718 än 1730, om jag eljes kan någon aritmetik. Absolut träffande periodår kunna hvarken jag eller anmälaren eller någon mensklig varelse uppställa, ty en period springer icke fullrustad fram såsom Pallas Athene, och jag har lika litet menat att den ifrågavarande perioden börjat precis med Fredrikshaldsskottet den 30 november 1718, som anmälaren kunnat mena att den begynt med årsskiftet den 1 januari 1730. Hela listan med exempel på det engelska inflytandet synes mig för öfrigt vara tillkommen föga à propos, helst dessa meddelanden just icke äro öfverdrifvet nya — det skulle då vara det sannolikt origtiga påståendet »att man ej behöfver vara tvehågsen att Mörks Romaner haft engelskt ursprung«. Ty Eichhorn, som i afseende på frihetstidens prosadikt väl är vår främsta auktoritet, anser tvärtom »Adalrik och Göthilda« påverkad af Fénélons Télémaque, och att Mörk äfven studerat ***tyska*** förebilder, derom vittnar väl bland annat att han öfversatt Hamanns fortsättning på Ziegler und Kliphusens »Asiatische Banise«.

Anmärkarens ***andra*** hufvudanmärkning beror också i någon mån på nopblandning af vetenskapliga kraf med bokens pedagogiska syfte. Gerna medgifves att i en fullständig framställning af den svenska odlingens historia måste medtagas också hvad svenske män skrifvit t. ex. på latin, men till en skildring för skolan af svenska vitterhetens häfder hör det egentligen icke, allra helst undervisningen i detta ämne faller inom »modersmålet«. Jag medger dock att antydningar — i större utsträckning än redan skett — gerna kunna inflickas i öfversigterna, ehuru de eljes icke i slika arbeten äro vanliga.

I fråga om den tredje och sista af anmälarens hufvudanmärkningar är min ståndpunkt en helt annan än hr Schücks. Han anmärker (med uppenbar förvåning!) att jag — för öfrigt i likhet med Claësson, Bremer, Winkelhorn, Torvald Ström och öfrige svenska och danska literaturhistorici — upptagit den fornnordiska literaturen såsom inledning. Såsom svar härpå må endast hänvisas till den i Richerts afhandling »Om fornnordisk bildning och nordisk literatur« uttryckta åsigten om Eddapoesin såsom ett gemensamt fornnordiskt arf, visserligen upptecknadt på norsk-isländsk dialekt. Anmälarens åsigter äro mera norsk-norska, liksom han äfven längre ner,

detaljanmärkningen om Eufemiavisorna, synes hylla de norske lärdes (Storm) åsigter i motsats till den af svenske skriftställare omfattade uppfattningen[1]. Att skrifva en — om också »måhända torftig« — *svensk* literaturhistoria för hednatiden uteslutande på grundvalen af Rökstenen, Sigurdristningarna, visan om Trolletram och Adams af Bremen yttranden är en uppgift, som jag uppritigt sagdt ej kan åtaga mig, och till dess vi finna en rikare »svensk« literatur för denna tid, torde vara rättast att låta ynglingarne såsom inledning studera det alldeles icke »fullkomligt främmande« *fornnordiska* (märk väl icke uteslutande *isländska!*) »surrogatet«, hvilket äfven för vår senare literatur varit af så stor vigt. Oförsvarligt skulle det varit att icke i en skolbok något redogöra för »Eddan« (i synnerhet som bevisligen t. ex. Sigurdssångerna varit i Sverige kända).

I en serie strödda anmärkningar rigtar anmälaren åtskilliga invändningar mot enskilda punkter i arbetet. Om icke hr Schück på dessa invändningar velat bygga ett så hårdt slutomdöme, skulle jag icke närmare inlåtit mig på dessa verkliga eller förmenta misstag, utan endast gjort deraf föranledda anteckningar i mitt »ändringsexemplar«, der för öfrigt redan förut icke få af misstagen äro rättade. Nu nödgas jag emellertid säga — hvad hvarje verkligt sakkunnig skall ge mig rätt i — nemligen att det är ogörligt att i första upplagan af en slik lärobok, som omfattar tusentals små uppgifter och som uppgjorts efter delvis ny plan, alldeles undgå misstag i enskildheter, äfven med anlitande af mycken noggrannhet, en egenskap, som man eljes ej velat frånkänna mig. Och beskyllningen för »slarf« tillbakavisar jag, och anser mig dertill ega rätt, ty — huru är det Lessing säger? — »seines Fleisses darf sich jeder Mann rühmen«. Månget stycke om endast en half sida har kostat timtals arbete, som med kärlek offrats på en uppgift, hvilken kräft vida mera omsorg, än någon kanske anar.

Men i hvarje fall vågar jag påstå att, så snart icke några om grof okunnighet vittnande omdömen eller *väsentliga* origtigheter influtit, är det för arbetets egenskap af skolbok väl icke likgiltigt, men dock jemförelsevis af mindre vigt, om jag t. ex. uppgifvit Bellmans brölloppsår enligt äldre källor till 1777 i stället för 1776 i december (!), eller Kellgrens flyttningsår till 1776 i stället för 1777, eller sagt att den första i Sverige tryckta bok härrör från 1475 i stället för att utveckla att den *icke* kan vara äldre än 1474, men heller icke gerna yngre än kommissionen 1475—77 och sålunda sannolikt hörrör från tiden »kort efter 1474« [2]), eller om jag i likhet med Stephens antagit Ivan Lejonriddaren vara öfversatt från plattyskan och ej haft tillfälle taga kännedom om Kölbings och Mones specialforskningar, eller om jag endast omnämt den första *verkligt* kända svenska psalmboken af

[1]) Att i en lärobok redogöra för *olika* åsigter är mindre lämpligt, enär det mera förvillar än upplyser. Man måste härvidlag som oftast välja en åsigt.

[2]) Jag älskar bestämda årtal, om möjligt. Vackling gör endast lärjungen virrig.

1530, i stället för att onödigtvis omtala att en omkring fyra år äldre psalmbok lärer ha funnits, hvilken man dock ej lyckats påträffa ens i fragment. Denna sistnämda anmärkning vittnar för öfrigt väl starkt om hr Schücks anmärkningslusta och kännetecknar mera bibliofilen än literaturhistorikern. Ty sjelfva den källa han åberopar — nemligen Klemming — yttrar just att 1530 års psalmboksfragment »*intager första rummet i vår psalmbokslitteratur*, åtminstone intill dess upplagan af 1526 blifvit återfunnen, om det någonsin sker«.

Anmälaren klandrar de i bisatser inflickade förklaringarna på allitteration och assonans såsom varande ofullständiga. Min mening har dock icke varit att lemna utförliga definitioner på dessa begrepp, hvilket för en lärjunge af Karl Säve väl ej varit ogörligt, utan endast att för ungdomen antyda dessa ords betydelse i allmänna språkbruket. Det kunde deremot ej falla mig in att taga elevernes tid i anspråk med att låta dem lära skilnaden på »skothending« och »adalhending« eller lära dem skilja på konsonant-allitteration och vokalallitteration, helst den senare i nysvenskan är för örat omärklig, om den ej — såsom hos Tegnér — moderniseras till analogi med konsonantalliterationen.

Öfriga anmärkningar, af hvilka jag erkänner några såsom befogade, äro dock icke alla guld, om de än såsom sådant kunna glimma. För att icke allför mycket anlita er välvilja skall jag emellertid inskränka mig till att bemöta ett par.

Den ena rör mitt antagande att »åtskilliga religiösa medeltidsdramer« föregått Tobie Comedia, ett antagande som synts min kritiker öfvermåttan dristigt. Han har också velat slå mig med hela styrkan af professor Ljunggrens stora auktoritet, då han helt kärft förebrår mig att jag frångått dennes »uttalade mening«. Nu är emellertid faktum att den af mig så högt som af någon vördade forskaren alldeles icke uttalat någon bestämd mening, utan tvärtom, sedan han framhållit *dels* hvad som talar för antagandet af medeltidsskådespel, *dels* egendomligheten att inga dramer från denna tid kunnat framletas, endast sagt *sig* »hvarken vilja påstå eller bestrida tillvaron af andliga skådespel under denna tid«. Men nu talar enligt min uppfattning ovedersägligen *för* antagandet af medeltidsskådespel just företalet till Tobie Comedia, hvars författare uttryckligen vittnar *att* våra förfäder här i landet brukat gifva komedier om helga män, liksom ju ock Laurentius Petri talar om spel i kyrkorna. Dertill kommer, om man så vill, de befintliga qvarlefvorna från medeltiden »Aff huru sjælin ok kroppin thrätte« (om hvilket Klemming säger att det genom en helt enkel anordning kunde göras till en myster) samt »De uno peccatore qui promeruit gratiam«.

Men om min granskare anser att man bör böja sig för professor Ljunggrens auktoritet till och med der denne lemnar fältet öppet, så har han deremot ringa respekt för en hemul bland de lärde på det fornnordiska området. Med en något obefogad tvärsäkerhet — en egenskap som äfven framträder på ett par andra ställen — anmärker han såsom en *origtighet* (utan angif-

vande af skäl) att jag användt skrifsättet Njâll, Fâfnesbane, Völuspâ i stället för Njall, Fafnirsbane o. s. v. Man skulle då tro att detta vore en af mig införd nyhet! Visst icke! Större auktoriteter på den fornnordiska språkforskningens fält än både jag och hr Henrik Schück hafva gjort sig skyldige till denna »origtighet«; och det är kanske för hr Schück icke obekant att vår nu gällande Edda öfversättning (Gödekes), så väl som öfversättningen från Sturlason (Hildebrand), att icke tala om den i svenska skolorna allmänt använda *läseboken* (Östergren Sidenbladh) begagnar samma skrifsätt, hvadan det ej bör undra någon om jag, som ej är fackman på detta område, icke tilltrott mig böra i en skolbok reformera, äfven *om* jag hyllat hr Schücks åsigt.

Att anmälaren velat fästa sig vid ett uppenbart tryckfel (»affattade« på sid 112) antecknar jag såsom en kuriositet. Hvad han åter menar med utropstecknet efter »hexametrar« är mig något oklart [1]), ty denna pluralform är bildad analog med »termometrar«, »barometrar« och så vidare. Att hexameter i sig sjelf innesluter *ett* pluralbegrepp, bör icke hindra att då tal är om *flere* hexametriska *versrader*, man bildar *ny* plural enligt svenskt språkbruk.

Emellertid, såväl dessa som de icke här bemötta anmärkningarna drabba *icke* arbetets hufvuduppgift: att vara en brukbar skolbok. Anmälarens slutsats, då han uttalar tvekan om bokens lämplighet att i svenska skolor användas, kan sålunda icke heller anses motiverad af hans föregående framställning, som ingalunda bär pregeln af *allsidig* undersökning. Ty ej är det egentligen logiskt att bygga ett slutomdöme öfver en skolbok sålunda, att man *icke* bryr sig om att undersöka bokens möjliga förtjenster i afseende på plan, uppställning och anordning, urval af personer och literaturföreteelser, omdömen om författare och skolor, inledande öfversigter, lättfattlighet i framställningssätt och så vidare, att man endast framställer *tre* mera generela anmärkningar, af hvilka den ena gäller en reform, som temligen allmänt anses fullt befogad, och de båda öfriga i lika hög grad drabba alla andra arbeten af samma slag, derefter öfvergår till ett antal specialanmärkningar (af hvilka icke få — och väl flere dertill — likaledes träffa föregångarne) och sedan sluter: *alltså,* boken är knapt att föredraga framför de andra. Ett omdöme, der man endast lägger vigterna i den ena vågskålen, är kanske något »slarfvigt«?

Men då anmälaren sålunda *icke* vägt arbetets förtjenster såsom skolbok och lättfattlig handbok för sjelfstudiet, lefver jag fortfarande i hoppet att den skall — om också icke, såsom en granskare (sjelf erfaren pedagog) [2]) uttalat: »kraftigt bidraga till att göra studiet af den fosterländska literaturen kärt och fruktbärande för vår ungdom« — dock *i någon mån* bekräfta en annan kritikers [3]) utsaga, att den »fyller det länge kända behofvet af en god lärobok i svensk literaturhistoria«.

---

[1]) Torde afse den omständigheten, att Malmströms Angelika är affattad i disticha. *Red.*

[2]) Märket S—r (lektor H. Solander?) i Ny Svensk Tidskrift 1881.

[3]) Docenten A. E. Friedlander i Pedagogisk Tidskrift 1880.

Och om den fortfar att vinna bifall hos lärare, af hvilka flere äfven enskildt för mig bevittnat bokens användbarhet vid undervisningen, så att en ny upplaga skulle bli nödvändig, skall det vara mig en kär uppgift att, med bibehållande af plan, grundstomme och framställningssätt, söka bättra och rätta brister i enskildheter. Jag skall blifva tacksam mot enhvar, som — offentligt eller enskildt, med öga för hufvudsak och bisak — vill meddela mig nödiga rättelser, utan att jag derför någonsin vågar tilltro mig att kunna åstadkomma ett »felfritt« verk. Redan nu får jag trösta mig mot omilda omdömen med de ord af gamle Olaus Petri, som under utarbetandet af boken ofta, då jag misströstade om min förmåga att på ett tillfredsställande sätt lösa den ytterst vanskliga uppgiften, som ingen annan velat öfvertaga, uppmuntrade mig till att gå på. De orden lyda: »thet är lättare att finna tijo, som een ting klandra, än een som giör itt lika godt!«

Göteborg den 1:sta maj 1881.

KARL WARBURG.

Underrättelser från våra vetenskapliga och literära samfund. *Finska vetenskapssocieteten.* Möte den 11 april. Föredrogs ett cirkulär från finska literatursällskapet med tillkännagifvande om dess tillärnade jubelfest, äfvensom tvenne skrifvelser från intendenten för bergsstyrelsen angående expositionsartiklar för geografiska utställningen i Venedig. Derjemte hade anmälningar om bokremisser ingått från diverse sällskap. — Hr *P. A. Karsten* hade för införande i Bidragen insändt ett arbete med titel: »Icones Hymnomycetum Fenniae nondum delineatorum, decas prima«. — Hr *Moberg* anmälde å e. o. prof. Sundells vägnar en afhandling: »Bemerkungen über absolute Maass-Systeme in der Physik«. — Till hedersledamot utsågs professorn vid Sorbonne i Paris *Charles Hermite* samt till ordinarie ledamöter inom historisk-filologiska sektiönen öfverinspektorn dr *Carl Synnerberg* och lektorn vid Åbo lyceum, prof. *Karl Konstantin Tigerstedt*. — Till biblioteket hade inkommit 21 volymer.

Finska literatursällskapet. Möte den 2 mars 1881. Från folkupplysningssällskapet, literatursällskapet i Viborg samt ett par estniska och tyska literära samfund hade anländt föräringar af särskilda tryckalster. — Beslöts att anslå ledigt ett reseunderstöd af 300 mark för insamling af sagor i södra Tavastland eller nejderna emellan Päijäne och Saima. — Den komité, som vid senaste sammanträde utsetts för att å sällskapets vägnar afgifva af styrelsen infordradt yttrande angående en ifrågasatt konvention rörande literär eganderätt emellan Sverige, Norge och Finland, inlemnade sitt af dr *Vasenius* uppsatta förslag till yttrande i denna vigtiga fråga, hvilket förslag, som högeligen förordade ett verkliggörande af det från svensk-norska regeringen utgångna förslaget om en sådan inernationel öfverenskommelse, godkändes. — Det parmanenska priset för ett inhemskt drama-

tiskt originalarbete tillerkändes förf. till ett stycke benämdt »Murtovarkaus«. — Till korresponderande medlem beslöt sällskapet inkalla ungerske doktorn *J. Szinnyei* i Buda-Pesth. — Till sällskapet hade såsom gåfvor anmälts en samling sagor och gåtor af folkskolläraren *N. Karjalainen* samt ordsamlingar för supplementhäftet af Lönnrots finska lexikon af hr *Sallmén* och hr *Blomstedt*. — Årsmöte den 16 mars, det 50:de sedan sällskapets stiftelse. Ordföranden prof. *G. Z. Forsman* öppnade mötet med ett kort tal, hvari framhölls att det egentliga firandet af sällskapets femtioåriga verksamhet skulle ske vid den fest, som komme att ega rum instundande juni månad. Omnämnande, att utgifvandet af den gamla finska folkpoesins skatter under det nu förgångna året hade afslutats genom *Elias Lönnrots* samling af trollrunorna, vände sig ordf. till slut till den närvarande hedersordföranden och tolkade för honom sällskapets och fäderneslandets tacksamhet för hela hans långa och oförgätliga verksamhet. Denna hyllning besvarades i korthet af hr Lönnrot. — Ur sekreterarens afgifna berättelse öfver sällskapets verksamhet under förlidet år framgår att genom sällskapets försorg från trycket utgifvits 7 arbeten, att 4 sådana äro under tryckning och att 12 ännu ha ej lemnat sina resp. författares och öfversättares händer. — Sällskapets kassaförvaltare och arkivarie uppläste hvardera sina redogörelser för sistlidet år. — Den komité, som fått i uppdrag vidtagandet af förberedelser till sällskapets femtioårsfest i sommar, hade inlemnat fullständigt förslag till såväl festprogram som kallelsebref m. m., hvilka af sällskapet godkändes. Festen kommer att ega rum den 30 juni—2 juli. Programmet blir i korthet följande: Första mötesdagen: inledningstal, festkantat, föredrag, val af ordförande, utskott och festmiddag. Andra mötesdagen: föredrag och diskussion i finsk lingvistik, formlära, versbyggnadslära och ljudlära. Tredje mötesdagen: föredrag och diskussion i historiska ämnen och fornforskning. Vid festen utdelas en på finska språket författad historik öfver sällskapets 50-åriga verksamhet. — Det af sällskapet utfästade högsta pris, stort 2,000 mk, för sådana inom 18[..] års utgång utgifna finska originalarbeten, som i högre mån höja värdet af vår nationela literatur, tilldelades hr *J. Krohn* för hans »Suomen Kirjallisuuden historia«, hvaraf första häftet är under tryck. — Den förf., som tilldelats parmanenska priset för ett fyra akters skådespel, benämdt »Murtovarkaus«, tillkännagafs vara enkefru *Minna Canth*, född Johnsson. — Sällskapet uttalade på ordförandens framställning sitt bifall till ett gjordt förslag, att insamlingen af medel till uppresande af en staty öfver Michael Agricola måtte öfvertagas af detsamma. — Valen af funktionärer för 1881—82 utföllo sålunda, att samtlige sådane med undantag af vice ordföranden återvaldes. Sällskapets vice ordförande professor S. G. Elmgren anhöll nemligen att vid valet icke komma i åtanke, hvarför i hans ställe till vice ordförande valdes hr *J. Krohn* — Möte den 6 april. Till korresponderande ledamot utsågs professor *L. Diefenbach* i Darmstadt. — Resestipendierna för insamling af sagor hade ansökts af 10 personer. — För syntaktiska forskningars anställande anslogs nu ett resestipendium af 300 mk. — Med anledning af en skrifvelse från

hr *G. W. Edlund,* hvari gjordes åtskilliga anmärkningar mot det sätt, hvarpå skpt på den senaste tiden bedrifvit sin förläggareverksamhet, beslöt skpt att inhemta yttrande af hrr *V. Löfgren, J. Enlund, A. Boehm* och *A. Granfelt.* — Hr *J. Mustakallio,* som med understöd af skpt insamlat folksagor icke mindre än 140), skulle af skpt erhålla ett tilläggsanslag af 150 mk; äfvensom hr *J. Kyllönen* af samma orsak af skpts förlagsartiklar till ett värde af 30 mk. — Hr *A. O. Heikels* reseberättelse lemnades till granskning åt hrr *O. Donner, J. R. Aspelin, A. Borenius* och *F. W. Rothsten.* — Hr *E. G. Palméns* historik öfver skpts verksamhet skulle tryckas i »Suomi« samt deraf tagas 800 öfvertryck. — På tillstyrkan af revisorerne beviljades kassaförvaltaren hr *A. Boehm* decharge för det förgångna året. — Möte den 21 april. Resestipendiet för insamling af sagor och sägner tilldelades stud. *A. Lampinen,* som ärnade göra insamlingar i trakten mellan Päijäne och Saima. — I anledning af senatens förfrågan »huruvida och under hvilka vilkor skpt ville åtaga sig att med anlitande af sakkunnige personer åvägabringa författandet af en ny, såvidt möjligt fullständig ordlista öfver finska lag- och tekniska termer«, för hvilket ändamål ett anslag af allmänna medel uppgafs kunna disponeras, uppdrogs åt den komité, som skpt förut tillsatt för ombesörjande af en ny upplaga af finska lagtermer, att till nästa sammanträde taga frågan i öfvervägande. Komitén består af hrr *J. Forsman, A. Almberg, F. W. Rothsten* och *F. Ahlman.* — Frågan om tryckning af hr A. O. Heikels teckningar till Kalevala, utgörande omkring 300, hvaraf omkring 90 varianter, bordlades till nästa sammanträde. — Möte den 4 maj. Budgetförslaget för detta år, upptagande inkomster till 26,400 mark och utgifter till 30,400 mark, således en brist på 4,000 mark, framlades. — På civilexpeditionens förfrågan, angående förteckning öfver finska lag- och tekniska termer, beslöt skpt förklara sig villigt att ombesörja en förteckning öfver lag- och kurialtermer, men icke öfver några tekniska termer i egentlig mening. — Reseunderstödet för bedrifvande af syntaktiska forskningar hade ansökts af dr *F. Polén,* studd. *Jaakkola* och *Sjöros* samt af lyceisten *Setälä.* — Hr *A. Borenius* föreslog, att skpt skulle vidtaga åtgärder för insamlande af ytterligare bidrag till uppresande af en staty åt Michael Agricola, framhållande upprepade gånger hurusom vid planens utförande den största skyndsamhet var önskvärd, på det ej det ledsamma måtte inträffa, att planen till uppresande af en Pehr-Brahe stod i Åbo hunne förverkligas före den nu ifrågavarande och sålunda »åt en främmande man resas ett äreminne af vårt folk, förrän en af landets egne store komme deraf i åtnjutande«. — Skpt beslöt, att förrän beslut i sakan fattas, inhemta literatursällskapets i Viborg tanke. — Skpt såg sig icke i tillfälle att kunna publicera de af hr *A. O. Heikel* insamlade teckningarna till belysande af Kalevala, utan beslöt skpt anmoda honom att vända sig med framställning härom till finska vetenskapssocieteten. — Pastor *Törmänen* från Messuby hade inlemnat en af honom författad hebreisk grammatik, hvaröfver utlåtande af prof. *Tötterman* skulle begäras.

Historiska samfundet. Sammanträde den 9 mars. Samfundets sekreterare meddelade innehållet af åtskilliga af senator *V. Wasastjerna* till undersökning öfverlemnade äldre handlingar, hvilka torde samlats af kommerserådet Abraham Falander, adlad Wasastjerna, † 1815, riksdagsman 1789, 1792 och 1800. Bland de aktstycken, som vid mötet meddelades samfundet, var af största intresse en år 1788 förd korrespondens mellan landshöfdingen i Uleåborg J. F. Carpelan och guvernören på ryska sidan Tiesenhausen, af hvilka den förre, i likhet med hvad tidigare plägat ske, föreslagit en gränsfred emellan de båda rikenas i norden boende allmoge, men den senare hänt tagit anledning att uppmana invånare på finska sidan till uppror och emigration till Ryssland. — Hr *J. R. Aspelin* meddelade några upplysningar om de äldste kände apotekare och läkare (bordskärare) i Finland. År 1558 fans i Åbo slott boende en Mattias Erbach apotekare, år 1600 nämdes en Erik apotekare som boende i Åbo. År 1556 antog hertig Johan en viss mester Johan Messvess till lifmedikus, men i enahanda befattning finnes senare en viss Anders bordskärare (barberare) omnämd. Åren 1587, 1631 anträffas 2 barberare bosatte i Åbo. År 1632 synes derstädes funnits en verklig läkare Georgius, doctor j medicin. — Sammanträde den 13 april. Hr *G. Z. Forsman* uppvisade att icke konung Kristoffers, utan den ett århundrade tidigare faststälda konung Magni Eriksons landslag blifvit ända till medeltidens slut följd vid rättskipningen i Finland. — Hr *Fontell* meddelade ett historiskt aktstycke af 1632 rörande den så kallade Kyro skansen. — Ordföranden, hr *Aspelin,* framlade de äldsta underrättelserna rörande vapentillverkningen i Finland.

Finska fornminnesföreningen. Möte den 3 mars 1881. Stamtaflor hade inlemnats öfver slägterna Almberg, Paldanius, Europaeus, von Dohrdet, Ruuth, Roos, Winter, Boucht, Nordberg, Amnorin och Holmström. — Förteckning öfver ortnamn i Kuru hade insändts af *M. Moisio.* — Kassörens rapport öfver kassans ställning utvisade tillgångar 2,693 mk 22 p:i. — För undersökningar af landets fornlemningar häradsvis under nästa sommar bestämdes utgifvandet af 4 stipendier à 200 mk. — Med anledning af ett förslag att till firande af finska literatursällskapets 50:de årsfest nästa sommar utgifva ett arbete, innehållande ortsnamn, vid hvilka någon tradition är fästad eller äro af något arkeologiskt, historiskt eller lingvistiskt intresse, valdes en komité, bestående af hrr *Donner, J. R. Aspelin* samt *Reinholm,* hvilka skulle taga frågan under ompröfning.

Ur växtens lif.

Det finnes väl knappast några egenskaper — frånsedt oskuldsfullheten — hvilka allmännare tillerkännas växterna än orörlighet och en deraf härflytande fullständig hjelplöshet gentemot yttre förhållanden. Århundraden igenom står trädet orubbligt genom sin rot fästadt på samma ställe; dess grenar ruskas hit och dit af stormen, dess frön falla till marken, bortföras af vindar, djur och menniskor, och den minsta planta, som om hösten dör, är ändå mer prisgifven åt de yttre förhållandena. Både intresse och förvåning väcker det derför, då man får höra omtalas företeelser sådana som att Mimosans blad visa högst utpreglade rörelsefenomen eller att andra växter äro i stånd att kringslunga sina frön långa sträckor.

Det ligger någonting frestande i att söka framhålla och redogöra för dessa och andra undantag från den skenbart förherskande orörligheten, hvilka anträffas inom växtverlden, och om det finnes någon del af botaniken, hvilken framför andra varit utsatt för att behandlas i tidskriftsartiklar och populära föredrag, så är det för visst kapitlet om rörelsefenomenen inom växtriket. Men resultatet af en dylik framställning blir i de flesta fall det, att om man också på sätt och vis kan tala om en viss rörlighet hos en del växter, så gäller dock i allmänhet den gamla satsen, att växterna i motsats mot djuren sakna rörelseförmåga. Till ersättning härför hafva de af naturen erhållit en mängd inrättningar, tack vare hvilka en art kan vandra och utbreda sig, fastän enskilda individer icke äro i stånd att flytta sig från stället: hit höra t. ex. alla de olika anordningarna för spridningen af växternas frön.

Enhvar, som studerat de lägre växternas naturalhistoria, kan likväl upplysa att, åtminstone hvad dessa beträffar, regeln om orörlighet icke fullständigt håller streck. Särskildt träffar man talrika undantag bland de ofta mikroskopiskt små, i vatten lefvande organismer, hvilka botanisten hänför till algernas

stora grupp och hvilka för honom erbjuda särskildt intresse såsom uppenbarande växtlifvet under dess enklaste former, men i hvilka den oinvigde betraktaren vanligen endast skådar ett vämjeligt slem. Såsom fullvuxna äro dessa alger lika orörliga som de högre växterna, vanligen sitta de fästade vid stenar, vattenväxter, mossor och andra i vattnet befintliga föremål samt följa mekaniskt det omgifvande vattnets rörelser. Annorlunda förhålla de sig deremot som unga, i ett tidigare utvecklingsstadium. De föröka sig på ett egendomligt sätt dessa alger; frön hafva de icke. men i deras ställe så kallade svärmsporer, små ägglika kroppar. hvilka ofta till mycket stort antal samtidigt utvecklas hos en och samma växt, muntert svärma omkring i vattnet kortare eller längre tid, men slutligen fästa sig vid något föremål och utveckla sig till nya individer, liknande moderväxten, från hvilken de härstamma. Till sitt yttre erbjuda dessa svärmsporer en öfverraskande likhet med åtskilliga i vatten kringsimmande infusionsdjur och, då de först upptäcktes, ansåg man dem också vara djur just till följd af deras rörelseförmåga. Numera sedan man följt dem under hela deras utveckling från det ögonblick de lemnat moderväxten, tills de blifvit fullt utvecklade organismer, faller det ingen in att i dem se annat än växter på ett särskildt utvecklingsstadium.

Ett annat exempel. Man träffar temligen allmänt om höstarne i våra skogar på murkna trästubbar, fuktig mossa och jord en egendomlig gul, smörlik massa, hvilken ofta är utbredd öfver handstora sträckor: det är det så kallade trollsmöret, hvilket vid beröring helt och hållet förlorar sitt aptitliga utseende och befinnes bestå af ett starkt vattenhaltigt slem. Äfven detta är en växt, så otroligt det än låter, en slemsvamp, men ändå märkligare är att detta slem kan röra sig och krypa fram på sitt underlag. Vid fuktig väderlek förflyttar det sig långsamt fram på substratet, vid torr drar det sig tillbaka under mossan eller in mellan vedens och barkens ruttnande fibrer. Hastigt sker dess vandring icke, men den kan utan svårighet iakttagas med blotta ögat, endast man ger sig tillräcklig tid.

Dessa exempel kunde förökas med en mängd andra, hemade från den lägsta växtverlden, men då dennas oansenliga for-

mer i allmänhet endast äro kända af vetenskapsidkaren, så vore det tröttande att här finna ytterligare detaljer uppradade. Ett faktum är det emellertid att det gifves åtskilliga organismer, om hvilkas växtnatur det icke kan finnas något tvifvel, som äro i stånd att förflytta sig från ett ställe till ett annat.

Godt och väl! invänder man, men alla dessa rörliga växter tillhöra ju, som redan antydts, de allra lägsta formerna, de äro ännu så att säga nära slägt med djurriket och bilda tillsamman med dettas lägsta representanter likasom den urgrund, ur hvilken å ena sidan växtriket, å den andra djurriket utvecklat sig. Här hos det organiska lifvets lägsta uppenbarelseformer ligga de begge rikenas karakterer ännu blandade om hvarandra, och derför kunna vi finna det förklarligt att några af dessa varelser, hvilka till sina hufvudsakliga egenskaper visa större öfverensstämmelse med växterna än med djuren, likväl ega den för dessa senare utmärkande förmågan af rörelse. Men ju högre upp i växtriket man stiger, desto mer finner man att rörelseförmågan försvinner, och de fall af rörlighet hos enskilda delar (t. ex. hos sensitivans blad), som här och der anträffas, tjena blott till att såsom intressanta undantag gifva relief åt den allmänna orörligheten.

Detta sätt att se saken är alldeles rigtigt, om man med rörelseförmåga uteslutande afser förmågan att sjelfständigt vandra från en ort till en annan. Det är ett faktum, hvilket ingen kan falla på den idén att bestrida, att de högre växterna icke promenera omkring i våra skogar, utan tillbringa sitt lif på samma ställe, men granskar man detta lif närmare, så skall man i detsamma finna åtskilliga företeelser, hvilka otvetydigt visa att växterna i många afseenden kunna reglera sitt förhållande till den yttre verlden och att särskildt deras olika delar hafva förmåga att intaga vissa, bestämda lägen, till hvilka de genom motsvarande rörelser söka återkomma, då de derifrån aflägsnats.

Hvem har icke lagt märke till huru krukväxterna i våra boningsrum sträfva mot ljuset? Fåfängt vänder man om krukan, för att få dem att växa inåt rummet, efter någon tid hafva plantorna åter böjt sig mot fönstret. Hvad är väl detta annat än en rörelse hos växten?

Vi förbise dylika rörelser, emedan de ske så långsamt i jemförelse med djurens, med hvilka vi tveka att likställa dem. Lifsyttringar äro de ena dock lika väl som de andra, och att de hos växterna icke ske på samma i ögonen fallande sätt som hos djuren bör icke förvåna oss, då vi besinna att växterna helt och hållet sakna ett enkom för rörelser afsedt muskelsystem, hvilket, stående under nervernas herravälde, hos djuren förmedlar alla rörelser. Någon tillstymmelse till skilda muskler och nerver hafva växterna icke; de kunna i allmänhet röra sig endast för så vidt de tillväxa, deras rörelseförmåga är derför inskränkt till en viss tid af deras lif, den tid då de är stadda i utveckling, och äfven då är den lokaliserad i de delar, som just hålla på att tillväxa i längd. Så snart en planta är fullvuxen, kan hon enligt regeln icke mer förändra sitt läge, och detsamma gäller för hvarje af hennes delar; allt efter som dessa nå sin fulla utveckling, styfna de bort, för att begagna ett uttryck, hvilket är mer än blott bildlikt. Betrakta t. ex. en af stormen kullvräkt gran. Om den icke blifvit helt och hållet uppryckt med rötterna, så fortfar den att lefva, men dess olika delar förhålla sig i någon mån olika. De förvedade delarna af hufvudstammen och de äldre grenarna hafva för längesedan slutat att tillväxa i längd; det är endast deras tjocklek, som år efter år tilltager. De bibehålla också det läge, de vid fallet erhöllo. Annorlunda är förhållandet med de unga delarna. Som bekant bildar granen årligen nya skott i toppen af stammen, och dessa se vi hos det kullfallna trädet böja sig uppåt, sträfvande att intaga samma upprätta läge. som de under vanliga förhållanden innehafva. De äldre delarna äro dömda till orörlighet, endast för så vidt plantan växer, kan hon välja sitt läge i förhållande till omgifningen.

Detta gäller som allmän regel; att det likvisst gifvas åtskilliga växtdelar, hvilka ega rörelseförmåga, oaktadt de äro fullvuxna, skola vi längre fram få se.

Först och främst hafva växterna en utpreglad förmåga att skilja mellan uppåt och nedåt. Å det nyss anförda exemplet sågo vi att de unga granskotten böjde sig uppåt. Hvarför icke lika gerna nedåt? Hvarför växa i allmänhet alla träd, buskar och örter uppåt, deras rötter nedåt? Vi finna detta förhållande så

ytterst naturligt, emedan det är så hvardagligt, men om vi betänka att det nästan alltid är slumpen, som afgör hvilket läge ett frö kommer att intaga i jorden, att sannolikheten är lika stor för att dess rotända är rigtad nedåt som uppåt, så måste man dock erkänna att det ligger något öfverraskande i den omständigheten, att man aldrig ser trädens rötter skjuta uppåt, ej heller kronan växa nedåt i jorden. De flesta personer, som kommit att tänka öfver denna fråga, skola utan tvifvel svara att växterna söka ljuset och derför växa uppåt. Och detta är nog sant, men det är icke hela sanningen, ty de växa äfven uppåt i fullkomligt mörker, såsom man genom mångfaldiga försök öfvertygat sig om. Huru många frön gro icke i det djupaste mörker, täckta af ett tjockt jordlager, och likvisst finner alltid den unga roten sin väg nedåt, fröet må hafva hvilket läge som helst, och då sedan stammen begynner utveckla sig, växer den oföränderligen uppåt. Här föreligger sålunda ett fall, då växtens olika delar inslå olika rigtningar, och man kan genom ett enkelt försök öfvertyga sig om huru utpreglad denna deras tendens är. Vänder man nemligen upp och ned på blomkrukan, hvari de unga groddplantorna befinna sig, hvarvid man naturligtvis bör draga försorg om att de icke falla bort eller på annat sätt taga skada, samt undersöker dem efter några dagar, så skall man finna att en böjning inträdt i ändan af stammen, hvarigenom dennas spets åter blifvit rigtad uppåt; hos roten finner man en liknande böjning, men åt motsatt håll.

Den omständigheten att böjningen inträffar i stammens och rotens ända, visar oss att endast de unga ännu växande delarna hafva förmåga att förändra sitt läge; de äldre delarna hafva förlorat denna egenskap, de måste »finna sig i sitt läge«.

Roten sträfvar alltså ständigt att växa nedåt, stammen uppåt, och dessa deras egenskaper äro tydligen af den största betydelse för växtens lif, enär det ju är rotens funktion att ur jorden upptaga vatten och en del näringsämnen, stammens åter att uppbära de för lifvet oundgängliga bladen samt blomman och frukten. Om vi emellertid icke åtnöja oss med att hafva uppvisat nyttan af detta förhållande, utan äfven göra oss frågan, hvilka de yttre betingelser månde vara, af hvilka detsamma beror, så

böra vi först och främst ihågkomma att de begge begreppen uppåt och nedåt hafva betydelse endast i förhållande till jorden; träden i Syd-Amerika, hvilka ju äfven de växa uppåt, växa i en diametralt motsatt rigtning mot träden hos oss. Vi sluta deraf att växtens läge icke bestämmes genom några tillfälliga, lokala omständigheter utan af förhållanden, hvilka äro desamma på hela jordytan. Att ljuset icke är ensamt bestämmande har ofvan blifvit sagdt, och genom andra försök, på hvilka vi här icke kunna ingå, vet man att icke heller fuktighetsförhållandena eller luften dervid äro af afgörande betydelse. Hvad kan då orsaken vara att roten och stammen ständigt sträfva att intaga hvar sin bestämda rigtning. Dertill svarar vetenskapen: jordens attraktion. Samma, öfverallt på jordytan verkande kraft, som vållar att stenen faller till marken, framkallar hos den lefvande växten dessa egendomliga företeelser, genom hvilka hennes förhållande till omgifningen på ett så ändamålsenligt sätt regleras.

Helt visst är detta svar oväntadt och obegripligt. Att roten växer nedåt till följd af tyngdkraftens inverkan, det förefaller ett vanligt menniskoförstånd ganska begripligt, fastän saken får ett mera misstänkligt utseende, då man besinnar huru hård jorden ofta är och huru icke desto mindre roten tränger nedåt i densamma, men att stammens växande uppåt, ifrån jordytan, vore en verkan af tyngdkraften, det låter dock nästan otroligt. Och dock är detta ovedersägligen ådagalagdt. På bevisen härför kunna vi icke närmare ingå, men till tröst för dem, som möjligen sörja öfver att de finna saken svår att fatta, vilja vi tillägga att äfven vetenskapsmännen fåfängt bråkat sina hjernor med att söka ställa denna tyngdkraftens egendomliga fysiologiska inverkan på de lefvande växterna i sammanhang med hvad man för öfrigt har sig bekant om densammas inverkan inom den oorganiska naturen. Man står här inför ett isoleradt faktum, hvilket man måste erkänna såsom sådant, men hvilket man tillsvidare icke kan förklara, det vill säga återföra till andra kända sakförhållanden: man måste vänta. Men om vi också lemna förklaringen af fenomenet åt framtiden, så står dock så mycket fast att växtens rot och stam ega en specifik känslighet för tyngdkraften, hvilken känslighet yttrar sig i deras förmåga att inslå

vissa för dem hvardera bestämda rigtningar. De ega sålunda en viss rörelseförmåga.

Låtom oss följa roten på dess väg nedåt genom jorden. Endast undantagsvis, i särdeles lös och lucker jordmån kan den växa rätt nedåt, nästan alltid kommer den att stöta mot stenar och andra hårda föremål, hvilka hindra dess tillväxt. Huru förhåller den sig i dylika fall? Den böjer sig bort från hindret i dess väg. Efter det att rotspetsen, hvilken ju till först råkat stenen, en tid varit i beröring med densamma och tryckts deremot, inträder ett litet stycke, en eller par linier, högre upp en böjning, hvarigenom spetsen aflägsnas något litet från stenen. Så sträfvar den växande rotändan åter nedåt, och var stenen helt liten, så är det möjligt att roten genom en enda böjning lyckas komma förbi densamma, var den åter större, så upprepas samma lek hvarje gång spetsen kommer i beröring med den. Man kunde möjligen tro att denna böjning vore af rent mekanisk natur, det vill säga likartad med den, som en vidja erfar då dess spets tryckes mot något fast föremål. Att så likvisst icke är förhållandet har Darwin, hvilken till först studerat företeelsen, visat genom ett ganska sinnrikt försök.

Till först bör omnämnas att han, för att lättare kunna iakttaga rötterna, lät dem växa icke i jord, utan i fuktig luft, hvari de för en tid ganska väl trifvas. Omedelbart vid spetsen af en sådan rot fäste han medels tjock gummilösning en liten bit styft papper, hvilken skulle föreställa ett af dessa hinder, hvilka rotspetsen träffar på i jorden. Vore nu den ifrågavarande företeelsen af samma natur som krökningen hos en vidja, så borde vid detta försök ingen böjning inträda, då ju den lilla pappersbiten icke sätter något hinder i vägen för roten, utan följer med densamma, allt efter som den tillväxer. Beror böjningen åter på en skild känslighet för beröring hos rotspetsen, så bör den i detta fall vara mycket stark, emedan beröringen med den fastgummade pappersbiten ständigt fortfar och icke upphör, såsom det sker i naturen. Och så är äfven förhållandet. Man har på sätt och vis narrat växten, att den ständigt träffar på en sten, och den har ständigt sökt böja sig undan från densamma. Härvid äro vidare två omständigheter att lägga märke till. För det första,

att denna känslighet för beröring har sitt säte endast i den yttersta rotspetsen, samt för det andra, att böjningen icke sker i sjelfva spetsen, utan ett litet stycke högre upp på ett ställe, som är alldeles känslolöst för beröring, men der organets tillväxt eger rum; hos roten är det nemligen icke sjelfva spetsen, som tillväxer, utan en kort sträcka några linier ofvanför densamma. Den retning, som spetsen fått vidkännas, fortledes alltså genom organet, och först ett stycke högre upp inträder den synliga verkan deraf: böjningen, ett förhållande som erbjuder en viss, om också aflägsen likhet med känsligheten hos menniskan, hos hvilken ju t. ex. ett starkt slag på ryggen sätter benen i rörelse. Ett skildt nervsystem för retningens fortledning finnes som bekant icke hos växterna, densamma måste tänkas fortplanta sig från cell till cell inom rotens väfnader, men detta minskar ingalunda det oväntade och underbara i sjelfva företeelsen. Den lilla, skenbart så oansenliga rotspetsen är sålunda utrustad med en alldeles specifik känslighet, hvilken för växten i dess helhet är af största betydelse. Darwin, hvilken eljest icke är känd för någon synnerlig élan i sin stil, blir helt vältalig, då han kommer in på detta kapitel och förliknar till och med rotspetsen med djurens hjerna, hvilken mottager intrycken utifrån och reglerar de skilda delarnas förrättningar.

En annan, mer uppmärksammad grupp af rörelsefenomen hos växterna har ljuset till orsak. Hit hör krukväxternas redan antydda, allmänt kända böjning emot dagen, och samma tendens att växa mot ljuset är utmärkande för de flesta växtdelar ofvan jordytan, särskildt för stammen och grenarna, men väl till förståendes endast så länge de äro unga och hålla på att tillväxa i längd; hos de äldre, styfnade och förvedade delarna verkar ljuset lika litet någon förändring som hos en vanlig vedklabb.

En följd af denna känslighet för ljus är att plantorna i det fria i allmänhet sträfva att växa rätt uppåt, emedan ljuset der faller uppifrån och symmetriskt från sidorna. Dettas inverkan sammanfaller sålunda med tyngdkraftens, hvarom förut var fråga. Träffar ljuset deremot växterna från ena sidan såsom i ett boningsrum, så verka de begge krafterna icke mer samfäldt. Vore

det nu fråga om ett djur, så skulle man säga att detsamma måste välja mellan att röra sig uppåt eller emot ljuset, nu deremot talar man icke om valfrihet eller instinkt eller något dylikt, utan frågar om tyngdkraftens eller ljusets inverkan är starkare. I de flesta fall äro växterna mera känsliga för ljus, så att de öfvergifva sitt lodrätta läge och växa emot dagern. En del plantor ega denna känslighet i förvånande hög grad, så äro t. ex. de flesta groddplantor ännu känsliga för ljus af så ringa styrka, att det menskliga ögat icke mer kan skilja detsamma från fullkomligt mörker. Det gifves intet säkrare sätt att upptäcka fördolda springor och hål i ett såsom dagfritt uppgifvet skåp än att i detsamma ställa en kruka med växande groddplantor t. ex. af hafre eller kanariefrön, hvilka hvardera äro ytterst känsliga; den allra obetydligaste öppning, genom hvilken ljuset kan falla in, utpekas efter några dagar af de unga plantorna, hvilka alla böjt sig emot densamma.

I allmänhet är hela den växande delen känslig för ljuset, men hos åtskilliga groddplantor tyckes, enligt Darwins försök, känsligheten vara lokaliserad i den allra yttersta spetsen, på samma sätt som vi nyss sågo vara förhållandet hos roten i fråga om beröring. Den retning, som ljuset verkar i den yttersta spetsen, utbreder sig från denna öfver hela den växande delen och bestämmer att denna rigtar sig emot ljuset. Skär man bort spetsen eller sörjer på ett eller annat sätt för att den icke träffas af ljus, så förhåller sig den unga plantan som om hon befunne sig i mörker, det vill säga växer rätt uppåt, oberoende af belysningen.

Denna växtens känslighet för ljus är af allra högsta betydelse för hennes lif. Utan ljus kunna växterna icke lefva och normalt utveckla sig. Hvem har icke vid åsynen af de långa, hvita vattskott, som så allmänt utväxa från potäter, då dessa förvaras i mörka, fuktiga källare och hvilka äro den vanliga potatisväxten så olika som möjligt, kommit att tänka på huru stor betydelse ljuset ändå måtte hafva för växternas lif. Man klagar så ofta öfver att prydnadsväxterna i våra rum icke trifvas samt skyller på dålig jord och luft och icke sällan ligger orsaken till vantrefnaden i dessa förhållanden, men ändå oftare är den att sökas i ljusbrist. Det är ju allmänt kändt att växterna

hemta sin hufvudsakliga näring ur den i luften befintliga kolsyregasen, hvilken upptages i bladen och af dem sönderdelas, samt att denna sönderdelning, hvilken kan jemföras med matsmältningen hos djuren, endast försiggår under ljusets omedelbara inverkan. Då växterna derför, om de hållas i mörker, äro dömda att dö, väl icke af brist på näring, men derför att de icke kunna smälta densamma, så är den nu omtalade egenskapen hos stammen och grenarna uppenbarligen till mycket stor nytta.

Men icke nog med att axelorganen sträfva mot ljuset, äfven bladen hos de flesta växter visa, så länge de ännu äro unga, en större eller mindre känslighet för ljus, hvilken likvisst yttrar sig på ett annat sätt, sålunda nemligen att de söka ställa sig vinkelrätt emot detsamma, något som man rätt ofta är i tillfälle att iakttaga hos krukväxter, hvilka hårdnackadt vända öfre sidan af sina blad mot fönstret och trotsa de estetiska fordringarna på symmetri. Fördelen häraf för växten är uppenbar. För att upptaga och sönderdela den atmosferiska kolsyran är det bladen, hvilka i främsta rummet hafva behof af ljus, och detta kommer dem bäst till godo, när de träffas vinkelrätt af detsamma.

Om vi ännu tillägga att det äfven gifves växtdelar, om också få, hvilka fly ljuset och ständigt böja sig bort från detsamma — sådana äro t. ex. luftrötterna hos åtskilliga tropiska plantor — så borde åtminstone framgå att känslighet för ljus, hvarpå vi ännu komma att finna ytterligare exempel, är en inom växtriket allmänt förekommande och på olika sätt sig uppenbarande egenskap.

Gemensamt för de rörelsefenomen, hvilka vi hittills betraktat, är det att de utföras af de unga, växande delarna och att vid dem alla en yttre, utifrån verkande orsak kan uppvisas. Än var det jordens attraktion, än beröringen med en fast kropp, än ljuset, som vållade att den unga plantan inslog en viss rigtning. Det är visst sant att vetenskapen ännu är långt ifrån att kunna i alla enskildheter förklara hvarför detta sker; hon känner i sjelfva verket endast företeelsens begge ändar, dess begynnelse, den yttre orsaken, och sluteffekten, sjelfva rörelsen — det mellanliggande förloppet är så godt som okändt, men det är ju dock

ett steg framåt till fenomenets förklaring, då man visat af hvilka yttre omständigheter detsamma beror.

Alldeles oberoende af yttre förhållanden tyckes deremot ett annat slag af rörelse vara, hvilket är gemensamt för alla växande plantor, men särskildt utpregladt förekommer hos slingerväxterna. Huru är det t. ex. möjligt för en slingerväxt att finna ett nytt stöd att slingra sig omkring, när det gamla blifvit för kort? Att den i allmänhet lyckas häri visar oss första bästa humle- eller bön-plantering och detta sker till följd deraf, att stammens fria ända långsamt trefvar omkring i luften. Lägger man märke till att den är rigtad åt ett visst håll, så skall man efter några timmar finna att den förändrat sitt läge och pekar åt ett annat väderstreck samt efter ytterligare några timmar åt ett tredje. På detta sätt trefvar den, ständigt växande, hela kompassen rundt, dag och natt. Finner den derunder intet stöd i närheten, så kan den fria ändan i längden icke uppbära sin egen tyngd, utan sjunker nedåt; träffar den deremot på ett fast föremål, så är dess lycka gjord och den begynner slingra sig omkring detsamma.

Fullkomligt liknande rörelser, fastän icke i så stor skala, utför hvarje växt. Häröfver har särskildt Darwin anstält omfattande undersökningar och funnit att växtens alla delar, roten och stammen, såväl som bladen och blommorna ständigt, medan de växa, befinna sig i en dylik rörelse. Analyserar man fenomenet, så finner man att detsamma beror derpå, att organet icke växer med samma hastighet på alla sidor. Om till exempel en upprätt stjelk växer hastigare på den emot åskådaren vända sidan än på de öfriga, så böjer sig stjelken bort ifrån honom; börjar efter en stund den venstra sidan att växa hastigare, så inträder en böjning åt höger och så vidare. På en dylik förändring af tillväxthastigheten på organens olika sidor beror den nu omtalade företeelsen.

Fråga vi åter hvarför uti ett gifvet ögonblick en sida af stjelken växer hastigare än de öfriga, så kan derpå visserligen med sannolikhet svaras att så sker, emedan cellerna i denna sida för tillfället innehålla mer saft och starkare uttänjas än på de andra sidorna, men hvarpå detta åter i sin tur beror är full-

komligt obekant, så att man tillsvidare fått åtnöja sig med att beteckna hela företeelsen såsom beroende af inre, det vill säga okända orsaker.

Likartad är tillgången vid en hel mängd andra rörelsefenomen. Så till exempel blommornas sömn. Det är ju allmänt bekant att blommorna hos åtskilliga växter med ganska stor regelbundenhet öppna och sluta sig på bestämda tider af dygnet, så att Linné till och med uppgjorde ett »blomsterur«, det vill säga angaf en samling växter, efter hvilkas blommor man närmelsevis kunde angifva tiden. De flesta sluta sig till natten, några finnas dock, som förhålla sig omvändt. Denna rörelse — ty hvad är väl fenomenet annat än en rörelse hos bladen — betingas äfven den af oliksidig tillväxt och upphör, så snart blomman afslutat sin utveckling. Genom direkta mätningar har man öfvertygat sig om att kronbladen, då de sluta sig, växa litet mer på sin yttre sida än på den inre — vid öppnandet åter tvärtom. Man har äfven lyckats uppvisa att dessa förändringar äro beroende af åtskilliga yttre omständigheter, såsom fuktighet, värme och framförallt ljus, så att en öppnad blomma nästan alltid sluter sig midt på dagen, om den ställes i mörker.

Angående nyttan af blommans sömn är man ännu icke fullt på det klara och detsamma gäller också om den »sömn bladen hos ett mycket stort antal växter visa och om hvars allmänna förekomst man ända till senaste tider knapt haft en aning. Hvem har icke fäst sig vid huruledes småbladen hos den i våra boningsrum allmänt odlade sirliga Acacian, efter att under dagen hafva varit utbredda, slå sig ihop mot hvarandra till qvällen, för att följande morgon åter breda ut sig. Nåväl, hos en stor mängd växter intaga bladen olika läge om dagen och om natten, sålunda nemligen att de om dagen ligga utbredda, till natten deremot ställa sig vertikalt. Våra vanliga väplingsarter harsyran med flere äro lätt tillgängliga exempel.

Den enda fördel af detta förhållande, som man tillsvidare känner, är att det i någon mån skyddar växterna från att förfrysa. Under kalla nätter, då himlen är klar, utstråla bladen värme och afkylas derigenom — häri ligger, som bekant, orsaken till daggbildningen på gräset samt till frostskadorna. Ju

större den yta är, hvilken bladet vänder mot den klara natthimmelen, desto mer värme utstrålar det, desto större är faran för detsamma att förfrysa; ställer det sig lodrätt, så minskas uppenbarligen faran. Genom försök har visats att så verkligen förhåller sig; plantor, hvilkas blad på ett eller annat sätt hindrades från att »lägga sig«, blefvo nemligen frostskadade under nätter, då kölden icke var andra växter till något men.

Hos en del växter upphöra bladen att »sofva«, så snart de blifvit fullvuxna; företeelsen beror hos dem liksom hos blommorna på en genom vexlingen af dag och natt framkallad oliksidig tillväxt. Men hos andra, för exempel just Acacian, bibehåller bladet sin rörlighet hela lifvet igenom. Vi träffa här ett af dessa redan förut antydda undantag från den allmänna regeln, att rörelseförmågan hos de högre växterna är inskränkt till de växande delarna. Man känner åtskilliga fall, då ett organ bibehåller sin rörlighet, äfven sedan det afslutat sin utveckling, och dessa företeelser höra till de mest egendomliga inom växtriket. Hos Acacian till exempel förmedlas småbladens rörelse af den lilla led, genom hvilken de sitta fästade vid det gemensamma bladskaftet, på så sätt att densammas öfre sida ömsom sammandrages och uttänjes, utan att någon tillväxt är dermed förenad, alldeles på samma sätt som vår arm kan böjas och uträtas.

Hos Acacian äro dessa rörelser, som redan antydts, beroende af ljuset; i andra fall har det varit omöjligt att uppvisa någon yttre orsak till desamma. Det gifves till exempel några tropiska ärtväxter, hvilkas blad roa sig med att dag och natt långsamt svänga upp och ned utan någon känd orsak. Hos andra växter äro bladen hela sitt lif känsliga för beröring; hit höra till exempel den verldsbekanta, känsliga Sensitivan och flere af de insektätande växterna, hvilka under senare tid låtit så mycket tala om sig och hos hvilka den obetydliga retning, som en insekt vållar då den sätter sig, är tillräcklig för att framkalla rörelser af bladet, hvarigenom insekten fångas, för att sedan genom skildt härför afsöndrade safter smältas och tjena plantan till näring.

Ju mer man studerar lifsyttringarna hos växten, desto mer visa de sig invecklade och mångfaldiga; enkelheten och hjelplösheten i hennes lif äro endast skenbara. Växten ter sig för oss som en oändligt sammansatt organism, hvilken i lika hög grad väcker vår beundran som vår eftertanke; beundran, om vi i naturen söka ändamålsenliga inrättningar, eftertanke, om vi vilja uppvisa lagbundenheten i företeelserna, sammanhanget dem emellan. Hennes skilda delar hafva icke blott sina skilda funktioner, utan äfven sin skilda känslighet gentemot yttre krafter till följd hvaraf de utföra sina skilda rörelser.

Rörelseförmågan är ingalunda djurens uteslutande tillhörighet; den anträffas äfven hos växterna, fastän under annan form, lämpad för andra ändamål. Skilnaden mellan den unga plantans böjning mot dagern och fågelns flygt mot ljuset är visst ofantlig, men mellan den insektätande växten och polypen, som omslingrar det byte, med hvilket den tillfälligtvis kommit i beröring, är skilnaden i det hela taget väl icke så synnerligen stor. Hos djuren lika väl som hos växten bero alla dessa fenomen på den lefvande materiens irritabilitet, dess egendomliga förmåga att reagera mot yttre inflytelser. Hos djuren har denna sitt hufvudsakliga säte i nervsystemet, hos växterna är den i allmänhet lokaliserad i de växande delarna; deraf olikheten i deras rörelser.

Man har velat draga en gräns mellan växtens och djurens rörelser, då man sagt att de senares äro frivilliga, de förras nödvändiga, liksom någon kunde afgöra om ett i vatten kringsimmande infusionsdjur rör sig mer af fri vilja än den vid dess sida kringtumlande alg-svärmsporen. Detta begrepp frivillighet finnes ej inom naturforskningens område. Hvad betyder det att vi kalla en företeelse frivillig annat än att vi tillstå vår okunnighet om orsakerna till densamma. Så snart ett fenomen visats såsom verkan härflyta från ett annat föregående såsom orsak eller då det funnits vara ett särskildt fall af en allmän lag, har det för oss förlorat sin karakter af frivillighet; vi benämna det lagbundet, nödvändigt. Växtfysiologin söker uppvisa lagbundenheten i växtens lif, likartadt måste äfven djurfysiologins mål vara. Med invecklade och svårlösta problem arbeta de hvardera och i många, alltför många fall måste deras idkare

med den gamla filosofen utbrista: »ett vet jag, att jag ingenting vet«, men om också forskningen går långsamt framåt, så går hon desto säkrare och i främsta rummet kommer hon väl att sprida klarhet öfver växtens lif, hvilket ju är enklare och redan nu förefaller mer så att säga genomskinligt än de högre organismernas.

Fr. Elfving.

De vestliga finska folken i forntiden [1].

Den tid, i hvilken vi lefva, skall utan tvifvel en gång intaga ett märkeligt rum uti historien på grund af den uppriktiga hängifvenhet och det varma nit forskarene inom vetandets skilda områden lägga i dagen i förening med de mest oförtröttade bemödanden för att utvidga kunskapens gränser. Om den ideala verlden sammanträngts allt mera och mera och om de föreställningar, som vi af våra fäder emottagit, begynna att försvagas under skepticismens kalla flägt, kan åtminstone icke tillvitelse rigtas emot den vetenskapliga forskningen för underlåtenhet att genom nya eröfringar inom dess skilda områden söka härför erbjuda ett slags ersättning. Det forskande ögat söker öfverblicka jordklotet i hela dess utsträckning, sträfvar att nedtränga i sjelfva oceanens djup och bemödar sig, med växande tillförsigt, att genomtränga äfven den slöja, som ligger utbredd öfver menniskoslägtets aflägsnaste åldrar.

Om man tager hänsyn skildt till de vetenskapsgrenar, som förelagt sig sistnämda mål, arkeologin, den jemförande språkforskningen äfvensom historien i egentlig mening, är en kort öfverblick nog för att konstatera de anmärkningsvärda framsteg de gjort, äfvensom för att ådagalägga det de resultat, som i vår tid genom dem vunnits, i betydenhet vida öfverträffa dem, hvilka de lärde ifrån senaste sekel äfvensom början af detta lemnat i arf. Men om man också icke tager i betraktande de svårigheter,

[1]) Efter ett föredrag vid Finska Vetenskapssocietetens årsdag den 29 april 1879.

hvilka, till följd af den begränsning, som vidlåder hvarje menskig forskning, icke skola underlåta att allt vidare möta på den bana, dessa forskningsgrenar söka att bryta, och hvilka till en osäker framtid skola förlägga deras definitiva frukter, ha de ännu icke, trots alla bemödanden, lyckats att sprida dager öfver andra än vissa delar af gamla verlden. Det är i sjelfva verket blott i de regioner, der civilisationen skjutit de djupaste rötterna, och hvilka, gynnade af en rik natur, ifrån aflägsna tider tjenat till skådeplats för historien, som forskningen inhöstar en rikare skörd af data och iakttagelser; hvad öfriga områden vidkommer, erbjuda de ännu, om äfven beträdda af enstaka djerfve upptäckare och tidtals berörda af snillets aningsfulla ingifvelser, ett omätligt fält för den lärda forskningen.

Det gifves i sjelfva Europa — ty vi beröra nu blott detta, lemnande Asien åsido — bortom förenämda priviligierade zon, vida rymder, som till följd af deras aflägsenhet ifrån vetenskapens egentliga härdar och deras torftiga natur länge varit försänkta i mörker, men hvilka i våra dagar alltmera framträda derutur och synas med större skäl än åtskilliga andra områden inbjuda arkeologin, filologin och historien till skörd och till att der vinna nya allmänna vyer för vetenskapen. Det är fråga om denna ofantliga region, hvilken österom skandinaviska halfön och bottniska viken sträcker sig genom norra Europa ända till Urals åsar och som, i vester fast anslutande sig till det öfriga Europa, i sina östliga delar erbjuder en i ögonen fallande öfvergång till Asiens natur och invånare. Det är den egendomliga verld, hvilken en lärd författare i tiden icke utan skäl kallade *den finska*.

Nedanstående korta iakttagelser hänföra sig till dessa nejder, eller åtminstone en del af dem. Må man dock icke deri söka något nytt; deras anspråkslösa uppgift har hufvudsakligen varit att i en populär form söka framlägga några resultat, till hvilka specialforskare i vår tid kommit och hvarmed jemväl vittnesbörd af äldre ursprung blifvit sammanstälda. Om genom desamma möjligen uppmärksamhet kunde tillvinnas någon del af det i sig intressanta ämnet, vore deras syfte icke i allo förfeladt.

I.

Den ofantliga jordrymd, hvars gränser i vester och öster angifvits och hvilken i söder sträcker sig långt ner utmed Östersjöns östra kust, medan densamma åter å en annan sida ifrån spetsen af finska viken, Ladoga och Onega utskjuter i sydost inemot Volgas nedre lopp, erbjuder sjelffallet stora omvexlingar i klimat och jordmån. Medan under polcirkeln vegetationen efterhand upphör och blott en torftig näring erbjudes de kringirrande nomadernas renar samt medan uti den derpå åt söder följande zonen åkerbruket möter många hinder, ha deremot de omkring Volga belägna nejderna äfvensom större delen af östersjöprovinserna med skäl blifvit räknade till Osteuropas bördigare nejder. I våra dagar förlänar en betydlig produktion af råg och hvete åt dessa landskap en obestridlig betydenhet inom handelsverlden; lundar af ek och lind vittna om ett skäligen mildt klimat och erbjuda en behaglig kontrast emot de mörka barrskogar, som sedan urminnes tid uppskjuta å de kärrfylda slätterna i norr. I söder finner en skäligen talrik och på några punkter till och med tät befolkning utan svårighet sin bergning, under det att deremot, i den mån man skrider norrut bortom sextionde breddgraden, glest boende inbyggare med allt mindre framgång föra kamp emot en oblid natur.

Dessa olikheter, hvilka nu äro påfallande, ha dock tillförene varit mindre bjerta och förlora sig till och med under de aflägsnaste tider uti en viss likformighet med obestämda gränser. I likhet med hvad annorstädes blifvit konstateradt, har naturen i norra Europa, fordom i saknad af odling, företett ett vida hårdare skaplynne än i våra dagar, och dessa yttre skiftningar, dem en senare kultur frambragt, voro då ännu föga bebådade. Men till att börja med, hvad har den lärda forskningen bragt i dagen beträffande denna fjerran belägna dels af jorden äldsta tid och dess första bebyggare?

Detta spörsmål har i sjelfva verket hört till antalet af dem, som gifvit anledning till lifliga meningsutbyten och framkallat frågor, hvilka äro ytterst svåra att bringa till en exakt lösning. Historien i egentlig mening, som med afseende å dessa regioner

städse ikläder sig en blott sekundär form, har lemnat långt färre upplysningar än filologin och arkeologin. Men dessa vetenskaper ha icke heller varit rika på definitiva resultat; man kunde till och med säga att desamma stundom, under inflytande af den hemlighetsfulla karakter, som är egen för detta fjerran fält för forskning och hvilken så lätt förleder fantasin, lockats till nog omfattande antaganden, jemväl i strid med hvarandra.

Man har utredt att nordens urbefolkning utgjorts af finska stammar, hvilkas förelöpare, lapparne, utbredt sig långt ned på skandinaviska halfön. Men på grund af företrädesvis lingvistiska forskningar och undersökning af Europas gamla idiom ha åtkillige lärde, hvad den förhistoriska tiden angår, tilldelat långt vidsträcktare områden åt dessa stammar; man har betraktat dem såsom en del af en numera utdöd befolkning, hvilken under en period äldre än häfdens minnen skulle funnits fjerran i vester och söder och af hvilken nutidens finnar jemte smärre folkfragment i södern, baskerne i Pyreneerna, vore att på visst sätt anse såsom qvarlefvor. I våra dagar ha de vigtiga, men ännu icke afslutade eröfringar, som vetenskapen gjort genom tolkningen af kilskrifter å forntida monument i vestra Asien, det gamla Assyrien och Persien, icke undgått att på visst sätt ansluta sig till nämda meningar rörande finnarnes ålder och utbredning. I det man sökt att konstatera finska element i inskriptionerna å ruinerna, ha forskare ånyo betydligt understödt dessa hypoteser. antagandet att finnarne utgjort en del af gamla verldens tidigaste befolkning, utbredd öfver vida sträckor, erbjuder sig så att säga af sig sjelft.

Men dessa åsigter ha icke allena herskat uti literaturen. Vi erinra blott om att inom den unga jemförande förhistoriska arkeologin, hvilken genom att noga granska materiela minnesmärken, funna i olika länder efter förgångna generationer, söker att åter uppvisa en fornålder långt mera aflägsen än den under hvilken skrifkonst och literära minnesmärken uppkommit. en bekant röst låtit höra sig, hvilken icke åt nordens inbyggare i Europa tillerkänner förstfödslorummet ibland öfriga racer. Enligt skäl, som anförts och hvilka delvis hvila på undersökningar inom det nuvarande Ryssland sjelft, skulle lappar och fin-

när vid en relativt senare tidpunkt dit ankommit ifrån Asien; nämda områden, det egentliga Finland och en betydlig del af skandinaviska halfön deruti inbegripna, skulle derförinnan varit täckta af ismassor, medan i södra och vestra Europa talrika generationer af menniskor aflöst hvarandra [1]).

Dock, här föreligga spörsmål, hvilkas definitiva lösning icke kan anticiperas, utan är att emotse uti fortsatta forskningar. Men huru densamma än må utfalla och till och med äfven om sist anförda hypotes skulle vinna bekräftelse genom nya bevis, förlorar sig finska stammarnes bosättning i norden i den grå forntiden, och de togo här i besittning områden, dem ännu ingen beträdt. Då den första egentliga historien erbjöd den grekiska verlden meddelanden om främmande folk, gifves skäl att söka finnarne i de nordliga länderna, och kända lärde ha icke tvekat att återfinna några grenar af deras stam under vissa benämningar, hvilka Herodotus tilldelar folk i den fjerran norden, bortom skyterne och de öknar, som sträcka sig längre bort. Sådana äro thyssageterne, »ett talrikt och egendomligt folk, lefvande af jagt», som man placerat i nejderna omkring Volga och Kama, eller mera i vestlig rigtning, invid den första flodens och Dons källor; sådana äro ock deras grannar i öster, jyrkerne, jemväl skicklige jägare; måhända höra till samma antal ytterligare androphager och melanchläner, rörande hvilkas territorier det jemväl gifves blott gissningar [2]).

Men tiderna efter Herodotus bidrogo icke att öka kännedomen om finska stammar eller läto dem framträda ur det dunkel, som omgaf dem. De ändlösa slätter, som utbredde sig i norr bortom Svarta hafvet, der skyterne hade hemvist och böljande rörelser, egna för nomadiska folk, gemenligen fortgingo, läto fortfarande en tät skugga hvila öfver dem; de grekiske lärde, hvilka inom intelligensens verld skredo ifrån eröfring till eröfring, hade rörande de fjerran trakterna i norden blott högst bristfälliga och motsägande föreställningar. Under de sekel, som föregingo Kristi födelse, synes egentligen blott en man gifvits, hvars blick in-

[1]) Worsaae, *Ruslands og det Skandinaviske Nordens Bebyggelse og ældste Kulturforhold*. Kjöbenhavn, 1872.

[2]) Herodotus, IV, 22, 18, 20.

trängt i norden. Det var denne Pytheas ifrån Massilia (omkring 320 f. Kr.), rörande hvilkens skildringar Strabo visat sig så misstrogen och hvilka han för det mesta uteslutit ifrån sitt eget verk. Man har dock skäl att till antalet af hypoteser beträffande massaliotens färder räkna äfven den, som tillskrifver honom äran att ha varit den förste, hvilken antydt tillvaran af en skild del af den finska fornverlden, nemligen områdena i nordvest, inom skandinaviska halföns norra delar, der alltså det beryktade Thule vore att söka[1]).

Långt senare meddelade den lärde romaren Plinius, ifrig att utvidga samtidens geografiska och naturhistoriska insigter, hvarjehanda uppgifter angående norden, isynnerhet Östersjöns omgifningar, utan att det likväl är möjligt att derur draga bestämda slutsatser rörande föreliggande ämne. Att ibland benämningar å folkslag och länder några äro att hänföra till finska sådana har man förmodat; så är fallet med vissa namn ifrån det inre af nuvarande Ryssland, äfvensom å andra sidan med denna ö Eningia eller Feningia, såsom några tolkare velat läsa ordet, »den der enligt förmodan icke vore mindre« än »ön Scandinavia«. Men intet positivt gifves uti allt detta och osäkerhet är rådande uti de lärdes hypoteser. Det är först den store historieskrifvaren Tacitus, omkring 100 eft. Kr., som vi ha att tacka för något omständligare meddelanden, äfvensom för ett historiskt namn, som blifvit.

Sedan han lemnat den frejdade teckningen af Germaniens folkslag och efter att ha ledsagat läsaren ända till nejderna omkring Östersjöns sydöstra strand, visar Tacitus oss i fjerran Fenni, hvilkas vistelse genom denna benämning synes förlagd i nejder med kärr och sumpmarker (fanni, fenni = kärr enl. forntyskan). Ibland folk, hvilka häfdatecknaren omnämt kort förrän han hunnit till dem, gifvas gothonerne, äfvensom »utmed högra stranden af sveviska hafvet« aestierne; närmare, i sydost, »genomströfva veneterne under plundringståg alla de skogsmarker och berg, som resa sig emellan peucinerne och fenni«. Bortom fasta lan-

[1]) Se *Tiedot Suomen suvun muinaisuudesta* af Yrjö Koskinen. Helsingfors 1862, p. 76 ff.

det, i sjelfva oceanen, möter man »svionernes samfund, mägtiga icke blott genom väpnade män, utan ock genom flottor«.

Det synes säkert att gothonerne äro de gother, göter, hvilkas namn längre fram under infallen inom de romerska provinserna erhöll en så fruktad klang, äfvensom i hög grad antagligt att med aestierne, hvilka enligt Tacitus ensamme uppsamla bernsten vid hafstranden, böra förstås de littauiska folken; veneterne åter, som längre bort utbreda sig inemot Karpaternas norra slutningar, der peucinerne vistas, äro de forntida vender, slaver, hvilka ännu icke öfvergifvit sina urhem i dessa områden. Hos dessa, äfvensom aestierne, träda sålunda för första gången stammar oss till möte, som under sekel funnits i närheten af finska folk, och jemväl framstå i vester, under svionernes namn, skandinaverne; ett vigtigt intyg synes sålunda föreligga för att under fenni antaga finska grupper. Men det område, som desse senare intogo, är icke desto mindre ganska vanskligt att närmare angifva; ja, det är väsentligen öfverlåtet åt konjekturer. Medan en historieskrifvare sökt detsamma vid Östersjöns omnejder, begynnande ifrån Ostpreussen och Littauen genom Kurland och Liffland [1]), skjuta deremot andra det långt i nordost bortom Ilmensjön och inemot Volgas öfre lopp [2]).

Sederna hos fenni skildras såsom följer: »De utmärka sig genom förunderlig råhet och vidrig fattigdom; de ha icke vapen, icke hästar, icke penater; såsom föda begagna de örter, såsom beklädnad hudar, såsom hviloplats marken. Deras förtröstan står ensamt till deras pilar, hvilka de i saknad af jern förse med spetsar af ben. Samma slags jagt lemnar näring åt män och qvinnor, ty dessa följa med och kräfva sin andel af bytet. Och åt de späda barnen gifves intet annat skydd emot vilda djur och regn, än att de täckas af några hopflätade qvistar. Hit begifva de sig såsom unge, här är de åldriges tillflykt. Men lyckligare anse de detta än att mödosamt bearbeta jorden, med

[1]) Voigt, *Geschichte Preussens,* I, 55.

[2]) Schafarik, *Slawische Alterthümer,* I, 300. Zeuss, *Die Deutschen und ihre Nachbarstämme,* som utsträcker de vendiska folkens ursprungliga hemnejder ända till nämda insjö (p. 621), delar samma mening. — Jfr i öfrigt, hvad det föregående angår, nämde författare passim.

bekymmer uppföra hus och att, delade emellan hopp och fruktan, sköta egna och främmandes egodelar. Trygge gentemot menniskor, trygge gentemot gudarne, ha de nått det mål, som är svårast att ernå, att icke ens behöfva önska något[1].«

Men lemnar i sjelfva verket denna skildring, hvilken ogensägligt intygar frånvaran af hvarje både intellektuel och fysisk odling hos fenni, en bild af sederna och bruken hos finnarnes i vanlig mening fornfäder? Återfinner man öfverhufvud dessa hos Taciti fenni, denna grupp, för hvilken det var nästan omöjligt att bestämma vistelseorten? För visso gifvas ganska talande skäl att rygga tillbaka för en sådan slutsats; såsom framdeles skall mera i detalj påpekas, ha nyare filologiska forskningar tilldelat de vestliga finnarne en ursprunglig, vida högre odling; de ha idkat ett slags nomadiskt åkerbruk, de ha såsom husdjur egt hunden, ja hästen och kon; beträffande metaller synes kopparen och silfret varit dem bekanta[2]. Fenni äro, bör man antaga, någon med finnarne i vanlig mening beslägtad stam, hvilkens spår senare förlorat sig; eller skulle dermed väl betecknas dessa lappar, hvilka i allmänhet vandrat framom finnarne emot vester och med dessa ofta i främlingars ögon förvexlats, såsom några ännu brukliga benämningar gifva vid handen? Dock synes lapparnes vistelse i dessa nejder nog gåtfull.

Hos Tacitus finnes ännu en uppgift, som måhända hänför sig till en gren af den finska stammen. Här är fråga om »sitonernes folk«, hvilket i norden gränsar till svionerne. »De likna dessa sistnämda uti öfrigt med det undantaget, att en qvinna herskar öfver dem«. Med ledning af det geografiska läget, men isynnerhet på grund af den egendomliga styrelseformen ha lärde trott här för första gången i fjerran delar af skandinaviska halfön framskymta kwener, kainulaiset, hvilkas benämning, ställd i samband med germaniskt tungomål, längre fram gaf upphof till sägnerna om amazoner och qvinnornas land[3].

---

[1]) *Germania*, c. 46.

[2]) Aug. Ahlqvist, *De Vestfinska språkens kulturord*, 232, 238, passim.

[3]) Se Geijer, *Svea rikes häfder*, 323, 324 (Saml. skrifter, sen. afdeln. I. Stockholm 1850.)

Efter Tacitus omnämnas finnar af Ptolemaeus i slutet af andra seklet efter Kr.; han förlägger dem invid nedre Weichsel, inmängda bland andra folk, i närheten af göter (gythoner). Man har funnit samma namn, i förening med andra sådana, på grekiska och latin å tvenne mynt, förhärligande kejsar Volusianus 253). Men dessa enstaka spår erbjuda dock ingen säker uppgift rörande ifrågavarande stammars vistelseort eller verkliga nationalitet.

Senare, i samma mån det romerska riket sönderföll och de germaniska folken sig emellan delade dess provinser, afbrötos de förbindelser, som romarne underhållit i Östersjöns nejder, och jemte dem försvann utsigten att erhålla Taciti utkast förfullständigadt. Med politiskt förfall förenade sig för öfrigt, såsom vanligt, förfall i vetenskapligt afseende och likgiltighet för forskning; ingen ande med högre begåfning framträdde mera för att undersöka norden. Likväl besitter man just ifrån denna tid af upplösning och förbistring några uppgifter, hvilka, om än deras form bär vittne om periodens barbari, äro af stort värde, alldenstund de dock kasta *en* säker ljusstråle på de finska stammarne.

Historieskrifvaren Jornandes, hvilken under sjette seklet företagit sig att skildra de tappre och till en tid i romerska riket herskande göternes ursprung och bedrifter, och hvilken dervid behandlar vissa trakter af norden, nämner i förbigående några etnografiska namn, under hvilka man vid närmare granskning finner finska stammar vara betecknade. I det han uppräknar de eröfringar, som den frejdade konung Hermanarik under fjerde seklet gjort och hvilka, »enligt åtskilliges omdöme, stälde honom i bredd med Alexander den store«, nämner han ock »många och ganska krigiska folk i norden[1]«. Bland de vanstälda benämningarna träffar man »Thuidos in Aunxis, Vasinabroncas, Merens, Mordensimnis« etc.[2]). Att man uti det

[1]) »Multas et bellicosissimas arctoas gentes perdomuit suisque parere legibus fecit«.

[2]) Dessa namn äro skrifna på olika sätt. I stället för det första har man sålunda ock Thiudos, Thividos och så vidare. — Se Jornandes, *De Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis*, ed. C. A. Closs, Stuttgart, 1866, c. 23, notae p. 89, 90.

förstnämda namnet bör finna *tschuder*, såsom slaverne kallade fornfinnarne, och att de följande beteckna vesser (vepser), merier och mordwiner, jemväl grenar af finsk stam i östlig rigtning ifrån finska viken inemot det inre Ryssland, detta bestyrkes af den etnografiska öfversigt, som sex sekel senare meddelats af den ryske andlige Nestor (död i andra decennium af 1100-talet) i hans krönika, der jemte namnen också områdena för flertalet af dessa folk angifvas. Den ifrågavarande perioden erbjuder sålunda en säker utgångspunkt för vidare iakttagelser, såsom sedan den lärde Schlözer andre vetenskapsmän ansett[1]. Men hvilka voro de öfrige stammarne i dessa länder? Det är i betraktande af Jornandes' korrumperade text ogörligt att härpå lemna säkert svar; dock skönjer man ibland grannar i sydvest, liksom i Taciti tid, veneterne, »mägtige genom sin mängd«, men likaledes underkufvade af Hermanarik.

Men Jornandes har jemväl hvarjehanda notiser om invånarene å den skandinaviska halfön, eller »den stora ön Scandza«, såsom han kallar densamma. De namn, som här uppräknas, i stort antal för resten, äro dock lika litet korrekta som de förenämda. I norr träffas adogit, hvilka midt uti sommaren åtnjuta ett oafbrutet ljus under fyratio dagar och nätter, men hvilka deremot under en lika lång tid af vintern sakna detsamma. Refenni söka icke säd utan föda sig af vilda djurs kött och fåglars ägg. Vidare nämnas finnaithae, finni mitissimi, »mildare än öfrige inbyggare i Scandza«, äfvensom vinoviloth«, »deras vederlikar[2]«.

Hos några andra författare ifrån denna eller följande tid möter man vidare spridda meddelanden rörande inbyggarne uti nämda trakter, hvilkas egendomliga lefnadsvanor synas ha framkallat en viss nyfikenhet hos sydländingarne. »Ibland barbarerne i Thule«, säger greken Prokopius, »för en enda stam, som kallas skrithifinnar, ett lefnadssätt, hvilket liknar djurens. Ty de begagna icke kläder eller skodon, ej heller dricka de vin eller besitta någon ätbar gröda af jorden. De bruka nemligen

---

[1]) Schlözer, *Nestor* II, 39 ff.; jfr Zeuss, 688, och Schafarik I, 304, 305.
[2]) C. 3.

hvarken sjelfve jorden eller tillverka deras qvinnor något åt dem; män jemte qvinnor bedrifva uteslutande jagt«. Paulus Diaconus berättar senare ungefärligen detsamma, benämnande folket sjelft scritobini. Hos geografen från Ravenna finner man ytterligare, jemte likartade beskrifningar, namnen sirdifenni vid sidan af rerefenni.

De geografiska bestämningarna äfvensom sjelfva lefnadssättet gifva vid handen att vi här, såsom måhända i Taciti skildring, ha framför oss för det mesta lappska horder. Det synes säkert att så är förhållandet med Jornandes' adogit; Zeuss förmodar att man med skrithifinnar, scritobini och äfven sirdifenni bör förstå de kringirrande skaror, hvilka på sina skidor ströfvade på fjellen, och med rerefenni åter invånarene i de stora skogbevuxna dalsänkningarna i nordost, vid polarhafvets strand[1]. Samme lärde återfinner ytterligare hos Jornandes' vinoviloth kwener eller kainulaiset.

Men under de sekel, som ligga emellan Jornandes och Nestor, tillkomma ytterligare enstaka uppgifter och man ser nya grenar af den spridda finska stammen framstå ur dunklet. Kwenerne omnämnas tydligt jemte deras områden af den lärde konung Alfred af England († 901); stödjande sig på norrmannen Ottars beskrifningar, berättar han att de bo norr om svearne, på andra sidan om det öde landet. Bottniska viken sjelf benämnes kwenerhafvet. I öster och sydost om dem visa sig karelarne, emot hvilka kwenerne i slutet af nionde seklet utförde ett i sagan omtaladt härnadståg; deras konung Faravid hade anropat om hjelp Thorolf, Harald Hårfagers af Norrige syssloman öfver finnskatten. Inemot samma tid underlade längre bort i söder svenske konungen Erik Emundsson, väldig i härnad, enligt sagorna karelarnes eller kirialernes land (kirialand) jemte andra områden, som stötte till finska viken, nemligen Finland, Estland och Kurland. Och längre borta i nordost, vid Hvita hafvets stränder och vid Dwinas mynning hade den redan nämde Ottar upptäckt Beormas (biarmerne), hade meddelat sig med

---

[1]) Denne författare härleder den näst sista benämningen 685 ff. med dess olika former från det fornnordiska *skridha* = kriechen, klettern.

dem och enligt uppgift funnit landet väl odladt. Efter hans tid hade frejdade vikingar, nämde af Snorre Sturleson, landstigit i samma nejder, lockade af de skatter, som enligt sägen funnos hos folket.

Vid början af tolfte seklet möta vi omsider denne frejdade ryske krönikeskrifvare, hvilken öfverhufvud förtrogen med de tilldragelser, som egt rum på Osteuropas omätliga slättmarker, både genom sina skildringar i allmänhet och skildt genom den uppmärksamhet, han egnar folkens härkomst, gjort vetenskapen verkliga tjenster. Tack vare denna mindre vanliga egenskap erbjuder oss Nestor i sina naiva berättelser en temligen klar öfversigt af de finska folkgrupperna i nuvarande Ryssland.

I början af sin krönika[1]) uppräknar han, sålunda förfullständigande Jornandes' notiser, ibland främmande folk »af Japhets ätt som bebo nordländerna« och erlägga skatt till ryssarne, utom tschuderne vid varegiska hafvet, »Ves« vid »Bielosero«, »Meria« vid Rostow- och Klescino-sjöarne, »Muroma« vid Oka, der den infaller i Volga, »Czeremisa«, »Mordwa«, »Perm«, »Pecera«, »Jam«, »Kors« och »Liv«; han nämner skildt tschuder »på andra sidan Volok« (vattengräns eller skog) äfvensom »Ugra«. De skogiga och af kärrmarker fylda landsträckor, som ända från östersjöns östra strand, sjöarne Ladoga och Onega äfvensom Volgas med dess bifloder öfre lopp utbreda sig emot ishafvet, äro sålunda i stora konturer skiftade emellan skilda finska stammar. Ty med förbigående af en del otvetydiga bestämningar i sjelfva texten har man att under tschuder vid varegiska hafvet, liv och kors förstå ester, liver och kurer, med tschuder »på andra sidan Volok« (»savolotskaja«) finnar (karelare) söder om Hvita hafvet, med perm antagligen invånare öster och sydost om Dwina, med pecera och ugra nomaderne vid Petschorafloden äfvensom vid nordliga Uralbergen. Jam omsider äro enligt ryskt uttal hämäläiset, af hvilka ännu under elfte seklet en betydlig del stod grupperad nordost om esterne, emellan Ladoga, Onega och Bielosero.

Men trots dessa värdefulla uppgifter återstå ännu några

---

[1]) Kap. I och VII.

dunkla punkter och den andlige från Kiew har långtifrån utredt alla frågor. Vi tala icke här exempelvis om den verkliga halten af dessa merier och muromer, hvilkas namn senare försvunnit, men hvilka man betraktat såsom isolerade grupper af tscheremisser och mordviner; vi påpeka icke utelemnandet af några stammar såsom syrjäner, votjaker etc., medan de föga kände petschorerne blifvit angifne. Enligt hvad som föreligger, äro luckorna störst i hvad som hänför sig till Finland och fördelningen af dess innebyggare. På samma sätt har icke heller tidpunkten, då länderna söder om finska viken tagits i besittning af de folk Nestor angifvit, ens indirekt blifvit betecknad. Huru bör man i sjelfva verket, för att vinna en allmän öfversigt af samtliga ifrågavarande folkgrupper, föreställa sig dessa detaljer?

En känd forskare har, såsom bekant, i våra dagar framställt en ganska antaglig teori. Enligt denna hade några sekel före Nestor, men ungefärligen två à trehundrade år efter Jornandes besittningstagandet af områdena norr och söder om förenämda hafsvik egt rum på följande sätt. En våldsam rörelse hade i slutet af sjunde seklet uppstått i östra Ryssland till följd af att bulgarerne framträngt och upprättat ett eget välde vid mellersta Volga; återverkan deraf hade försports äfven ibland de i vester boende finska stammarne. Tillförene samlade öster och söder om Ladoga och Onega, blefvo sålunda karelare och tavaster nödsakade att i vester söka nya bostäder, och på detta sätt hade en del af de förstnämda, liver och kurer, uppblandade med tavaster, sedan början af åttonde seklet dragit till de nuvarande östersjöprovinserna, dem de delvis gåfvo sina namn, medan åter andra karelare togo i besittning landet vester om Ladoga. Senare satte sig en gren af tavasterne, uti hvilken sumerne eller egentliga finnar befunno sig, i rörelse; söder om finska viken utbredde de sig inemot livernes område och befolkade Estland, i norr åter trängde de förbi de invandrare, som tidigare uppbrutit, och befolkade Finlands vestliga hörn. Den återstående delen af tavasterne, jämerne eller hämäläiset, skulle senast anträdt vandringen åt vester; utsändande enstaka skaror i rigtning emot esternes sydliga gränser, hade hufvuddelen intagit de sträckor af Finland, som lågo bortom Kymmene elf och sedan erhöllo

namn af nybyggarne, Tavastland. Alla dessa flyttningar skulle varit verkstälda före grundläggandet af varegernes rike under nionde seklet; likväl befans, såsom vi sett, ännu i Nestors tid. ett antal jämer qvarboende i öster [1].

Denna teori, som, under förutsättning att flertalet finska stammar blifvit genom bulgarernes omnämda eröfringar mera eller mindre trängda emot vester, lemnar ett behöfligt tillägg till Nestors meddelanden, kastar, synes oss, ett tillfyllesgörande ljus öfver ifrågavarande folkgruppers slutliga territoriala fördelning.

Om vi nu öfvergå till den rol, hvilken de skilda, på det nuvarande Rysslands jord utbredde finska stammarne spelat i det sekellånga, skiftesrika drama, som krönikan upprullar, finna vi densamma väl förete vissa vexlingar, men i allmänhet vara af ringa betydenhet. I sjelfva verket gifves blott en vigtig tilldragelse; det är grundläggandet af varegiskt-ryska väldet under nionde seklet. Naivt förtäljer härom Nestor: »År 6367 (= 859 efter Kr. enligt vanlig kronologi) kommo varegerne öfver hafvet och togo skatt af tschud och slaverne, af meria och af vess och af krivizerne [2] . . . År 6370 (= 862 efter Kr.) förjagade de varegerne öfver hafvet, gåfvo dem ingen skatt och begynte att regera sig sjelfve; men det gick illa med rättskipningen, slägt reste sig emot slägt, och der uppstod split ibland dem och de begynte att föra inbördes krig. Och de sade då till hvarandra: »låtom oss söka en furste, som kan regera öfver oss och döma hvad rätt är«. Och de foro öfver hafvet till varegerne. till rus, ty sålunda kallades dessa vareger: rus, liksom andra kallades svier, andra normanner, andra anglianer, andra goter. således också dessa. Och tschuderne, slaverne, krivizerne och vesserne sade till ryssarne: »vårt land är stort och fruktbart. men der finnes ingen ordning; så kommen då för att regera och herska öfver oss!« Och der utvaldes tre bröder med deras följe, och de togo samtlige rus med sig och de kommo. Och den äldste, Rurik, nedsatte sig Nowgorod, den andre, Sineus, i

[1]) Rörande spår af invånare, som, oberäknadt kringirrande lappar, skulle funnits i Finland före invandringen, se samme författare, *Tiedot Suomen suvun muinaisuudesta,* 41 ff.

[2]) En slavisk stam vid källorna af Volga, Düna och Dniepr.

Bielosero och den tredje i Isborsk, han hette Truvor . . . Och det är efter dessa vareger, som ryska riket har blifvit benämdt [1])«.

Att döma af denna framställning voro finnarnes och deras grannars samhällsinrättningar föga utvecklade; de erkände öppet fördelen af att erhålla främmande herskare. Att skildt de förre i Nestors tanke intogo ett lägre rum synes framgå af vissa omständigheter. Medan han exempelvis redogör för de fursteslägter, hvilka ursprungligen styrt de slaviska stammarne, medan han skildrar desses seder och tecknar deras bragder, liksom han senare stolt förtäljer varegernes bedrifter, gifver han inga likartade meddelanden rörande finnarne. Ryska furstar skifta sig emellan största delen af deras område allt efter politikens vexlingar eller stridslyckans slump; sjelfve nämnas de stundom ibland andra folk, som finnas uti de varegiska härarna. Då Oleg, Igors förmyndare och den verklige grundläggaren af ryska väldet i det inre af landet, i början af tionde seklet förbereder sitt bekanta tåg emot Konstantinopel och samlar *Stor-Skythiens* krigare, träffar man i mängden tschuder och merier; likaså tschuder, merier och vesser tidigare, då han bekrigar Smolensk. Då Wladimir tillrustar härnad emot fursten af Polotzk Rogvolod, ser man också tschuder bland hans trupper [2]). Jemväl omtalas i förbigående ett mindre antal krigståg, hvilka ryske furstar utförde emot vissa aflägsna finska stammar [3]).

Men om läsaren, vändande sig ifrån den andlige från Kiew, rådfrågar rörande dessa fjerran tider skandinaviska sägner, framställa sig de gamle finnarne, åtminstone till en del, under en annan skepnad och något flere enskildheter meddelas. Så är enkannerligen fallet med de uti den aflägsna norden boende; vid Hvita hafvets strand och i Dwinas omnejder, hos desse tschuder bortom Volok, om hvilka Nestor vet så litet, hade ett rörligt lif uppstått. Skatter, som samlats tack vare en vidsträckt

[1]) Nestor, k. XIV, XV.

[2]) Nestor, k. XXI, XVIII, XXXVIII.

[3]) Inemot medlet af elfte seklet, år 1042, angrep Wladimir, Jaroslaws son, med framgång, Jam; i slutet af samma århundrade blef Swiatoslaws son Gleb dödad i landet bortom Volok och år 1103 led furst Jaroslaw ett nederlag i strid mot mordvinerne. Kap. LV, LXX och LXXXVI.

handel, äfvensom inbyggarnes religionskult hade i skandinavernes fantasi här skapat ett sällsamt land, hvars under i den heroiska sagoliteraturen blifvit beskrifna [1]). I sagorna skildras sålunda under skilda benämningar jettar, fruktansvärde trollkarlar och fabelaktiga rikedomar. Många voro ock de vikingar, vana att plöja aflägsna haf, hvilka ansågo såsom icke ringa utmärkelse att gå nya äfventyr till möte och söka rikt byte i dessa för inbillningskraften lockande nejder.

Det första säkra intyget beträffande biarmerne har, såsom vi framhållit, lemnats af Ottar från Norrige. I Snorre Sturlesons konungasagor läser man att under följande århundrade Erik Blodyxe, Harald Hårfagers af Norrige älsklingsson, hvilken i unga dagar härjat vid Östersjöns och Atlantiska hafvets kuster, seglat till Biarmaland och der haft en stor strid, hvaruti han segrade. Harald Gråfäll, Eriks son, utförde någon tid derefter en likartad bragd, han fick »synnerligen mycket gods«, sedan han slagit biarmerne på »Vinabacken«. Den märkeligaste färden, som jemväl skänker de mesta uppgifter om landet, utfördes af de båda bröderne Karle och Gunsten jemte Tore Hund, Olof den Heliges oblidkelige fiende. Sedan desse, köpmän och vikingar på samma gång, å vanligt ställe hållit köpstämma med inbyggarne och af dessa emot gods erhållit gråvaror, bäfver och sobel i myckenhet, gjorde de, efter det friden var uppsagd, om qvällen ett angrepp emot biarmernes helga plats. Man kom genom skidgården, inom hvilken fans en beryktad jomala-bild, bemägtigade sig guld och silfver i mängd, förvaradt i en hög invid bildstoden samt slet till och med ifrån denna en tjock halsring. Trots angrepp af de under hornskall och rop förföljande biarmerne undkommo äfventyrarne till sina skepp. Att de vid denna färd vunna skatterna voro betydliga kan slutas af det förhållandet, att längre fram Tore Hund, hvilken svekfullt plundrat sina kamrater, hade fullt upp med gods och åtnjöt stor utmärkelse vid konung Knuts af England hof, dit han tagit sin tillflykt [2]).

---

[1]) Se exempelvis Orvar Oddurs äfvensom Herrauds och Boses äfventyr.

[2]) *Olof den Heliges Saga* i *Konungaboken* af Snorre Sturleson. Öfversatt och förklarad af H. O. H. Hildebrand. Örebro, 1869. II, 171 ff 189. 217. — Om konung Håkan Toresfostres († 1095) färd, se III, 94.

Hvilka slutsatser erbjuda sig sjelfmant vid läsningen af dessa skildringar? Att biarmernes rikedomar och odling icke utgjorde en isolerad företeelse, hvars upphof uteslutande bör sökas i denna fjerran bygd, utan tvärtom nära sammanhängde med orsaker, hvilka stå att finna hos grannstammar boende i det inre landet. I sjelfva verket har forskningen visat att i sydost och öster hos Nestors perm (till hvilka man bland annat synes böra räkna äfven de nordligare syrjänerne, hvilka han icke nämt) en betydande handelsrörelse utbildat sig, hvilkens förgrening till Hvita hafvet biarmerne tagit omhand. Sålunda förklaras äfven desses benämning hos skandinaverne; de sistnämde lånade densamma från biarmernes grannar i söder, med hvilka desse i öfrigt möjligen äfven genom vissa religiösa bruk stodo i beröring. De egentliga permiernes handelsrörelse utgjorde ett slags föreningsband emellan Asien och Europa; i söder, omkring Volga, låg bulgarernes stora välde, rörande hvilket, med hänsyn till nationaliteten, åtskilliga hypoteser uttalats, men hvars inflytande på närboende folk icke kan förnekas. Desse bulgarer, hvilka antagligen höllo i större eller mindre beroende af sig tscheremisser, mordwiner och kanske andra folkgrupper, och hvilka sjelfve, enligt en bevarad relation, högtidligt omfattat muhamedanska religionen, underhöllo genom karavaner lifliga handelsförbindelser med länderna söder om Kaspiska hafvet [1]). Orientens varor anlände derför antingen sålunda eller på farkoster till Bolgari, hufvudorten vid Volga eller andra närliggande platser, hvarest de delvis emottogos af permierne i utbyte emot produkter ifrån norden [2]). Med hvilken drift åter permierne skötte samfärdseln med de nämda nordliga nejderna framgår af det flitiga befarandet af Kama och dess norra, äfvensom af Dwinas biflöden, liksom ock af denna sistnämda flod sjelf. Permierne öppnade till och med en ny väg i ugra's eller jugriernes aflägsna område,

[1]) Fraehn, *Die ältesten arabischen Nachrichten über die Wolga-Bulgaren*, aus Ibn Foszlans Reiseberichte. Mémoires de l'Acad. des Sciences de St. Pétersbourg. Sixième série. T. I, 542. Jfr samma volym, s. 178.

[2]) Rörande skilda föremål och mynt af främmande ursprung, som i vår tid funnits i dessa nejder, se Aspelin, *Antiquités du Nord Finno-Ougrien*, II, 124.

i det de sökte genombryta Urals höjder; Nestor talar derom med en naiv häpnad, såsom om ett under[1]).

Men för att återgå till skandinavernes berättelser om finnarne, var det icke ensamt skatter, som anslagit deras fantasi; hvad man hos sistnämda folk i gemen trodde sig kunna iakttaga, var trolldomskonst och förtrolig bekantskap med hemlighetsfulla magter. Inom sjelfva den skandinaviska halfön utmärkte sig inbyggarne af dess nordliga del, benämde af skalderne jotuner, klippans söner, bergfolket och så vidare och af ålder fiender till asarnes ätt, isynnerhet i detta hänseende; också varsnar man i fornliteraturen i afseende å dem spår af denna instinktartade misstro, som hvarje hemlighetsfull magt alstrar. Å andra sidan gjorde ock finnarne, att döma af Snorre Sturlesons sägner, vid hvarje tillfälle bruk af trolldomskonst, vid jagt, vid fiske äfvensom i striden för att besegra sina motståndare. Redan i den mytiska åldern låter Drifva, dotter af Snö den gamle i Finland, genom »sejd« döda Vanlande af Upsala för hans otro och Skälf, en annan mytisk höfdingadotter från samma land, bereder svekfullt åt konung Agne, hvilken hon bedårat, en lika sorglig bane. Harald Hårfager, som intagits af en häftig kärlek till Snöfrid, dotter af finnen Svase, trodde sig omsider upptäcka att han fästat en trollqvinna, hvilken ännu efter sin död höll hans håg bunden. Uti strid beskrifvas finnarne såsom svåra fiender, till följd af deras besvärjelser; konung Olof den Helige, hvilken i sin ungdom gjort landgång i Finland och härjat, undgick blott med möda den storm och svåra sjö, som invånarne gjort emot honom[2]).

Sådana äro i hufvuddragen de upplysningar, som de äldsta slaviska och skandinaviska urkunder meddela rörande finnarnes plägseder och lif. Dessa meddelanden äro långtifrån rika; de

[1]) Nestor, k. LXXXI. (Citaten hänföra sig till C. W. Smiths förtjenstfulla: *Nestors russiske Krønike,* oversat og förklaret. Kjøbenhavn 1869). — Jfr Castrén, *Nordiska resor och forskningar,* IV, 147, 148; 111.

[2]) *Ynglinga-sagan,* I, 20, 25, 87 ff. *Harald Hårfagers saga,* 87; *Olof den Heliges saga,* II, 87.

erinra onekligen, vi kunna icke fördölja det, om rigtigheten af Geijers sats, att de folks fornhistoria är fattig, hvilka ej ega någon annan sådan än sina grannars. De finska stammarne, spridda öfver ofantliga landsträckor, hade under många, många sekel stått så att säga undanskymda i ödemarkerna, åtnöjande sig der med en öfverhufvud föga känd och torftig tillvara. Blott vid Dwinas stränder och kustländerna i vester, äfvensom inom några färre områden i det inre hade yttringar af ett mera rörligt lif trädt i dagen.

G. Frosterus.

Calderons sekularminne.

Medan nutidens nationalitets- och rasstrider pågå i all sin hätskhet, deri endast öfverträffade af den politiska eller sociala radikalismens hänsynslösa framfart, är det tröstande och upplyftande att se det Europas bildade folk ännu lifvas för idéer, inför hvilka alla, vare sig historiskt grundade eller af tillfälliga omständigheter upprätthållna olikheter mellan de särskilda samfundsgrupperna fullkomligt försvinna, för att låta känslan och medvetandet af en allmänt mensklig gemensamhet i högre odling blifva förherskande. Hvarje gång det vädjas till dylika öfver stunden och småsinnet, öfver lidelsen och fåfängan höjda intressen, föres tanken till personligheter och bedrifter, som visserligen närmast tillhört ett gifvet, folkeligt odlingsområde, men i främsta rummet inneha en vida utöfver det omedelbart inhemska och egna sig sträckande betydelse. Långt ifrån att stanna inom den af härkomst eller andra elementära förhållanden gynnade sjelftillräcklighetens begränsade område, hafva dessa personligheter i sin verksamhet eftersträfvat att uträtta något i sig sjelft — det är för menskligheten i gemen — förträffligt, hvarigenom ock deras land och dess bebyggare tillförsäkrats en genom sekel beståndande ära.

Nästanåt årligen hafva på senare tider från den europeiska kulturens olika centralhärdar ingått uppmaningar till ihågkommande af dylika, de bildade folken samfäldt tillhörande stora personligheter. Sistlidne månad firade Madrid sekularminnet af Calderons år 1681 den 25 maj timade död. För trehundraårsminnet af hans födelse hade man endast behöft vänta tvenne decennier till. Men då det han blifvit och verkat är inneslutet

mellan dessa begge tidpunkter, och det ju är hans bedrifter, som gjort hans namn minnesvärdt, kan det vara likgiltigt om hyllningen för denna hans betydelse fästes vid hans födelse- eller dödsdag. Att hans hemland, jemte sin uppmaning till de öfriga bildade folken att förena sig om ett gemensamt firande af hans minne, tillika önskat förena dem uti en pristäflan om ett poetiskt förhärligande af detsamma, stöder sitt berättigande måhända mindre på det inflytande, han omedelbart utöfvat på vitterheten utom Spanien, utan snarare derpå, att det gäller en lysande skaldebana, som af hela sin samtid, men närmast af det egna landet, varit uppburen med en odelad beundran.

Utöfver Calderons verk känner man, märkvärdigt nog, ofantligt litet om diktaren sjelf, möjligtvis just i följd af att hans lefnad förlupit i en ostörd och med framgång krönt hängifvenhet för sitt kall. Man antager honom vara född den 17 januari 1600 — enligt andra vore det nyårsdagen 1601 — i Madrid, der han äfven slöt sina dagar vid fylda åttio år. Sin skaldebana skall han hafva begynt såsom trettonårig, och vid nitton år torde han redan hafva afslutat sina studier vid Salamancas universitet. Man vet att han under seklets tredje årtionde tjenade sin furste såsom krigare i Italien och sedan i Flandern: men redan före 1630 är han i Madrid, den tiden omtalad såsom framstående diktare, hvilket anseende efter Lope de Vegas död år 1635 förskaffade honom värdigheten af hofpoet. Såsom sådan träder han i närmaste förbindelse med sin konstälskande konung Filip IV, genom hvars ynnest han erhåller sitt lands högsta riddar-värdighet, den af St. Jago orden. Ihågkommen med allehanda andra utmärkelser och fördelar, ingår han 1651 i andligt stånd, hvilket likväl lät honom förblifva sin dramatiska verksamhet i hofvets och det teatraliska intressets tjenst trogen. År 1663 lät han intaga sig uti St. Pedros brödraförbund, som äfven fick ärfva hans betydande förmögenhet.

Spaniens senare påkomna förfall och dess dermed förknippade beroende af Frankrike medförde äfven i dess vitterhet en underkastelse under den fransyska literaturens smakvälde, som till en tid stälde Spaniens egen rika dramatik och dermed äfven Calderons verk i skuggan. Norr om Pyreneerna var det först i början af innevarande sekel som Spaniens store diktare genom Aug. Wilh. Schlegel, hvilken till först öfversatte några af hans stycken, firade sin egentliga pånyttfödelse. Från denna tid, då äfven Goethe i Weimar egnade honom en särskild uppmärksamhet, har han blifvit allmännare uppskattad och insatt på den plats i den dramatiska literaturen, som för alla tider tillkommer honom. Tysklands literaturforskning och öfversättningssträfvande de ha onekligen gjort sig mycket förtjenta om den vidgade kännedomen af Calderon. Helt nyss har Rob. Prölss uti första delen af »Geschichte des neueren Dramas« (Leipzig 1880), hvars förra hälften är egnad åt det spanska dramat, lemnat en för den

allmänna orienteringen skäligen tillfredsställande karakteristik af hans verksamhet öfverhufvud. För en noggrannare kännedom af Spaniens dramatiska literatur förblir dock ibland många andra förtjenstfulla arbeten på franska och engelska grefve Adolph Friedrich von Schacks redan 1846 i första och 1854 i andra upplagan utkomna stora arbete det, som erbjuder den bästa vägledning vid studiet af Calderon, naturligtvis näst studiet af sjelfva skaldeverken.

I.

Ibland Spaniens samtlige dramatiker är Calderon den, som blifvit mest känd och beundrad. Härigenom har en föreställning uppkommit som om han representerade sitt lands hela dramatiska poesi eller åtminstone stode öfver all jemförelse med de öfrige. Emellertid, om Calderon är framstående inom en talrik grupp af högt begåfvade författare, så är det emedan han står på deras skuldror, och endast i samband med dem kan han derför rättvisligen uppskattas. Han förefann den spanska teatern såsom ett i alla rigtningar väl odladt fält, genom glänsande förmågor bragt till en betydande utveckling, och hos publiken mötte han en utpreglad smak, som fått sin näring uti en mängd olikartade former af dramatisk poesi. Men å andra sidan nöjde sig Calderon likväl icke med att återgifva dramat sådant han förefann det; en rikt begåfvad kostnärsande, som han var, satte han sin sträfvan uti att bringa den före honom utvecklade konstverksamheten till dess egentliga fulländning, och sålunda var för honom anslutningen till de mest betydande föregångarne alldeles gifven.

Främst ibland desse står L o p e d e V e g a, den spanska dramatikens egentlige skapare, en poetisk förmåga af första rangen och dertill af en så ymnig produktivitet, att hans verksamhet mycket träffande blifvit betecknad såsom en hela hans lefnad igenom varande improvisation. Hans oräkneliga pjeser äro högst olika till sitt värde, men alla röja de en underbarligen rik uppfinningsförmåga. Att häri ens täfla med honom var för Calderon så mycket mindre lockande, som han i denna Lopes produktivitet förefann icke så oväsentliga brister af konstnärlig art, deri föregångaren lättare kunde öfverträffas, och att öfvervinna dessa, blef Calderons förnämsta ögonmärke. Väl hade åtskilliga af Lopes stycken ett högt värde genom en förträfflig plan och fint utarbetade detaljer, men icke så sällan voro de yppersta ansatser och de genialaste konceptioner vanstälda genom bristande omtanke och ett förhastadt utarbetande. En förträfflig och i allo fängslande begynnelseakt stod ofta i löst sammanhang med styckets öfriga delar, eller fann ett annars väl anlagdt och skickligt hållet stycke ett matt eller abrupt slut. Det var som om Lopes skaldeförmåga verkat med en naturkrafts omedelbarhet, men icke

varit ledd af väl grundade och den sceniska tekniken noga motsvarande principer. Genom att egna större omtanke åt planens stränga genomförande och en noggrannare utarbetning af detaljerna, lyckades Calderon lyfta det spanska dramat till en hög grad af formfulländning.

Denna ära delar han, strängt taget, med sin samtida Juan Ruiz de Alarcon, hvars stycken, hvad plananläggning och karaktersskildring beträffar, kunna täfla med Calderons bästa alster, på samma gång de stå i ett sjelfständigare och originelare förhållande till föregångarnes. Ett oblidt öde har dock vållat att endast en liten del af Alarcons arbeten kommit till efterverlden, den der först senare gjort bekantskap med hans underbara skaldeförmåga. Alarcons lyckligare medtäflare har sålunda kommit att stå före de andre, hvilken representerande ställning kan äfven så till vida anses tillkomma honom, som han i sina arbeten gjort icke så oväsentliga lån från de förnämste bland sina närmaste föregångare, utom Lope, äfven från Tirso de Molina och Mira de Mescua, hvilkas verk sålunda, tillika med några andra författares af mindre betydenhet, liksom fortlefvat i den mera fulländade drägt, de erhållit hos Calderon. Att han från desse föregångare mången gång tagit sjelfva plananläggningen, adopterat hela scener och bibehållit hvad som visat sig vara lyckadt, minskar väl skaldens betydenhet som skapande snille, men icke hans värde som formande snille, i det han med öfverlägset mästerskap i användningen af det emottagna materialet förenar en så storartad poetisk gestaltningskraft, att det hela ändock städse framstår såsom en ny skapelse. Ett dylikt förhållande är ju dessutom ingenting ovanligt inom vitterheten och konsten öfverhufvud; det återkommer hos de störste af konstens mästare, hvilka aldrig tvekat att handla efter grundsatsen, att man tar sitt gods, hvar man finner det, med förpligtelse blott att hvad som derförinnan varit knopp och ansats, under den senare handens vård kommer till full blomning.

Och på denna grund kan äfven Calderon försvara sina lån. Det egna och det främmande har han inarbetat i en vårdad och väl genomtänkt plan. Men omsorgen sträcker sig hos honom icke blott till åvägabringande af rigtigare proportioner mellan styckets delar såväl inbördes som med hänsyn till det hela och till den dramatiska effektens rätta verkan; han egnade tillika en särskild uppmärksamhet åt detaljerna, åt diktionen och den metriska formens olika användning. Calderons rikligen flödande fantasi synes alltid stå under en sträng förståndskontroll, som icke tillåter någon afvikelse från den konstnärliga kompositionens fordringar. Sådan han uppfattade denna, borde dramat förete en ständigt fortgående inre rörelse, i det att hvarje scen egde att ingripa i hufvudhandlingens förlopp. Ur hvarje utveckling söker han att leda öfver till en annan, så att det föregående städse innebär en antydan om det följande, hvarigenom

samtliga enskildheter i nödvändig förknippning sammanfoga sig till ett harmoniskt helt. I denna konstfärdighet, som onekligen utgör den dramatiska poesins högsta fulländning, har Calderon visat ett mästerskap, hvaruti han öfverträffar sitt lands öfrige dramatiker, så när som på Alarcon. Ehuruväl icke alla Calderons stycken inneha denna samma höjd, utöfva dock hans bästa arbeten en oemotståndlig hänförelse genom det mägtiga intresse, hvarmed man, en gång inne i hans framställning, följer dess många åt olika håll löpande trådar, som dock sammanföras till en glänsande enhetlig praktväfnad. Styckets handling må hos honom vara aldrig så komplicerad, så är dock sjelfva kompositionen af en genomskinlig klarhet, hvari symmetrin af det hela och dess delar med bestämdhet är igenkänlig.

Väl är den verld, som Calderon upplåter för oss, inhöljd i ett romantiskt skimmer af åskådningar, tänkesätt och lefnadsförhållanden, som för det mesta förefalla främmande för vårt, vid antikens och den shakespeareska sångmöns alster utvecklade konstsinne. Med rätta säger Goethe: »det är ett härligt, hafomflutet, blomster- och fruktrikt, af klart tindrande stjernor belyst land, hvaruti vi försättas genom Calderons verk. De afslöja för oss en bildningsepok hos en nation, hvarom vi med möda kunna göra oss ett begrepp«. I detta hänseende står han visserligen i närmaste frändskap till sitt folks öfrige dramatiska skalder; men äfven häruti har han drifvit allt det, som de ur det gifna verklighetsmaterialet tillgodogjort för tiljan, till sin spets, enligt hvad längre fram vid några af hans stycken skall påvisas. Väl äro hans skapelser så fängslande att de, enligt Goethes ord, »bereda oss samma förvåning som naturen, då man betraktar denna med en hängifven uppmärksamhet«. Det är dock ingalunda naturen såsom sådan, hvars tolk Calderon kan anses vara. Det tyckes som om allt, det hon omedelbart erbjöd, hos honom undergått en särskild, så att säga sublimerande beredelse. »Medan Shakespeare«, för att åter få åberopa Goethe, »framräcker oss den mogna drufvan från vinstocken, den vi efter behag må njuta bär för bär eller pressa till vin, och vi, sak samma om vi dricka i fulla drag eller läppja makligt, på allt sätt känna en vederqvickelse, få vi deremot hos Calderon en distillerad, efter en viss teori anrättad dryck, skärpt genom åtskilliga krydder och försatt med hvarjehanda söta ämnen. Vi hafva att mottaga drycken sådan den är, ett smakligt och behagligt retmedel, eller att rata den«.

Med allt detta förete Calderons dramer, huru högtuppdrifven deras teknik än må vara och om de ock sålunda onekligen inneha en hög rang i den dramatiska verksamhetens utvecklingshistoria, dock äfven en för vår konstuppfattning främmande form, den der visserligen tillhör den spanska dramatiken öfverhufvud. Hans figurers tale- och handlingssätt påminner en mycket mer, än hvad fallet är hos den något äldre brittiske skaldekonungen,

om att den teater, för hvilken han skrifvit, varit uttryck för en redan med tvenne sekel förbihunnen smakrigtning. Icke desto mindre medför totalintrycket af hans verk oemotståndligen den vissheten, att man stått under inverkan af en verkligen öfverlägsen skaldeförmåga. Just derför eger Calderon en evärdelig betydelse inom vitterheten, och då hans verksamhet tillika afslutar en epok inom den dramatiska konsten, må vi egna den en öfverblick, hvarvid hans förnämsta arbeten i korta allmänna drag skola framhållas.

II.

Ehuru icke så produktiv som Lope de Vega, hvars dramatiska arbeten allena beräknas till ett par tusen, har Calderon efterlemnat inemot tvåhundra stycken. Författade för olika ändamål, till stor del för att roa hofvet, ej sällan till firande af kyrkliga högtider, hvarvid man på den tiden icke försmådde anlitandet af den dramatiska konsten — den der ju sjelf fått sitt ursprung inom den kyrkliga kulten, — äro hans arbeten af ett högst olikartadt värde. Många ibland dem, ehuru icke saknande anmärkningsvärda och om hans stora poetiska begåfning vittnande skönheter, ega blott en literaturhistorisk betydelse. Icke så få af de öfriga skola dock alltid behålla en framstående plats inom den dramatiska literaturens universela panteon.

Ibland de skådespel, vid hvilka Calderon användt sina föregångares arbeten, torde väl såsom det mest betydande böra nämnas »*El magico prodigioso*« (Den mägtige besvärjaren), som till vissa delar framgått ur tvenne af Mira de Mescuas stycken. ehuru sjelfva motivet tagits ifrån den helige Cyprianus af Antiochia bekännelser, hvilken ock är styckets hjelte. Detta drama har ett starkt slägttycke med Goethes Faust, och den tyske skalden, först senare bekant med denna Calderons skapelse, förklarar den vara af en »otrolig storslagenhet«. Liksom Faust sträfvar Cyprianus, missnöjd med den hedniska tro, hvaruti han uppvuxit, efter det sant gudomliga och blir med anledning deraf utsatt för den ondes frestelser. Äfven Calderons grubblare förskrifver sin själ åt den lede fienden, emedan denne lofvar förskaffa Cyprianus en af honom älskad kristen mö, hvilken den onde likaledes söker förderfva, ehuru han måste gifva vika för hennes dygd och tro. Derigenom blir ock Cyprianus omvänd till kristendomen och befriad ur den ondes bojor. Denne söker sin hämd genom att uppvigla hedningarne mot dem hvardera, hvilka ock förenas uti en gemensam martyrdöd.

Ett likartadt drama, ej mindre rikt på gripande och högpoetiska situationer, är »*La devocion de la cruz*« (Vördnaden för korset), der åtskilliga partier äro lånade från samme Mira de Mescua och ur ett drama af Lope de Vega. Styckets tragiska konflikt utgöres af ett kärleksförhållande mellan syskon.

hvilka dock äro omedvetna af det mellan dem rådande och först i slutet yppade blodsbandet. Hjelten i dramat, förskjuten af sin älskades fader, blir i förtviflan deröfver röfvare och mördare, hvilket dock icke hindrar honom från att vara en mönstergill katolik, särskildt mån om »vördnaden för korset«, hvars tecken han råkar ha såsom födelsemärke på sitt bröst. Nyssnämda kyrkas, för vårt medvetande alldeles ofattliga tro på rituela föremåls helgande kraft framstår här i en poetisk exaltation, som öfvergår allt hvad Calderons föregångare i den vägen någonsin förmått åstadkomma. Hans hjeltes samtliga brott anses vara till fullo försonade, emedan han aldrig sviker sin religiösa tro och derjemte är mån om sina offers salighet, i det att han städse drar försorg om deras jordande under ett kors. Genom detta hans religiösa sinnelag och då hans olycksöden, som drifvit honom på brottets bana, äro oförskylda, så räddas äfven hans själ från det eviga förderfvet, sedan han fallit i kampen mot rättvisans väpnade magtutöfvare. Kan man finna sig i den egendomliga föreställningsverld, som utgör styckets förutsättning, så utöfvar detta sjelft en underbar verkan på läsaren, som äfven annars icke kan undandraga sig tjusningen af sjelfva diktionens och många enskilda sceners prakt och skönhet, ehuru totalintrycket visserligen mera påminner om en vidunderlig dröm än om verkliga lefnadsföreteelser.

Alldeles egendomliga äro äfven Calderons dramer med bibliska ämnen, af hvilka de mest anmärkningsvärda äro »*Los cabellos de Absalon*« (Absalons lockar) och »*El mayor monstruo los zelos*« (Det största vilddjur är svartsjukan). Förstnämda stycke behandlar konung Davids söners uppror mot den åldrige fadern och det brottsliga kärleksförhållandet mellan Amnon och hans syster Thamar. I sig sjelft en bearbetning af Tirso de Molinas sorgespel »Venganza de Thamar« (Thamars hämd), är detta drama, äfven i sina förfärligaste scener, af en underbar poetisk fägring och glans, ehuru äfven besynnerligheter, motsvarande dåtidens teatraliska smak, icke saknas och tilldela stycket en för den uppfattande känslan främmande pregel. Än mera är detta fallet med det andra hithörande stycket, som behandlar konung Herodes' svartsjuka mot hans sköna gemål Mariamne. Bredvid en förträfflig karakterskildring af de begge hufvudfigurerna, hvilkas inbördes förhållande onekligen erbjuder en ypperlig tragisk konflikt, löper en oafbruten tillfällighetslek mellan liflösa ting och yttre tillställningar, vapen, porträtt, skrifvelser, förklädnader och mera dylikt, hvaruti den egentliga handlingen består. I trots häraf är jemväl detta drama rikt på gripande situationer, utom att den poetiska diktionen är alltigenom praktfull och bildrik.

Svartsjukan utgör likaledes hufvudmotivet uti ett annat berömdt drama af Calderon, med titel »*El medico de su honra*« Sin egen äras läkare). Till sin plan, till motivering och ka-

raktersteckning eger detta stycke en påfallande likhet med ett af Calderons samtida Francisco de Rojas, har dessutom åtskilliga anslutningar till Tirso de Molina och dennes samtida Miguel Sanchez, men är dock i sin totalbehandling ett verk af stor betydenhet, som med skäl utgör en prydnad i Calderons skaldekrona. Detta äktenskapsdrama, som i estetiska paralleler ofta blifvit sammanstäldt med Shakespeares Othello, utgör i kompositionen och karakterteckningen en till sin ytterlighet drifven glorifikation af spaniorernes begrepp om äran. Den svartsjuke mannen offrar här sin oskyldiga hustru icke under inverkan af passionens förbländning, utan på grund af misstankar iföljd af att prinsen, som fattat böjelse för henne, under hans frånvaro intränger i hans hus. Härifrån lyckas hon, för att icke väcka den hemkommande mannens svartsjuka, med list aflägsna den oförvägne, som dock qvarglömmer en dolk, medels hvilken mannen likafullt får kunskap om det inträffade mötet. Att detsamma egt rum är en »sjukdom« i hans ära, den han besluter »bota«, sedan han fått full visshet om att prinsen verkligen varit i hans hus, oaktadt sådant skett utan hustruns förskyllan och intet trohetsbrott föreligger. Efter det han såsom »sin egen äras läkare« verkstält en »åderlåtning«, hvarvid hans olyckliga gemål, enligt hans egen försäkran »en perla bland qvinnor«, råkat »förblöda«, får han för denna bragd ej blott sin konungs fulla erkännande, utan tillika en ny gemål i en dam, den han älskat före sitt första giftermål, men i följd af ett missförstånd kommit att öfvergifva. Så stötande detta ämne än förefaller enhvar, som kan hysa fullt deltagande för den af illsluga lögner och egen förbländning snärjde Othello, måste man dock, om man försätter sig på ståndpunkten af den dåvarande spanska ömtåligheten för det konventionela hedersbegreppet, erkänna det mästerskap, hvarmed styckets handling och karakterernas gestaltning blifvit af skalden genomförda. Då diktionen och många detaljer äfven här äro af en utmärkt skönhet, behåller detta drama alltid ett högt poetiskt värde.

Högre skatta vi för vår del, både såsom rent dramatisk produkt och för sitt enkla naturliga ämne, det genom sin liffulla karakteersteckning utmärkta dramat »*Alkalden i Zalamea*«, för hvilket författaren tagit ett äldre drama af Lope de Vega till underlag. Ehuru också fullkomligt spanskt till sin anläggning och vissa utmärkande enskildheter, har stycket likväl ett så allmänt menskligt innehåll och så väl individualiserade gestalter, som få verk inom den äldre och nyare dramatiken kunna skryta utaf. Handlingen gäller ett våldsamt kyskhetsbrott mot en bondflicka, föröfvadt af en i byn inqvarterad kapten, som af hennes fader, i egenskap af byns domare, blir afrättad, sedan han vägrat att godtgöra sitt brott med att äkta den våldförda dottern. Väl åstadkommes den slutliga lösningen förmedels en *deus ex machina*, i det att sjelfve konung Filip II får besvära

sig till byn för att stadfästa alkaldens dom i egen sak; men det hela är både i scenernas anordning och karaktersskildringen så underbart väl hållet, att man gerna frånser detta tekniska nödtvång, helst situationen, sådan den framgår ur sjelfva grundplanen, icke erbjuder någon annan utväg till försoning. Med rätta har man anmärkt att den hemska katastrofen, förträffligt förberedd och framförd, icke innebär något, som skulle uppröra oss mot hufvudfiguren, hvilken tvärtom förblir i besittning af åskådarens fulla deltagande, då det mot hans oskyldiga dotter begångna dådet ovilkorligen förtjent ett hårdt straff och den brottslige, såsom tillhörande en gynnad samhällsklass, på annat vis sannolikt hade kunnat undslippa rättvisans kraf på honom. Ehuru diktionen på sina ställen, der skalden gifvit fritt lopp åt sitt rikhaltiga blomsterspråk, hade fordrat en större enkelhet, äro dock kompositionen i sin helhet och karakterernas träffande och lifssanna gestaltning af en så oemotståndlig magt, att det oegentliga yppar sig först för en senare vidtagen granskning.

Ett särdeles intressant drama, till en del hvilande på motiv ur Lope de Vega och dennes föregångare Cristoval de Virues (1550—1610), är »*La hija del aire*« (Luftens dotter), behandlande den assyriska drottningen Semiramis' sagolika lefnad i tvenne sammanhörande stycken. Det ena deraf skildrar drottningen i hennes ungdom, den hon, i följd af en spådom om det förderf, hon skall bringa öfver verlden, framlefvat i fängelselik enslighet, ur hvilken hon dock ryckes för att bli maka åt konung Ninus och sedermera störta honom från tronen. I det andra stycket framställes hon stridande med sin son Ninyas om herraväldet, hvilket slutligen, på flerfaldigt sätt missbrukadt af henne, efter mångahanda vexlingar öfvergår till sonen, då »luftens dotter« omsider återvänder till det element, som framfödt henne. Goethe värderade detta stycke ofantligt högt, enligt hvad hans lärorika granskning deraf nogsamt utvisar. En större beundran torde han dock hafva egnat åt »*El principe constante*« (Den ståndaktige prinsen) och åt »Lifvet en dröm« (La vida es sueño), bådadera till innehåll och namn allmänt kända och såsom dramatiska produkter helt och hållet Calderons egna skapelser. Den förstnämda pjesen förhärligar Fernando, prins af Portugal, döende martyrdöden såsom träl i Fez, emedan han motsätter sig utrymmandet af fästningen Ceuta åt de otrogne, hvilka fordrat den som pris för hans frigifvande. »Ämnet och behandlingen, säger Goethe, äro i högsta grad intagande, och man vore frestad påstå att, om poesin helt och hållet ginge förlorad här i verlden, så kunde man återställa henne utur detta stycke«. I poetisk skönhet står dock det andra stycket, »Lifvet en dröm«, i jemhöjd med det nyss anförda. Till det yttre företer detta drama, der en i vild enslighet uppvuxen prins helt plötsligt försättes till den verld, från hvilken han dömdes att vara utestängd, en viss likhet med det efter österländska sagor

i Holbergs »*Jeppe paa Berget*« begagnade motivet af en i sömnen till obekanta förhållanden förflyttad individ. Detta samma motiv har den spanske dramatikern användt i tragisk afsigt, i och för framställande af det menskliga lifvets flygtighet och fåfänglighet. Om ock gestalterna och de relationer, hvaruti skalden försätter dem, äfven i detta, liksom i flertalet af hans öfriga stycken, äro äfventyrliga och underbara, som vore de stälda i en magisk belysning och uppsåtligen bortryckta ur verkligheten, verkar dock den poetiska hänförelse, hvarmed han beherskar den af honom framtrollade verlden, med en så öfvertygande kraft, att man helt och hållet glömmer den realitetsmåttstock, man helst ville använda på ett drama. Att förmå en härtill är just snillets företräde, som intill denna dag icke förnekar sig i Calderons bättre stycken.

Öfverblicken af betydande och såsom mästerverk prisade dramer af Calderon kunde ännu länge fortsättas. Det anförda må förslå till ett allmänt begrepp om hans skaldskap, som dessutom sträcker sig till en lång rad komedier, på sin tid särdeles beundrade och ännu fortfarande högt värderade af den spanska vitterhetens vänner. I literärhistoriskt hänseende och såsom bilder ur den förnäma verlden i Spanien på konung Filip IV:s tid ega dessa komedier onekligen en framstående betydenhet. Men Calderons styrka låg icke åt det komiska, och det hvarmed han i sådant hänseende kunnat roa och intressera sin samtid, står icke på samma höjd af allmänt mensklig betydelse inom det löjliga och åt humorn hemfallna som den komiska literaturens egentliga snilleverk, dem alla tider hembära sin odelade beundran. Calderons komedier, ehuru icke utan en viss fyndighet och emellanåt rika på graciösa enskildheter, röja öfverhufvudtaget en tröttsam enformighet i kompositionen och en viss stereotypi i figurerna, och säkert är att han i dessa skapelser icke förmått täfla med Tirso de Molina samt blifvit öfverträffad äfven af Moreto.

III.

Förnämligast känd i norden är Calderon genom sitt skådespel »Lifvet en dröm«, det enda af hans hittills för den sceniska literaturen på svenska förvärfvade stycken, der hans författarskap direkt åberopas; ty i bearbetningar har den svenska tiljan åtskilliga gånger beskattat den spanska skalden.

I denna medelbara form påträffas Calderon i den svenska dramatiken redan 1775, då en från franskan öfversatt bearbetning af hans graciöst anlagda komedi »*La dama duende*« gafs under benämningen »Den spökande enkan«. Sammaledes med »Alkalden i Zalamea«, som i en bearbetning af den från första revolutionen kände Collot d'Herbois år 1789 gafs i svensk drägt såsom dram med titel »Den värdige medborgaren, eller: rättvisan

är för alla«. Bearbetningen torde ha varit omtyckt, ty ännu 1810 anträffas den på repertoiren för hofteatern i Stockholm. Äfven 1797 uppfördes en fransk bearbetning af Calderons *Casa con dos puertas mala es de guardar* (Ett hus med två portar är svårt att vakta), i svensk öfversättning kallad »Bedragna förmyndaren«, hvars motiv senare ingått i ett fransyskt bolagselaborat, som af F. N. Berg 1837 lokaliserades under titel »Fästmannen från Norrköping« och såsom sådant i Stockholm allena gifvits femtio gånger, senast ännu 1860.

Men redan dessförinnan hade »Lifvet en dröm« framträdt inför den svenskt bildade allmänheten, till först dock icke vid kungliga scenen, utan på en af privatteatrarna i en öfversättning af E. W. Djurström, efter C. A. Wests för Burgteatern i Wien gjorda bearbetning, den der på 40-talet jemväl torde ha blifvit spelad på teatern i Helsingfors. Vid kungliga hofteatern gafs stycket ej förr än 1858 i en af F. A. Dahlgren gjord öfversättning, hvarvid C. A. Wests bearbetning likaledes blifvit anlitad. Den första fullständiga och originaltrogna öfversättning af samma stycke på svenska är från 1870 af professor Theodor Hagberg.

Det torde förtjena anmärkas att Fredrik Cygnæus uti sin afhandling om Erik XIV som dramatisk karakter uppställer den hypotesen, att det varit denne olycklige konungs öden, som inspirerat Calderon till detta trenne gånger till svenskan öfverflyttade drama. Hos originalet och den Hagbergska öfversättningen — icke vid de begge sceniska bearbetningarna — är styckets skådeplats i Polen, hvilket land vår nyss hädangångne författare ansett vara af Calderon uppsåtligen valdt för att representera norden, som den tiden, då stycket skrefs, visserligen hade en omedelbarare representant uti det för protestantismen stridande Sverige; men just på denna grund skulle Sverige icke lampat sig för att af en katolsk poet förhärligas i ett konstverk. Calderons i bojor uppvuxne prins Sigismund, som sedan liksom i drömmen får skåda det yttre lifvet, skulle enligt denna hypotes vara en idealbild af Erik såsom kronprins, om hvilken man sade att han blifvit född under olycksbådande stjernor, liksom diktens fångne prins. Om beggedera heter det i berörda afhandling »att i dem ett sorgebarn föddes åt deras land«, hvarför deras fäder »voro betänkta uppå att genom barnens fängslande förekomma de förfärliga olyckor, de förutse hota såväl konungarne sjelfve, som deras riken. Gustaf Vasa kommer visserligen ej derhän att verkställa den förfärliga planen; men han är likväl om dess nödvändighet så öfvertygad, att endast de mest bevekande förböner förmå blidka och till hälften lugna den upprörde fadern, — — — som visserligen finner det mest olycksbådande prognostikon framträda, ej bland stjernbilderna, utan ur Eriks eget inre«. I hela denna historia, menar vår författare, ligger en väckelse för skalden att i sin dikt så uppfatta saken,

som om prinsen verkligen varit hållen fångslad på grund af vederbörande profetior, hvarjemte styckets totalintryck leder till »farhågan för sannolikheten deraf, att en furste med Sigismunds sinnelag torde än en gång och för alltid vakna från alla drömmar om sin konungsliga storhet i — ett fängelse«. Författaren tror sig derför i Calderons diktgestalt hafva »Erik XIV sjelf lifslefvande« framför sig, helst hos dem hvardera träffas »samma poetiskt grubblande själsdisposition«, »samma grundton af adel i sinnet, jemte de mest tygellösa utbrott af vild lidelse; samma ända till tillbedjan gränsande hyllning af skönhetens magt, vid sidan af passionen att göra de sköna till offer för lustan; samma intelligens, hvilken så klart inser hvad rätt och godt är, jemte fallenheten att ryckas bort liksom af en naturmagt, den der saknar all förnuftig viljas roder; samma hjertlösa trotsighet att olidligt förolämpa andra, jemte det mest undfallande behof af förlåtelse och försoning«. Det kan svårligen bestridas, menar författaren, att på en tid, då Spaniens stormagtsintressen stodo på spel under »det vidtutseende trettioåriga kriget, ryktet om konung Eriks olycksöde icke skulle framträngt till Spanien och framför allt till den för alla romantiska intryck så öppne Calderon [1])«.

Till full visshet kan denna hypotes naturligtvis aldrig ledas, då inga andra än blott sannolikhetsgrunder stå till buds. Men tvifvelsutan är hon högst intressant, och det kan derjemte förtjena anmärkas att namnet Sigismund, som Calderon tilldelat hjelten i sitt stycke, burits af en Vasaättling, som dertill innehaft konungatronen i Polen, dit skalden förlagt styckets handling. Dessutom påpekar Cygnæus med rätta det direkta samband, som bestått mellan Calderons konungslige gynnare Filip IV och Gustaf Adolfs dotter, den der, »sedan hon bortkastat sin faders krona och religion«, stod i brefvexling med nämde spanske konung. Att ämnen ur nordens historia icke varit främmande för Spaniens skalder, derpå fins ett märkeligt bevis i Lope de Vegas *El gran duque de Moscovia*, som behandlar det bekanta pretendentämnet ur Rysslands historia från skaldens eget sekel. Den förste af de under zarewitsch Demetrius' namn kände pretendenterne hade uppträdt 1603, och då en så nyligen timad händelse kunde hinna fram till Spanien för att ingå i ett stycke af en samtida författare, är det väl föga sannolikt att konung Eriks långt äldre lefnadsöden förblifvit okända för den, vid konung Filip IV:s hof i Madrid lefvande skalden.

Af Calderons öfriga stycken har den svenska vitterheten, utom merberörda drama, endast tillegnat sig tvenne, äfven dessa öfversatta af Theodor Hagberg och tillsammans med det förra utgifna år 1870 med titel »Trenne dramer af Don Pedro Calderon de la Barca«. Dessa stycken äro »Den mägtige besvärjaren«

[1]) Jfr ofvan anförda afhandling (H:fors 1853) pg. 19—30.

och »Vördnaden för korset«, om hvilka begge här ofvan varit fråga. Öfversättaren har onekligen löst sin svåra uppgift med en omisskännelig framgång, fullt motsvarande den stora poetiska talang, hvaröfver han förfogar. Så mycket mera önskligt vore det att än flere af Calderons dramer blifvit af honom till svenskan öfverflyttade, främst kanske »Alkalden i Zalamea«, en och annan ibland dem med bibliskt ämne och någon af hans komedier, helst denna sida hos den frejdade skalden förblifvit så godt som okänd för den svenska läsande allmänheten.

Att den svenska teatern på sin repertoir icke haft någon annan af Calderons pjeser än »Lifvet en dröm«, härrör väl till stor del af omöjligheten att spela dessa stycken i oförändradt skick. Hvad ibland Calderons dramer ännu kan finna en användning på nutidens teater erfordrar, i än högre grad än fallet är med Shakespeares skapelser, en grundlig omgestaltning. Ty utom det sceniska, som vid nutidens teater är af annan beskaffenhet än å de tiljor, för hvilka dessa skaldesnillen arbetat, tillkommer hos Calderon det för den spanska dramatiken öfverhufvud egendomliga diktionssättet, i främsta rummet det i täta monologer och afsides hållna yttranden utvecklade ordflödet, som med all den poetiska glans, diktaren slösat på dessa partier, låter handlingen stå stilla och derigenom förlamar våra åskådares deltagande. Skickliga och insigtsfulla händer hafva dock, trotsande en doktrinär bokstafsdyrkan af stora skalders verk, möjliggjort uppförandet af Calderons stycken på samtidens scen, och hvad deraf åstadkommits i Tyskland torde väl ock, åtminstone till någon del, kunna tillgodogöras för norden. I sådant hänseende borde främst ihågkommas den bearbetning, som den utmärkte Shakespeare-forskaren friherre Gisbert Vincke gjort af Calderons Semiramis-drama. Dettas förra del är af bearbetaren reducerad till ett förspel om en akt, der »luftens dotter« framföres i sin ensliga tillbakadragenhet och man får känna hennes underbara härkomst och den dervid fästade spådomen, medan bearbetningen för öfrigt ansluter sig till diktverkets senare del. Äro vi väl underrättade, så torde en i poetisk öfversättning särdeles förfaren hand ibland nordens skriftställare vara sysselsatt med en försvenskning af sagda förträffliga bearbetning, hvilken det vore skäl att taga vara på för den svenska scenen.

W. Bolin.

Andalusiska folksånger.

Sedan någon tid publiceras af den kända firman F. A. Brockhaus i Leipzig en vald samling af spanska författare. Af denna *Colleccion de autores españoles* har hittills 40 volymer utkommit. Anmärkningsvärdt är att bland dessa fyratio komma ej mindre än 18 på tvenne författare, under det att man bland titlarna på de öfriga 22 tomerna finner ett halftjog olika författarenamn, och det oaktadt bland dessa senare befinna sig äfven åtskilliga antologier och dylikt. Den skenbara orättvisa, som här blifvit begången, förklaras lätt deraf, att de tvenne ofvannämde författarne, som båda äro moderna, stå helt och hållet på nationel grund. I sitt hemland åtnjuta de en utomordentligt stor popularitet: den äkta spanska tonen i deras verk har ej kunnat annat än finna genklang i hvarje spanskt bröst. Båda skildra de spansk folkanda och spanska seder och förstå att åt sina skildringar, på samma gång de bevara full trohet in i de minsta detaljer, ge en originel form. Den ena, Fernan Caballero är, som bekant, qvinna. Cicilia Böhl von Faber, som dog 1876 vid den höga åldern af 79 år, var tyska till börden, men hennes mor var andalusiska. Fastän född i Schweiz, var äfven Fernan Caballero andalusiska till lif och själ. Och det är sina andalusiska bröder och systrar, Andalusiens sköna natur, som hon med förkärlek skildrar. Hennes *Novelas de Costumbres* och *Cuentos* äro lästa och beundrade äfven utom Spanien; flere äro öfversatta till åtskilliga europeiska språk, och Revue des deux Mondes har åt hennes författareskap egnat en utförlig artikel. Den enda anmärkning, som med fog kan rigtas mot henne, är en stundom väl långt drifven katolskt-ortodox tendens.

Detta fel har hon gemensamt med sin samtida och själsfrände Antonio de Trueba, den andre af de båda ofvan antydde författarne. Denne har ej vuxit upp under Andalusiens blåa himmel. Han är en basker. Han såg för första gången dagens ljus för sextio år sedan i Las encartaciones de Viscaya, der hans föräldrar tillhörde denna jordbrukande adel, som blomstrar i baskernes land: hvarje basker anser sig, som bekant, såsom adelsman. Under det Fernan Caballero dragit in alla samhällsskick i sina sedemålande berättelser, är det nästan uteslutande de lägre klasserna, de fattige jordbrukarne, som Trueba skildrar. Ofta låter han dem skildra sig sjelfve, i det han berättar deras egna historier. Hans *Cuentos* äro aldrig långa, men fulla af lif och färg. Trueba har äfven försökt sig på den historiska romanen, dock utan större framgång. Ett band dikter, *El libro de*

los cantares, till hvilka vi kanske en annan gång skola återkomma, har deremot gjort en utomordentligt stor lycka bland hans landsmän. Äfven Trueba är känd och värderad i utlandet. Åtskilliga af hans berättelser äro öfversatta till många europeiska språk, till och med till ryska; och liksom Fernan Caballero har äfven han varit föremål för en särskild artikel i Revue des deux Mondes.

Bland de arbeten af Fernan Caballero, som Brockhaus upptagit i sin samling, är äfven ett, kalladt *Cuentos y poesias populares andaluces.* Dess titel talar för sig sjelf och utesluter från början möjligheten af menlig inverkan för innehållet genom någon författarens tendens. Den utkom första gången 1859 och är i sitt slag den första i Spanien. Den innehåller en samling förträffliga illustrationer till andalusiskt folklynne och folklif, och det är vid denna volym vi närmast tänkt dröja.

Andalusierne äro måhända den intelligentaste, säkert den liffullaste bland de spanska folkstammarne. Hvem sätter ej den qvicke, eldige och lefnadsglade andalusiern i främsta rummet vid en jemförelse med den stele och högfärdige kastiljanen, den envise baskern, den snåle men arbetsamme galjegon, den tappre men hämdgirige valencianen, den stridslystne katalanen? Fernan Caballero säger: i Andalusien flyger tanken, och orden följa den; detta folk kan utan vidare undvara mat och sömn i två dagar, men tiga i två minuter, det är dem omöjligt. Och om de ej hafva någon att tala med, så sjunga de. Det är denna lifliga, lekande fantasi, detta bildrika, bevingade språk, som ständigt möter oss i de skapelser af det andalusiska folket, som Fernan Caballero framlagt i nämda volym i form af berättelser, sagor, legender, visor med mera. Bland sagorna återfinna vi ofta gamla bekanta, men alltid äro de originelt behandlade, späckade med qvicka infall och rigtade med en massa fantasirika detaljer. De vimla af dessa karakteristiska slagord och talesätt, hvarpå språket är så rikt och hvilka med en sådan beundransvärd säkerhet träffa hufvudet på spiken. Den vakna folkandan har ej underlåtit att reflektera öfver dessa talesätt, som fortlefva i språket ännu långt sedan man glömt deras upphofsmän, och resultatet föreligger i en mängd folketymologier. Se här ett exempel.

Tre fattige studenter kommo en gång till en by, der det var marknad. Hur skola vi fördrifva tiden? frågade en af dem, just då de gingo förbi en trädgård, der en åsna gick och drog upp vatten i ett vattenuppfordringsverk. Jag har det! ropade en annan af de tre: spänn mig för verket och tag sedan med er åsnan och sälj henne till någon zigenare. Sagdt och gjordt. Studenten spändes för, men såsnart kamraterne hade hunnit aflägsna sig med åsnan, stannade han och upphörde att draga . . . Gå på! ropade trädgårdsmästaren, som höll på att arbeta en bit derifrån. Den improviserade åsnan rörde sig ej ur fläcken. Trädgårdsmästaren gick då fram till verket, men huru stor blef

ej hans förvåning, då han fann sin åsna förvandlad till en student. Hvad för slag? stammade han. Käre husbonde, svarade studenten, några kanaljer till hexor hade förvandlat mig till en åsna, men nu är tiden för förtrollningan tilländalupen, och jag har återfått min verkliga gestalt. Den stackars trädgårdsmästaren var förtviflad. Men hvad skulle han göra? Han spände ifrån studenten och sade till honom att han i Guds namn finge gå. Derpå gick han sorgsen i hågen ut på marknaden för att köpa en annan åsna. Den första, som han fick se, var hans egen, som några zigenare utbjödo till salu. Knapt hade han fått syn på henne, förrän han började springa, i det han ropade: *den, som känner dig, köper dig icke.* — Dylika historier berättar folket, om man frågar hur något af dessa allmänt använda talesätt kommit till.

I stället för de gamla myterna, som småningom fallit i glömska, skapar det rörliga folklynnet ständigt nya. Se här några exempel ur Fernan Caballeros bok.

Silfverpoppeln är det första träd, som Gud skapade, ty det är ju så gammalt, att dess blad grånat af ålder. — Rosmarinen har fått sin doft och sin rikblommighet blott derför, att jungfru Maria en gång hängde upp barnets linda på dess gren. — Orsaken dertill att alla menniskor älska och vörda svalorna är att de, medlidsamma och kärleksfulla, plockade bort taggarna från törnekronan, hvilka sargade den korstfästes tinning. — Jerikorosen var ursprungligen hvit; men sin purpurfärg har den fått af en droppe blod, som i örtagården föll från frälsarens panna ned i dess kalk. — När det susar i öronen, så är det bullret af ett blad, som faller från lifvets träd. — Strutsen har ej nog värme i kroppen för att kläcka ut sina ungar. Men denna fågel eger i sin blick en så stark eld, upptänd af ett ångestfullt begär att framkläcka ungarne, att då hon i denna kärleksfulla ängslan oafvändt håller sina blickar fästade på äggen, så genomtränga de med sin eld de hårda skalen, och de efterlängtade små befrias.

Man har sagt att i söderns länder, bland det spanska, italienska och grekiska folket, poesin ej är ett gudarnes tungomål. utan snarare ett allmänt språk, som enhvar känner, enhvar talar. Hvad särskildt Spanien beträffar, så lämpar sig spanska språket kanske mer än något annat för sådan idrott, välklingande som det är och böjligt, rikt på beundransvärda vändningar och poetiska bilder. Och isynnerhet torde detta ega sin tillämpning på Andalusien.

I den samling af andalusisk folkpoesi, som Fernan Caballero anför, har *coplan* fått brorslotten af utrymmet. Coplan är en af de enklaste formerna för den spanska folkpoesin, men också kanske just derför den mest använda. Till innehåll och användning påminner den om de distika, som förekomma i den nygrekiska folkdikten — i någon mån äfven till formen, om

man nemligen tänkte sig de senare skrifna på fyra i stället för på två rader. Coplan är en fyraradig stans med godtycklig meter. Dock torde följande, såsom öfverhufvud det vanligare, kunna sägas om dess byggnad. Stafvelsernas antal är vanligen lika i första och tredje, andra och fjerde raden, eller detsamma i alla fyra. Jemförelsevis sällan går det öfver åtta eller under fem. Som bekant göra de klingande vokalerna i spanskan det vanliga rimmet till en öfverflödssak: det ersättes af assonansen. Så ock här. De jemna raderna rimma med assonans i de två sista stafvelserna, eller, om dessa rader sluta med en betonad stafvelse, blott i denna. Till jemförelse anföra vi ett par exempel i original:

Esos ojitos azules,
Si los robastes al cielo,
Y al cielo le darás cuenta,
Del mal que hiciste con ellos.

*

Algun dia por verte
La misa perdé,
Y ahora me he quedado
Sin misa sin té.

Coplans stora användning i den spanska folkdikten har gifvit henne ett omvexlande innehåll. Vishets- och sederegler, ordspråk och gåtor få ofta coplans form; fromheten uttrycker i den en bön, en vacker religiös tanke eller helt enkelt en dogm, men å andra sidan är dess innehåll ej sällan obscent. Skämtaren eger deri en lämplig form för sina qvicka infall, satirikern för sina epigrammer och bitande anmärkningar, humoristen för sina sorglustiga reflexioner. Entusiasten har i den ett medel att kläda sin bevingade tanke i bevingade ord, och den unga modern sjunger den vid sitt barns vagga; men framför allt — ty kärleken spelar ju i en folkpoesi en framstående rol — är det den förälskade, som i coplas ger uttryck åt sin beundran, sitt hopp, sin lycka, sin förtviflan. Med ett ord, coplan är hvardagslifvets versform; — sjelfva dess knapphet har likasom något af dettas brådska i sig. Fernan Caballeros samling innehåller ej mindre än bort emot tusen coplas, hvaraf omkring tredje delen är kärlekssånger. Betänker man att denna skörd är gjord i en enda provins och att den redan derför ej kan vara fullständig, att den är den första i sitt slag, är lätt att inse hur allmänt använd denna form af folkpoesin är.

En sådan samling af coplas är en verklig skattkammare af intressanta och karakteristiska drag. Folklynnet afspeglar sig der, liksom i ett kaleidoskop, i en otalig mängd af färgrika och skiftande små miniatyrbilder från hvardagslifvet, der figurerna i brokig mångfald framstå lifslefvande. Man måste ovilkorligen beundra det sätt, hvarpå sångaren inom coplans trånga ram för-

mått innesluta sin tanke; i några fall är det rent af mästerligt. Å andra sidan träffar man väl ej så sällan coplas som, åtminstone för främlingen, äro temligen innehållslösa, men alltid äro de naturliga och originela, sällan sökta, aldrig framtvungna.

Ehuruväl mycket af den ursprungliga doften och friskheten genom en öfversättning går förloradt, är dock detta enda sättet, i betraktande af den ringa kännedomen af spanska språket, att gifva flertalet af läsare någon föreställning om dessa coplas. Då vi således nu gå att på svenska återgifva några tiotal af dem, är vårt främsta ögonmärke att bibehålla så mycket som möjligt af det ursprungliga lynnet; och för att vinna mera ledighet, måste vi afstå från att söka ersätta assonansen i originalen med vanligt rim.

Men innan vi blottställa dem i denna omklädnad, må läsaren veta att ej vänta sig i dem något annat än en osökt uppfattning af lifsföreteelserna i förening med enkelhet och naturlighet:

Blott rosmarin och timjan
Doftar du, flicka.
— Ej under, när direkt från
Landet jag kommer.

Och för öfrigt må man vid närmare skärskådande af dessa få prof på copladiktningen städse hafva för ögonen de förhållanden, under hvilka de sett dagen: man må ej ett ögonblick glömma Andalusiens blåa himmel och blida luft, de sköna och fruktbara nejderna i Guadalquivir-dalen, som rikligt lönar ett ringa arbete, cypressen och oliven, näktergalen, rosmarinen och orangen med sina gyllene frukter, man må ej glömma den smidige. entusiastiske, glade och intelligente andalusiern, i hvars ådror en god del moriskt blod flyter, eller andalusiskans blixtrande ögon och kolsvarta hårflätor, den pittoreska nationaldrägten, den luftiga dansen, kastanjetten, gitarren, Granada, Sevilla, — ej heller katolicismen med sin öfvertro och den jemförelsevis låga folkbildningen må man förbise.

* * *

Var tålig, själ, och lär dig
Den största smärta bära:
Den fil, som skarpast biter,
Gör ock metallen blankast.

*

Sök sorgen, om du vill glädjas,
Var låg, om du hög vill blifva;
Förlora, om du vill vinna,
Och dö, om du önskar lefva.

*

Deruppe på berget, som kallas Golgata,
Med doftande små lundar och lundar af oliv.
Der uppe Kristus vaggats till ljuflig sömn utaf
En näktergal tillika med fyra trastar små.

*

O hjelpens heliga moder!
Du de bedröfvades moder!
Se grödan står torr på fälten:
Din himmelska dagg låt falla!

* * *

Ingen säga må: jag aldrig
Detta vatten dricka skall.
Ty hur grumligt än det är, dock
Törsten honom tvinga kan.

*

Kärleken allting förmår,
Allt guldet besegrar,
Allting af tiden förtärs,
Allt slutas af döden.

*

Kärleken och tiden
Ha gjort ett kontrakt:
Hvad den ene bygger,
Den andre slår ned.

*

Den girige liknar
Rätt mycket ett svin:
Han gagnar ju ingen
Förrän efter sin död.

*

Rosen närs af rosenbusken,
Nejlikan af blomsterkrukan,
Dottern af sin moder — ingen
Vet hos hvem till sist de stanna.

*

En skjorta, som ej har ärmar,
Ej framstycke och krage,
Ej tyg på rygg eller axlar,
Behöfver aldrig tvättas.

*

Vänner, det fins inga vänner;
Den bäste vännen bedrager,
Det fins inga andra vänner
Än Gud och en duro i fickan.

*

Hvad är väl, frågar en vis,
Att svartsjuk vara?
Älska och du får se —
En olärd svarar.

*

En svartsjuk liknar solen,
Ty solen skapar
Ju sjelf de dunster, hvilka
Dess sken fördunkla.
Åskväder sedan
Såväl af molnen kommer
Som utaf misstron [1]).

*

Hören i trastar små,
Sjungen ej så mycket:
Ofta har muntert glam
Uti sorg förvandlats.

* * *

Hvem är den tysta qvinnan,
Så gåtfull och så lugn;
Båd' själ och kropp hon saknar,
Går alltid klädd i sorg.

*

En orm så qvick och giftig
Går aldrig ur sitt näste.
Der i sitt hål han lurar,
Förderf han mången bringar.

*

Man kallat mig som ett helgon,
Och med min doft och min skönhet
Förtjenar jag väl att liknas
Vid henne, som är Guds moder.

*

Oranger och kärlek likna
Mycket hvarandra:

---

[1]) Copla de bolero. I den treradiga strofen sjelfständig assonans mellan första och tredje raden.

Huru ljufligt de må smaka,
Kärnan är bitter.

*

I kärlekens blomstergård,
Veten det flickor,
Frodas bland alla mest
Suckarnas blomma.

*

Min flickas två mörka ögon
Förvisst mina smärtor likna:
Så stora som mina mödor,
Så svarta som mina sorger.

*

Maria en ros mig skänkte —
En blick hon fick af sin mor:
Då blef hon med ens mer röd än
Den rosen, som hon gaf mig.

*

Af stoftet här på marken
Jag skapar sånger;
Knapt är den ena slut, förr'n
En ann' jag börjar.

*

Ett tusen och sju äro
Himmelens stjernor;
Med dina två äro de
Tusen och nio.

*

O flicka, kom till fönstret fram,
Kom fram du sköna flicka,
Att min cigarr jag tända må
Vid blixten från ditt öga.

*

Flicka, när du går till messan,
Tyckes hela kyrkan glänsa,
Och det torra gräset åter
Grönskar, när det ser dig komma.

*

O gif mig, fagraste flicka,
Några tårar i en näsduk;
Jag strax dem infatta låter
Hos en guldsmed i Granada.

Om den gatan, der du bor,
Blott vore min, med
Perlor och briljanter jag
Strax den belade.

*

Nyss på din gata såg jag
Två stenar brottas,
De slogs om hvem som skulle
Af dig bli trampad.
    Och då jag tänkte:
    När stenar göra så, hvad
    Månd' menskor göra?

*

Om synlig kropp min tanke
Hade, förvisso
Du skulle honom finna
Städs vid din sida.

*

Ack, dessa två blå ögon
Från himmelen du röfvat,
Och der du till svars skall stånda
För allt du med dem gjorde.

*

Lilla älskling, lilla älskling,
Älskling, min älskling!
Ögonhåren rakt mig hindra
Att kunna se dig.

*

När jag ser dig, tänker jag
Jemt för mig sjelf:
Jag min nästa älskar nog
Så som mig sjelf.

*

Sätt mig bak i vagnen, Pedro,
Att jag må vara
Så nära, som det är möjligt,
Den skatt, jag lemnar.

*

Så som du är i afton,
Så der smått svartsjuk,
En ros förvisst du liknar,
Men med små taggar.

*

Liten husmor och med söner —
Så vill jag se dig:
Ty en mörkögd liten flicka
Hvarstans man finner.

*

En officer så sprättig
En dag mig sade:
Om du mig icke älskar,
Jag dör förvisso.
Men säkert är att
Jag honom icke älskar —
Och att han lefver.

*

Min moder mig slår och bannar,
För att jag en sjöman älskar.
Jag ropar i takt till slagen:
Hurra för segel och åror.

*

Älskar du mig, jag dig älskar,
Vill du ha mig, jag vill ha dig.
Glömmer du mig, jag dig glömmer:
Allt som du gör, jag gör också.

*

Den, som älskar tvenne gossar,
Är en rätt förståndig flicka:
Om det ena ljuset slocknar,
Lyser henne dock det andra.

*

Om du gifter dig på söndan,
Juan, är du gift på måndan;
Och hvar man får bröd på krita
Skall du fråga ren på tisdan.

*

Af Adams refben Eva
Utaf Gud fader skapades;
Derför vi stackars männer
Ha detta ben att gnaga på.

*

Den som vore så lycklig som
Adam och Eva:
De båda kände aldrig
Svärfar och svärmor.

*

Läkare och kirurger
I messan aldrig gå.
— Den der tog lifvet af mig —
De döda ropte då.

*

En skoflickare i messan
Gick, men be han kunde ej.
Dock han mumlar med de andre:
Gamla skodon lagas här.

*

Med mitt halta ben till kyrkan
Kan jag då rakt inte gå.
Men till krogen, dit nog linkar
Jag så smått, så smått ändå.

* * *

Dessa få prof torde åtminstone vara tillräckliga att ge någon föreställning om den allmänna karakteren af dessa coplas, deras vexlande innehåll och det fyndiga sätt, hvarpå sångaren i dessa små fyrradiga sånger förmår uttrycka sin tanke.

Den öfriga delen af de *cantos*, Fernan Caballero anför i sitt arbete, utgöres uteslutande af religiösa sånger, af hvilka några åtföljas af enkla, men mycket melodiösa melodier. Äfven den religiösa delen af Andalusiens folkpoesi vittnar för öfrigt om en naiv uppfattning samt om okonstlad och innerlig religiös känsla.

Åke W:son Munthe.

I bokhandeln.

Vid sorge- och minnesfesten den 29 april 1881 [äfven finsk titel]. H:fors 1881. 76 sid. fol. 8:o.

Y. S. Forsman: Inbjudningsskrift till prof. J. R. Danielsons installation [på finska]. H:fors 1881. 52 sid. stor 8:o.

Universitetets festtalare den 29 april synas hafva fördelat ämnet sig emellan sålunda, att rektor genom en skildring af den hädangångnes ungdom ville ge liksom en inledning till professor Danielsons tal, deri Alexander II:s minne skulle fattas ur en objektiv synpunkt och hans regeringsåtgärder göras till föremål för betraktelsen. Denna för hufvudtalaren något blygsamma rolfördelning kan ha sin förklaring deri, att universitetets nuvarande rektor upprepade gånger och senast i det nu utfärdade programmet haft tillfälle att dröja vid denne vår Storfurstes välgerningar mot Finland. Emellertid fick han derigenom anledning att lägga i dagen en för allmänheten jemförelsevis mindre känd sida, den hädangångne furstens uppfostran under närmaste ledning af skalden Schukowski och under inflytande af statsmän, bland hvilka funnos äfven sådana, som kunde hos den unge fursten nära det intresse för Finland, hvilket under hans kanslerskap vidare utvecklades.

Objektiviteten i den yngre festtalarens föredrag är kanske mindre, än rektor vid fördelningen förmodade. Förutsägelsen om det intryck, Alexander II:s öde skall göra på kommande generationer, är väl mycket vågad och innebär dessutom ett påstående om hvem som bör bära skulden för dådet emot den af Rysslands folk väl likaså varmt som af det finska folket älskade fursten, hvilken tes vårt kära universitet, i hvars namn här talades, troligen skulle få ganska brydsamt att försvara, om saken offentligen ventilerades. Men det bör framhållas att denne talare sjelf icke ansåg sig föra talan för universitetet, utan låter förstå att han i den fennomanska ungdomens namn uttalar finska folkets känslor. Detta vore nu ett i hög grad objektivt förhållande, om det icke visat sig att hvarje skrikhals, som tar till ordet i ett skandalblad, kan åberopa sig på samma mandat. Då vi nu alltså icke behöfva känna oss bundne af någon hänsyn för en af universitetet utsedd festtalare, taga vi oss friheten att göra professor Danielson uppmärksam på att hvad han sedan yttrar hvarken är objektivt, ej heller var för tillfället väl lämpadt. Af regeringsåtgärderna tillskrifves allt, som är behagligt för ett visst parti, den aflidne storfurstens goda vilja, medan allt, som gått emot, lägges inhemske män till last. Utan en närmare undersökning torde det emellertid icke vara så lätt att skifta anparterna. Finge man tro hörsägen, skulle exempelvis i fråga om kommandospråket räkningen ställa sig tvärtom. Man för-

står lätt huru lockande det kan vara att som en Gracchus dundra mot senaten, men kan man då icke imponera med starka skäl, så bör man åtminstone först hafva låtit välja sig till folktribun och sedan sjelf välja rätta stället.

Universitetets inbjudningsliteratur för vårtermin omfattar äfven ett program, till hvilket vi öfvergå från nyssberörda oration som från blomman till fröhuset. I sin in' ,dningsskrift till professor Danielsons installation har professor Forsman tagit till tals de forna jordegendomsförhållandena i Finland, särdeles vid eröfringen, och knoppen i denna undersökning finner man i följande märkeliga ställe pag. 10: »Öfverhufvud synes den svenska eröfringen icke hafva föranledt synnerligen brådstörtade förändringar i vårt folks samhällslif, och orsaken till denna lindriga verkan förmodar jag vara just den, att eröfrarefolkets eget samhällsskick ännu icke just mycket skilde sig från den för alla folk gemensamma typen, som af gammalt var rådande bland de besegrade. Den tiden, då Estlands besegrare, tyskar och delvis äfven danskar, förde med sig ett fullt rotadt feodalsystem och riddarväsende, hade dessa tidehvarfvets högsta kulturformer i Sverige fortskridit blott mycket svagt. Derför åstadkom det främmande väldet i vårt land nämnvärda förändringar blott i kyrkordningen och på det politiska området; men samhällets allmänna natur behöfde icke synnerligen förändras, enär i detta hänseende grunderna af gammalt voro synbarligen ungefär desamma som hos eröfrarfolket«. Sant nog att författaren, såsom af hans första kapitel visar sig, vet stort ingenting om samhällskicket hos de af svenskarne underkufvade inbyggarne i Finland, utan endast supponerar att ett sådant fans der likartadt med det, som man känner till hos åkerbrukande folk i allmänhet på deras första stadium. Att byarnes åkerjord varit samfäld och ungefär som ännu i Ryssland delats på inbyggarne är således blott ett antagande, stödt på analogin hos finnarne söder om finska viken, och på ett ställe i Kalevala, som kan vara af ganska sent datum. Om det urgamla svedjebruket, som kunde medge fornfinnarne att ännu som åkerbrukande föra ett halft nomadiserande lefnadssätt och som måste väsentligen hafva motverkat uppkomsten af fasta samhällsförhållanden, nämnes blott i förbigående, ehuru Kalevala, om den har något vitsord, vittnar, bland annat på det åberopade stället, om denna slags jordkulturs ålder och utbredning bland finnarne. Detta allt generar författaren emellertid icke att i nyss anförda knopp framställa det fornfinska samhället som en känd och stadgad ordning, om hvilken han kan säga att den var ungefär lika god som svenskarnes.

Det skulle vara att göra författarens skarpsinne och vidsträckta detaljforskning mycket orätt, om man antoge att han sjelf tror derpå. Det hör till egendomligheten i hans framställningssätt, med alla dess *om* och *men*, att allt beröres, äfven de mest motsägande fakta, men dessa senare blott för att nedsättas och bortresonneras. Visst hade ju svenskarne en rättegångsordning och lagskipning, emot hvilka finnarne veterligen icke hade att sätta något eget, men det är nu väl icke så mycket att tala om; dessa omständigheter »förmådde visst icke medföra någon nämnvärd förändring; den folkliga

nämdens eller hela tingslagets delaktighet i besluten kunde ej vara någonting ovanligt för finnarnes ursprungliga samhälle, och denna inrättning gaf alltid åt den inhemska rättsförvaltningen en afgörande röst, om ock eröfrarefolkets lagar i någon punkt skulle hafva känts främmande«. Författaren vill säga att om svenskarne haft feodaldomstolar, sådana tyskarne införde i Östersjöprovinsenrna, så hade det varit något för mei – högre kulturformer! — men då de nu hade blott sådana der äkta folkeliga institutioner, der finnarne kallades till en fullt menniskovärdig existens och deras gamla sedvänjor ombildades småningom och utan att våldföras, så hafva de sina eröfrare just ingenting att tacka för. Redan den omständigheten att finnarne från tiden före eröfringen icke efterlemnat några tydliga spår af en egen samhällsordning, ej heller derefter läto förmärka något motstånd mot förtrampandet af en sådan, borde hafva förbjudit likställandet. Tror författaren att, om Ansgarius kommit till Sverige med en härsmagt och begynt införa frankiskt samhällsskick, det hade aflupit på samma sätt? Det har icke lyckats författaren att med något verkligt drag ådagalägga det inbyggarne i Finland före eröfringen skulle varit sammanslutne i andra slags föreningar än slägtbandets, medan Sverige i sina landskap och häraden hade en fast ordning, inom hvilken ej blott jordkulturen, utan ock näringar och samfärdsel hunnit en för sin tid ganska vacker utveckling. Och tar man i betraktande högre bildningsområden, än dem författaren berör i sin undersökning, — att svenskarne hade egen bokstafsskrift, i hvilken de efterlemnat hundratals minnesmärken af sin kultur, att det var Erik IX, konungen för eröfrarfolket, som gifvit lagen om hustruns ställning i det äktenskapliga lifvet, hennes fulla rätt i hemmet och i boet, att öfverhufud lagarne dåmera funnos icke blott som sedvänjor, utan redan begynt skrifvas, att för den rättsliga liksom för den politiska ordningen funnos bestämda funktionärer, så finner man huru origtigt författarens påstående är. Man behöfver ej ens tänka på att det eröfrande folket var kristnadt och hade sin stora anpart i Europas historia, bland annat då redan varit med om att grunda ett rike i Ryssland, för att inse hvilken stor olikhet i kulturutveckling egde rum mellan de eröfrande och de underkufvade, och då allt detta är författaren välbekant, måste man förvånas öfver det slags kurage, som består i att skrifva mot bättre vetande. Men satsen går emellertid ut som en lösen bland adepter och anhängare och blir ett element i den växande nationalkänslan. Måhända kan man icke bringa på nationalitetens altare något större offer än sin öfvertygelses ärlighet, men man kan icke heller bygga detta på lösare sand än falska läror. Att på sanningens bekostnad söka höja nationalmedvetandet är lika fåfängt som föga värdigt.

L—s.

S. A. Keinänen: Helppoja harjoitelmia käsivaralla piirustamiseen vasta alkaville kouluissa ja kodissa. *Lätta öfningar i frihandsteckning* för nybegynnare i skolan och hemmet. I—IV. 48 sid. H:fors, G. W. Edlunds förlag.

A. Stuhlmann: Lärobok i frihandsteckning för elementarläroverk, seminarier och folkskolor; öfversättning. Sthlm, 1879, distrib. hos Joh. Hellstén; 8:o. h. I, 45 pag. och 18 pl.; h. II, 43 pag. och 17 pl.; h. III, 61 pag. och 21 pl.; h. IV 39 pag. och 19 pl. — *Supplement, af Th Lundberg*. Sthlm, 1880, Joh. Hellstén. 12:o. 7 pag. och 18 pl. — Ritböcker till Stuhlmanns kurs, hos samme förläggare.

För spridande af en allmän färdighet i teckningskonsten har härintills icke mycket blifvit gjordt i Finland och ännu mindre för åstadkommande af lämpligt undervisningsmaterial. Hr Keinänen är en bland de få, som tagit sig an denna vackra uppgift, och denna gång är det de första stegen förf vill stödja. Det är nemligen sex- till tio-åringar föreliggande häften egnas

Utgående från en erkänd princip, den samma som ligger till grund för den borgemanska skönskrifningsmetoden, vill förf. vänja handen att först med ledning af underlinier draga räta linier i olika rigtningar, för att sedan på ett rutadt papper äfven utan underlinier utföra såväl rätliniga som krokliniga figurer. Den som helst litet sysslat med handledande af unge elever, vet att en stor svårighet föreligger i konsten att tvinga barnen in i den ordentlighet, som ovilkorligen bör utgöra ett kännetecken på hvarje skolarbete. Att eleven klart uppfattar hvad som bör göras och lätt observerar hvarje afvikelse, hvarigenom han vänjes att undvika origtigheterna, är en fördel, som obestridligen tillkommer den i föreliggande teckningsöfningar följda metoden Man må icke heller å andra sidan tro att den ovana handen har lika lätt att följa en underlinie så noga, som ögat på detta sätt lätt läres att fordra det. Vi hafva varit i tillfälle att se metoden använd och dessa öfningar genomgångna vid en af landets läroanstalter och kunna på grund deraf icke annat än loforda den på det stadium af undervisning, der den är afsedd att begagnas.

Det första häftet innehåller lod- och vågräta linier, rutor, sneda linier och dessas tillämpande på maeander-ornament, enkla byggnader med mera. det andra häftet omfattar något mera invecklade maeander-former och andra löpande ornament, möbler såsom taflor, stolar med mera, äfvensom byggnader. i tredje häftet vidtaga kroklinier, först såsom cirkelbågar och våglinier, derefter dessa linier tillämpade på enkla vasformer, smärre husgeråd och gallerverk; det fjerde häftet slutligen fortsätter med gallerverk och utvidgar krokliniernas tillämpning på bladformer, blommor och diverse husgeråd såsom lampor, kopparfat, urnor med mera.

Bland vackra öfningar må särskildt påpekas samtliga maeander-ornamenten och gallerverken, hvilka, tecknade af elever vid landets folkskolor, kunna hos dem inpregla former, som väl låta använda sig vid arbeten inom flere slag af slöjd. Här hade dock varit på sin plats att upptaga åtskilliga former från vårt folks egen ornamentik, likasom ock byggnaderna kunnat mera närma sig former, brukliga i Finland, än de i Tyskland eller i Hermes' alltför tråkiga planschverk förekommande. Särskildt hade bodbyggnader med

deras loftinrättningar lemnat förträffliga motiv, jemte det eleverne skulle känna sig med dem mera hemmastadde.

De krokliniga figurerna äro mindre lyckligt valda, och detta gäller mest om bladen, af hvilka en del icke kunna hafva sin motsvarighet i verkligheten och icke heller äro vackra i formen. På ett par ställen har den oegentlighet insmugit sig, att föremål med böjda former afbildats medels räta linier, t. ex. klockan i tornet pag. 22. Byggnaden å föregående sida är så till vida origtigt framstäld, att den till en del är perspektivisk, då deremot det öfriga är tecknadt i rätvinklig projektion. På några ställen hafva slutligen proportionerna och formerna icke blifvit iakttagna med den noggrannhet, som möjligt varit.

Anordningen att bredvid en tecknad figur rum finnes öfrigt för upprepningar af densamma, gör att skilda studieblad icke äro af nöden och att alla elever samtidigt kunna genomgå samma kurs samt bereder derjemte en stor lättnad vid undervisning i stora klasser. Häftenas ytterst billiga pris af 30 penni för 12 blad, hvilket icke torde öfverstiga det för vanligt ritpapper, kommer, hoppas vi, jemte ofvannämda förtjenster, att sprida den ej blott öfverallt vid våra folkskolor utan äfven på lägsta klassen af våra lyceer.

Ernst Nordström.

Medan förenämda verk afser att ge de små eleverne, särdeles dem i folkskolan, en hvar sina häften, der de på det rutiga pappret hafva förebilderna intryckta och få eftergöra dem på samma sätt, som bokstäfverna efterbildas i skrifhäften, begynner undervisningen i Stuhlmanns kurs, som torde vara allmänt införd i Sverige, på ett annat sätt. Teckningshäftena, som kunna erhållas hos hr Hellstén i Stockolm, innehålla blott rutadt, punkteradt eller blankt papper, och förebilden dels tecknas af läraren på taflan, dels upphänges som väggplansch, dels uppställes som gips inför klassen. Skilnaden är högst väsentlig: här ställes på läraren fordran att han skall muntligen förklara bilden, medan han enligt hr Keinänens metod kan låta bli att öppna munnen. I texten, som föregår planscherna i hvarje af Stuhlmanns häften, har läraren anvisningar till dessa förklaringar af grundligaste sort, såsom hvad barnet bör förstå med uppåt och nedåt, lång och kort och dylikt. Han befinner sig, såsom en modern lärare egnar och anstår, i ständig vexelverkan med eleverne, och han kan variera metoden, i det han än låter dem uppfinna förändringar i mönsterbilden, än dikterar för dem uppgiften. Detta är ett mycket mera fullkomnadt system än det, som hr Keinänen upptagit ur det österrikiska skolväsendet, men vi betvifla att det kunde genomföras som ett allmänt system åtminstone hos oss, då det förutsätter hos läraren en ganska sällsynt förening af artistisk och pedagogisk skicklighet.

I Stuhlmanns första häfte finner läraren ett rikt urval af geometriska bildningar, som med stor fyndighet äro sammansatta af räta linier. När det blir fråga om krokiga linier, utbytes det rutade pappret mot punkteradt, hvarigenom ock en öfvergång vinnes till teckning på frihand. I motsats till sistnämda öfning kallas nemligen den föregående »bunden teckning«, enligt det

tyska »gebundenes Zeichnen«, men kanske icke alldeles egentligt, eftersom här alldeles icke är fråga om lineal och cirkel: oaktadt denna något vilseledande benämning på kursens första stadium, ingår icke ritning i någon form i Stuhlmanns system; element af projektionsläran och linearperspektivet hänvisar han till undervisningen i matematik.

Hr Keinänen, hvars »lätta öfningar« motsvarar detta Stuhlmanns första stadium, har icke användt det punkterade pappret. Hans plan är att på de »lätta öfningarna« låta omedelbart följa den samling af större studieblad, som han tidigare utgett under titel »elementaröfningar« (se Finsk Tidskrift, t. VI, 247). Erfarenheten må afgöra om ej, sedan elevens hand så länge blifvit vand vid rutornas linier, någon svårighet möter i att vänja den vid full frihet. I Sverige synes man till och med ansett att de punkterade planscherna befunnits vara för få, hvarför ett supplement tillkommit i afsigt att ytterligare lätta öfvergången. Vi lemna dock derhän om det punkterade teckningshäftet kan vara ändamålsenligt.

Det andra häftet af Stuhlmanns kurs, egnadt för nio- till tolf-åringar, börjar den egentliga frihandsteckningen med enkla geometriska figurer, valda bland dem, som eleven tidigare utfört med tillhjelp af rutnät. Undervisningen går här ännu hand i hand med geometrins element och kunde, med hänsyn till lärarens förklaringar, kallas geometrisk formlära; dock anses rådligast att redan på detta stadium åtskilja de båda undervisningsämnena. Som förebilder tjena dels lärarens teckningar på taflan, dels väggtaflor. Derjemte fortsätter läraren att, genom diktering och förändring af uppgiften, öfva elevens fantasi till sjelfverksamhet, dock först när hand och öga blifvit väl vanda vid det fria arbetet. På dessa öfningar följer tecknande efter gipsreliefer, som nu intaga väggtaflornas plats. Det är mestadels enkelt stiliserade reliefer af bladornament, som föreläggas, och endast deras konturlinier, som böra sysselsätta eleven, för att han på dessa enkla saker må öfva sig att iakttaga noga föremålens begränsningar. Redan vid näst föregående öfningar delades klassen i grupper, enär det visat sig att olika begåfning låta framstegen blifva ojemna; här blir det ändamålsenligast att ge hvarje elev sin förebild. Läraren bör numera, då eleven är ansträngd genom att för första gången vara ställd gentemot ett verkligt föremål, icke söka egga hans fantasiverksamhet med uppgifter. Deremot införes redan på detta stadium — hvilket synes oss vara väl tidigt — ett slags kompositionsöfningar, i det att delar af lämpliga växter, dem eleven samlar sjelf, framställas och efterteckenas af lärare och lärjungar. Komponerandet begynner sedan med enkla geometriska ornament, der ett eller par element upprepas, hvarefter öfvergås till mera sammansatta arabesker.

Med sistnämda öfning alternerar klotsteckningen å kursens sista stadium. Dessa öfningar, som upptaga det tredje häftet, begynna som vanligt med enkla stereometriska former och fortgå till mera sammansatta som hälkälar, vaser, möbler och redskap. Utmärkande för Stuhlmanns system är att teckningen afser blott konturlinierna, hvilkas korrekthet lätt minskas.

om skuggningen inläres samtidigt. För att inöfva denna, hvilket sker blott genom iakttagelser af det naturliga ljuset, användes en sats af gipser med hög relief. Deremot kunna väl grunderna för projektionen icke undvikas vid klotsteckningen, men teorin för densamma äfvensom perspektivläran anses i realskolorna kunna lämpligare förenas med matematiken.

Med denna undervisning vill Stuhlmann icke komma längre än att flertalet lärjungar förmå att efter ögonmått och utan alltför svåra brott mot perspektivlagarna återge skolrummet och vanliga föremål deri, äfvensom sammanställa enkla växtarabesker. Det är välbetänkt att icke vilja drifva saken längre med två timmar i veckan, och berömvärdt att målet ställes så praktiskt, helst intet hindrar de undantagsvis förekommande mera artistiska anlagen att gå längre. Som ett företräde kan det ock anses att läroboken omfattar alla allmänna läroverk, såväl seminarier och folkskolor som elementarläroverken. Äfven fruntimmersskolan är särskildt tillgodosedd. För de qvinliga eleverna tas vid arabeskkompositionen på mellanstadiet hänsyn till sömnadsmönster, och i stället för klotsteckningen, som endast helt elementärt bibringas dessa elever, är för deras räkning en fjerde del tillagd, innehållande undervisning i tecknande och varierande af sådana mönster. Med denna fullständighet kan läroboken anses vara en genomtänkt och i detalj gående plan för de offentliga läroverkerken, af hvilken teckningslärarne äfven i våra skolor helt visst kunna hemta förträffliga råd och ett rikt urval af förebilder.

C. G. Estlander.

K. K. Tigerstedt: Tvenne förslag till Finlands styrelse af Göran Magnus Sprengtporten. (Öfvertryck ur Åbo Lycei program 1880—1881.) IX + 10 sid. 8:o.

Förf., bekant för denna tidskrifts läsare genom sina föregående studier öfver G. M. Sprengtporten, har här offentliggjort ett intressant bidrag till dennes karakteristik. Den lilla skriften utgöres af en inledning, deri förf. redogör för de hufvudsynpunkter, som genomgå de meddelade handlingarna, och af sjelfva aktstyckena, af hvilka det ena »Extrait d'un projet pour une forme de gouvernement pour la Finlande« författades år 1786, medan Sprengtporten vistades i Holland, och utan tvifvel var ämnadt att tjena till bas för de öfverläggningar, som egde rum mellan honom och den ryske ministern i Haag, med hvilken Sprengtporten under sin vistelse i Holland underhöll förbindelser, medan det andra är ett efter Finlands eröfring, 1808, uppgjordt förslag till författning för vårt land. Sprengtporten synes, då utkastet af år 1786 uppgjordes, icke mycket fäst afseende vid det lands faktiska förhållanden, för hvilket den tillämnade författningen var afsedd, men förslaget är dock ett anmärkningsvärdt vittnesbörd om Sprengtportens allmänna uppfattning af de politiska förhållandena. Egendomligt nog har Sprengtporten till förebild valt Nederländernas aristokratiska och föråldrade statsskick. Den tilltänkta nya staten skulle nemligen utgöra ett förbund af provinser, som

en hvar skulle bilda ett slutet helt, en suveränitet med egen guvernör, egen biskop och egen representativ församling, bestående af medlemmar af adeln, presterskapet, borgare- och bondeståndet. Provinserna skulle dessutom hafva en gemensam representation, »la diète«, hvilken skulle sammanträda hvart fjerde år och bland sig välja deputerade, hvilka under namn af »congrès de la republique de Finlande«, således en myndighet motsvarande de så kallade general-staterna i Nederländerna, skulle handhafva centralregeringen. I denna, den vigtigaste institution i det egendomliga författningsförslaget skulle provinserna ståndsvis representeras. Biskoparne skulle vara sjelfskrifne, och om bönderne heter det att de borde företrädas af »odalmän«, valda vid provinsialförsamlingarna, ty omedelbar andel i förhandlingarna kunde de icke hafva, då de ärenden, som afhandlades, stode öfver deras uppfattning. Utg. har offentliggjort dokumentet enligt en afskrift i senatsarkivet i Helsingfors. Det senare författningsförslaget, från slutet af år 1808, är undertecknadt af en komité, bestående af ryska krigsministern Araktschejeff, generalen Knorring och Sprengtporten sjelf, men utg. anser med fullt skäl att Sprengtporten ensam är den verklige författaren. Detta förslag håller sig vida mer än det förra till verkligheten och synes närmast afse att bereda Finlands blifvande generalguvernör (såsom bekant var Sprengtporten dertill designerad) en nästan oinskränkt magt. Högsta myndigheten i landet skulle nemligen utöfvas af generalguvernören; han ensam vore ansvarig för ordningens upprätthållande och rättvisans behöriga skipande; alla civila embetsmän skulle vara honom underordnade, stå till hans förfogande och tillsättas af honom; endast då landshöfdingeembete skall besättas, föreslår han inför kejsaren tvenne kandidater. Anmärkningsvärd är äfven den bestämning, att general-guvernören endast genom vederbörande ryske minister skulle kunna meddela sig med kejsaren, en stipulation, som från början synes hafva förefallit Alexander I föga lämplig. Slutligen må nämnas att förslaget förutsätter att det ryska språket så snart som möjligt skulle blifva officielt språk i Finland. Såsom synes ingå i detta förslag bestämningar, hvilka utan tvifvel hade varit föga lyckobringande för vårt land. Aktstycket är meddeladt enligt en i svenska riksarkivet förvarad kopia.

Det vore önskligt att lärarekåren, mera allmänt än hittills skett, ville begagna sig af tillfället att i läroverkens årsprogram publicera resultaten af vetenskapliga undersökningar. Åbo lyceum, i hvars program flere uppsatser, alla af hr Tigerstedt, ingått, har gifvit ett vackert föredöme i detta afseende.

M. G. Schybergson.

Harriet Beecher Stowe: Lukinverkkoja; »The chimney cornerin« mukaan, suom. —y—n. Hels. 1880. (Kaunokirjallisuutta ulosannettua G. W. Edlund'in kust. IX). 93 sid. 8:o.

Det är godt att veta att fördomsfria amerikanska åsigter genom öfversättning finna en väg äfven till dem, som icke tala, läsa eller tänka förmedels något annat språk än det finska. Mrs Harriet Beecher Stowe, den

berömda förf. till »Oncle Tam's cabin«, ger oss i dessa »Lukinverkkoja« en försmak af det fria Amerika, hvarest alla gagnlösa förblifva namnlösa och hvarest den ärlige, enkle arbetaren aktas högre än den sysslolöse vällustingen. Den svenska, bildade allmänheten har haft tillfälle att göra sig förtrogen med författarinnans helsosamma moral i »Små tomtar«, »Små räfvar«, »Rosenrödt tyranni« med flere af hennes utgifna böcker, och vet således att hon väl icke besitter någon synnerlig originalitet, men att hvad hon säger är vanligen sant och rätt och att hennes arbeten hafva en kärna, som kan förtjena att smaka på af dem, hvilka mätta sina andliga behof med den lösa, franska literaturen.

I denna skrift moraliserar och reformerar hon hus och hem på ett sätt, som ger oss hvar och en litet att tänka på; herrskap och tjenstefolk, modedockor och välgörande fruar, värnlösa fruntimmer, alla få sig en släng af slefven. Fruntimren få här små vinkar huru de böra kläda sig och huruledes den fint uppfostrade qvinnan icke förlorar någonting eller blir mindre fin genom att hon förrättar ett gröfre arbete, med mera dylika helsosamma sentenser för de arma kammarjungfrurnas herskarinnor, som emellertid lära föga intressera sig för den populära fru Harriet Beecher Stowe. Hur skulle man också kunna intressera sig för folk, som sätta så litet värde på hvad »verlden« skattar högt och som anser husbondfolk och tjenare, negerslaf och hvit man höra till samma stora menniskoslägte.

Vi rekommendera denna bok åt de många, för hvilken den ock är skrifven, förvissade om att den helt säkert icke skall skada någon — tvärtom.

L. . . M.

Otto Lindfors: Två dikter; En sommarsaga; En prestgårdsidyll. Stockholm, Z. Hæggström, 1880.

Vi trodde att sommar- och prestgårdsidyller utgjorde en öfvervunnen ståndpunkt, till hvilken menniskorna knappast återkomme, emedan de, oroliga och jägtande som de äro nuförtiden, ej mera kände igen sina drag i idyllens lugna spegel. Vi antogo ock att skalderne uppgifvit förhoppningen att återföra menskligheten till den menlösa tillvarans förlorade paradis.

Att hr Lindfors nu publicerat icke en, utan två berättelser på vers af rent idyllisk natur, hvardera innehållande fem sånger, utgör ett ovedersägligt bevis att våra förutsättningar, åtminstone för hans del, voro förhastade.

Då den ena af dikterna blifvit prisbelönad af svenska akademin och den andra på lika goda grunder kunnat komma i åtnjutande af samma förmån, så afstå vi naturligtvis från att undersöka huruvida det är verklig poesi, dessa tvillingsfödda dikter bjuda på. Endast genom några utdrag vilja vi låta »En sommarsaga« göra hvad den kan för att införa läsaren i ett idylliskt fantasilif.

Boken har några illustrationer, och på sommarsagans första blad varsnar man bilden af en flicka. Det är hjeltinnan som skrifver. Något förändrad begynner man läsningen, men lugnas, då det visar sig att idyllens

hjeltinna författar endast ett litet flickbref, icke en afhandling, ej ens ett kärleksbref i vanlig mening, blott ett bref om kärlek. Adressaten är en ung väninna. Man tittar i brefvet och finner att förf. har rätt, då han säger:

Med ett ord hon är en ung,
hurtig, yr och svärmisk flicka,
som med lust och mod vill blicka
ut i lifvet. Hjerterkung
döljer sig ännu i leken.
Eldfängd är, men otänd veken.

Kommer så hjerterkung i skepnaden af en medecine doktor, han välkomnas af flickans morbror och moster, som är egare till det vackra Stjernvik, der Alice är féen —

och om ord och blick ej ljögo,
trifdes gästen väl tillsamman
med familjen, i hvars sköt'
han så hjertlig välkomst njöt.

En utfärd på båt, som doktorn gör i Alices sällskap, ger anledning till många vackra naturbeskrifningar, af hvilka vi vilja anföra följande prof:

Lugnt och still det var i qväll,
vågen svagt slog upp mot stäfven,
snabt och ljudlöst flög bland säfven
mången liten smärt libell.
Sommarqvällens ljusa dager
ännu låg kring nejden fager
och all glans från månen tog,
som stod blek och tunn bak skog;
trasten klart i lunden slog,
daggen ångade i gräset;
frid, blott frid i somnad verld.
Tyst de summo på sin färd.

Att resan gäller Hymens altare är ej svårt att gissa. För större säkerhets skull hänvisa vi till bilden öfver tredje sången och till orden:

»Säg, Alice, min flicka kär,
hur får jag din rodnad tyda«?
»O, min Harald, hur du ville«!

Den idylliska stämningen bibehålles, då förf. efter detta låter Alice utropa:

»Ack, jag vet så väl, så väl
hvad om detta morbror tänker:
valfrihet han helt mig skänker.

Alice har blifvit kallad »en hurtig, yr och svärmisk flicka«, och det är hon också: hon rider sin Gazell och beundrar Uhland. Den trygge doktorn ser intet ondt deri, utan säger helt lugnt:

»Förvisso skall i huslig tro
örninnan också reda bo,
der hon åt maken gifver
hans varma kärleks härd«.

Att doktorn skall blifva en god äkta man framgår bland annat deraf, att han, som för egen del hellre hör »ett pianos fulla ton« än ljudet af harpor och cittror, tillmötesgår sin svärmiska flickas böjelse för det romaneska, genom att på hennes födelsedag föranstalta en sångartäflan, der han, en ung Rodello, hyllar den älskade med en sång à la Uhland. Medtäflare fattas ej, och icke blott stolts Alice, utan också bokens läsare finna lättnad genom detta afbrott i ett ljufligt men tröttande enahanda.

»Prestgårds-Idyllen« är, liksom »Sommarsagan«, en berättelse på vers. Man har här en poetisk familjemålning, hemtad äfven den ur ett lugnt och fridfullt Arkadien. Goethes lära, att i idyllen det rent menskliga bör sofras från det slagg, som vidlåder det, har blifvit iakttagen i båda dikterna på det vackraste sätt. Att den store tyska skalden förmådde »låta till och med idyllens miniaturspegel återkasta rörelserna och förändringarna på verldsteatern«, det var hans egen oefterhärmliga konst.

—m—m.

Lea: Valda berättelser; andra serien: Ur minnet och fantasin, I; med 11 teckningar af Carl Larsson. Stockholm 1880, A. Bonniers förlag.

Leas prosa eger den sällsynta egenskapen af okonstlad natur och frisk ursprunglighet, och denna egenskap är utmärkande isynnerhet för hennes tidigare arbeten. Det är ett godt beröm, som hennes landsmän gifva henne, då de säga att hon är svensk till själ och hjerta; påstå vi att hon derjemte är stockholmsk i hög grad, så innebär detta visst icke heller något tadel, men förklarar dock egenheten att, hvart än scenen för Leas berättelser är förlagd, så har man alltid stockholmare för sig.

Som en stor förtjenst hos förf. anse vi det, att hon aldrig sträfvar högre än hennes begåfning medger; vill hon någon gång helt anförtro sig åt fantasins vingar, händer det att vingarna begynna sloka, något som dock ej är så alldeles farligt för Lea, emedan hon förstår att gladt och obesväradt åter intaga den för henne naturliga ståndpunkten. De väl skildrade småsituationerna ha ej blott förmågan att roa, de väcka också ofta nog allvarliga tankar. Man läser ej utan rörelse berättelsen om »min fostermor«, som med sitt strykjern väl förnöjd och framgångsfullt kämpar för sin och de sinas existens, som utan någon känsla af missmod unnar de rika deras guld och all den lycka de med detsamma förmå köpa, som, der hon i skuggan af en albuske firar en hvilodag smuttande på ett halfstop svagdricka, utan afund tänker på huru champagnekorkar smälla i Berns salong.

Vi finna emellertid att vi här ha teckningen af en gestalt, hemtad ur »det Stockholm som går«, om det ej redan är gånget. Det är sådana af förgångna tider färdiggjorda och derför lättare uppfattade och tecknade karakterer, som tilltala förf., medan hon ej tyckes tilltro sig förmågan att finna en hållpunkt inom det i uppvaknande stadda nya lifvet i qvinnans verld, och väl derför förbigår detsamma. Att Leas berättelser, genom ett sådant förbigående af hvad som rör sig i tiden, förlora egenskapen att våra nutidsbil-

der, kan ej förnekas. En lärdom god för alla tider, och ej minst för nutidens qvinnor, så oroade genom bemödanden att liksom i luften gripa efter något, som kunde uppfylla tillvaran, innehålles dock i dessa berättelser, lärdomen att en fast hållning står att finna icke i lösgörandet från det religiösa, utan i ett allt innerligare samband med detsamma.

—m—m.

P. A. Norstedt & Söners Förlagskatalog. Sthlm 1880. 196 sid. 8:o.

Vi kunna icke hoppas att vinna något synnerligt intresse hos läsaren för en så torr sak som en bokkatalog, helst denna utgör en förteckning öfver en enskild firmas förlagsartiklar, men vi kunna icke underlåta att framhålla en så hedrande och vacker verksamhet som den, hvilken afspeglar sig i denna bokförteckning. Man finner der många föråldrade och äfven betydelselösa böcker, men knappast nog någon, som kunde kallas dålig. Under sin snart sextioåriga verksamhet — firman grundades 1823 —, har den förenat med denna renhet i valet af förlagsartiklar en sträfvan efter det gedigna i innehållet och solida i utförandet, som ger den ett eget och utmärkt rum i den svenska förlagshandeln. Om det är en berömmelse att hafva varit Geijers och Tegnérs förläggare, så är det en förtjenst att vara utgifvare af Svenska akademins, Vitterhets-, Historie- och Antiqvitetsakademins, Svenska vetenskapsakademins och Svenska landtbruksakademins handlingar och skrifter. På dess förlag gå eller gick i tiden äfven Nordisk tidskrift, Hygiea, Läsning för folket, Tidskrift för hemmet, Statistisk tidskrift, Svensk författningssamling, Bokhandelstidning och andra dylika. Vi ligga icke så noga in i förhållandena, men tro oss dock kunna antaga att vid en sådan verksamhet man måste hafva afsett det allmänna bästa mera än sin egen fördel. Särdeles betydande är den befrämjan, hrr Norstedt & Söner gifvit den inhemska historien genom Historiskt bibliotek utgifvet af Silfverstolpe, Styffes Bidrag, Svenskt Diplomatarium, Handlingar rörande Sveriges historia utgifna af Riksarkivet, kgl. Samfundets handlingar rörande Skandinaviens historia. Svenska Riksarkivets pergamentsbref, Sveriges Ridderskaps och Adels riksdagsprotokoll, Sveriges traktater utgifna af Rydberg, tillsammans inemot fyratio volymer mesta delen gamla handlingar, som mången annorstädes pläga endast med allmänna medel fås i dagen. Dertill komma historiska verk sådana som Strinnholms, Odhners, Hans Forssells, I. Mankells krigshistoriska arbeten, Afzelii sagohäfder, Gustaf II Adolfs skrifter, Fersens skrifter, Engeströms och Ehrensvärds minnen. Bland betydande svenska författarenamn, utom de många som redan nämts eller ingå i de lärda och vittra handlingarna, förekomma oftare å firmans lista Anjou, C. P. Hagberg, musikern Cronhamn, Böttiger, v. Beskow, O. Eneroth, A. Fryxell, Gödecke, H. Hildebrand, G. E. Klemming, öfversättaren C. A. Kullberg, A. Hazelius, O Montelius, S. Nilsson, A. E. Nordenskiöld, C. R. Nyblom, E. E. Rydqvist, P. A. Siljeström, O. P. Sturzen-Becker, P. E. Svedbom, W. E. Svedelius, A. H. och T. Wistrand. En sådan verksamhet i den högre odlingens tjenst

inger berättigade anspråk, och derför skulle vi hafva tyckt att de vanliga tidningsreklamerna kunnat saknas under artiklarna i P. A. Norstedt & Söners förlagskatalog.

* *

G. Thomasius: Predikningar på alla kyrkoårets bön- och högtidsdagar, öfvers. af A. Dahlgren; h. 1—3. Sthlm 1880, A. W. Carlson. 8:o. 384 sid.

I. C. Heuch: Fra Herrens Hus; fire Prædikener; 2 Opl. Kristiania 1880, Cammermeyer. 12:o. 76 sid.

Om hvarje tid har sin afgud, kan man måhända säga att vår tid egnat sin dyrkan åt menniskoandens höghet och åt resultaten af dess forskningar. Det är mot detta afguderi och den dermed parade otron, som båda desse predikanter höja sina stämmor, för att ställa menniskoanden på sin plats och ge Herran äran, eller, med andra ord, visa att menniskans sanna höghet består i hennes samband med Gud. Lifvade begge af innerlig fromhet, gå de dock härvid på olika sätt till väga. Medan den norske predikanten söker att med kraftfull hand slita från afguden dess inbillade storhet, blottställande i ordets ljus och med sanningskärlekens skoningslösa nit den i menniskohjertat så allmänt rådande fariseismen, spörjande med strängt allvar hvarthän lifvet syftar och visande huru allenast försonaren förmår ställa gudsbelätet till rätta hos menniskan, söker den tyske teologieprofessorn med ständiga hänvisningar till bibelordet väcka en tro, som dock hans varma välmening svårligen skall lyckas upptända, då ju tviflaren ej med samma tillförsigt nalkas den källa, ur hvilken han så ymnigt öser. De tre upplagorna af hans verk bevisa dock att hans fromma andakt tilltalat många sinnen, ehuru vi för vår del känna oss mera anslagne af den friskare och mägtigare ande, som går igenom Heuchs kärnfulla tal.

† †

Öfversigt.

Bildande konst. En angelägenhet, som under våren tagit konstföreningens uppmärksamhet upprepade gånger i anspråk, har varit frågan om inköpet af den så kallade Göhleska tafvelsamlingen. Redan på årsmötet, då saken första gången förevar, uttalade sig föreningen för önskvärdheten af tafvelsamlingens förvärfvande, ehuru man då och likaledes vid extra mötet den 31 mars icke kunde enas om priset och sättet för den erforderliga summans anskaffande. Det såg redan ut som om denna tafvelsamlings vandringsfärd till norden endast skulle blifva ett kort besök i vårt land, då omsider några vänner till konstföreningen, efter att hafva förvärfvat eganderätten till samlingen, ånyo hembjöd den samma åt föreningen till inlösen för ett pris, som till och med sakens motståndare torde nödgas erkänna vara hittadt. Aderton tusen mark för 48 taflor, således i medeltal 375 mark för stycket, kan icke anses vara en stor summa, äfven om samtliga taflor vore kopior; men då nu otvifvelaktigt åtminstone några äro original af mästare, hvilkas verk anses berättigade till en plats i större museer än vårt, blir priset icke mycket olikt ett röfvarpris. Dermed var nu det ena hindret undanröjdt, och det lyckades äfven att aflägsna det andra, sedan man funnit på en annan utväg att hopbringa hvad som komme att erfordras till gäldande af det eventuela statslånet, än den som först föreslogs, nemligen att dertill använda någon del af räntan från den Hovingska fonden. Inköpsfrågan afgjordes på mötet den 25 maj, så vidt densamma berodde på konstföreningen, utan någon meningsskiljaktighet bland de närvarande. Härmed kunde nu saken anses vara fullkomligt på det klara, så framt icke penningefrågan ännu vore sväfvande, så länge man icke känner utgången af föreningens anhållan hos regeringen om ett räntefritt statslån till köpesummans belopp. Dock torde det vara så mycket mindre skäl att befara att saken skall stranda härpå, som förhållandet i sjelfva verket för staten gestaltar sig helt enkelt sålunda, att hvad den nu komme att gifva med ena handen, den inom en kanske icke alltför aflägsen framtid kommer att återtaga med den andra. Det tyckes nemligen högst sannolikt, att konstföreningens samlingar en dag komma att ingå som hufvudbeståndsdelen i ett finskt nationalmuseum. Under sådana förhållanden skulle kanske ett direkt bidrag från statens sida i förevarande fall låta väl försvara sig.

Det tyckes som om allmänheten borde hålla konstföreningen räkning för att hon, i förbidan på det blifvande statsmuseet, söker skapa ett offentligt konstgalleri, der icke blott den inhemska konsten är representerad, utan äfven i mån af omständigheterna verk af utländska, äldre och nyare mästare upptagas. Likväl hafva enstaka röster i dessa tider höjts häremot, förme-

mande att det låge utom området för en konstförenings verksamhet att bilda ett museum. Härtill kan nu först och främst genmälas att dessa röster hafva nog sent höjt sina varningsrop, då det är allmänt bekant att idén om ett konstgalleri uppstod redan under de första åren af föreningens tillvara. I 1849 års stadgar heter det att »taflor och konststycken, tjenliga till mönster för eleverne i föreningens ritskolor« borde inlösas. Att ordet »konstsamling« här icke ingick, gjorde föga till saken, ty allt från denna tid har det både de jure och de facto legat inom konstföreningens verksamhetskrets att bilda ett konstgalleri. Hvarför då nu vilja förneka det berättigade och gagneliga i detta bestående faktum? Hvarför höjdes inga röster 1849 mot inköpet af omkring 20 stycken af Lauraei arbeten? Hvarför yrkade man icke 1851 på att den frikostiga kejserliga gåfvan af ett tretiotal äldre utländska taflor från den Klinckowströmska samlingen borde artigt tillbakavisas, i fall den på samma gång uttryckta önskan, att de värderikaste af dem måtte för alltid i konstföreningen förvaras, såsom början till ett målningsgalleri, skulle stått i strid med föreningens syftemål? Inköpet af den Göhleska tafvelsamlingen är sålunda ingalunda ett brott mot lag och tradition, såsom man låter påskina, derför att det så passat i stycket, ty om vi icke misstaga oss, ha samma röster förut varit med om att inköpa utländska arbeten t. ex. ur den Walléenska samlingen.

En annan fråga är huruvida samlingen i sin helhet eller åtminstone större delen af de hembjudna taflorna ega ett sådant konstvärde, att deras förvärfvande kunde bidraga till höjandet af konstsinnet hos den allmänhet, som besöker konstföreningens galleri. Äfven i detta hänseende hafva olika åsigter gjort sig gällande, hvilket för öfrigt är högst naturligt, då man här i brist på säkra data om verkens ursprung lätt råkar in i smakens och de enskilda tyckenas hvirflande strömfåra. För att emellertid bringa all möjlig utredning i frågan, hafva konstföreningens förtroendemän inslagit den enda väg, som stod öppen till ernående af den önskade vissheten i en sak, der många tro sig vara kallade att föra talan, men der endast få äro förtjenta att höras. Icke tillfredsstäld med den expertise, den petersburgske konsthandlaren Negri på dåvarande egarens anmodan underkastat taflorna, begärde och erhöll man ett motiveradt utlåtande af den k. ryska konstakademins expert A. Somoff. Denne kommer öfverhufvud till ett för taflornas konstvärde ganska förmånligt resultat. Endast några få äro moderna kopior, ganska många betecknar han utan tvekan som original, om också i vissa fall frånkännande dem det lysande namn, de i katalogen burit, och resten utgöres af äldre, delvis förträffliga skolarbeten. Den som anser endast originalstycken vara värda att upptagas i ett museum och särskildt i konstföreningens, kan visserligen känna sig sviken i sitt hopp beträffande den Göhleska tafvelsamlingens autencitet. Men öfverhufvud torde det vara bäst att här hos oss slå ur hågen alla dylika tankar på samlingar af de gamle mästarnes verk i original, ty för att uthärda konkurrensen på den stora konstmarknaden skulle kräfvas tiofaldigt större summor, än nu är fråga om, och till slut

skulle man kanske ändock icke ega absolut säkerhet om att det tiotal taflor, som förvärfvats med så stora uppoffringar, vore äkta. Vi hafva icke råd att bestå oss lyxen af några stora, lysande namn, men hvad vi deremot alltid med god vilja mägta med, är att pryda vårt konstgalleris väggar med goda verk i andra handen, egnade att ge en föreställning om den ursprunglige mästaren och att tjena som måttstock för bedömandet af hvad vår egen konst frambringar. Och i detta hänseende fyller den Göhleska tafvelsamlingen alla rimliga fordringar.

Tillförlitligheten af hr Somoffs expertise kan icke gerna dragas i tvifvelsmål, helst den samma i flere vigtiga punkter stämmer väl öfverens med hr Negris uppskattning, om också icke i bestämmandet af penningevärdet å enskilda taflor, i hvilket hänseende den senare, af för öfrigt lätt begripliga skäl, varit ganska frikostig. Emellertid har man på enskildt håll velat förringa värdet af de petersburgske experternes utlåtande. Inför dessa olika meningar återstår det ingenting annat än att väga auktoritet mot auktoritet och låta den större fälla utslaget. Den enskilde konstnärens omdömen, huru värdefulla de än i öfrigt må vara, synas dock, när det gäller att fastställa äktheten af äldre konstverk, böra träda tillbaka för de mest kategoriska försäkringar afgifna af män, hvilka egnat hela sitt lif åt detta svåra värf, hvartill kompetens först efter långvariga specialstudier kan vinnas.

Det har blifvit sagdt att tafvelsamlingar af samma värde som den Göhleska ständigt gå i utlandet under klubban till rampris, och man har med detsamma gifvit en vink om att konstföreningen, om hon nu en gång vill hafva gamla taflor, der kunde finna sitt lystmäte. Detta är godt och väl, men man har dervid endast förgätit tvenne icke alldeles ovigtiga saker: för det första kräfves det till dylika auktionsinköp ett ombud, som ombesörjer saken och till hvars smak och urskilning man kan sätta full tillit, och underhållet af en dylik agent torde icke gå af för ett rampris. För det andra måste konstföreningen, i fall hon inslår en dylik väg, vara beredd på att ständigt ha till hands kontanta medel för att honorera de gjorda inköpen. Man kan lätt tänka sig hvilka svårigheter, att icke säga omöjligheter, ett dylikt system skulle möta vid sin tillämpning. Icke heller torde det vara skäl att i alltför stor skala fortgå på den hittills vanliga vägen att komplettera konstsamlingen med äldre taflor ur det på enskilda händer i landet befintliga förrådet. Resultatet visar sig i den temligen brokiga profkarta, konstföreningens samling af gamla taflor företer, hvarförutom prisen vid en dylik minuthandel ofta nog ställa sig jemförelsevis höga. I betraktande häraf kan man icke annat än lyckönska konstföreningen till det gynsamma tillfälle, den enskilda företagsamheten beredt henne till förvärfvandet af en god tafvelsamling för ett godt pris.

Enligt ingångna underrättelser från Paris nalkas lermodellerna till Runebergs staty med stora steg sin fulländning, och i höst om ett år hoppas konstnären hafva verket färdigt gjutet i brons. Den vigtigaste af de förberedande åtgärderna här hemma, bestämmandet af platsen, är äfven redan

verkställd. Komiténs val har fallit på midtelpartiet i den mellersta esplanaden mellan N. och S. Esplanadgatorna. Af öfriga på förslag varande platser hade sqvären framför Nya teatern förordats af det på komiténs begäran af konstföreningen och konstnärsgillet nedsatta utskottet. Det hade varit önskligt att i en sak, som så lifligt intresserar hela den bildade allmänheten, komitén velat bringa till denna allmänhets kännedom de motiv, som föranledt det gjorda valet af plats, ty så länge detta icke skett, faller det sig svårt att förstå hvilka afgjorda företräden platsen i mellersta esplanaden eger framför den i teatersqvären. Tvärtom synes den förra vara behäftad med vissa brister, hvilka icke vidlåda den senare. Ehuru för närvarande stora fyllnadsarbeten pågå i mellersta esplanaden, torde dock icke meningen vara att utföra dem i sådan skala, att marken blefve fullkomligt plan, utan kommer hon alltid att visa i genomskärning en icke obetydlig lutning från söder till norr. Att på en dylik terräng uppresa en staty, kan icke vara rätt i sin ordning, helst, då statyn kommer att vända ansigtet mot öster, den sneda fordlinien icke kan undgå att falla i ögonen på den, som nalkas statyn framifrån. Bristen är visserligen icke omöjlig att afhjelpa genom ytterligare påfyllning, men dertill kräfvas större summor, än kommunen torde vara benägen att tillskjuta. Genom sin belägenhet har mellersta esplanaden blifvit en genomgångsplats, som begagnas med fördel till genväg för den del af befolkningen, som har brådt om att komma till målet för sin vandring. Äfven i detta hänseende är platsen föga lämplig för uppresandet af en staty, helst af en skald, hvilken man icke gerna ville tänka sig stående midt i vimlet af dagens små bestyr och omsorger. Vidare komme statyn här att sakna hvarje arkitektonisk bakgrund, och om man tänkt sig att denna kunde ersättas af grönskande lölmassor, så är detta dock endast ett palliativ, hvarförutom såväl den nu lefvande som den närmast följande generationen torde hafva hunnit vandra all verldens väg, förrän träden uppnått den höjd, att de kunna tjenstgöra som fonddekoration för den 25 fot höga statyn. Det monumentala bildverket och arkitekturen äro med hvarandra så nära förbundna, att det förra icke gerna lösryckes ur sambandet med den senare, utan att detta sker på bekostnad af effekten. De enskilda byggnader, som finnas eller komma att uppföras längs de båda esplanadgatorna, kunna knapt nog tagas med i beräkningen. Ty äfven förutsatt att deras arkitektoniska utstyrsel blir något så när tillfredsställande, så skall man näppeligen mellan denna omgifning, der tvifvelsutan handelsboden kommer att intaga hufvudparten, och skaldens staty kunna spåra det idésammanhang, man här önskade klart uttryckt.

Större delen af de ofvan gjorda anmärkningarna drabba deremot icke platsen i teatersqvären. Här är marken så godt som jemn och skulle med jemförelsevis lindrig kostnad kunna ytterligare planeras och i någon mån höjas. Stället är lugnt och fridfullt, icke för långt aflägset från centraltrafiken, men icke heller liggande midt på den stora stråkvägen till dagens marknadsplats. I den prydliga teaterfacaden finge statyn en skäligen god bak-

grund, och mellan det åt den dramatiska konsten vigda templet och skaldens minnesstod förefinnes en osökt frändskap, hvilken derför icke kunde undgå att verka stämningsfullt på betraktaren.

Engels vackra verk, biblioteksbyggnaden är numera fullt färdig efter den undergångna grundliga restaurationen. Ingenting har sparats på att sätta den dyrbara byggnaden i ett skick värdigt dess höga ändamål. Resultatet måste äfven anses vara öfverhufvud fullt tillfredsställande och hedrar de konsterfarne män, som ledt och utfört arbetet. I allmänhet har man sökt att med pietet följa den ursprungliga anordningen, ehuru man dock med rätta icke deraf låtit binda sina händer mer än tillbörligt var. Hvad som i synnerhet gör detta restaurationsarbete snart sagdt epokgörande i vår byggnadshistoria är att man brutit med den gamla slentrianen att dekorera allt i hvitt eller grått, och omsider låtit färgen, full och kraftig, få göra sig gällande. Den kasetterade kupolen med sina i matt guld hållna rosetter är af förträfflig verkan, tamburen är smyckad med lyror och andra emblemer, och de fyra pendentiven äro sinnrikt utfylda med lämpliga symboler: en svan (poesin), en örn med åskviggar i sina klor (vältaligheten), en uggla sväfvande öfver Minervas hjelm (visheten) och en tupp med en slingrande orm och en skål (läkarevetenskapen). I salens fyra lunetter, hvilka förut upptogos endast af symboler, äro nu anbragta reliefimiterande figurrika allegoriska målningar, framställande de vetenskaper, hvilka finnas i salen representerade, näml. filosofin och poesin, de bildande konsterna, språkforskningen och juridiken. I de båda sidosalarna, af hvilka den norra är hållen i gulbrun, den södra i gråGrön färgton, finnas i lunetterna likaledes allegoriska bilder: i den förra af teologin och läkarevetenskapen, i den senare af historien och naturvetenskaperna, angifvande de båda salarnes bokliga innehåll. Vid bedömandet af dessa målningar, mot hvilka åtskilliga detaljanmärkningar kunde göras, bör man ihågkomma att de icke vilja gå och gälla för annat än hvad de äro dekorationsstycken, integrerande delar af rumutsmyckningen. Här har det framför allt gält för konstnären att uttrycka den allegoriska tanken i en enkel komposition, så att det på en gång svläfvande och liflösa, som ligger i allt allegoriskt, så mycket som möjligt försvinner. Ur denna synpunkt icke blott försvara bilderna väl sin plats, utan bidraga äfven väsentligen till det goda intryck, ett besök i bibliotekssalarna i deras nuvarande skick efterlemnar. Dessa målningar äro såväl komponerade som utförda af artisten *S. Falkman*. Arkitekten *F. A. Sjöström* har haft hufvudledningen af hela restaurationsarbetet och särskildt utarbetat planen till den arkitektoniska dekorationen, vid hvars utförande målaren *C. H. Carlsson* aflagt ett vackert prof på sin konstskicklighet.

Ett annat verk af Engel, som länge stått och väntat på sin slutliga fullbordan med hänseende till dekorationen, är universitetets solennitetssal. Redan tidigare har i denna Tidskrift framhållits det mindre värdiga skick hvari denna hufvudstadens förnämsta festsal i långliga tider befunnit sig. Numera är likväl en förändring af förhållandet på god väg att genomföras.

sedan på uppdrag af konsistorium en komité utarbetat ett detaljeradt förslag till salens restaurering. Likasom i biblioteket är äfven här meningen att låta de nakna, kalla och gråduskiga vägg- och takytorna lifvas och värmas af färg. Man har tänkt sig salens dekoration utförd i blått och guld, hvilken färgsammansättning synts mera harmoniera med byggnadens stylperiod, än om dertill skulle väljas en dunklare och färgrikare skala. Pilastrarnas och kolonnernas kapitäl komme att förgyllas, och takdekorationen skulle med anslutning till den nuvarande orneringen komma att utföras i planornament med tabletter upptagande fakulteternas emblem eller namn. Dessutom har man föreslagit att i sammanhang med dessa dekorationsarbeten bringa till verklighet Engels otvetydiga afsigt att äfven gifva åt de båda syskonkonsterna tillfälle att samverka med arkitekturen. Genom aflägsnandet af de vanprydande kakelugnarna, som komme att ersättas genom ett tidsenligt värmeledningssystem, skulle tvenne af de fyra nischerna i murväggens nedre fält återställas, och här blefve en förträfflig plats för uppställande af fyra byster af män, som gjort sig väl förtjente om högskolan, exempelvis några af dess kanslerer, såsom Pehr Brahe, Jakob Tengström, Robert Rehbinder och Alexander Armfelt. Äfven för våra målare skulle tillfälle till utförande af monumentala verk beredas. Tvenne serier dylika äro föreslagna: den ena å de fyra sidofälten mellan läktarne och fönsterväggen skulle bestämmas för mytologiska eller allegoriska ämnen, afseende de fyra fakulteterna, och den andra serien åter, som finge rum i de tre fälten öfver ingångsdörren, anslås för skildringar ur universitetets eller den literära odlingens i landet historia. Denna plan, hvars utförande vi hoppas icke skall möta några hinder af ekonomisk eller annan art, bör helsas med glädje icke blott af den finska hufvudstadens allmänhet, utan äfven och kanske mest af Finlands konstnärer, för hvilka omsider tillfälle yppas att en gång få kläda stora tankar i ädel skrud.

Hufvudparten af den konstnärliga dekorationen af solennitetssalen skulle tillfalla våra målare. Men våra bildhuggare skulle icke heller bli lottlösa, i fall Helsingfors lutherska kyrkoförsamling beslöte sig för att förverkliga Engels intentioner beträffande de tre stora nischerna i Nikolaikyrkans centralparti. Arkitektens mening vid anbringandet af dessa nischer kan icke gerna ha varit att de i all framtid skulle stå toma. Också torde på en af Engels ritningar finnas antydda skulpturverk på dessa platser, hvilka derför lämpa sig förträffligt. I fall ett icke alltför dyrbart material valdes för de tre statyerna, skulle säkert kostnaden ställa sig så föga högt, att inga allvarliga betänkligheter i ekonomiskt hänseende borde förefinnas. Största svårigheten blefve att utfinna lämpliga motiv, som på samma gång de voro lättfattliga och tilltalande församlingens religiösa känsla, tillika vore egnade att gifva konstnärernes inspiration en ädlare flygt. Man kunde tänka sig flere olika kombinationer. I fall symboliska bilder af tron, hoppet och kärleken icke vore af nog stort intresse eller historiska personligheter, såsom Luther, Agricola och biskop Henrik, i ett eller annat afseende icke fullt tillfredsställande, så skulle kanske församlingen mera anslås af en kombination Luther,

Moses och Elias, eller måhända ännu bättre af Moses (lagen), Johannes Döparen (evangelium) och David (kyrkosången), i hvilka sålunda gudstjenstens hufvudelement, det predikade ordet och sången finge ett vackert uttryck. Vi hafva med dessa korta antydningar endast velat bringa saken till tals, i hopp att den samma å kompetentare håll skall vinna all den uppmärksamhet den förtjenar.

H. af Schultén.

Teater. Då vi senast lemnade våra teatrar, tycktes deras verksamhet afbruten för den återstående delen af spelåret i följd af händelserna i S:t Petersburg den 13 mars. Förbudet emot offentliga nöjens anställande upphäfdes emellertid den första maj, hvarefter representationerna åter togo sin början med ny ifver och fart. Ehuru särskildt beträffande den svenska teaterns prestationer under denna sista del af säsongen mycket vore att erinra om, många varaktiga konstnjutningar att taga vara på, finna vi det dock mera gagneligt att nu, då säsongen redan är afslutad, i stället gifva en kortfattad redogörelse för hela det förgångna spelåret, dervid görande början med den svenska teatern, hvars verksamhet derunder ter sig mest framgångsrik.

Representationerna på denna teater begynte den 1 september och fortgingo, frånsedt det ofrivilliga afbrottet under kejsarsorgen, med merendels tre, men ofta äfven fyra föreställningar i veckan till den 13 juni, då *Advokaten Knifving* med hr *Mallander* såsom gäst i titelrolen afslutade säsongen. Under denna tid hafva gifvits 110 föreställningar, bland hvilka må nämnas tvenne festrepresentationer, den ena till Nordenskiölds firande den 13 januari, då Gabriel Lagus' nutidsskådespel »Den nye adjunkten« för första gången uppfördes, och den andra på Runebergs' födelsedag den 5 februari, hvarvid skaldens efterlemnade komedi »Trassel« gafs äfven för första gången. För representationerna hafva tagits i anspråk 30 pjeser, af hvilka mer än hälften eller 16 stycken äro nya på repertoiren, hvilken sålunda har vunnit en icke obetydlig tillökning. De gifna styckena hafva icke alla ensamt utfylt programmet för en spelafton, men de bilda tillsammantaget 24 särskilda program, hvarigenom således medeltalet för hvar pjes uppgår till 4 à 5 föreställningar.

Uppräknade i den ordning, de blifvit gifna, äro säsongens pjeser följande: *Hans hustru*, komedi i en akt af Gantz zu Putlitz (ny); *Richelieu's första vapenbragd* (Les premières armes de Richelieu), komedi i 2 akter af Bayard och Dumanoir; *Vildfågel* (Wildfeuer), dram i 5 akter af Fr. Halm (ny); *Sullivan*, komedi i 3 akter af Mélesville; *Enkans man* (Le Mari de la veuve), komedi en akt af Dumas, Bourgeois och Durrieu; *Förlofningen vid lyktsken* (Le mariage aux lanternes), operett i en akt af Carré och Battu, musiken af Offenbach; *Les Fourchambault*, komedi i 5 akter af Emile Augier; *En fattig ung mans öden* (Le roman d'un jeune homme pauvre), komedi i 5 akter Octave Feuillet; *Dora*, komedi i 5 akter af V. Sardou (ny), *Kean, ou desordre et genie*, skådespel i 5 akter af Dumas père, Theaulon och de Courcy; *Doktor Klaus*, lustspel i 5 akter af A. L'Arronge (ny).

Rosen i S:t Flour, operett i en akt med musik af Offenbach; *Fru Inger til Österraad*, skådespel i 5 akter af H. Ibsen (ny); *Den hvita halsduken*, komedi i en akt af Gondinet; *Vermländingarne*, tal- sång- och dansspel af F. A. Dahlgren; *Den ondes besegrare*, folkkomedi i 5 akter af Th. Overskou; *Den nye adjunkten*, skådespel i 5 akter af Gabriel Lagus (ny); *Eva*, skådespel i 4 akter af C. Hostrup (ny); *Trassel*, komedi i 3 akter af J. L. Runeberg (ny); *En lektion på harpa* (Harfenschule), komedi i 3 akter af Brachvogel (ny); *L'Avocta Patelin*, komedi i 3 akter af Brueys och Palaprat (ny); *Det omöjliga möjligt*, enaktsskådespel af C. F. Wahlberg (ny); *Fortunios visa* (La chanson de Fortunio), operett i en akt af Cremieux och Halevy med musik af Offenbach; *Madame Caverlet*, komedi i 4 akter af Emile Augier (ny); *Välgörande fruar* (Wohlthätige Frauen), lustspel i 4 akter af A. L'Arronge (ny); *Don Cæsar de Bazano*, skådespel i 5 akter af Dumanoir och d'Ennery; *En brist i uppfostran*, skådespel i 5 akter af Achille Montignani (ny); *Ungdom*, komedi i 5 akter af H. Christiernsson (ny); *Främlingen* (L'Etrangère), komedi i 5 akter af A. Dumas fils (ny); *Advokaten Knifving*, lustspel i 2 akter efter Terentius.

Ett märkeligt faktum är att bland ofvan uppräknade stycken ej förekommer ett enda sorgespel, hvilken omständighet helt visst ej blott är en tillfällighet, utan härrör af den moderna uppfattningen och smaken, hvilken för visso blir allt mera främmande för det tragiska dramats djupt gående och allvarsfulla konflikter. Det är med komedierna, framför allt med de moderna nutidsstyckena, i hvilka en i grunden allvarlig konflikt får en lycklig lösning, våra dagars scener tyckes hafva sina bästa framgångar. I sjelfva verket är det ganska svårt att göra skilnad emellan komedi och skådespel i modern mening. Håller man sig blott till titlarna, så hafva vi bland repertoirens tretio stycken 17 komedier och 8 skådespel eller dramer; det fåtal öfriga pjeser, som derjemte blifvit gifna, tillhör för det mesta operettens område. Af repertoirens nya pjeser äro 10 komedier och 6 skådespel.

Tager man i betraktande författarnes nationalitet, så äro af spelårets stycken 15 franska, 5 tyska, 3 inhemska, 2 svenska, 2 danska, ett norskt, ett italienskt och ett tillhör ursprungligen den klassiska repertoiren. Af de franska voro dock endast 4 nya, hvaremot de tyska och inhemska, det svenska och italienska alla voro nya. Såsom synes intaga de franska pjeserna obestridt första rummet på repertoiren, men det ser ut som om denna gång de tyska haft den bästa framgången. De franska skådespelen gåfvo nemligen 61 representationer, de tyska 31, de inhemska 13, de svenska och danska 7, det italienska 6 och det norska 3 representationer. I medeltal spelades således enhvar af de tyska pjeserna 6 gånger, hvaremot de franska och inhemska pjesernas medeltal var 4 föreställningar, de danska och svenska skådespelens endast 3. Afser man repertoirens stycken, hvar för sig, spelades Doktor Klaus 11 gånger, Dora 9, Vildfågel, Sullivan, En fattig ung mans öden och En brist i uppfostran alla 6 gånger, Richelieus första vapenbragd, Kean, Trassel, Harfenschule, Fortunios visa och Välgörande fruar, samtliga

5 gånger. Dessutom gåfvos 9 stycken fyra gånger, 4 stycken tre gånger, 5 endast två gånger.

Utom att ofvanstående siffror tala godt för teatern, ter sig dess verksamhet ur många synpunkter beaktansvärd. Efter flere års experiment med kombinerad opera och talscen, hvarunder teaterns ruin var hardt nära, beslöt man sig för att under detta spelår börja om igen från början och uteslutande egna tid och krafter åt uppehållandet af en svensk dramatisk talscen i hufvudstaden, och liksom vi vid spelårets början med glädje helsade detta sträfvande för den rent dramatiska konsten, så få vi äfven nu med tillfredsställelse intyga att det har krönts med fullständig framgång. Icke blott ur ekonomisk synpunkt är detta spelår det första sen flere år tillbaka, hvilket ej har lemnat förlust; äfven hvad repertoir och isynnerhet hvad spel beträffar, visar det sig fördelaktigare och framgångsrikare än på länge. I förra hänseendet har man främst att vidhålla den vackra tillökning den inhemska repertoiren vunnit genom Runebergs »Trassel«, slutförd af en bland våra yngre framstående författare, och genom hrr Lagus och Wahlbergs tvenne ofvannämda nutidsskådespel. Dervid bör äfven erinras om direktionens sträfvanden att medels utfästade pris söka upphjelpa den magra produktionen på detta område. I alla fall torde det ej ofta inträffat att man härstädes under samma spelår fått bevittna uppförandet af trenne nya inhemska originalpjeser. Bland teaterns utländska noviteter hafva de tvenne lustspelen af Adolf L'Arronge kraf på en viss uppmärksamhet, emedan denne moderna tyska possen-fabrikant dermed har gjort ett framgångsrikt inträde på vår scen. Vi ha tidigare yttrat oss om den art af dramatik, som dessa stycken representera. Förtrolighet med scenen saknar icke deras författare, men konstens lefvande anda har han icke förmått ingjuta i sina skapelser. De mest betydande bland de franska nykomlingarna äro Sardous »Dora«, Augiers »Madame Caverlet« samt »L'Etrangère« af Dumas fils. Dock har endast det förstnämda, som ock är det förtjenstfullaste, haft framgång härstädes; för de öfriga har allmänheten visat synbar likgiltighet. »Madame Caverlet« är också icke en pjes för våra förhållanden, hvilka redan hafva avancerat förbi den ståndpunkt, som gifver stycket dess egentliga intresse; och hvad »L'Etrangére« vidkommer, var hufvudpersonen af alltför blandad och omensklig natur för att rätt kunna intressera, isynnerhet då utförandet af detta parti i följd af en olämplig rolfördelning icke var tillfredsställande. Bland de nya styckena må vidare nämnas ett svenskt original »Ungdom« af Henrik Christiernsson och ett modernt italienskt skådespel »En brist i uppfostran« af Achille Montignani, det första i sitt slag på vår teater, för resten begge gjorda efter franskt recept och begge utan något större värde. Såsom en rest ifrån operatiden har teatern bestått sig en liten operettafdelning, hvilken dock ej har haft någon framgång med sina merendels skrala prestationer, så att äfven den utan saknad kunde undvaras.

För att slutligen tillägga några ord om spelet och de spelande, bör det väl erkännas att man ej sedan år 1874, då teatern till en del stod under samma

ledning som nu, fått bevittna så många njutningsrika aftnar som under detta spelår. Under säsongens lopp har teatern gästats af icke mindre än trenne framstående sceniska artister ifrån Sverige, nemligen skådespelarne *Georg Tornqvist, Viktor Hartman* och *Gustaf Mallander*. Den förstnämde uppträdde härstädes ifrån den 17 september till den 24 november inalles 26 gånger, hvarunder han med mycken framgång, såsom vi tidigare framhållit, utförde Sullivans och Keans roler i styckena af samma namn, Maxime Odiots i »Le roman d'un jeune homme pauvre« samt André de Maurillacs i Sardous Dora. — Hr Hartman gästade vår teater från den 11 maj till den 1 juni, derunder han uppträdde 3 gånger såsom Don Cesar de Bazano, 6 gånger såsom Markis Carlo di S:t Elia i »En brist i uppfostran« samt 4 gånger i »Ungdom«, i hvilket stycke han utförde Valter Thorssons rol. I denna skådespelare gjorde allmänheten en ny angenäm bekantskap, som gaf ett godt vittnesbörd om den skola, i hvilken Stockholms artister utbildas. Hr H. är icke någon öfvermägtig talang, såsom mången kanhända hade väntat sig, men han har en fin konstnärsnatur, som visar sig i den okonstlade flärdlösbet och den intelligenta måttfullhet, hvarmed han främst fängslar oss. Sin största framgång hade han härstädes såsom Markis Carlo i Montignanis skådespel, och vi tro att man länge skall erinra sig honom i flere scener från denna pjes. — Teaterns tredje gäst hr Mallander har föranledt en repris af »Advokaten Knifving«, hvari han under sin anställning vid nya teatern skördat sina bästa triumfer och nu äfven blifvit återhelsad med stort bifall. Hr M. inlägger också så mycken godmodig humor och värme i den skicklige »bränvinsadvokatens« person, att man ej kan annat än intagas deraf.

Teaterns egna krafter ha utgjorts af 81 personer, nemligen 14 skådespelare, 15 skådespelerskor och 2 elever. Främst på manliga sidan bör man väl ställa hr *Svedberg*, hvars vigtigaste roler under året ha varit Favrolles i »Dora«, prinsens af Wales i »Kean«, Lubowskis i »Doktor Klaus«, Niels Lykkes i »Fru Inger til Österaad«, Asmodeus i »Den ondes besegrare«, Björks i »Den nye adjunkten«, Fritz i »Trassel«, Beaumarchais' i »Harfenschule«, Dagvards i »Det omöjliga möjligt«, Hertig Septmonts i »L'etrangère«, flere andra att förtiga. Ett verkligt stöd för teatern är äfven hr *Agardh*, bland hvars nya uppgifter under året vi erinra oss Salomos i »Kean«, titelrolen i »Doktor Klaus«, Olof Skaktavls i »Fru Inger«, Alméns i »Den nye adjunkten«, Örners i »Det omöjliga möjligt«, majorens i »Välgörande fruar«, general de Lucas i »En brist i uppfostran«, Clarksons i »L'etrangère« m fl.; vidare nämna vi: hr *Arppe*, som med framgång spelat väpnarens rol i »Wildfeuer«, Rönnovs i »Eva«, Goldsachs i »Trassel«, Schmetterlings i »Ungdom« med flere; hrr *Klingstedt, Åhman* och *Löfving*, hvilka alla blifvit mycket använda under spelåret. — Bland skådespelerskorna intaga främsta rummen: fröken *Reis*, hvars bästa och anmärkningsvärdaste rol har varit Dianas i »En brist i uppfostran«, men som dessutom utfört flere andra magtpåliggande uppgifter, t. ex. Zigyas i »Dora«, »Fru Inger« med flere; fru *Skotte*, som under året har firat sitt 25-åriga jubileum, dervid hon på ett förträffligt sätt utförde fru Bernads rol i »Fourchambault«, hvarförutom hon med god framgång återgifvit Eva i stycket af samma namn, fru De Bernecourts rol i »Främlingen«, enkegeheimerådinnans i »Välgörande fruar« med flere; fröken *Grahn*, hvilken unga och omtyckta skådespelerska har gjort tydliga framsteg och under året mycket ofta användts, bland annat för hufvudrolerna i »Richelieus första vapenbragd«, »Vildfågel« och »Dora«. — Ytterligare kan antecknas att på teatern uppträdt en debutant hr *Dahlström*, som derefter engagerades vid truppen.

Finska teatern afslutade sina representationer för det förgångna spelåret den 29 maj med uppförandet af Shakespeares odödliga sorgespel *Romeo och Julia*, som helt nyligen blifvit öfverflyttadt till finska språket af hr *P. Cajander*. Då nämda stycke gifvit fem goda representationer och dess uppförande kan betecknas såsom ett steg framåt, vilja vi nämna några ord om utförandet af pjesen, innan vi öfvergå till att lemna en öfversigt af det förgångna spelåret.

Hufvudrolerna, som äro de för framgången afgörande i stycket, återgafvos: Romeos af hr *Ahlberg* och Julias af fröken *Aalberg*. Främst är det

den sistnämda, man har att tacka för att detta stora stycke kunnat skådas med intresse och skänka njutning på den finska scenen. Vi ha redan förut upprepade gånger lofordande framhållit fröken A:s vackra sceniska prestationer, så att vi nu kunna inskränka oss till några antydningar, som endast bekräfta våra tidigare omdömen. I ifrågavarande stycke framstod den dramatiskt gripande verkan af hennes spel fördelaktigast i den långa monologen i fjerde akten, som föregår intagandet af sömndrycken. Dylika scener utför fröken A. med ett sceniskt konstnärskap, som man knappast skulle vänta sig af en så ung skådespelerska. Deremot var hon kanske icke fullt lika lycklig i de vekare erotiska scenerna, i hvilka hennes talang icke är lika hemmastadd. — Var fröken A. en förträfflig Julia, så kan ej detsamma sägas om hr *Ahlbergs* Romeo Hr A. är en ung skådespelare, som tager sin sak på fullaste allvar och bjuder till allt hvad han förmår, men han är ännu icke vuxen de stora uppgifterna, hufvudrolerna i de sceniska verken. Framför allt verkar det högtidliga och larmande patos han lägger i framställningen störande, och derigenom gör ofta det hela intryck af en verklig feberyrsel. Det stumma spelet lider äfven af märkbara inkonseqvenser. Såsom ett studieförsök betraktadt förtjenar dock hr A:s Romeo erkännande. — De öfriga uppgifterna i denna pjes utfördes delvis ganska klanderfritt, såsom t. ex. munken Lorenzo's af hr *Leino* och ammans af fru *Aspegren*, dels äfven mindre lyckligt af de fleste öfrige, som vi lemna onämde På stycket hade för öfrigt mycken omsorg blifvit nedlagd, och resultatet utföll äfven måhända bättre, än man haft skäl att vänta af de klena ressurserna.

Under det nu afslutade spelåret 1880—81, hvilket på finska teatern begynte först den 19 november 1880, då Schillers *Maria Stuart* för första gången återgafs från denna scen, hafva med två eller merendels tre spelaftnar i veckan och halfannan månads uppehåll under kejsarsorgen inalles gifvits 53 representationer, deri inberäknade en recett-representation och flere folkrepresentationer med betydligt nedsatta biljettpriser. Repertoiren har derunder utgjorts af icke mindre än 29 skilda stycken, hvilket antal, sedt i sammanhang med representationernas, endast kan förklaras deraf, att mera än hälften af repertoirens stycken utgöres af småpjeser, af hvilka flere på en gång fylt programmet för samma spelafton. Af 14 större stycken voro följande sju nya på repertoiren: *Maria Stuart* af Fr. Schiller (3 gånger), *Der Fechter vom Ravenna* af pseudonymen Fr. Halm (3), *Le roman d'un jeune homme pauvre* af Feuillet (2), *Krieg im Frieden* af Moser och Schönthan (7), *Der ledige Hof* af Anzengruber (2), Shakespeares *Romeo och Julia* (5) och *Les pattes de mouche* af V. Sardou (3 gånger). Bland de smärre pjeserna äro äfven omkring 7 nya, och af dem äro särskildt anmärkningsvärda tvenne enaktsstycken af den inhemske dramatikern Alexis Kivi, benämda *Yö ja päivä* (natt och dag) och *Margareta* (begge 2 gånger), vidare Topelii *Ett skärgårdsäfventyr* (2) och *Veteranens jul* (2) samt slutligen tvenne inhemska enaktskomedier *Mestarin nuskarasia* (Mästarens snusdosa och *Amalia ystävämme* (Vår vän Amalia), den förre gifven 5, den senare 3 gånger. Såsom någonting alldeles nytt för den finska teaterns repertoir möter oss för första gången, utom Shakespeare, som nu har gjort sitt inträde på denna scen, äfven de moderne franska dramatikerne Feuillet och Sardou Att döma af den ringa framgången kan man ej tro annat, än att teatern saknar publik för det fulländade franska konversationsdramat eller ej mägtar med denna art, som ställer så stora fordringar särskildt på ett godt samspel Större lycka gjordes med den tyska komedin »Krieg im Frieden«, som af spelårets samtliga stycken gaf det mesta antalet (7) representationer, dernäst i ordningen följde Ch. Birch-Pfeiffers »Die Grille«, som spelades 6 gånger och »Romeo och Julia« samt »Mestarin nuskarasia«, hvilka gåfvos 5 gånger Dessutom spelades trenne stycken 4 gånger, fem stycken 3, elfva 2 och sex stycken endast 1 gång De flesta stycken hafva sålunda gifvits endast 2 eller en gång, ett ganska klent resultat, efter hvad vi kunna finna. Teaterns ekonomi, rörande hvilken för resten en stor hemlighetsfullhet råder, torde dock vara betryggad genom det dryga statsanslaget och de summor, som influtit genom lotterier här och der i landet.

Arvid Hultin

Tionde tomens innehåll:

Uppsatser:

Vitterhet:

I bokhandeln:

Öfversigt:

FREDRIK CYGNÆUS.

Den 7 februari afled och den 11 jordades denne inflytelserike man, som efterlemnat djupa spår i vår odlingshistoria. Fredrik Cygnæus tillhörde den grupp af ovanligt begåfvade andar, som, den tid vårt universitet sökte att rotfästa sig i den nya hufvudstaden, utvecklade sig der i de rikhaltigaste karakterer. Inom denna grupp, dit vi kunna räkna så kärnfulla personligheter som Lönnrot och Castrén, Runeberg, Snellman och Nervander, män hvilka togo för sig olika delar af nationens bildningslif att utreda eller forma, tycktes det till en början som om Cygnæus blifvit lottlös och hänvisad till skuggverlden i sitt eget inre. Rik på stora tankar och med en känsla af naturen liksom danad för att uppfatta det upphöjda, det kolossala, särdeles i dess kamp med vidriga öden, låg faran för en formlös subjektivism, ett kringsväfvande fantasteri så mycket närmare, som det den tiden hängde fullt af romantik i andelifvets atmosfer.

Hans älsklingsstudium, historien, var blott i viss mån egnadt att förebygga detta. Han inhöstade ett vidsträckt vetande inom olika skiften af historien, mest dock der hon erbjöd det dramatiska skådespelet af någon stor omstörtning, sådan som Kartagos fall och den franska revolutionen, eller af en oväntad vändning hos någon framstående personlighet som Klas Fleming, drottning Kristina och Gustaf III, hvarvid han ock delvis öfvade en i minsta detalj gående källforskning, och dessa studier fylde helt visst hans fantasi med en bestämd och betydande halt, men utan att väsentligen förändra arten af hans åskådningssätt. Det sakliga förhållandet, det historiskt gifna i karakterer och tilldragelser fick föga magt med hans subjektivism, i hvilken det förflutna upplöstes och försänktes. Hans historieskrifning är mindre ett bidrag till den historiska sanningen än en utläggning af hans egna tankar och känslor vid det behandlade ämnet, och dessa

historiska variationer på hans egen hugstorhet hade han så mycket svårare att begränsa, som hans riktförsedda minne framhemtade alltid nya vyer och tankar.

Af Cygnæi historieforskning kunde man komma till den åsigten, att hans egentliga begåfning var poetisk, och visserligen möter man i hans historiska arbeten många sådana snilleblickar, som endast skalden förmår kasta in bland tingen; sjelf ansåg han sina skaldeverk, särdeles de dramatiska, som den yppersta delen af sin produktion. De röja stämningen af ett poetiskt halfdunkel, i hvilket röra sig merendels storslagna karakterer, och att dessa med en viss enhet framgått ur den första konceptionen kan icke förnekas, liksom ju här afvikelsen från den historiska sanningen icke behöfde utesluta en poetisk, men hans fantasi saknade den sammandragande kraft, hvilken skulle gett gestalterna en bestämd och klar form, än mer. de visa sig vid närmare beskådande såsom reflexbilder af hans egna känslorörelser, utan rätt objektiv halt och derför utan rätt individualitet. Det är ändock möjligt att han, i betraktande af konceptionens värme och storhet, vunnit en lysande framgång som skald, om han egt poesins formspråk i sin magt, men äfven i denna sida af hans begåfning fans en svaghet, den han endast i de lyckligaste af sina lyriska ingifvelser förmådde öfvervinna.

Till lycka för Cygnæi lifsgerning uppkom, medan han utvecklade sig vid högskolan, en mägtig fosterländsk anda, och denna gaf en bestämd, man kunde nästan säga objektiv hållning åt den något formlösa bildverlden i hans inre. Huru som helst man ur allmänt kritisk synpunkt kan döma om hans historieskrifning och hans skaldskap, är dock oförnekeligt att denna patriotism ger ett särskildt värde åt hans storslagna och upphöjda åskådningar, kommer en att förbise det öfverdrifna och ohållbara i enskildheterna och gör sig gällande hos läsaren som en egendomlig känsla af förtröstan på framtiden och stolthet öfver det framfarna. Också blef det honom förunnadt att i vidsträcktare och verksammare mån än som historieskrifvare eller skald bringa sina idéer i omlopp, då han den 21 januari 1854 utnämdes till förste innehafvare af lärostolen i estetik och nyare literatur.

Det var först vid 47 års ålder Cygnæus intog den akademiske lärarens plats, men ingen förstod bättre än han hvad som rörde sig i den akademiska ungdomens hjertan, med hvars pulsslag hans eget aldrig upphörde att stå i gemenskap. Med sitt högstämda patriotiska tänkesätt, som höll honom ungdomsvarm ännu i ålderdomen, innehade han ynglingahjertats hemlighet och förmådde desto lättare deri sprida sina åsigter och läror, som det för honom kom mindre an på en vetenskaplig bevisning, hvilken tilltalar endast få, än på att framställa fantasirika vyer i vitterhetens verld. Som hans historieskrifning så är hans literära kritik mera utmärkt genom åsigternas upphöjdhet än genom omdömenas bevislighet, men egde nu i det muntliga föredraget en mera tillsvarande form än i den skriftliga framställningen.

Sin uppgift vid högskolan fattade Cygnæus dock icke blott som lärarens, utan ock som den befrämjande vårdarens, han var outtröttlig i att bereda rum åt anlagen, och då hans hjerta var fritt från den missunsamhet, som är så vanlig bland de menskliga svagheterna, såg han gerna att de uppväxte omkring honom, förkofrande äfven på detta sätt fosterlandets ära och fördel. Och samma omvårdnad egnade han åt de gryende anlagen i de plantskolor för Finlands konst, den dramatiska såväl som de bildande, hvilka uppstodo till stor del genom hans initiativ och medverkan. Han var mån om Finlands högskola och skattade henne så dyrbar som landets ögonsten; den finska konsten vårdade han så ömt som sin egen. Främst om hjertat låg honom dock den finska konstföreningen, i hvars vård och ledning han deltagit i tretio år allt ifrån hennes stiftande; hon var, såsom han yttrade i afskedets stund, den sista länk som band honom vid ett verksamt lif, liksom han ansåg för en af de lyckligaste tilldragelserna i hela sin lefnad att hafva blifvit kallad till hennes ledare. Om han förstod att från sin akademiska lärostol sprida högstämda åsigter om konsten såsom en uppenbarelse af eviga idéer, så var det nu hans glädje och stolthet att här se frukterna af dem i det växande konstintresset hos allmänheten och i de konstnärsanlag, som i samma mån allt talrikare kommo för att erhålla

sin utbildning under hans vårdande hand. Och ingen kunde mera öfverseende och skonsamt än han bedöma dessa förstlingar af vår konst; för allt hvad de icke tillfredsstälde hans konstsinne, voro de glädjande för hans fosterländska hjerta.

De senare åren var det mest till konstens fromma han höll dessa tal, hvilka med rätta beundrades för den varma upphöjda stämning, han så mästerligt förstod att väcka hos åhöraren. Hans mera lågmälda entoniga stämma och den ro, han gaf sig att utföra sina tankar, verkade på ett egendomligt fängslande sätt. Det var i hufvudsak samma tankegång, samma hyperboliska uttryckssätt, samma rigtning på det stora och upphöjda, som i hans historiografi, men i denna retoriska form framträdande med fullare berättigande. Han var icke sparsam på beröm, då det gälde att prisa det vi ega, eller sparsam på maningsord, då det kom an på att skaffa oss något bättre. Huru han med denna sin talaregåfva förmått att i politiskt spända situationer beherska sinnena kan vara ovisst, men åtminstone ådagalade han vid tvenne tillfällen en för talaren i sådant läge nödig egenskap, moraliskt mod. Det var då man kände som bäst att hos honom fans en visshet på sig sjelf och sin sak, som bildade liksom kärnan i hans personlighet och utgjorde den inre magt, hvilken beherskade flödet i hans fantasi. Jemför man Cygnæus som talare och skald, kan man säga att han aldrig var större som poet, än då han i sina tal målade dessa af fosterlandskänslan genomströmmade bilder. Man vore nästan frestad att säga det han var född till talare, men sträfvade att blifva skald och historieskrifvare.

Utrymmet nekar oss att ens antyda allt det han som talare eller skriftställare verkade till det allmänna bästa. Hans fosterlandskärlek var icke hopträngd inom någon doktrin; svenskt eller finskt, stort eller litet, såsnart det kunde lända till fosterlandets ära och båtnad, hade hans deltagande, ofta hans understöd. Vi kunna dock icke underlåta att tacksamt nämna att äfven denna tidskrift har haft hans understöd och emottagit uppsatser af hans hand, som äro törhända de sista alstren, innan han för alltid nedlade pennan.

Den fasansfulla tilldragelse, som sedan söndagen den 13 mars sysselsätter alla sinnen, fordrar sin gärd äfven af en tidskrift, för hvilken dagens politiska händelser eljes äro fremmande. Ett brott af så oerhörd art tränger stundens öfriga tankar och intressen åt sidan. Försök till furstemord omvexlande med försöken att tillintetgöra hela verldsstäder hafva hört till dagordningen de senaste årtiondena, och hvad det onda i grunden är, som sålunda yppar sig, om det är af mera social eller mera moralisk art, det kan väl först historien i framtiden uppdaga.

Men att här är någonting, som det moderna samhället har att bäfva för, det känner man djupt i den stund en rad af mordanläggningar, riktade mot en sådan furste som **Alexander II,** gått i fullbordan. Här faller den, som infört frihet i Europas öster, som med ett reformeradt domstolsväsende betryggat rättslig ordning bland dess folk, som i provinserna lagt grundvalen för en sjelfstyrelse, som stält dess armé på nationalbeväpningens grund, och mördarene, de der icke äro legda fremlingar, känna gentemot denne furste ingen rörelse af tacksamhet, som skulle hejda armen. Den åldrige herskaren faller i de dagar, då han vill kröna sin lifsgerning med att göra början till en konstitutionel utveckling för nationen, men intet framtidshopp kommer utöfvarene af det mörka uppsåtet att tveka vid sitt förehafvande. Med dessa regentens dygder hafva förenat sig en sällsynt hjertats godhet och humanitet, men ingen känsla af vördnad hindrar de förvildade våldsmännen från att framträda, den ene efter den andre. Ja, det mannamod, som säges tämja vilddjuret, när dess öga träffas af blicken från en oförskräckt ande, synes intet hafva förmått på denna mordlust. Hos en skulle man kalla det vansinne, men hvad det är, då det beherskar hela grupper af ihärdigt stämplande individer, kan väl endast framtiden utreda.

Emellertid har en annan furste gått att upptaga den spira, som föll ur **Alexander II:s** faderliga hand. Emellan dessa tilldragelser har för Finland förflutit en stund, då i den djupa sorgen blandat sig en känsla af förtröstansfull förbidan. Den höge hädangångne hade vant Finlands folk att bygga på hans regentförsäkran som på ett hälleberg. Den rättrådighet och välvilja, som utgjort grundsatserna i Alexander II:s regering i Finland, hafva framkallat en uppriktig hängifvenhet för hans person, hvilken nu skall öfvergå på hans minne. Men deraf har ock alstrats en loyalitet i förhållandet mellan landets inbyggare och dess storfurste, och med denna känsla kommer

Finland **Alexander III** till mötes. Med tillförsigt har landet bidat den nye herskarens första ord, och välsignande hans ingångsstund har det nu förnummit detsamma. **Alexander III:s** regentförsäkran, undertecknad i S:t Petersburg den 14 mars, lyder: "Sedan Wi, genom Försynens skickelse, kommit i ärftlig besittning af Stor-Furstendömet Finland, hafve Wi härmedelst velat bekräfta och stadfästa Landets Religion och Grundlagar, samt de Privilegier och rättigheter hvart och ett stånd inom berörda Stor-Furstendöme i synnerhet och alla Dess inbyggare i gemen, så högre som lägre, hittills enligt detta Lands Författning åtnjutit: Lofyandes att bibehålla alla dessa förmåner och Författningar fasta och oförryckta i deras fulla kraft."

I bref till Finlands generalguvernör yttrar högstdensamme: "Då Wi, genom Nådigt Manifest af denna dag, bekräftat den Författning, Hans Majestät Kejsar Alexander Paulowitsch, glorwördigst i åminnelse, förlänat Storfurstendömet Finland, och hvilken Wår nu hädangångne högtälskade Fader, Hans Majestät Kejsar Alexander Nikolajewitsch med Finlands Ständers samtycke utvecklat, hafve Wi gjort detta med innerlig tillfredsställelse, enär Wi dervid haft i Nådig åtanke de mångfaldiga bevis af orubblig tillgifvenhet och tacksamhet för sin Monark och Välgörare, detta Lands inbyggare ådagalagt och hvarigenom de för Wår oförgätlige och för deras väl alltid ömmande Fader förljufvat Hans regering. Wi befalle Eder att gifva detta Wåre trogne Finska undersåtare tillkänna."

Ur dessa ord af den höge efterträdaren talar den hädangångnes ädla ande, som icke blott ville bevara den lagbundna ordningen i landet, utan ock utveckla den i friare och sjelfständigare former. Finlands folk, som står försänkt i smärta kring det sörjande fursteparet, vinner ur denna gemensamma sorg nytt hopp för framtiden. Det bästa, det värdigaste sätt att hedra den förevigade monarkens minne och tillika förvärfva den nye storfurstens aktning skall för oss vara att i alla skiften orubbligt fasthålla vid lagarnes helgd. Hvilka nya sträfvanden och idéer än må pulsera genom det finska samhället, laglydnadens och rättrådighetens gamla dygd skola de ej fördrifva härifrån. Medvetandet att lagarna, samtyckta af folkets representanter, uttala folkets egen rättsåsigt, stärker denna dygd.

Må vårt folk på sådan grundval och hägnadt i sin rätt af den högsinte furste, hvars försäkran det nyss emottagit, med kraft och förtröstan fullfölja det mångsidiga utvecklingsarbete, som gjort Alexander II:s regeringstid så minnesrik för Finland.

H. 1. T. X.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

UTGIFVEN

AF

C. G. ESTLANDER.

Januari 1881.

Innehåll:

På ***Finsk Tidskrift,*** som utkommer 1881 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors uti hr G. W. Edlunds, Wasenius' och hr C. F. Wickströms bokhandel, Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18), samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; — hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr E. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr Emil Hagelberg; i Borgå hos hr G. L. Söderström, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller i hr Wallenius' bokhandel i S:t Petersburg med *7 rub.* för hel och *4 rub.* för half årgång;

i Sverige å postkontoren enligt taxa, eller skriftligen hos Redaktionen, och i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, som besörja Tidskriftens distribution, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång;

Distribution i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Annegatan 18.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 pi. och 1 kr. 25 öre.

C. G. Estlander, utgifvare, **J. Ahrenberg, A. W. Bolin, R. Castrén, F. Elfving, A. Hultin, S. Lemström, L. Mechelin, O. M. Reuter, H. af Schultén, M. G. Schybergson, R. Tigerstedt.**

På Redaktionens bord äro inlemnade:

Rippi-kirja t:ri Martti Lutherukselta (Hels., Edlund). — Lasten postilla, kirj. *Theresine Cederström,* suom. A—a (Hels., Edlund). — Munsokset, eli miten näkevä tulee sokeaksi ja sokea näkeväksi, kirj. *O. Funcke* suom. (Tamp., E. Hagelberg). — Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk, utg. af finska Vet.-Societeten, h. 33 (H:fors). — Öfversigt af finska Vet.-Societetens förhandlingar 1879—1880, XXII (H:fors). — Meddelanden af Societas pro fauna et flora fennica, h. 5 (H:fors). — Erik Laxman, hans lefnad, resor och forskningar, af *Wilh. Lagus* (H:fors, öfv. ur finska

H. 2. T. X.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

UTGIFVEN

AF

C. G. ESTLANDER.

Februari 1881.

Innehåll:

Helsingfors, J. Simelii arfvingars tryckeri, 1881.

På ***Finsk Tidskrift,*** som utkommer 1881 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors uti hr G. W. Edlunds, Wasenius' och hr C. F. Wickströms bokhandel, Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18), samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försandningskostnad; — hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr Emil Hagelberg; i Borgå hos hr G. L. Söderström, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller i hr Wallenius' bokhandel i S:t Petersburg med *7 rub.* för hel och *4 rub.* för half årgång;

i Sverige å postkontoren enligt taxa, eller skriftligen hos Redaktionen, och i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, som besörja Tidskriftens distribution, med *13 kronor* för hel och 7 *kronor* för half årgång;

Distribution i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Annegatan 18.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 p:i och 1 kr. 25 öre.

C. G. Estlander, utgifvare, **J. Ahrenberg, A. W. Bolin, R. Castrén, F. Elfving, A. Hultin, S. Lemström, L. Mechelin, O. M. Reuter, H. af Schultén, M. G. Schybergson, R. Tigerstedt.**

H. 3. T. X.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

UTGIFVEN

AF

C. G. ESTLANDER.

Mars 1881.

Innehåll:

Helsingfors, J. Simelii arfvingars tryckeri, 1881.

På *Finsk Tidskrift,* som utkommer 1881 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors uti hr G. W. Edlunds, Wasenius' och hr C. F. Wickströms bokhandel, Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18), samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; — hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr Emil Hagelberg; i Borgå hos hr G. L. Söderström, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller i hr Wallenius' bokhandel i S:t Petersburg med *7 rub.* för hel och *4 rub.* för half årgång;

i Sverige å postkontoren enligt taxa, eller skriftligen hos Redaktionen, och i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, som besörja Tidskriftens distribution, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång;

Distribution i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Annegatan 13.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 p. och 1 kr. 25 öre.

C. G. Estlander, utgifvare, **J. Ahrenberg, A. W. Bolin, R. Castrén, F. Elfving, A. Hultin, S. Lemström, L. Mechelin, O. M. Reuter, H. af Schultén, M. G. Schybergson, R. Tigerstedt.**

H. 4. T. X.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

UTGIFVEN

AF

C. G. ESTLANDER.

April 1881.

Innehåll:

Helsingfors, J. Simelii arfvingars tryckeri, 1881.

Tidskrift utgifven af Pedagogiska föreningen i Finland, red. af d:r C. Synnerberg, 1881, hft 3 innehåller: de moderna verldsåsigterna och vår skolfråga, af ss; A. G. J. Hallstén. (Minnesteckning), af L. L. Laurén; förenklad divisionsmetod, af K. E. Runth; literatur; notiser.

Valvoja, utg. af J. R. Danielson, m. fl. 1881, n:ris 11—12 innehålla bl. a.: Anton Schiefner på det finskt-ugriska forskningsområdet, af A. Ahlqvist; på hemvägen, skådespel af A. L. Kielland, öfv.; inhemsk literatur; bref från H:fors.

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska föreningen, 1880, hft 8, 1881, hft 1—3 innehålla: de svenska elementarläroverkens senaste öden, af R. Törnebladh; nyare pompejanska studier, af J. E. Centervall; Sibyllinerna och Völuspå I—II, af V. Rydberg, de nye skulptur-fund i Pergamon, af Jul. Lange; om norra Atlantiska oceanens stormar, af F. Malmberg; nogle bemaerkninger om Sibyllinerne og Völuspå, af Sophus Bugge; den moderne Stat. I, af C. Goos; hvad är språkvetenskap?, af C. F. B.; literaturöfversigt; nyutkomna böcker.

Ny svensk Tidskrift, utg. af Axel N. Lundström och Adolf Lindgren, 1881, hft 3 innehåller: karaktersbilder från Sveriges senaste historia. I Georg Adlersparre, af Otto Sjögren; några iakttagelser med anledning af den nynorska språkrörelsen, betraktad från svensk synpunkt. I—II (forts.) af B. Geete; en blick på det svenska riksdagsskicket, af Emil Svensén.

Pedagogisk Tidskrift, utg. af H. F. Hult, 1881, h. 5 innehåller bl. a.: iakttagelser öfver franska språket, af P. A. Geijer; några ord i läroverksfrågan af Axel Drake, anm. af C., med mera.

Sanningssökaren, utg. af K. P. Arnoldson och A. F. Åkerberg, 1880, hft 12, 1881, hft 1—3 innehålla bl. a.: i judefrågan; sektväsendet, af Victor Pfeiff; några drag ur Jesu karakter, af M. Berlin; judendom och kristendom. I, af A. F. Åkerberg; förnuftstro och kyrkolära af Fr. Bajer; om qvinnans likställighet med mannen, af Victor Pfeiff; framtidens menslighet, Parkers betydelse för vår tid; fromleriet och otron, af P. L.; från bokhandeln.

Svenska Trädgårdsföreningens tidskrift, red. af Axel Pihl och Jakob Eriksson, 1881, hft 2 innehåller bl. a.: Camellia japonica, med färglagd tafla, af A. P.; om Kaktus-odling, af A. Florman; om daggmaskens betydelse för växtligheten, af S. Nordström; minneslista; literatur.

Djurvännen, red. af G. V. Sjöstedt, Maj 1881, innehåller bl. a.: ur storkarnes familjelif, af P. M.; om användandet af guttaperka och kautschuk vid hofbeslaget; riksdagens diskussion i vivisektionsfrågan; min älskade, efter tyskan, af E. A.

Ny illustrerad tidning, red. af Ernst Beckman, 1881, n:ris 20—23 innehålla bl. a.: den nyfunna Athene-stoden, med plansch, af R.; Sten Sture d. yngres död, efter en tafla af C. G. Hellqvist; Fredrik Wilhelm Scholander † med porträtt, af H. W.; två dikter af F. W. Scholander; återblick på allmänna konstförhållanden 1880, af F. W. Scholander; Henrik Wergelands staty; Wergelandsfesten i Kristiania, teckning af Wilh. Petters, Calderon, med porträtt, af P. R.; Edvard Swartz, med porträtt; berättelser af Georg Nordensvan, Otto, m. fl.

Hemvännen, utg. af Lars Hökerberg, 1881, n:o 5 innehåller bl. a.: Disraeli, med porträtt; gammal kärlek, berättelse af Georg Nordensvan; med mera.

Ude og Hjemme, utg. af Otto Borchsenius, 1881, n:ris 189—192 innehålla bl. a.: två dikter från Ryssland af Tolstoy, öfv. af Thor Lange; Norlund & Søn, berättelse af R. Schmidt; apostrof till Pedro Calderon de la Barca, af Holger Drachmann; en soldathistorie, af P. Berton; mitt porträtt, af H. V. Kaalund; Constant Coquelin, med porträtt, af Ed. Brandes, med mera.

Norsk Familieblad, utg. af K. A. Winter-Hjelm, 1881, n:ris 84—88 innehålla bl. a.: forts. på Nora af Markham Howard, Carrows Mysterier af J. F. Smith och Henrik Ibsen, af Zabel; Henrik Wergelands staty, bild och text; »Wergelandssagn«, af Hallvard Bergh; den norsk-svenska konungafamiljen; Coquelin, med porträtt, med mera.

